PETRI DANIELIS HUETII
EPISCOPI ABRINCENSIS
ALNETANÆ QUÆSTIONES
DE
CONCORDIA RATIONIS ET FIDEI,
Quarum
LIBRO PRIMO
LEX CONCORDIÆ RATIONIS
ET FIDEI,
SECUNDO
DOGMATUM CHRISTIANORUM ET
ETHNICORUM COMPARATIO,
TERTIO
PRÆCEPTORUM CHRISTIANORUM
ET ETHNICORUM AD VITAM PIE RE-
CTEQUE INSTITUENDAM PERTINENTIUM
COMPARATIO
continetur.

JUXTA EXEMPLAR CADOMENSE ET PARISINUM recusæ.

LIPSIÆ, apud JOH. GROSII Viduam & Hæredes.

ANNO M DC XCII.

RELIGIOSISSIMO VIRO
REV. PATRI
FRANCISCO DE LA CHAIZE
E SOCIETATE IESV,
REGI A SACRIS CONFESSIONIBVS,

S. P. D.

PETRVS DANIEL HVETIVS
Episcopus Abrincensis.

TAmen à sententia non discedis, & opus hoc fortuitu quidem natum, sed suffragio deinde comprobatum tuo, & auctoritate tua demum consilioque mandatum scriptis, nunc quoque emittendi in lucem suasor hortatorque es. Nam cum aliquando rediissem in Vrbem ex Alnetano, meæque rusticationis, ac multo magis studiorum, quæ tua humanitas est, rationem reposceres, multaque de iis respondissem; tum præcipue recitavi habitas mihi cum Hamelio viro doctissimo disputationes de Concordia Rationis & Fidei. Commoveri certe visus es in hoc argumento, quod nondum satis esse dicebas Theologorum disputationibus illustratum, & valde velle id omne tibi sigillatim exponi. At ego rem esse dixi majoris otii & alterius loci. Tu statim constituisti locum in suburbanum vestrum; tempus, in perendinum ac sequentes porro dies. Cumque illuc colligendi tui caussa te contulisses, eodemque ad te venissem,

tribus demum scholis absoluta est quæstionis totius explicatio. Tibi quidem, viro doctrinæ omnis, ac Philosophiæ imprimis & Theologiæ, quæ disciplinarum omnium magistræ sunt, interioribus studiis supra fidem exculto, digna res visa est, quæ proderetur literis, vel ob novitatem argumenti, vel ob utilitatem; teque præterea, si exiret in vulgus, fidejussorem dabas popularis assensus, & publicæ approbationis. Id porro ut fieret, cum non monere me solum identidem, sed assidue etiam flagitare pergeres, parui tandem: nec enim refragari possim tam limato judicio, tamque exquisitæ sapientiæ; neque certe velim. Verum hæc addita a me lex est, si patereris opus in tuo nomine apparere. Respuebas tu quidem conditionem, multaque caussabaris ex contrario: quæ sic interpretabar, certare in te modestiam cum reliquis virtutibus; nec idcirco tamen potiorem mihi habendam illius esse rationem, quam officii mei; cujus hæ partes sunt, contestatam in me tuam benevolentiam aliqua grati animi significatione, meæque adversum te observantiæ testimonio prosequi. Cæterum cum fœtui huic industriæ meæ patrocinium tuum, sicut facturum te privatim spoponderas, nunc quoque palam præstes, reliquorum hominum mihi videor, vel sinistram contemnere posse existimationem, vel favorem sperare. Vale.

ALNETANÆ QUÆSTIONES,

DE CONCORDIA

RATIONIS ET FIDEI.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Operis argumentum.* 1. *Imperium Fidei ſola detrectat Ratio.* 2. *Utri pareat, incertus eſt animus:* 3. *quem ſatius eſt parere Fidei, quam Rationi.* 4. *Id volunt Scriptores ſacri.* 5. *Quod ut commode fiat, concilianda inter eas pax eſt.* 6. *Quid Ratio.* 7. *Quid Fides.* III. *Partitio totius Operis.*

ERAMUS ante annos aliquot in Alnetano, autumnalibus feriis, ego & Hamelius, vir non reconditis ſolum totius Philoſophiæ inſtructus doctrinis; ſed, quod in hominibus noſtris vix hac ætate reperias, ingenuarum etiam artium ſtudiis liberaliter perpolitus; mecumque popularitate, & veteri neceſſitudine, ac omnibus officiis conjunctiſſimus. Hoc vero otium, quod nobis & ſolitudo ruris, & anni tempus afferebant, ſuaviſſime conterebamus, vel privatim apud ſe quiſque legendo & commentando; vel, cum inclinaſſet dies, inambulando ſimul & colloquendo. Cum *Exordium.*

autem aliquando multa inter nos dicta essent & de amœnitate loci, & de rei rusticæ voluptatibus, quibus incredibiliter delectabatur uterque nostrum, devenimus in mediam sylvam, qui locus maxime opacus est ex densitate arborum, & ex profluentibus aquis valde frigidus, ibique paulum fessi de via in musco consedimus. Tum ego, Hoc silentium, inquam, hos secessus persequebantur prisci illi Sapientiæ magistri: orta enim primum est in sylvis Philosophia, adolevit inter solitudines agrorum, & mansuefacta deinde prodiit in hominum conventus. Neque diu tamen potuit in hac frequentia consistere, vel tumultus & turbarum impatientia, vel pristinæ tranquillitatis desiderio; sed in hortos statim, in lucos, in arborum umbracula se retulit. Nunc itaque me admonet hæc facies loci, ut quæram à te, Hameli, penitusne obmutuerit tua Philosophia. At meminisses, inquit ille ridens, philosophandum esse, sed paucis: quod vetus dictum est. Memini vero, inquam; sed quod levi & imperito juveni Neoptolemo excidit, nolim ab eruditissimo Philosopho usurpari. Longe enim secus sentio, nec strictim attingenda esse puto studia tam late patentis tamque diffusæ disciplinæ, à qua satius fuerit abstinere penitus, quam incuriose eam & leviter delibare. Id quod exemplo ipse tuo præclare comprobasti. Nam postquam præcipuas aliquas Philosophiæ partes accuratissimis disputationibus separatim explicasti, non conquievisti denique, quoad singula ejus membra in unum corpus componeres. Feci sane, inquit; sed & illic cæstus artemque reposui. Cum enim ea sit immensitas Philosophiæ, ut nunquam in ea tantum operæ positum sit, quin multo plus supersit ponendum, deterret me hæc studii rerumque infinitas; & ea obstinate persequi velle, quæ assequi posse desperes, hominis intemperantis esse puto, non Philosophi. Te vero, qui Philosophiæ dignitatem optime videris perspexisse, nihil omnino, quod ad eam pertineret, in apertum adhuc retulisse sæpenumero miratus sum; cum

te tamen celebrasse eam à pueritia præ reliquis fere disciplinis & excoluisse sciam, sæpeque audisse te meminerim, cum diceres, doctrinarum omnium procreatricem esse Philosophiam, excurrendum in alias, in hac una habitandum & quasi tabernaculum vitæ studiorumque collocandum. Ita sensi, Hameli, inquam, ita egi: tum enim maxime philosophabar, cum minime videbar: nec sententiæ hujus aut facti me pœnitet. Quod autem mirari te ais, nihil à me in eo genere editum esse, etsi jam olim non pauca scripsi hujusmodi, ut tamen pressa jacuerint, nec venerint in lucem, non consulto id quidem, sed fortuito contigit: quidquid enim à me exiit ad hanc diem, id omne propemodum vel casus mihi, vel alienus arbitratus extorsit. Cavi cæterum, ne quando, sive in definiendo, sive in dividendo, sive in investigandis rerum caussis, recederem à præceptis Philosophorum. Tum ille, Animadverti id quidem sæpe, & te de Philosophia mecum & cum aliis disserere perlibenter, & veteris Philosophiæ in primis esse studiosum, eamque cum adolescentiori diligenter conferre solere: quod neque faciunt Philosophi nostrates, neque faciendum sibi putant; cum vel recentioribus adhærescant sectis, vel sectarum, novorumque, uti vocant, Systematum auctores haberi velint ipsi, & Philosophorum disciplinis ex se fieri vocabula. Animadverti quoque, insignes ex Philosophia locos tractare te nonnunquam in alterius argumenti scriptionibus, atque has passim philosophico sale esse perspersas.

II. Hujus generis illud est, quod nuper asseverare ausus es in Demonstratione tua Evangelica, Christianismo minus adversari, quam creditur, eas Philosophorum sectas, quæ sensuum ac Rationis opem ad percipiendam veritatem intutam esse sciscunt, quæque sustinent se ab omni assensu: quod aliquando demonstraturum te non obscure pollicitus es. Qui palam id sit professus, in Philosophicis studiis exercitatum esse oportuit & subactum. Et vereor sane, ut fidem *Operis argumentis.*

unquam tuam liberare poſſis, & argumenta reperire, acri quantumvis & contenta meditatione, quibus id probetur in vulgus. Dubitandi enim artem Fidei capeſſendæ utilem dicere, perinde eſt ut ſi dicas, ad credendum utile eſſe non credere. Jamdiu vero eſt, cum ex te opinionis hujus rationes cupiebam cognoſcere. Nunc igitur quoniam otioſi ſumus, & ſoli, & in eum ſermonem nos caſus tulit, & hic locus eſt noſtro non inopportunus colloquio; magnopere abs te peto, ut ſententiæ hujus cauſſas & probationes exponas. Non hodie primum, inquam, intellexi, pios homines aliquos & graves propoſitioni huic noſtræ parum faviſſe, atque ita ſenſiſſe, nihil Chriſtianæ doctrinæ tam contrarium eſſe, quam animum in hac non credendi & detrectandæ Fidei palæſtra exercere: quem ſi quis ita obduratum deinde & obfirmatum ad Chriſti diſciplinam appulerit, futurum ajunt, ut reſpuat ſalubres ſanctiſſimæ doctrinæ ſatus; & fœcundum quantumvis ac ferax ſemen, tanquam in lapideo agro ſparſum exareſcat; atque id toto opere adverſus Academicos ſanctiſſimum Eccleſiæ doctorem Auguſtinum demonſtraſſe. Quæ cum jactari audirem, optabam utique cordatos aliquos nanciſci & intelligentes exiſtimatores rerum, nec Philoſophicarum commentationum inſolentes, quibus controverſia hujuſmodi non ex anteceptis opinionibus vulgi, ſed ex veritate ipſa dirimenda traderetur. Commodum itaque accidit, ut & huc te nobis ſors daret, æquiſſimum & peritiſſimum diſceptatorem cauſſæ hujus, qualem optaveram; & ut ſententiæ meæ argumenta ex me requireres, quas multo magis exponere cupiebam apud te, hominem humanarum divinarumque rerum longe conſultiſſimum, quam tu ex me audire. Eſto ergo mihi unus inſtar millium. Hic cum hæſiſſem, paululumque propoſiti argumenti attentius pervidendi cauſſa interquieviſſem, ita rurſus exorſus ſum.

Imperium Fidei ſola de-

I. Quominus obſequamur Fidei, id unum impedimento eſſe conſtat, Rationis noſtræ diſſidium; quæ cum turbulenta

ſit & imperioſa, alienis parere recuſat arbitriis, ipſa animi noſtri moderatricem ſe ferens, ac vitæ dominam.

trectat Ratio.

2. Ambiguo hoc & incerto dominatu diſtractus fluctuat animus; & modo Rationis juſſis obnoxius, modo dictata capeſſens Fidei, dat ſe in ſeditionem & tumultum; & neutri plene ſatisfaciens, neutri dicto audiens ſatis, dum utriusque imperium ex æquo ferre vult, nunquam ipſe conquieſcit. Rei cauſſam intellexerunt aliqui, & in unius ductu poſitam fore animi pacem ſperaverunt: atque horum quamplurimi, repudiato Fidei imperio, regendos ſe permiſerunt Rationi, & cæci ipſi cæcam aſciſcentes ducem corruerunt miſere, & in præceps delapſi ſunt: nonnulli ac perpauci quidem, agnita Rationis cæcitate & temeritate, ad oblatam ſibi divinitus Fidem, velut ad tabulam naufragi adhæſerunt.

Utri pareat, incertus eſt animus:

3. Nunc ſtatuere nobis propoſitum eſt, ad utrius rectionem applicare nos ſatius ſit; utra cenſenda dignior imperio. An Ratio? quid ſi anceps eſt & fallax? ſi hebes? ſi tenebricoſa? quid ſi temere vagatur & errat, neque certis unquam inſiſtit veſtigiis? eine vero trademus regendam Fidem, quæ niſi firma ſit & conſtans, jam Fides non eſt? an cæca oculatam ducet? probabitne id tandem ipſa Ratio, ſi modo æqua eſt, uti haberi vult? Agnoſcat ipſa ſeſe, ſuæque ſibi imbecillitatis conſcia felicitatem ac æternam ſalutem nobis conciliare ſe non poſſe ſperet, per quam ne veritatis quidem compotes eſſe poſſumus.

quem ſatius eſt parere Fidei, quam Rationi.

4. Paſſim id clamant Scriptores ſacri, jubentque *conſilia deſtrui, & omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & in captivitatem redigi omnem intellectum in obſequium Chriſti:* veracem ajunt eſſe Deum, à quo proficiſcitur Fides; mendacem hominem, qui Rationem habet à natura; juſtitiæ laudem tribuunt Abrahamo, quod promiſſis Dei per Fidem confiſus, neutiquam hæſitaverit adhibito Rationis conſilio: in Fide ſtandum eſſe docent, obediendum Fidei, per Fidem ambulandum, non per vanas ſpecies à Ratione

Id volunt Scriptores ſacri.
2. Cor. 10. 4. & ſeq.
Rom. 3. 4.
Rom. 4. 20.
Rom. 11. 20.
Rom. 16. 26.
2. Cor. 5. 7.

Col. 1. 23. profectas: in Fide ponenda fundamenta ſalutis; in virtute
1. Cor. 2. 5. vero Dei, non in ſapientia hominum Fidei ipſius fundamen-
Rom. 12, 3, 16. ta: mentem vetant affectare ſublimia per inanes Rationis
conatus: utendum quidem humana Ratione & ſapientia, at
Rom. 14. 1. ſobrie: *infirmos in Fide* neutiquam per *diſceptationes cogita-*
1. Petr. 1. 7, 8. *tionum* eſſe roborandos: pretioſiorem auro eſſe probationem
Fidei à Chriſto traditæ, tum cum is per Rationem non co-
gnitus, Fidei ope diligitur. Beatiores pronuntiat ipſe Chri-
Joh. 20. 25, 29. ſtus eos, *qui non viderunt, & crediderunt,* Thoma Apoſtolo,
qui ante videre voluit, quam credere: ſe lucem eſſe mundi,
Joh. 12. 46. qua qui colluſtratus fuerit per Fidem, eum in tenebris non
Iſa. 7. 9. & 53. 1. manſurum. Id quoque jam ante præcaverat Iſaias, Fidem
vaticiniis ſuis habere eos jubens, futuros alioquin incertos
Sap. 16. 26 & inſtabiles: præcaverat & Salomo, cum diceret, *Ut ſcirent*
filii tui, quos dilexiſti, Domine, quoniam non nativitatis fructus
(cujusmodi Ratio eſt, à natura nobis indita) *paſcunt homi-*
nes; ſed ſermo tuus hos, qui in te crediderint, conſervat. Hinc
optimus credendi & ratiocinandi magiſter Auguſtinus, non
ſolum utiliſſimum eſſe credere toto demonſtravit libro, ſed
Aug. de morib. Eccleſ. Cath. cap. 2. & contr. Academ. libr. 3. cap. 19. etiam caligantes hominum mentes, obvelatas vitiis, *multi-*
formibus erroris tenebris cæcatas, altisſimis à corpore ſordibus ob-
litas, & veluti ramis humanitatis opacatas, in lucem veritatis
aciem intendere non poſſe, niſi prævia Fidei auctoritate re-
gantur; *niſi ſummus Deus populari quadam clementia divini*
intellectus auctoritatem usque ad ipſum corpus humanum decli-
naret atque ſummitteret; atque idcirco dixiſſe Prophetam,
Iſa. 7. 9. juxta LXX. *Niſi credideritis, non intelligetis;* ac Chriſtum ipſum nos ex-
citaſſe primum ad credendum per Fidem, tum deinde ad
quærendum & cognoſcendum per Rationem: cum igitur
nemini dubium ſit, gemino nos pondere impelli ad diſcen-
dum, auctoritatis atque Rationis, ſibi certum eſſe nunquam
prorſus à Chriſti auctoritate diſcedere, ſe quippe valentio-
Lactant. lib. 1. cap. 1. & lib. 3. cap. 1. & ſeq. rem non reperire. Sed & ante Auguſtinum Lactantius ho-
minem ad Dei notitiam & cultum inſtituens, veritatis per-

ceptionem non ex usu Rationis & ingenii vi, sensuumve arbitrio, sed ex Dei beneficio expectandam esse tradidit. Quamobrem omissis terrenæ hujus Philosophiæ auctoribus, qui nihil certi afferunt, tantisque inter se diffident concertationibus, & magnam confusionem studiosis veritatis reliquerunt; aliam docet capessendam esse viam, quam nempe omnis sapientiæ doctor præmonstravit Deus, tradito nobis *sacramento veræ religionis*, ut *revelatæ divinitus veritatis cognitionem consequamur.* Et ante Lactantium Tertullianus: *Cui enim*, inquit, *veritas comperta sine Deo? cui Deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine Spiritu sancto? cui Spiritus sanctus accommodatus sine Fidei sacramento?* Atque hæc ne ipse quidem negavit Plato, Socraticis imbutus præceptis, & humanarum mentium imbecillitatis peritus, cum ad res divinas & civiles necessariam esse Fidem prædicavit.

Tertull. de anima cap. 1.

Plat. de legib. lib. 1.

5. In hoc ergo Rationis & Fidei conflictu æquum est superiorem esse Fidem, seque ei ultro Rationem submittere, non invitam ac repugnantem. Nam si perpetuo reluctetur Ratio, & rebellionem meditetur, quæ tandem animo requies expectanda est? Non aliter autem Fidei imperio sponte permittet se Ratio, quam si certa pax ac stabilis æquis conditionibus inter eas coalescat. Quæ si me sequestro conciliari hac disputatione poterit, operæpretium facturum me existimo. Ante omnia igitur exploranda est utriusque natura. Rationem autem apte & commode definiri posse puto,

Id ut commode fiat, concilianda inter eas pax est.

6. Facultatem animi nostri, qua conatur verum cognoscere, sive per ratiocinationem, sive per simplicem perceptionem: *Quid Ratio.*

7. Fidem vero, donum Dei, quo fit, ut postquam mentem nostram cælesti luce collustravit, & voluntatem excitavit afflatu suo, assentiamur iis, quæ nobis ab eo ad credendum proposita sunt. Itaque si ad percipiendum verum non satis firmam se senserit Ratio; si Fidem contra certam, constantem, luminosam agnoverit; jam ipsa scilicet subobscuræ lucis stricturis se fatebitur esse delusam, jam sponte se tradet *Quid Fides.*

in obſequium Fidei atque ductum, ejusque dictatis morigerabitur. Atque is erit ſane maximus Philoſophiæ noſtræ fructus, ſi compoſuerimus fluctus animorum noſtrorum, certasque ad veri notitiam vias aperuerimus. In eo elaborarunt priſci illi Philoſophi, in eo nunc quoque vel maxime deſudant recentiores. Vides enim, Hameli, neglectam & refrigeratam ſuperioris ætatis deſidia Philoſophiam referveſcere: vides præ ea jam pene obſoleviſſe humaniores diſciplinas: & ſane immerito. Quamvis enim ſtudium ejus cæteris antecedat artibus & ſtudiis; præſto tamen eas eſſe vult ſibi, vel tanquam ancillas, vel tanquam jucundas comites, quarum feſtivitate & elegantia ſeveritatem, ita ut olim, ſic nunc quoque mitigare poſſit.

Partitio totius Operis. III. Primum igitur adducenda in notitiam ſui Ratio eſt, ſuæque imbecillitatis & obſcuritatis coarguenda. Jam inde enim ſe tenebris undique obſeptam agnoſcens, iisque expedire ſe ſatagens, nec aliunde beneficium hoc expectans, quam à Fide; in ejus demum ditionem ſe permittet. Quo impetrato, Fidei definiendum erit imperium, & conditiones ferendæ, quibus Rationem regere debeat Fides, quibus Fidei debeat Ratio obtemperare; quibus ex æquo conſtitutis pacem inter ſe habere poſſint. Nihil vero ad confirmandam eam penitus, & in perpetuum ſtabiliendam, futurum videtur utilius, quam ſi oſtendatur, in multis jam olim convenire utramque, plurimaque Philoſophiæ Chriſtianæ conſentanea habere profanam Philoſophiam, & quoad dogmata Fidei, & quoad vitæ agendæ præcepta. Et diſputationem quidem illam, qua humanæ Rationis demonſtratur infirmitas, quoniam ex intimis Philoſophiæ adytis depromenda eſt, quis commodius & ſubtilius exequi poſſit, quam per quem doctis & laborioſis lucubrationibus Philoſophia omnis eſt illuſtrata? per te, inquam, Hameli, quo præſente ſi de rebus Philoſophicis auſim diſſerere, ineptus plane ſim. Has itaque tibi partes ſumas velim, Rationis contumaciam domes;

cæterarum

cæterarum quæstionum tractationem in me recipio. Tum ad hæc subridens Hamelius: Intelligo, inquit, quid velis: nec incallide sane disputationem in me transfers periculosam ac lubricam, ac stolidis vulgi vel irrisionibus vel contentionibus obnoxiam. Ne qua tamen susceptæ provinciæ tibi sit deserendæ caussa, obsequar voluntati tuæ, verum alia tempore; neque enim urgenda est beneficii tanquam nominis solutio. Nunc igitur, quasi explicata re, propositam tibi pertracta materiam; & Rationem, quasi jam tenuitatis suæ idoneis argumentis convictam, resipiscere doce, & Fidei imperio regendam se dare. Interpres esto & arbiter conciliandæ pacis hujus; nos te fœderis conditiones ferentem audiemus. Faciam, inquam: tu modo memineris promissi, meque monitorem ac fortasse etiam flagitatorem assiduum expectes. Minime vero me fugit, quam difficile sit, quamque intactum & inausum, certis legibus intestinum hoc ac plusquam civile dissidium componere, ac investigare quippiamne ad veritatem capessendam conferat Ratio, an sola id præstare queat Fides; tum si quid opis Fidei ferat Ratio, quatenus id fiat; quænam Rationis partes sint, quænam Fidei. Conabor tamen, non tam facultatem meam spectans, quam tuum de mea facultate judicium. Plurimum autem conducet tractationi huic, ostendere, nihil vel ad credendum vel ad agendum proponere Christi legem, tam novum, tam insuetum, tamque humanæ naturæ legibus adversarium, quin sapientissimorum Philosophorum sectæ, vel doctissimorum summaque ingenii laude florentium virorum sententiæ, vel rectissime institutæ optimisque legibus fundatæ Respublicæ, probaverint incredibiliora, aut in similia consenserint. Atque hinc triplex oritur disputandi argumentum: primum enim concordiæ Fidei & Rationis leges ferendæ sunt; quod hodie nobis, quando ita vis, præstandum est. Tum deinde Christianorum & Ethnicorum dogmatum instituenda comparatio. Postremo tradita ab utrisque ad vitam bene agendam moresque

regendos præcepta inter ſe erunt contendenda. Quæ quoniam perlate patent, neque una diſputatione concludi poſſunt, ſingulis quæque diebus tractabuntur: præſertim, ut tui diutius apud me detinendi, Hameli, legitimam cauſſam habeam. Ac ſane certiſſimam, inquit: nam qui audiendi tui deſiderio procul huc advolarem, poſſimne de rebus pulcherrimis tractantem deſerere? Age igitur, rem ordire omni præciſa mora: tu me auditorem habebis attentum ac benevolum. Quæ cum dixiſſet, ſic ad hanc diſputationem aggreſſus ſum.

ALNETANARUM QUÆSTIONUM LIBER PRIMUS.

LEX CONCORDIÆ RATIONIS ET FIDEI.

CAPUT PRIMUM.

Certior quærenda est ad veritatem via, quam Ratio.

I. *Suam habet Ratio lucem, sed obscuram & dubiam.* II. *Mens humana per Rationem, pro captu ac modo Rationis, cognoscit Rationem ipsam, Rationisque naturam.* III. *Aperitur origo triplicis Philosophiæ, Dogmaticæ, Socraticæ, ac Scepticæ.* IV. *Distinguitur triplex certitudo cognitionis rerum; ejus quæ in cælo habetur à Beatis; quæ in terris ab hominibus mortalibus per Fidem; & quæ per Rationem.* V. *Mens humana, etsi per Rationem clarissime firmissimeque veritatem non cognoscit, veritatem tamen esse aliquam pro modo suo captuque cognoscit:* VI. *& aliquam ad veritatem viam.* VII. *Quatenus in exquirenda veritate adhærendũ Philosophis, qui dubitandi artẽ profitentur.*

Suam habet Ratio lucem, sed obscuram & dubiam.

I. COACTA per te, Hameli, in ordinem Ratione, (rem enim à te susceptã & promissam jam factam puto) nunc tempus est, ut legitima ei laus tribuatur. Sic enim habe: lumen hoc *descendens à patre luminum*, ab eoque signatum in hominum animis, splendo- Jacob. I. 17.

rem ſuum retinere: ſin ſecus eſſet, quid homo tandem differret à cæteris animantibus? nec à Fide omnem Rationis uſum atque opem eſſe removendam; nam ſi per Rationem homines ſumus, an nobis velut abjicienda humanitas eſt, cum Fide utimur? *Res Dei Ratio*, inquit Tertullianus. Sua ineſt igitur in Ratione lux, ſui radii: fallaces quidem & damnoſi, ſi quis animi ſui aciem iis præſtringi ſinat; perutiles contra, & parandis ad Fidei ſuſceptionem, ac confirmandis animis opportuni, ſi quis non ventoſæ & præcipitis, ſed prudentis Philoſophiæ præceptis munitus, caute iis moderari ſciat. Ut enim Cimmerii, quibus ademtus erat Solis aſpectus, ignium qui ipſis aderant lumine utebantur; ita humana Ratio, etſi claro, firmo, & conſtanti veritatis caret aſpectu, neque ſatis ſplendida ad eam intuendam luce mentes noſtras colluſtrat; at tenues certe & ſubobſcuros præfert igniculos, quibus aut videmus, aut videre putamus rectam ad veritatem viam. *Hominis anima rationalis*, inquit Auguſtinus, *lumine veritatis vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, ut verum aliquid in ratiocinando ſentiat.*

Tertull. de Pœnit. cap. 1.

Auguſt. de ſermon. Dom. in monte, l. 2. cap. 15.

Mens humana per Rationem, pro captu ac modo Rationis, cognoſcit Rationem ipſam, Rationisque naturam.

II. Quemadmodum autem lux, non alia ſolum, ſed ſe ipſa quoque indicat, per eamque & ipſam cernimus, & reliqua; ſic tamen ut pro modo illuſtrationis hujus, & ipſa & reliqua videri poſſint; perſpicue videlicet, ſi clara ſit; obſcure, ſi dubia & maligna: ita Ratio ſui ipſius in nobis index eſt, & aliorum; ipſamque & alia per eam cognoſcimus, at pro modo ejus atque captu; firmiſſime, ſi clara ſit; cunctanter, ſi caliginoſa & imbecilla. Cujuſmodi eam eſſe quoniam jam deprehenſum eſt, haudquaquam manifeſto patet obtutibus noſtris, nec eam niſi per nubila poſſumus internoſcere.

Aperitur origo triplicis Philoſophiæ, Dogmaticæ, Socraticæ, ac Scepticæ.

III. Quamobrem tria hic diligenter obſervanda ſunt: lux illa primum, quæ ſplendet in mentibus noſtris; obſcuritas deinde, quam lux illa temperat & diluit; ac tenuitas denique & imbecillitas luminis illius, quod obſcuritati huic infertur. Hinc triplex manavit Philoſophia: ea primum, quæ ad lucis hujus fulgorem attendens, per eam perſpicue cerni

posse veritatem censuit; atque hæc est Dogmaticorum. Altera, quæ deprehensa Rationis obscuritate, nihil se scire professa est; sed quoniam obscuritatem hanc per lucem Rationis agnoscebat, hoc ipsum duntaxat scire se dixit, quod nihil sciret; cujus Philosophiæ auctor extitit Socrates. Verum Arcesilas & Pyrrho, perspecta eadem obscuritate, nihil se scire dixerunt, item ut Socrates; sed cum præterea lucem ipsam Rationis, per quam id perspexerant, creperam esse sensissent, adeoque incertam judicarent, ut nihil per eam clare videri posset, ne hoc quidem certo affirmarunt, quod nihil scirent. At nos fulgorem lucis hujus agnoscimus cum Dogmaticis. Fatemur item cum Socraticis, nihil nos certissime scire, summa nempe & perfecta certitudine; liceat enim voces Scholarum usu tritas adhibere. Dicimus denique cum Scepticis, ne hoc quidem nos certissime scire, perfecta scilicet illa certitudine, quod nihil certissime sciamus.

Distinguitur triplex certitudo cognitionis rerum: ejus quæ in cælo habetur à Beatis; quæ in terris ab hominibus mortalibus per Fidem; & quæ per Rationem.

IV. Triplex enim est certitudinis genus & gradus in earum rerum notitia, quæ ab humana mente cognosci possunt. Supremus gradus certitudinis ponendus est in notitia, qua Beati fruuntur in cælo; alter in notitia rerum, quæ à Deo mortalibus hominibus revelantur; postremus in rerum notitia, quæ cognoscuntur per Rationem. Primum gradum à reliquis ita distinguit Paulus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.* De supremo hoc certitudinis gradu nunc quidem non agimus. At in rebus, quas cognoscimus per Fidem in hac vita mortali, summa inest certitudo; quam, quoniam à Deo proficiscitur, divinam merito appelles. Humana autem certitudo dicenda est, quæ inest in rebus per Rationem cognitis. Dignitate autem longe præstat certitudo divina, firmitudine, & constantia. Hinc Chrysostomus Fide eum carere ait, qui res sub aspectum non cadentes firmius non crediderit, quam quæ oculis usurpantur. Rursum plures sunt certitudinis gradus in rebus per Rationem cognitis, quorum supremus, etsi comparatus cum

1. Cor. 13. 12.

Chrysost. hom. 21. in Epist. ad Ebr.

divina certitudine, infirmus eſt & imperfectus; ſi expendatur tamen ad captum humanæ naturæ, perfectus eſt atque firmus, cum nihil Rationi certius indulſerit Deus. Hujusmodi ſunt principia Geometrica, & reliqua, quæ lumine naturæ nota eſſe dicuntur. Hæc ſive probabilia eſſe dicas ſumma probabilitate, ſive certa ſumma certitudine humana, perinde eſt. Nam cum alia ſit certitudo præſtantior, ſublimior, firmior, puta rerum revelatarum; deeſt aliquid certitudini humanæ, proptereaque merito probabilitatem appelles: cum vero nihil certius habeat humana Ratio, ſumma certitudo humana dici poteſt.

Mens humana, etſi per Rationem veritatē clarisſime firmisſimeque non cognoſcit; veritatem tamen eſſe aliquam, pro modo ſuo captuque cognoſcit:

V. Prima hæc autem Rationis dos eſt, quod ipſa ſe naturamque ſuam cernendam dat humanæ menti. Altera hæc, quod etſi per eam mens veritatem perſpicue firmiterque pervidere non poteſt; at veritatem tamen eſſe aliquam ſibi videtur animadvertere, ad quam ſit eundum, & per quam bonorum ultimum, ac beatitas hominis cognoſci poſſit. Id cum ex aliis intelligit, tum ex innato ſibi præcipue veritatis cognoſcendæ deſiderio, perpetuisque ac nusquam intermiſſis ad eam comparandam conatibus, ſumma denique lætitia, qua fruitur, cum vel verum vel veriſimile adepta eſt. Deinde agnoſcit in ſe ſpecies quasdam, & ideas rerum, quæ res in ſe non ſint, ſed extrinſecus poſitæ, unde ſpecies illæ ortæ per ſpiritus ac nervos in ſe expreſſæ ſint. Quamvis autem fieri poſſe intelligat, ut neque à rebus externis ortæ ſint illæ ſpecies & ideæ, & ut à rebus licet externis ortæ, earum ſimiles omnino non ſint; eo tamen inclinat, ut & eas provenire extrinſecus, & origini ſuæ conſentire judicet: & quoniam veritas poſita eſt in conſenſione judicii, quod mens facit ex intuitu idearum, quæ in nobis ſunt, cum rebus externis, unde ideæ illæ ſint profectæ; ut veritatem eſſe aliquam putet, judiciumque hoc ſuum cum rebus externis congruat.

& aliquā ad veritatē viā.

VI. Cum autem parum in Ratione opis eſſe mens animadvertat, per quam accurate exploret conſenſionem hanc;

quippe quæ ſpecies internas & ideas rebus externis applicare nequeat, ad easque conferre, ac proinde veritatem proxime ac firme attingere non poſſit, inde intelligit per Rationem cerni clare viam non poſſe, qua eatur ad veritatem. Sed tamen ex inſito ſibi eo, quod dixi, veritatis aſſequendæ ſtudio vehementer impellitur, ut aliquam eſſe putet ad veritatem viam. Quemadmodum autem ſi quis iter ingreſſus in loca ſibi incognita deveniat, viamque ignoret qua ulterius ſibi ſit progrediendum, nec de ea ex cæli locorumve ſitu conjecturam facere poſſit, non tamen deſpondet animum, illicvè curſum ſiſtit; ſed quærit, qui viam commonſtret ſibi, cuique regendum ſe tradat: ita mens imbecillitatis ſuæ ad veritatem per Rationem proxime & tuto attingendam ſibi conſcia, non in inſcitia ſua acquieſcit, ſed alium proſpicit ſibi ducem, cui ſe ſine cunctatione committat, & à quo præmonſtratam viam capeſſat.

VII. Eatenus ergo adhærendum iis Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur, quatenus perſpectis difficultatibus, quibus obſtructa eſt ad veritatem via, & cognita infirmitate mentis humanæ, quæ hæc impedimenta Rationis ductu eluctari non ſatis poteſt; non deficiunt tamen, neque defatigantur exquirendi ſtudio, ſi forte extundant aliquid, quod verum ſit aut veriſimile. At cum Rationem toties fallacem experti, ea tamen duce uti pergunt, nec aliam inſiſtunt viam, quam qua ipſis Ratio præit, licet ab ea ad finem optatum nunquam ſe duci poſſe putent; quid aliud vero hoc eſt, quam operam ludere, & inani labore, vel pertinaci potius & actuoſa deſidia nihil agere, & in tenebris ſuis torpere & conſeneſcere? Hic igitur eos merito deſerimus, & Ratione ipſa edocti non acquieſcimus in Rationis ductu; certioremque nobis quærimus ad veritatem ducem, in cujus regimen nos ſine hæſitatione commendemus.

Quatenus in exquirenda veritate adhærendū Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur.

CAPUT II.

Fides unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.

I. *Fides Deo præſtita, unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.* II. *Ratio prævertit Fidei. Probatur argumentis:* III. *& auctoritate Scriptorum Sacrorum.* IV. *Priſci quoque Philoſophi, cum Fidei humanæ ſubmitterent animos, prævia Ratione utebantur.* V. *Opponuntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.*

Fides Deo præſtita, unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.

I. DUM detrectamus ductum Rationis, & certiorem quærimus ducem, quem ſequamur, cui ad veritatem attingendam nos credamus; ecce monet nos res ipſa, quod per Rationem conſequi non ſperamus, expectandum eſſe à Fide, & præſtita à nobis alicui alteri, quem aſciverimus ad veritatem ducem, & ab eo ſervata, qui ductum hunc in ſe receperit. Fidem igitur nunc pervulgata ſignificatione appello, mutuam in pactis ſervandis conſtantiam, tum ejus, qui ſe ducem nobis ad veritatem præbeat; tum mentis noſtræ, quæ ſe duci huic futuram dicto audientem polliceatur. Quamobrem cum Fides ſit de genere earum rerum, quæ referuntur ad aliud, ac dupliciter propterea ſpectari poſſit, vel quatenus ad eum pertinet qui ducit, vel quatenus ad eum qui ducitur, ſæpius ac fere ſemper alteram hanc ei notionem tribuimus; ut ſignificetur promtum illud animi noſtri obſequium in eo audiendo, & ſequendo, quem ad veritatem ducem ſumſerimus. Hoc conſtituto ſupereſt, ut ducem illum nanciſcamur: nec multum

ſane in

ſane in eo laborandum nobis eſt, nam illuc plane nos impellit Ratio noſtra, quantumvis obſcura & anguſta, ut ab uno Deo beneficium hoc, veritatiſque firme & dilucide attingendæ facultatem expectemus Nam cum bonorum omnium, quæ animis noſtris natura tribuit, nullum ſit Ratione ipſa præſtantius, atque ea certo aſſequendæ veritati imparem ſe ultro agnoſcat, omnino petendum eſt extrinſecus adjumentum, quod nobis interna naturæ noſtræ facultas non ſubminiſtrat. Vere Auguſtinus: *Non eſt iſta hujus mundi Philoſophia, quam ſacra noſtra meritisſime deteſtantur, ſed alterius intelligibilis: cui animas multiformibus erroris tenebris cæcatas, & altisſimis à corpore ſordibus oblitas, nunquam iſta Ratio ſubtilisſima revocaret, niſi ſummus Deus populari quadam clementia divini intellectus auctoritatem usque ad ipſum corpus humanum declinaret, atque ſummitteret.* Item alio loco: *Quia caligantes hominum mentes conſuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perſpicuitati ſanctitatique Rationis aſpectum idoneum intendere nequeunt, ſaluberrime comparatum eſt, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Adeſt autem in foribus, vel ipſe ſe potius animis noſtris inſinuat Deus, ſeque futurum veritatis præmonſtratorem ac indicem, & in patentem certamque viam deducturum nos promittit. Nec Ethnici quidem id neſciverunt. Egregie Euripides:

Auguſt. contr. Academ. lib. 3. cap. 19.

Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 2. & 25.

Euripid. Helen. v. 1164. 1165.

ὐδ᾽ ἔχω
Τί τὸ σαφὲς, ὅ, τι ποτ᾽ ἐν βροτοῖς.
Τὸ θεῶν ἔπος ἀλαθὲς εὗρον.

Neque compertum habeo
Quid certum ſit in rebus humanis.
Deorum verba vera eſſe reperi.

Mens vero per Rationem, pro Rationis captu, cognoſcens & Deum exiſtere, & qui Deus ſit ſumme potentem eſſe, ſumme bonum, ſumme veracem; radiosque præterea quosdam ſibi eſſe immiſſos, quibus ſe colluſtrari, veritatisque notitiam ſibi ſponderi intima perceptione ſentit, tam oppor-

tunum auxilium pollicenti intelligit neutiquam esse refragandum; moxque vocantem sponte audit, sequitur præeuntem, ac per præstitam illi Fidem, exhibitumque obsequium, ad optatum tandem veritatis finem pervenit.

Ratio prævertit Fidei. Probatur argumentis:

II. Inde colligere licet, Rationem, pro obscuritatis suæ modo, prævertere Fidei in adeptione veritatis. Nam cum triplex nobis ad rerum comparandam notitiam instrumentum, sensus, Rationem, & Fidem, largitus sit Deus; sensus Rationi, Rationem Fidei prætexuit, ut sensuum infirmitati opem ferret Ratio, Rationis errores Fides emendaret. Utque prius sensibus utimur, quam Ratione; ita prius Ratione, quam Fide. Et quemadmodum ante sentit homo, estque animal, quam Rationis sit particeps; ita prius Rationis est particeps, quam Fidei. Ad naturam enim hominis pertinet Ratione esse præditum: at præter naturam est præditum esse Fide. Deinde cum Fides sit donum homini divina gratia extra naturæ ordinem concessum, Ratio vero natura humana contineatur, gratiamque præcedat natura, utpote in qua recipiatur, Ratio utique ac naturalis cognitio præcedit Fidem. Cumque Fides, ut dixi, sit Rationis emendatrix, priusque esse debeat quod emendabile est, quam emendatio, omnino dicendum debere Rationem Fidei antevertere. Præterea quoniam objectum formale Fidei (jam enim scholasticarum locutionum usurpandarum veniam petiimus vicissim & dedimus) quoniam, inquam, objectum formale Fidei est prima veritas revelans; quippe quæ sit ratio propter quam credantur ea, quæ credenda sunt, ipsa vero non propter aliud quippiam, sed propter se credatur; hinc conficitur isthæc ratiocinatio, quæ veluti Fidei fundamentum est: *Quidquid prima veritas revelavit, est verum: prima* autem *veritas,* nempe Deus, *revelavit mysteria Fidei Christianæ: vera sunt* igitur *Fidei Christianæ mysteria.* Itaque si quis quærat, quamobrem credam Deum esse trinum & unum, rationem hanc statim subjiciam, quia prima veritas id revelavit. In quo Fidem præcedit Ratio, Rationem prima veritas. Nec quemquam moveat,

quod Rationem infirmam esse & fallacem fateantur Ecclesiæ Patres & Philosophi: unde colligi potest, illius argumenti, quod diximus esse fundamentum Fidei, propositionem hanc, *Quidquid prima veritas revelavit, est verum*, quam Ratio profert, esse infirmam, ac proinde dubiam & incertam: quod si sit, jam labare fundamentum Fidei. Nam Rationis lumen esse aliquod diximus: varii sunt autem luminis illius modi, varii gradus; quorum supremum si quando attingit humana mens, tum rem hoc lumine cognitam tam dilucide, tamque constanter videt, quam fert vis humanæ naturæ: summusque hic est gradus certitudinis. Hæc certitudo si comparetur cum certitudine Fidei, ponenda est in inferiori gradu: sin ad naturæ humanæ captum exploretur, firmissima est: nec certius quicquam habere potest humana mens, in quo assensionem statuat defigatque suam; eodemque propositionem hanc habet loco, ac principia Geometrica, utpote in qua tantum insit evidentiæ, tantumque animis nostris inferat lucis, quantum recipere eos posse voluit naturæ humanæ conditor Deus. Supremum hunc igitur certitudinis humanæ gradum tenet hæc propositio: nec requirere majorem debet homo prudens ad præstandum animi sui obsequium, qui in toto vitæ studiorumque usu mentem accommodat ad notiones hujus generis; sæpissime etiam ad aliquas, quæ in inferiori certitudinis genere versantur, ad easque studia, mores, incepta, fortunasque suas sine hæsitatione solet componere. Quamvis igitur argumentatio hæc duabus constet propositionibus, quarum posterior, utpote certa certitudine divina, certior est priore, certa certitudine humana; conclusio tamen, quam Philosophi ajunt sequi debiliorem partem, certissima est, & suprema quidem certitudine; cum orta sit ex duabus propositionibus, quarum utraque pollet summa certitudine sui generis, humana altera, altera divina: quæ duplex certitudo influit in conclusionem; adeo ut certissima sit summa utraque certitudine, humana & divina, nec alia proferri possit conclusio isthac certior. Quippe receptissima est

inter Theologos ſententia, cum duarum propoſitionum verarum alia poſſit eſſe altera certior, utramque tamen adhiberi poſſe in argumentatione Fidei, & parere concluſionem Theologicam, quæ credenda ſit. Huc accedit, tum duas iſtas propoſitiones, tum concluſionem, quæ ex iis educitur, ſeorſum ſpectatas eſſe per ſe capita Fidei. Nam prior hæc propoſitio, *Quidquid prima veritas*, Deus nempe, *revelavit, eſt verum*, præterquam quod vera eſſe cognoſcitur per Rationem, certa quoque eſt per Fidem. Quemadmodum enim lux & ſe & alias res facit eſſe aſpectabiles, ſic prima veritas dum nobis revelat myſteria, mentesque noſtras Fide colluſtrat, efficit ut & ipſa Fides, & eæ res, quas proponit ad credendum, admittantur & credantur. Itaque propoſitio iſthæc gemina pollet certitudine, & humana & divina. Alteram itidem propoſitionem conſtat eſſe caput Fidei; hanc ſcilicet, *Prima veritas*, nempe Deus, *revelavit myſteria Fidei Chriſtianæ*. Ergo hæc concluſio, *Vera ſunt igitur Fidei Chriſtianæ myſteria*, ſive ſpectetur ut concluſio, certiſſima eſt ex vi conſequentiæ; ſive per ſe ſpectetur, caput eſt Fidei. Quatenus autem caput eſt Fidei, minime nititur cognitione naturali. Nam aſſenſus altioris nobiliorisque ordinis niti non poteſt aſſenſu ordinis inferioris. Et S. Thomæ, aliorumque Theologorum placitum eſt, neceſſarium fuiſſe homini, non ſolum ſuſcipere per Fidem ea quæ ſuperant captum Rationis humanæ, ſed & ea quæ per Rationem cognoſci poſſunt. Cujus ſententiæ argumentum hoc, præter alia, affert Thomas, quod *Ratio humana in rebus humanis eſt multum deficiens; cujus ſignum eſt, quia Philoſophi de rebus humanis naturali inveſtigatione perſcrutantes, in multis erraverũt, & ſibi ipſis contraria ſenſerunt: ut ergo eſſet indubitata & certa cognitio apud homines de Deo, oportuiſſe quod divina eis per modum Fidei traderentur, quaſi à Deo dicta, qui mentiri non poteſt*. Quo eodem argumento in pari cauſſa jam ante uſus fuerat Auguſtinus. Inde adeo fuſe probat Suares propoſitionem illam, *Deus eſt prima veritas, quæ fallere non poteſt*, quatenus per Rationem

S. Thom. 2. 2. q. 2. a. 4.

Aug. de morib. Eccl. Cath. cap. 2. Suar. Diſp. 3. de Fide, ſect. 6.

humanam cognoſcitur, neque eſſe neceſſariam, neque ſuffi-
cere ad ea credenda Fide divina, quæ Deus revelavit. Hinc
nobile illud decretum Arauſicani Concilii: *Si quis per naturæ* Arauſ. Concil.
vigorem bonum aliquod, quod ad ſalutem pertinet, cogitare ut Can. 7.
*expedit, aut eligere, ſive prædicationi conſentire poſſe contendat
abſque illuminatione & inſpiratione Spiritus ſancti, hæretico
fallitur ſpiritu, non intelligens illud Apoſtoli, Non ſumus idonei* 2. Cor. 3. 5.
*cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex
Deo eſt.* Lux autem illa primæ veritatis mentibus noſtris illa-
bens; & ſe, ut dixi, & alia facit aſpectabilia, hoc eſt credi-
bilia. Quamobrem à S. Thoma dictum eſt, *eodem actu nos
credere Deo, & Deum:* & à Suare, *reſolutionem fieri ex objecto
materiali ad formale: ipſum objectum formale non in aliud re-
ſolvi, ſed per ſe ipſum credi, quia poteſt de ſe ipſo teſtificari, ut
faciat evidenter credibilia, non ſolum illa quæ dicit, ſed etiam
quæ de ſe ipſo teſtificatur.* Sciſcit is quoque prima principia, ſi Suar. Diſp. 6.
quando in aſſenſibus Fidei implicita ſunt, credi ipſa quoque de Fide, ſect. 5.
per Fidem, nec ab iis, ut cognitis per Rationem, aſſenſus Fidei art. 13.
pendere. Ut autem pergamus probare Rationem prævertere
Fidei, adde ad ſuperiora intelligi neceſſe eſſe, quid credendum
ſit, etſi eorum quæ credenda ſunt naturam intelligi nihil ne-
ceſſe ſit; intelligi autem per Rationem. Nam Fides ex impe-
rio voluntatis proficiſcitur: voluntas autem, ex finitione Stoi-
corum, eſt quæ quid cum Ratione deſiderat, quippe *ignoti
nulla cupido* eſt. Adde & Fidem requirere aliquem Rationis
uſum ea explorantis & diſpicientis, quæ mentem ad creden-
dum invitant; quamvis Fides poſita ſit in actione mentis pri-
mæ veritati revelanti aſſentientis, juſſu voluntatis per gratiam
divinam excitatæ; nec mens ad aſſentiendum deſideret certas
Rationis probationes & argumenta, cum Fides verſetur
circa res non apparentes, neque demonſtratas. Adde & men-
tem credentis plurimarum rerum notitia prius imbutam eſſe
oportere, quam ſuſcipiat Fidem; velut notitia exiſtentiæ
Dei, ſui, mundi, aliarumque complurium rerum, quæ juxta
Apoſtoli teſtificationem per Rationem cognoſcuntur, pro Rom. 1.

captu nempe Rationis. Quamobrem ea in Scholis Theologorum non *Articuli Fidei*, ſed *Præambula ad articulos* appellantur. Sin ſecus eſſet, & velut proſtituto ad obvia quæque mentis aſſenſu, omnem Rationis uſum atque opem Fides reſpueret, indiſcriminatim omnia crederentur, & intellecta, & non intellecta; & revelata, & non revelata; atque laus omnis Fidei, Fidesque ipſa concideret. Credere enim, nec quid credatur ſcire, inſanire eſt. Credere item quod à Deo revelatum non ſit, ad Fidem divinam, de qua agimus, non pertinet. Ut autem credatur quippiam, idcirco quod à Deo revelatum eſt, utendum eſt Ratione. Nam ut credam caput aliquod Fidei, ratio hæc efficit, quia à Deo revelatum eſt; ut aliquid, quod à Fide alienum ſit, accipere nolim tanquam caput Fidei, efficit altera hæc ratio, quia à Deo non eſt revelatum. Quod niſi utrimque hæc adhibeatur ratio, confundentur & quæ revelata ſunt, & quæ non ſunt. Ac ne in Auguſt. Epiſt. 3. eo quidem, quod Auguſtino auctore dici ſolet de myſteriis Fidei, *totam rationem facti, eſſe potentiam facientis*, ſupervacua eſt & inutilis Ratio; nec enim factum id creditur ſine Ratione, in quo ipſa potentia facientis eſt Ratio. Concilia, quorum decretis parere nos jubet Fides, vere celebrata eſſe Ratione ſcimus. Cum autem prius ſcire debeamus celebratum eſſe Concilium aliquod, & legitime quidem celebratum, quam ejusdem Concilii decretis adjungamus Fidem, Rationem hic præverti Fidei plane neceſſe eſt. Miracula denique à Chriſto & Apoſtolis edita, vaticinia Prophetarum, Traditio, aliaque externa Fidei adminicula, non aliter parandis ad amplectendam Fidem animis adhiberi poſſunt, quam per Rationem.

& auctoritate Scriptorũ ſacrorum. III. Quapropter Rationem ita à Fide non ſegregant oracula Dei in ſacris libris prodita, ut Fidem jubeant prorſus abſtinere Rationis conſortio: contra vero, Fidei præeuntem, viamque ſternentem paſſim inducunt. Quamvis autem plurima in id afferre promtum foret, brevitati tamen conſulam, & pauca ſeligam præ reliquis, ac primum ſanctiſſi-

mæ Virginis Dei matris exemplum, quo clariſſime proponitur adhibita in animo per Rationem præparatio ad ſuſcipiendam Fidem. Nam cum Angelus ad eam divinitus miſſus, futurum ipſi prædixit, ut virginitate integra filium pariat, Luc. 1. 31. & qui & ſummi Dei filius dicendus ſit, & regnum æternum in ſeq. Iſraëlitica gente teneat; ſecum hæc retractat adhibita Ratione ſacra Virgo, & ſubminiſtratam ſibi à Ratione dubitationem Angelo proponit: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Reſpondet Angelus, futurum hunc, quantumvis mirabilem & portentoſum, Chriſti ortum, per virtutem Dei, quæ & Elizabethæ jam effœtæ & ſterili vim concipiendi filii præter naturæ ordinem indiderit. Poterat & poſtrema hæc ad Rationis lancem revocare pia Virgo, & novis dubitandi argumentis Angelum laceſſere; verum memor, quam exilis eſſet, quam tenuis, quam fallax humana Ratio, ſilere ipſam jubet, & gratiæ impellenti totam ſe permittit. *Ecce*, inquit, *ancilla Domini; fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Expreſſum quoque dat ſententiæ noſtræ documentum Samaritana mulier, quæ poſt breve colloquium cum Chriſto habitum, Ratione utitur, ut de eo judicium faciat, ac Prophetam eſſe primum putet: *Domine, video quia Propheta es tu.* Joh. 4. 19. Mox ita paratam mulieris mentem Fide informare volens Chriſtus, ait: *Mulier, crede mihi.* Nec ſtatim illa vocanti pa- Joh. 4. 21. ret, ſed adhuc dubitans, & rationum momenta utrimque expendens, alium expectandum eſſe concludit, cui ſubmittat animum: *Dicit illi mulier, Scio quia Meſſias venit, cum ergo* Joh. 4. 25. *venerit ille, nobis annuntiabit omnia.* Sed poſtquam ſe hunc ipſum eſſe Meſſiam aperte declaravit Chriſtus, & volunta- Joh. 4. 26. tem mulieris gratiæ ſuæ ſtimulis commovit, mox imperioſa voluntas animum jubet rerum argumentis ac Rationi aſſentiri, & Chriſto vocanti fidem habere. Igitur poſtquam in urbem regreſſa eſt, nondum Chriſti palam profitetur Fidem, nec de interno illo divinæ gratiæ afflatu, quo ad eam amplectendam fuerat impulſa, quicquam commemorat apud municipes ſuos, rerum cæleſtium rudes, & nondum gratiæ

aſpiratione excitatos; rationem tantum exponit, quæ in animo ſuo Fidei præverterat, quæque poſſet eorum mentes eodem inclinare; nempe quod res clam ſibi actas Jeſus no-
Joh. 4. 29. viſſet: *Venite,* inquit, *& videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci: numquid ipſe eſt Chriſtus?* Nec ſpes eam ſua fruſtrata eſt; nam eadem ratione commoti plerique, Fi-
Joh. 4. 39. dem Chriſti divinæ gratiæ beneficio amplexi ſunt. *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, quia dixit omnia quæcunque feci.* At iidem deinde audito Chriſto, & in Fide per gratiam ab eo confirmati, velut ejurant Rationis ſubſidium, & mulieri ſignificant ſe certiores habere cauſſas cur
Joh. 4. 42. credant, quam propoſitam ſibi ab ea rationem: *Jam non propter tuam loquelam credimus; ipſi enim audivimus, & ſcimus quia hic eſt vere Salvator mundi.* In quibus manifeſtum eſt, Rationem paraſſe & compoſuiſſe animum ad Fidem, etſi ipſa non erat certa & propria cauſſa credendi, neque, ut dixi, objectum formale Fidei. Huic exemplo par aliud de Regulo Capharnaita, filii jam morti proximi ſanationem à Chriſto flagitante, velut de induſtria ſubjecit Johannes Evangeliſta. Nam poſtquam queſtus eſt Chriſtus, quod in ſuſcipienda Fide Rationi nimium tribuerent, ac ſi ea eſſet legitima ac vera Fidei ſuſcipiendæ cauſſa; ſic tamen paratis ac palam Ratione ad Fidem utentibus ſuccurrit, Rationemque juvat extrinſecus, ſanato hominis filio, dum benigna intus gratiæ aura aſpirat, animumque ad aſſenſum movet. Quam-
Joh. 4. 53. obrem ſubjicit ſacer Scriptor: *Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jeſus, Filius tuus vivit: & credidit ipſe, & domus ejus tota.* Credidit propter primam veritatem revelantem, non propter Rationem: Ratio tamen removit obices Fidei, eique viam in animo Reguli munivit. In memorabili illa concione ad populum Judaicum ſupra montem à Chriſto habita, is vitæ pie ſanctеque agendæ leges Chri-
Matth. 7. 29. ſtianis omnibus deſcribens, etſi *docebat eos ſicut poteſtatem habens*, rationibus tamen molliebat præcepta ſua, menteſque ad obtem-

ad obtemperationem adducebat, & cum hominibus quaſi humano more agebat. Atque hæc obtemperatio, rationibus propoſitis præſtita, quoddam eſt *rationabile obſequium.* Cum Rom. 12. 1. inſolito ſtellæ fulgore admoniti Magi ad Chriſtum adorandum profecti ſunt; novi ſideris miraculo excitata primum fuit eorum Ratio, quam interni & potentioris luminis efficacitate animata Fides eſt ſecuta. Cum Sergius Paulus Proconſul excæcatum à Paulo Magum vidit, *credidit admirans* Act. 13. 11. *ſuper doctrina Domini:* hoc eſt, poſtquam facti admirabilitas hominis Rationem perculit, Fides intus excita eſt. Apertiſſime Chriſtus ipſe, *Non creditis quia ego in Patre, & Pater* Joh. 14. 11, 12. *in me eſt? alioquin propter opera ipſa credite.* Et iterum, *Nunc* Joh. 14. 29. *dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis.* Poſtquam cæleſti lumine in terram dejectus eſt Paulus, & vocem ſe vocantem audiit, Ratione primum uſus eſt, cum dixit, *Quis es, Domine?* Accepto verò hoc reſponſo, *Ego ſum Jeſus,* Act. 9. 5. prævia Ratione, impellente gratia, mens in aſſenſum flexa eſt. Ergo ſic idem ſcribit ad Romanos, *Quomodo credent ei,* Rom. 10. 14. *quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante?* Deinde, *Fides ex auditu.* Ac ſi diceret, etſi Fides obſcura eſt, Rom. 10. 17. at cæca non eſt: etſi myſteria Fidei mentium noſtrarum perceptioni non exponuntur, at certe proponuntur: etſi vis argumentorum expectanda non eſt ut credamus, at temere ne credamus. Scitum quippe eſt Eccleſiaſtici, *Qui credit cito, levis eſt corde.* Cui aſſonat Heſiodus, Eccl. 19. 4.

Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας. Heſiod. Oper.

Credulitas pariter & incredulitas perdiderunt homines.

Alioqui fruſtra ac ſine cauſſa *inexcuſabiles* ab ipſo Paulo, & Rom. 1. 20. *vani* quibus *non debet ignoſci,* ab auctore libri Sapientiæ ap- Sap. 13. 1. 8. pellarentur, tum qui ad Dei notitiam Ratione non producuntur, tum qui cognito per Rationem Deo, per Fidem ei non adhæreſcunt. Addi poterat & illud teſtimonium ex Epiſtola ad Ebræos, *Credere oportet accedentem ad Deum quia eſt:* Ebr. 11. 6. quod ita exponunt aliqui, antequam credat quis per Fidem Deum eſſe, credere id debere per Rationem. Verum ex com-

muni Theologorum ſententia, Fides ea manifeſto illic commendatur, quæ à Deo ſupra naturæ ordinem infuſa eſt. Atque
Concil. Trid. Seſſ. 6. cap. 6. ita intellexit Tridentina Synodus, Quiſquis per baptiſmum Chriſto dare nomen ſtatuit, Deum ipſi per Fidem eſſe credendum. At creditus per Fidem Deus, per Rationem notus erat pro captu Rationis: & prior notitia partus eſt Rationis, poſterior Fidei. Quippe ut voluntas moveatur ad credendum prudenter, duo requiri cenſent Theologi, *ſufficientem apprehenſionem objecti*, & *judicium quod expediat illud*
1. Petr. 1. 18. *credere.* Quid aliud vero ſibi vult Petrus, cum ait: *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris:* quam Rationem primum eſſe adhibendam ad Prophetiarum vim, conſecutionem, & finem cognoſcendum, donec in animo promto jam & parato Fidei lux oriatur? Nam quæ ex Prophetarum prædictionibus ducuntur argumenta, inter *motiva credibilitatis* in Scholis ponuntur. Egregia denique præviæ ad Fidem Rationis ſpecimina ſuppeditant Veteris Teſtamenti hiſtoriæ. Talis
Coſr. Part. 4. cap. 27. illa Abrahami, de quo Auctor libri veteris Coſri ſic diſſerit, notum primo ipſi fuiſſe Deum per naturalem rationis uſum, deinde per viſionem; qua poſtquam fruitus eſt, omnes ſuas ratiocinationes deſeruerit; atque in eam ſententiam priſcos
Gen. 12. 1. Rabbinos expoſuiſſe iſtud Geneſeos: *Egredere de terra tua;*
Gen. 15. 5. item illud: *Eduxitque eum foras;* ac ſi dixiſſet Deus, Jam inde deſerenda tibi eſt naturalis iſta ſcientia, per quam me hactenus cognoviſti. Tum addit Platonem ſcripſiſſe, Philoſophum quemdam, naturę ſtudiis deditum, à Propheta fuiſſe admonitum non ita ad Dei notitiam iri, ſed per oracula Prophetarum, quos Deus legatos inter ſe & homines conſtituit. Moſem paſcentem oves, & vitæ communis officiis fungentem vocat è rubo ardenti Deus, & mandata dat ad Pharaonem. Nec ſtatim obſequitur Moſes: Rationem adhibet in conſilium, hæret, dubitat, tergiverſatur, futura proſpicit; ſe, Iſraëlitas, Pharaonem, tempora, loca, omnia

circumſpicit : Deus dubitantem repetitis prodigiis confirmat; & Moſes tamen imperium detrectare pergit, & Iſraëlitas ad obediendum contumaces, ſuique ſimiles fore cauſſatur, vixque tandem iraſcenti Deo, Fidemque ejus per internam gratiam provocanti obtemperat. Gedeon cum Iſraëlitis dux à Deo præficeretur, nonniſi edito de cælo ſigno Fidem ſuam & aſſenſum paſſus eſt expugnari. Ergo dicere non dubitavit Auguſtinus, *per humanam ſcientiam*, quæ Ratione comparatur, *non nutriri ſolum & defendi, ſed & gigni Fidem.* Dixit quoque *eſſe alia, quæ niſi intelligantur, non creduntur;* quemadmodum *alia ſunt, quæ niſi credantur, non intelliguntur;* Fidem quippe eſſe ex auditu, auditum autem per verbum Chriſti. At, inquies, toto libro Manichæos caſtigavit Auguſtinus, quod Fidem ſine Ratione prævia admitti nollent. Fecit ſane, & merito: nec enim Rationem præire Fidei ſolummodo volebant nefarii Hæretici; ſed & cauſſam eſſe propter quam Fides admitteretur. Paſſus illud facile fuiſſet Auguſtinus, hoc caſtigandum duxit. Et Dionyſius Alexandrinus ad intelligenda Apocalypſeos myſteria, Ratione quidem uti ſe ait, ſed ita tamen ut plus Fidei tribuat, quam Rationi.

Auguſt. de Trinit. libr. 14. cap. 1.

Auguſt. de utilit. credendi.

Dionyſ. Alex. apud Euſeb. Hiſt. Eccl. libr. 7. cap. 25.

IV. Quod ſi in rerum ſacrarum tractatione tribuendum eſt aliquid exoticorum Scriptorum auctoritati, proponere poſſumus exemplum veterum Philoſophorum, quorum nobiliſſimi cum doctrinæ ſuæ fundamentum locarent in Fide humana, uti nos Religionis noſtræ in divina, prævia tamen Ratione id faciebant. Nam cur magiſtri dictata tam pronis animis accipiebant Pythagoræ diſcipuli, ut pro Ratione valeret ejus auctoritas? nempe quod optima hæc eſſe videretur Ratio cur crederent, meritam id eſſe ſummam doctrinam & integritatem viri, qui ut neque falleret, ita neque falleretur. Cur Pythagoræ diſcipulus Zaleucus legibus ſuis præcipuam hanc præfixit legem, credendos eſſe Deos? cur tandem doctrinam à majoribus etiam ſine Ratione traditam, defendendam eſſe, nec argumentis ullis oppugnandam ſanxerunt

Priſci quoque Philoſophi, cum Fidei humanæ ſubmitterent animos, prævia Ratione utebantur.

Academici Platonem ſecuti? cur Ariſtoteles, ſic tanquam certiſſimis argumentis adhærendum eſſe cenſuit eorum ſententiis, etiam nulla probatione ſubnixis, qui nobis vel uſu rerum, vel ætate, vel ſapientia antecellerent? nempe quod id ſuaderet Ratio. Nam ſi nulla Ratione ducti jubebant haberi Fidem; cur potius Pythagoræ, quam aniculæ deliranti? cur potius credi volebant Deum eſſe, quam non eſſe? cur potius experientia edoctorum, vel ſeniorum, vel ſapientum, quam rudium, vel puerorum, vel inſanorum auctoritate movebantur? Cum Porphyrius, vir eximius, & in quo vix quicquam præter æquiorem erga Chriſtianos animum deſideraſſes, rectiorem & certiorem diceret ad veritatem & ad Deum viam tenuiſſe Ebræos, & qui Ebræorum doctrina imbuti fuerant, quam Græcos, quorum hi Rationem, illi Fidem ſequebantur ducem; nonne rationem hanc habuit, cur Fidei ductum Rationis ductui anteponeret, quod fallax eſſet Ratio, & tutior Fides? Quamvis ergo ad percipiendam veritatem Ratione potior ſit Fides, hoc ipſum tamen docet Ratio: & quamvis per Rationem ad veritatem ſine ullo omnino erroris periculo tutiſſimeque non itur, per eam tamen intelligitur Fidem eſſe viam, per quam ad veritatem certiſſime tutiſſimeque itur.

Opponuntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

V. Quæ cum dixiſſem, & Hamelium hiſcentem ac interpellare me parantem conſpexiſſem, Scio, inquam, quid velis, atque illuc ibam; nempe paratos mihi adverſarios. Certe, inquit, ac duplicis quidem generis, tum eorum qui ſuſcipiunt Fidem, tum qui reſpuunt. Illi enim meritum omne Fidei, Fidemque ipſam abs te corrumpi dicent, cum non ſponte eam, ſed Rationis præeuntis beneficio admitti doces. Nam ſi Fides admittitur propter Rationem, tollitur objectum formale Fidei, prima nempe veritas revelans. Sublato autem objecto formali Fidei, neceſſario tollitur Fides. Tum ſi hi
Joh. 20. 29. beati ſunt, juxta effatum Chriſti, *qui non viderunt, & crediderunt;* ſi Fides eſt de *non apparentibus*, & in ea debet eſſe pro
Ebr. 11. 1. Ratione voluntas; hoc eſt, ſi juſſu voluntatis gratiæ divinæ

afflatu excitatæ, *in captivitatem redigendus eſt intellectus, in obſequium Chriſti;* jam deſinet eſſe Fides, cum res per Rationem apparebunt intellectui, & non pro Ratione voluntas, ſed pro voluntate Ratio flectet intellectum. Reclamat vero Iſaias, & Rationem Fidei poſthabendam eſſe clariſſime docet, *Niſi credideritis,* inquit, *non intelligetis.* Quo referre poſſis & illud e Pſalmo, *Credidi, propter quod locutus ſum.* Reclamat & Clemens Alexandrinus, cum ait, *Fidem eſſe fundamentum cognitionis, cognitionem eſſe abſolutionem Fidei.* Reclamat & Ambroſius, jubens *tolli argumenta, ubi Fides quæritur.* Reclamat & Gregorius, ſtatuens *Fidem non habere meritum, cui humana Ratio præbet experimentum.* Reclamat & Auguſtinus, cum alibi ſæpe, tum maxime cum ait, *Credimus ut agnoſcamus, non cognoſcimus ut credamus: quod enim cognituri ſumus, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit. Quid eſt enim Fides, niſi credere quod non vides? Fides ergo eſt, quod non vides credere; veritas, quod credidiſti videre.* Tum deinde, *Hæc eſt laus Fidei, ſi quod creditur non videtur: nam quid magnum eſt, ſi id creditur, quod videtur?* Item alibi, *Fides eſt virtus, qua creduntur quæ non videntur.* Et præterea, *Nihil in Eccleſia Catholica ſalubrius fieri potuit, quam ut Rationem præcedat auctoritas.* Et iterum, *Niſi enim aliud eſſet credere, & aliud intelligere, & primo credendum eſſet quod magnum & divinum intelligere cuperemus, fruſtra dixiſſet Propheta, Niſi credideritis, non intelligetis.* Item alibi, *Noli quærere intelligere, ut credas; ſed crede, ut intelligas.* Et rurſum, *Fides debet præcedere intellectum, ut ſit intellectus Fidei præmium.* His adſonat Theodoretus non ſemel, aitque mutuas operas ſibi tradere cognitionem & Fidem; ſic tamen ut cognitioni prævertatur Fides; quemadmodum appetitum præcedit cognitio, actionem appetitus. Hos ſequuntur agmina Theologorum, nemine diſſentiente.

2. Cor. 10. 5. Iſa. 7. 9. juxta LXX. Pſalm. 115. 1. Clem. Alex. Strom. libr. 7. Ambroſ. de Sacram. libr. 1. de Fide cap. 5. Gregor. Hom. 26. in Evang. Auguſt. Tract. 20. in Joh. Auguſt. Tract. 78. in Joh. Auguſt. de Fide ad Petr. & de morib. Eccl. Cathol. cap. 2. & 25. Auguſt. de libero arbitr. libr. 2. cap. 2. Auguſt. in Pſal. 117. & in Iſa. Theodoret. de curand. Græc. affect. Serm. 1. de Fide.

VI. Contra vero qui reſpuunt Fidem opponent tibi Socratem, totamque Academiam, & celeberrimorum cohortes Philoſophorum, qui Ratione ipſa ducti agnoverunt infirmi-

Secundum argumentũ.

tatem, tenuitatem, inconſtantiam Rationis, & à dubitatione capi juſſerunt exordia Philoſophiæ. Opponent & inſignes Chriſtianæ doctrinæ patronos, Arnobium, Lactantium, Auguſtinum, qui hominem dixerunt animal eſſe informe atque cæcum, nihil habens comprehenſi, nihil certi; caligare ejus mentem, titubare, & circumfuſam nocte vitiorum ac humanitatis cognoſcere veritatem non poſſe; ne per Philoſophiam quidem haberi poſſe quicquam explorati. Jam ſi adeo obtuſa eſt humana mens, adeo infirma Ratio, incertum utique eſt quicquid ſuadet Ratio, & in dubium revocandum. Suadet autem ſuſcipiendam eſſe Fidem. Dubitandum eſt igitur an Fides ſuſcipienda ſit: cumque obſcura ſit & incerta Ratio, incertus utique & obſcurus eſt ille tuus ad Fidem per Rationem aditus. Quibus quantum labefactetur Fides, optime intelligis.

Arnob. libr. 1. & 2. Lactant. Inſtit. libr. 3. cap. 1. Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 1.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

VII. Tum ego, Acuta quidem, at non improviſa tela in me intendis. Nam primum quod ais tolli à me Fidem, ac omne ejus meritum perverti, cum præeunte Ratione ſuſcipi eam ſtatuo, caute hæc diſtingui velim, quæ à te confundi video, mea fortaſſe ipſius culpa, qui ſententiam meam ſatis non expreſſerim. Sic itaque habeto. Aliud eſt, Rationem eſſe objectum formale Fidei; aliud, Rationem præire Fidei. Credo Deum eſſe trinum & unum, non propter Rationem, ſed propter primam veritatem quæ id revelavit. Prima ipſa veritas revelans creditur, non propter Rationem, ſed propter ſeipſam. Verumtamen cum Deum eſſe trinum & unum credo propter primam veritatem revelantem, & primam illam veritatem propter hanc ipſam, Ratione utor adminiſtra: nam poſtulat Ratio, ut hæc credam propter primam veritatem revelantem. Quæ cum ita ſint, vides Rationem eſſe inſtrumentum Fidei, non cauſſam credendi; Fidei præire, ut ſatellitem, ut præcurſorem, non ut ducem; miniſterii gratia, non dignitatis; ut velitem in prælio, non ut imperatorem. Etſi ad hoc ipſum præſtandum Fidei obſequium, gratiæ divinæ impulſu & ductu indiget Ratio. Hæc vero

mox pluribus à me differentur. Cum autem ſciſcunt Iſaias, Auguſtinus, cæterique Eccleſiæ magiſtri, prævertendam auctoritatem ſive Fidem Rationi, eatenus id intelligunt, quatenus Ratio in plerisque Fidei myſteriis ſuffragium ſuum Fidei commodat, eique ſuccenturiata eſt. Nam quamvis Deum eſſe credam propter primam veritatem revelantem, nihil tamen vetat quominus idem quoque poſſim certo cognoſcere & aſſentiri per Rationem; ſed diverſo modo. Nam aſſenſus hic Rationis, humanus eſt & naturalis; alter vero ille Fidei, divinus & ſupra naturam: naturalis autem & humanus aſſenſus firmiſſimus eſt firmitudine, ſive ita loqui placet, certitudine tantum naturali, ac tanta quidem, quantam fert humana natura, quæ infirma eſt; aſſenſus autem divinus firmiſſimus eſt firmitudine divina, in quam neque cadit dubitatio ulla, neque error. *Mentibus humanis*, inquit is quem laudas Arnobius, *veritatem cupientibus noſcere rerum opponitur obſcuritas, & velut oculorum luminibus viduæ nihil certum vident, & per ancipites ſemitas ſuſpicionum inducuntur errore.* Tum addit, idcirco Chriſtum ab inveſtigatione rerum, quæ captum mentis humanæ ſuperant, revocaſſe ad contemplationem & cultum Dei; notitiam, quæ per Fidem habetur, anteponens notitiæ quam comparat Ratio. Item Auguſtinus: *Caligantes*, inquit, *hominum mentes conſuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perſpicuitati ſanctitatique Rationis* (hoc eſt veritatis) *aſpectum idoneum intendere nequeunt.* Mox de aſſenſu Fidei hæc ſubjicit: *Saluberrime comparatum eſt, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & velut ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Idem alibi: *Non eſt iſta hujus mundi Philoſophia, quam ſacra noſtra meritisſime deteſtantur, ſed alterius intelligibilis, cui animas multiformibus erroris tenebris cæcatas, & altisſimis à corpore ſordibus oblitas, nunquam iſta ratio ſubtilisſima revocaret, niſi ſummus Deus populari quadam clementia divini intellectus auctoritatem usque ad ipſum corpus humanum declinaret, atque ſummitteret: cujus non ſolum præceptis, ſed etiam factis excitatæ animæ redire in ſemetipſas, & reſpicere patriam, etiam ſine di-*

Arnob. lib. 1. & 2.

Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 2.

Auguſt. contr. Academ. libr. 3. cap. 19.

ſputationum concertatione potuiſſent. Igitur aſſenſus Fidei omnino anteponendus eſt aſſenſui Rationis: & per Fidem aſſentiri nos jubet Deus, non per Rationem; ſalutemque Fidei noſtræ fructum eſſe vult, non Rationis.

Secundum argumentū. VIII. Alterum id objiciebas: Si Ratio præit Fidei, & acutiſſimi Philoſophi, ipſique adeo Eccleſiæ magiſtri, à te mox in teſtimonium citati, Rationem infirmam eſſe & incertam ſtatuerunt, dubitandumque eſſe de iis quæ ſuadet Ratio; dubitandum utique eſt an ſuſcipienda ſit Fides, quam Rationis ſuaſu ſuſcipimus. Meminiſſes vero, Hameli, ea tantum à viris illis eruditis incerta poni, quæ mens humana naturæ viribus ſubnixa per Rationem cognoſcit, quæque naturæ finibus ac Rationis ditione continentur. At nihil ea pertinent ad Fidem, quæ merum Dei donum eſt, & cæleſtis lucis radius, hominis voluntatem ciens, mentem colluſtrans, & in aſſenſum trahens. Caute hæc à Chriſtianis Scriptoribus diſtincta ſunt. Cum ergo à Deo proficiſcantur Fidei principia, Rationis à natura; haudquaquam naturæ legibus obnoxia ſunt, quæ ab ipſo auctore naturæ, præter naturæ legem oriuntur. Eodem hoc argumento peti itidem poſſunt, quicunque in evidentia ponunt normam veritatis: nam ſi ea ſolum habent pro veris, quæ perſpicuam præ ſe ferunt notam veritatis, res Fidei non admittent quæ obſcuræ ſunt. At eadem, qua nos utimur, exceptione uti poſſunt; alterius videlicet eſſe generis res Fidei, ac res naturæ, ac propterea ad propoſitam à ſe veritatis normam neutiquam eſſe exigendas; revocari ad hanc regulam res naturæ, quæ ducuntur à generali & antecedente Dei decreto, quo res omnes quas condidit, quibusdam adſtrinxit legibus, & in certum redegit ordinem, qui natura appellatur; at res Fidei ſolutas eſſe his legibus, utpote ductas ex conſequenti decreto Dei, quo hominem ad beatitatem conſequendam præſentibus gratiæ auxiliis juvare conſtituit. Opponi ergo poteſt veterum Philoſophorum dubitatio & σκέψις adverſus Rationem, cum Ratione oppugnatur Ratio; vana eſt & invalida, cum adverſus Fidem, longe extra ejus jactum poſitam, adhibetur. CAPUT

CAPUT III.

Fides, & cum ab homine ſuſcipitur, & poſtquam ſuſcepta eſt, Rationis uſum non aſpernatur.

I. *Fides cum ab homine ſuſcipitur, Rationis uſum non aſpernatur.* II. *Fides poſtquam ab homine ſuſcepta eſt, Rationis uſum non aſpernatur.* III. *Fides norma eſt Rationis.* IV. *Pleraque quæ Ratio dubia effecerat, per Fidem certa fiunt.* V. *Fides ſubſidium Rationis in Libris ſacris palam aſciſcit:* VI. *& in comparandis externis adminiculis:* VII. *multo vero magis in Theologia, in controverſiis Fidei, & in adhortandis ad pietatem Chriſtianis.* VIII. *Probatur auctoritate Scriptorum ſacrorum, ſuſceptam ab homine Fidem Rationis opem non reſpuere.* IX. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Argumentum unicum.* X. *Præclare conſentiunt Fides & Ratio; Chriſtianismus & eæ Philoſophorum ſectæ, quæ jubent aſſenſiones cohiberi.*

Fides, cum ab homine ſuſcipitur, Rationis uſũ non aſpernatur.

I. CUM igitur Rationem præire Fidei neceſſe ſit, multo magis ea comitari debet Fidem, tum cum ab homine ſuſcipitur. Fides enim, ut ſæpius dixi, à voluntate proficiſcitur, quæ inſtinctu gratiæ divinæ intellectum inclinat ad aſſentiendum iis quæ credenda proponuntur. Non poteſt autem intellectus iis aſſentiri quæ proponuntur ſibi ad credendum, niſi ipſi videantur eſſe credibilia. Atqui videri ipſi credibilia non poſſunt, niſi exploret argumenta, cur credibilia ſint; eaque approbet quæ ſuadeant, ea refellat quæ deterreant. Hæc autem dijudicatio Rationis opus eſt, quæ ad id gratiæ divinæ ductum ipſa quoque deſiderat. At cum intellectus, juſſu voluntatis à Deo excitatæ, iis tandem aſſentitur quæ ſibi proponuntur ad credendum, haudquaquam ab incepto officio deſiſtit Ratio,

pergitque removere impedimenta, quibus effici poſſet, quo minus quæ credibilia viſa ſunt, ad conſummationem usque & plenitudinem Fidei credibilia viderentur. Id cognoſcas ex eadem illa Samaritana muliere, quam ſupra propoſui in exemplum. Huic cum Meſſiam ſe eſſe dixit Jeſus Dominus, credibile ei viſum eſt, reipſa Meſſiam hunc eſſe, ad idque Ratione uſa eſt. At poſtquam impellente gratia Dei perfecte id credidit, tum ſane vel maxime credibile id ipſi viſum eſt. Non autem propterea id credidit, quod ſibi per Rationem credibile videretur, ſed quod prima veritas revelaret. Cum vero id ipſi revelabat prima veritas, voluntatem excitabat per præſentem gratiam, intellectumque ſimul collustrabat & juvabat, ut quod credibile erat, credibile id eſſe per Rationem facilius cognoſceret. Ita Ratio inſtrumentum erat, non cauſſa Fidei. Ut cum urbem captam Rex victor ingreditur, & turbam obſtantem dimovet ſatelles; cauſſa quidem cur urbem ingrediatur, non eſt ſatelles ille, ſed victoria; attamen Rex ſatellitis miniſterium adhibet, ut parta per victoriam ingrediendi facultate utatur. Cum Diſcipulis præcepta traderet Chriſtus, Apoſtoli etſi Fide jam imbuti, veriti tamen ne iis capeſſendis impares forent, & naturæ humanæ imbecillitatem reputantes, Fidei ab eo incrementum expoſcunt. Igitur inter Fidem jam ſuſceptam, & Fidem ſuſcipiendam, mediam ſe interponit Ratio, gratiæ divinæ afflatu ſuſcitata. Fidem quoque comitatur Ratio in Conciliis, cum decreta ex principiis Fidei per certam conſequentiam deducta ad credendum proponuntur. Atque hæc decreta cum & ipſa fiunt principia Fidei, omnino dicendum eſt in Fide Rationem ineſſe. Nam, exempli cauſſa, cum ex hoc capite Fidei, quo Chriſtum credimus vere Deum fuiſſe & vere hominem, clariſſima conſequentia per Rationem concluſerit ſexta Synodus Conſtantinopoli celebrata, Chriſtum duabus voluntatibus eſſe præditum, divina & humana, quod aliud eſt caput Fidei; inter hæc duo Fidei capita mediam ſe gerit Ratio, unumque alteri connectens, utrique

implicata eſt & conjuncta. Sic tamen, ut poſtremum Fidei caput, non propterea Fidei caput ſit, quod ex priore per Rationem ducatur; ſed quod à prima quoque veritate ſit revelatum, atque hunc, itidem ut prius, poſtulet aſſenſum, qui dicitur aſſenſus Fidei: cum propoſitiones è capitibus Fidei per Rationem ductæ, niſi & ipſæ à prima veritate revelatæ ſint, eum tantum poſtulent aſſenſum, qui Theologicus appellatur.

II. Fides autem poſtquam inſedit in animo, ne tum quidem Rationis opem ſpernit; imo ab ea robur quærit & defenſionem, ejusque utitur adminiculo ad componendos hominum mores, & pietatem amplificandam. Verum longe alius eſt ac plane diverſus Fidei progreſſus & Rationis. Nam caduca Ratio, niſi fulta ſit, in altum eniti non poteſt: eademque, ut ſe attollat, quidquid nacta eſt, ad id ſe applicat, quemadmodum infirmiores plantæ ſolent; lentaque & imbecilli progresſione ab effectibus ſenſilibus ſibique obviis ad cauſſas aſcendit. Fides vero divinæ ſuæ originis viriumque conſcia, contrario ductu fertur primum in cauſſas, ab iisque ad effectus delabitur. Regreſſus autem ille à causſis in effectus, fit ope Rationis. Atque hinc Fidei commoda pertinent ad vitam pie agendam; & ex hoc fonte, tanquam per canalem, ſic per Rationem Chriſtianorum doctrina atque mores irrigantur. Alioquin otioſa Fides eſt ac mortua, niſi ex ea utiles ad ſalutem fructus Ratio decerpat.

Fides, poſtquam ab homine ſuſcepta eſt, Rationis uſum non aſpernatur.

III. Sed & modum ſibi Ratio à Fide ſumit, ſeque ad Fidei normam componit, nec ultra poſitos à Fide terminos evagatur. Hanc enim primum homini legem ponit Fides, ut Rationis licentiam coerceat, ut Rationem in credendo tanquam inſtrumentum adhibeat, non tanquam cauſſam: ut quamvis poſtulet ipſa ſibi Fides *rationabile obſequium*, obſequium videlicet per Rationem præſtitum; condiſcat tamen Ratio *non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & juxta menſuram Fidei.* Atque in eo Fidem præire Rationi, Rationem Fidei aſſectationem obſequiumque præ-

Fides norma eſt Rationis.

Rom. 12. 1. 3.

ſtare manifeſtum eſt. Nam cum Fides Rationis regula ſit, priorem eſſe neceſſe eſt regulam, poſterius id quod ad eam dirigitur.

Pleraque, quæ Ratio dubia effecerat, per Fidem certa fiunt.

IV. Præterea fiunt certa per Fidem, quæ pertinent ad vitæ communes uſus, quæque Ratio dubia effecerat: atque ita poſtquam per Rationem ſe confirmari paſſa eſt Fides, Rationem vicisſim confirmat. Nam ſi argumentis Philoſophorum, priſcorumque Eccleſiæ Doctorum, quos ſupra citavimus, Arnobii, Auguſtini, aliorumque ſententiis ſtamus, qui imbecillitatem, obſcuritatem, tenuitatem mentis & Rationis humanæ prædicarunt; quoad Ratione utimur, certisſime firmisſimeque ſcire non poſſumus, an mundus ſit, an ſint corpora, an corpore prædīti ſimus, an animo; nec proinde an mundus ſit à Deo conditus, an bene vivendum, an abſtinendum à vitiis, an virtus ſequenda. At admiſſo lumine Fidei, jam de his certisſimi ſimus; jam naturæ firmatur imbecillitas; jam emendantur errores animi; jam diſcusſis tenebris Ratio certis obtutibus res circumſpicit; jam nebuloſa illa & caliginoſa Philoſophia, quæ neque aditus habebat ſatis patentes atque claros, neque exitus ad rerum notitiam, nunc planam habet & apertam ad veritatem viam. Atque ita præſtitam ſibi prius à Ratione opem Fides largiter compenſat. Nam quod præviam Fidei pro virili proque captu ſe dederit Ratio, quod comitem, quod pediſequam; nunc contra Fides officia rependit officiis & cumulat, nutantemque Rationem ſuſtinet, & errabundam regit. *Cui veritas comperta ſine Deo?* inquit Tertullianus; *cui Deus cognitus ſine Chriſto? cui Chriſtus exploratus ſine Spiritu Sancto? cui Spiritus Sanctus accommodatus ſine Fidei ſacramento?* Adde & hoc Auguſtini: *Si hominis anima rationalis, etiam cupiditate cæcata, tamen cum cogitat & ratiocinatur, quidquid in ea ratiocinatione verum eſt, non ei tribuendum eſt, ſed ipſi lumini veritatis, à quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, ut verum aliquid in ratiocinando ſentiat.* Et alio loco: *Satis eſt Chriſtiano rerum creatarum cauſ- ſam, ſive cæleſtium, ſive terreſtrium, ſive viſibilium, ſive inviſi-*

Tertull. de anima cap. 2.

Auguſt. de ſerm. Domini in monte, libr. 2. cap. 15.

Auguſt. Enchir. ad Laurent. cap. 9.

bilium, nonnisi bonitatem credere creatoris, qui unus & verus est Deus; nullamque esse naturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso. Fit itaque in rebus ad Fidem non pertinentibus quod fieri in rebus Fidei consentiunt Theologi, Rationis videlicet defectum per fidem suppleri: puta cum Fidei rudimenta capessunt vel pueri, vel barbari, vel idiotæ, etiamsi ea non satis dilucide percipiant, supplet tamen interna Dei lux & afflatus, quod deerat Rationi: juxta istud Isaiæ, *Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico:* & illud Johannis, *Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me.* Inde adeo Theologorum quorumdam placitum est, ad perfectam Fidem sufficere *motiva credibilitatis*, ut probabilia. Quinetiam si in assensu aliquo Fidei implicitum sit unum quidpiam ex primis principiis, hoc quoque ipsum creditur per Fidem, neque eo ut per Rationem cognito assensus ille Fidei nititur. Velut cum credo Deum esse trinum in personis, credo quoque unum non esse in personis. Non quia per Rationem scio tria non esse unum; sed quia eadem Fide credo Deum esse trinum in personis, & tria non esse unum. Id acute & vere docet & probat Suares. Ergo Fides rerum suarum & externarum notitiam in homine perficit & confirmat. In quo admirari licet Dei providentiam, qui cum mundum & in mundo homines gloriæ suæ caussa condidisset, *Mundum tradidit disputationi eorum; ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem: nec omnium operum Dei ullam possit invenire Rationem, eorum quæ fiunt sub Sole, & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat.* Ne scilicet homines parta rerum per Rationem dilucida firmissimaque notitia, tanto præsidio, tantisque animi opibus freti, insolenter adversus conditorem suum se efferrent, quod & ab Angelis malis factum fuerat. Verum exili eos instruxit lumine Rationis; traditaque iis *stulta sapientia*, uti appellatur ab Apostolo, cavere jussit *ne quis eos deciperet per Philosophiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi hujus:* nempe ut de infirmitate sua

Isa. 50. 5.
Joh. 6. 45.
Suar. Disp. 6. de Fide, sect. 5. art. 13.
Eccl. 3. 11.
Eccl. 8. 17.
1. Cor. 1. 20.
Col. 2. 8.

& inſcitia admoniti, ad rerum tantarum auctorem recurrerent, & ad eum colendum, expectandumque ab eo percipiendæ veritatis inſtrumentum, Fidem nempe, excitarentur, per quam cauſſas rerum certius jam poſſent agnoſcere: ſimulque ut per hanc tenuitatis ſuæ notitiam facilius demitterent animum, & ad religioſam illam abjectionem ſe compararent, quæ vitæ ſanctæ veræque pietatis fundamentum eſt.

Fides ſubſidium Rationis in Libris ſacris palam aſciſcit:

V. Quod ſi ſuſcepta Fide penitus extinguenda foret Ratio, quorſum ingens illa & multiplex Librorum ſacrorum moles? Satis erat ſumma Fidei capita proponere, & Regum aut Legiſlatorum more ad populum leges ferre, nullis ſubnexis Rationibus, hoc tantum addito, *Sic volo, ſic jubeo, ſit pro Ratione voluntas.* Contra vero Deus homines ſibi jam Fide devinctos Rationibus allatis benigne confirmat; vel cauſſas legum ſuarum exponens, vel potentiæ ſuæ commonefaciens, vel animos redigens in beneficiorum ſuorum memoriam. Chriſtus ipſe ad populum contumacem & refractarium ambigua verba jacit & obſcuras parabolas, quarum argumenta & ſignificationem morigeris ſibi Diſcipulis familiariter explicat. Paulus quoque ſcribens *Eccleſiis Dei, dilectis Dei, vocatis ſanctis, fidelibus in Chriſto Jeſu, dilectis filiis in Fide, dilectis ſecundum communem Fidem, fratribus ſanctis, vocationis cæleſtis participibus;* & Petrus, *Electis advenis diſperſionis, ſecundum præſcientiam Dei Patris, in ſanctificationem Spiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti, iis qui coæqualem ſecum ſortiti ſunt Fidem;* aliique Apoſtoli, *his qui ſunt in Deo Patre dilecti, & Chriſto Jeſu conſervati & vocati*, Fidei capita ediſſerunt, & rationibus, argumentis, exemplis, recordatione præteritorum, futurorum prædictione, ſtabiliunt & ſanciunt.

Matth. 13. 11. & ſeq.

Rom. 1. 7. & 1. Cor. 1. 2. & 2. Cor. 1. 1. & Eph. 1. 1. & Philipp. 1. 1. & Col. 1. 2. & 1. Tim. 1. 2. & Tit. 1. 4. Ebr. 3. 1. & 1. Petr. 1. 1. 2. & 2. Petr. 1. 1. Jud. 1.

& in comparandis externis adminiculis:

VI. Quamvis enim præcipua ac propria cauſſa Fidei ſit interior ille Dei afflatus, quo ad aſſentiendum impellimur; accedere tamen poſſunt externa adminicula, quibus vel Fidei ſternitur via, vel Fides jam parta roboratur, velut pro-

phetiæ, miracula, hominum consensus, Evangelii propagatio, doctrinæ Christianæ sanctitas, argumentationes ab ingeniosis hominibus excogitatæ; quæ in Scholis *motiva credibilitatis* appellantur. Hæc autem non sunt caussa cur credamus, sed vel ad suscipiendam Fidem parant animos, vel in suscepta jam Fide confirmant, neutiquam vero tollunt meritum Fidei. Absit ergo, ut cum nos ex vaticiniis Prophetarum veritatem doctrinæ Christianæ probare instituimus in Demonstratione nostra Evangelica, ulli nos futuros speraverimus auctores caussamque Fidei. Id unum nobis fuit propositum, vel ut eos invitaremus ad suscipiendam à Deo Fidem, qui ab ea sunt alieni; vel ut eos qui dono Dei jam sunt Fidei compotes, ejusdem retinentiores efficeremus.

multo vero magis in Theologia, in controversiis Fidei, & in adhortandis ad pietatem Christianis.

VII. Theologia ipsa, quæ ex radicibus Fidei doctrinæ omnis Christianæ propagines educit & explicat, nulla omnino erit, nisi admoveat artificium Rationis per aperta consectaria & manifestas conclusiones. Ratione constant controversiæ Fidei, & adversus Christi perduelles iis Fides præliatur armis quæ Ratio subministrat. Nec contradicunt Ambrosius & Augustinus, cum abstinere nos jubent à disputationibus contra Ethnicos ineundis: nam tum Christianis indicunt silentium, cum vel ad Christi doctrinam suscipiendam paratum non esse auditorem apparet; vel ea vulganda sunt mysteria, quæ hominem desiderant Fidei elementis jam imbutum. Christianos ad virtutem capessendam, & persequenda Christi vestigia, cum adhortatur Fides, argumentis utitur per Rationem compositis. Itaque Fidem non pudet Philosophiam subsidio arcessere, ejusque ratiocinationibus, vel ad potentiæ suæ ostentationem, vel ad sui defensionem, tanquam auxiliaribus quibusdam copiis succinctam incedere.

Probatur auctoritate Scriptorum sacrorum, susceptam ab homine

VIII. Has suppetias à Ratione ferri Fidei solitas passim prædicant Oracula sacra. *In lumine tuo*, inquit Psaltes, *videbimus lumen*: hoc est, Postquam mentibus nostris illapsa fuerit lux Fidei, tum tenebræ Rationis dispellentur. *Nisi*

Fidem Rationis opem non respuere. *crediderítis*, inquit Isaias, *non intelligetis:* hoc est, postquam Fidem admiseritis, tum in cognoscendis penitus mysteriis usus erit Rationis. Romanos jubet Apostolus *probare quæ*
Psalm. 35. 10. Isa. 7. 9. juxta LXX. *sit voluntas Dei bona*, nec *plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus divisit mensuram*
Rom. 12. 2. 3. *Fidei:* hoc est, Ratione quidem uti in rebus Fidei, sed ita tamen ut Ratio ad normam Fidei, non contra Fides ad Ra-
Eph. 4. 17. 23. tionis normam exigatur. Itaque hortatur Ephesios Christi Fidem amplexos, *ut jam non ambulent, sicut & gentes ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum; renoventur autem spiritu mentis suæ;* hoc est, ad Fidei
Eph. 5. 9. & seq. admissæ legem Rationi suæ moderentur. Deinde subjicit, *ut filii lucis ambulate, probantes quid sit beneplacitum Deo:* hoc est, vitam moresque componite ad præscriptum Fidei: quod
2. Cor. 13. 5. sine Ratione fieri non potest. Idem ad Corinthios, *Vosmetipsos tentate si estis in Fide, ipsi vos probate:* hoc est, ad explorandam vestram Fidem, examen quoque Rationis adhibete.
1. Thess. 5. 20. 21. Et ad Thessalonicenses, *Prophetias nolite spernere; omnia autem probate, quod bonum est tenete:* hoc est, Postquam Fidem suscepistis, utimini Ratione ad discernendas Prophetias, cæteraque ex quibus Fidei robur potest accedere. Titum
Tit. 1. 9. præceptis instruens, Episcopum ait *oportere amplecti eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere:* hoc est, partam Fidem exquisitis doctrinis munire & ornare, ut Christianis pietatis leges tradere, eos exhortari ad virtutem, Christiani vero nominis adversarios convincere possit: quibus gerendis necessarius omnino est usus Rationis. Univer-
1. Petr. 3. 15. sos Christianos vult Petrus esse *paratos semper ad satisfactionem omni poscenti rationem de ea, quæ in nobis est, spe:* hoc est, posse semper ostendere, quam hauserunt doctrinam per Fidem, eamdem se cum Ratione & recepisse & retinere. *Vos,*
1. Joh. 2. 20. 27. inquit Johannes, *unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia.* Et iterum, *Unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium:* hoc est, Fides quam à Deo accepistis,

efficit

efficit, ut ea quæ Ratio vobis dubia effecerat, nunc vobis constent. Tum alio loco: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Dein signa subjicit, ex quibus per Rationem & consequentiam Spiritus Dei cognoscatur. Liquido ista significant, Fidem non modo Rationis consortium non defugere, sed desiderare etiam atque ultro ambire. Merito itaque scriptum est à Clemente Alexandrino, *cognitionis fundamentum esse Fidem, Fidei vero absolutionem perfectionemque esse cognitionem.* Merito quoque sic disserit Augustinus: *Qui Philosophi vocantur, si qua forte vera & Fidei accommoda dixerunt, ab eis tanquam ab injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda sunt.* Quod & à Patribus luculenter factum est. *In tantum enim,* ut scriptum est ab Hieronymo, *Philosophorum doctrina atque sententiis suos libros referserunt, ut nescias quid in illis prius admirari debeas, eruditionem seculi, an scientiam Scripturarum.* Item Augustinus alio loco: *Nisi esset aliud credere, & aliud intelligere, & primo credendum esset quod magnum & divinum intelligere cuperemus, frustra Propheta dixisset, Nisi credideritis, non intelligetis. Ipse quoque Dominus noster & dictis & factis ad credendum primo hortatus est, quos ad salutem vocavit. Sed postea cum de ipso dono loqueretur quod erat daturus credentibus, non ait, Hæc est autem vita æterna ut credant; sed, Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Deinde jam credentibus dicit, Quærite & invenietis: nam neque inventum dici potest quod incognitum creditur, neque quisquam inveniendo Deo fit idoneus, nisi antea crediderit quod est postea cogniturus.* Insigne hoc ejusdem è libro De vera Religione: *Animæ medicina, quæ divina providentia & ineffabili beneficentia geritur, gradatim distincteque pulcherrima est. Distribuitur in auctoritatem atque Rationem. Auctoritas Fidem flagitat, & Rationi præparat hominem; Ratio ad intellectum per cognitionem perducit. Quanquam nec auctoritatem penitus Ratio deserit, cum consideratur cui credendum sit. Et certe summa est ipsius jam cognitæ*

1. Joh. 4. 1.

Clem. Alex. Strom. 7.

Aug. de doctr. Christ. libr. 2. cap. 39.

Hieron. Epist. ad Magn. orator.

Aug. de libero arbitr. libr. 2. cap. 2.

Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 2.

atque perſpicuæ veritatis auctoritas. Item alibi: *Nihil in Eccleſia Catholica ſalubrius fieri potuit, quam ut Rationem præcedat auctoritas.* Nec id in rerum duntaxat ſacrarum comparanda notitia, ſed in humanis etiam diſciplinis capeſſendis requirit: *Ad diſcendum*, inquit, *neceſſario dupliciter ducimur, auctoritate atque Ratione. Tempore auctoritas, re autem Ratio prior eſt: aliud eſt enim quod in agendo anteponitur, aliud quod pluris in appetendo æſtimatur.* Notabile imprimis quod ait, ſcientiam illam his Pauli verbis commemoratam, *Alii datur ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ,* eſſe illud tantummodo, *quo Fides ſaluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua ſcientia non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipſa Fide plurimum: aliud eſſe enim ſcire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiſcendam vitam beatam, quæ nonniſi æterna eſt; aliud autem ſcire, quemadmodum hoc ipſum & piis opituletur, & contra impios defendatur.* Theodoretus cum refelleret Ethnicos, Chriſtianorum credulitatem deridere ſolitos, neque Fidem eſſe poſſe dicebat ſine cognitione, neque cognitionem ſine Fide, alteramque indigere altera. Ac in Ethnicam porro manavit Philoſophiam geminum hoc rerum divinarum cognoſcendarum inſtrumentum: traditum quippe eſt ab Ariſtotele, ex duobus principiis notitiam Dei inter homines eſſe exortam; ex iis nempe quæ in animis noſtris exiſtunt, inſomniis, divinationibus, & afflatibus divinis; & ex motibus ſiderum, quos in cælo obſervamus. Quorum prius genus pertinere liquet ad Fidem, poſterius ad Rationem.

Auguſt. de ordin. cred. libr. 2. cap. 9.

1. Cor. 12. 8.

Auguſt. de Trinit. libr. 14. cap. 1.

Theodoret. de curand. Græc. affect. ſerm. 1. de Fide.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Argumentum unicum.

IX. At, inquies, ſi ſuſcepta Fide ſuperinducitur Ratio Fidei defenſtrix & adjutrix, ſuis igitur viribus conſiſtere non poteſt Fides: imbecilla ergo eſt & infirma; potentior vero Ratio, cujus implorat auxilium, cujus robore ſe tuetur. Minime vero: qui enim certo jam credit, rationes non quærit, quibus impellatur ad credendum; nec admiſſa in animum Fides poſtulat admitti: & quæ ut admitteretur, carere potuit ope Rationis tanquam, cauſſæ ſine eadem conſtare

facile poteſt in animo, ſuoque ſe Marte defendere, & omni externo ac aſcititio ſubſidio carere. Verum quod per Fidem credit animus, per Rationem penitus cupit cognoſcere, & conſequentias videre, & ab aliis ad Fidem non pertinentibus diſtinguere, & in ordinem digerere, ac ita comparare, ut aliis non credentibus credibile videatur: gaudetque, ſi quæ per Fidem jam recepit, merito ſe recepiſſe per Rationem intelligat. Tum ſi quando rebellat fortaſſe & tumultuatur Ratio, eamdem Ratione domat Fides, & in ordinem cogit, & Ratione ipſa adverſus Rationem utitur: ut magni Reges per duces ſuos, Imperatores per legatos minora gerunt bella, vel per fœderatas gentes externarum gentium vim comprimunt.

Præclare conſentiũt Fides & Ratio; Chriſtianiſmus, & eæ Philoſophorũ ſectæ quæ jubent aſſenſiones cohiberi.

X. Nunc ſi recognoſcamus ſuperiora, non parum nos jam profeciſſe intelligemus. Nam qui ita ab hominibus male conſultis & incogitantibus acceperamus, Fidem inter & Rationem inſitum eſſe à natura atrox quoddam & inexplicabile diſſidium, ac ſi ſemper eſſent ad præliandum compoſitæ, & neceſſarium haberet quiſquis Fidei ſequeretur partes, adverſarium ſe Rationis profiteri; nunc re diligentius excuſſa, mirifice conſentire, mutuaſque operas tradere deprehendimus. Nam cum in rebus Fidei triplicem eſſe demonſtraverimus Rationis uſum, & cum præcedit Fidem, & cum comitatur, & cum ſequitur; quænam major intereſſe poteſt concordia, quam ſi Ratio, cum præcedit, Fidei neceſſitatem pro virili demonſtret, Fidem recipi poſtulet, Fidei viam ſternat; tum deinde Fidei animum ſubeunti comitem ſe det; & ſuſceptam demum affectetur, tueatur, ac rivis porro ex hoc fonte deductis doctrinam moreſque Chriſtianos temperet? Fides rurſum, velut præſtiti ſibi à Ratione officii memor, vim huic auctoritatemque addat; & quæ propoſita à Ratione animus non ſatis firmo & tenaci aſſenſu comprobaverat, nunc jubente Fide & adpromittente ultro recipiat? Atque hinc intelligis, Hameli, quam non abſurde, quamque vere ſcripſerim olim id quod mox expoſtulabas mecum,

eas præ cæteris Philoſophorum diſciplinas Chriſtianiſmo congruere, quæ aſſenſiones animi cohibendas eſſe decernunt. Perge vero, inquit Hamelius; nam valde me delectat hunc conſenſum Fidei & Rationis plenius cognoſcere; quem nec coaleſcere poſſe intelligo, niſi Ratio caſtigata faſtum deponat.

CAPUT IV.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur. Ac primum cum Ratio non conſentit Fidei.

I. *Summa ac generalis concordiæ hujus lex eſt, ut in omnibus ad Fidem pertinentibus, Ratio ſemper Fidei ſe ſubmittat.* II. *Ratio Fidem nunquam oppugnat; vel hoc ſi facit, contra naturam ſuam facit.* III. *Fides quoque, etſi non ſemper ea proponit ad credendum, quæ communi Rationis uſui omnino conſentanea ſint, nunquam tamen Rationi plane adverſatur.* IV. *Decreta Fidei nec ad examen Rationis, nec in dubium revocanda ſunt.* V. *Quanquam eas dubitationes non reſpuit Fides, quæ ad ſe confirmandam pertinent:* VI. *cum illas damnet, quibus in infirmis animis labefactari poteſt;* VII. *utpote quæ ſint Hæreſeon omnium & impietatis ſeminarium;* VIII. *& ſacrorum Scriptorũ decretis vetentur.* IX. *Varii poſſunt eſſe Fidei gradus, quorum nulli dubitatio adjuncta ſit.* X. *Opponuntur argumenta Adverſariorũ contra ſuſceptionem Fidei;* XI. *& refelluntur.*

Summa ac generalis cõcordiæ hujus lex eſt, ut in omnibꝰ ad

I. CONSTITUTA Fidem inter & Rationem concordia, nunc ejus conditiones ferendæ ſunt; quarum præcipua ac ſumma, cæteraſque complexa, hæc eſt; in omnibus quæ pertinent ad Fidem, Rationem com-

ponendam esse ad nutum præscriptumque Fidei; nec morem Rationi gerendum, susurrosve ejus audiendos, nisi Fidei decretis consentiant; nec alia conditione in consortium Fidei admittendam esse Rationem, auxiliumve ejus asciscendum, quam ad confirmandum Fidei dominatum; cujus non socia particepsve, sed adjutrix tantum & famula sit: ac sæpe revocandum esse ad animum effatum illud Christi, *Beatos esse pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum:* quo homo videtur admoneri, compotem se nunquam futurum beatitatis, quæ sine notitia veritatis constare non potest, nisi animum Rationis opibus spoliatum, Deo Fideique divinæ regendum sistat. Id si fuerit, tum firmiter constabit ea pax, quam una dirimere potuit affectata contra jus fasque à perversa & depravata Ratione, non regni solum societas, sed dominatio etiam ac tyrannis.

Fidem pertinentibus, Ratio semper Fidei se submittat.

Matth. 5. 3.

II. Verum ut enucleatius agamus, conditionis hujus universim latæ capita sigillatim persequenda sunt. Cum admittitur Fides, vel assensum suum denegat Ratio; vel obmutescit penitus, & in neutram partem conspicitur; vel suffragatur atque favet. Quænam sit ejus in quamcunque partem vis, quænam auctoritas, dispiciendum est. Ac primum ajo Rationem, etsi mysteria Fidei non semper assequitur, nunquam tamen oppugnare Fidem; vel hoc si facit, contra naturam suam facere, & facultate sua abuti. Cum enim imbecilla sit & infirma vis Rationis, etiam ad eas res cognoscendas quæ communem naturæ ordinem sequuntur, quas usurpamus sensibus, quæ omnibus veri acquirendi instrumentis explorari possunt; sperandumne est Rationem eas res posse attingere, quæ sunt supra ordinem naturæ, quæ sensum fugiunt, & superant captum Rationis? Quamobrem si quando oblita sui Ratio adversus Fidem audet consurgere, conditionis suæ illico admonenda est, & in ordinem cogenda. Si Fides sciscat mundum ex nihilo esse conditum, respuat illico Ratio decretum hoc suum, Ex nihilo nihil fit. Si proposito sacrosanctæ Trinitatis mysterio contradicit Ratio, & objicit fieri

Ratio Fidem nunquam oppugnat; vel hoc si facit, contra naturam suam facit.

non poſſe, ut res eadem quæ ſit una, trina quoque ſit, & poſtquam admonita fuerit non unam eſſe & trinam, habito ad eamdem rem reſpectu, ſi cavillari pergat; revocanda ſtatim eſt in memoriam tenuitatis ſuæ, atque ita compellanda: Qui ſcire potes, mea Ratio, eademne res ſimul una & trina eſſe poſſit, quæ *cæca* es, quæ *informis* es, quæ *in lucem veritatis aciem titubantem, & ramis humanitatis opacatam* non potes *intendere;* per quam acutiſſimi Philoſophi, te ipſa diligenter uſi, certo ſcire ſe non poſſe dixerunt, an bis bina ſint quatuor? qui cognoſces Dei naturam, quæ animi humani, cujus facultas es, tuamque adeo ipſius naturam, quæ animi cum corpore conjunctionem, quæ corpus ipſum, quæ hominem in quo ines, quem à cæteris animantibus diſtinguis, omnino non potes cognoſcere? neſciſne, inſana, plura facere Deum poſſe, quam tu intelligere? memineris dictum eſſe ab Ambroſio, *magni meriti eſſe apud Deum, qui contra ſcientiam ſuam Deo credidit, non dubitantem poſſe illum, utpote Deum, quod ſecundum mundi rationem fieri non poſſet; pro certo enim habere, Deum ultra mundi rationem eſſe:* dixiſſe item Auguſtinum, *Dandum Deo, aliquid poſſe, quod fateamur nos inveſtigare non poſſe.* Moderare tibi tandem, mea Ratio, diſce ſapere, teque modulo tuo ac pede metire.

Arnob. libr. 1. Aug. de morib. Eccl. Cathol. cap. 2. Arnob. libr. 1. Ambroſ. Epiſt. ad Rom. Auguſt. Epiſt. ad Voluſian.

Fides quoque, etſi non ſemper ea proponit ad credendum, quæ communi Rationis uſui omnino conſentanea ſint, nunquã tamen Rationi plane adverſatur.

III. Hac objurgatione increpita Ratio redibit ad menſuram ſuam, & vana illa, qua diſtendebatur & ſupra ſe aſſurgebat, ambitio concidet; ſe deinceps Fidei ſubmittere parata, etiamſi quid ſibi manifeſto contrarium & repugnans ab ea proponeretur: velut, ſi credere juberetur falſa eſſe prima principia, nec totum majus eſſe ſua parte, nec æqualia æqualibus addita efficere æqualia. Verum nihil hujuſmodi Rationi proponit Fides; atque ita dogmata omnia, quæ ad credendum nobis propoſita ſunt, temperavit auctor Fidei Deus, ut quamvis non ſemper Rationem propitiam conſentientemque habeant, in eam tamen adverſis frontibus nunquam incurrant. Nam ne in propoſito quidem ſanctæ Trinitatis exemplo, quod cæterorum omnium inſtar eſſe

poteſt, Fides Rationi adverſatur : quippe etſi ſuadere videtur Ratio, verum eſſe effatum hoc generatim propoſitum, rem eamdem quæ ſit una trinam eſſe non poſſe; adhibita tamen attentione facile aſſentitur, nihil repugnare, quominus res eadem quæ una ſit natura ſua, aliquo modo trina ſit: cum ſciat mentem noſtram, quæ una eſt natura ſua, trinam eſſe facultatibus, memoria, intellectu, & voluntate : & rurſum mentem, & notitiam qua mens ſe noſcit, & amorem mentis erga ſe; tria hæc, inquam, mentem, notitiam, & amorem, quæ inſunt in anima, unum eſſe: quemadmodum acute ab Auguſtino, Claudiano Mamerto, & Fulgentio diſputatum eſt. Item, quamvis generale hoc effatum probare videatur Ratio, Unum idemque eſſe duas res quæ unum ſint & idem ac tertia aliqua; cum tamen rem ſpectat propius, agnoſcit fieri poſſe ut duæ res certo quodam modo ſint idem ac tertia aliqua, & alio modo differant inter ſe; velut notitia qua mens ſe noſcit, & amor mentis erga ſe, idem ſunt ac mens ipſa; cum tamen inter ſe differant notitia & amor. Cum ergo ita ſit natura comparatum, ut nunquam Ratio reluctetur Fidei, & Fides rurſum nihil habeat Rationi omnino adverſarium, cauſſa nulla eſt, quamobrem ſarta inter eas concordia ſolvatur.

Auguſt. de Trinit. libr. 9. cap. 3, & 4. libr. 10. cap. 11. & 12. libr. 14. cap. 3, & 4. De civit. Dei, libr. 11. cap. 26. De ſpirit. & anim. cap. 6. Claudian. de ſtat. animæ libr. 1. cap. 25. Fulgent. contra ſerm. Faſtid. cap. 15.

IV. Ita depreſſa Ratio cavebit diligenter, ne Fidem unquam ad examen ſuum revocare, & velut judiciariam poteſtatem in eam exercere audeat. Sed cum decretum aliquod ſibi à Fide propoſitum erit, ſubmiſſis faſcibus prona ſuſcipiet, vimque ſuam omnem & auctoritatem, ſi neceſſe erit, in id conferet, ut abſit cunctatio omnis, omnis contradictio. Id ſibi tantum licere ſciet, intelligere quid credendum ſit, & explorare argumenta, quæ mentem invitant ad credendum; ea refellere quæ abſterrent à credendo, & omnia Fidei impedimenta removere. Id ſi fiet, dubitationes & dubitandi cauſſas, quibus Fides convelli poteſt, nullas jam Ratio admittet. Nam admiſſis dubitationibus, expendendæ erunt cauſſæ dubitandi, atque ita arbitrio ſuo Fidem ſub-

Decreta Fidei, nec ad examen Rationis, nec in dubiū revocanda ſunt.

mittet Ratio; quod plane eſt Fidei majeſtatem violare, Fidemque extinguere, quæ non à Rationis aſſenſione & approbatione, ſed ab interno gratiæ voluntatem moventis afflatu vim vigoremque ſuum mutuatur. Itaque ſi quid anteceptis ſuis opinionibus minus conſentaneum admittere jubebitur Ratio, non ſibi propoſitum à Fide dogma, ſed opiniones ſuas expendet; ſuique adeo & infirmitatis ſuæ conſcia, non ſe Fidei, sed Fidem ſui normam eſſe recordabitur.

Quanquam eas dubitationes non reſpuit Fides, quæ ad ſe confirmandã pertinent:

V. Quanquam non omne dubitationum genus à Fide repellendum eſt. Nam iis ſolum dubitationibus interdicimus, quæ decreta Fidei eo adoriuntur fine, ut ſi quid in iis videatur Rationi non conſentire, repudietur: qui enim ita dubitat, Fidem Rationi ſubmittit; quod qui facit, Fidem perimit. At qui argumenta dubitandi colligit, vel excogitat hoc animo ut ea diſſolvat & refellat, Fideique integritatem ab adverſariorum petitionibus & oppugnatione tutam præſtet; is vero non credit ſolum, ſed ſe etiam in Fide confirmat, aliiſque viam ſternit ad Fidem. Hujus generis ſunt Philoſophorum Chriſtianorum diſputationes; qui quamvis Fidei tenaces ſint, nec in ea ullo modo titubent, de Deo tamen, de natura rerum, de animis hominum, de animorum immortalitate, de finibus bonorum & malorum, aliiſque ejuſmodi ita diſſerunt, ut Rationem conſentire Fidei, & quod Fide creditum eſt Ratione quoque credendum eſſe appareat, menteſque hominum Fidei retinentiores fiant.

cum illas dãnet, quibus in infirmis animis labefactari poteſt;

VI. Sin ſecus fiat, & quod Fides verum certumque eſſe ſancit, ad trutinam ſuam expendat Ratio, falſumque judicet, nec judicio tamen ſuo ſtare velit, ſed decreto Fidei; etſi hoc pietatis ac Chriſtianæ demiſſionis ſpeciem præ ſe fert, noxium tamen eſt, Fidemque labefactat. Nam cum veritas unica ſit, & Fidei ſemper conjuncta, falſum eſſe neceſſe eſt quidquid ab ea diſſentit: & ſi quid contradicat perverſa ſuique immemor Ratio, retundendum eſt ac ſupprimendum; neque temere pronuntiandum, Rationi falſum videri, quod Fides ſciſcit; ſed concludendum duntaxat, vel inde agnoſci

agnosci quam infirma sit, & à veritate aversa Ratio, quod ægre Fidei dicto audiens sit. Quocirca prudenter cautum est, ne quod Theologia decrevit esse falsum, retractare ausit Philosophia, & tanquam verum approbare; quippe non aliam esse veritatem Theologorum, aliam Philosophorum; aliam Dei, aliam hominum. Synod. Later. sess. 8.

VII. Hæc profecto dubitandi & adversus Fidem contendendi licentia, Hæreseon omnium, omnisque impietatis seminarium est. Vix enim quemquam à Fide descivisse reperias, qui non effrænis fuerit ingenio, animo elatus & contumax. Prætereo vetera ac recentia Hæreticorum exempla, quæ nimis multa sunt. Duobus abhinc circiter seculis, in quæstione de immortalitate animorum, simul atque auctore Petro Pomponatio Peripatetico Philosopho Fidei ductum deserere, suoque ipsius arbitrio obsequi permissa est juvenum quorumdam Ratio, statim in præceps corruit. Ille enim dicere est ausus, se quidem ut Christianum per Fidem scire immortalem esse animum; ut Philosophum per Rationem scire esse mortalem. Ita suum Fidei, suum Rationi tribunal, suum utrique judicium, suam utrique, ut ita dicam, veritatem attribuebat. Quod etsi Lateranensis Synodi sub Leone decimo Pontifice habitæ acri censura notatum est; eumdem tamen errorem nostra ætate renovarunt Henricus Regius, aliique eruditi viri, quorum nominibus parco. Venit & in hunc censum hominum nimis Philosophorum, nimisque Rationi suæ morigerantium, ipse Regii præmonstrator Cartesius, qui Fidem instituit spectare ex Rationis suæ susurris, non Rationem ex veritate Fidei. Quod nos alio loco sumus executi. Sed & nefarius Fidei Christianæ hostis Benedictus Spinosa scriptum reliquit in Tractatu Theologico-Politico, Aporeticos jubere Rationem accommodari ad Scripturam; cum contra Dogmatici Scripturam velint ad Rationem accommodari. Recte hoc: at dignum ipsius vecordia est quod addit, errare utrosque, *Neque Theologiam*, hoc est Fidem, *Rationi, neque Rationem Theologiæ ancillari.* Sed hæc à me infra pluribus expendentur.

utpote quæ sint Hæreseon omnium & impietatis seminarium.

Tract. Theol. Pol. cap. 15.

& sacrorum Scriptorum decretis vetentur. VIII. Atqui Fidei ipsius pars erat, cum de Fidei rebus ageretur, Rationem continere in officio; ac pro certo habere, tantum de Fidei dignitate & integritate detrahi, quantum Rationi ab ejus imperio deficienti tribuitur. Nam cum Fides sit de *rebus apparentibus*, Fidem is tollit, qui rebus idcirco derogandam esse Fidem censet, quod Rationi non appareant.

Ebr. 11. 1.

Egregia certe, & digna, quæ Philosophorum omnium memoriæ commendetur, admonitio ad eos qui Fidem amplexi sunt: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcipit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus ejus ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea quæ obscondita sunt videre oculis tuis.* Et mox: *Plurima super sensum hominum ostensa sunt tibi. Multos quoque supplantavit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Cor durum habebit male in novissimo, & qui amat periculum in illo peribit.* Memorabile & illud Salomonis in libro Proverbiorum: *Qui scrutator est majestatis, opprimetur à gloria.* Et in libro Sapientiæ: *Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum: quoniam invenitur ab his qui non tentant illum; apparet autem eis qui Fidem habent in illum: perversæ enim cogitationes separant à Deo.* Breviter Paulus, sed aperte: *Tu Fide stas; noli altum sapere, sed time.* Et iterum: *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promtu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.* Inde Lateranensis illa Synodus, cujus supra memini, recenti Pomponatii facto permota, cum is apud incautam juventutem ex Aristotelis principiis probare instituisset, mortales esse hominum animos, pessimoque exemplo jactasset, verum id esse secundum Philosophicam doctrinam, licet secundum Christianam Fidem falsum sit; Synodus, inquam, & rem damnans, & exemplum verita labem trahens in venientem ætatem, quicunque hujusmodi opinio-

Eccl. 3. 22, & sq. — Prov. 25. 27. — Sap. 1. 1, 2, 3. — Rom. 11. 20. — 2. Cor. 10. 4, 5, 6

nibus adhærerent, *per omnia ut deteſtabiles & abominabiles Hæreticos, & infideles Catholicam Fidem labefactantes, vitandos & puniendos fore decrevit.* Ac Gaſpar deinde Contarenus, pius juxta & doctus juvenis, Pomponatium erudita ſcriptione inſectatus eſt; celato tamen nomine, ne honorem præceptori quondam ſuo debitum violaſſe diceretur. Rationem porro cur Pomponatii errorem damnaret, hanc attulit Synodus: *Cum verum vero minime contradicat, omnem aſſertionem veritati illuminatæ Fidei contrariam, omnino falſam definimus.* Non Rationem ex æquo opponit Fidei, uti factum à Carteſio eſt: non idcirco Rationis commenta neceſſario conſentire ait Fidei, quod vera ſint; ſed idcirco falſa neceſſario eſſe, quod Fidei repugnent; ac proinde, quæ Fidei conſentiant, idcirco vera quod conſentiant. Quid refert? inquies. Plurimum ſane: veritatem enim tam Rationis ſuæ propriam facit Carteſius, quam propria Fidei eſt; tamque Rationem ſuam Fidei normam facit, quam Rationis norma Fides eſt. Ne Maimonidæ quidem, viro magno inter ſuos, fama meritis quæſita præſidio fuit, quominus à Judæis prope univerſis ſit deſertus, cum Scripturam ſacram Rationi eſſe accommodandam primus ex hac ſecta ſtatuit. Quid quod ne à Deo quidem petere licet, ut doceat nos, Fideſne quam ſuſcepimus vera & retinenda ſit: adeo ſevere ac præciſe Rationi interdicta eſt omnis adverſus Fidem dubitatio. Amplificationem & confirmationem Fidei à Deo poſtulare & poſſumus & debemus: hoc ipſo enim veram certamque eſſe Fidem, ac propterea retinendam agnoſcimus. Cum volumus autem doceri à Deo, Fideſne quam ſequimur vera ſit, hoc ipſo dubitamus: cum dubitamus autem, hoc ipſo fideles eſſe Deo deſinimus, Fidemque ejuramus. *Modicæ Fidei*, inquit Chriſtus ad Petrum, *quare dubitaſti?* Quia dubitaverat, factus eſt ὀλιγόπιστος *homo modicæ Fidei:* quantum enim admittitur dubitationis, tantum de integritate Fidei circumciditur. Hujusmodi autem dubitationes, & inquiſitiones adverſus decreta divinæ Fidei, quocunque tandem animo

Concil. Lateran. ſeſſ. 8.

Matth. 14. 31.

fiant, non Christianæ solum, sed & profanæ Philosophiæ legibus vetitæ sunt. Scitum est enim Balbi Stoici apud Ciceronem: *Mala & impia consuetudo est contra Deos disputandi, sive id ex animo fiat, sive simulate.*

Cicer. de nat. Deor. libr. 2.

Varii possunt esse Fidei gradus, quorum nulli dubitatio adjuncta sit.

IX. At quamvis quicunque dubitat, sit homo modicæ Fidei, non tamen quicunque modica Fide præditus est, is dubitat. Nam cum Fides sit Dei donum, pro arbitrio suo *unicuique Deus divisit mensuram Fidei*, ut ad Romanos scribit Apostolus. Quapropter Christus laudat Chananæam ob magnitudinem Fidei: *O mulier, magna est Fides tua.* Et Christum rogabant Apostoli, ut concessum sibi à Deo Fidei modum augeret. Neque eos idcirco castigat Christus, aut homines modicæ Fidei appellat: imo vero, *Si habueritis Fidem,* inquit, *sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.* Fidei vel minimæ suum proponit præmium, modo dubitatione careat, & quod per eam creditur, sine hæsitatione credatur. Prima igitur differentiæ caussa est à Deo; altera à nobis gratia Dei adjutis. Prior in eo posita non est, quod Deus certior huic sit quam illi; nam æque certus est omnibus, æque verax, æque ab omni falsitate aut fallacia alienus; sed posita in eo est, quod pro arbitrio suo Fidei mensuram unicuique dividit. Rursum differentiæ caussa, quæ est à nobis gratiæ divinæ obtemperantibus, partim posita est in firmiori adhæsione intellectus, partim in promtiori voluntatis obsequio. Etsi ergo æque verum est objectum utrumque Fidei, & materiale & formale, atque hac parte differre non possit assensus Fidei, differre tamen potest ex diversa gratiæ divinæ mensura, & ex varia adhæsione intellectus, varioque obsequio voluntatis. Ut enim varii sunt cognitionis & voluntatis gradus, & plus minusve cognoscere & velle possumus; ita varii sunt gradus Fidei, & plus minusve credere possumus, salva Fidei integritate. Quemadmodum cum arborem eamdem cernunt homines duo, quorum alter acutiori est visu quam alter; hanc arborem videt uterque, etsi alter altero accuratius &

Rom. 12. 3.
Matth. 15. 28.
Luc. 17. 5, 6.

melius, seque videre scit uterque sine dubitatione: ita cum dogma idem credunt homines duo, quorum alter plus altero Fide pollet, uterque tamen hoc dogma sine dubitatione credit.

X. At graves audio querelas patronorum Rationis. Nam cum paulo ante iis satisfecerim, qui quod Rationem præire Fidei ostendissem, eademque Ratio juxta sanctos Ecclesiæ Doctores, acutissimosque Philosophos, circumfusa tenebris titubet, nihilque habeat explorati; hinc colligebant revocandum esse in dubium quidquid ipsa suadet, ac proinde illud quoque, an Fides suscipienda sit: nunc alii placandi sunt, qui graviora etiam dicent à Ratione afferri argumenta, quamobrem Fides non suscipienda sit: æquum esse quidem ut Ratio, postquam semel admisit Fidem, & frænum recepit, æternum serviat, quia jure suo uti nesciit; at propterea à limine repellendam esse imperiosam dominatricem: quod cur fiat, has esse caussas; ut iniquum est ac violentum ea credi jubere quæ non probentur, ita summæ esse supinitatis ac stoliditatis, inexplorata admittere quæcunque ad credendum proponuntur; qui faciant, humanitatem abjicere cum Ratione, ac penitus obbrutescere, cum per Rationem homines simus: nihil porro fore adeo falsum aut absurdum, quod non persuaderi possit, tamque Muhammedi impietates & Ethnicorum profanos cultus susceptum iri, quam Christiana dogmata; ita pro Messia habitum iri quisquis se Messiam ferens, Messiam se esse credi jusserit; nec caussam fore, cur Jesus potius credatur Christus (absit crimen dicto) quam Dositheus, aut Barcochеba, aliique qui se Christos credi voluerunt: sic Cæcilium in egregio Minutii Felicis libello excusare præstitum à se idolis cultum; quod cum nihil certo possit mens humana percipere, tenenda sit majorum disciplina, & sequendæ religiones parentum: hanc opinionis perversitatem gravissimis hisce verbis castigari à Lactantio: *Oportere in ea re maxime, in qua vitæ ratio versatur, sibi quemque confidere, suoque judicio*

Opponuntur argumenta Adversariorum contra susceptionem Fidei;

Lactant. Instit. libr. 2. cap. 7.

ac propriis ſenſibus niti ad inveſtigandam & perpendendam veritatem; quam credentē alienis erroribus decipi, tanquam ipſum Rationis expertem: dediſſe omnibus Deum pro virili portione ſapientiam, ut & inaudita inveſtigare poſſint, & audita perpendere: inane hoc Fidei nomen & ſimulacrum à vafris hominibus eſſe compoſitum, ut ſimplex vulgus dicto audiens haberent; vetus eſſe dictum hominum non ſtolidorum, *Sapienter ad opinionem imperitorum eſſe fictas religiones:* hac arte Minoëm Cretenſibus, Numam convenis illis & etiam tum Opicis Romanis, Sertorium Barbaris Hiſpanis illuſiſſe; & quamvis diverſa ſuaderent, eodem tamen Fidei obtentu

Eccl. 19. 4. ſuaſiſſe: Siracidæ effatum eſſe, *Qui cito credit, levem eſſe corde:* ferri & iſtud Arabum, *Qui experimento ſuo rem cognoſcere vult, augere eum ſcientiam; qui vero fide utitur, augere errorem:* tenendum illud Epicharmi, *Nervos atque artus eſſe ſapientiæ, non temere credere:* ſcripſiſſe Auguſtinum, *non minus falli, qui aſſentiantur rebus dubiis & incompertis, quam qui certis &*

Aug. de morib. Eccl. Cath. cap. 2. *exploratis aſſentiri nolint;* item *infirmam Rationem videri poſſe, quæ cum reddita fuerit, auctoritatem poſtea per quam firmetur aſſumit;* at longe infirmiorem eſſe auctoritatem, quæ ne Rationem quidem aſſumit, per quam firmetur; atque hanc denique ſupinam Chriſtianorum credulitatem ſanctis ipſorum dogmatis contentionem & irriſionem conſciviſſe; adeo ut, cum aliis plerisque Eccleſiæ Patribus, tum maxime Theodoreto, præcipua hæc fuerit cauſſa, cur ad hanc Fidei noſtræ ſimplicitatem tuendam neceſſe habuerit librum ſcribere *de curandis Græcorum affectionibus.*

& refelluntur. XI. Hæc fere ſunt, quibus oppugnari Fides ſolet. Mihi vero in præſentia propoſitum non eſt Fidei neceſſitatem, auctoritatem, utilitatem argumentis demonſtrare. Factum id jam abunde eſt ab aliis; imprimis ab Auguſtino, qui ut nullam Theologiæ partem reliquit intactam, ita hanc præcipue quæ pertinet ad reliquas, accurate perſecutus eſt. Nunc id quæro, quantum adverſus Rationem valere debeat Fidei auctoritas. In hujus autem diſputationis aditu id præ-

monui, ſatiſque videor oſtendiſſe, aliquod eſſe lumen Rationis, etſi obſcurum & exile, lumen autem illud in animos hominum eſſe immiſſum, ut viam ad veritatem agnoſcant; hanc vero ad veritatem viam, Fidem eſſe. Ut autem docet nos Ratio ſuſcipiendam eſſe Fidem, ita docet eadem pro captu ſuo quid ſit Fides; quid Fides illa cæleſtis & divina, ſine qua placere Deo non poſſumus; quid ab humana Fide diſcrepet. Docet quoque nos Ratio Fidem à judicio intellectus & à voluntate proficiſci; quæ, poſtquam illuſtrata mens à Deo eſt, gratiæ divinæ inſtinctu mentem flectit ad aſſentiendum iis quæ ad credendum proponuntur; nec Fidem pugnare cum Ratione, etſi eam aliquando ſuperat. Hinc porro efficitur, ea quæ proponuntur ad credendum, ejuſmodi eſſe debere, ut credibilia videantur; hoc eſt, ut cauſſa nulla ſit, quamobrem mens judicet, talia credi nec poſſe, nec debere. Hæc autem mentis dijudicatio fit adhibita Ratione. Nec voluntatem cujuſquam inſtigat Deus, ut mentem jubeat incredibilius aſſentiri; hoc enim eſſet mentem dare in perturbationem & angorem, ſummamque ipſi vim adhibere. Sed & præter judicium illud mentis, quod ex motivis credibilitatis educit Ratio, & eſt naturale; aliud quoque exiſtit revelante Deo, & eſt ſupra naturam. Infirmitatis humanæ particeps illud eſt; certius hoc & firmius, de quo nunc diſſerimus. His animadverſis, jam objecta Adverſariorum argumenta ſponte concidunt. Nam quamvis Ratio cauſſa non ſit, quamobrem Fides admittatur, ſive ut Scholæ more loquar, quamvis Ratio non ſit objectum formale Fidei, ſed prima veritas revelata in Eccleſiæ doctrina, & Voluminibus ſacris, quæ à prima veritate proficiſcuntur; Ratio tamen aliquid ſibi retinet juris, præſertim in objectum materiale Fidei, capita nempe quæ ad credendum proponuntur, & inquirit credine ea poſſint ac debeant, an prorſus incredibilia ſint; ac per hanc inquiſitionem cognoſcit, nihil Chriſtianis proponi ad credendum, non modo quod adverſetur Rationi, ſed quod non conſentiat cum eorum Ratione, qui in Ratio-

ne excolenda omne posuerunt studium, & Ratione optime usi esse vulgo creduntur, videlicet Philosophorum. Nihil enim fere est in placitis Christianorum tam abhorrens ab opinionibus vulgi, quod non ab insigni aliquo & laudato Philosopho traditum sit. Atque hoc nisi te datæ mihi ad audiendum operæ pœniteat, cras approbaturum me confido: nam & initio propositum fuit. Quamvis autem Ratio *in nocte peccatorum vitiorumque,* & *ramis humanitatis opacata* accurate hæc, constanter, & dilucide dijudicare non potest; sufficit tamen qualiscunque hæc dijudicatio, quæ & ipsa à divina gratia proficiscitur, ad removenda impedimenta Fidei, mentemque parandam ad ejus susceptionem. Per hanc autem dijudicationem Rationis repudiatur quidquid levitas, quidquid vanitas, quidquid impietas comminiscitur & proponit ad credendum. Gemino itaque charactere Fides vera & divina à falsa discernitur, nimirum dijudicatione illa Rationis, ac intimo præterea gratiæ divinæ impulsu. Primum enim caussam non esse, quominus ea credantur, quæ menti ad credendum proposita sunt, judicat sana & integra Ratio, perversæ naturæ illecebris non depravata; tum iis deinde, jussu voluntatis à Deo per præsentem gratiam excitatæ, animus à Deo illustratus assentitur. Atque hic legitimus est veræ ac divinæ Fidei assensus: cujusmodi non est assensus profanarum Religionum, qui nec incorruptæ Rationis gaudet suffragio, nec à gratia divina proficiscitur.

Aug. de morib. Eccl. Cathol. cap. 2.

CAPUT

CAPUT V.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur, cum penitus obmuteſcit Ratio.

I. *In rebus Fidei, ſi ſuffragium ſuum præſtet Ratio, admittendum eſt; ſin deneget, ſuſque deque habendum eſt.* II. *Fides primum homini à Deo tradita eſt: poſtmodum aſpernante Fidem Ratione nata Philoſophia; ac primum Phyſica, deinde Moralis, demum Logica.* III. *Ratio non pertinet ad naturam Fidei:* IV. *quæ obſcura eſſe debet; cum Ratio contra ſponte ſua obſcuritati lucem inferre conetur.* V. *Quam parum ponderis habeat Ratio in rebus Fidei, probatur auctoritate Scriptorum ſacrorum.* VI. *Opponuntur argumenta Adverſariorum;* VII. *& refelluntur.*

I. CUM igitur demonſtratum ſit Rationem, donec intra naturam ſuam conſiſtit, nunquam repugnare Fidei; ſin perfractis naturæ ſuæ clauſtris inſurgit contra Fidem, coërcendam protinus, cavendumque ne hac perduellione imminuatur Fidei majeſtas; nunc intelligitur, multo etiam magis ſuam Fidei dignitatem integritatemque conſtare, cum penitus obmuteſcit Ratio, ac ne in conſpectum quidem ſe dat, ſive ut obloquatur Fidei, ſive ut ſuffragetur; cumque ſola incedit Fides, & auctoritate duntaxat ſua nititur. Meminimus enim quanta ſit fragilitas Rationis, quamque parum ei confidere debeat Philoſophus in tractandis naturæ rebus, nedum Theologus in expendendis rebus Fidei. Quapropter nihil omnino integritati Fidei decedere dicendum eſt, cum aſſectationem ſtipationemque ſuam ei Ratio non commodat: ut nihil de ſplendore ſuo deperdit Sol, ſi ad eum lucerna non adhibeatur. Quod ſi

In rebus Fidei, ſi ſuffragium ſuum præſtet Ratio, admittendũ eſt; ſin deneget, ſuſque deque habendum.

Fidei comitem se sponte sua adjungit Ratio, officium non repudiamus, libenterque in sodalitium admittimus, tanquam ministram: sin absit, nec obsequium præstet suum, susque deque habebimus, nec id valde requiremus; pro certo habentes, quidquid impressam divinæ majestatis notam gerit, cujusmodi Fides est, ejus esse excellentiæ, ut allitis sibi à natura ornamentis sine damno carere possit. Nam ut optime dictum est ab Ambrosio, *magna fortitudo est consensionis, cui ad sequendum veritatem auctoritas sufficit, etiam latente Ratione.* Quamobrem è Christianorum albo eos expungit Augustinus, qui Christo credendum negant, nisi reddita Ratione.

Ambros. de vocat. gent.

August. de utilit. credend.

Fides primù homini à Deo tradita est: postmodum aspernante Fidē Ratione nata Philosophia; ac primū Physica, deinde Moralis, demum Logica.

II. Ac si rerum originem repetamus ab initio, manifesta inde doctrinæ hujus argumenta ducemus. Nam cum primum à Deo conditus est homo, non excellenti solum natura, & vegeta Ratione, sed certissima etiam Fide statim instructus ab eo est, per quam agnosceret auctorem originis suæ, & ad morem præceptis ejus gerendum traheretur. Tum vero huic simul interdictus est esus mali decerpti ex arbore Scientiæ boni & mali. Nec cum rogaretur mulier à Serpente, quamobrem ei vetitus esset hujus mali esus, aliam attulit Rationem, quam imperium Dei, minasque additas ni parerent. Postquam Cainum Eva peperit, *Possedi*, inquit, *hominem per Deum.* Non Rationis ductu beneficium naturæ interpretatur, quod filio aucta sit; sed Fidei obsecuta, Deo id acceptum refert. Referunt item ad Deum per Fidem perceptionem frugum Cainus & Abel, non ad naturæ vires; atque id sacrificiis testantur. Hos consecuti Patriarchæ & Prophetæ, quidquid pium sanctumque, quidquid commendatione ac memoria dignum gesserunt, per Fidem gesserunt; quemadmodum fuse tractatum est in Epistola ad Ebræos. Ut autem Fidem aspernari cœpit Ratio, tum extitit Philosophia, nihil non sibi pervium, nihil non sibi licitum rata. Ac primum rerum sibi obviarum, & sub sensus cadentium, caussas & origines investigare aggressa est Ratio. Ubi enim præsenti Dei tutelæ improvidus homo se subduxit, necesse

Gen. 4. 1.

Ebr. 11.

habuit vitæ ſuæ incolumitati proſpicere, adverſus inclementiam aëris, ferarum incurſiones, morborum ſævitiam. Atque hinc nata eſt Phyſica. Poſtquam conſultum eſt corporis ſaluti, à rebus externis ad internarum ſtudium, & ad notitiam mentis ac virtutum, quæ ex recta mentis conſtitutione atque uſu oriuntur, homo ſe convertit, auctore apud Græcos Socrate, Confutio apud Sinenſes, aliis apud alios. Quæ fuit prima Philoſophiæ Moralis origo. Hanc demum excepit Logica, cum morum regundorum leges ponens Ratio, ſingula per diviſiones ſeparare ab alienis, per definitiones circumſcribere conaretur. Quod ſtrictim notatum eſt in Epicteti Enchiridio. In his obſervare licet, omnem primum auctoritatem & imperium penes Fidem fuiſſe, nullum penes Rationem; niſi quod lapſu temporis, jugo Fidei excuſſo, ſibi contra fas arrogavit. *Epict. Enchir. cap. 76.*

III. Nam & Rationem non pertinere ad naturam Fidei, perſpicue declarat ipſa Fidei natura: cujus cum objectum formale ſit, ut ſupra jam diximus, prima veritas revelans, nullus hic Rationi locus relictus eſt. Quidquid enim homini ad credendum propoſuit Deus, id credi juſſit, non propterea quod eſſet Rationi conſentaneum; ſed quod à ſe, qui prima veritas eſt, revelatum id eſſet & ad credendum propoſitum. Inde adeo in Fidei decretis, quantum Rationi tribuitur tanquam formali objecto, tantum detrahitur Fidei; cumque Rationis imperio ſubmittimus animum, evaneſcit Fides; nec jam amplius pertinent ad Fidem, quæ propter Rationem admittimus. Si quis enim Jeſum crediderit eſſe Chriſtum, propter illa tantum, quæ in Scholis motiva credibilitatis appellantur, Fides hæc humana eſt, non divina. Puta Apoſtoli, qui miraculis à Domino Jeſu editis interfuerunt, ſi ob ea tantum credidiſſent Jeſum eſſe Chriſtum, neque acceſſiſſet primæ veritatis revelantis auctoritas, aſſenſus hic fuiſſet mere naturalis; clarus, ut voles, & evidens, ut eſt captus Rationis, ſolius certe Rationis viribus ſubnixus; per quem prudenter quidem & ſapienter, non tamen conſtanti *Ratio non pertinet ad naturam Fidei.*

penitus, & inconcussa firmitudine, summaque & perfecta certitudine credi potest. At cum intervenerit primæ veritatis revelantis testificatio, voluntate per gratiam impulsa extitit assensus superans naturæ vires; obscurus quidem, at certus summa & perfecta certitudine, nullis dubitationibus obnoxius; in quo Fides illa cælestis, quæ merum Dei donum est, non naturæ fœtus, tota consistit.

quæ obscura esse debet; cum Ratio contra sponte sua obscuritati lucem inferre conetur.

IV. Quippe exigit natura Fidei, ut obscura sit; est enim *sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*, ut habet Epistola ad Ebræos. Nec res solum quæ proponuntur ad credendum, *videmus nunc per speculum in ænigmate;* sed & prima veritas illa, quæ eas revelat, nobis obscura esse debet, quamvis declaratio ipsa, sive, ut vocant, revelatio clara sit. Quemadmodum si gravi alicui viro, prælium, cui interfuisse se dicat, narranti credam; clara quidem mihi erit narratio, quamvis rem ipsam, cui non interfui, obscure tantum intelligam, nec narrantis ingenium penitus perspectum habeam. Id videtur significasse nubes illa, ex qua Deus Ebræos alloquebatur. Clara quippe erat allocutio, Deus vero qui loquebatur absconditus. Moses quoque cum à Deo mandata, sive ex rubo ardente, sive ex nube acciperet, certo quidem videbat accipere se ea à Deo, Deum ipsum non videbat. Quod cum sibi concedi vehementer optaret, præcise respondet Deus: *Non videbit me homo, & vivet. Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* Apostoli quoque cum mysterium aliquod, puta Trinitatis, ipsis proponebatur ad credendum, pronaque id Fide credebant; etsi hoc sibi à Deo revelari clare cognoscebant, tamen neque clare cognoscebant mysterium ipsum, neque Deum revelantem. Quamobrem Paulus Fidem divinam omnibus numeris absolutam, & qualis viros sanctos deceat, à Fide humana, quæ Ratione nititur, hac nota discernit, quod obscura sit: *Sermo meus*, inquit, *& prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis; ut Fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.*

Ebr. 11. 1.
1. Cor. 13. 12.
Exod. 33. 20, 23.
1. Cor. 2. 4, & seq.

Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam vero non hujus seculi, neque principum hujus seculi, qui destruuntur; sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Ergo cum Fidei natura sine obscuritate constare non possit; Ratio vero, etsi obscura ipsa quoque est, & ad veritatem perfecte & dilucide percipiendam inefficax; cum tamen in ea assequenda perpetua ejus contentio sit, & in dispellendis inscitiæ tenebris sponte sua elaboret, quidquid proficit in eo conatu, id in Fidei detrimentum cedit; conatus ipse certe naturæ Fidei adversarius est, dum perspicuum efficere vult, quod obscurum esse debet. Quamobrem vigente Fide obmutescere Rationem vel jubeamus, vel certe sinamus.

Quam parũ ponderis habeat Ratio in rebus Fidei, probatur auctoritate Scriptorum sacrorum.

V. Atque hæc Fidei jura, haudquaquam Rationi sed uni Deo obnoxia, aperte defendebat Christus, cum diceret: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti; beati qui non viderunt, & crediderunt.* Thomam, quem illic alloquitur, appellat incredulum, quod reliquis Apostolis revixisse Christum asseverantibus, non quidem recusasset, quin tribueret Fidem, sed sensuum Rationisque testimonium expectasset. Cum Paulus præceptis erudiret Corinthios ad Christianam Fidem, Joh. 20. 29.
postquam humanam sapientiam vanitatis coarguit; mox sapientiæ divinæ, cælestis nempe Fidei, necessitatem & utilitatem prædicat: *Quia*, inquit, *in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam; quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Et deinde: *Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens: sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum, Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.* Colossenses item, ne spreta

1. Cor. 1. 21. & seq.

1. Cor. 3. 18. & seq.

Col. 2. 8. Fidei ſimplicitate Rationi auſcultarent, ſic monebat: *Videte, ne quis vos decipiat per Philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non*
Ebr. 11. 6. *ſecundum Chriſtum.* Lex propoſita eſt in Epiſtola ad Ebræos, qua quiſquis Chriſto dat nomen, Deum eſſe credere jubetur: *Credere oportet accedentem ad Deum, quia eſt.* Cur vero, dicet aliquis, credere hoc neceſſe eſt? annon id Ratio ſatis docet? Docet ſane pro ſuo captu; verum quanquam id à Ratione docti ſumus, aliam in nobis ſui notitiam extare vult Deus, non à Ratione noſtra, nobiſque, ſed à ſe profectam: atque hunc gratiæ ſuæ fœtum in nobis amat; eique longe anteponit, qui à Ratione, & depravata natura editus eſt.
Ebr. 11. 6. Nam ut ibidem legitur, *ſine Fide impoſſibile eſt placere Deo.*
Ebr. 11. 8. Mox ſubjicitur: *Fide qui vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem; & exiit neſciens quo iret.* Laudatur Fides illa Rationis exſors atque cæca, quæ mandati cauſſas, argumenta, exitum non requirit. Maximis deinde & præconiis & præmiis affecta illa Fides eſt, qua
Ebr. 11. 17, & ſeq. à Deo juſſus Abrahamus filium immolare conſtituit; cum neque tam acerbæ ac luctuoſæ ſanctionis rationes ullas propoſuiſſet ei Deus, neque ipſe poſtulaſſet. Atque hæc vere aurea & ſancta ætas erat, cum inter pios homines omnia Dei juſſu regerentur; exiles vero & inepti Rationis humanæ ſuſurri conticeſcerent. Quæ poſtquam ſe extollere, ſibique audientiam facere cœpit, mox partum edidit ſui ſimilem, informem videlicet atque cæcum, ſed temerarium & audacem, cui ambitioſum primo Sapientiæ, deinde modeſtior facta Philoſophiæ nomen tribuit; per quam oppreſſa protinus Fide in omnem impietatem genus humanum prolapſum eſt. At ne Ethnicos quidem penitus latuit, quid poſſint Fides & Ratio in rebus divinis. Acute hæc certe diſtinxit pro ſagacitate ſua Cicero, cum Cottam in Academicorum umbraculis eductum, proptereaque Rationi parum tribuentem, cum Balbo Stoico, qui exquiſitis ratiocinationibus Deorum naturam demonſtrare conabatur, ita differentem inducit:

A te Philoſopho rationem accipere debeo religionis : majoribus autem noſtris, etiam nulla ratione reddita, credere. Deinde : *Id ipſum, quod mihi perſuaſum eſt, eſſe Deos, auctoritate majorum, cur ita ſit, nihil tu me doces.* Et paulum poſt : *Quia non confidebas tam eſſe id perſpicuum quam tu velis, propterea multis argumentis Deos eſſe docere voluiſti. Mihi unum ſatis erat, ita nobis majores noſtros tradidiſſe. Sed tu auctoritates omnes contemnis, ratione pugnas.* Fidem majoribus etiam nulla accepta ratione habitam excogitatis per Rationem argumentis præfert. Sed & Plato in libris Legum, perſpecta imbecillitate Rationis, inquiri vetat quid ſit Deus. Vetuerat hoc ipſum jam ante Socrates, ut traditum eſt à Xenophonte. Et Ariſto Chius Deum comprehendi poſſe negabat. Et Philoſtratus per Philoſophiam res naturales poſſe percipi dicebat, non divinas. Definitum quoque eſt ab Jamblicho, homines aſſequi non poſſe rerum ſacrarum argumenta. Quamobrem nolebant Pythagorei, ut ſcribit Demophilus, apud vulgus impurum de Deo diſſerere; quippe ſive vera dixiſſent, ſive falſa, periculoſum itidem eſſe cenſebant. Atque his mirifice conſentiunt ea, quæ à Patribus antiquis & recentioribus, maxime vero à Thoma diſputata ſunt, cum Rationem humanam adeo infirmam, adeo obnoxiam erroribus, etiam in Philoſophis à quibus ſtudioſe exculta eſt, ad Dei cognitionem attollere ſe non poſſe docuit; ac propterea neceſſe fuiſſe, ut res divinæ per Fidem ſuſciperentur, tanquam à Deo traditæ, qui mentiri non poteſt. Huc refer conſentaneas voces magiſtrorum Eccleſiæ; Ambroſii, cum ait : *Tolle argumenta, ubi Fides quæritur ;* Gregorii Magni, cum ait : *Fides non habet meritum, cui humana Ratio præbet experimentum ;* imprimis Auguſtini, cum ait : *Quid eſt Fides, niſi credere quod non vides ?* item : *Accepto baptiſmo hoc dicimus, Fidelis factus ſum, credo quod neſcio.* Eximia vero & diſputationi huic apprime utilia, quæ de diverſis Rationis & Fidei juribus non uno loco diſſerit; fallacem videlicet eſſe Rationem, tenebricoſam, incertam; ſi ficulneo hoc fulcro incumbat Fides, ruituram; ac pro-

Cicer. de nat. Deor. libr. 3.

Philoſtr. vit. Apoll. libr. 5. cap. 14.

Thom. Summ. Part. 2. 2. quæſt. 2. art. 4. o.

Ambroſ. de Sacram. libr. 1. de Fide cap. 5.

Gregor. Magn. Hom. 26. in Evangel.

Auguſt. Tract. 40. in Joh. ſerm. 189. de tempor.

pterea suis ipsam viribus auctoritate divina fretis niti oportere. *Scientia*, inquit, *non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa Fide plurimum: aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat, propter adipiscendam vitam beatam, quæ nonnisi æterna est; aliud autem scire, quemadmodum hoc ipsum & piis opituletur, & contra impios defendatur.* Clarissime vero cum ait: *Quia caligantes hominum mentes consuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perspicuitati sanctitatique Rationis aspectum idoneum intendere nequeunt, saluberrime comparatum est, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Ergo Manichæos temeritatis incessebat & sacrilegii, quod sola se Ratione mysteria divina & percepturos & tradituros sperabant. Uter vero potiori jure sapiens, aut amator sapientiæ dicendus sit, vel qui Ratione veritatem percipere conatur, vel qui Fide, optime dispexit Lactantius, cum hæc scriberet: *Sic humanam vitam prioribus seculis in clarissima luce versatam caligo ac tenebræ comprehenderunt: & quod huic pravituti congruens erat, postquam sublata sapientia est, tum demum sibi homines sapientum nomen vendicare cœperunt.* Item alibi caussam affert, quamobrem mandata sua Deus nullis rationibus confirmata proponere hominibus soleat; nimirum quod imperatoria hæc brevitas rerum omnium domino conveniat: *Divina*, inquit, *tradita sunt breviter ac nude. Nec decebat aliter, ut cum Deus ad hominem loqueretur, argumentis assereret suas voces, tanquam Fides ei non haberetur; sed ut oportuit est locutus, quasi rerum omnium maximus judex, cujus non est argumentari, sed pronuntiare verum.*

Auguſt. de Trinit. libr. 14. cap. 1.

Auguſt. de morib. Eccleſ. Cathol. cap. 2.

Lactant. libr. 4. Inſtitut. cap. 1.

Lactant. Inſtit. libr. 3. cap. 1.

Opponuntur argumenta Adversariorum;

VI. Adversus ea duo obduci posse video: primum hoc est, jam ante demonstratum esse à me, necessario præire Fidei Rationem, & comitari Fidem ac subsequi; hoc si conceditur, frustra à me jactari, Fidem omni Rationis stipatione carere posse: alterum illud, ex eo quod mox proposui, Rationem in dispellendis inscitiæ tenebris sponte sua elaborare, plane sequi, Rationem Fidei esse adversariam, contra

contra ac docui. Nam ſi Fides natura ſua obſcura eſt, Ratio vero obſcuritatis inimica, omnino Ratio Fidei adverſatur.

VII. Quibus occurrere promtum eſt. Et jam ante ſane occurri primo argumento, cum dicerem Rationem adeſſe Fidei, ut præcurſorem, ut ſtipatorem, ut pediſequum; miniſterii gratia, non dignitatis; inſtrumentum eſſe Fidei, non cauſſam credendi. Quocirca diſtinguenda eſt generalis iſta & antecedens Ratio, quæ Fidem Fideique decreta admittenda eſſe ſuadet, ab objecto formali Fidei ſingulorumque Fidei capitum. Suadet quippe hæc ipſa Ratio, Fidem ſine Ratione admittendam, nullaſque partes eſſe Rationis in rebus Fidei. Rem explicabimus exemplis, quæ plurimum ad rem illuſtrandam faciunt. Si quis edicto Regis parere detrectantem quempiam ad obſequium velit reducere, cauſſaſque ei exponat cur Regi parere debeat, poteſtatem nempe regiam à Deo eſſe conſtitutam; Regem jure ſuo uti, cum quid jubet; contra fas agere, cum imperium quis detrectat; hiſque admonitionibus convictus perduellis, imperata facturum ſe promittat; admonitor ille, neque cauſſa eſt quamobrem mos Regi à perduelle geratur, neque objectum formale obedientiæ, ſed jus Regis refractario patefactum: ita Ratio cum animum impellit ad aſſentiendum primæ veritati revelanti, ipſa quidem non eſt objectum formale aſſenſus, ſed prima illa veritas revelans. Atque hoc intereſt inter Rationem illam, quæ ſuadet ut admittatur Fides, & objectum formale Fidei, primam ſcilicet veritatem revelantem; quod Ratio dum ſuadet admittendam eſſe Fidem, ſimul quoque ſuadeat eam non admittendam eſſe propter Rationem; quippe ſi admittatur propter Rationem, hoc ipſo interituram eſſe Fidem; cum prima veritas revelans Fidem admitti jubeat propter ſe, & ſit cauſſa, cur & Fides, & capita Fidei, atque ipſa etiam revelatio admittatur. Poſtquam autem Ratio, gratiæ divinæ impulſu atque ductu, omnes à mente removit contradicendi cauſſas & impedimenta, quæ Fidei aditum obſtruebant, &

& refellun-tur.

admiſſa Fides eſt; ipſa deinceps non deſiderat opem Rationis, legemque dicere & decreta ad credendum ſine Ratione poteſt proponere. Quemadmodum cum pro patriæ ſalute Dictatori creato à Conſule Reſpublica Romana ſe permittebat, Ratione ducebatur ut omnem ſuam poteſtatem huic uni traderet, qua ille deinceps pro arbitio etiam nulla ratione reddita in ſe uteretur: ita per Rationem homo judicat ſubmittendum eſſe Fidei animum, & decretis ejus, quæcunque ad credendum etiam ſine Ratione propoſita ſint, aſſentiendum. Quanquam hoc intercedit diſcriminis, quod poteſtas Dictatoris Reipublicæ propria eſt, nec eam niſi fiduciariam habet Dictator, eaque ad tempus utitur; cum Dictatrix Fides jus ſuum non à Ratione habeat, ſed à Deo.

Ad alterum argumentum, quod adverſum me cuditur, ex conatu illo Rationis ad vincendam obſcuritatem quæ propria eſt Fidei, unde ſequi videtur Rationem Fidei adverſari, ſic habeto; Rationis aliquod eſſe lumen, ut dixi, ſed tenue & malignum; ad id lumen res non perſpicue videri neque perfecte, ſed obſcure & confuſe; ut ergo in aliis, ita in ſe cognoſcenda, facile falli Rationem, pluſque ſibi arrogare quam debeat, ſeque veritatis capacem exiſtimare, & Fidei res arbitrio ſuo permittere: verum vitia hæc eſſe Rationis depravatæ & perverſæ; quæ ſi tenuitatis ſuæ memor intra menſuram ſuam ſe contineat, mox intelliget, nihil ſe clare pervidere poſſe, nihil firme percipere, nedum obſcuritati myſteriorum Fidei lumen inferre.

CAPUT VI.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur, cum Fidei ſuffragatur Ratio.

I. *Ratio Fidei ſuffragari poteſt multis modis, quorum diviſio inſtituitur.* II. *Argumenta omnia ſive probationes ad parandam Fidem à Deo propoſitæ, eodem loco habendæ ſunt ac decreta ipſa Fidei.* III. *Concluſiones, quas ex capitibus Fidei per claram & proximam conſequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam, educit Ratio, ipſæ quoque pertinent ad Fidem: non item, quas per multiplicem & obſcuram conſequentiam.* IV. *Quid tribuendum ſit humanæ Rationi, cum Fides ad ſui defenſionem ejus auxilium admittit.* V. *Tunc neque ſuſcipienda eſt Fides, neque retinenda propter Rationem.*

Ratio Fidei ſuffragari poteſt multis modis, quorũ diviſio inſtituitur.

I. PROTINUS exequendæ ſunt conditiones concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ, cum hæc illi ſuffragatur; quod ſæpe contingere fuſe à me probatum eſt. Verum magna hic eſt adhibenda cautio: nam Ratio multis modis poteſt eſſe ſuccenturiata Fidei; vel enim auctore Deo fit illud, vel auctoribus hominibus. Prioris generis ſunt, quæcunque in Libris ſacris ad confirmanda Fidei decreta proponuntur: item vaticinia Prophetarum & miracula, à Patriarchis, Prophetis, Chriſto Domino, & Apoſtolis, aliiſque viris ſanctis, ad Fidem ſanciendam edita. At ratiocinationes ab hominibus Fidei cauſſa propoſitæ bifariam dividuntur: nam aliæ proveniunt ex ipſis Fidei capitibus; aliæ ad Fidem muniendam & roborandam excogitantur. Rurſum non ſimplex eſt earum genus, quæ ex Fidei dogmatis oriuntur: vel enim ex iis per claram & proximam conſequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam, colligitur

quippiam, ut si ex eo quod Christus humanam naturam assumserit, concludam eum esse animal rationale; vel per subobscuram minusque certam consequentiam excipiuntur, cujusmodi illæ sunt, quæ inter Theologos tuta fide disceptantur. Quæ vero argumenta in defensionem Fidei excogitat humana Ratio, eorum pervulgata notio est, iisque continentur controversiæ ac disceptationes rerum Fidei adversus Hæreticos vel impios, quæ hac ætate à viris piis & eruditis cum maxime celebrantur. Hæ omnes sigillatim ad Fidei libram revocandæ sunt, & quid apud eam valeant singulæ, quid ad eam pertineant expendendum, ut nobis hac quoque parte constet conciliatæ Fidem inter & Rationem concordia.

Argumenta omnia sive probationes ad parandã Fidem à Deo propositæ, eodem loco habendæ sunt ac decreta ipsa Fidei.

Luc. 24. 36, & seq. Actor, 10. 40, 41.

II. Ac primum argumenta omnia, quæcunque ad parandam Fidem manifesto à Deo profecta sunt, utpote insignita notis auctoritatis divinæ, eodem loco ac decreta ipsa Fidei habenda sunt. Exemplum dabimus ex Luca. Cum Christus Discipulis redivivus apparuit, neque ii satis certo credebant hunc ipsum esse qui nudiusquartus in cruce obierat, ad Fidem faciendam contrectandum his se obtulit, manusque ac pedes clavorum vestigia gerentes ostendit; & ne quis superesset dubitandi locus, cibum quoque coram eis cepit. Atqui non minus credendum est Christum Jesum, ut se à morte ad vitam rediisse probaret, vestigia clavorum pedibus ac manibus impressa illis monstrasse, cumque illis una cibum sumsisse; quam credendum est Christum cruce esse affectum, & post mortem revixisse: tamque argumenta hæc sive probationes, sive ratiocinationes, ad sancienda dogmata illa Fidei à Christo adhibita pertinent ad Fidem, quam dogmata ipsa: licet gravius sit dogmatum momentum, majorque dignitas, quam argumentorum, quæ horum caussa sunt proposita. Rursum cum ad convincendos penitus Discipulos subjecit Christus: *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis*

Luc. 24. 44, & seq.

de me. Et deinde: *Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die:* hæc, inquam, cum ſubjecit Chriſtus, alterum illud argumentum, quod ex vaticiniis Prophetarum petit, ut probet ſe eſſe Chriſtum, pars quoque Fidei eſt; tamque rebellat adverſus Fidem, licet in re minoris momenti, qui Chriſtum negat eſſe à Prophetis prænuntiatum, quam qui negat Jeſum eſſe Chriſtum. Dum eſſet in vivis Jeſus, Judæos incredulos factorum ſuorum admirabilitate coarguebat, cum diceret: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; ſi autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoſcatis & credatis, quia Pater in me eſt, & ego in Patre:* perinde poſtulat Fides, ut credamus Jeſum mirabilia hæc facinora patraſſe, quibus approbabat ſe eum eſſe quem dicebat, Dei nempe filium, & Meſſiam à Patre miſſum; atque ut Meſſiam ipſum fuiſſe credamus, licet dignitate diſcrepent dogmata, & dogmatum probationes. Quod enim de Lege ſcripſit Jacobus, idem de Fide dicere licet: *Quicunque totam* Fidem *ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus.* Quoniam autem ex præcepto Fidei credere debemus, Libros qui ſacri appellantur eſſe Verbum Dei, fas non eſt dubitare, quin argumenta omnia ad ſanciendam Fidem in iis propoſita, à Deo itidem ut reliqua Fidei dogmata profecta ſint.

Joh. 10. 37, 38.

Jac. 2. 10.

III. Concluſiones vero, quas humana Ratio per claram & proximam conſequentiam educit ex capitibus Fidei, qualis illa eſt quam propoſui: *Chriſtus aſſumſit humanam naturam; Chriſtus* igitur *eſt animal rationale:* hujuſmodi, inquam, concluſiones partem quoque eſſe Fidei perſpicuum eſt. Nec minus enim certo credendum eſt Chriſtum eſſe animal rationale, quam humanam naturam aſſumſiſſe. Verum hic diligenti animadverſione opus eſt: nam in quaſdam concluſiones, etſi per claram & proximam conſequentiam eductas ex capitibus Fidei, jus ſuum profert Fides, eaſque eximit ex ditione Rationis. Ut ſi dicam, *Chriſtus eſt animal rationale; ergo particeps eſt omnium quæ conveniunt na-*

Concluſiones quas ex capitibus Fidei per claram & proximā conſequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam, educit Ratio, ipſæ quoq; pertinent ad Fidē: non itē, quas per multipli-

cem & obscuram consequentiam.

turæ animalium: convenit naturæ animalium, nasci ex maris & fœminæ conjunctione; natus igitur est Christus ex maris & fœminæ conjunctione: hæc, inquam, si dicam; clarum quantumvis & breve hoc consectarium, falsum tamen est. Itaque conclusionibus hujusmodi adhibenda hæc regula est, ne ulli sint exceptioni obnoxiæ. Nam proposita argumentatio infringetur hac exceptione, Christum divina potentia exemtum esse è communi animantium lege, nascendi ex maris & fœminæ conjunctione. Dices, in proxima & clara consequentia fallere quoque posse Rationem, utpote lubricam & errori obnoxiam; ac proinde errori quoque obnoxium esse quidquid per eam ex capite Fidei educitur, quodque ad Fidem pertinere dixi. At quamvis fallacem esse & lubricam Rationem verum sit, idque ultro agnoscant & Patres Ecclesiæ & Philosophi, ut sæpe dixi; verum tamen quoque est, & à me sæpius iteratum, lumen sibi suum habere Rationem. Luminis autem hujus diversi sunt gradus; & ut homines quidam Ratione præstant aliis, ita idem homo Rationem suam varie adhibet, & res aliquas clarius aliis percipit, vel pro modo rerum, vel pro Rationis usu. Itaque summus est quidam & perfectus Rationis gradus, cum res propositas assequitur tanta firmitudine & claritate, quantam fert humana natura & captus Rationis. Quæ Rationis firmitudo, vel si fas est ita loqui certitudo, etsi inferior est certitudine Fidei, atque ad Fidei robur spectata imperfecta est; exacta tamen ad naturam humanam, captumque Rationis, firmissima habenda est & perfecta; nec ei reluctari debet omnino, ut dixi, vir prudens, neque solet in totius vitæ usu; imo ex notionibus etiam minus certis opes suas omnes, vitamque adeo ipsam sæpe pendere vult. Requiritur autem summa hæc Rationis firmitudo & perspicuitas, in proxima illa & clara consequentia, quæ educta ex capite Fidei ad Fidem ipsam pertinet. Præterea debilitatem Rationis sustentat Fides, & supplet si quid desit vi consequentiæ. Nam quamvis per consequentiam posterius caput Fidei ex priore

educat Ratio, non tamen habet à vi hujus consequentiæ ut sit caput Fidei, cum vis illa ad vim Fidei adventitia sit & extranea, & ut Scholæ loquuntur, se habeat per accidens; sed ab auctoritate primæ veritatis, à qua itidem revelatur, ut prius Fidei caput. Hinc plurimi præcipuæ auctoritatis Theologi decernunt, *habitum Fidei non esse discursivum, sed animum unico actu ferri in objectum materiale propter formale: eodemque actu nos credere Deo & Deum.* Ergo in argumentatione proposita, *Christus est homo;* ergo *est animal rationale*, Fidei quoque caput est Christum animal fuisse, vixisse, sensisse, per varios ætatis gradus adolevisse, esuriisse, sitiisse, dormiisse, obiisse: item rationalem fuisse, Ratione usum esse, argumentando, ratiocinando, conclusiones ex rebus notis educendo. Cum autem à Fidei capitibus longius abscedit Ratio, & per multiplicem ac subobscuram consequentiam sese explicat argumentatio, uti fit in plerisque disputationibus Theologorum; ea est Rationis fallacia, & propter angustiam humanæ mentis tanta in lapsionem proclivitas, ut erroris periculum omni diligentia cavendum sit. Qui si fuerit admissus, tum has argumentationes & conclusiones ad tribunal suum revocabit Fides, & quas sibi deprehenderit esse adversarias, supremo judicio damnabit. Sin vacabunt errore, nullum in eas jus sibi vindicabit Fides, & utrimque poterunt salva Fidei integritate disceptari. Quod si judicium suum interposuerit Ecclesia, tum vero ex Rationis arbitrio in ditionem Fidei transferentur.

Quid tribuendum sit humanæ Rationi, cum Fides ad sui defensionem ejus auxilium admittit.

IV. Nunc quid tribuere debeamus humanæ Rationi, cum in Fidei defensionem argumenta subministrat, videndum est. Primum igitur; etiamsi Rationis ope facile carere potest Fides, suisque ipsa se viribus satis tutatur; hanc tamen opem non modo non respuit, quod supra dixi, sed ejus etiam consensum non exiguo sibi præsidio & decori esse ducit. Postquam enim Fidei obices removit Ratio, & ostendit nihil esse in rebus ad credendum propositis, quod credibile non sit; si eam præterea suo prosequatur suffragio, tum ejus certe

ſeveritatem valde mitigat accommodata ad mentis noſtræ captum Rationis facilitas, ut velut mellis cujuſdam ſuavitate inducti homines ad ſalutarem Fidei amaritiem perpotandam illiciantur, & Fides intentantes ſibi vim Rationis adverſarios ejuſdem Rationis vi repellit. Nam cum, exempli

Ebr. 11. 6. gratia, *credere oporteat accedentem ad Deum, quia eſt;* ſi Ratione convictus animus idem ſibi jam ante perſuaſerit, tum erit certe & ad id credendum promtior, & ad retinendam Fidem hanc, & ad refutandas leves adverſariorum ratiunculas inſtructior.

Tunc neque ſuſcipienda eſt Fides, neque retinenda propter Rationem.

V. Verum quantumvis validum ſit hoc Fidei præſtitum à Ratione auxilium, vel ad ſuſcipiendam, vel ad defendendam Fidem; fixum tamen id ratumque eſto, neque admittendam neque retinendam eſſe Fidem propter Rationem, ſed propter Deum, quatenus prima veritas revelans eſt; ſuamque dignitatem ac titulos amiſſuram eſſe Fidem, ſi Ratione nitatur. Quamobrem Dæmones per Fidem ſuam à perſpicua cognitione ortam, qua etiam inviti coguntur ad credendum, cum Dei gratiæ donum non ſit, haudquaquam Deo placere poſſunt. Eſto adjutrix, ut voles, vel etiam defenſtrix Fidei Ratio; auctor non ſit: ancilla ſit, adminiſtra ſit; domina non ſit: ſit inſtrumentum Fidei; non cauſſa credendi: præſtet motivum credibilitatis; non objectum formale Fidei: ſuadeat ſuſcipi Fidem; non jubeat: præcedat Fidem; non introducat: incedentem comitetur; non nutantem ſuſtineat: præeuntem ſequatur; non regat: vela faciat, rudentes torqueat, ſtet vel in prora, vel in puppi; clavum non teneat. Ut ſi Regina magno primariarum fœminarum comitatu ſepta incedat, utitur quidem nobili hac ſtipatione ad decus & ornamentum, ad miniſterium etiam atque famulatum: at non inde habet ut Regina ſit, eoque cœtu abſcedente nihilominus Regina eſt. Inde adeo, cum decretum aliquod Fidei ſibi à Deo revelatum ac traditum proponit, ſancit, & ſtatuit Eccleſia, ad idque illuſtrandum aut firmandum expoſitiones, diſceptationes, ratiocinationes adjungit & argumenta,

menta, cujuſmodi plurima extant in libris Conciliorum; non ineſt in explicationibus illis, diſputationibus & argumentis character Fidei, non auctoritas, eaque vel repudiare licet, vel admittere: quippe à Deo ſunt decreta ipſa, reliqua ab hominibus; ac verba etiam ipſa, quibus decreta concepta ſunt; nec humana ope viget ac valet Fides, cujus vis eſt divina, & origo cæleſtis. Hinc quoque fit, ut plurima admittat Fides, de quorum modo ac ratione nihil decernit. Chriſtum, puta, in mari inambulaſſe docet: an vero idcirco in profundum merſus non eſt, quod mare ſolidius factum ſit, aut corpus levius; an quod vis aliqua incedentem ſuſtentarit; ad hæc non attendit Fides, & unicuique judicium ſuum de iis opinionemque ſuam permittit. Atque hæc jam ſatis Scriptorum ſacrorum teſtimoniis & argumentis comprobavimus, quæ nihil attinet inani hic diligentia iterare.

CAPUT VII.

Fides ſe non interponit rebus Rationis nihil ad ſe pertinentibus.

I. *Rationem ſuum ſibi peculium habere patitur Fides, nec in id quidquam ſibi juris poſtulat.* II. *Perverſe agunt, qui quæſtiones nihil ad Fidem pertinentes referunt in cenſum Fidei:* III. *& qui in exquirendis rerum naturalium cauſſis ad Dei potentiam confugiunt.* IV. *Refellitur nefaria & ſtolida Spinoſæ opinio, de regno Fidei, & de regno Rationis.*

I. QUAMVIS autem Rationis uſum à ſe non rejiciat Fides, ab eaque ornari, ſepiri, ac defendi etiam patiatur; nihilominus tamen infra dignitatem ſuam eſſe putat interponere ſe rebus Rationis nihil ad ſe pertinentibus; etſi pleraſque, ut jam dixi, certæ fecit poſſeſſionis, quæ incertæ erant, propriaſque dicavit. Cumque Ra-

Rationem ſuum ſibi peculium habere patitur Fides, nec in id quicquã ſibi juris poſtulat.

tionem habeat in ſua poteſtate, permittit ei tanquam ſervæ ſuum ſibi habere peculium ſeparatum à rebus dominicis, neque quicquam in his ſibi poſtulat eſſe juris. Cenſentur autem in hoc peculio diſciplinæ omnes, quas induſtria ſua invenit humana Ratio, imprimisque Philoſophia: in qua tamen quoniam diſputantur nonnulla quæ ſpectant ad Fidem, velut exiſtentia Dei, animæ & corporis diſtinctio, humani arbitrii libertas, aliaque hujusmodi, in his diſquiſitiones ſuas & argumentationes ad Fidei dictata accommodare debet Ratio, uti ſuperius à me dictum eſt, vel omnino ſilere. Nam cum veritas ſit una & ſimplex, eamque penes Fidem eſſe pro conſtanti regula ſit habendum; quotiescunque à Fide diſcrepabit Ratio, à veritate quoque tum diſcrepare neceſſe eſt. De cæteris quæ peculii ſui propria ſunt, ita ſtatuet Ratio, ut volet, quoad nihil ſibi eximet Fides, ſuique juris faciet. Quemadmodum enim jure Romano ſervus peculii, quod ſibi lucrifecerat, ſeorſum quidem à domino rationem habebat, ſic tamen ut totum adimere, vel augere, vel minuere dominus poſſet; ita ſi quæſtionem quampiam, quam utrimque diſputare Philoſophis hactenus licitum fuerit, in dominium Fidei traducat Eccleſia, de ejus poſſeſſione Ratio decedat patienter; quemadmodum jam ſupra monui.

Perverſe agunt, qui quæſtiones nihil ad Fidē pertinētes referunt in cenſum Fidei: Job. 37. 18. Gen. 1. 7.

II. Hinc ſequitur perverſe eos agere, qui quæſtiones nihil ad Fidem pertinentes referunt in cenſum Fidei, quique controverſias mere philoſophicas Scripturæ ſacræ auctoritate dirimere ſtudent. Velut cum impietatis arceſſunt eos, qui cælum negant eſſe ſolidis orbibus coagmentatum, aquas cælo incumbere, quod in libro Jobi orbes cæleſtes *ſolidisſimi, quaſi ære fuſi* dicantur; quod ſcripſerit Moſes, *feciſſe Deum firmamentum, & diviſiſſe aquas quæ erant ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum.* Præpoſteri homines, qui Spiritum ſanctum Philoſophiæ magiſtrum faciunt; qui Verbum Divinum, quod regula eſt Fidei atque morum, convertunt in alienos & profanos uſus, quibus neque Deo fideliores homines, neque meliores fieri poſſunt; qui Fidei cir-

cumpositos à Deo terminos revellere audent, ejusque imperium pro arbitrio definire. Hoc si liccet, jam nova in Religione condatur Religio; jam munia ipsa vitæ, jam officia, quæ media & indifferentia sunt, fient pars Fidei. Scirent illi Faustum Manichæum, cum Philosophiæ & Astronomiæ peritum se fingens, vanitatis & inscitiæ convictus teneretur, seque hæc à Spiritu sancto dictante accepisse jactaret, & ad Fidem revocaret, quæ ab ejus censu penitus semota sunt, egregie hoc nomine exagitatum esse ab Augustino; qui subjicit, postmodum facile se pati Christianum aliquem rerum hujusmodi ignarum esse, in iisque errare, neque quicquam id illi obesse, modo de Deo recte digneque sentiat; at obesse plurimum, si has quæstiones Philosophicas pertinere arbitretur ad Fidem, & ad doctrinam pietatis, proptereaque eas pertinacius defendat, etiamsi sit harum imperitus. Idem alibi Christianos ait de rebus naturalibus ex librorum sacrorum effatis statuentes, Fidem Religionemque suam exponere derisui impiorum; qui cum videant res manifesto falsas libris illis approbari, ipsa Fidei capita quæ iisdem nituntur libris, falsa itidem esse credituri sint, omnemque iis auctoritatem atque Fidem detracturi. Doctrinam eamdem proponit & confirmat Thomas in Opusculis. Tum vero solummodo Fides Religionis & pietatis splendida nomina tractationi naturalium rerum interponit, cum ab improvidis hominibus, vel pertinacibus, aut temerariis ea proponuntur, unde Fidei integritas labefactari possit. Tunc enim induere licet arma illa cælestia de cælo lapsa, *scutum Fidei, galeam salutis*, & *gladium spiritus, quod est verbum Dei*, iisque fortiter adversus impietatem præliari, & *omnia tela nequissimi ignea extinguere.*

Auguft. Confess. libr. 5. cap. 4.

Auguft. de Genes. ad liter. libr. 1. cap. 19.

Opusc. 9.

Eph. 6. 16, 17.

III. Perverse quoque & inordinate agunt, qui in rerum naturalium caussis exquirendis ad Dei potentiam, velut ad anchoram sacram, confugiunt, & miracula confingunt illic, ubi ab usitato cursu non discedit natura, suumque tenorem constanter servat; atque hoc integumentum inscitiæ suæ

& qui in exquirendis rerũ naturaliũ caussis ad Dei potentiam confugiunt.

obducunt. Nam quis neſcit (impius modo ne ſit) univerſalem rerum cauſſam eſſe Deum? An vero ſatisfacit quæſtioni, qui rogatus de ſingularibus & peculiaribus cauſſis, reſpondet de cauſſa univerſali? Si hoc philoſophari eſt, quid intereſt Philoſophum inter & idiotam? Quæram à Geographo, ubi ſita fuerit Troja? isque reſpondeat, ſitam eſſe in terra; vel ridebimus, vel rideri nos putabimus: dicat, in Aſia, parum acutum cenſebimus: dicat, in Troade, ne ſatis quidem habebimus: dicat, ad Helleſpontum, ſub monte Ida, inter amnes Xanthum & Simoënta; tum vere Geographum exiſtimabimus. Cauſſas eclipſeon cum ignorabant rudes homines priſcis temporibus, quotieſcunque eæ contingebant, miracula hæc eſſe pro certo habebant, magnaſque calamitates ſibi portendi: poſtquam proxima & peculiaris cauſſa cognita eſt, deſierunt homines falſa comminiſci & inſanire. Cometarum cauſſæ quoniam nondum ſatis compertæ ſunt, inter oſtenta & prodigialia ſigna ponuntur vulgo, vixque ſuperſtitioſos homines exquiſitis rationibus dimoveas, quin per eos Regum interitus, aut imminentes clades, orbi prænuntiari putent. Et tamen extiterunt hac ætate viri, non Philoſophi modo, ſed Philoſophiæ etiam emendatores, qui poſtquam res à Deo præter naturæ ordinem in animis hominum ad eorum ſalutem fieri ſolitas, quæ vulgo ſpirituales appellantur, à naturalibus cauſſis arceſſere auſi ſunt; cauſſas contra mere naturales retulerunt ad Deum; modum nempe atque rationem, qua per ſenſuum nuntium notitia rerum extrinſecus objectarum animo accipitur. Ita Philoſophos agunt, cum Theologis opus eſt: Theologos, cum Philoſophis; & diſciplinarum toto cælo diſcrepantium confundunt fines, ac profanis ſacra miſcent.

Refellitur nefaria & ſtolida Spinoſæ opinio, de regno Fidei, & de regno Ra-

IV. Vide jam quam nefarie, quamque ſtolide ſcripſerit Spinoſa in horribili illo & ſacro Tractatu Theologico-Politico, quem impietatis, inſcitiæ, & vecordiæ plenum jure appelles, *neque Theologiam*, hoc eſt Fidem, *Rationi*, *neque Rationem Theologiæ ancillari*; falli, tam qui Scripturam Ra-

tioni, quam qui Rationem Scripturæ accommodant; utrosque utramque corrumpere; suum esse utriusque regnum, suum jus, neutrum neutri obnoxium; seque hoc opere id sibi præcipue docendum proposuisse, longe errare eos qui Rationem donum Dei, cælestem lucem, custodem ac sequestram veritatis, submitti velint mortuis Scripturæ sacræ literis, quæ humana facile possunt malitia depravari; qui sine scelere violari posse putent dignitatem mentis, quæ *Verbi Dei syngraphum est*, cæcam eam & corruptam appellando; & contra crimini ducant idem de *litera & Verbi Dei idolo* sentire: atque id *meram esse stultitiam*. Quæ sane sunt hujusmodi, ut non disputationibus sed vinculis ac virgis fuerint opprimenda. Multo vero etiam magis quod subjungit, *Rationis regnum, veritatem esse & sapientiam; Theologiæ, pietatem & obedientiam: Philosophiæ scopum nihil esse præter veritatem; Fidei, nihil præter obedientiam: inter Fidei dogmata, plurima esse quæ nec umbram veritatis habeant.* Si quis igitur ex fabulari Græcorum Theologia & cultu idolorum, vel ex Alcorani doctrina, ad parendum Deo adduci se sentiet, hæc sequi debebit. Quibus quid addere possit impietas, nihil habet. Porro ex nefario hoc principio nefaria multa nasci oportuit; cujusmodi est tradita hæc ab illo Fidei definitio, *de Deo talia sentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia, & hac obedientia posita necessario ponuntur.* Hinc colligitur & illud quod proposuit, *ignorari posse quid credendum sit*; quippe *Scripturam, non ignorantiam, sed solum contumaciam damnare.* At quomodo parebimus Deo, si quid sit Deus, quid jubeat, quorum hominum opera jussa sua promulgaverit, quibus sint tradita libris, in quo obedientia posita sit, nesciamus. Colligit hinc quoque, *nos neminem judicare posse fidelem aut infidelem esse, nisi ex operibus: nempe, si opera bona sunt, quamvis dogmatibus ab aliis fidelibus dissentiat, fidelem tamen esse; & contra, si mala sunt, quamvis verbis conveniat, infidelem tamen esse.* Ergo fidelis fuit Scipio ille Nasica, qui vir optimus à Senatu judicatus est; fidelis Scipio ille Frugi; fidelis Me-

tionis.
Tract. Theologico Pol. cap. 14. & 15.

Gal. 2. 16. tellus ille Pius. Sed hæc decreto suo damnat Paulus: *Non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per Fidem Jesu Christi.* Hinc denique concludit Spinosa, *ad Fidem Catholicam nulla dogmata pertinere, de quibus inter hostes possit dari controversia.* Atqui hæc ipsa dogmata de Fide Fideique natura, quæ defendis & ego oppugno, non in controversiam solum vocabuntur ab omnibus piis honestisque viris, sed plane rejicientur, te contra pertendente & reclamante: igitur non pertinent ad Fidem. Quæ omnia plusne sceleris habeant, an insaniæ & stoliditatis, existima; quamque proximus sit atque suppar stupori Spinosæ eorum stupor, qui pecudem hanc sequi, & hominem mirari se profitentur, non solum Scripturæ sacræ, omnisque Theologiæ ac sinceræ Philosophiæ, meliorumque literarum plane rudem, sed permediocrem etiam ingenio, & ad ratiocinandum, caussasque & consequentias rerum videndas satis obtusum; quique Spinosistas appellari se patiuntur.

CAPUT VIII.

Res ad Religionem Christianam pertinentes cognoscuntur, vel per Rationem solam, vel per Rationem atque Fidem, vel per solam Fidem: & de iis sigillatim agitur.

I. *Res ad Religionem Christianam pertinentes cognoscuntur, vel per Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidem.* II. *De rebus ad Religionem Christianam pertinentibus, quæ cognoscuntur per solam Rationem:* III. *& de iis quæ cognoscuntur per Fidem & Rationem.* IV. *Uter firmior sit assensus Fidei, an Rationis.* V. *De iis demum quæ per solam Fidem cognoscuntur.*

Res ad Religionem Christianam per-

I. CONSTITUTA Fidem inter & Rationem pace, & latis pacis conditionibus, superest ut certis terminis circumscribatur ditio utriusque. Nam cum tri-

plex ſit rerum percipiendarum inſtrumentum, Senſus, Ratio, atque Fides; priora duo, quantum ad hanc diſputationem ſpectat, unico Rationis vocabulo comprehendimus. Quippe & ſenſuum uſus eſt in rebus Fidei: vidit enim Thomas, & credidit: verum antequam crederet quod viderat, interpoſuit ſe Ratio, & credibile id eſſe quod videbatur, atque etiam credi debere, judicavit. Merito igitur Rationis nomine ſenſus quoque hic ſignificamus. Res autem quæ pertinent ad Religionem Chriſtianam, vel cognoſcuntur per ſolam Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidem ſolam. Triplex hæc rerum claſſis ſeorſum ſpectanda eſt. Quod antequam facio, monitum te velim, neutiquam mihi eſſe propoſitum, ſingulas colligere, & accuratam earum enumerationem inſtituere; quod nec poſtulas à me, neque ſi velim, immenſitas rei patietur. Subjiciam tamen tibi ob oculos eximia quædam, unde de reliquis ſine negotio poſſit exiſtimari.

tinentes cognoſcuntur, vel per Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidē.

II. Rerum ad Religionem Chriſtianam pertinentium, quæ per ſolam Rationem cognoſcuntur, nonnullas delibavi jam ſupra. Earum multiplex eſt genus, ſed unica hac definitione comprehendi poſſunt univerſæ: Quæcunque ad illuſtrandam, confirmandam, propagandam, defendendam Fidem excogitantur & proponuntur ab hominibus, & ſine ullo Fidei detrimento vel aſſeverari poſſunt vel negari. Hujus generis ſunt modi explicandarum rerum plurimarum Fidei, quas credere ſatis eſt; de modo quo ſunt, quove fiunt, pro voluntate arbitrari licet. Dixi, plurimarum: nam quædam ſunt, in quibus modus rei ad Fidem pertinentis pertinet ipſe quoque ad Fidem. Exemplum dabimus utriusque. Chriſtum propria virtute aſcendiſſe in cælum, dogma eſt Fidei. Quomodo id factum ſit, an corpori detracta gravitate, an Chriſti vi ſuſtentante corpus & ſurſum tollente, exiſtimet unusquisque ut volet. In ſacroſancto Euchariſtiæ ſacramento per myſtica verba panem & vinum mutari in corpus & ſanguinem Chriſti, ſpecies tantum panis & vini

De rebus ad Religionem Chriſtianam pertinẽtibus, quæ cognoſcuntur per ſolam Rationem.

ſupereſſe, Fides docet. De rei verò modo quo mirifica illa mutatio fit, quid ſint illæ ſpecies, an accidentia juxta Peripateticam doctrinam, ultro citroque diſputare Rationi conceſſum eſt. Quod vel ex Durandi ſententia,& perpetuis Thomiſtarum & Scotiſtarum velitationibus, abunde liquet. At Chriſti conceptio, & modus conceptionis, æque pertinent ad Fidem: nec enim ſolum in beatæ Mariæ utero conceptum eſſe credendum eſt, ſed etiam ſine virili ſatu, virtute Spiritus ſancti, ex materno ſanguine, illæſa virginitate, anima etiam in ipſo conceptu corpori adjuncta. Mariam peperiſſe Chriſtum Jeſum, Fidei dogma eſt: ſed & clauſis uteri foribus, & inviolato virginitatis ſigillo prodiiſſe infantem, Concilii Epheſini decretum, & perpetuus Eccleſiæ conſenſus credere nos jubent. Præter hæc, ſupra quoque monui decreta quidem Conciliorum venire in cenſum Fidei, utpote revelata à Deo, & Eccleſiæ tradita, & Spiritu ſancto dictante edita; minime vero argumenta, diſputationes, expoſitiones decretis additas, utpote à Ratione ſola profectas. Quædam in univerſum ad credendum proponit Fides; de ſingularibus nihil ſtatuit. Velut de Sanctorum reliquiis ita Fide generatim ſancitum eſt, honorem ipſis eſſe habendum: at quæcunque pro reliquiis habentur, circumferuntur, & piorum venerationi proponuntur, vere Sanctorum eſſe reliquias Fides non definit: etſi quotieſcunque res incerta eſt, poſtulat ratio pietatis, ut in exhibendo iis cultu liberaliores ſimus, in hanc potius peccantes partem, tribuendo indebitum, quam debitum denegando: quæ pars quoque & ipſa diligenter vitanda eſt, & Epiſcoporum dijudicationi permittenda. Similiter quamvis Traditiones generatim admittere ſe Catholica profitetur Eccleſia, non ſingularum tamen ſuſcipit patrocinium, ſed earum tantum, quæ cum pertineant ad integritatem Fidei atque morum, certas quasdam præ ſe ferunt notas, per quas ab Apoſtolis profectæ cognoſcuntur. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ multo maxima pars extra Fidei imperium eſt; quædam tantum Fidei ditione continentur.

tinentur. Colligi possunt consimilia non pauca; sed ex his cætera intelliguntur; itaque plura non adjiciam.

III. Deinceps, ut erat propositum, agatur de rebus, quas per Rationem atque Fidem cognoscimus. Bifariam illæ dividi possunt: aliæ enim sunt, quarum duplex esse potest notitia, & per Fidem sine Ratione, & per Rationem sine Fide; aliæ, quarum est notitia simplex, sed duplici instrumento quæsita, Fide simul & Ratione. Res prioris generis etsi perlate patent, continentur tamen omnes definitione hac unica; Quæcunque ad credendum proposita sunt à Deo, in quibus humana Ratio Fidei suffragatur. Hujusmodi est existentia Dei, quam & Fide cognoscimus, *credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est;* & quam Philosophi, tum Christiani, tum Ethnici, optimis demonstrarunt argumentis, quorum pleni sunt libri. Ac in hac quæstione quid posset Ratio, gravissimis verbis Romanos docuit Paulus: *Revelatur,* inquit, *ira Dei de cælo super omnem impietatem & injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim illius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus & divinitas, ita ut sint inexcusabiles.* Clarissimum quoque similis sententiæ testimonium hoc extat in libro Sapientiæ: *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut Solem & Lunam, rectores orbis terrarum, Deos putaverunt. Quorum si specie delectati, Deos putaverunt, sciant quanto his dominator eorũ speciosior est: speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Et mox: *Iterum autem nec his debet ignosci: si enim tantum potuerunt scire, ut*

& de iis quæ cognoscuntur per Fidem & Rationem.

Ebr. 11. 6.

Rom. 1. 18, & seq.

Sap. 13. 1, & sq.

possent æstimare seculum, quomodo hujus dominum non facilius invenerunt? Sed nos ea jam supra attigimus. Nec existentia solum Dei, sed & simplicitas, & perfectio, & bonitas, & æquitas, & infinitas, & immutabilitas, & æternitas, & unitas, & rerum omnium scientia, & providentia, & immensa potentia, & beatitudo, quæ per Fidem cognoscuntur, itidem per Rationem cognosci possunt. Creationem quoque & administrationem mundi, & procurationem rerum humanarum, pertinere ad Deum persuadet non solum Fides, juxta
Ebr. 11. 6. illud Apostoli, sæpe jam à me laudatum, *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & inquirentibus se remunerator sit:* sed idem persuadet quoque Ratio. Persuadet & animum distinctum esse à corpore, nec interire: quod quisquis per Rationem probari posse negaverit, damnatum se sciat à quinta
Lateran. Synod. V. sess. 8. Lateranensi Synodo. Scire quoque per Rationem aliquatenus, & conjecturis assequi possumus, etiamsi Fidei non accederet auctoritas, depravatam esse naturam humanam, & pronam in vitium, & in nobis inesse fomitem peccati, & quamvis meliora videamus & probemus, deterioribus tamen adhærescere, & arbitrii tamen libertatem retinere, & necessariam esse divinæ gratiæ opem. Mitto plurima hujusmodi, quæ per se unusquisque facile deprehendet. Venio ad Scripturam sacram, quam ut Ecclesia proponente & declarante per Fidem credimus auctorem habere Spiritum sanctum, & Dei Verbum esse; ita per Rationem, aspirante cælesti aura, intelligimus divinum esse opus, neque tale quidquam humana industria confingi potuisse. Id nos fuse probavimus in Demonstratione nostra Evangelica, hoc præcipue argumento, quod plurima in ea extent prophetica vaticinia; omnis autem prophetica facultas à Deo sit. Quo argumento in pari caussa usus est Origenes adversus Cellum, & Augustinus sæpe, & alii Patres plerique. Sed & immensa præterea doctrinæ ubertas, qua mundi ortus, rerum principia, arcana naturæ, accurata orbis & humani generis historia, lex præterea pietatis & observantiæ in Deum, lectissimis præceptio-

nibus tradita, morum emendatio, vitiorum interdictio, commendatio virtutis, ac reliquæ operis hujus dotes, ab aliis sæpissime quidem, sed nunquam satis celebratæ; cæleſtem ſpirant afflatum, nec quicquam mortale ſapiunt. Quod & à priſcis diſciplinarum magiſtris, ſolius Rationis ductum ſequentibus, agnitum eſt : ex quorum ſuffragiis non leve etiam accedit incomparabili huic operi momentum. Tantum igitur abeſt, ut ullam habeat ſcriptionem profana eruditio, quam huic noſtræ poſſit opponere, ut ex ea contra hauſerit Theologiam fere ſuam Philoſophiamque omnem, atque is prope unicus doctrinæ omnis fons eſſe videatur. Quamobrem ſingularis illa laus eſt Scripturæ ſacræ, quod divinitas ejus & dignitas cognoſcitur per Fidem ſine Scriptura; & per Rationem ex ipſa Scriptura, ac conſentiente ætatum omnium ſequentium teſtimonio. Nam quod nuper Antonio Arnaldo, erudito Theologo, aſſeveranti Scripturæ ſacræ divinitatem ex ſola Scriptura probari non poſſe, reſponſum eſt ab auctore libri in Hollandia editi, qui *Ingenium Arnaldi* inſcriptus eſt, me in Demonſtratione mea Evangelica contrarium oſtendiſſe; pace ipſius dixerim, mentem meam ſatis non perſpexit. Quod enim propheticæ vaticinationes Libris ſacris contineantur, & omnis propheticæ facultatis auctor ſit Deus, hinc recte collegiſſe me puto, Libros ſacros divinitus eſſe inſpiratos. At prius quam oſtenderem propheticas vaticinationes Libris ſacris contineri, probatum oportuit, uti factum à me eſt, Libros ſacros iis temporibus eſſe ſcriptos, quibus feruntur eſſe ſcripti: nam ſi quis ſcriptos eſſe contendat poſt rerum prædictarum eventum, quod de Danielis libro dicere auſus eſt Porphyrius, minime quidem Prophetiæ illæ erunt quæ in iis extant, ſed ludificationes & figmenta. Libros autem ſacros iis temporibus eſſe ſcriptos, quibus ſcripti eſſe feruntur, ex his ipſis Libris haudquaquam probari poteſt : ex ſequentis vero ævi teſtificatione, ſive Traditione, ipſe ego demonſtrare conatus ſum. Nulla igitur cauſſa eſt, cur dicar divinitatem Scri-

pturæ ex ſola Scriptura demonſtraſſe. Quod autem ſubjicit Scriptor idem, me viam aſſerendæ divinitatis Librorum ſacrorum à Calviniſtis tritam tenuiſſe, meque librum mere Calviniſticum lucubraſſe : neſcivi equidem cum hæc ſcriberem, ulline ante me Calviniſtæ, aut alterius ſectæ homines, rationem demonſtrandæ veritatis Fidei Chriſtianæ à me initam ſint perſecuti : certe non credidi, neque dum facile credo ; & ſi credidiſſem, tanto utique ſuperſediſſem labori, ne actum agerem. Dixi equidem initio operis, neminem non ex Propheticis oraculis Fidei Chriſtianæ veritatem comprobare, vetus eſſe id argumentum & in libris Patrum pervulgatum, argumentationem vero ipſam qua uſus ſum, formamque in quam redegi argumentum, eſſe novam. Argumentationis autem hujus pars eſt, probatio γνησιότητος Librorum ſacrorum, quæ nititur Traditione. Ex probatione autem γνησιότητος horum Librorum, & ex vaticiniis quæ iis continentur, collegi per πόρισμα divinitatem Librorum eorumdem. Unde patet probationem divinitatis Librorum ſacrorum eſſe extra contextum mei operis; quod cum conſtet decem Propoſitionibus, nulla pertinet ad divinitatem Scripturæ ſacræ aſtruendam. Legatur ſumma ſcriptionis totius, quam addidi ad calcem, nulla pars ejus eſſe reperietur probatio divinitatis ſacrorum Librorum. Quamobrem etiamſi idem argumentum, quo ad probandam divinitatem Scripturæ ſacræ per πόρισμα uſus ſum, ante me uſurpaſſent Calviniſtæ; quod an ita ſit plane neſcio; non propterea ab iis ſumta eſſet ſumma ipſa operis, nec ſcriptionem Calviniſticam lucubraſſe dici jure poſſem. Quod ſi probationem hanc divinitatis Scripturæ ſacræ qua uſus ſum, ſuam dicant eſſe Calviniſtæ, dicant neceſſe eſt probationem quoque petitam ex Traditione eſſe ſuam, & doctrinæ ſuæ conſentaneam; uti dicunt Lutherani, quorum nomine ſic loquitur Kemnitius : *Hanc Traditionem, qua nobis in manus dantur ſacræ Scripturæ libri, reverenter accipimus.* A quibus nec diſſentire ipſi poſſint Calviniſtæ, ſi velint : nam Libros ſacros Eccleſia pri-

Kemnit. Exam. Concil. Trident. ſeſſ. 4.

mum ſua tradente accipiunt, & divinitatem eorum Eccleſia ſua primum docente agnoſcunt, quam deinde ex Libris ipſis percipere ſe ajunt. Atque hæc ultro fatentur. Patiar igitur in eo me dici Lutheranicam & Calvinianam doctrinam ſequi; patiantur modo me dicere Lutheranos & Calviniſtas in eo ſequi Catholicam doctrinam. Cæterum cum ex Traditione & Propheticis vaticinationibus demonſtravi divinitatem Scripturæ ſacræ, nihil auctoritati Eccleſiæ derogatum volui. Cum uno aliquid contueor oculo, mihi alterum exſculpi neceſſe non eſt. Si quis rationibus probare inſtituat exiſtentiam Dei, nihil detrahet de jure Fidei, per quam eadem credenda eſt; ita ad Scripturæ ſacræ divinitatem adſtruendam infinita argumenta comminiſci poſſunt homines, ſalvo jure Eccleſiæ, ad quam attinet verum ac nativum Dei verbum à falſo internoſcere; ejusque divinitatem, & certam ac nunquam fallentem veritatem hominibus declarare, & quidquid eo continetur inter decreta Fidei ad credendum proponere: juxta illud Auguſtini: *Ego verò Evangelio non crederem, niſi me Eccleſiæ Catholicæ commoveret auctoritas.* Ac inter rationes illas ab hominibus excogitatas, & decretum hoc Eccleſiæ id intereſt, quod licet refragari humanis rationibus, Eccleſiæ decreto non licet; illæ fallaces eſſe poſſunt, hæc nunquam fallit. Præterea cum adverſus Chriſtiani nominis hoſtes omnis mihi hoc Demonſtrationis Evangelicæ opere concertatio ſit, cujusnam fuiſſet apud eos momenti Eccleſiæ auctoritas, atque inde petita argumentatio? Sed ad rem. Traditiones ipſæ pertinent ad id genus rerum, quæ per Fidem ſimul & Rationem cognoſcuntur; quod alterum poſuimus in dividendo genus. Quamvis enim oſtenderim nunquam non Ratione uti Fidem, ſive prævia, ſive comite, ſive ſequaci; hic illas res intelligo, quæ partim per Fidem ſolam, partim per Rationem ſolam, univerſitas ipſa rerum illarum per Fidem ſimul & Rationem cognoſcitur. Hujusmodi autem ſunt Traditiones, ſive, ut proprie loquamur, res in Scriptura ſacra non conſignatæ, quæ per continuam

Auguſt. contr. Epiſt. Fundamenti, cap. 5.

ætatum ſeriem in Eccleſia traditæ & creditæ ſunt. Res enim ipſæ cognoſcuntur per Fidem; at traditio ipſa, ſive traditionis ſucceſſio, cognoſcitur per Rationem. Exempli cauſſa, Beatam Mariam à partu virginitatem ad mortem uſque coluiſſe Fides docet; neque id tamen aliter ſcimus, quam per traditionem: quippe nihil de eo in Libris ſacris proditum eſt. At traditum id fuiſſe & creditum in Eccleſia, per continuam ſeculorum ſeriem, ſcimus miniſterio Rationis, ætatum ſingularum teſtimonia colligentis. Concilia ipſa, quorum tanta auctoritas eſt, ut quidquid credi jubeant, ratum id habeat Fides, hanc ipſam tamen auctoritatem ſine Rationis conſpirantis aſſenſu retinere non poſſunt. Nam quamvis Nicæni Concilii decretis ſubmittere nos animum velit Fides, ipſum tamen Nicænum Concilium eſſe aliquando celebratum Ratio docet; cum & Scriptores ætatis illius, & qui floruerunt annis ſequentibus, & Eccleſia noſtri temporis id teſtetur, nec contradicat quiſquam. Conſtantinus ipſe, cæterique qui aderant, nihil deeſſe Concilio huic, quominus legitimum haberetur, Rationis comprobatione ſciebant: atque item qui non aderant, ex aliorum videlicet qui interfuerant teſtificatione & relatu. Cum autem decretis Concilii hujus tribui non poſſit Fides, niſi celebratum fuiſſe Ratione prius cognitum ſit, perſpicuum eſt Fidem hic requirere uſum Rationis. Idem exiſtimandum eſt de reliqua hiſtoria Eccleſiaſtica, quæ collectio eſt actarum rerum ad Religionem pertinentium, earumque juxta ſeriem temporum diſpoſitio. Quarum rerum cum nobiliſſima pars ſint decreta Fidei, ipſa autem narratio ope Rationis ſcribatur & percipiatur; Fidei ſimul & Rationis uſum hiſtoria expoſcit. Eodem numero habendæ ſunt concluſiones Theologicæ, ſive quæ ex duabus ſumtionibus per Fidem cognitis derivantur; ſive quæ ex una per Fidem, & altera per Rationem cognita. Nam cum inde educantur per Rationem, & Ratione & Fide nituntur. Multa poſſem generis ejuſdem commemorare, niſi eſſet ſatietati tuæ & tædio occurrendum.

IV. Nec tamen silentio prætermittemus pervulgatam quæstionem, utri firmius constantiusque assentiatur humana mens; eine quod per Fidem cognitum sit, an quod per Rationem lumenque naturæ. Quod tametsi magnis Theologorum contentionibus disputari solet in Scholis, ex nostris tamen principiis facile solvitur, & sæpe jam supra à nobis solutum est. Rem pono ob oculos. In omni mentis assensu tria spectanda sunt: objectum assensus; tum mens ipsa assentiens, quam subjectum assensus dicas; demum assensus ipse, qui est velut applicatio seu adjunctio mentis ad objectum. Rursum geminum est objectum assensus, materiale & formale: (nam quando quæstiones de Schola tractamus, locutiones quoque de Schola petendæ sunt.) Assensus vero Fidei & Rationis distinguuntur & determinantur per objectum formale; nempe assensus Fidei, per primam veritatem revelantem, ut dixi sæpius; assensus Rationis, per evidentiam, quam mens in rebus sibi videtur deprehendere. Ac perplexus quæstionis hujus & difficilis nodus visus est iis potissimum, qui Dogmaticorum Philosophorum sectis hærentes in evidentia normam veritatis posuerunt. Hunc enim certissimum esse putantes & clarissimum veritatis indicem, merito dubitarunt, eone quod esset certissimum, certius quippiam esse posset. Imo vero, si recte ac consequenter ratiocinari voluerunt, statuendum illis fuit firmiorem esse assensum Rationis quam Fidei; cum caussa sive objectum formale Rationis sit hæc ipsorum evidentia, quam claram per se & certam esse volunt; caussa vero assensus Fidei, sit prima veritas revelans, quæ certa quidem est, at obscura. Quod certum autem & clarum est, firmiorem videtur ab animo extorquere assensum, quam quod certum est, sed obscurum. Itaque Theologorum plerique, ac Thomistæ imprimis, dicere non dubitarunt, constantius firmiusque assentiri mentem rebus per Rationem sive lumen naturale cognitis, quam per Fidem: quippe de his mentem dubitare posse, utpote obscuris; de illis non posse, utpote perspicuis: in Fide quamvis dubitatio,

Uter firmior sit assensus, Fidei an Rationis.

quæ prudentiæ conjuncta ſit, nulla eſſe poſſit; nonnullas tamen ſuboriri poſſe ex ſeditione & pervicacia animi detrectantis jugum Fidei; at in lumine naturæ nullas exiſtere: idque contingere ex imbecillitate mentis, quæ rebus per Fidem obſcure cognitis eum non adjungit aſſenſum, quem poſtulat earum dignitas & veritas; cumque iis aſſentiatur libere, rebus per lumen naturæ cognitis aſſentitur neceſſario. Quanquam aſſenſum illum Fidei, prout ſpectat majus atque nobilius objectum, & nititur prima veritate revelante, quæ omnis veritatis fons eſt, & plenum atque certum exigit mentis aſſenſum, natura ſua certiorem eſſe fatentur aſſenſu Rationis. Hanc illorum opinionem illuſtrare poſſumus exemplo oculi, clarius & diſtinctius cernentis arborem, quam Solem: nam quamvis viſio Solis ſpectet objectum nobilius atque lucidius, plusque, ut ita dicam, oculis videat Solem, quam arborem; nitidior tamen eſt ac diſtinctior viſio arboris: quoniam major eſt proportio arborem inter & facultatem videndi, quæ ineſt in oculo, quam inter eamdem facultatem & Solem. At contra hanc ſententiam priſcorum Patrum una vox eſt, certiſſimam eſſe Fidem, Rationem incertam eſſe, &, ut verbis utar Auguſtini crebro jam iteratis, *caligare, titubare, velatam eſſe, obſeptam tenebris, ramis humanitatis opacatam;* præpoſtere agere, ſi qui vel ſenſuum, vel Rationis teſtimonio conſtantius aſſentiantur, quam Fidei: in quibus demonſtrandis unus præ cæteris Lactantius induſtriam ſuam nobilitavit. Quamobrem ſi inhæremus ſanctorum Patrum veſtigiis, & principiis ſupra à me hac diſſertatione poſitis, expedita nobis eſt controverſiæ hujus dijudicatio. Pendet enim aſſenſus firmitas ab objecto formali; objectum autem formale aſſenſus Fidei eſt prima veritas revelans, quam qui ſequitur falli non poteſt; objectum vero formale Rationis eſt ea quam mens in rebus agnoſcere ſibi videtur evidentia, quæque ſæpe nos fallit. Atque hæc cum ita ſint, ſi recte inſtituta eſt humana mens, ſuæque infirmitatis memor, haudquaquam aſſentietur firmius rebus per Rationem cognitis,

Aug. de morib. Eccl. Cathol. cap. 2.

quam

quam per Fidem; cum his tribuendum esse meminerit omnem sine ulla dubitatione assensum, ab illis vero magna diligentia cohibendum.

V. Superest, ut ea attingamus, quæ posita sunt supra captum Rationis, & sola Fide cognoscuntur. Ea sic definiri possunt, Quæcunque unicum habent objectum formale, sive unicam caussam cur credantur, primam veritatem revelantem. Hujusmodi est sacrosancta Trinitas. Etsi enim similia quædam deprehendimus in natura, quæ animum parant ad Fidem huic mysterio tribuendam, & poni possunt inter motiva credibilitatis; abludunt tamen in multis & mancæ sunt hæ similitudines. Deum quoque factum esse hominem, & Spiritus sancti virtute in utero Virginis esse conceptum, exinde natum, & omnibus humanæ naturæ muniis functum, ac mortem denique oppetiisse, res est admiratione digna, & longe semota extra jactum Rationis. Mundum ex nihilo, qua arte, quoque modo fabricaverit Deus, Ratione ne conjicere quidem possumus. Corpus & sanguinem Christi contineri speciebus panis & vini in augusto Eucharistiæ sacramento Fide sola cognoscimus; Ratio in re ipsa plane cæcutit, etsi in modo rei explicando conjecturis uti potest.

De iis demũ quæ per solam Fidem cognoscuntur.

Satis quidem hæc esse poterant ad constituendam pacem Fidem inter & Rationem: nam & suus utrique assignatus est locus, & sua Fidei dignitas servata est, & in ordinem coacta Ratio, & pacis initæ latæ sunt conditiones, & utriusque definita & circumscripta ditio est. Verum ad confirmandam conglutinandamque deinceps concordiam, & extinguendas omnes dissensionis caussas, instituto nostro imprimis conducibile, eique quam instituimus disceptationum istarum partitioni consentaneum fuerit ostendere, ex omnibus decretis Fidei, & Christianæ doctrinæ præceptis, quæ hominibus ad credendum, vitamque pie & sancte ducendam proposita sunt, nullum esse tam alienum à Ratione & opinione omnium, cui non similem aliquam, parisque aut majoris etiam admirabilitatis rem admiserint ii, quos Ratione

Epilogus libri primi.

optime uſos eſſe vulgo creditum eſt, vel ipſa etiam Rationis moderatricem ſe ferens Philoſophia. Verum res eſt gravioris operæ, ſuamque ſibi poſtulat diſputationem: ego vero jam loquendo pene irrauſi, & vereor, ne ad ſermonem tam prolixum, velut ad næniam, conniveas ac nutes, & fortaſſe tandem obdormiſcas. Erit hæc igitur, ſi ita eſt tibi commodum, craſtini diei ſchola. Juvat enim ſumtum à Græcis vocabulum in re conſimili & moribus illorum recepta uſurpare. Nunc quando augeſcit æſtus, domum concedamus. Tum Hamelius: At certe, inquit, me parum noſti, qui ad diſputationem & accuratam, & longe graviſſimam, animo vagari, nedum ſomnum admittere poſſe me putaſti. Nutatio certe ſi qua foret, non ſomniculoſi eſſet, ſed annuentis. Quibus dictis exurreximus.

ALNETANARUM QUÆSTIONUM
LIBER SECUNDUS.

DOGMATUM CHRISTIANORUM
ET ETHNICORUM COMPARATIO.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Libri argumentum.* 1. *In comparandis doctrinæ Christianæ & profanæ placitis summa tantum attingentur rerum fastigia.* 2. *Ad Christianæ doctrinæ defensionem utilissima sunt argumenta, quæ petuntur ex Poëtarum fabulis, religionibus Gentium,* 3. *& decretis Philosophorum.* III. *Ejusdem libri partitio.*

I. ALTER hic liber exponet habitas nobis in Alnetano disputationes, & doctrinæ Christianæ ac profanæ comparationem faciet, earumdemque consensionem demonstrabit. Atque ea sane pars si minus subtilitate præstat & acumine, at certe utilitate. Cum enim id sit veritatis maxime proprium, ut non uno aliquo argumento, sed compluribus se approbet, quæ posita in medio ab unoquoque pro ingenii captu inveniri possunt; cumque id à veritate cui innititur, habeat Christiana Fides, ut multis ac prope infinitis se tueatur rationibus, quæ sanctorum Ecclesiæ Patrum, doctorumque ac piorum hominum libris luculenter explicatæ sunt; opportunus frangendæ impiorum pertinaciæ imprimis videtur esse mirificus ille Christianorũ Ethnicorumque decretorum & præceptorum concentus ac convenientia. *Exordium.*

Mirificum dico: ambas enim hasce sectas (si modo sectæ nomine ipsam veritatis doctrinam appellare fas est) caussis, argumentis, finibus bonorum & malorum, aliisque rebus adeo discrepantes, ut Christiana Ethnicam, velut profanam, falsam, fallacemque, vanis religionibus deditam, superstitiosam, omniumque errorum & flagitiorum originem, Philosophos ipsos, tanquam Hæreticorum patriarchas & condimentarios, ut Tertulliani verbis utar, exploserit; hæc contra illam contemserit, ut stultitiæ, vecordiæ, inscitiæ plenam; plurimis tamen dogmatis ac præceptis, cum quis propius inspexerit, consentientem utramque, & iisdem fere moribus affectatores suos imbuentem deprehendere, mirabile sane est. Ac mihi quidem sæpenumero contigit, ut cum ea legerem, quæ ad vitam recte probeque instituendam, vel à Platone, vel ab Aristotele, vel à Cicerone, vel ab Epicteto tradita sunt, mihi viderer ex aliquibus Christianorum scriptis capere normam pietatis. Quod præcipue expertum me memini in collectione admonitionum, quibus ipse se ad virtutem instruebat Marcus Aurelius Imperator: hoc enim sonat titulus libri. Eas vero etsi nullo ordine, nulloque ornatu, sed pro re nata, memoriæque ac usus sui caussa congesserat; aureum tamen librum ipsum, & Christiano homine dignum diceres, si optimus ille vir, non ad naturam, sed ad naturæ auctorem Deum, evecto supra objectos sibi à pueritia errores animo, documenta sua retulisset. Quod & de aliis itidem Scriptoribus proxime à me commemoratis dictum velim. Hoc enim potissimum interest Philosophiam inter Christianam & profanam, quod hausta hæc est à natura, ejusque studiosi in una natura defixi, nihil præter eam viderunt quicquam; illa vero ab ipso naturæ auctore tradita, tota pertinet ad Deum, in ejusque contemplatione & cultu versatur; tanto altera præstantior, quanto splendidiori ortu edita est, & nobiliorem finem spectat. Ac Philosophiæ sane Christianæ adversarios frangere poterat doctrinæ utriusque, sacræ nimirum & ethnicæ, legumque

Tertull. de præscr. cap. 7. adv. Hermog. cap. 8. de anim. cap. 23. 1. Cor. 1. 18, 21, 23.

ab utraque positarum consensus, & in notitiam, vel in conjecturam certe ac suspicionem veritatis adducere. Nunc re ob oculos posita, resipiscant tandem, ac eam desinant oppugnare doctrinam, quæ & à nobiliori, sublimiori, longeque certiori ducitur principio, quam sua; & si quid habere videtur calumniis obnoxium, utpote novum aut parum credibile, paria aut etiam minus credibilia à partium suarum antistitibus proposita ac defensa recordentur.

Libri argumentum.

In comparandis doctrinæ Christianæ & profanæ placitis summa tantum attingentur rerum fastigia.

II. 1. Atque eo continetur illa Rationis humanæ, qua una duce ad veri cognitionem usi sunt Ethnici, & Fidei divinæ, qua veritatem assequitur Christo dicata gens, convenientia, de qua nobis est proximis sermonibus explicandum; ita ut à me habiti sunt apud amicissimum & pereruditum virum Hamelium, sequentibus Alnetanæ nostræ rusticationis diebus, postridie quam superiora inter nos acta sunt. Nam cum convenissemus bene mane, quærerem que ex eo quem locum colloquio nostro deligi vellet? pridianum, subjecit ille sine cunctatione, qui mihi amœnissimus visus est; an suopte ingenio, an sermone tuo addente gratiam, non facile dixerim. At contra, inquam, locus ipse sermoni nostro gratiam, si quæ fuit, fortasse conciliavit. Quoniam igitur hodie quoque differendum mihi apud te est, inde etiam, si quid sapio, petere debeo subsidium. Quibus dictis post matutina Christianæ pietatis officia, venimus in sylvam, & in lætissimo gramine recubuimus. Cumque conticuisset ille: Intelligo, inquam, quid à me flagitet istud silentium, comparationem nempe dogmatum Christi, cum scitis profanæ doctrinæ. Ego vero satisfaciam voluntati tuæ, quoad potero. Nec enim quæris à me accuratam capitum omnium collectionem & contentionem. Hoc si faciam, perpetuumque singularum rerum παραλληλισμὸν contexere velim, & rei immensitate vincar, & deficiet me dicentem dies, & te satias capiet. Summa ergo tantum attingam capitulatim fastigia, prout ea suppeditabit memoria; unde tamen promta tibi sit reliquorum dijudicatio.

Ad Christianæ doctrinæ defensionem utilissima sunt argumenta, quæ petuntur e Poëtarum fabulis, religionibus Gentium,

Arist. Metaph. libr. 1. cap. 4.

2. Porro in Christianorum placitis cum profana doctrina comparandis proferam potissimum sententias Philosophorum, Poëtarum carmina, religiones Gentium, nobilissimarum præcipue & antiquissimarum, Phœnicum, Ægyptiorum, Græcorum, & Romanorum. Quorum religiones etsi fabulis fere constant, non hæ tamen pro fabulis apud eos habitæ sunt, sed tanquam fide dignæ ad credendum propositæ. Itaque fabularum fictores & scriptores Theologos appellat Aristoteles; & juxta eas fabricata sunt sacra Deorum simulacra, sanciti sacrificiorum ritus, conceptæ ad Deos precationes. Hinc petita sunt præconia Deorum, quibus sunt contexti religiosi Hymni priscorum Poëtarum, Orphei, Homeri, Callimachi, Procli, & secularia carmina Horatii. Quis igitur habita putet pro falsis & fabulis, quæ in tam serios tamque pios usus sunt consecrata? *Si vobis viderentur ineptiarum talium fabulæ*, inquit Arnobius, *neque in usu retineretis quotidiano, neque per cursus annuos lætitias exerceretis ut festas, neque ut rerum simulacra gestarum sacrorum conservaretis in ritibus.* Quippe etsi absurda, ridicula, incredibilia non poterant Ethnicis non videri, quæ jactabantur de Diis; minime tamen ex captu viribusque hominum existimanda ea censebant, sed ex Deorum potentia & majestate, quorum consilia longe superent humanæ mentis facultatem. Nec putandum est aliter de iis sensisse vulgus, aliter viros sapientes & Philosophos. Testes libri De natura Deorum scripti à Tullio, quibus omnem Stoicorum Theologiam explicavit. Testis & Plato, qui receptis his fabulis fidem derogari vetat, aut allegorias accommodari. Si qui vero fabulas hasce ausi sunt aspernari tanquam fabulas, habiti sunt pro impiis, & legibus suppliciisque coërciti. Verumtamen cum earum subinde eruditos homines puduisset, redire coacti sunt ad allegorias, sed infelici conatu; quippe ad arbitrium excogitatas, nullis legitimis probationibus fultas, ac fere inter se diffidentes. Minime ergo excusatione hac absterriti sunt vetusti Patres Ecclesiæ, qui adversus Ethnicos sunt velitati,

Arnob. libr. 5.

Plat. Tim.

quominus ſuarum ipſis objicerent fabularum vanitatem, propriamque hanc eſſe & nativam eorum Theologiam contenderent, exploſa frivola allegoriarum exceptione; quæ ſi admittenda eſſet, una eſſe fatendum, aliam eſſe vulgi, aliam ſapientum religionem. Quamobrem cum Phœnicum & Ægyptiorum fabuloſa dogmata, ex quibus Græca manaverunt, referret Euſebius, negabat à Poëtis hæc conficta, vel in allegoriam trahenda; ſed mera ipſorum pertendebat eſſe dogmata, meram Theologiam. Et Tertullianus cum Chriſtianam cauſſam fabularum contentione fulciret, *Unde hæc, oro vos,* inquit, *Philoſophis aut Poëtis tam conſimilia? non niſi de noſtris ſacramentis. Si de noſtris ſacramentis, ut de prioribus; ergo fideliora ſunt noſtra, magisque credenda, quorum imagines quoque fidem inveniunt. Si de ſuis ſenſibus; jam ergo ſacramenta noſtra imagines poſteriorum habebuntur, quod rerum forma non ſuſtinet: nunquam enim corpus umbra, aut veritatem imago præcedit.* Iterum quoque Arnobius de fabulis illis agens, deque allegoriarum obtentu, *Si ponderis exiſtimatis nullius hæc eſſe,* inquit, *aboleantur omnes libri, quos de Diis habetis compoſitos, Theologorum, Pontificum, nonnullorum etiam Philoſophiæ deditorum.* Alio loco fabulas flectere ad allegoriam, id eſſe ait figmenta figmentis excuſare; parum referre, verane ſint quæ dicuntur, an vera occulant, contumeliam Deorum non obſcura mente, ſed aperta verborum ſignificatione contineri. Quærit deinde compertum unde ſit, ineſſe fabulis allegoricos ſenſus. Tum addit: Si architecti fabularum, *rationis alicujus & religionis metu, myſteria illa convolvere tenebroſa obſcuritate voluerunt, quantum vobis audaciæ eſt, ut quod illi noluerunt, vos velitis intelligere; vos ſcire, & cunctorum ſubſternere notioni, quod illi fruſtra verbis minus verum ſignificantibus occulerunt?* Quotieſcunque igitur dogmatum Chriſtianorum veritatem oppoſitis & collatis Ethnicorum fabulis defendere inſtituam, ſic habeto, Hameli, argumenta hæc ex eorum eſſe genere, quæ in Scholis vocantur ad hominem; levia ſcilicet & caſſa apud Chriſtianos, firmiſſima adverſus Ethnicos,

Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10. & libr. 2. Procem.

Tertull. Apol. cap. 47.

Arnob. libr. 4.

Arnob. libr. 5.

quos utilissimum est, & sanctorum Patrum exemplo consentaneum, suo gladio jugulare.

& decretis Philosophorum.

3. Nec minus opportunum petitur ex Philosophorum decretis caussæ nostræ præsidium. Cum enim naturam fingeret rerum parens atque opifex Deus, certas ei impressit leges ac voluntatis suæ notas, quas facile possent agnoscere universi homines, ad easque vitæ suæ cursum exigere. Verum prona in vitium humana indoles, ita erroribus inflari & obcæcari se passa est, ut ad tanti luminis claritatem oculos jam amplius non intenderet. Quamobrem hominum utilitati ac saluti benigne consulens Deus leges easdem denuo sanxit, non jam per interpretem naturam, sed clara primum voce allocutus Prophetas, per eosque deinde humanum genus, ac ipse demum hominis formam naturamque gerens, ac homo factus, tanquam legislator inter cives, collapsam instaurans disciplinam morum, sanctisque & salubribus præceptis humanam rempublicam constituens. Unde porro factum est, ut leges illæ, & quas nuntio naturæ, non depravatæ illius, sed rectæ & integræ, & quas nullo sequestro adhibito Deus ipse hominibus tradidit, utpote ab eodem fonte, æterno nimirum & immutabili Dei arbitrio profectæ, consentirent inter se & conspirarent; ut ex hoc concentu utilia capere possent homines ad veritatis notitiam documenta. Opportune iis usi sunt Doctores Ecclesiæ ad Christianarum partium tutelam, ad quam & nos ea adhibere pergimus disputatione isthac. Quæ ne temere vagetur, certis ante omnia finibus concludenda est.

Ejusdem libri partitio.

III. Christiana ergo omnis doctrina constat dogmatis & præceptis. Dogmata appello, ea quæ nobis ad credendum proposuit Deus; præcepta, quæ ad vivendum & agendum. In Theologorum Scholis dogmatum tradendorum hæc ratio est. Agitur primum de Deo, Deique, ut vocant, attributis; tum de sanctissima Trinitate; de Angelis deinde bonis & malis; postmodum de procreatione mundi & hominis; de hominis ipsius natura ac dotibus; de Paradiso, in quo statim ab ortu

ab ortu homo collocatus eſt; tum de gubernatione rerum. Hinc agitur de finibus bonorum & malorum, deque virtutibus ac vitiis. Quæritur inde de Chriſto, Deo & homine; poſtea de Sacramentis; ac demum de pœnis & præmiis. Eumdem nos ita tenebimus ordinem in dogmatum tractatione, ut ab eo tamen aliquando diſcedere, prout res poſtulare videbuntur, nulla nobis religio ſit. Attingemus & locum præclarum, qui eſt de miraculis inter Ebræos ante Chriſtum à Deo editis, & de iis quæ patravit Chriſtus ipſe, Chriſtive aſſeclæ. Nam cum ea credenda eſſe, & hiſtoriæ Veteris ac Novi Teſtamenti fidem eſſe habendam, unum ſit ex præcipuis Chriſtianæ Religionis dogmatis; in dogmatum illorum recenſione & approbatione merito locum poſtulat portentorum illorum recognitio. Quod autem attinet ad præcepta vitæ Chriſtianæ, ſeponemus ea in ſequentem diem, ne rerum mole vincamur. Atque his finibus circumſcribentur diei hujus & ſequentis diſſertationes.

CAPUT I.

Comparantur inter ſe Chriſtianorum & Ethnicorum dogmata.

De Deo.

DEUM eſſe, ſupremam videlicet rerum omnium cauſſam, principium, atque finem, tam aperte tamque conſtanter credidit ac prædicavit omnis retro vetuſtas, tantoque conſenſu in eamdem conſpirant ſententiam univerſæ gentes, ut naturæ vox eſſe videatur. Doctis & laborioſis lucubrationibus tractarunt hoc argumentum priſci Scriptores atque novi, quarum iteratione tibi homini pererudito obſtrepere ſupervacaneum eſt.

Mihi tamen pro instituto strictim attingenda sunt nonnulla, ne huic parti, quæ prima & præcipua est, defuisse videar. Scis quidem nobilissimos Philosophorum, etsi discrepant in definienda Dei natura, in eo tamen convenire, Deum esse. *Deos esse*, inquit Seneca, *inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos Deos credat.* Primus inter Jonicæ sectæ Philosophos fertur aptissime Dei naturam explicasse Anaxagoras, qui Mentem dixit fictricem fuisse rerum, & procreatricem mundi, à qua in ordinem digesta sit informis & confusa materia. Itaque impietatis accusatus est, non quod Deum tolleret; sed quod sublatis vulgaribus Diis, receptas religiones, impietatem nempe ipsam, aboleret. Quanquam non ipse primus, quod à viris doctis observatum est, sed Thales ante eum, Xenophanes, aliique, Mentem illam, supremum videlicet Deum, principio & fine carentem prædicarunt. Pythagoras imprimis, Chaldæorum & Ægyptiorum doctrinis instructus, Deum agnovit, eumque unum, totum in sese, principium universorum atque opificem, Mentem omnia permeantem, omniumque moderatricem. Parenti suo & auctori Pythagoræ assensa est tota Italica Schola: quemadmodum & habuerat ipse, quem sequeretur Pherecydem, qui Dei notitiam ex arcanis Phœnicum libris comparaverat. At clarissime omnium Plato, ac pro rei dignitate de Deo disseruit, adeo ut Christianæ doctrinæ principia ad ejus Philosophiam accommodare vetustiores Ecclesiæ Patres studuerint. In tradendis certe mundi originibus cum Mose ita convenire visus est, ut dictus sit à Numenio Moses Atticissans. Convenientiam hanc exposuerunt cum plerique alii, tum præcipue Justinus & Augustinus; qui & in Platonis libris deprehenderunt eam ipsam, quam Mosi Deus tradidit, naturæ suæ definitionem, *Ego sum qui sum.* Quæ quidem definitio inscriptione illa Delphica ʼEI manifeste quoque expressa est, ut discere licet ex Plutarcho. Ea vero de Deo scripta sunt in Timæo, aliisque

Senec. Epist. 117.

Justin. Paræn. August. de civit. Dei, libr. 8. cap. 9, 11.

Platonis commentariis, quæ non ab homine profanis ſtudiis innutrito, ſed ab Ebræo aut Chriſtiano profecta videantur. Loca collegit Theodoretus, collegerunt & alii, atque ea obvia ſunt. Nos vero in Demonſtratione noſtra Evangelica doctrinæ Moſaicæ & Platonicæ conſenſum affatim oſtendimus. Placita hæc ut à Pherecyde & Ægyptiis Pythagoras, ſic ab Ægyptiis & Pythagora acceperat Plato; atque item à Socrate, cui confidens & libera de Deorum profanorum vanitate, deque uno & ſupremo Deo, veritatis confeſſio mortem attulit. Platonem avunculum ſecutus eſt Speuſippus, ac Platonici porro plerique omnes, præſertim recentiores, Apulejus, Maximus Tyrius, Plotinus, Porphyrius, Jamblichus, Proclus, quos conſuetudo Chriſtianorum, librorumque ſacrorum uſus ac ſtudium, accuratius de Deo diſſerere & ſentire condocefecerunt. Secuti ſunt & Academici non pauci, ſed ſuo more, ſuisque legibus. Nec in eo, ut in aliis, magiſtrum deſeruit Ariſtoteles; nam etſi in definienda Dei natura incertus fuit, Deum tamen eſſe certus fuit, certoque affirmavit, & exquiſitis comprobavit argumentis; laudavitque Anaxagoram, quod præclarum hunc materiæ ordinem, quo conſtat mundus, Menti auctori adſcripſerit. Itaque Ariſtobulus probare inſtituit, expreſſam eſſe diſciplinam Peripateticorum ex Moſis Prophetarumque libris. Tenuit eamdem de Deo ſententiam condiſcipulus Ariſtotelis Xenocrates, in libris de natura Deorum: tenuerunt & Ariſtotelis diſcipuli, Heraclides & Theophraſtus: tenuit & Simplicius ex Peripateticorum Scholis profectus, cujus egregia ſunt de unico bonitatis, veritatis, pulchritudinis fonte, & omnium principiorum principio effata, Chriſtianæ lucis ſcintillis illuminata, quique ad primæ cauſſæ veritatem aſſerendam Ariſtotelis argumenta adhibuit. Senſit idem princeps Cynicorum Antiſthenes, Deumque dixit unum eſſe naturalem, multos populares; ſenſit Stoicorum princeps Zeno, ac doctrinam hanc tradidit uterque ſequacibus ſuis; à qua tamen diſceſſerunt nonnulli: non utique Seneca, non

Theodoret. Therapeut. ſerm. 2. de princip. Demonſtr. Evang. Prop. 4. cap. 2. §. 13.

Epictetus, non Marcus Aurelius, quorum de Deo, Deique natura, luculenta constant testimonia. Ne Democritus quidem & Epicurus sustulerunt Deos, etsi de iis absona protulerunt. Multo etiam minus Poëtæ veteres, quamvis in magna sentiendi & dicendi licentia: recta enim atque pia de Deo prolocuti sunt Æschylus, Euripides, & Aratus, cujus suffragio Atheniensium superstitionem oppugnare non dedignatus est Paulus; sed & vetustior Solon, & Simonides, & Pindarus, & Parmenides, & Diphilus, & Euphorion, & Hermesianax, ac reliqui prope omnes. Imprimis Sophocles, qui & Deum esse dixit, & unum esse, & condidisse orbem, & ad eum exprimendum, miseriamque hominum sublevandam, simulacra incassum adhiberi. Magnifice hæc eadem, atque his etiam illustriora protulit Orpheus ille suppostitius, sed antiquus tamen, quem in asserendo summo Dei jure & imperio adstipulatorem Patres asciscunt: si modo tamen hæc Orphei nomine à Christianis ipsis non sunt conficta: quod facile odorantur qui nare pollent, & ex Origene colligitur, qui Orphei Poëmata ad suam ætatem non pervenisse tradit. Nunc si universarum gentium perrogemus sententias, verum esse comperiemus, quod à Maximo Tyrio, & Æliano pronuntiatum est, neminem extare inter Barbaros, sive Indos, sive Celtas, sive Ægyptios, sive alios quoscunque, in quibus hæc incesserit dubitatio, sintne Dii, annon sint. Consentientes autem habemus potissimum eas gentes, quæ aliquam ab ingenio & elegantiori cultu duxerunt commendationem, Romanos, Græcos, Ægyptios, Chaldæos, Assyrios, Persas; qui ignem & Solem, non ut Deos, sed ut supremi Dei, rerum omnium principii & auctoris, imagines coluerunt; Brachmanes, quæ Indicæ gentis; Sinenses, quæ Orientis totius cultissima pars est: inter quos secta quædam summum mundi opificem Tao appellat; nomine, uti conjicio, ab Ægyptiorum Theuth deducto: nam per bellicas expeditiones & commercia in Orientem penetrarunt disciplinæ Ægyptiorum, ut alibi probavimus. Deum item agnoscunt

Act. 17. 28.

Sophocl. apud Justin. de Monarch. Dei, & Athenag. Legat.

Orph. apud Justin. Paræn. & de Monarch. Dei: & Clement. Alex. Strom. 5. Origen. libr. 1. contr. Cels.

Maxim. Tyr. Dissert. 38. Ælian. Var. Hist. lib. 2. cap. 31.

proximi Sinensibus Siamenses, & Golcondenses, & feroces illi Africæ incolæ Guineenses, Angolani, Congenses, ac Æthiopes quoque, qui interiora regionis ejusdem occupant. Sed & Scythas, & majores nostros Celtas, & Germanos etiam, & Britannos, & Hispanos, cæterasque ad Septentrionem & occasum positas gentes eadem pervasit opinio. Hinc ille Teutates ab Ægyptio Theuto nomen adeptus, veterum scriptis celebratus, cujus nomen ad Mexicanos, cultus etiam ad hos, & Peruvianos, aliasque novi Orbis nationes transiit. Sed quid singula persequor, cum perpaucæ reperiri possint gentes, quarum animos non aliqua imbuerit Dei notitia? Perpaucas dixi; nam falluntur qui nullas dicunt. Æthiopum partem aliquam commemorat Diodorus, omnis divinarum rerum sensus expertem; & Acrothoitas Simplicius, auctore Theophrasto, narrat terra fuisse absorptos, cum omnem Dei cultum respuerent. Nunc etiam in utroque Orbe nonnulli sunt Dei plane inscii; velut pars non exigua Tartarorum, Caffari incolæ Capitis bonæ spei, Caraibarum & Canadensium plerique. Verum gentium illarum tanta feritas est, tanta immanitas, ut qui eorum similes sint, belluis similiores habendi sint, quam hominibus. Quod autem inter eruditos extiterunt duo, tresve, qui Dei naturam aperte tollerent, Euhemerus Messenius, Diogenes Phryx, Hippon, Diagoras Mezius, Theodorus Cyrenæus, & novissime Vaninus, & si qui præterea hac contagione sunt afflati; non video equidem quid paucorum hominum & in literis mediocrium, adversus Philosophorum nubem, vel generis potius humani consensum, valere possit auctoritas. De veteribus autem illis, qui fuerunt impietatis accusati, idem fortasse dicendum sit, ac diximus de Anaxagora, non idcirco fuisse arcessitos criminis hujus, quod negarent esse Deum, sed quod futiles Græcorum Deos deriderent.

Diodor. libr. 3. Simplic. in Epictet.

CAPUT II.

De Dei Attributis.

I. *Deum esse incorporeum*, II. *materiæ expertem ac individuum*, III. αὐταρκῆ, *hoc est, sibi sufficientem*, IV. *perfectum ac pulcherrimum*, V. *bonum*, VI. *infinitum*, VII. *immensum*, VIII. *immutabilem*, IX. *immobilem*, X. ἀπαθῆ, *hoc est, qui nihil pati possit, neque sit affectionibus obnoxius*, XI. *æternum*, XII. *immortalem*, XIII. *unum*, XIV. *ignotum*, XV. *ineffabilem*, XVI. πανтоδαῆ, *hoc est*, *omnia scientem*, XVII. *verum*, XVIII. *bonorum auctorem*, XIX. *principium*, *caussam*, *finem*, XX. *regem*, *dominum*, *primum*, *supremum*, πρεσβύτιον, ὑπερέσιον, XXI. *omnipotentem*, XXII. & *beatum*.

Deum esse incorporeum, I. VENIAMUS ad ea quæ vocant Attributa Dei, in quibus doctrinæ Christianorum suffragatur quoque profana Philosophia. Nam primum corpore Deum carere dixit Pythagoras; dixerunt & Xenophanes, & Æschylus, uterque de grege Pythagoreorum. Et qui Pythagoræ auditor creditus est Numa, Pythagora licet fuerit antiquior, Deum dixit animo solum cognosci, sensu minime percipi, neque pati quicquam posse, neque corrumpi, ac propterea ullum ejus simulacrum fieri vetuit. Quorum doctrinæ particeps Numenius, eamdem videtur sententiam scriptis comprobasse, utpote qui in libris de Bono gentes recensuerit, in iisque Judæos, qui Deum incorporeum esse crederent. Senserunt id quoque Plato, Platonicique, ac novitii imprimis, Maximus Tyrius, Porphyrius, Jamblichus, & Alcinous, quod & clarissimis verbis consignatum reliquerunt. Factum id & ab Aristotele, & ab Aristotelicæ sectæ socio Simplicio, & à Juliano Imperatore, Platonico æque &

Pythag. apud Lactant. de ira Dei. Xenoph. apud Clem. Alex. Strom. 5. Æschyl. in Fragment.

Plato apud Apul. de Deo Socrat. Tertull. Apolog. August. de civit. Dei, libr. 8. cap. 9. & alios. Maxim. Diss. 1. & 38.

Peripatetico. Factum & à Cynico Sallustio. Factum & ab Epicuro, qui in impiis & absurdis de natura Deorum sententiis, vel sententiarum potius simulationibus & figmentis versatus, eos ajebat non habere corpus, sed quasi corpus; non sanguinem, sed quasi sanguinem. Factum denique & ab Arabibus illis Philosophis, qui *Loquentes* sunt appellati.

Porph. de abst. ab anim. libr. 1. & 2. Jamblich. de myst. sect. 1. Alcin. c. 10. Isag. Simpl. in Epictet. Sallust. de Diis & mundo cap. 2.

II. Nec corpore solum carere Deum, sed & omnis prorsus materiæ expertem esse docuit Plato, docuit & Porphyrius; atque item purissimum esse & simplicissimum: quod & sæpe iterat Proclus. Et Stobæus ex veterum Philosophorum, ac præcipue Platonis doctrina colligit Deum esse mentem, formam separatam, hoc est, omnis expertem materiæ, nullius rerum corporalium affinem, nec iis impeditam, neque materiæ affectionibus obnoxiam. Partibus non constare Deum, ac propterea esse individuum, hoc est ἀμερῆ & ἀμέριστον sententia est Platonicorum, Plotini, Jamblichi, Procli, Alcinoi, & ψευδωνύμȣ quoque illius Zoroastri, cujus dogmata quædam repræsentavit Eusebius.

materiæ expertem ac individuum, Proph. de abst. libr 1. & 2. Procl. Elem. Th. Prop. 47. & Theolog. Plat. l. 1. c. 19 Stob. Ecl. Phys. l. 1. c. 3. Plotin. Enn. 6. l. 5. c. 3. Jambl. myst sect. 8. c. 4. Procl. El. Theol. Prop. 47. Alcin. Isag c. 10. Eus. Præp. l. 1. c. 10.

III. Sibi sufficere Deum, nec ulla alia re indigere, Platonicorum eorumdem opinio est, Porphyrii, Jamblichi, Procli, & Alcinoi. Idem habet & Aristoteles, & Aristotelis sectator Simplicius, idem & Lucretius.

αὐταρκῆ, Aristot. de cæl. l. 1. c. 9. & Magn. Mor. l. 2. c. 15. Lucret. l. 1. & 2.

IV. Perfectus est, pulcherrimus est, & fons pulchritudinis, juxta Pythagoram, Anaxagoram, Platonem, & Platonis pedisequos Maximum Tyrium, Plotinum, Proclum, & Alcinoum: item juxta Stoicos, & supposititium eumdem Zoroastrum.

perfectum ac pulcherrimũ, Max. Tyr. Diss. 1. Plot. Procl. Th. Plat. l. 2. c. 11. & l. 1. c. 19. & 25. Alcin. Isag. c. 10.

V. Quod bonus sit, quod optimus, prædicant Plato & Platonici, & in his præcipue Jamblichus. Quod sit bonus ὑπερȣσίως, *superessentialiter*, quod fons boni, prædicat Proclus: prædicat & esse bonum ipsum, Platonis auctoritate ductus, qui dicere solet Deum esse pulchrum ipsum, bonum ipsum. Prædicant idem Numenius & Alcinous: item Simplicius, qui & bonitatem bonitatum appellat. At inter Stoicos Cleanthes, in Poëmate de Deo, boni explicans naturam,

bonum, Plat. Tim & l. 2. Reip. Jambl. myst. sect. 1. & 8. Procl. Th. Plat. l. 1. c. 15, 17, 19. l. 3. c. 1. Elem. Th. Pr. 12. 119. 133. Numen. Eus. Pr. l. 11. c. 21. Alcin. Isag. c. 10. Simpl. in Epictet.

Cleanth. Clem. Alex. Protrept. Strom. l. 5. Salluſt. cap. 1.

non aliis eam definivit verbis, quam quibus Deum ipſum definiverat: & Epictetus, ubi eſſet eſſentia Dei, illic eſſe dixit eſſentiam boni. Salluſtius vero Cynicus inter communes notiones primam hanc poſuit, omnem Deum eſſe bonum.

infinitum, Ariſtotel. libr. 1. de cælo. Meliſſ. & Zeno. apud Stob. Eclog Phyſic. lib. 1. cap. 1. Procl. Theol. Platon. libr. 3. cap. 12.

VI. Infinitum eſſe Deum, notum fuit Anaxagoræ, qui Mentem infinitam ſtatuit principium rerum: notum & Ariſtoteli, qui Deum dixit continere infinitatem ipſam: notum & Meliſſo, ac Zenoni: notum & Proclo, qui infinitum ait eſſe Dei facultatem nunquam deficientem, ex qua infinitas ipſa oriatur.

immenſum,

VII. De immenſitate paria non ſenſerunt nec prolocuti ſunt Philoſophi. E recentioribus quidem plerique, & majori in luce literarum poſiti, & Ebræorum ac Chriſtianorum dogmatis jam imbuti, multas majorum ſuorum de rebus divinis opiniones vel emendarunt, vel accuratius expoſuerunt. Nam qui Platonis adhæſerunt diſciplinæ, Deum dixerunt

Plotin. Enn. 5. libr. 5. cap. 12. Origenian. lib. 2. cap. 2. quæſt. 1. cap. 29.

neque eſſe ulla in re, neque ſeipſo includi. Sic Plotinus, qui etſi facta eſſe dixit omnia, nec quicquam procreari poſſe, cum hoc ad potentiam Dei, non ad amplitudinem pertineat; minime id ſibi voluit, Deum nihil efficere poſſe extra mundum, quod ſit anima mundi, & animæ vis omnis intra corporis, cujus anima eſt, anguſtias cohibeatur, nec quicquam ulterius agere poſſit, quemadmodum nos olim exiſtimavimus. Quippe is de immenſitate Dei ſæpe digna profatus eſt:

Plotin. Enn. 5. libr. 5. cap. 1, & 4, & 9, & 11. & 12, Enn. 6. lib. 8. cap. 16. & 18.

velut, cum Deum dixit eſſe ubique & nuſquam; & quantus eſt, tantum eſſe ubique; & ipſum eſſe illud, ubique & illud undique; ipſum tenere ſupremum ordinem; intra illum eſſe omnia; quidquid extra illum eſt, ipſum eſſe Deum, comprehenſionem videlicet & menſuram omnium, ſuperegredientem omnia, ſuper omnia eminentem. A Plotino eſt illud

Porphyr. ſent. cap. 31. Procl. Theol. Platon. lib. 1. cap. 19. Salluſt. de Diis & mundo. cap. 2.

Porphyrii, Deum eſſe ubique, quod nuſquam ſit. Inſigne id Procli, Deos quamvis ubique præſto ſint, nulli tamen addictos eſſe loco vel rei; cumque omnia contineant, nulla tamen re detineri: & illud Salluſtii Cynici, Deorum naturam loco non comprehendi. Præclarum quoque & iſtud Æſchyli,

Æſchyli, Deum omnia eſſe, atque etiam ſi quid ſit ſupra omnia. His ſatis exprimitur & intelligitur immenſitas Dei. At vetuſtiores Philoſophi Deum quidem dixerunt pervadere omnia, ſed non ſatis liquet, an omnium nomine aliquid præter hunc mundum ſignificaverint, ac propterea an Dei magnitudinem extra mundum porrexerint. Thales certe, & Heraclitus, & Timæus Locrus, Diis plena omnia eſſe dixerunt, ut proditum eſt ab Ariſtotele. Pythagoras Deum definivit, Mentem per omnem rerum naturam diffuſam & intentam. Tenuit id ipſum poſt Socratem Plato, quem ſecuti ſunt Apuleius & Alcinous. Jamblichus etiam ex ſententia Ægyptiorum dixit, Dei nomen totum orbem penetrare. Empedocli tribuitur memorabilis illa Dei definitio, Globus intelligens cujus centrum ubique eſt, circumferentia nuſquam. Eodem pertinet dictum Pindari, Deum eſſe univerſum; & illud Arati, Jovis plena eſſe maria, & loca omnia terrarum, ipſoſque angiportus & conventus hominum. Aratum ſecutus eſt Virgilius, cum dixit Jovis omnia plena eſſe, & Deum ire per omnes cæli, maris, terrarumque tractus; & Lucanus, cum Jovem eſſe quodcunque videmus, quocunque movemur, pronuntiavit. Eodem referri poteſt hoc quoque Simplicii, Deum ſimul & ſemper cum omnibus ſuis virtutibus ubique adeſſe; & ſcitum Brachmanum, Deum eſſe diffuſum per omnes orbis partes. Adjici quoque ad hæc poſſet egregius Orphei ſive Onomacriti locus, quo Deum exhibet in cælo ſedentem, pedibus inſiſtentem terræ, & manu dextera Oceani fines attingentem; ſi non is mihi κιβδηλίας & falſitatis ſuſpectus eſſet: quamobrem parcius eum in ſequentibus citabo ad teſtimonium. Hæc quamvis amplitudinem Dei ad fines orbis extendunt, non illam tamen intra has anguſtias ita coërcent, ut ad alia extra orbem pertinere non poſſit. Non equidem negaverim ita opinatos eſſe horum nonnullos, velut Pythagoram, qui Deum extra mundi hujus univerſitatem poſitum eſſe negat, eoſque arguit qui hoc exiſtiment, ſed totum in ea eſſe affirmat. Idem novitiis ple-

Æſchyl. apud Clem. Alex. Strom. 5.

Ariſt. de anim. libr. 1. cap. 8.

Apul. de mundo. Alcin. Iſag. cap. 10. Jamblich. de myſter. ſect. 1. cap. 9. ſect. 8. cap. 4. 5.

Virgil. ecl. 3. Georg. lib. 4.

Lucan. libr. 9.

Simpl. in Epictet.

Orph. apud Cyrill. contr. Julian. libr. 2.

risque horum auctoritatem secutis visum esse fateor; in quibus & me posuisse memini Origenem Platonicæ doctrinæ retinentissimum. Sed tamen constat, istorum saltem aliquos Dei immensitatem agnovisse, puta Heraclitum, qui cum mundum infinitum esse crediderit, Deum quoque omnia pervadentem, omnibusque assistentem, immensum esse necessario credidit. Alii plerique, qui Deo plena esse omnia, vel Deum ubique esse dixerunt, quid hujusmodi locutionibus significaverint, non aperuerunt; neque certo scimus, circumscripserintne metis orbis Dei amplitudinem, an ulterius pertinere voluerint, uti voluerunt Platonici recentiores, quos dixi: qui dictatoris sui Platonis pronuntiata quorsum flectenda esse putaverint, sua hac ipsorum opinione ac velut interpretatione satis videntur declarasse.

Origenianor. libr. 2. cap. 2. quæst. 1.

VIII. Deum esse immutabilem fatentur Pythagoras, Anaxagoras, Plato, Platonicique omnes, & Stoici. Et Plato quidem in Phædone & in Politicis nullam cadere docet mutationem in Deum; & unumquodque eorum quæ Deus est, ejusdem semper esse formæ. Platonem sequuntur ex ejus schola Jamblichus, Proclus, & Alcinous; è Peripateticis Simplicius; è Pythagoreis Hierocles, quem & Platonicũ, atque etiam Stoicum dicere possis; è Cynicis Sallustius. Sed & pervulgatã ac tralatitiam esse inter Philosophos hanc doctrinam testificatur Aristoteles.

immutabile, Jambl. de myster. sect. 1. c. 5. 9. Procl. Th. Plat. l. 1. c. 12, 16, 19, 28. l. 5. c. 34. Alcin. cap. 10. Simpl. in Epict. Hier. Stob. Ecl. Phys. l. 1. c. 7. Sallust. c. 2. Arist. de cælo, l. 1. c. 9.

IX. Sciscit apud Platonem Parmenides Deum esse immobilem; sciscit & Xenophon; sciscunt Porphyrius, Jamblichus, & Alcinous, quorum ille Deum omnia movere scribit immobilem ipsum; hic neque eum movere, neque moveri.

immobilem, Parm. Platon. Soph. Xen. Theod. Ther. serm. 1. Porph. abst. anim. l. 2. Jambl. myst. sect. 1. cap. 5. sect. 8. cap. 2.

X. Nihil Deos pati posse demonstratum est ab Aristotele. Nihil accidere posse Deo Maximus Tyrius & Alcinous tradiderunt. Erudite disserit hæc eadem Jamblichus, ac Deos præterea probat nullis perturbationibus affectionibusve esse obnoxios; quæ & Epicuri, & Cleanthis Stoici sententia est, à Sallustio quoque Cynico propugnata, & inter communes notiones posita. Accedit Æschylus Poëta, aitque

ἀπαθῆ, hoc est, qui nihil pati possit, neque sit affectionibus obnoxius, Aristot. cæl. l. 1. c. 9. Max. Tyr. diss. 27. Jambl. de myster. sect. 1. cap. 10. Epicur. & Cleanth. Cic. Nat. Deor. l. 1. Lucret. lib. 1. Sallust. de Diis & mundo cap. 14. Æschyl. Agam. v. 562.

ſolos Deos damnis carere. Et Rex Romanus Numa aſſeverabat rerum omnium principium nihil ſentire, nihil pati.

XI. Scholæ utriuſque, Jonicæ & Italicæ, opinio eſt æternum eſſe Deum, ingenitum, ortus principiique expertem. Hinc enim Thales, Anaxagoras, Socrates, & Plato, cum grege diſcipulorum, & Stoicis, & Epicureis; inde Pythagoras, Timæus, & Parmenides, & Meliſſus, uno id ore profeſſi ſunt. Et Thales quidem Dei hanc definitionem dedit, Quod caret principio atque fine; rebuſque omnibus antiquiorem, nec unquam genitum eſſe dixit. E Platonis vero ſequacibus Proclus Deum ait idcirco eſſe æternum, quod per ſe ſit; idcirco autem eſſe totum ſimul, quod ſit æternus. Eſſe eum per ſe & αὐτοφυῆ, ac proinde æternum, Anaxagoræ auditor Euripides tradidit. Timæus Locrus in libro Phyſico unum eſſe diſſerit rerum omnium principium, quod ortu careat; quippe ſi eſſet ortum, jam non fore principium, ſed id unde ortum eſſet. Item Salluſtius Deorum naturam negat eſſe factam, quod ſemper fuerit; ſemper vero ea fuiſſe quæ prima facultate ſunt prædita, & nihil pati poſſunt. Superioribus aſſenſus eſt Pſeudo-Zoroaſter in Perſicis. Et in Romæ primordiis docebat Numa, principium rerum omnium neque corrumpi, neque uſurpari oculis, ſed ſola mente attingi poſſe.

æternum, Thal. ap. Diog. Laërt. Thalet. Plutarch. Sympoſ. Stob. Ecl. Phyſ. libr. 1. Procl. Elem. Theol. Prop. 49. & 51. & Theol. Platon. libr. 1. cap. 28, 34. Euripid. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 13. cap. 13. Salluſt. de Diis & mundo c. 2. Zoroaſt. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10.

XII. Ut ortus, ſic & interitus expertem eſſe Deum affirmarunt iidem propemodum omnes; cum fieri non poſſe crederent, ut quæ nunquam cœpiſſent eſſe, aliquando eſſe deſinerent; atque id Ægyptii, quantumvis addicti mortalium Deorum cultui & ſuperſtitionibus, non negarunt. Singulare hoc eſt, quod Ariſtoteles ſcripſit, cum unumquodque cujus opus eſt, operis gratia ſit; Dei vero opus, ſive actus, ſit immortalitas, hoc eſt vita perpetua; neceſſe eſſe Deum perpetuo moveri.

immortalem, Ariſtot. libr. 2. de cælo, cap. 3.

XIII. In unitate Dei comprobanda tantus fuit concentus Philoſophorum, ut ſi recenſere velim omnes, numero opprimar. Ergo eximios tantum quoſdam citabo, ac Platonem

unum,

imprimis, cujus doctrina omnis ex hoc principio apta eſt, unicum eſſe Deum, opificem rerum, reliquorum Deorum progenitorem, divinarum unitatum auctorem. Id ſignificat in Timæo, in Parmenide, aliiſque libris; maxime vero in Epiſtola ad Dionyſium, in qua eum præmonet fore ut ſeriæ ſuæ Epiſtolæ, & diligentiori ſtudio conſcriptæ, hac nota diſtinguantur ab iis quæ negligentius & ſine opera ac meditatione erunt lucubratæ; quod hæ à Diis, illæ à Deo exordium ducturæ ſint. Quod ſi Platonis ſententiam ex ipſius verbis perſpectam non haberemus, at haberemus certe ex Porphyrio, qui ita illum ſenſiſſe declarat libro quarto Hiſtoriæ Philoſophicæ. Vindex porro eſt ejuſdem doctrinæ Porphyrius, cum aliis Platonicis, Jamblicho, Proclo, & Damaſcio. Quorum poſtremus hic Deum appellat unitatem: Jamblichus vero Deum eſſe dicit unitatem ex uno, προέσιον, hoc eſt *ante-eſſentialem*, & eſſentiæ principium. At Procli in Elementis Theologiæ propoſitio hæc eſt: Omnis Deus unitas eſt benefica, vel bonitas unum efficiens; & eatenus illud eſt unuſquiſque, quatenus Deus eſt. Sed ſupremus, ſimpliciter bonum eſt & ſimpliciter unum. Unuſquiſque vero eorum qui ſunt poſt primum, bonitas quædam eſt, & quædam unitas. Idem ſecutus Empedoclem, Deum appellat unitatem, & unitatum unitatem: Deum omnem eſſe dicit unitatem perfectam, & omnem unitatem perfectam eſſe Deum; nihil eſſe in divina natura quod non ſit unum; & per ejus unitatem, omnem multitudinem effici unum, & quidquid divinæ illius unitatis ſit particeps, Deum effici; Deum denique habere ſuam ὑπόστασιν in unitate quæ perfecta ſit, & eſſentia antiquior. Eadem hæc, vel non multum certe his abſimilia, diſſerit Salluſtius de grege Cynicorum, quorum anteſignanus Antiſthenes ſcripſit in Phyſico commentario, multos eſſe gentium ſingularum populares Deos, at Deum unum naturalem. Huc referre poſſumus magna Academiæ columina, Ciceronem, cujus præclara de Deo uno effata collegerunt alii; & Varronem, cujus doctrinam eo perti-

Porphyr. apud Cyrill. libr. 1. contra Julian.

Jambl. de myſt. ſect. 1. cap. 5. ſect. 8. cap. 2. ſect. 9. cap. 9.

Procl. Elem. Theolog. Prop. 129, 133.

Procl. Theolog. Platon. libr. 1. cap. 19. libr. 2. cap. 11. libr 4. cap. 16. & in Timæum libr. 2. & Elem. Theolog. Prop. 114.

Salluſt. de Diis & mundo cap. 5.

nentem Augustinus aperuit; & Plutarchum, quem Academicisne, an alii cuipiam Philosophiæ sectæ contribuam, incertus sum. Nec à Platone super unitate Dei discrepuisse Xenocratem, Aristotelem, totumque Lyceum, testes sunt Stobæus, Athenagoras, & Lactantius. Atque ex Aristotele hausit Simplicius, quæ ab eo disputata sunt de Deo uno, rerum omnium principio ac fonte. Testes sunt isti quoque in eamdem sententiam conspirasse totam Porticum. Sic Zeno quidem cum sequacibus suis, sic Seneca, sic Marcus Aurelius, sic Arrianus. Luculenta est super hoc argumento dissertatio Auctoris libelli De mundo, qui sub Aristotelis nomine falso circumfertur. Luculenta & Orphica carmina, quorum patrocinium illic ascifcitur. Luculenta & Plinii dissertatio circa initia magni operis. Quod si convertamur ad Italicam Scholam, hoc ipsum prædicantes audiemus Pythagoram, Empedoclem, Philolaum, Xenophanem, Parmenidem, Melissum, Timæum, & inter recentiores Nicomachum Gerasenum; Deumque μονάδος, *unitatis* nomine afficientes. Conferendi in eumdem censum antiquissimi Poëtæ, Hesiodus, cujus verba recitat Clemens Alexandrinus; Æschylus, cujus testimonio pugnat Justinus; & Euripides, qui unicum esse dixit in cælo Jovem; & Aratus, qui ab unius Dei invocatione opus suum auspicatur; & Orpheus, sive Onomacritus, ob hoc ipsum mihi suspectus, quod apertius quam alii Dei dotes exponit. Magnifice vero præ cæteris Dei unitatem prædicat Sophocles, cujus carmina repræsentant Justinus, Athenagoras, & ex Hecatæo Eusebius. Nec ab iis dissentiunt Brachmanes, & Arabes illi Philosophi, qui *Loquentes* appellantur: nec Barbaræ gentes, Sclaveni, & Antæ, quos commemorat Procopius.

Augúst. de civit. Dei, libr. 4. cap. 31. Stob. Eclog. Phys. lib. 1. cap. 3. Athenag. Legat. Lactant. Instit. libr. 1. cap. 5. de ira Dei, cap. 11. Simpl. in Epictet. initio oper. Auct. libr. de mundo cap. 7. Plin. lib. 2. cap. 15. Clem. Alex. Protrept. Justin. de Monarch. Dei. Euripid. Helen. v. 498. Orph. apud Euseb. Præp. Justin. de Monarch. Dei. Athenag. Legat. Eus. Præp. Evang. libr. 13. cap. 13. Procop. Gothic. libr. 3. cap. 14.

XIV. Deum ab hominibus cognosci non posse, variis modis declararunt Scriptores sacri; velut cum eum dixerunt *posuisse tenebras latibulum suum; nubes & caliginem esse in circuitu ejus;* eum *vere esse Deum absconditum; lucem habitare inaccessibilem;* eum *nullum hominum vidisse, sed nec videre*

ignotum, Psalm. 17. 12. Psalm 96. 2. Isa. 45. 15. 1. Tim. 6. 16.

1. Cor. 13. 12. *posse;* & nos eum *videre nunc per speculum in ænigmate, nunc cognoscere ex parte.* Itaque dogmata Judæorum cum referret Dio Cassius, dixit credere eos Deum esse ἄῤῥητον καὶ ἀειδῆ, hoc est, neque verbis explicari neque cerni posse. Hinc antiquæ omnis Philosophiæ constans opinio est, intelligi quidem ab hominibus Dei potentiam, at naturam ab homine mortali intelligi non posse. Sic Pythagoras, & Pythagoreus Melissus: sic Anaxagoras; sic Anaxagoræ discipulus Euripides: sic Plato, qui in investiganda Dei natura laborari vetat, quod neque inveniri possit, neque explicari; sic Platonis perpetui sectatores Philo & Plotinus: sic gregalis eorum Proclus, qui supremum Deum nosci posse negat, quod neminem sui participet; & Theologiam esse vult habitum, qui Deorum naturam, quantum homini fas est, declaret, sciatque discernere quidquid eorum ignotum est, ab iis quæ hoc participant: sic Platonis condiscipuli Xenophon & Antisthenes: sic Auctor Metaphysicorum quæ adscribuntur Theophrasto: sic Stoici: sic Æschylus Poëta. Quemdam è Græcis sapientem laudat Justinus, qui dixerit, eorum quæ ad Deum pertinent, nihil esse perspicuum certumque hominibus. Memoratur eidem scriptor vetustissimus Acmon, qui Deum vocat πάγκρυφον, *penitus absconditum.* Id sibi volebant Athenienses, cum aram ponerent IGNOTO DEO: id Ægyptii Græcanicæ Philosophiæ inventores & magistri, cum supremum Deum pingerent supra caput habentem πτερὸν βασίλειον: quod sive umbellam regiam significet, ut in Demonstratione nostra Evangelica sumus interpretati, sive alam; significat certe ignotam Dei naturam. Atque inde Cneph dictus est ab Ægyptiis Thebæis, κνεφαῖος à Græcis, hoc est obscurus & tenebricosus; vocibus ab Ebræo *canaph* detortis, quod alam sonat. Cæteros quoque Deos propemodum omnes ad exprimendam divinæ naturæ obscuritatem alatos Ægyptii fingebant, & ante templa Deorum collocabant Sphingas, ut obscuram & difficultatibus perplexam esse significarent doctrinam, quæ de Deo est. Caussæ fuisse

Dio Cass. libr. 57.

Pythagor. Anaxagor. Plato apud Joseph. contra Apion. libr. 2. Melissus apud Laërt. in Meliss. Plat. in Tim. & lib. 7. de legib. Euripid. Tro. ad. v. 885. Plotin. Enn. 5. libr. 5. cap. 6. Procl. Elem. Theol. Prop. 133. Theol. Plat. libr. 1. cap. 3. lib. 2. cap. 11. libr. 5. cap. 16. Xenoph. & Antisth. apud Clem. Alex. Strom. 5. Justin. in Exposit. Fidei, & in Paræn. Demonstr. Evang. Prop. 4. cap. 4. §. 8. fol. 69. 70.

narrat Porphyrius obſcuritatem eamdem divinæ naturæ, cur eam nigro lapide variæ gentes adumbrarent. Talis fuit lapis ille Brachthan, ab Arabibus in Alcaaba Meccana dedicatus, & cultus jam inde à vetuſtioribus Muhammedo temporibus, quem Dei cujuſdam ſibi ignoti ſimulacrum eſſe teſtatur Maximus Tyrius. Inter prima & præcipua doctrinæ Brachmanum capita, unum hoc eſt, Deum neque notum fuiſſe unquam, neque noſci poſſe. Et nobiliſſima Philoſophorum Sinenſium ſecta Dei cultum hoc argumento ſtolide reſpuit, quod cum ignotus ſit, quis ei potisſimum cultus conveniat, notum eſſe non posſit.

Porphyr. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 3. cap. 7.

Maxim. Tyr. Diſſert. 38.

XV. Nec verbis exprimi Dei naturam poſſe, etiamſi noſci poſſet, traditum eſt conceptis verbis à Platone. Huic adhærent pro more ſuo Apulejus & Maximus Tyrius: item Plotinus & Alcinous, qui nomen Dei negant eſſe ullum, ullam definitionem, quod ſit ſupra omnia, nec genere ullo contineatur aut ſpecie, nulla differentia aut accidente diſtinguatur: quod & apud Simplicium reperias. Is vero præterea hoc habet Chriſtiano homine dignum, ſi Deo tribuamus quidquid boni, ſancti, magnique vel cogitare poſſumus vel eloqui, perſuaſum nobis eſſe debere, id omne longe infra ipſius dignitatem futurum; atque ideo tantum veniam ab eo ſperare nos poſſe, quod nihil amplius poſſimus. Scitum eſt Procli, omne divinum eſſe ineffabile, ipſum vero ſupremum Deum adeo eſſe inexplicabilem, ut id quovis ſilentio ſatis exprimi non posſit. Sed & Philemon Poëta terribile eſſe ait nomen Dei, nec à quoquam proferri poſſe. Et Samaritani Sicimitæ in Admonitione ad Antiochum Epiphanem, quam libris ſuis intexuit Joſephus, templum ſuum Garizimitanum, Deo ſacrum, nomine carere dixerunt.

ineffabilem, Plat. in Timæo. Apul. de Deo. Max. Tyr. Diſſert. 38. Plotin. Enn. 5. libr. 3. cap. 13. Alcin. Iſagog. cap. 10. Simpl. in Epict. Procl. Theol. Plat. l. 1. c. 4. l. 2. c. 6. & 11. l. 3. c. 1. & Elem. Theol. Prop. 133. Philem. apud Juſtin. de monarch. Dei. Joſeph. Antiq. libr. 12. cap. 7.

XVI. Faſſa itidem eſt, Deum ſcire omnia, Philoſophia vetus. Inſigne fertur Thaletis dictum, qui roganti cuidam, an hominis facinus aliquod Deo incognitum eſſe poſſet? Imo, inquit, ne cogitatio quidem. His paria cenſuiſſe Socratem in Xenophontis Memorabilibus proditum eſt. Idem ſentire

πανσοφὴ, *hoc eſt, omnia ſcientem*, Val. Max. libr. 7. cap. 2. Xenoph. Memorab. lib. 1.

Plat.libr.10. de legib.

se declarat Plato, præsertim in Parmenide, ubi accuratissimam, præ cæteris omnibus, Deum habere docet scientiam universarum rerum, qua & humanas perfecte cognoscat. Idem sentit Plutarchus, idem & Plotinus, qui notabile hoc habet ac Christianæ doctrinæ valde consentaneum, Deum seipsum intelligere, & omnia in seipso, ac proinde omnia ipsi coram adesse, ea simul ipsum cognoscere, nec ad res cognoscendas more humanæ mentis ratiocinationem adhibere. Similia habet Proclus, qui & omnibus hominibus per certam anticipationem & prænotionem persuasum esse scribit Deum omnia nosse, etiam intimas mentium cogitationes; & ipsam hanc Deorum cognitionem neque cognosci posse, neque dictis explicari. Placuit idem Peripateticis, Simplicio & Ammonio, quorum hic censet cum Platonicis, omnia Diis esse cognita, quod omnium caussa sint; & cognoscere res præsentes, præteritas, & futuras, eo modo qui Diis conveniat; ea nimirum cognitione, quæ una sit, & determinata, & constans, atque immutabilis. Placuit id & Stoicis, Epicteto, Marco Aurelio, & Arriano, qui suis in Epictetum lucubrationibus egregiam super hac quæstione disputationem inseruit. Iisdem vocibus personabat Schola Pythagoræ: nam nostri inspectorem esse Deum, nec ipsum fugere quicquam, & in cognitione Dei nihil esse mutationi obnoxium, & huic præsto esse omnia, tum quæ præterita sunt, tum quæ futura, cecinerunt Epicharmus & Parmenides. Id volebat Hesiodus, cum diceret oculum Jovis videre omnia, omnia cognoscere: & Theognis, cum Jovem alloquens fateretur hominum cogitationes penitus ipsi esse perspectas: & Pindarus, cum clamaret falli, quisquis rem aliquam Deum celare se posse sperat: & Menander, cum homines admoneret prope adstare unicuique testem & spectatorem Deum: & Menandri æqualis Philemon, cum caneret Justitiæ oculum cernere omnia. Atque hic oculus est, quem prisci hi Poëtæ, & profana etiam oracula, ex quibus Philosophiam contexere studuerat Porphyrius, singulas orbis

Plutarch. de sera numinis vindicta.
Plotin. Enn.4. libr. 4. cap.12. Enn.5. libr.9. cap.5.
Procl.Theol. Plat.lib.1.cap. 21.& lib.4.cap. 5. & in Platon. Alcibiad.1.
Simp.in Epict. Ammon.in Aristot. de interpret.
M. Aurel. libr. 11. §.13. Arrianus in Epictet.libr.1. cap.14.& libr. 2. cap. 13.
Epicharm.& Parmen. apud Clement. Alexand.Strom.5.
Hesiod. Oper. & Dies, v.265.
Theogn.v.375.
Pind. Olymp. Od. 1.
Menand.apud Clement. Alex.Strom.5.
Philem.apud Justin. de monarh. Dei.

orbis partes, mentiumque humanarum receſſus penetrare profantur. Pervulgata eſt ea, quam Græci Grammatici afferunt, vocis *Dæmon* etymologia, ſed ex qua tamen apparet Græcorum de immenſa Deorum cognitione ſententia: δαίμονας enim dictos opinantur, quaſi δαήμονας, hoc eſt Scientes. Hæc more ſuo per ſymbola ſignificabant Ægyptii, cum oculos atque aures ex pretioſa aliqua materia confingerent, Diisque conſecratos in templis appenderent. Contra vero Brachmanes Deum carere ſciſcunt oculis, & tamen cernere omnia; carere auribus, & omnia audire.

verum,

XVII. Deum verum eſſe & veracem, nec ullius eſſe cuiquam cauſſam & auctorem mendacii, vel fraudis, vel ignorantiæ, primituſque in ipſo ineſſe veritatem, diſerte & acute expoſuit Proclus, ex Socratis doctrina à Platone tradita in libris de Republica. Cui aſſentientes Alcinous & Simplicius, Deum *Veritatis* nomine affecerunt, quod veritatis omnis ita ſit principium, ut Sol omnis luminis.

Procl. Plat. Th. l. 1. c. 17. & 21. Plat. de Repub. libr. 2. Alcin. Iſag. c. 10. Simpl. in Epictet.

bonorum auctorem,

XVIII. Bona omnia à Diis provenire ſignificarunt Poëtæ, cum δωτῆρας ἐάων ipſos appellarunt. Quidquid fauſtum fortunatumque contingit hominibus, Diis acceptum eſſe referendum tradunt Æſchylus, Menander, & Diphilus. Nec id fugit Platonem, qui bona à Diis, non vero mala, profundi in homines, & quidquid in iis boni & pulchri eſt, ex ſupremo Deo proficiſci docuit, hoc argumento uſus, nihilo plus quod beneficum ſit malefacere poſſe, quam frigidum calefacere. Retinuit id Jamblichus, cum ſcripſit bonum Diis eſſe naturale, nec quicquam mali ideo ab iis poſſe provenire, ac conſtare id inter Græcos omnes & Barbaros. Retinuit id & Proclus in libris Theologiæ Platonicæ, ubi bona à Diis in humanum genus promanantia radiis Solis comparat, qui ab illuſtratis corporibus pro ſua cujuſque natura excipiuntur. Egregium illud Simplicii, Deum bona omnia efficere, cum nihil non boni velit, poſſit vero quodcunque vult: & iſtud Hieroclis, Deos natura ac ſponte ſua bona in nos & utilia conferre; nos autem repudiatis illorem beneficiis, mala nobis conſciſcere.

Æſchyl. Sept. contr. Theb. v. 631. Diphil. apud Euſeb. Præp. libr. 13. Plat. Euthyph. & apud Procl. Theolog. Plat. libr. 2. cap. 11. Jamb. de myſt. ſect. 7. cap. 6. Procl. Theol. Platon. libr. 1. cap. 17, & 18. Hierocl. apud Stob. Ecl. Eth.

principium, caussam, finē,
Plato in Tim. & apud Athenagor. Legat. & Procl. Theolog Platon. l.3. c.21. & l.6. Jamb. de myst. sect. 8. cap. 2. Serv. in Virgil. Eclog. 8. Procl. Theol. Plat. l.3. c.21. & l. 2. in Tim. Alcin. Isagog. cap. 10.

XIX. Deum rerum omnium principium esse, patrem, caussam caussarum optimam, atque finem, Platonis opinio est. Clarissimis verbis dotes illas Dei explicat Jamblichus, fontem eum fundumque appellans universarum rerum, & quæ reipsa sunt, & quæ animo concipi possunt; principium οὐσίας ϗ οὐσιότητος, *essentiæ & essentialitatis*; principium, medium, & finem. Hæc à Pythagoreis sumsit Jamblichus, qui, teste Servio, ternarium numerum assignabant summo Deo, quod ab eo sit & initium, & medium, & finis. Præclare & Proclus, qui Deum dixit patrem esse omnium, propter eum esse omnia, ideoque primam esse agendi caussam, & finem omnium; & Alcinous, qui Deum idcirco vult Patrem appellari, quod caussa sit omnium, quodque cælestem mentem & animum mundi ad se suasque ipsius rationes exornet. Multis locis idem asseverat Simplicius; velut cum ait idem esse Unum, Principium, Bonum, & Deum; Deum esse caussam omnium, & principium principiorum, & caussam caussarum, & Deum Deorum, & bonitatem bonitatum. Hoc & in Metaphysicis Aristotelis, & in iis quæ sibi Theophrasti præscripserunt nomen, proditum extat. Placitum quoque id fuit Italicæ Scholæ: Nam Pythagoras, cujus verba recitat Justinus, Deum vocat principium & patrem omnium: & Pythagoricus Timæus in Physico opere, unicum eum esse ait rerum principium. Adde his Sophoclem, & suppositititium Orpheum, qui Deum dicunt principium, medium, ac finem continere. Quod & à Platone usurpatum est, & veteri sermone ferri solitum narrat Auctor libelli De mundo. Adde Hesiodum, & Poëtas cæteros, & quidquid est eorum qui finxere vel scripsere fabulas, quosque Aristoteles Theologos appellat. Hi cum Deum appellant Patrem omnipotentem, Patrem Deorum & hominum; eum esse significant principium, caussam, originem, auctoremque rerum. Quinetiam Romani Deorum nominibus *Patris* cognomentum fere subjungebant. Hinc Jupiter dictus, quod est Jovis pater, & Diespiter: hinc & Ditis pater, & Neptunu

Simpl. in Epictet.
Arist. Metaph. libr. 1. cap. 2.
Justin. in Protrept.
Soph. & Orph. apud Eus. Præp. Evang. lib. 13.
Plato de legib.
Auct. libri de mundo cap. 7.
Arist. Metaph. libr. 1. cap. 4.

pater, & Saturnus pater, & Janus pater, & Mars pater, sive Marspiter; quæ recensentur ab Agellio. Super his vero consulitor Hieroclis Dissertatio in Carmina Pythagoræ.

Agell. libr. 5. cap. 12.

XX. Eodem pertinent tituli illi quibus honestatur Deus à veteribus, cum Rex, cum Dominus, cum primus, cum supremus, cum προούσιος, *ante-essentialis*, & ὑπερούσιος, *superessentialis* nuncupatur: velut ab Homero, qui Regum supremum, ὕπατον κρειόντων, & à Solone, & à Theognide, qui Regem omnium dicunt ac Dominum; & à supposititio Zoroastro in sacra rerum Persicarum Collectione; item à Timæo & Onato Pythagoricis; & à Maximo Tyrio, qui per omnem orbem vigere ait legem hanc atque sermonem, consentientibus Græcis & Barbaris, sapientibus & stolidis, Deum esse unum, regem & patrem rerum omnium; & à Plotino, Porphyrio, & Alcinoo, qui primum Deum vocant καθυπέρτερον, κορυφαῖον, superiorem omnibus Diis, & augustissimam mentem, & naturam ipsam incorpoream, obtinentem supremum ordinem, & omnia supergredientem; & ab Jamblicho, qui veritatis omnis, felicitatis, essentiæ, caussæ, & principiorum præsidem, ac priorem rebus iis quæ vere sunt, earumque principiis, & προούσιον, *ante-essentialem*; & à Proclo, qui primum, & Deum Deorum, & omnium principium ὑπερούσιον, *superessentiale*. Hujus est quoque propositio illa, quæ extat in Elementis Theologicis, *Omnis Deus est* ὑπερούσιος, καὶ ὑπέρζωος, καὶ ὑπέρνους, *superessentialis, & supervitalis, & supermentalis*. Scribit præterea Damascius, omnes fere ante Jamblichum Philosophos dixisse, multos quidem esse Deos οὐσιώδεις, *essentiales*; at unum ὑπερούσιον, *superessentialem*. Claudat agmen Platonicorum Plato ipse, qui Jovem in cælo curru alato vehi, primumque incedere narrat; hunc sequi Deorum Dæmonumque exercitum.

Regem, Dominum, primum, supremum, προούσιον, ὑπερούσιον.
Homer. Iliad. θ. Solon. Gnomic. Theogn. v. 375. Zoroast. apud Euseb. Præp. libr. 1. cap. 19. Tim. ap. Procl. Theol. Platon. libr. 1. cap. 19. Onat. ap. Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 3. Max. Tyr. Diss. 1. Plotin. Enn. 5. lib. 3. c. 17. & l. 5. c. 12. & Enn. 6. l. 8. cap. 16, & 18. Porphyr. de abst. ab anim. l. 1. Alcin. Isag. ad doctr. Plat. c. 10. Jambl. de myst. sect. 8. c. 2. Procl. Theol. Plat. l. 2. c. 1, & 11. & lib. 3. c. 1. Proc. Elem. Th. Prop. 115. & 12. Plato ap. Athenagor. Legat.

XXI. Infinitam esse Dei potentiam prædicat & probat memoratus nobis sæpius nobilissimus Platonis assecla & interpres Proclus. Qui id revocarent in dubium, fatuos appellabat Pythagoras, & discipulos adhortabatur, ne eorum

omnipotentē,
Procl. Elem. Th. Prop. 84. Pythag. apud

Jamblich. de vit. Pyth. cap. 28.

dogmatum quæ de Diis tradebantur, ulli derogarent fidem; atque hoc principio nitebatur omnis illorum τερατολογία, & portentosa ac prodigialis Philosophia. Itaque Pythagoræ auditor Epicharmus nihil esse canebat, quod esset præter potestatem Dei. Assentitur Poëtarum chorus omnis: & vetustissimus quidem Linus facilia esse omnia Deo, & nihil ejus potestatem superare canit, atque ab hoc effato versuum suorum capit exordium, quod in opinionum suarum patrocinium afferebant Pythagorei. Lino succinunt Solon & Theognis, summamque esse decernunt Dei potentiam, cui nullus Deorum possit contendere. Hinc aurea illa Catena Homeri, ex qua suspensi cæteri Dii atque Deæ, cælo ipsum detrahere non possint; ipse contra ex ea cælum, terras, & maria, Deorumque ac Dearum turbam omnem, velut in fasciculum constrictos, possit de Olympi vertice suspendere. Hanc autem omnium quæcunque libuerint agendorum facultatem in Dei ipsius notione contineri optime vidit, & diserte cecinit Callimachus. Apud Latinos vero Poëtas tam crebris celebratur testimoniis infinita Dei potentia, ut qui ea colligere velit, otio debeat abundare. Nec ea solum apud illos intelligenda est Dei potentia, quam tenet in omnia quæcunque sunt, sed ea etiam qua omnia facere potest quæcunque non sunt.

Epicharm. apud Clem. Alex. Strom. 5. Lin. apud Jambli. de vit. Pythag. cap. 28. Solon. Gnomic. Theogn. v. 375. Homer. Iliad. θ. Callimach. apud Plutarch. de placit. Philos. libr. 1. cap. 7.

& beatum.

XXII. Denique, ut absolvam, summa beatitate & æternitate Deos frui, optimam ducere vitam, omnibusque affluere bonis, vulgo atque adeo sibi ipsi persuasum esse declaravit Aristoteles: nam cælum ostendit esse sedem Dei, & quidquid illic fit, æternam & beatam vitam agere, & in speculatione positam esse Deorum beatitatem; quod & Epicuro, sed longe diversas ob caussas, visum est. Nec aliud quam summam felicitatem nectaris & ambrosiæ figmentis Poëtæ significarunt.

Aristot. de cæl. libr. 1. cap. 9. & libr. 2. cap. 1. & Moral. libr. 10. Epicur. apud Cic. de nat. Deor. l. 1. & ex Lucret. libr. 1. & 2.

CAPUT III.

De ſanctiſſima Trinitate.

MINUS vero mirum eſt hæc dogmata, utpote rectæ Rationi magis pervia, hominum notitiæ patuiſſe. At obſcurum illud ſanctiſſimæ Trinitatis & reconditum myſterium eosdem vidiſſe quaſi per nubila & caliginem, ſed vidiſſe tamen Rationis ope, magna ſane res eſt, & Chriſtianæ veritatis certiſſimum argumentum. Plato imprimis præceptis Socratis imbutus, cum alibi, tum præcipue in Gorgia, & in celebri illa & à priſcis Chriſtianis ſæpe laudata Epiſtola ad Dionyſium ſecunda, divinam explicans naturam, tres in ea deſignat Reges; primum, cauſſam rerum omnium eximiarum; ſecundum, rebus ſecundis addictum; tertium, tertiis. Atque hæc Platonis Trinitas, juxta interpretationem Procli, Pater eſt, & Potentia, & Mens. Aliis præterea locis à primo hoc Rege vult eſſe genitum ſecundum, mundi conditorem; ex illo tertium, quem animam mundi Platonici dixere: & in Epiſtola ad Hermiam, Eraſtum, & Coriſcum, jurare eos jubet per Deum, rerum omnium, & quæ ſunt, & quæ futuræ ſunt, ducem atque cauſſam, & per Dei hujus Patrem Deum. Ab eo etiam alibi traditum eſt, uti teſtatur Porphyrius in Hiſtoria Philoſophica, Deum illum Filium, ſive Mentem, à Deo Patre, cui tribuit Boni cognomen, genitum eſſe ante tempora, modo quodam qui ab hominibus comprehendi non poſſit; per ſe conſtare ipſum, atque eſſe rerum omnium, omniſque pulchritudinis fontem. Retulerunt hæc Clemens Alexandrinus, Euſebius, Cyrillus, & alii, ut Trinitatem Platoni & cognitam & celebratam fuiſſe probarent. Magiſtri ſui doctrinam etſi non uno modo expoſuerunt Platonici, in eo tamen conveniunt,

Procl. Theol. Platon. libr. 3. cap. 21.

Porphyr. apud Cyrill. contra Julian. libr. 1.

Clemens Alex. Strom. 5. Euſ. Præp. Evang. lib. 11. cap. 20. Cyrill. contra Julian. libr. 3, & 4.

unum illum rerum omnium parentem & auctorem Deum, trinum tamen esse quoad hypostases. Princeps horum Plotinus librum scripsit hujus argumenti & tituli, περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, *de tribus principalibus hypostasibus* : qui liber in quinta ejus Enneade primo loco positus est. Illic post supremum Deum, quem perfectissimum appellat, secundam ponit Mentem, ab illo genitam, optimam omnium, ejus imaginem, quæ cum eo necessario sit, etsi separata & distincta, eumque intueatur; Genitorem autem id amare quod genuit; generationem illam, quæ rerum æternarum est, à generationibus temporalibus valde discrepare. Vix potuisset apertius tres sanctissimæ Trinitatis signare personas: perfectissimum enim illud, Pater est; Mens, Filius; Amor, Spiritus sanctus. De Amore hoc valde notabile est, & veritati Christianæ proximum, quod scribit alibi, eum esse Amorem, quo se ipse diligit Deus; eumdemque esse & Amorem, & qui amabilis est; eumdem amantem & amatum; & eumdem rursum Amorem & essentiam. Amelius in Plotini Schola eductus, velut magistri dictata recinens, tres esse statuit Opifices, Mentes tres, tres Reges; eum nempe qui est, eum qui habet, eum qui videt; per Verbum omnia esse condita, idque & ex sententia Heracliti, & ex sua; idemque esse Verbum hoc, atque illud quod Johannes Evangelista in principio fuisse apud Deum, & per quod omnia à Deo esse facta, & quod carnem ipsum esse factum, & humanam assumsisse naturam, & morte obita Deum fuisse qualis antea fuerat, declaravit. Atque hæc doctrina Platonicis ita probata est, ut ex Mediolanensi Episcopo Simpliciano sæpe audisse se narret Augustinus, quemdam ex Platonicis dixisse, aureis literis describendum esse Evangelii hujus initium, & in conspicuis Ecclesiarum omnium locis proponendum. Plotini quoque auditor Porphyrius statuit, juxta Platonis disciplinam, Dei naturam ad tres hypostases procedere, Bonum, Opificem, & Animam; & Plotino etiam assentiri se ait, etsi discrepantiam inter eos ali-

Plotin. Enn. 6. libr. 8. cap. 15.

Amel. apud Procl. Cōment. in Tim. libr. 2. Cyrill. contra Julian. l. 8. Augustin. Confess. 8.

Augustin. de civit. Dei, libr. 10. cap. 29.

Porphyr. apud Cyrill. contra Julian. libr. 1, & 8.

quam arguunt Proclus & Auguſtinus. Recenſetur ab eodem Proclo Harpocration inter Platonicos, qui trinum eſſe Deum crediderunt. Porphyrii opinionem oppugnavit Jamblichus, & tanquam Plotinianam traduxit, cum ipſe non abſimilia Plotinianorum protulerit, trinumque Deum confeſſus ſit. Amelio adhæſit Theodorus, & tres itidem ſtatuit Opifices, quorum hunc vocat ὀσιώδη νοῦν, *mentem eſſentialem*; illum νοερὰν ὀσίαν, *intelligentiæ compotem eſſentiam*; iſtum denique *fontem animarum*. At Proclus reprobatis illorum opinionibus ſuam ipſe profert, cum in Timæo, tum paſſim in opere de Platonica Philoſophia; cujus ſumma hæc eſt, Deum eſſe ſupremum, primum principium atque cauſſam, perfectamque unitatem, à rebus omnibus omnino diſcretam: ex hac Unitate rerum opifice procedere Trinitatem univerſitatis itidem opificem; tres nempe præcipuos ac principales rerum Patres, ex Unitate veluti ſuſpenſos, planeque ſeparatos & diſtinctos: adeo ut quadruplicem fingat δημιουργίαν, ſive opificium; illud nempe ſupremi Dei, ac reliqua trium Patrum: ſed Unitatem tamen illam in ſe complecti perfectam menſuram Trinitatis per ſummam Unitatem; Trinitatem vero individuam Unitatis potentiam ex ſeſe proferre. Hanc ille contendit eſſe Platonis mentem, fallique qui ſecus arbitrentur. Cujus commenti radices cum rimarer, hæ deprehenſæ ſunt; quod cum perfectam Dei unitatem & ſimplicitatem prædicaſſe Platonem ſciret, alioſque Philoſophos, nec trinum eſſe poſſe crederet quod unum eſſet, eo progreſſus eſt veſaniæ, ut & nativos Platonis corrumperet ſenſus, receptamque in ejus Scholis doctrinam adulteraret; ac Trinitatem quantumlibet Unitati conjunctam, ab ea tamen diverſam, confingeret. Contra Macrobius, non quadruplicem, ſed trinam inducit divinitatem, unius nempe principis, primæque rerum cauſſæ & originis Dei; Mentis, quam pro ſua fœcunditate ſui ſimilem de ſe procreet princeps ille Deus; & animæ, quam rurſum Mens de ſe edat. Chalcidium hic adducerem, qui egregiam dedit

Procl. in Tim. libr. 2.
Auguſt. de civ. Dei, l. 10. c. 23.
Jamb. de myſt. ſect. 8. c. 2, & 5. ſect. 10. cap. 6. & apud Procl. in Tim. lib. 2.
Theodor. apud Procl. in Tim. libr. 2.
Procl. Theolog. Plat. lib. 6. cap. 6.
Macrobius in Somn. Scip. lib. 1. cap. 14. & lib. 2. cap. 1.
Chalc. in Tim.

adumbrationem Trinitatis, si non aliqua ei adhæreret Christianismi suspicio. Platoni ad hanc notitiam prætulerunt facem Pythagorei. Hos trinum celebrasse Deum differit

Procl. in Tim. libr. 2. Serv. in Virgil. Ecl. 8.

Proclus in Timæum: hos narrat Servius ternarium numerum perfectum summo Deo assignasse, ac propterea dixisse Virgilium numero ternario Deum gaudere; atque idcirco etiam Deorum omnium potestatem triplici signo ostendi, Jovis trifido fulmine, Neptuni tridente, Plutonis cane tricipiti; hinc unum esse eumdemque Deum, Apollinem, Solem, atque Bacchum; hinc tres esse Parcas, tres Furias, & Herculem tribus noctibus conceptum. Ergo de divina illa

Parm. ex Plot. Enn. 5. l. 1. c. 8. Procl. Theol. Platon. l. 3. c. 21, 23, 24. & lib. 4. c. 35, 36, 37, 38.

Trinitate multa commentatus est Parmenides, acutissimus Pythagoricorum dogmatum patronus. Præcipuas ejus sententias in libros suos retulerunt Plato, & Platonici, Plotinus ac Proclus: ex quibus intelligas sic ipsi visum esse, Trinitatem esse fontem caussamque rerum; in ea primum esse Patrem, & Unum, quod proprie unum sit; secundam Mentem à Patre editam, quæ sit Unum & multa; tertium Amorem à Mente ortum, igneæ naturæ, qui sit Unum & multa. Trinitatem undecunque perfectam in Deo esse fassus est

Tim. ap. Procl. Theol. Plat. libr. 4. cap. 16.

Timæus Locrus, quæ perfectio ipsa sit unius formæ, & absoluta existentia, fons omnis perfectionis, trinam & in unum

Numen. apud Euseb. Præp. Evang. lib. 11. cap. 18. Cyrill. contr. Julian. libr. 8. Theod. Therap. serm. 2. de principio.

conjunctam continens perfectionem. Numenius, quem Pythagoricum juxta & Platonicum appellare possis, in libro De bono, primum Deum ponit simplicem & individuum, bonum, & caussam rerum; tum secundum Deum, opificem, primi Filium; ac demum tertium Deum, sive opus, hoc est Mundum, perfectum nempe animal, à tertio illo Deo animatum; primum illum esse avum, secundum progenitum, nepotem tertium, atque hos unum esse. Quæ ex Pseudo-Orpheo afferuntur, parum inter se consentiunt; nempe, uti conjicio, quod non unius sint auctoris, quæ splendidum hoc nomen præferunt. Trinum Deum celebrant

Procl. in Tim. libr. 2. Iustin. Paræn.

Orphica à Proclo allata, Phanetem scilicet opificem mundi, Cælum, atque Tempus. At quæ extant apud Justinum, alios-

que

que Chriſtianos ſcriptores, Dei Verbum invocant, opifex mundi, perfectum, quod & primam Patris vocem appellant. Nec de nihilo eſt, & ad ſacræ Trinitatis doctrinam ab Ebræis ad Ethnicos tranſmiſſam videtur pertinere quod canit Callimachus, Apollinem ſedere ad dextram Jovis. Manaverat ſcilicet ad Græcos quod in Pſalmis legimus, juſſiſſe Deum Patrem, ſedere ad dextram ſuam Deum Filium. Sed & Pallas exiliens & naſcens è cerebro Jovis, Mentis filia à veteribus dicta, annon ſymbolum eſt Dei Filii à Patre per intellectum procedentis? Annon manifeſta eſt trium ſacræ Trinitatis perſonarum ſignificatio in his verbis Senecæ: *Quisquis formator univerſi fuit, ſive ille Deus eſt potens omnium:* (hic ille eſt Pater omnipotens) *ſive incorporalis Ratio ingentium operum artifex:* (en tibi Filium, λόγον nempe, ſive Verbum, per quod omnia facta ſunt) *ſive divinus Spiritus per omnia maxima minima æquali intentione diffuſus:* (quæ denotant Spiritum ſanctum.) Nunc Judæorum Chriſto recentiorum ſciſcitemur ſententiam, ac primum celeberrimi inter illos Philonis. Hic, teſte Iſidoro Peluſiota, cum verba hæc interpretaretur, *Deus & Dominus*, regiam Trinitatem magis unam eſſe dixit quam res dividuas; & copioſiorem quam res ſingulares; & Deum utrimque ſtipatum inducit duabus ſummis potentiis, Imperio & Bonitate. Idem ſummo Deo rerum omnium parenti Filium aſſignat; atque eum natu maximum; non generatione carentem, ut eſt Deus ille ſupremus; neque ita genitum, ut nos ſumus; id eſſe Dei Verbum, ſecundum Deum, opus Dei, rebus omnibus antiquius, imaginem Dei, Angelorum antiquiſſimum, Angelum ipſum, principium per quod conditus eſt mundus, Legatum univerſitati regendæ perfectum, ſummum Sacerdotem, medium inter Deum & homines. Eumdem eſſe dicit Dei nomen, quo continetur ſignificatio divinitatis Verbi; nam veteres Judæi Deum appellant *Sem*, hoc eſt Nomen. Quamobrem & Archangelum πολυώνυμον, *multa nomina gerentem*, Philo Verbum appellat: quippe nomen illud Dei, quod

Cyrill. contr. Julian. libr. 1.
Callim. Hymn. in Apollin.
Pſalm. 109. 1.
Senec. Conſolar. ad Helviam cap. 8.
Iſidor. Peluſiot. libr. 2. Epiſt. 143.
Philo de ſacrif. Abel & Cain.
Philo de vita Moſis.
Philo de agricult. de confuſ. ling. de ſomn. Deterius melior. inſid.
Philo Quis hæres divinor.
Philo περὶ κοσμοπ. de Monarch. libr. 2. de Cherub.
Philo de prof.
Philo de cōfuſ. ling. Quis divinor. hæres?

Q

Hamphorasch, id est *explicatum*, Rabbini nuncupant, per duodecim literas, & per quadraginta duas pronuntiabant: ex quibus varia confinxerunt Dei nomina; quorum præcipua duo & septuaginta libris suis celebrarunt. Vetustissimi Rabbini, mysteriorum Cabalæ consulti, tres in Deo sciscunt esse luces: lucem intimam, antiquam, æternam, eamdemque virtutem primam; deinde lucem clarissimam, sapientiam æternam; tum lucem denique claram & occultam; tres illas luces emitti intra Deum, nec foras prodire; eas idem esse ac Infinitum, hoc est Deum; easdem esse unicam essentiam, principium unicum principiorum omnium, radicem omnium radicum. Tradunt & tres primarias esse Sephiroth: Coronam summam; deinde Sapientiam ex Coronæ summæ infinitate ortam, nec ex ea tamen foras prodeuntem; tum intelligentiam ex Corona summa emanantem; trium harum æqualem esse dignitatem & perfectam unitatem, in intimo Dei sinu latentem & sedentem, velut in curru: quam & propterea mysterium Mercavæ, hoc est *Currus*, appellarunt. Idipsum significabant vocabulo *Nekuda*, hoc est *punctum*, sive Centrum, ex quo tres mentes prodire volunt, quæ non aliud sint quam centri hujus patefactio; easque tribus exprimunt punctis, & symbolo trium guttarum in Deo fluentium, & descriptione triplicis literæ Jod, & tribus literis nominis Dei *Jehu*, quarum prima *Jod* sapientiam denotat, sive Patrem; secunda *He*, decorem, sive Filium; tertia *Vau*, intelligentiam, sive Spiritum sanctum. Utuntur & exemplo arboris, quæ ex radice truncum profert, ramos ex trunco; cum tamen tria hæc sint unica arbor. Fuse hæc in R. Mosis Corduarii Cabalistico libro, qui *Hortus malorum Punicorum* inscriptus est, disputantur ex sententia R. Simeonis, cognomento Justi, & R. Simeonis ben Jochai; quorum hic ante quingentos supra mille, ille ante bis mille annos floruisse fertur. Nonunquam & trinam hanc lucem, Patris, Filii, & Spiritus sancti nominibus afficiunt, ac vocabulo *Alben* designant, quo continetur & dictio *Ab*, quæ

Patrem ſonat; & dictio *Ben*, quæ Filium; quodque tribus conſtat literis, quibus tres Perſonæ notantur. Nec diffitetur Manaſſe ben Iſraël in Conciliatore, hanc eſſe Cabaliſtarum opinionem, Platonicæ conſentaneam, à ſummo Deo emanaſſe primam Mentem, per quam orbis formatus eſt. Nempe Mens illa eſt, quam Plato λόγον καὶ διάνοιαν θεοῦ appellat, mundi procreatricem. Poſſem & ad ſignificationem Trinitatis detorquere, uti faciunt noſtrorum plerique, pervulgatum illud in libris Magiſtrorum Judæorum, ac præcipue in vetuſto libro Jetzira, ineſſe in Deo & intelligens, & id quod intelligitur, & intellectum; ſive cognoſcens, & cognitum, & cognitionem; ſive numerans, & numeratum, & numerum; & tria hæc unum eſſe. Sed minime iſta pertinere ad Trinitatem deprehendet, qui legerit Maimonidæ librum More nevochim. Id enim affert & explicat, tanquam petitum ex Philoſophia, non ex Libris ſacris; neque de Deo tantum, ſed de quocunque intellectu dicendum illud eſſe affirmat. Hoc ſolum apponit diſcriminis, quod de alio quovis intellectu id dici duntaxat poſſit, tum cum eſt in actu, ut loquuntur, minime vero cum eſt in potentia; Deo vero qui ſemper eſt in actu, id nunquam non conveniat. Nihilo magis audiendi ſunt, qui *Memar* & *Sechina* in Thargumim & Thalmude volunt notare Verbum & Spiritum ſanctum. Hanc hariolationem à Theodorico Hackſpanio ſolide diſcuſſam prætereo. Divinæ naturæ tria ineſſe viderunt Ægyptii. Neque hic cum Kirchero, viro vaſtæ & variæ, ſed non ſatis accuratæ & caſtigatæ eruditionis, ſuffragio Mercurii Triſmegiſti pugnabo; quem ſuppoſititium eſſe quiſquis non odorabitur, is obeſæ naris homo utique ſit. At utar teſtimonio Plutarchi, qui ex Ægyptiorum doctrina naturam divinam tribus conſtare ſcribit, eo quod intelligitur, materia, & mundo ex his orto; ac propterea tria hæc illos ait comparare triangulo. Quæ ſane conſonant iis quæ credita diximus priſcis Philoſophis, de ſupremo Deo ſive Patre; de ſecundo Opifice & diſpoſitore materiæ, ſive Filio; & de tertio, qui

Manaſſ. ben Iſrael Conciliat. Quæſt. 9.

More nevoch. Part. 1. cap. 78.

Hackſpan de uſu libr. Rabbin. cap. 2. §. 103. & ſeq.

Kirch. Sphing. Myſtag. Part. 2. cap. 3. Interpret. Obeliſc. Pamph. libr. 1. cap. 3.

Plutarch. de Iſid. & Oſir.

eſt anima mundi. Nec de eo dubitare nos ſinunt illa quæ ex libris exoticis religionem Ægyptiorum complexis depromit Kircherus, in Interpretatione Obeliſci Pamphilii: unde cognoſcitur in Symbolo pingi ipſis ſolito ad exprimendam Dei naturam, globum ſignificaſſe Deum ſine principioque carentem; ſerpentem ex globo prodeuntem notaſſe potentiam Dei opificem rerum; alias vero globo adnexas expreſſiſſe Spiritum vitæ datorem. Legimus apud Jamblichum de Mente opifice ſic philoſophari Ægyptios: cum Mens ipſa res parturit, triplici nomine appellari; Amon, quatenus res latentes profert in apertum; Phtha, quatenus eas arte perficit; Oſirin, quatenus benefica eſt. Triplex ille Magorum Perſarum Mithra Dionyſio memoratus, videtur eſſe ſimulacrum quoddam Trinitatis. Apud Indos, non Brachmanes ſolum, perſuaſum habent, & triplici illo funiculo, quem ſuſpenſum gerunt de collo, ſignificatum volunt trinum eſſe Deum; ſed vulgus etiam in eadem opinione eſt. Verumtamen non ita eos opinari, Deum eſſe trinum eumdem & unum, ſed unum ſupremum Deum, parentem eſſe trium aliorum Deorum, qui unicus tamen Deus ſint, aſſeverant ii qui ſubtilius iſta rimati ſunt. Velut Bernerius, qui Pythagoræ, Platonis, & Eudoxi diligentiam æmulatus, multiplicem exoticarum rerum notitiam eruditis peregrinationibus quæſitam, ad Philoſophiæ ſuæ ornamentum, & doctrinæ amplificationem contulit. Atque in eo plane Indis convenit cum Proclo, de quo ſuperius dixi: item Sinis, & Sinarum diſcipulis Japoniis. Hi Deum exhibent effigie monſtroſa, in qua ex uno corpore prodeunt tria capita mutuo ſeſe conſpicientia: quibus ajunt exprimi diſtinctas tres perſonas, quarum una ſit eademque voluntas. Unum aliquem ex tribus iſtis, vel tres potius iſtos, quos unum eſſe volunt, Filii nomine afficiebant Indi veteres; cui & portentoſum quoddam ſimulacrum dediſſe Patrem narrant, cum orbem conderet, velut operis quod moliebatur exemplar ad imitandum propoſitum. Scriptum id extat apud Porphyrium in

Kirch. Interpret. Obel. Pamphil. libr. 5. cap. 3.

Jambl. de myſt. ſect. 8. cap. 3.

Dionyſ. Epiſt. ad Polyc. 7.

Bern. Memoir. ſur l' Empir. du Mogol. Tom. 3. pag. 81. & ſuiv.

libro De Styge. Reperiebatur & in inſula Diu ſimulacrum, uni ex tribus perſonis divinis conſecratum, quem Maheſſam appellabant, quaſi Meſſiæ nomen referentes. Tres quaſdam dictiones impenſe venerantur Siamenſes, & ſacras habent, quarum prima Deum ſignificat, ſecunda Dei Verbum, tertia imitatorem Dei. Quod ſi regredimur in Occidentem, ſcintillas quaſdam veritatis deprehendemus in Solonis lege quadam, quæ in Axibus inſculpta fuit. Hac jubebantur Athenienſes jurare per tres Deos, ἱκέσιον, καθάρσιον, ἐξακεστήριον, hoc eſt, Supplicem, Expiantem, Averruncum. Fuerunt qui exiſtimarent Celtas, ſub Heſi, Beleni, & Tharamis nominibus unicum Deum Teutatem coluiſſe: & qui ex eo quod de Germanis ſcriptum reliquit Cæſar, Deorum numero eos ſolos ducere quos vident, Solem, Vulcanum, & Lunam, colligerent Deum ipſos unum & trinum eſſe veneratos. Peruvianos quoque ipſos narrat Joſephus Acoſta, teſtis idoneus, trinum adoraſſe Deum, Viracocham ſive ſupremum Deum, Solem, & Tonitru; Soli triplex ſimulacrum conſecraſſe triplici nomine appellatum, atque item ipſi Tonitru; & in ſacello quodam effigiem poſuiſſe, quam unam in Trinitate, trinam in unitate eſſe dicerent. Tres perſonas condidiſſe mundum, Cubanorum dogma fuit, ut diſcimus ex Herreræ Hiſtoriis. Cæterum minime hæc ita ſumi velim, quaſi accuratam ſacroſancti hujus myſterii, vel has gentes, vel iſtos quos commemoravi Philoſophos, notitiam habuiſſe putem. Nam caruerunt cognitione ὁμουσιότητος, *conſubſtantialitatis;* quod in Platonicis arguebat Cyrillus; nec eam, uti debuerunt, ad tres illas Hypoſtaſes adjunxerunt; nec triplicem illam à Deo removerunt diſtinctionem, quæ infert diverſitatem naturæ & inæquales dignitatis gradus. Ad quæ cum impegiſſet Arius, fide excuſſus in errorem præcipitavit. Satis mihi eſt oſtendiſſe, adumbrationem quamdam dogmatis hujus extitiſſe inter profanas gentes; nec quicquam eſſe cauſſæ, cur quod & placuit illis, nec in his improbatum eſt, in Chriſtianis culpetur.

Cæſar de bell. Gall. libr. 6.

Joſeph. Acoſta Hiſt. Indic. lib. 5. cap. 4, & 28.

Herrer. Hiſt. Ind. Occid. Dec. 1. libr. 9. cap. 4.

Cyrill. contra Julian. libr. 8.

CAPUT IV.

De Angelis.

I. *De Angelis bonis & malis.* II. *De lapsu Angelorum.* III. *De Angelis custodibus.*

De Angelis bonis & malis. Phil. de Gigant. & de somniis. Augult. de civit. Dei, libr. 9. cap. 19. Thal apud Plutarch. de Placit. Philos. libr. 1. cap. 8. & Laert. in Thalet. & alios. Socrat. apud Platon. passim, Apul. de Deo Socr. & alios.

I. DE Angelis dictum est à Philone, eos à Philosophis appellari Dæmones, qui in Libris sacris Angeli dicuntur: & promiscuum utrorumque esse nomen fatetur apud Augustinum Ethnicus Labeo. Philosophorum autem de re ipsa una fere opinio est; de iis quæ ad rem pertinent, discrepant fortasse nonnihil. Qui primus inter illos celebratur Thales, Dæmones definivit ἐσίας ψυχικὰς, *substantias animales*, plenumque iis mundum esse dixit. Sibi assistere Dæmonium quoddam prædicabat Socrates. Unde & adversus Melitum, objicientem sibi impietatis crimen, probabat se agnoscere Dæmones, quippe qui Dæmonium sibi diceret assistere; qui vero agnoscat Dæmones Deorum filios, hunc & Deos. At Plato perspicue, præ veteribus Philosophis, & copiose de natura Dæmonum disseruit: nam post supremum Deum, inferiores posuit Deos, hoc nomine dictos, quod boni sint, neque mali esse possint: his subjicit Dæmones, itidem incorporeos, qui recte maleve pro arbitrio agere possint, & quorum propterea nonnulli boni sint, alii mali. Eorum quidem non satis explicat originem; sed eorum tamen naturam non ex nihilo extitisse vult, sed ex fluxione quadam primæ ac secundæ caussæ: & ἀγεννήτες tamen, *generationis expertes* appellat, quod more corporeorum animalium geniti non sint; ab his vero differre Dæmonum naturam, qui mali & boni possunt evadere. Ita sententiam Platonis exposuit Eusebius: at Alcinous Plato-

Eus. Præp. Evang. l. 11. c. 26. & lib. 13. c. 15.

nicæ Philoſophiæ conſultiſſimus, ex Doctoris ſui ſententia, Alcin. Iſagog.
Dæmones eſſe dicit Deos genitos, & generando propagatos, eoſque Dei filios appellat, quod conſtent ex illa fluxione Dei, & per orbem quoquoverſus ſparſos eſſe exiſtimat. Nunc ſi Platonem ipſum non per Interpretes, ſed coram conſulamus, reſpondentem audiemus in Timæo, Dæmones eſſe Deorum filios, Deos ipſos dictos, & cæleſtibus orbibus adjunctos, natura mortales, Dei beneficio immortales, animalibus generandis præfectos. Principem præterea natura maleficum, Dæmonibus additum eſſe decernit libro decimo De legibus; quem eum ipſum eſſe contendit Clemens Alexandrinus, qui à nobis Diabolus appellatur. Et libro quoque quarto operis ejuſdem De legibus ſacra fieri Dæmonibus jubet Plato. Quid quod nomen ipſum Angelorum videtur uſurpaſſe. *Nonne*, inquit de eo Minutius, *Angelos narrat & Dæmonas?* *Plato*, inquit Cyprianus, *unum Deum ſervans, cæteros Angelos vel Dæmonas dicit.* Et Ammonius ſcribit Timæum (apud Platonem ſcilicet) Socrati reſpondiſſe: Deum neque eſſe corpus, neque colorem, neque Angelum. Atque hæc effata Platonis, multis à ſe expoſita, Ebræorum placitis conſentire oſtendit Chalcidius; quod & Euſebius aſſeverat. Platonis ſententiam varie flexit torſitque cohors Platonicorum. Naturam Dæmonum ex veterum Theologorum, hoc eſt Mythologorum, ſententia explicaſſe Xenocratem Platonis auditorem prodidit Plutarchus. Philo vero in Platonis ludum Judaica dogmata intulit, & utrimque inſtructus mixtum quid de Angelis commentus eſt; eos nempe animas eſſe beatas, nequitiæ expertes, optimas, & valde puras, ſummi Dei miniſtras, quibus conflati ſint ejuſdem exercitus, ſupra terrenarum rerum cupiditatem longe poſitas, ſublimia tantum & divina ſectantes ac cogitantes, per aërem cælumque curſitantes, à Philoſophis Dæmonum nomine affectas. Multa de Dæmonibus diſputavit Plutarchus libro De defectis oraculis, & alibi quoque: multa & Apulejus in libello de Deo Socratis, ubi Dæmones eſſe decernit

Clemens Alex. Strom. 5.

Cyprian. De Idol. vanit.

Ammon. in Categor. Ariſt. cap. De ſubſtantia.

Chalc. in Tim. p. 222, & ſeqq.

Euſ. Præp. Ev. lib. 11. cap. 26.

Plutarch. de Iſid. & Oſirid.

Philo de ſacrif. Cain & Abel. Gigant. de cõfuſ. ling. de ſomniis.

genere animalia, ingenio rationabilia, animo passiva, corpore aëria, tempore æterna. Quam ejus definitionem, totamque adeo sententiam, Augustinus diligenter excussit. Excussit & illam Plotini, qui Dæmones ratus est materia carere & corpore, sed corpora tamen ignea aëriave induere, mortalitati haudquaquam opportuna, ut hæc nostra; ejusdem esse omnes naturæ, ex anima mundi genitos, affectionibus obnoxios, à Diis diversos, ab iis secundos, ex iisque pendentes, æternos, certæ ac constantis naturæ, quæ mutari non possit, nec proinde divina fieri. Contra credebat Amelius Deos aliquos esse Dæmones. Æqualis Apuleji Maximus Tyrius, cum alibi, tum præcipue duabus Dissertationibus de Deo Socratis, Dæmonum naturam accurate explicavit, & secundarios esse Deos dixit, summorum Deorum ministros, ad patiendum idoneos, cælum inter & terram, Deum inter & homines constitutos. Quid super hoc argumento visum sit Porphyrio, ex ejus Epistola ad Anebonem, & libro De Philosophia, ex oraculis, aliisque libris cognoscitur. Calamitatum, magiæ, maleficiorum, impii idolorum cultus, vitiorumque omnium auctores facit Dæmones malos; familiare ipsis esse ait & proprium mendacium, juxta illud Johannis de Diabolo: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur;* Deorum affectare titulos, præesse ipsis principem Serapidem, sive Plutonem, qui & ipse Deum se supremum ferat; veri autem ac summi numinis legitimos honores ac existimationem oppugnare eos & imminuere velle; contra mala hominum generi ab his impendentia bonos Dæmones præsignificare; internuntios, sequestros, ac velut portitores Deum inter hominesque agere, & animas esse ex universi natura delibatas. Quinetiam Angelorum & Archangelorum nominibus utitur; quod & factum sæpius ab auditore ejus Jamblicho in libro De mysteriis. Is totum hoc argumentum tractavit longe uberius, & exoticas de Dæmonibus opiniones tradens suam ipse proposuit. Hanc sane atque illam item Porphyrii, si quis advertat animum, illico perspiciet ado-

lescentis

Aug. de civit. Dei, lib. 8. c. 14, & 16. & lib. 9. c. 6, & 8, & 10, & 11.

Plotin. Enn. 3. libr. 5. cap. 6.

Amelius apud Procl. in Plat. Alcib. 1.

Max. Tyr. Diss. 1, & 16, & 26, & 27.

Porph. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 4. cap. 23. & libr. 5. cap. 6. & seq.

Porphyr. de abst. ab anim. libr. 2.

Joh. 8. 34.

lescentis tum Christianismi luce fuisse perfusam. Et Jamblicho, & Juliano Imperatori, & Proclo Solares quidam Angeli commemorantur. Hic Proclus varios statuit ordines Deorum, Angelorum, & Dæmonum, & ex Parmenidis doctrina colligit plena his esse omnia. Celebratur dictum hoc Damascii, omnes fere Jamblicho vetustiores Philosophos unum posuisse Deum ὑπερούσιον, *supersubstantialem*, multos οὐσιώδεις, *substantiales*, ab unico illo prodeuntes, ejusque radiis factos divinæ naturæ participes. Antistheni certe hoc effatum adscribit Lactantius, multos quidem esse populares Deos, unum naturalem, id est, summæ totius artificem. Ex Academia transeamus in Lyceum, cujus princeps Aristoteles, præter motores orbibus cælestibus adjunctos & velut affixos, Dæmoniorum expressam injecit mentionem in libris Metaphysicorum: sed ab illis cæli agitatoribus diversa esse ratus est, cum corporea illa fingat, hos corporis malitiæque expertes. Videat ergo Gerardus Vossius, cujus ingentia extant in Rempublicam literariam merita, quid velit sibi, cum ait Aristotelem non alios novisse spiritus, quam motores cæli; neque ullam vel levem ejus rei apud eum reperiri mentionem, præterquam ubi ex aliena loquitur sententia. Quod confirmat Alexandri Aphrodisei, Simplicii, & Averrois assensu. Nec negat tamen à præceptore recessisse Theophrastum, & deinde Ammonium, Johannem Philoponum, & Algazelem. Esse Deos, & Dæmones, qui animorum sceleribus purgandorum curam gerant, Sallustio Cynico visum est. Stoicos credidisse narrat Plutarchus Dæmonas esse naturas quasdam animorum similes; & Chrysippum veteres Theologos secutum dixisse eosdem hominibus longe præstare, inesse in iis virtutis ac vitiorum discrimina, & divinitatis non tamen puræ & sinceræ quippiam. Et in Exhortationibus dixisse Senecam narrat Lactantius, Deum regni sui ministros genuisse. Exætherea substantia decerptos esse scripserat Posidonius in libro de Heroibus & Dæmonibus: qui si superesset, qui de iis fuerint Stoicæ sectæ sensus, plenius

Jamblich. in vit. Pythag.
Julian. Hymn. in Solem.
Procl. in Hesiod. Oper. & Theol. Platon. l. 3. c. 21. & in Plat. Alcib. 1.
Lactant. libr. 1. cap. 5.
Arist. Metaph. libr. 5. cap. 8.
Voss. de idolol. libr. 1. cap. 6. & libr. 2. cap. 41.
Sallust. de Diis & mundo c. 12.
Plutarch. de placit. Philos. libr. 1. cap. 8. & de Isid. & Osir. & de defect. oracul.
Lactant. libr. 1. cap. 4, & 7.
Posidon. apud Macr. Saturn. libr. 1. cap. 23.

Pythag. apud Plut. de Isid. & de placit. Phil. libr. 1. cap. 8. Empedocl. ap. Plut. de def. oracul. & de Isid. Ocell. Luc. de univ. natur. cap. 3. Procl. Theol. Platon. libr. 3. cap. 21. Hierocl. in Carm. Pythag.

cognosceremus. Narrat idem de Pythagora Plutarchus, quod de Chrysippo. Hunc primum cognovisse Dæmonas asseverant nonnulli. Falso; nam Thales de iis jam ante erat philosophatus. Idem narrat Plutarchus de Empedocle, quod de Pythagora. Nec ab his discrepuit Ocellus Lucanus. Parmenidem vero tradit Proclus post ens unum, constituisse varia Dæmonum & Deorum genera, quorum hi Angelicum ordinem obtineant. Aureorum carminum, quæ Pythagoræ nomen præfixum gerunt, & revera Lysidis sunt, ejus qui Epaminondæ præceptor fuit, placitum hoc est, colendos esse Heroas ac Dæmonas terrenos: & Heroas illos Hierocles bonos Dæmonas sive Angelos interpretatur; Dæmonas vero terrenos, animos hominum, præstantes virtute ac doctrina. Quid aliud vero quam Angelos dicamus esse chorum illum Deorum, quem summi Dei mandatis obsequi disserit

Onat. ap. Stob. Eclog. Physf. lib. 1. cap. 3. Apul. de Deo Socrat.

Onatus? Atque tam constantes in ea opinione fuerunt Pythagorici, ut traditum ab Aristotele narret Apuleius, mirari solitos eos, si quis se negaret unquam Dæmonem vidisse. Nec notitiæ Angelorum expers fuit Heraclitus, qui homines à divinis quibusdam potestatibus præmoneri existimavit. Primus vero Ethnicorum omnium, quorum scripta

Hesiod. Oper. v. 121, & seq. v. 250. & seq. Procl. in Hesiod. Oper.

constent, de natura Dæmonum Hesiodus disseruit, atque eos immortales, aëra indutos, numero decies tricentenos, circa terram jussu Jovis vagari dixit, hominum facta observantes; hos prius fuisse eorum hominum animas, qui per auream ætatem vixerunt sub Saturno. Ubi Proclus quadrifariam ab eo divisam fuisse notat naturam rationis compotem, primamque positam illam Deorum, secundam Dæmonum, tertiam Heroum, quartam hominum. Quod & ante Proclum observarunt alii. Ibidem vero Tzetzes Deos ac Dæmones confundi notat à quibusdam, discerni ab aliis, qui Dæmones esse censent naturas incorporeas, rerum quæ in terris fiunt speculatrices. Ad Homerum vero quod attinet,

Maxim. Tyr. Dissert. 26.

quidquid contendat Maximus Tyrius, de Dæmonibus parum enuncleate & definite egit, nec eos à pervulgatis illis

Græcorum Diis diſtinxit. Orpheus apud Clementem Alexandrinum, & Angelos nominat, & ſedibus ſummi Dei ait aſſiſtere. Hæc doctrinam Chriſtianam valde ſapiunt, & ut ſæpe jam monui, è Chriſtianorum penu videntur profecta. Eodem Orphei nomine inſcripti Hymni Dæmonas cæleſtes, aëreos, in aquis degentes, terrenos, agentes ſub terris, & per ignem vagantes invocant. Et Ariſtophanes denique quemdam inducit implorantem Deorum ac Dæmonum opem. Ac ſi opinionis hujus repetamus altius originem, accepiſſe eam Græcos, ut cætera Theologiæ ſuæ capita, probabile eſt ex Ægyptiis & Phœnicibus. De Angelis & Dæmonibus quid cenſuerint Ægyptii ſciri poteſt eſt Jamblichi libro De myſteriis, qui totus conſtat placitis Ægyptiorum; & ex ſcriptis Porphyrii, qui cum alia multa tradit ſuper ea re, tum id præcipue, ſolitos Ægyptios, & Phœnices, & quicunque res divinas callerent, quotieſcunque ſacra eſſent facturi, lora prius in templis rumpere, & pecudes ad ſolum affligere, ad abigendos Dæmones, animalium ſpeciem ſæpe indutos. Sciri poteſt & ex Macrobio, qui Ægyptios tradit homini naſcenti inter alios Præſtites Deos Dæmonem appoſuiſſe. Diſſeminata fuerat per orbem doctrina eadem, ſi Maimonidæ fides eſt, etiam ante Moſem, qui cum ſacra hircis fieri vetaret, Dæmonum cultum prohibebat. Hircorum certe formam Dæmones habere, & in ea conſpici credebantur, cum ab aliis, tum maxime à Sabæis, clariſſima Arabum gente, quos & iis ſacra feciſſe notat Philoſtorgius. Nec hi ſolum, ſed & totæ Chaldæorum Perſarumque gentes, alios bonos eſſe rebantur Dæmonas, alios malos. Inde prima Magiæ origo: magis enim privatum cum Dæmonibus commercium fuit. Hinc conficta ſuppoſititii illius Zoroaſtris myſteria, & memorata Minutio ac Cypriano Hoſtanis dogmata. Operæpretium eſt cognoſcere, quid ex Chaldæorum ſcitis referat Jamblichus de Antitheis: quorum conſimilia nanciſcare apud Arnobium. Indos etiam, & clariſſimam Indicæ gentis partem Brachmanes; Siamenſes quoque, Sinas,

Clemens Alex. Strom. l. 5.

Orph. Hymn. init.

Ariſtophan. in Platon.

Porph. de antr. Nymph. de abſt. ab anim. l. 2. & de Phil. ex oracul. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 4. cap. 23.

Macrob. Saturn. l. 1. c. 19.

Maimonid. More nevoch. Part. 3. cap. 46. Levit. 17. 7.

Philoſtorg. lib. 3. cap. 4.

Cyprian. de idolor. vanit.

Jamb. de myſt. ſect. 3. cap. 31. Arnob. lib. 4.

& Japonenſes, eadem de bonis & malis Angelis pervaſit opinio, quos & magnis religionibus colunt. A Dæmonibus pulſari ſe queruntur incolæ Minuthiadis inſulæ. Multa hic nugantur pro more ſuo recentiores Judæi: nam præter Sephiroth, decem nempe illos ſpiritus Deo proximos, Angelos his inferiores ponunt, bonos atque malos: & bonos quidem in diverſos diſpeſcunt ordines, Animalium, Rotarum, Prævalidorum, aliisque nominibus diſcretos; alios ad dextram Dei locatos, ad ſiniſtram alios, quorum hi vitia doceant homines, illi virtutem. Diſtingunt ab iis Angelos miniſterii, qui Deo proxime adſtent. Rurſum Angelis corpus detrahunt nonnulli, ſecus alii: & hi quosdam inferioris ſubſellii Angelos confingunt, igne & aëre concretos, res inſtantes & mox futuras ex ſuperiorum monitu prænoſcentes, more hominum cibum capientes, generationi vacantes, & morientes. Eos fabulantur ortos eſſe ex Adami ὀνειρωγμοῖς. Cujus conſimile quippiam habebant figmenta Galatarum Peſſinuntiorum: ex Jovis nempe dormientis profuſa in terram genitura extitiſſe Dæmonem, ſexu ambiguo, Agdiſtin nomine. Acutior his Judæis Maimonides, corporis materiæque omnis expertes Angelos facit: & longe ante Maimoniden Philo, qui tamen ſinceram ſacrorum Scriptorum de Angelis doctrinam profanæ Philoſophiæ commentis oblimavit. Multa ſuper his legas in Tzeror hammor, multa & in ipſo Thalmude, omnis ineptiæ officina: velut, Adamum atque Evam, dum lugerent Abelem, & mutua conſuetudine per tempus luctus centum triginta annis abſtinerent, ex Mentibus quibusdam genuiſſe Dæmonas, quos *Schedim* appellant, & Spiritus, & Lemures. Quatuor faciunt Dæmonum matres, Lilith, Ogereth, Machlath, & Noëmam Tubalcaini ſororem, Simronis uxorem, Aſmodæi matrem. Hæc legas apud Eliam Levitam in Thisbi: qui & tradit morem hunc apud Judæos Germanos inoleviſſe, ut in cubiculis puerperarum nomina trium Angelorum parietibus inſcribant, ad arcendam vim Lilithæ infantium recens natorum vitæ inſi-

Maimonid. More nevoch. Part. 1. cap. 49. Philo de ſacrif. Cain & Abel, & de confuſ. ling. & de ſomn.

Thalmud in libr. Erubin. Maimonid. More nevoch. Part. 1. cap. 7. ex Midraſch.

Elias Levita Thisbi in Aſmodai & in Lilith.

diantis; ex qua Ilythyiæ & nomen & perſonam confictam non abſurde ſuſpicere. At Muhammedus Chriſtianum fere de Angelis dogma retinuit. Rurſum ſi reſpicimus Occidentem, Athenienſes Dæmonum notitia imbutos offendemus. Diſtinguebant eos à Diis, & utroſque in publicis juramentis ſigillatim invocabant. Quod ex Ariſtophane, Platone, Ariſtoph. Plut.
& Æſchine licet intelligere. Romanorum religionibus con- Plat. Tim. &
ſecrati Manes, iidem fuerunt Genii ſive Dæmones, homini- de Rep. libr. 3. Æſchin. in
bus naſcentibus additi: Manes dicti ex Græco μῆνες: Μὴν Cteſiph.
autem eſt Dæmon, ſive Genius, atque etiam Sol, cui quod deputata eſſet ſors μηνὸς ſive Dæmonis, & μὴν & Dæmon dictus eſt. Atque hæc religio ex Oriente accerſita eſt: nam μὴν eſt Meni, cujus cultui deditos Judæos caſtigat Iſaias. Iſa. 65. 11.
Sed hæc fuſe nos alibi diſputavimus. Lares item, & Larvæ, Not. in Origen.
ſive Lemures, apud Romanos, ſua ſacra, ſuos feſtos dies ha- p. 108, 109.
bebant. Phantaſmata item à multis viſa in Græcis Romaniſque hiſtoriis referuntur. Sibi lecta hujuſmodi pleraque apud Chryſippum, Plutarchum, & Numenium prodidit Origenes. Origen. libr. 5.
Cujuſmodi narrationibus permotus Plinius, quid de eo ſen- contra Celſ. Plin. libr. 7.
tiendum ſit, quærit à Sura per epiſtolam. Africani denique Epiſt. 27.
& Americani eſſe Dæmones experimento ſuo didicere. Hos obvios ſæpe habent, hos vident; pulſantur ab his nonnunquam, graviſſimiſque plagis conciduntur: at alios contra beneficos benignoſque ſentiunt & prædicant.

II. Orbem quoque univerſum pervagata eſt notitia lapſus *De lapſu*
Angelorum. Feruntur imprimis memorabiles Empedoclis *Angelorum.*
verſus, quibus ex æthere in pontum corruiſſe Dæmones, & ſcelerum pœnas dare cecinit: & qui verſus illos retulit Plu- Plutarch. de
tarchus, θεηλάτους, & οὐρανοπετεῖς, *à Diis expulſos*, & *cælo de-* vitand. ære
lapſos eos appellat. Quærendum quoque ſibi proponit Ploti- alieno. Plotin. Enn. 3.
nus, qui factum ſit, ut Dæmones in deterius natura ſint de- libr. 3. cap. 6.
voluti. Et Chalcidius, cum de Dæmonum natura ex vete- Chalc. pag. 229.
rum Philoſophorum ſententia diſſereret, à quibusdam ait deſertores Angelos appellari. Nec aliud quam defectionem caſumque rebellium Angelorum ſignificare videntur, Tita-

num & Gigantum, qui cælo utrique finguntur esse prognati, prælia adversus Jovem, & cælestis regni affectatio : eorumdemque clades & supplicia. Nam detrusos eos esse in Tartara, illicque flammis torqueri, non sine veri significatione commenti sunt Poëtæ. Eodem pertinet Ate illa per aërem cursitare solita, hominibus infesta, & à Jove, quem etiam læserat, de cælo dejecta, addito juramento nunquam illuc redituram. Persæ etiam ad hanc diem Christianis de nequitia & ruina Angelorum assentiuntur.

De Angelis custodibus.

Empedocl. ap. Plutarch. περὶ εὐθυμίας.

III. Adjunctos esse hominibus ad tutelam præsidiumque Angelos Philosophi veteres confessi sunt. Et geminum quidem unicuique nostrum ab ortu adesse tradidit Empedocles: & terreni Dæmones, humanorum facinorum inspectores, mundi rectores, Timæo Locro memorantur. Nec aliter visum est toti factioni Pythagoricorum. De Genio Socratis pervulgata res est. Tritum & quod de Dæmone nascentium hominum monitore scripsit Cebes in Tabula. Duplicem singulis hominibus appositum ab ortu Genium arbitratus est Socraticus Euclides. Plato Socratis præceptis institutus Dæmones appellat pastores divinos, partibus universi & animalibus regendis præfectos, & animis hominum omnium adjunctos socios, quibus præsint, dum corporibus illigati tenentur, & quos deducant ad inferos, postquam corporibus sunt soluti. Platonem suum agmen affectatur. De malo Dæmone nonnihil offendas apud Polemonem in Physiognomicis. Plutarchus unicuique homini nascenti, non unum Dæmonem adjunctum cum Menandro, sed geminos cum Empedocle credere se profitetur. Totum librum argumento huic dicavit Apulejus, duas Dissertationes Maximus Tyrius, cum ageret uterque de Deo Socratis, de quo & librum Plutarchus edidit. Ex iis discas Dæmones summi Dei mandato gubernandis hominibus invigilare. Librum & huic materiæ dedicavit Plotinus, in quo doctrinam Platonis de electione Dæmonum, eorumque mutatione, pro mutatione animi in melius deteriusve, enucleate exponit. Idem alibi singulas ho-

Euclid. apud Censorin. c. 3.
Plato in Politic. & in Phæd.
Plutarch. περὶ εὐθυμίας & Consolat. ad Apollon.
Apul. de Deo Socratis.
Maxim. Tyr. Dissert. 26, & 27.
Plotin. Enn. 3. libr. 4. & libr. 5. cap. 4.

minum animas comitem & ſtipatorem habere Amorem prodit, atque Amorum hunc eſſe Dæmonem. Profluxerunt iſta ex ſcatebris Ægyptiorum, qui Deos Præſtites homini naſcenti quatuor adeſſe putabant, Dæmonem, & Fortunam, Amorem, & Neceſſitatem. Et Dæmon quidem ille ſors erat Soli attributa, ut dixi, Amor Veneri, Mercurio Neceſſitas, Lunæ Fortuna. Scimus hæc ex Macrobio & Hermete Ægyptio, cujus teſtimonio utitur Picus adverſus Aſtrologos. Dæmones omnibus univerſi partibus adminiſtrandis deſtinatos, & animalium ſingulorum ſpiritui moderando adnexos, bonos atque malos, bonorum malorumque auctores Porphyrius pronuntiat. Jamblicho placuerunt eadem fere quæ Plotino & Porphyrio, etſi hunc ſæpe oppugnat. Removet is à nobis malefici Dæmonis conſortium; unius tantum, ejuſque benefici, ſocietatem admittit. Unicum quoque Dæmonem animæ cuſtodem ſtatuit Olympiodorus, at qui pro mutatione animæ ſubinde mutetur. Id docuit nos in Notis ad Jamblichum Thomas Galæus, cujus eruditio eſt ſupra captum hujus ævi, modeſtia & humanitas ſupra eruditionem. Admonet homines Proclus, repellendos eſſe ab anima Dæmones terrenos, ut boni Dæmonis opem tutelamque ſine impedimento experiri poſſint. Decretum hoc de noſtri cura à bono Dæmone geri ſolita tuetur Epictetus, & ex eo Arrianus, & Marcus Aurelius; atque id univerſæ veterum Stoicorum factioni, ſibique adeo probari teſtis eſt Seneca; qui & ſcire ſe declarat, ſupra ſe circaque ſe ſtare præſides Deos, factorum dictorumque cenſores. Teſtis contra Plinius hæc ſibi improbari. Inter Stoicos ponere poſſis Hieroclem ſententiæ ejuſdem patronum, quam propugnat & Salluſtius Cynicus. De Dæmone Periandri matri infeſto aliquid legitur in Parthenii Eroticis. Frequens denique nacti unumquemque noſtrum Dæmonis mentio in Æthiopicis Heliodori injecta ex Ægyptiorum Græcorumque perſonis, oſtendit ita eum ſenſiſſe, & in hac opinione veteres illos fuiſſe. Dæmones Jovis juſſu hominum φύλακες memo-

Macr. Saturn. libr. 1. cap. 19.
Joh. Picus adv. Aſtrolog. lib. 6. cap. 18.
Porphyr. de abſt. ab anim. lib. 2. cap. 38.
Jamblich. de myſt. tota ſect. 9. & ſect. 6. cap. 6, 7.
Gal. in Jambl. Not. pag. 313.
Procl. in Plat. Alcibiad. 1.
Epictet. apud Arrian. Diſſ. libr. 1. cap. 14.
Marc. Aurel. l. 5. & aliis loc.
Senec. Ep. 110. & de vit. beat. cap. 20.
Plin. lib. 2. c. 5.
Hierocl. de providentia.
Salluſt. de Diis & mund. c. 20.
Parthen. Erotic. cap. 17.
Heliod. Æth. lib. 2, & 5, & 6.

Hesiod. Oper. v. 122, & 251. Lactant. Instit. libr. 2. cap. 14. Pind. Olymp. 13. Nem. Od. 5. Pyth. Od. 3. Orph. Præfat. ad Musæum. Soph. Electr. v. 922. Oedip. Tyr. & Trach. Horat. libr. 2. Epist. 2. Manil. libr. 2. Soph. Trach. v. 927, 1044. Euripid. Androm. v. 98. Callim. Hymn. in Cerer. v. 32. Virgil. Georgic. libr. 4. Agell. libr. 5. cap. 12. Arnob. libr. 7. Pers. Sat. 4. Teret. Phorm. Act. 1. Sc. 2. Nævius apud Donat. in Ter. loc. cit. Serv. in Virgil. Æn. 5. v. 85, & 95 & in Æ. 6. v. 743

rantur Hesiodo, hoc est, *Inspectores*, si sequamur Interpretes Hesiodi; *custodes*, si Lactantium. Dæmonis γενεθλίου, *natalitii*; & συγγενοῦς πότμου, *Fortunæ congeneratæ*; & Dæmonis ἑτέρου, *alterius*, hoc est adversarii, vim prædicat Pindarus. Prædicat & Orpheus; atque item Sophocles, qui non ab eodem semper Dæmone urgeri homines definit: nempe quod adversi Dæmonis maleficiis, boni & faventis beneficia aliquando succedant. Hinc Genium, natale comes qui temperat astrum, vultu mutabilem, album & atrum describit Horatius; viribus ambiguum geminis, & utramque sortem mutare solitum Manilius. In ejusdem Sophoclis Trachiniis suum invocat Dæmonem Deianira jamjam moritura: suum invocat & Hercules inter lethales cruciatus. Queritur apud Euripidem Andromacha, se duro & infausto Dæmoni esse alligatam. Quæ de his habet Pseudo-Phocylides, utpote ab homine, nisi me fallit conjectura, Christiano profecta, prætermitto. Dæmonis quidem δεξιοῦ, *dextri*, Triopidis succensentis, & mala conciliantis, meminit Callimachus. Dextrum interpretor infaustum, nam Numina læva apud Virgilium sunt prospera, siquidem sequamur Servii, & Philargyrii explicationem, reclamantibus Agellio & Arnobio. Proinde dextra erunt improspera. Contra vero Persius Genium sinistrum appellat infaustum, morem Græcorum secutus, ut Virgilius Romanorum. Quis nescit Menandri versus, quibus nascentibus hominibus bonum quidem assistere Dæmonem decernit, vitæ præsulem; malum vero repugnare negat, nec scelerum auctorem esse cuiquam, sed mores pravos. Hanc Menandri sententiam pleniorem & integriorem, quam reliqui Scriptores, adducit Auctor Commentarii in Job, qui Origeni tribuitur. Cum ait apud Terentium Davus, *Memini relinqui me Deo irato meo*; & cum alter apud Nævium in Stalagmo, *Deo meo propitio, meus homo est*; Dæmonis sui præsentiam significant. Ad Genii utriusque comitatum refert Servius istud Virgilii, *Quisque suos patimur Manes*. Huc adde quæ de Geniis Augusti, Antonii, & Bruti

disseruit

disseruit Plutarchus; de malo illo Dæmone, qui Cassio Parmensi sopito obversatus est, Valerius Maximus; de Genio Constantii, & de Geniis cæterorum hominum tutelæ præfectis, Ammianus. At omnium accuratissime exposuerunt Censorinus & Martianus Capella quid de Geniis illis hominum custodibus statuerit Romana Theologia. Et hic quidem inter summum cælum & Solem supremos Deos collocat; secundos Genios inter Solem & Lunam; à Luna ad Terram primum Semones, deinde Manes: his custodiam corporum nostrorum mandari; mentium, Geniis Præstitibus, quos & Angelos nuncupari posse ait, utpote qui Diis superis cogitata nostra nuntient; eosdemque dici Dæmones à Græcis, à Latinis Medioxumos. His adsonat fere Theologia Cabalistarum: putant enim Angelum puerperii, jussu Dei, animam ex Edenis horto assumtam semini in muliebribus locis concepto statim illigare, & duos Angelos custodes adjicere. Quid Ægyptiis placitum sit, & jam supra ex Macrobio & Heliodoro tradidimus, & ex Jamblicho accipi potest. Hi hominibus nascentibus suum volunt attribui Dæmonem, qui per Zodiacum delapsus, signi ejus per quod exiliit, virtutem contrahat. De hac Angelorum stipatione, & officio, eadem est Persarum, Chaldæorum, Brachmanum; eadem Siamensium, eadem Sinensium à Confutio tradita, & constanti omnium assensu recepta opinio. Vere adeo notat Chalcidius, hujus beneficii, tutelæ nempe Angelorum nobis à Deo concessæ, testem esse cunctam Græciam, omne Latium, omnemque Barbariam.

Plutarch. de fortun. Rom. & in Brut.
Valer. Maxim. libr. 1. cap. 7.
Ammiā. Marcell. libr. 21.
Censor. cap. 3.
Martian. Capell. 2.

Macr. Saturn. libr. 1. cap. 19.
Heliod. Æthiop. libr. 2.
Jamb. de myst. sect. 9. cap. 6, 7, 9. Stob. Ecl. Eth. libr. 2.
Confut. Intorcett. Præcept. 3, 4, 5.
Chalc. in Tim. p. 225, 226.

CAPUT V.

De origine mundi.

DICENDUM protinus nobis est de origine mundi: in quo Ebræis consensisse laudatissimos Philosophos, &

à Deo conditum censuisse, verissime ab Eusebio proditum est. Triplex siquidem super hoc argumento fertur sententia: prima eorum, qui mundum ex nihilo à Deo procreatum esse volunt; altera eorum, qui ex æterna materia, quemadmodum ex lignis & lapidibus domum construit architectus; postrema, quæ mundum hunc æternum esse statuit, semperque talem extitisse qualis nunc est. Thales, quem primum Græci putant rerum naturalium caussas esse rimatum, dixit Mentem, Deum videlicet, cuncta ex aqua finxisse, mundum opus esse Dei, Deum ipsum antiquissimum esse rerum omnium, utpote ortus expertem. Eadem hæc ac clarius etiam expressit Anaxagoras, cum motum & descriptionem rerum omnium Mentis infinitæ vi & rationi adscripsit. Ad Deum quoque fabricam mundi referebat Anaxagoræ auditor Archelaus, Socratis præceptor. Præceptoris sententiæ adhæsit Socrates, quem refert Aristobulus dixisse, videri se vocem Dei mundum molientis audire, cum universi hujus ornatum contemplaretur. Quod & ante Socratem pronuntiasse Pythagoram, Platonem veró post Socratem, reperimus. Atque hæc non obscure arcessita sunt ex illis vocibus, quibus jussisse Deum narrat Moses, mundum extare. Plato suam de mundi ortu sententiam compluribus locis, sed præcipue in Timæo & Sophista diserte expressam consignavit, hujusque opificii molitionem palam ad Deum retulit: quodque diligenti observatione dignissimum est, Deum non ex æterna materia, suique coæquali, mundum compegisse ratus est, sed eduxisse ex nihilo, solaque sua voluntate ad id eguisse. Idoneum testem damus Hieroclem in libello De providentia & fato, cujus hæc verba sunt: κατὰ πλάτωνα θεὸν αὐτὸν περϋφήστησιν ἡ σκέψις πάσης ἐμφανοῦς τε καὶ ἀφανοῦς διακοσμήσεως δημιουργὸν, ἣν ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένου παραγαγεῖν τὸν τεχνίτην· ἀρκεῖν γὰρ αὐτῷ εἰς ὑπόστασιν τῶν ὄντων τὸ οἰκεῖον βούλημα. *Hæc speculatio, juxta Platonem, Deum ipsum statuit omnis aspectabilis mundi opificem, quem è nulla re subjecta artifex eduxerit; cum propria ejus voluntas sufficiat, ut*

Euf. Demōstr. Evang. libr. 3. cap. 3.

Thales ap. Cic. de natur. Deor. libr. 1. & Minut. Fel. & Plutarch. Symp. Sept. Sap. Diogen. Laërt. in Thalet.

Anaxag. apud Cicer. de nat. Deor. libr. 1. Plut. de placit. Philos. lib. 1. c. 3. Euseb. Præp. Evang. l. 1. c. 8. l. 10. c. 14. l. 14. c. 14, & 15, & alios.

Arch. ap. Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 24.

Aristobul. ap. Clemēt. Alex. Strom. 5. Euf. Præp. Evang. lib. 13. cap. 12, & 13. Socrat. apud Platon. in Phædon. Plato in Timæo.

res existant. Quæ mere Mosaica sunt; uti & quæ de siderum procreatione differunt. Uterque enim, Moses & Plato, posita ea dixit in cælo ad generationem, distinctionemque temporum. Et quemadmodum factum id vult Plato *à Verbo & mente Dei*, διὰ λόγου θεοῦ καὶ διανοίας, ita factum id canit David Verbo Dei & spiritu oris ejus. Ait enim: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Atque hæc Mosis & Platonis consensio acute ab Eusebio & Augustino observata est. Itaque uno ore sententiam hanc adscribunt Platoni, non prisci solum Christiani scriptores, Justinus, Theophilus, Tertullianus, Minutius, Lactantius, aliique multi, sed Ethnici quoque. Verum hoc discrepant, quod quidam ex illis sic opinatum fuisse Platonem volunt, mundum quidem esse Dei opificium, sed æternum tamen; cum tempus nullum fuerit, quo eum nondum creaverit Deus. Ut si ex æterno tempore corpus Soli objectum fuisse dicas, vel pedem pulveri impressum; umbram corporis hujus, pedis hujus vestigium, æternum quoque dicere necesse sit. Hanc sententiam Platoni tribuit, præter alios complures, Proclus, tanti nominis auctoritate delirium suum de æternitate mundi studens defendere. Et Amelius Platonis sectator, itidem ut alii factionis ejusdem plerique, cum mundum æternum esse crederet, à Deo tamen genitum putabat. Quinetiam modum explicabat quo genitus esset, Verboque factum dicebat, Heraclitum in eo sequi se professus; ac Johannis quoque Evangelistæ, quem Barbari cognomento indicabat, prætendens auctoritatem, quem scripsisse ajebat, in prima rerum creatione Deo adfuisse Verbum hoc, & omnia per illud extitisse. Verum Platonem ab erroris hujus dedecore graviter & solide vindicant, ex Ethnicis Plutarchus, Atticus Platonicus Philosophus, è cujus disputationibus excerpta nonnulla habes apud Eusebium, & Ænean Gazæum; & Hierocles, qui Platonem opinatum esse negat, aut materiam, aut mundum, qui ornatus & apta compositio materiæ est, ab æterno extitisse; sed utrumque vult habuisse initium,

Psalm. 32. 6.

Euf. Præp. Evang. l. 11. c. 30. Aug. de civit. Dei, l. 8. c. 11. Justin. Paræn. & Apol. 2. Theoph. ad Autolyc. lib. 2. Tertull. Apol. cap. 11. Lactant. Instit. lib. 4. cap. 4. & libr. 7. cap. 7.

Procl. in Tim. Amel. apud Euf. Præp. Evang. lib. 11. cap. 19. Cyrill. contra Julian. l. 8. August. Conf. lib. 8. & de civit. Dei, lib. 10. cap. 29.

Plutarch. περὶ ψυχογονίας. Euf. Præp. Evang. l. 15. cap. 6. Æneas Gaz. in Theophr. Hierocl. de providentia.

Philo de mundo. & ex nihilo fuiſſe à Deo eductum: ex Judæis Philo, qui Ariſtotelis ipſius teſtimonio vanitatem hanc refellit: ex Christianis Ambroſius, & Zacharias Mitylenæus, aliique nonnulli, quorum nomina prætermitto. Sed & Platonicis in ea hæreſi obfirmatis objicit Auguſtinus, non obſcure ſcripſiſſe Platonem, mundum aliquando eſſe cœpiſſe, & initium habuiſſe. Inſignis etiam Platonicarum ſententiarum aſſertor Porphyrius, mundum affirmat non eſſe caſu ortum, ſed opificium Sapientiæ Dei: ejus videlicet Sapientiæ, quæ apud Salomonem cuncta cum Deo compoſuiſſe ſe jactat. Poſt Platonicos Antiſthenes, Cynicæ inſtitutionis doctor atque princeps, Deum eſſe definivit ſummæ totius artificem: & Stoicorum magiſter Zeno Deum appellat *Verbum*, Tertulliano teſte, eumque *determinat factitatorem univerſitatis, qui cuncta diſpoſitione formaverit. Hæc Cleanthes in ſpiritum congerit, quem permeatorem univerſitatis affirmat.* Atque his porro aſſentiuntur Stoici reliqui, & mundum à Deo conſtitutum eſſe decernunt. Seneca in his mundum ſtatuit habuiſſe natalem, & *primum diem, cum in hunc habitum ex informi unitate diſceſſit.* Alibi vult licere ſibi rerum ſcrutari initia, *artificem mundi* quærere, *quis omnia in maſſa inerti latentia diſcreverit in ordinem, & confuſa diſtinxerit.* Id vero notabile imprimis quod ait, *Rationem facientem*, id eſt Deum, eſſe cauſſam mundi. Nempe Ratio illa eſt λόγος, ſive Verbum, quod Deum eſſe, & per quod facta fuiſſe omnia, ſciſcit Johannes. Ex Peripateticis à principe ſuo Ariſtotele, qui mundi initium negavit fuiſſe ullum, etſi non ſatis certo & conſtanter in ea opinione permanſiſſe viſus eſt, defecit Johannes Philoponus homo Chriſtianus, & initium mundo validis rationibus aſſignavit, & ſcripto confutavit argumenta octodecim, quibus mundi æternitatem tuebatur Proclus. Proclo viciſſim adverſus Philoponi vim ſuppetias ferre conatus eſt Simplicius; & nemo tamen illorum negavit à Deo repetendam eſſe mundi originem. At jam ante Philoponum ab Ariſtotele deſciverant nonnulli Lycei alumni:

Ambroſ. in Hexaëm. cap. 1. Zachar. Mityl. Diſp. de mundi opificio. Auguſt. de civit. Dei, libr. 10. cap. 31. Porphyr. de antr. Nymph. Proverb. 8. 30. Tertull. Apol. cap. 21. Senec. Nat. Quæſt. libr. 3. cap. 30. de vita beata cap. 31. Idem Epiſt. 65.

inter Peripateticos enim, Pythagoricos, & Stoicos convenire prodit Lactantius, mundum divina providentia esse effectum: & Auctor libelli De mundo, qui Aristoteli tribuitur, Aristotele licet recentior, sive Posidonius ille fuit, sive alter quispiam, veterem esse sermonem ait, & à majoribus traditum, omnia ex Deo & post Deum extitisse. Sed & ab Italicis Philosophis petere nos quoque posse præsidium monuit loco proxime laudato Lactantius. Duci ipsorum Pythagoræ præiit Pherecydes, qui Deum dixit, cum mundum procreare vellet, Amoris formam assumsisse. Pythagoras vero, cum mundi hujus fabricam & ornatum contemplaretur, videri sibi ajebat, uti supra dixi, audire vocem illam Dei, qua existere jussus est. Docebat idem res omnes ab unitate proficisci, atque hanc unitatem esse Deum ipsum, rerum omnium opificem, principium, patrem, atque mentem. Quæ fuse explicat Hierocles. Hinc mirari licet quid sibi velit Tertullianus, cum scribit *totum hoc mundi corpus esse innatum & infectum, secundum Pythagoram.* Eadem quæ Pythagoras recinit Empedocles. Zaleucus Pythagoreus, qui Locris suis leges posuit, credi jussit esse Deos, omniaque ab ipsis esse facta, non fortuito extitisse. Fuit ex eadem gente percelebris ille Timæus, cujus interpretem se gessit Plato. Cognovit is procreatum esse mundum, & prædicavit, Deum appellans fabricatorem universitatis hujus, patrem, opificem, principium; materiam vero, unde eum prodiisse vult, nihil aliud esse dicens, quam locum & sedem. Deo quoque adscribit fabricam rerum Onatus Pythagoreus; adscribit & Thearides in libro De natura. Nec tacendus Galenus, à quo doctrina eadem prodita est. Vocandi quoque ad partes Poëtæ, atque imprimis Hesiodus, qui terræ, cæli, siderum, rerumque omnium machinationem suavissimis carminibus, & Mosaicæ doctrinæ valde consonis, in Theogonia celebravit. Succedat Sophocles, qui vere unicum esse Deum, cæli terræque procreatorem affirmat iis versibus, quos ex Hecatæi libro de Abrahamo & Ægyptiis repræsentavit Eusebius,

Lactant. Instit. libr. 2. cap. 8.
Auctor libr. de mundo cap. 6.
Pherecyd. ap. Procl. in Tim.
Pyth. ap. Clem. Alex. Strom. 5. & Eus. Præp. Evang. l. 13. c. 13. & Theodor. Therap. Serm. 2. de princip.
Hierocl. in aur. carm. Pythag.
Tertull. Apol. cap. 11.
Empedocl. ap. Eus. Præp. Evang. l. 1. cap. 8.
Zaleuc. apud Diodor. lib. 12.
Tim. Locr. de anima mundi.
Onat. ap. Stob. Eclog. Phys. l. 1. cap. 1.
Thear. ap. Clement. Alexand. Strom. 5.
Galen. Hist. Philos.
Hesiod. Theogon. v. 116, & sq.
Soph. apud Eus. Præp. Evang. l. 13. cap. 13.

aliique è vetuſtis Patribus complures: & merito ſane, vix enim Chriſtianus homo de Deo & fabrica rerum illuſtriora verioraque profari queat. Egregia quoque ſuper his prolocutus eſt Euripides in Menalippe; utpote traditæ ſibi ab Anaxagora diſciplinæ memor. Egregia & Ariſtophanes in eo loco quem ex Avibus depromunt Lucianus, ſeu quicunque auctor eſt Philopatridos, & Suidas. Advocandus & Aratus, qui aſtra in cælo collocata fuiſſe dicit à Deo, in anni temporumque ſignificationem; plane ad mentem Moſis. Non multum abſimilia leguntur in Apollonii Argonauticis, & in Pſeudo-Orphei libro ejuſdem argumenti, aliiſque carminibus quæ hoc nomine inſcripta ab antiquis Patribus paſſim recitantur. Cui & Lini itidem ſuppoſititii teſtimonium poſſis adjungere. Nonnihil quoque in eamdem ſententiam ſuppeditant Virgilius & Horatius, mundo adſcribentes ortum, nec ortus tamen modum exponentes: & ille quidem, cum canentem inducit Silenum, ut coactis rerum ſeminibus mundi tener orbis concreverit; hic vero, cum mores animalium primis terris prorepentium deſcribit. Sed vereor, ne ex Epicuri hortis ſublecta iſta ſint. Clarius Ovidius, cum mundi narrat ortum, & Deo auctori aſſignat. Jam ſi conſulamus gentes totas, quæ doctrinæ laude floruerunt vetuſtis temporibus, vel quæ hac etiam ætate commendantur ab eruditione, ipſarum quoque feremus ſuffragia. Phœnicum ſententiam ſuper principiis rerum explicavit Sanchoniathon, Moſaicæ adeo conſentaneam, ut Moſis libros legiſſe eum & excerpſiſſe non dubiis olim conjecturis probaverimus. Ægyptii, cum mundi originem adumbrare vellent, Deum opificem Cnephum, ovum ore exſpuentem pingebant. Definiebant iidem mundi ætatem, atque eo etiam vanitatis abierunt, ut natalis mundi aſtrologicum thema conſtituerent, multaque ex hac genitura, juxta futiliſſimæ artis præcepta, in conſequentes ætates eventura colligerent. Id thema exhibuerant Æſculapius in Myriogeneſi, & Anubius; Petoſiris etiam & Necepſo, celeberrimi gentis hujus Aſtrologi;

Euripid. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 7.
Suid. in χάος.
Arat. init.
Virgil. Ecl. 6.
Horat. Serm. libr. 1. Sat. 3.
Ovid. Metam. libr. 1.
Sanchon. apud Euſ. Præp. Ev. libr. 1.
Demonſt. Ev. Prop. 4. cap. 2. §. 2. fol. 42.

unde exceptum repræsentavit Julius Firmicus, & cognitum sibi Macrobius commemoravit. Persæ veteres, quorum dogmata atque ritus hodieque retinent propagati ab iis per Orientem plerique; Deum rebus omnibus antiquiorem, rerum omnium opificem & rectorem agnoscunt. Agnoscunt & Ismaëlitæ illi Loquentes appellati; ut & Muhammedani universi. Indi, priscique Brachmanes, perinde ut Græci, mundum aliquando esse cœpisse senserunt, teste Megasthene apud Strabonem; & Deum, statuam quamdam portentosam dedisse Filio suo cum orbem crearet, quemadmodum legimus apud Porphyrium in libro de Styge: quod à me jam supra notatum est. Nec doctrinam super mundi opificio à majoribus susceptam penitus abjecerunt Indi novitii; ea vero differunt, quæ partim petita sunt ex Mose, partim ex veterum Ægyptiorum libris. Nam & ovum per fistulam ex ore Dei emissum primo; deinde magis magisque amplificatum in magnam illam evasisse molem narrant, quæ Mundus appellatur. Plurima denique Mosaicarum sententiarum affinia super ea re disputant eruditiores Sinæ. Hi mundi ortum his assignant temporibus, quæ optime congruunt cum sacra Historia, si modo ex Septuaginta Interpretum numeris calculi subducantur. Consentanea quoque his est Indorum ratiocinatio; consentanea & Chaldæorum veterum. Id enim perspicue colligitur ex observationibus, quas Callisthenem Babylone misisse in Græciam ad Aristotelem scripsit Porphyrius, uti legitur apud Simplicium. Nec orbis procreationem nesciverunt Americani, ac Virginenses præcipue, qui Deum unum primarium agnoscunt, Deorum inferiorum conditorem, quibus usus sit tanquam instrumentis ad mundum fabricandum; ac primum aquas, materiam scilicet ex qua finxerint cætera Dii illi Medioxumi.

Jul. Firmic. Astronom. l. 3. in Præf. & cap. 1. Macr. in Somn. Scip. lib. 1. c. 21.

Strabo lib. 15.

Simpl. in Arist. de cæl. libr. 2. Comment. 46.

CAPUT VI.

De providentia Dei, & gubernatione mundi.

MUNDUM porro Dei providentia & consilio regi putant, quicunque creatum ab eo fuisse rentur; & eorum etiam quibus aliter visum est bene multi. Nam præter paucos admodum, tum qui atomorum & vacui propugnaverunt doctrinam, Leucippum, Democritum, & Epicurum; tum qui Deos penitus sustulerunt, Euhemerum Messenium, Diogenem Phrygem, Hipponem, Diagoram Melium, & Theodorum Cyrenæum; tum & Protagoram, qui de iis dubitavit; unumque fortasse præterea & alterum; cæteri omnes Deum res mundi hujus administrare confessi sunt. Ne Aristoteles quidem, qui mundum ab omni retro ævo credidit extitisse, id inficiatus est: nam & quæ gererentur in cælis, cura Deorum geri censebat; & quæ essent infra Lunam ita à Diis administrari, ut ad universalia, genera dico & species, & ad res ex certo & usitato naturæ ordine etiam in singularibus evenire solitas, providentia eorum pertineret; non ad ea quæ casu, vel ex libero hominis arbitrio contingerent; sed tamen vere dici omnia gubernari à Deo, quod naturæ tradiderit Deus legem motumque, unde rerum omnium motus consequatur. Hanc doctrinam late explicavit Auctor libelli De mundo, quam veterem esse ait, & inter omnes homines à veteri ævo, majoribusque proditam. Alexander vero Aphrodiseus, doctissimus Aristotelis assecla & interpres, diserte scripsit in libro De providentia, quem sæpius laudat Cyrillus, esse à Deo alienum censere, res hasce inferiores curare ipsum nolle. Et planissime Simplicius ubertimque docuit, Deum ad regendas singulas orbis partes, resque humanas procurandas, providentiam suam demittere. At Platonici quidam Aristotelis opinionem Platoni

Auct. libri de mundo cap. 6.

Cyrill. contr. Julian. libr. 2.
Simpl. in Epict.

toni affingere frustra conati sunt: Jamblichus in his & Proclus; quasi crediderit, quæcunque sunt infra Lunam naturæ moderanda Deum permittere, ipsum ab iis abstinere. Vanum hoc fuit commentum hominum Platonicam Peripateticamque doctrinam inter se conciliare studentium. Nam passim Plato, sed præcipue in Sophista, hanc rejicit sententiam, illam amplectitur; ejusque decreta subtiliter & argumenta explanat Hierocles. Minime vero me fugit quid super his differat Nemesius. Triplicem ille distinguit Platonis providentiam; primam Dei, quæ procuret universalia & ideas atque cælum; secundam, demandatam inferioribus Diis, quæ circa rerum terrestrium ortum & interitum versetur; tertiam, commissam Dæmonibus, quæ regat res humanas. Verum cum triplex hæc providentia à prima, quæ supremi Dei est, proficiscatur; Eusebius id ipsum sensisse de Dei providentia Platonem scripsit, quod Mosem Ebræosque Prophetas. Attici præterea Platonici Philosophi dissertationem profert, palam definientis Platoni visum aliud ac Aristoteli; hunc à singularibus removisse providentiam Dei; illum ad hæc eam prorogasse. Hanc à septem Sapientibus, Pythagora, & Socrate traditam sibi disciplinam retinuit Plato, & ad posteros transmisit. Primas inter assertores divinæ providentiæ tenuerunt Stoici, quorum tamen aliquos subtraxisse quædam divinæ providentiæ non sum nescius: nec inter eos assertores postremi fuerunt Pythagorei. Eamdem concelebrarunt vetustissimi Græcorum Poëtæ; & cum omnia cerni ab Oculo Justitiæ canerent, manifesto expressam voluerunt. Vir sine dubio magnus omnium judicio Timoleon domi suæ sacellum αὐτοματίας constituit, & sanctissime coluit, quod nihil rerum humanarum sine Deorum numine agi putaret. Et inter Ægyptios denique, Arabes Loquentes, Chaldæos, Persas, Brachmanes, atque Sinas viguit hæc opinio, & ad hanc diem perseverat. Atque hinc constat verum esse quod dixit Ælianus, neminem esse inter Barbaros, qui non & Deos esse, & res humanas curare agnoverit.

Hierocl. de provid.

Nemes. de natura hominis. cap.44.

Eus. de præp. Evang. libr. 15. cap. 5.

Ælian. Var. Hist. l. 2. c. 31.

CAPUT VII.

De creatione hominis.

I. Philoſophi plerique crediderunt hominem à Deo ex terra fuiſſe fictum; II. *ad ſimilitudinem Dei.*

Philoſophi plerique crediderunt hominem à Deo ex terra fuiſſe fictum;

I. DE ortu hominis multiplex fuit veterum Philoſophorum ſententia. Qui voluerunt mundum caruiſſe principio, humanum genus æquale eſſe mundi, & ex æterno tempore propagatum eſſe generando rati ſunt. Qui mundo tribuerunt initium, de hominis natalibus non eadem ſenſerunt. Fuerunt enim qui ex limoſa terra Solis radiis tepefacta conceptos ſponte homines & editos ſint arbitrati: fuerunt & qui ſcopum veritatis aſſecuti, fictos à Deo è terra crediderint. Princeps in his ponendus Socrates, cujus inſignis extat de hominis procreatione diſſertatio apud Xenophontem. Conſentanea Socrati propoſuit Plato; cujus non in Timæo ſolum, aliiſque libris, verbis clariſſimis conſignata ea ſententia eſt, ſed in Protagora quoque, & in libris De legibus, ubi hominem eſſe ludicrum ait à Deo conditum. Nec repugnat quod in hoc ipſo opere addubitare videtur Athenienſis Hoſpes, utrum initio caruerit humanum genus, an aliquando natum ſit: nam non ita eſt; geminam tantum exponit opinionem, ut quod volebat inde effici oſtenderet. Igitur in manifeſto errore eſt Cenſorinus, cum Platonem & reliquos antiquæ Academiæ Philoſophos exiſtimaſſe affirmat, ſemper fuiſſe genus humanum: quod & in Apuleio reprobat Auguſtinus. Niſi ita excuſemus Cenſorinum, dictum id ab eo de hominis animo, quem è ſubſtantia divina delibatum fuiſſe, & totum hominem, etiamſi mortalis hujus corporis expers eſſet, conſtituiſſe Plato

Xenoph. Memorab. lib. 1.

Cenſorin. c. 4.

Auguſt. de civit. Dei lib. 12. c. 10.

censuit. Ne mulieris quidem hic ignorasse videtur originem; nam quod disserentem inducit Aristophanem in Symposio de Androgyni sectione, ex qua vir & fœmina, & insitus utrique ille conjunctionis appetitus prodierint; plane id indicat ortum Evæ, ex viri corpore abscissæ, ab eoque amatæ, & velut ad reparandum & resarciendum hoc dissidium quæsitæ. Cæterum & Academici plerique, & qui Platonici dicti sunt, recentiores videlicet illi doctrinæ propugnatores, hominem Dei figmentum esse fere dixerunt. Egregium illud Ciceronis, qui Academicus & est & haberi vult; hominem Cicer. de legib. libr. 1.
præclara quadam conditione generatum esse à supremo Deo, participem videlicet rationis, cujus expertia sint cætera animantia. Similia horum passim libris suis aspersit. Varro quoque, cum celebrem illam temporum induceret divisionem, & temporis ἀδήλε exordium ab origine hominum arcesseret; etsi modum originis non tradit, æternitatem tamen ab ea seclusit. Peccat itaque & sibi contradicit Censorinus, Censorin. c. 22.
cum de hac divisione disserens ait, ignorari utrum primum tempus habuerit initium, an semper fuerit; postquam primi hujus temporis spatia ab ortu hominum ad cataclysmum priorem determinavit. Arrianus homines ad bene sentien- Arrian. in Epict. lib. 1. cap. 3. & 12. & lib. 2. cap. 8.
dum de se ipsis hac ratione impellit, quod à Deo facti simus omnes, Deumque patrem habeamus. Scitum hoc Chrysippi, Deos condidisse homines, sui, ipsorumque inter se gratia, animalia vero propter homines, calculo suo comprobat Porphyrius. Et Jamblichus, quod homo sit egregiis facul- Porph. de abst. ab anim. libr. 3. cap. 20. Jambl. Protrept. cap. 3. Alcin. Isagog. ad Plat. Philos. cap. 16. & 17.
tatibus instructus, id opus esse colligit sapientiæ. Late hæc prosequitur Alcinous, & Platonis dictata de hominis procreatione Diis inferioribus à supremo Deo commissa, procreationisque modo, recinit. Quo errore deinde infecti sunt primis Ecclesiæ temporibus Simon, Saturninus, Carpocrates, Seleucus, Hermias, & Arnobius. At cum scribit Aristo- Aristotel. Oecon. libr. 1. cap. 3.
teles, homines sexu distinctos à Deo fuisse, nequaquam id ita accipiendum est, quasi ullum fuisse his voluerit nascendi exordium; nam humanum genus, perinde ut mundum,

ſemper extitiſſe opinatus eſt: verum ut radius à Sole proficiſcitur, ſic mundum, mundique partes & incolas, à Deo oriri exiſtimavit. Contra Stoici animantium fabricam divinæ ſolertiæ ita tribuunt, ut tempus aliquod fuiſſe putent, cum animantes non eſſent. Sic ſectæ hujus auctor Zeno, qui in mundi primordiis ſolo adminiculo divini ignis, hoc eſt, divina providentia, genitos homines aſſeveravit; quod ab ipſo factum voluit Chryſippus, uti mox dictum eſt à me, ſui noſtrique cauſſa, cætera propter nos. Sic apud Ciceronem Balbus Stoicus. Sic & Seneca. Pythagoram Pythagoreoſque longe diverſa ſenſiſſe ſcribit Cenſorinus, nempe extitiſſe ſemper genus humanum. Et tamen, vel eo ipſo auctore, excipiendus eſt ex hoc numero Empedocles, qui membra hominum ex terra quaſi prægnante paſſim edita, in formam humanam coiiſſe prodidit. Excipiendus & juxta Cenſorinum Parmenides, Empedocli fere aſſenſus. Excipiendus & Archytas, Jamblicho teſte, qui verbis ex Archytæ libro De ſapientia depromtis comprobat hominem à Deo creatum, & egregiis animi corporiſque facultatibus inſtructum eſſe, ad naturæ ordinem contemplandum. Quod & à Pythagora ipſo traditum eſſe conceptis verbis pronuntiat. Abierunt in eamdem ſententiam partium harum aſſeclæ Euryſus & Euryphamus; quorum hic in libro De vita, unde fragmentum excerpſit Stobæus, Moſaicum præterea iſtud retulit, nomina ab homine rebus eſſe impoſita, quibus diſcernerentur. Abierunt iſto & Crito, & Hierocles; necnon & Demophilus in Pythagoricis ſententiis. Epicharmus rationem hominis dixit eſſe divinæ rationis propaginem, & per mortem ſolutis, quæ conjuncta erant, animo & corpore, eo redire ſingula unde venerant, animum ſurſum, corpus in terram. At Parmenidis auditorem Zenonem Eleaten homines putaſſe terra eſſe genitos, auctor eſt Diogenes Laërtius. Ficta illa à Græcis hominum fictoris Promethei fabula, originem hominum ex luto plane indicat. Indicat & Vulcano adſcriptum ab Heſiodo figmentum nefariæ mulieris

Zeno apud Cenſor. cap. 4.
Chryſipp. ap. Porph. de abſtin. ab an. l. 3.
Cicer. lib. 2. de nat. Deor.
Senec. de benef. lib. 6. c. 23.
Cenſor. cap. 4.
Empedocl. ap. Plutarch. lib. 5. de placit. Phil. cap. 9. Varron. apud Nonium in Blitum. Cenſorin. cap. 4.
Parmenid. ap. Laërt. & Cenſor. cap. 4.
Jambl. Protrept. cap. 3.
Jambl. Protrept. cap. 9.
Euryſ. apud Clement. Alex. Strom. 5.
Eurypham. ap. Stob. de felicit. Serm. 101.
Crit. ap. Stob. Eclog. Phyſic. libr. 2.
Hieroc. in Aur. Carm. Pythag.
Epicharm. ap. Plutarch. Conſol. ad Apoll.
Zen. Eleat. ap. Laert. lib. 9.

Pandoræ, ex qua mulierum omne genus ſit propagatum. Quæ quanquam celebrata ſunt carminibus Poëtarum, clarius ea tamen, & aptius ad hiſtoriam, mentemque Moſis, perſequitur Protagoras apud Platonem. Ait enim fuiſſe illud tempus, cum eſſent quidem Dii, nondum tamen mortales eſſent: quorum procreandorum poſtquam affuit tempus, confictos illos eſſe à Diis ex terra; additumque ignem, illud nempe *ſpiraculum vitæ*, quod *inſpiravit Deus in faciem hominis formati de limo terræ.* Addit deinde vitæ commode tolerandæ ſubſidia ex Vulcani & Minervæ officinis fuiſſe detracta à Prometheo, & homini ſubminiſtrata, quibus ſignificatur Paradiſus voluptatis, copiis omnibus ad beate vivendum affluens, in quem inductus homo eſt à Deo. Jam vero ærumnas, hominibus poſt peccatum Adami in victu comparando à Deo propoſitas, manifeſte expreſſit Heſiodus, cum diceret terram affatim hominibus bona ad vivendum fuiſſe ſuppeditaturam, & unius diei laborem ad anni totius victum fuiſſe ſuffecturum, ni Juppiter Prometheo ob fraudem atque noxam iratus fruges fructusque terræ occuluiſſet; quibus frui non aliter poſſit, niſi multo ſudore & labore improbo extundantur. Quod autem ſubjicit ſacer Codex, futurum ut poſt vitam calamitoſe actam in terram revertatur homo, de qua ſumtus eſt; id pulchre retulit Euripides, quemadmodum & is quem dixi Epicharmus, & in Epitaphio ſuo Seneca, ſive quiſquis id compoſuit, cum utramque hominis partem illuc, unde orta eſt, redituram definierunt; animum in cælum, corpus in terram. Diſerte quoque Ovidius opificium mundi ad Deum, hominis formaturam ex luto ad Deum Prometheumque retulit. Acute vidit & Phurnutus, ſive potius Cornutus, hac Promethei fabula adumbratam fuiſſe divinam providentiam, mundi totius ac hominum quoque procreatricem. Præclare & Virgilius:

Cum primum lucem pecudes hauſere, virumque
Terrea progenies duris caput extulit arvis.

Sic enim legendum eſſe, non Lactantius modo & Philargy-

Plat. in Protagora.

Gen. 2. 7.

Heſiod. Oper. v. 42, & ſeq.

Euripiſi. Supplicib.

Ovid. Metam. libr. 1.

Virgil. Georg. libr. 2. v. 340.

Lact. Inſtit. lib. 2. cap. 10.

rius, ſed ipſa quoque verſus ſententia demonſtrat: propterea enim *terream* vocat hominum progeniem, quod ex arvis, hoc eſt, ex terra caput extulerit. Flectenda illuc pariter fabula Deucalionis, humanum genus ex lapidibus, terra nempe compacta & durata, reparantis: & quæ de ortu ſuo Ægyptii, Arcades, Attici, Theſſali, Itali jactarunt, ullam generis ſui originem auctoremque eſſe negantes, præter eam quam incolebant terram: & quæ de hominum armatorum ex ſatis ſerpentium dentibus ortu vana vetuſtas confinxit. Flecti illuc itidem poſſent, quæ de luto in homines concreſcente commenti ſunt Anaximander, Democritus, Empedocles, aliique multi; ſi tam recte de rei cauſſa atque modo, quam de materia ſenſiſſent. Moſaicis aſſonant Theologica Perſarum. Adamum norunt, quem Hajurmaratum appellant: norunt & Evam, parentes generis humani, à Deo conditos. Extitit & apud veteres Brachmanes horum notitia; & nunc extat quoque apud Indos. Hi Adamum nuncupant Caſſiopam; Evam, Diti; & utrumque Brammæ mundi conditoris & rectoris opus eſſe rentur. Eamdem retinent doctrinam finitimæ gentes, puriorem aliquæ, aliquæ commentis infuſcatam. Siamenſes primum hominem cælo delapſum volunt. Sinæ virum & mulierem, ex nihilo conditos fuiſſe affirmant; conditorem vocant Taymum; virum, Pinſonum, ſive Puoncuum; mulierem, Pinſonam. Etſi de primi hujus hominis natalibus & ortu varia diſſerunt; quod in gente valde numeroſa, per vaſtiſſimas regiones locis diſcreta, ingenioſa ad hæc, ſtudioſa, & curioſa, vix aliter fieri potuit.

ad ſimilitudinem Dei.

II. Neque ſolum à Deo, ſed & ad Dei ſimilitudinem factum eſſe hominem, & humanam formam eſſe θεοειδῆ, quaſi dicas, *Deiformem*; & animos noſtros Deo eſſe cognatos & ſimiles, Platoni notum fuit. Quamobrem factum recte & ſapienter à Græcis ſtatuit Maximus Tyrius, quod humanam ſpeciem dederunt Deorum imaginibus; proximam quippe Diis eſſe, & ſimillimam hominum animam, ac ipſos pro-

Plat. de Repub. lib. 6. & apud Lactant. libr. 2. cap. 10.
Maxim. Tyr. Diſſert. 38.

pterea nobilem hanc ſui effigiem eleganti & habili corpori inſeruiſſe. Cum autem pervulgatum ſit, Platonem ſummum hominis bonum in ſimilitudine Dei poſuiſſe, ſimilitudinem autem illam in virtute; ſic exiſtimaſſe videtur, à nativa illa ſimilitudine ſibi impreſſa per nequitiam eos deficere, eamdem vero excolere & abſolvere per virtutem. Celebris fuit inter Pythagoricos hæc opinio. Teſtis eſt Ariſtoteles Alcmæonem Crotoniaten cenſuiſſe animam eſſe immortalem, quod ſimilis ſit immortalium. Euryphamus vero, in libro De vita, Deum ſciſcit feciſſe hominem naturæ ſuæ æmulum, utpote qui res invenerit præclaras & hominum generi perutiles; quæ divina ſunt opera, & Deo digna. Et Euryſus in iiſdem Pythagoricorum exhedris inſtitutus, ſcripſit in opere De fortuna, Deum in formando homine ſe ipſo uſum eſſe exemplari. Locum exhibet Clemens Alexandrinus. Plura ex intimis ſectæ hujus arcanis depromit Hierocles. Deum vult ſola ea, quæ ratione prædita ſunt, ad ſimilitudinem ſui formaſſe: triplex autem horum eſſe genus, Deos, Heroas, & Dæmones terrenos, quos inter animos hominum ponit: mundum quoque, qui & ipſe ratione pollet, triaque hæc complectitur, Dei eſſe imaginem; & ejus prima, Deos nempe, prima ſupremi Dei referre; media, Heroas ſcilicet, mediis Dei ſimilia eſſe; poſtremis poſtrema, ſive Dæmones: & primorum quidem accuratiorem eſſe ſimilitudinem, quam mediorum; horum etiam, quam poſtremorum. His non valde diſpar eſt Brachmanum dogma, qui multa habent Pythagoricorum doctrinæ affinia, ab Ægyptiis accepta, unde ſua hauſit Pythagoras. Docent illi diſtinctionem gentis ſuæ per certas tribus, quas nullo cognationis vinculo jungi inter ſe patiuntur, inde eſſe ortam, quod conditor ille hominum Bramma alios capite & facie ſibi ſimiles fecerit, alios humeris & brachiis, ventre aliquos, reliquos cruribus & pedibus. Finem facio in illo Ovidii, Prometheum, cum informaret hominem, humum aqua dilutam & maceratam in Deorum effigiem finxiſſe.

Ariſt. de anim. lib. 1. cap. 2.

Euryph. in Fragm. Pyth.

Clem. Alex. Strom. 5.

Hieroc. in aur. Carm. Pythag. & de provid. & de fato.

Ovid. Metam. libr. 1.

CAPUT VIII.

De anima.

I. *Animam à Deo esse conditam;* II. *corporis expertem;* III. *& interitus.*

Animam à Deo esse conditam,

Plutarch. de placit. Phil. lib. 4. cap. 7.

I. CHRISTIANUM dogma de origine, natura, & dotibus animæ, multis juvatur veterum Philoſophorum ſuffragiis. Nam primum eſſe à Deo conditam dixerunt Pythagoras & Plato. Teſtem damus Plutarchum, qui utrumque decreviſſe ait, animam non eſſe Deum, ſed opus Dei æterni. Damus & Minutium, qui Platonem ait ſtatuiſſe in Timæo, Deum eſſe *artificem animæ.* Itane vero, inquies, opinati ſunt illi, quos veteres conſtanter perhibent animam dixiſſe eſſe ortus expertem? Dixerunt ſane; & Dei tamen opus eſſe rati ſunt. Timæus enim, qui ſumma Pythagoricæ doctrinæ capita libello De anima mundi & natura complexus eſt; & Plato, qui fuit Timæi & Archytæ familiaris, Pythagoreorumque ſententias fere retinuit, ac illam præſertim, quæ eſt de natura animarum, ſicque librum hunc explicavit uberiori commentario, ut plane viſus ſit aſſentiri; ex miſtura & temperatione materiæ & formæ, quæ æternæ ſint, animam univerſi voluerunt à Deo eſſe conflatam; ex eadem deinde miſtura formatas quoque eſſe humanas animas, ſideribuſque primo adjunctas, & velut in currum impoſitas, unde certis deinde temporibus in corpora mitterentur. Itaque ſi principia illa æterna animarum ſpectes, æternæ utique & ortus expertes habendæ ſunt; ſin conflaturam ipſam formaturamque, opus ſunt ſummi Dei. Doctrinam hanc integram retinuerunt recentiores aliqui, quidam varie interpolarunt. Quorum commenta rimari nihil nunc

nunc attinet ad noſtrum inſtitutum. Ii ſolum nobis commemorandi ſunt, qui ad Chriſtianæ doctrinæ veritatem viſi ſunt propius acceſſiſſe. Et ex Pythagoricis quidem Hierocles docet Deum ipſum animas humanas finxiſſe, cum brutorum animas naturæ edendas reliquerit; nulliuſque mortalis rei procreationem in ſe recepiſſe Deum ipſum, ſed aliis permiſiſſe. Alibi quoque pervulgatam illam inter Philoſophos magni nominis, & Pythagoræ ac Platonis dogmati conſentaneam repudiat ſententiam, quæ Deum ſtatuit unicam totius univerſi formaſſe animam, unde ſinguli homines animas ſuas hauſerint, quas poſt mortem in animam illam univerſalem refundant. Contra vero ſingulas hominum animas, diſtinctas, ſuiſque finibus circumſcriptas, ſeparatim conditas eſſe à Deo aſſeverat, ſed conditas tamen ante omne tempus; adeo ut divinæ ſimilitudinis participes, & æterna Dei opificia dicendæ ſint. Brachmanes quoque, ab Ægyptiis Pythagoræ itidem magiſtris inſtituti, aliæque ad ortum ſitæ gentes, animas à Deo volunt eſſe genitas, ad Deumque reverti. At Macrobii doctrina hæc eſt, Deum ſe mentem creaſſe; quæ qua ſui parte Deum auctorem ſuum reſpicit, ipſius eſſe ſimilem; qua parte poſteriora ſpectat, animam edidiſſe. Et Proclus animam compotem rationis quæ in nobis eſt, anima rationis experte nobiliorem eſſe dixit: utpote à ſummo rerum opifice conditam, cum hæc recentiorum inferiorumque Deorum opus ſit. Huc eos adde, qui Dei nos eſſe genus dixerunt, quod ad Chriſtianæ de animæ origine ſententiæ confirmationem pertinere duxit Paulus: per creationem enim & ſimilitudinem cognatæ Dei ſunt animæ. Nec unus aut primus id protulit Aratus, cujus verba affert Paulus: in Carminibus aureis Lyſidis, quæ tribuuntur Pythagoræ, divina aſſignatur hominibus origo, quæ Pythagoræ Italicorumque Philoſophorum omnium doctrina fuit. At originis hujus rationem non ex creatione & ſimilitudine Dei petebant, quod faciunt Chriſtiani, ſed quod ex mente divina delibatos animos haberemus. Animas venire à Deo,

Hierocl. in Carm. Pythag.

Hierocl. de provident.

Macrob. in Somn. Scip. cap. 14, & 17.

Procl. in Alcib. I.

Act. 17. 28.

ab eoque mitti in corpora ſcitum eſt Empedoclis & Heracliti; venire deſuper, illucque reverti, ſcitum Epicharmi. Eadem proloquitur Euripides, eadem Plato, proptereaque animum ſæpe divinum Diiſque cognatum appellat. Sic Philo, quem merito Platonem Judæum dicas: ſic Judæus alter Joſephus. Sic Platonicæ Philoſophiæ egregius interpres Plotinus: ſic Plotini auditor Amelius, Amelii Porphyrius, Porphyrii Jamblichus. Taurus etiam ex eodem grege, qui Antonini Pii temporibus floruit, Timæi doctrinam ſecutus, dixit à Diis in terras dimitti animas. Sed & Ariſtoteles, ejusque ſectator Heraclides Ponticus, animam divinam, Deorum affinem, de cælo lapſam eſſe ſenſerunt. Ex Stoicis vero tradit apud Arrianum Epictetus, nos à Deo eſſe avulſos, à Deo fabricatos, Dei opificia. Lucilius apud Ciceronem & Seneca ajunt animum, mentemque noſtram, divina cura eſſe perfecta, exiiſſe à Deo, divinæ eſſe originis. Unde & anima humana pervulgata appellatione Deus nuncupatur in Scholis Stoicorum. Apud eumdem Ciceronem Paullus Æmylius ex principiis Platonis, animas hominum de cælo petitas eſſe, divinas, imo Deos eſſe definit. Cicero vero ipſe, non jam ſub aliena perſona, ſed ex ſua diſſerens, animum docet eſſe ingeneratum à Deo, corporibuſque terrenis additum, atque hinc agnationem nobis eſſe cum Diis & ſimilitudinem. Cælo denique oriundos eſſe hominum animos, divino genitos ſemine, cæli cognatos, ac partem Deorum, produnt Virgilius, Ovidius, Manilius, aliique Latini ſcriptores. Quæ Ethnicorum commenta vetuſti Hæretici, Marcionitæ, Manichæi, aliique amplexi ſunt. Progrediamur vero, & an corporis expertes ſint animæ, diſputemus.

Eurip. Supplic. v. 532, & ſeq. Plato Phædon. Philo de mundi opificio. Joſeph. de bell. Jud. libr. 3. Plotin. Enn. 4. cap. 6. Amel. & Porp. apud Stob. Ecl. Phyſ. libr. 1. Jamb. de myſt. Ægypt. ſect. 8. cap. 6. Taur. ap. Stob. Ecl. Phyſ. lib. 1. Ariſtot. Moral. libr. 10. Heraclid. apud Stob. Ecl. Phyſ. libr. 1. Arrian. l. 1. c. 8. Cicer. lib. 2. de nat. Deor. Sen. Conſol. ad Helv. c. 6. Epiſt. 40, 72, 94, 120. Cicer. Somn. Scip. & libr. 1. de legib. Virgil. Æneid. libr. 6. Ovid. Metam. libr. 1. Manil. l. 2, & 4.

corporis expertem eſſe, II. Eſt apud Macrobium, *obtinuiſſe non minus de incorporalitate animæ, quam de immortalitate, ſententiam.* Scholæ certe utriuſque, Italicæ & Jonicæ, principes Thales & Pythagoras, doctrinæ hujus patronos ſe tulerunt. Thaletis porro veſtigiis hæſerunt Plato, ejuſque ſequaces, Xenocrates, Ammonius, & Ammonii auditor Plotinus: item Porphyrius, Jam-

Macr. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 14.

blichus, Proclus, & Alcinous, & quidquid Platonicorum nobiliorum fuit: ac Peripateticorum quoque, cum dictatore suo Aristotele, ejusque discipulo Dicæarcho, & Simplicio, & Peripateticorum familiari Dinarcho. Nec Pythagoram sua factio deseruit. Scribit Claudianus Mamertus, dixisse Archytam, *animam ad unius exemplum compositam esse, & sic illocaliter dominari in corpore, sicut unum in numeris.* Scribit & Gregorius Nyssenus, dixisse Numenium Pythagoricum, animas corporis esse expertes; quod & Hierocli placuit, atque item Sallustio Cynico. Sensisse id quoque Asclepiadem Bithynum medicum, qui fuit Pompeii æqualis, refert Plutarchus. Ponitur & à Mamerto Varro in iis, qui animo detraxerunt corpus; & Sextius uterque, pater & filius, in iis, qui & incorporeum & illocalem putarunt. Ponendus quoque Cicero inter illos, qui simplicem dixerunt esse animum, nihil admistum habentem, nihil concretum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Etsi vero in aliis multis à vero aberravit Eunomius; in iis etiam quæ pertinent ad animum aberrarunt Manichæi; ab anima tamen corpus vere segregarunt. Quod & jam ante à Judæis factum ex Philone cognoscimus.

Claud. Mamert. de statu anim. libr. 2. Greg. Nyss. de anima. Hier. in Carm. Pythag. Sallust. de Diis & mundo c. 8. Plutarch. de placit. Philos. lib. 4. cap. 2, 3. Claud. Mamert. de stat. animæ lib r. 2. Philo de somn.

III. Nunc videamus immortalesne à multis crediti sint animi. Id ita esse universæ consentiunt gentes, universæ retro ætates consenserunt. *Cum de animorum æternitate disserimus*, inquit Seneca, *non leve momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Utor hac persuasione publica.* Et Macrobius loco jam laudato: *Obtinuit non minus de incorporalitate animæ, quam de immortalitate, sententia.* Et his antiquior Plato pervulgatam hanc esse tradit opinionem, multisque ac vetustissimis sermonibus proditam. Atque hinc argumentum petit Cicero ad eam confirmandam: quippe naturæ vocem hanc esse, quod omnium sit consensus; sicque nationibus omnibus, quæ ubique sunt, esse persuasum, post mortem animos permanere; sic omni antiquitati, quæ quo propius aberat à divina progenie atque

& interitus. Senec. Epist. 117. Macrob. in Somn. Scip. l. 1. cap. 14. Plato de legib. libr. 11. Cic. 1. Tuscul.

ortu, hoc certius veritatem cernebat. Id adeo primis illis inter Græcos Philoſophiæ parentibus, Thaleti & Pherecydi, tam conſtans certumque viſum eſt, ut doctrinæ hujus auctor uterque dictus ſit: & Thales quidem à Chœrilo Poëta, ut retulit Diogenes Laërtius, à Gregorio Nyſſeno, & à Stobæo; Pherecydes vero à Cicerone, teſte idoneo. Utriuſque ſententiam ſtudioſe propugnavit ſua ſecta. Et inter Jonicos quidem Anaxagoras, & deinde Socrates, cujus argumenta fuſe expoſuit Plato in Phædone. Nam cum locis quibuſdam viſus eſt id dubie proponere, antiquum obtinuit, nec aliter ſe gerere debuit, qui de rebus omnibus dubitandi auctorem ſe tuliſſet. Nonnunquam etiam ad alienam ſententiam ſe accommodat; velut cum ad mortis contemtum homines ſtudet adducere, faciendum id eſſe probat, & ab iis qui immortales animos eſſe credunt, & ab iis qui mortales. Quamobrem ad hanc Socratis diſputationem attendens Cato apud Ciceronem, & Cicero ipſe cum ex ſententia ſua diſputat, poſtquam ex animi immortalitate ſolatium mortis petiit, ne iis quidem valde timendam eſſe mortem oſtendit, qui animos interire exiſtimant. Sic & moriens Cyrus apud Xenophontem, poſtquam animum ſuum corpori ſuperſtitem futurum, propterea que colendum fore dixit, ſubjicit illico, etiamſi animus eſſet interiturus, Deos tamen eſſe pertimeſcendos. Sic Seneca: *Contemnite mortem, quæ vos aut finit aut transfert.* Sic denique Marcus Aurelius vanos eſſe probat mortis terrores, ſive ſenſus aliquis ſuperſit poſt mortem, ſive ſenſus omnis extinguatur. Alia vero ratio eſt Tertulliani, cum ait *ſapientiam Socratis*, qua morti proximus *immortalitatem vindicavit animæ, de induſtria veniſſe conſultæ æquanimitatis, non de fiducia compertæ veritatis;* nec enim id refert, vel ad obſcuritatem rei, vel ad ſolitam Socratis dubitationem; ſed ad nativam humanæ mentis caliginem, quæ veritatem Ratione certo conſequi non poteſt, ſed ſola Fide. *Cui enim*, inquit, *veritas comperta ſine Deo? cui Deus cognitus ſine Chriſto? cui Chriſtus exploratus ſine Spi-*

Diog. Laert. in Thalete.
Greg. Nyſſ. de anima
Stob. Eclog. Phyſ. libr. 1.
Cic. 1. Tuſcul.
Cicer. in Caton. maj. & 1. Tuſcul.
Xenoph. Cyrop. libr. 8.
Senec. de provid. cap. 6.
Marc. Aurel. lib. 8. §. 58.
Tertull. de anima cap. 1.

ritu ſancto? cui Spiritus ſanctus accommodatus ſine Fidei ſacramento? Socratis rationem tenuerunt Socratici, Xenophon, & Plato, quorum alter, ut dixi, Cyrum majorem inducit de immortalitate animorum præclare differentem; alter vero doctrinam eamdem non obiter, aliudve agens, ſed totis explicavit voluminibus, primusque exquiſitis rationibus confirmare inſtituit: quarum præcipua hæc eſt, animum humanum eſſe αὐτοκίνητον & ἀεικίνητον, hoc eſt, ex ſe ſemper moveri; quod autem ex ſe movetur, carere id ortu, ac proinde & interitu. Id è Phædro Platonis tranſtulit Cicero, & Platonici deinde concelebrarunt. Verum quoniam inde quoque animis ratione carentibus conciliabatur æternitas, uti optime à Lactantio notatum eſt; diſcrimen à ſapientia, ſolertia, Lactant. Inſtit.
memoria, providentia, ſcientia & ratione hominis petitum libr. 7. cap. 8.
eſt: quod acute diſputatum extat à Tullio in Tuſculanis Cicer. Tuſc. 1.
Quæſtionibus, & ab Alcinoo in Introductione ad Platonicam Alcin. cap. 25.
doctrinam. Ac in humana quoque anima differentiam hanc ineſſe voluit Plato, auctorem Pythagoram ſecutus, ut pars altera ratione polleret, eſſetque immortalis; altera rationis eſſet expers, mortique obnoxia. Sed & ex eo etiam, quod Dei ſit ſimilis animus hominis, immortalem eſſe colligit: quod propius accedit ad veritatem in ſacris voluminibus traditam, ac in libro præcipue Moſis. Nam, ut recte diſſeruit Euſebius, Euſ. Præp. Ev-
cum hominem ad Dei ſimilitudinem eſſe conditum primus ang. l. 11. c. 27.
dixit Moſes, primus utique animam immortalem eſſe definivit: quod utrumque pro ſua ſolertia ſumſit Plato, alterumque ex altero ſequi pervidit. Doctori ſuo aſſenſa eſt ſecta omnis Platonicorum: Xenocrates imprimis, qui proxime ad Pythagoram, animam eſſe dicens, non numerum, ſed in rebus poſitam quæ numerari poſſent, mortis tamen Plutarch. con-
immunem eſſe voluit. Voluerunt id & Plutarchus, & Apu- tra Colot. &
leius, & Maximus Tyrius, & Plotinus, qui totum librum in Romul. Apul. de Deo
huic argumento impendit. Verum, ut ex falſis principiis con- Socrat.
ſequentias falſas proficiſci neceſſe eſt, ex fatua opinione de Maxim. Tyr.
migratione animarum eo delapſus eſt, ut brutorum quoque Diſſ. 27, 28. Plot. Enn. 4. l. 7.

animas immortales esse crederet; & ex hoc etiam argumento, quod Platonicis familiare esse diximus, quidquid à se movetur semper moveri, stolidum hoc collegit, uti debuit, animas etiam plantarum non interire. Quod nisi intercidisset Porphyrii Epistola ad Boëthum, qua de animi natura disseruit, accuratius perspectam haberemus ejus sententiam. Id unum intelligere licet ex superstitibus magni illius viri reliquiis, animas eum immortales credidisse. Placuit idem Jamblicho; placuit Macrobio, homini Græco, Platonicæ sectæ addicto; placuit & Proclo, qui animam ex se genitam esse docuit, ex se esse, ex se moveri, ex se vivere, separabilem esse à corpore, ex se immortalem esse, ortus expertem & interitus, ipsam denique esse vitam viventem ex sese, & cognitionem se ipsam cognoscentem. Quæ cum animæ tribuit, non omni animæ tribuere putandum est, sive ratione prædita sit, sive non sit: nam brutorum animas ne animæ quidem nomine dignas censet, mortalesque esse declarat. Animam quidem brutis largitur Alcinous, alterum Philosophiæ Platonicæ columen, at mortalem esse consentit. Quæ ad Christianæ doctrinæ normam exacta esse dicas. Cicero vero, quam præclare sententiam hanc de immortalitate animorum asseruit! cum alibi passim, tum maxime priore libro Tusculanarum Quæstionum, ac in Somnio Scipionis. Miror equidem positum esse illum à Lactantio & aliis inter eos qui de ista re incerti essent. Meminissent Academicorum morem, dubitandi de omnibus, & in utramque partem disputandi. Quanquam nec pro adversaria parte attulit quicquam; tantum id voluit, ut monui jam supra, etiamsi interirent animi, mortem non esse pertimescendam. Imo, qui contradicerent, contemtim appellat, minutosque Philosophos vocat. Fuerunt in eadem sententia Cynici, altera Socratis propago, & clarissimus præsertim illorum Diogenes. Nec omittendum illud Sallustii, qui fuit eorum gregalis, rationales animas esse immortales; quæ ratione carerent, morti obnoxias. Immortalitatis vero modum rationemque

Jamb. de myst. Ægypt. sect. 8. Macr. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 13, 15, 16, 17. Procl. Theol. Platon. libr. 4. cap. 189. ibid. libr. 3. cap. 21. Inst. Theolog. cap. 184, 189. Idem Theolog. Platon. lib. 3. cap. 1. Alcin. Introd. cap. 25.

Lactant. lib. 7. cap. 7, & 8.

Cic. 1. Tuscul. & de Senect.

Sallust. de Diis & mundo c. 8.

definit apud Lucianum Demonax; ait enim immortalem esse quidem, verum ut universa. Quæ doctrinæ Stoicorum affinia sunt: animas enim volebant superesse quidem post mortem ad tempus aliquod, & pias quidem diutius; sed tandem resolutum iri in elementa mundi, ex quibus conflata erant, tum cum innovabitur mundus. Inde fit, ut Stoicos aliquando videas animis immortalitatem tribuere, aliquando detrahere: interire enim eas putant, utpote quæ esse desinant id quod erant; morte carere, utpote quæ in æternam illam universi naturam revolvantur. Ut si aquam è mari vase aliquo haustam & conclusam in ipsa maris aqua teneas, rursumque in mare vase effracto refundas, desinet esse separata illa maris portio vase conclusa & circumscripta; nec peribit tamen ex illa quicquam, mari scilicet permista. Hinc factum, ut asseveraverint aliqui Stoicos dixisse immortales esse animos, velut Epiphanius & Lactantius; qui & hac opinione ductos ait Cleanthem, Chrysippum, & Zenonem sibi manus attulisse; quæ an vera sint, non hic disquiro; quidam contra ac plures scripserint, Stoicis mortales visos esse animos & caducos. Hinc orta quoque Senecæ & Marci Aurelii in hoc argumento titubatio & inconstantia. Hinc insimulati sunt Stoici creditæ migrationis animorum ex corporibus in corpora: nam cum animos censuerint ex anima universi hauriri, in eamque refundi, necesse fuit eamdem illam animam universi in alia rursum corpora insinuari. Jam consulendi Peripatetici. Horum magister Aristoteles quid senserit de perennitate animorum, valde controversum est inter eruditos. Sunt qui dicant, primum hunc receptam de animorum immortalitate opinionem repudiasse. Sic Plutarchus & Atticus apud Eusebium, & optimus Aristotelis interpres Alexander Aphrodisiensis: sic Christiani scriptores, Justinus, Gregorius uterque, Nazianzenus & Nyssenus, Theodoretus, Æneas Gazæus, aliique multi. Ac ea sane principia posuit Aristoteles, ex quibus animæ colligi videatur interitus: quod magno suo flagitio ostendere conatus est Pompo-

Epiphan. lib. I. Hæres. 5.
Lactant. libr. 3. cap. 19.

Plut. de placit. Philos. l. 5. c. 1.
Euseb. Præp. lib. 15. cap. 9.
Alex. Aphrod. de anim. lib. 1. & Problem. libr. 1, & 2.
Justin. Paræn.
Greg. Nazianz. Orat. 33.

Gregor. Nyſſ. de anima. Theod. Therapeut. l. 5. ſerm. 5. Æn. Gaz. Theophr. Pomp. de immort. animæ. Phot. Cod. 249. Euſ. Præp. Evang. libr. 15. cap. 9.

natius; nam & ſibi diſcipulorum ſuorum conſcivit contradictiones, & Synodi Lateranenſis fulminibus afflatus eſt. Jam diu vero ante extiterant, qui Ariſtotelem vindicarent ab hac calumnia. Eſt in Excerptis Photii vita Pythagoræ, auctoris incerti. Illic conceptis verbis ſcriptum legas, Platonem, atque itidem Ariſtotelem, animorum immortalitatem docuiſſe, etſi quidam ſecus ſentiunt de Ariſtotele, in mentem ipſius haudquaquam ſatis penetrantes. Atticus vero apud Euſebium, objici ſibi fingit ab adverſario, Platoni quidem aſſentiri Ariſtotelem de immortalitate mentis; diſcrepare vero hac parte qua mentem diſjungit ab anima, quas ſeparatas negat Plato extare poſſe. Hanc doctrinam traditam reperias ab Ariſtotele. Mentem is certe ſeparari poſſe à corpore, nulli alii rei permiſceri, illæſam eſſe, intactam, corporeorum actuum affectuumque expertem, & immunem interitus, variis locis clariſſime ſignificavit. Quæ ſi recte interpretemur, dicemus id eſſe Ariſtoteli Mentem, quod Pythagoræ & Platoni partem animæ ratione præditam; ac proinde eadem ſenſiſſe, utpote qui partem animæ ratione carentem, mortalem dixerint; rationalem vero, ſempiternam. Ariſtotelis veſtigiis inſtitit Alexander Aphrodiſienſis, mortalemque eſſe dixit illam animam, quæ in Lyceo definitur, *actus corporis organici*; mentem vero Diis affinem, eſſe immortalem. Quam mentem & animæ nomine nonnunquam afficit. De Mente decreveruut eadem Peripatetici inſignes Themiſtius & Simplicius. Sine ambage vero perennitatem animæ aſſeruit Ponticus Heraclides, qui fuit auditor Ariſtotelis. His addere nihil attinet Johannem Philoponum, utpote Chriſtianum. Jam ſi Italicas perluſtremus Pythagoreorum exhedras, nihil diſſentaneum offendemus. Doctrinam enim hanc ab Ægyptiis ac Pherecyde magiſtro ſuſceptam confirmavit Pythagoras, dixitque ex anima univerſi, quæ Deus eſt, delibari animas hominum & brutorum; poſt mortem, piorum animas cælo ſuccedere, & in lacteum orbem evolare, ſideribus nempe redditas, & in animam univerſi

Ariſtot. de gener. animal. libr. 2. cap. 3.

Alex. Aphrod. lib. 1. de anima, & Probl. 2.

Them. de anima. Simpl. in Epictet. & de anima. Heraclid. apud Stob. Ecl. Phyſ. libr. 1.

verſi

versi resolutas; impiorum vero, variis suppliciis purgari pro meritis; tandemque elutis sordibus, postquam solus superest sensus æthereus & simplex ignis, in corpora reverti, atque eam partem animæ quæ purgatione eluitur, rationis esse expertem; quæ vero supersit à purgatione, illam esse quæ ratione polleat. Hæc partim arripuit Cicero in Somnio Scipionis, partim explicavit Virgilius in sexto Æneidos; quæ Pythagorei variis subinde figmentis incrustarunt. Orbem enim lacteum sic voluerunt dictum, quod lacte nutriantur animæ, cum inde delapsæ alia subeunt corpora; inde porro fieri, ut in libationibus ad evocandas animas lac melle mistum adhiberi soleat; quippe hac illecebra captas venire velle ad generationem, quæ non sine lactis exortu perficiatur: atque hanc esse caussam modumque decantatæ illius Metempsychoseos: somnia item esse illas animas quæ Lacteo circulo redduntur, quibus somniis homines futurorum admonentur. Cujusmodi fuit illud Hecubæ apud Euripidem, cum monuit eam Polydorus filius se ab hospite suo Polymestore esse interfectum; sexcentaque alia in libris veterum memorata. Postremam hanc doctrinæ Pythagoricæ partem retinuerunt Stoici; totam vero hausit Empedocles, & vanum magistri sui Pythagoræ delirium secutus, se puerum, puellam, arborem, volucrem, & piscem fuisse jactavit, & animos item dixit esse immortales: dixit & Alcmæo Crotoniata, alter Pythagoræ discipulus; hoc argumento, quod ex se moveantur; quod inde sibi sumsit Plato: dixit & Epicharmus, & Archytas, & Timæus: dixit deinde & tota cohors Pythagoricorum, Xenophanes puta, Numenius, qui libros scripsit De immortalitate animorum, Apollonius Tyaneus, qui non immortalitatem solum animorum, & vivus, &, si quid anilibus Philostrati fabulis credimus, mortuus etiam prædicabat, sed & eorum quoque transitiones ex corporibus in corpora. Et Hierocles denique passim in interpretatione Carminum aureorum Lysidis Pythagorei. Nec silebimus Heraclitum suæ sectæ Philosophum, qui perinde

Philostrat. vit. Apoll. libr. 1. cap. 24. libr. 6. cap. 18. lib. 12. cap. 13.

ut Pythagorei animas dixit corporibus exemtas in universi animam sibi cognatam concedere; proptereaque omnia plena esse animis; vitamque nostram esse mortem animorum; mortem contra nostram eorumdem esse vitam. Quod effatum ab Euripide itidem usurpatum refert Plato in Gorgia, assumens id ipse sibi atque confirmans; & Brachmanibus tribuit Strabo. Sed & his Græcanicæ Philosophiæ auctoribus vetustior Homerus, animas post mortem non interire apertissime prodidit in celebri illa νεκυΐα, sive Manium evocatione, qua Ulyssem mortuorum animas accersentem cum iisque colloquentem inducit. Magnum hoc exemplum secuti deinde similes νεκυομαντείας confinxerunt, Virgilius, Seneca in Tragœdiis, aliique. At Ennius Pythagoricis nugis addictus, vel credidit, vel credidisse finxit, animam Homeri in se migrasse. Nec ab hujusmodi vanitate alienum se fert Tibullus. Ut uno verbo absolvam, sempiternos animos dixerunt prisci Poëtæ omnes, vel ipso Platone teste in Gorgia; & ex iis qui floruerunt post Platonem, vel inter Græcos, vel inter Romanos, vix unum alterumve ab hac sententia discrepantem videas. Eamdem quoque passim propagatam reperias apud exoticas gentes, sive quæ humanitatis sale tinctæ sunt, sive quæ barbariei pædore obsitæ. Non aliter senserunt Chaldæi, & Persæ; vetustissima gens, ac præ cæteris fortasse omnibus Philosophiæ studiosa, qua magistra ad perennitatem animis sanciendam usus est Plato. Operæpretium est ea legere, quæ super his disserit mihi jam commemoratus Cyrus major apud Xenophontem & Ciceronem. Nec ab hac via deflexerunt posteri illius gentis, qui in India ad hanc diem sedes collocarunt. Hos Chaldæos & Indorum magos Græcis ad defendendam animorum perennitatem prælusisse auctor est Pausanias, scriptor non satis pro merito notæ nec satis laudatæ diligentiæ & doctrinæ. Eadem sensisse Judæos de animis corpore solutis, ac Ægyptios, testis est Tacitus. Vere utique: nam & animos esse immortales, & ex corporibus commeare in corpora, utrique rati sunt. Dogma

Strabo libr. 15.
Homer. Odyss. λ.
Xenoph. Cyrop. libr. 8.
Cic. Catō. maj.
Pausan. Messē.
Tacit. Hist. lib. 5. cap. 5.

quidem hoc, ut alia multa, à Judæis accepiſſe Pythagoram tradidit Hermippus, cujus verba recitat Joſephus in libris contra Apionem. Et priorem quidem doctrinæ hujus partem, quæ eſt de immortalitate animorum, Phariſæis adſcribit idem Joſephus; quam & ſuo nomine tuetur. Adſcribit eam & Eſſenis, quemadmodum & ex Joſepho Porphyrius, & ante utrumque Philo. Sed & id palam evincit Pythoniſſæ hiſtoria, Samuelis animam carminibus ſuis evocare creditæ. Tranſitum quoque animorum ex corporibus in corpora probatum Judæis pleriſque fuiſſe colligunt multi ex eo quod quærenti Chriſto, quem eſſe ſe vulgus crederet? reſponderunt Apoſtoli, haberi eum à nonnullis Johannem Baptiſtam, Eliam ab aliis, à quibuſdam Jeremiam; cum ſint qui pertendant παλιγγενεσίαν ſolum his ſignificari. Ut ut eſt, negari certe non poteſt perſuaſum fuiſſe multis ex hac gente, per varia corpora animas permeare. Id liquet ex iis quæ ex Tacito & Hermippo mox attulimus; & ex iis etiam quæ comminiſcuntur recentiores Judæi, vana gens, ipſa ſuæ ſibi fidei religioniſque auctor. Ajunt enim animas extitiſſe ante corpora, ex arbore quadam in horto Eden ſuſpenſas; inde detractas adjungi corporibus ab Angelo puerperii, poſt mortem vero ornari pro meritis; & animos quidem eorum, qui obierint extra terram Iſraeliticam, per ſubterraneos ſpecus, non incedere, ſed tanquam dolia volutari, quoad illuc appulerint, ut coram Adamo in caverna duplici Abrahami deliteſcenti ſiſti poſſint; nec ullibi gentium, præterquam in illa regione, Judæos excitari à mortuis. Volutationem illam cavernarum appellant. Sed & aliam præterea volutationem animarum confingunt; cum nempe ex corpore anima devolvitur in corpus, quod ter ſingulis animabus volunt contingere: uti contigit animæ Adami, quæ in Davidem primum, deinde in Meſſiam devoluta eſt; unde triplici hoc gaudet cognomine. Utramque hanc volutationem recte diſtinxit Elias Levita in Thisbi. Aliud præterea Rabbinicæ Theologiæ, ſive Mythologiæ potius, commentum excipimus ex

Joſeph. libr. 1. contra Apion.
Idem Antiq. libr. 18. cap. 2. de bell. Jud. lib. 2. cap. 12.
Porphyr. de abſt. ab anima lib. 4. cap. 11.
Philo de ſomn.
Matth. 16. 14.

Mor.Nev.Part. 1. cap. 70. Maimonidæ More nevochim. Tradunt illi in supremo cæli orbe esse animas justorum; animas item ac spiritus olim à Deo creandos, & in corpora mittendos; animas autem quæ gignendo illigantur corporibus, non easdem esse ac quæ moriendo corporibus solvuntur: illas esse in potentia, has in actu: illas, cum creantur, alias esse ac spiritus cum creantur: unum vero esse ac idem, cum à corpore sejunguntur. Quæ valde fatua sunt. At David Kimchius in suis Psalmorum Expositionibns, aliam quidem spiritui originem assignat ac animæ; animam autem vult extingui cum corpore, & cum eo suscitatum iri extremo die. Quæ opinio invaluerat olim apud Arabes Christianos. Traduxerat eos ad meliorem mentem Origenes: & tamen delirii hujus semina Alcor. no suo aspersit Arabum illorum soboles Muhammedus, cum futurum dixit, ut animæ à morte resurgentes non plusquam horæ spatio jacuisse se arbitrentur. Quanquam animas morte non extingui putat Muhammedana factio, sed ad supremum judicii diem, prout meritæ sunt, vel deliciis recreari, vel torqueri suppliciis. Ægyptii vero opinionis hujus de animorum perennitate & migratione ex corporibus in corpora, inter Ethnicos fere parentes haberi possunt. Quæ opinio ex illo porro fonte manavit in Græciam, ac in totum etiam Orientem. Infecti ea sunt Brachmanes & Baneanes ad insaniam usque, animasque ex anima mundi, Deo nempe ipso, depromtas inseri corporibus, ab iisque transmitti in alia arbitrantur. Nec habenda fides Philostrato, vanissimo scriptori; cum loco quodam vitiato, sed facile emendando, Jarcham Brachmanum principem dicentem inducit, doctrinam hanc à Pythagora Indos, Ægyptios ab Indis accepisse. Quod contra est: nam per crebra commercia ab Ægyptiis Indi rerum sacrarum profanarumque scientiam acceperunt, ut alibi ostendimus. Æthiopes etiam Gymnosophistas animos censuisse sempiternos narrat idem Philostratus. De Indis quod dixi, pertinere velim ad Siamenses, Golcondenses, Tunquinenses, & Macassarenses. Penetravit & ad postremos

R.Dav.Kimchi in Psalm. 1.5.& 104. 29.

Alcor. Azoar. 20.

Philostr.vit.A-poll. lib.3. c.6.

Philostr.vit.A-poll. libr. 6. cap. 12.

hominum Sinas, Formosenses, & Japonios opinio ista. Etsi non desunt, qui fateantur ita quidem sentire vulgus Japoniorum, secus vero Bonzios. Penetravit & ad Meridiem; nam affines ejus feruntur Caffari & Guineenses: & ad Septentrionem quoque; Thracibus enim tribuitur à priscis Scriptoribus; Platone imprimis & Hermippo, quem in libris de Pythagora scripsisse narrat Josephus, à Thracibus & à Judæis doctrina hac imbutum Pythagoram processisse. Addit Jamblichus, eam à Zamolxi Pythagoræ famulo ac discipulo Getas accepisse. Ego vero accepisse potius crediderim à finitimis Thracibus, Germanis puta atque Gallis, de quibus idem vetus memoria prodidit. In Thraciam autem Germaniamque fuisse illatam putem ab Ægyptiis; quos in ista loca penetrasse, suaque dogmata deportasse ac proseminasse, alio libro comprobavimus. Transiit & in novum orbem, & à barbaris illis gentibus accepta est, sive quæ ferino prope ritu moribusque vivunt, velut Brasiliensibus & Virginiensibus; sive quas aliquod humanitatis studium perpolivit, Peruvianis puta & Mexicanis.

Plat. Charmid. Hermipp. ap. Joseph. libr. 1. contra Apion. Jambl. de vita Pythag. cap. 30.

CAPUT IX.

De peccato ab origine in humanum genus transmisso.

ETSI primi parentis peccatum ignoraverunt Ethnici, ex humanæ tamen naturæ conditione judicarunt, insontem non esse qui tot ærumnis esset addictus. Admissa itaque in superiore aliqua vita crediderunt peccata ab eo, qui ab ipsis vitæ initiis ad labores & molestias damnatus videretur. Hinc tam late propagata est opinio de animarum προϋπάρξει. Hinc σῶμα dictum credidit vana antiquitas, quasi σῆμα; quod in corpus, tanquam in sepulcrum, detrusum animum censeret. Hinc passim invaluit fatuum illud commentum μετεμψυχώσεως, seu potius μετενσωματώσεως,

in quod totus pene orbis consensit. Consignatum id deprehendes in vetustissimis Ethnicorum Theologorum, Vatum, & Philosophorum monumentis quæ supersunt, Orphei, Pythagoreorum, & Platonicorum; quorum constans est doctrina, pristinorum delictorum pœnas in corpore luere animos hominum. Quæ sententia porro ab Ægyptiis, totius Græcanicæ Theologiæ parentibus, manavit. Præclara sunt quæ super hoc argumento differit Augustinus adversus Julianum. Accedere ait ad Christianum dogma, qui errores miseriasque humanæ vitæ ad æquum Dei judicium retulerunt; recitatque insigne ex Tullii Hortensio testimonium, quo veteres illos sive vates, sive in sacris initiisque tradendis Deorum interpretes, videri ait vidisse aliquid, cum nos pœnarum luendarum caussa natos esse dixerunt, ob aliqua in vita superiore scelera suscepta; verumque esse Aristotelis dictum, sic animos nostros cum corporibus esse conjunctos, ut à prædonibus Etruscis corpora viva cum mortuis conjungebantur. Cum alibi dicentem induxisset Tullium, non ut à matre, sed ut à noverca natura editum esse hominem in vitam, corpore nudo, fragili, & infirmo; animo anxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines; in quo tamen velut obrutus inesset ignis quidam divinus mentis; tum subjungit: *Non hoc auctor iste male viventium moribus dixit effectum, sed naturam potius accusavit. Rem vidit, caussam nescivit. Latebat enim eum, cur esset grave jugum super filios Adam, quia sacris literis non eruditus ignorabat originale peccatum.*

AugusT. contr. Julian. libr. 4 cap. 15.

Cic. libr. 3. de Republ.

August. libr. 4. contra Julian. cap. 12.

CAPUT X.

De libero arbitrio hominis, & gratia Dei.

FACULTATEM illam homini innatam, qua libere velle & agere se sentit; posse se hoc eligere, illud respuere;

hoc illi anteferre; agnovit & defendit antiqua Philoſophia. Uno eam verbo, pro feliciſſimo linguæ ſuæ genio, concludunt Græci; & αὐτεξούσιον appellant: alii αὐτοπραγίαν, hoc eſt, poteſtatem agendi pro arbitrio: plerique τὸ ἐφ' ἡμῖν, quaſi dicas, quod in noſtra poteſtate eſt. Sic autem accepit Plato à Socrate, ab illo cohors omnis Platonicorum, facultate hac nos à natura eſſe inſtructos. Sæpius itaque legas apud Platonem, maxime verò libro ſecundo De Republica, liberum eſſe hominem, ſuique juris; & quamvis fato omnia regantur, minime tamen libertatem hanc violari; fruſtra Diis malorum relegari cauſſas, quæ à voluntatis noſtræ perverſitate oriantur; qui faciant, civitate eſſe extrudendos: quamvis autem vitia noſtra à nobis ſint, virtutem tamen eſſe à Diis, Deorumque beneficio, non humana arte comparari. Hæc retinuit Schola Platonis; at non uno modo explicavit. Liberam eſſe hominis voluntatem ſtatuebat Plutarchus; impelli quidem nos à Diis & excitari ad agendum, non cogi, nec ullam nobis agendi neceſſitatem imponi. Atque hanc adhibebat excuſationem, vel explicationem potius, figmentis Homeri Deorum miniſteriis paſſim utentis. Probabat & dictum illud vulgare, qui pareat rationi, hunc ſequi Deum, eumque ſolum recte libertate uti; contra, qui ſecus faciat. Quamobrem intemperantes arguebat, qui voluptatis illecebris obſiſtere ſe non poſſe cauſſantur. Sæpe is quoque prædicabat, ſuaque & aliorum auctoritate demonſtrabat neceſſitatem gratiæ divinæ, quæ proſequatur gnavos & induſtrios, inertes deſerat. Egregia ſuper his diſſerit Maximus Tyrius, animum corpori adjunctum ſimilem eſſe aurigæ currui agendo impoſiti, qui habenas vel retinere poſſit, vel permittere; bona ex cælo provenire; libertatem humani arbitrii divinatione non perimi; gubernatoris navim regentis artem id eſſe, quod ſagacitatem vatis futura prævidentis; id incertos ventorum & marium motus, quod varias fortunæ vices; id miniſteria nautarum, & navis inſtrumenta, quod rationem ex fortunæ caſibus ſibi mode-

Plutarch. Coriolan.

Plutarch. de auditu.

Plutarch. de virtut. moral.

Plut. in Æmyl. de Superſtit. Apophth. Lacon.

Maxim. Tyr. Differt. 3, & 25.

rantem: vitam noſtram libertate mixtam eſſe & neceſſitate, & neceſſitatem à rebus externis oriri, libertatem in nobis eſſe ſitam. Explicando huic argumento librum totum dedicavit Plotinus, in eoque libertatis noſtræ naturam & modum expoſuit. Expoſuit & Porphyrius in Diſſertatione, quam excerptis ſuis inſeruit Stobæus. Jamblichus etiam in Protreptico homines eſſe decernit actionum ſuarum principia, & ex ſe facultatem propriam habere, vel ad eligenda bona, vel ad fugienda mala: & in Epiſtola ad Macedonium, cujus fragmentum ſervavit nobis idem Stobæus, poſtquam animæ præcipuas ſuas dotes aſſeruit, hanc adjicit præterea, quod cum adjungitur corpori, motibus quidem univerſi ſubeſt, ſed libertatem tamen ſuam retinet, ſuaſque res agit pro arbitrio. Quod & apertius explicat in libro De myſteriis Ægyptiorum, aitque duplicem in nobis eſſe animam, quarum altera proficiſcatur à primo νοητῷ, hoc eſt *intelligibili*; altera à circuitu orbium cæleſtium; hanc ſubeſſe curriculis illis, illam potentiæ Opificis eſſe participem, & fati ac neceſſitatis legibus ſolutam, compotem internæ facultatis, qua poſſit res humanas ſupergredi, aſcendere ad Deos, iiſque conjungi; mala quoque oriri ex hac libertate, fruſtraque ad Deos referri. Eamdem recte factis virtutibuſque hominum originem aſſignat Proclus, nec arbitrii noſtri libertati officere Dei providentiam demonſtrat. Quam concordiam & ex Platonis dictatis probavit Alcinous. Academiæ aſſenſum eſt Lyceum. Diſputat in Ethicis Ariſtoteles, utrum virtus & vitioſitas ſint in noſtra poteſtate, & utramque oſtendit eſſe noſtri arbitrii. Itaque ab iis quæ nutu noſtro gereremus, removebat Dei providentiam, etſi non inficiabatur Deum regere omnia, quod agantur motu illo, quem rebus univerſis imprimit. Ergo cum dixit Ariſtoteles fato omnia ita fieri, ut vis neceſſitatis rebus inferatur, quemadmodum ſcribit Cicero; fatum eſſe voluit motum cæli, quo res infimæ reguntur, ſed ejus tamen vi immunes eſſe res humanas. Quæ Platoni quoque & Chryſippo placuere.

Viſum

Plotin. Enn. 6. libr. 8.
Stob. Eclog. Ethic.
Jamblich. Protrept. cap. 3.
Jamb. de myſt. Ægypt. ſect. 8. cap. 6, & 7. & ſect. 4. cap. 10.
Procl. in Alcibiad. 1.
Alcin. Introd. ad Philoſ. Plat. cap. 26.
Ariſtot. Moral. Nicom. libr. 3. cap. 7.
Cicer. de Fato.

Visum idem est Simplicio Peripatetico, idem Oenomao Cynico in libro quem Indaginem præstigiatorum appellavit. Illic Democritum & Chrysippum, atque ipsum etiam Pythium Apollinem reprehendit, quod mentem nostram subjecerint fati necessitati, nativamque libertatem nobis ademerint. Et Sallustius, qui idem institutum secutus est, ad omnia quidem prorogabat Deorum providentiam, sed iis tantum aiebat esse utilem, qui ad eam suscipiendam se comparassent. Sententiam Chrysippi expositam habemus à Cicerone. Putabat ille fato omnia regi, sed ita tamen ut necessitate liberaret animos, atque ita tanquam arbiter honorarius sedebat inter eos & qui fato vim necessitatis afferri, & qui motus animorum sine ullo fato voluntarios esse dicebant. Quæ jam ante fuerant Platoni probata. At ea pugnare inter se contendebat Carneades, & acute demonstrabat. Ut ut est, ad libertatem voluntatis nos passim vocant præcepta Stoicorum. Hinc solos sapientes vera libertate frui clamant, solos regnare, solos imperium tenere. Hinc exordium ducit Epicteti Enchiridion. Id affirmat & confirmat Epicteti explicator Arrianus, cujus præclarum hoc est, nihil esse in homine præstantius libertate voluntatis, libertatis vero summum esse fastigium, appetitum suum Deo obedientem præbere. Hoc scriptis suis itidem consignavit Seneca, cujus & illa sunt, sine Deo bonum esse neminem; animam supra res humanas se attollentem agitari à Deo, nec emergere posse terrena hac colluvione, nisi manum Deus porrigat. Et Ethnicorum omnium sanctissimus Marcus Aurelius insigne hoc habet, arbitrii nostri libertatem à Diis ad recte agendum adjuvari. Pythagoras animis nostris libertatem sine ulla dubitatione adscribebat, sicque statuebat, felicitatem nostram à nobis pendere, Deos malorum caussas non esse, mala nostra à nobis provenire. Quæ de libertate nostra, Deique auxiliis disserunt Crito & Euryphamus Pythagorei, Christiana Philosophia plane digna sunt. Ajunt Deum nullius ope indigere, ut perfectus sit, brutum non esse ad virtutem ido-

Simpl. in Epict. passim.
Oenom. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 6. cap. 7. & Theodoret. serm. 5. de natur. hom.
Sallust. de Diis & mundo. c. 15.
Cicer. de Fato.
Arrian. in Epictet. lib. 2. cap. 10. libr. 3. cap. 26. & libr. 4. cap. 1.
Senec. de Vita beata cap. 16, & 20. Epist. 41, & 52.
Marc. Aurel. l. 7. §. 53, 54. 62. lib. 8. §. 29. lib. 10. §. 1. lib. 12. §. 11, & 12.
Idem libr. 1. §. 17. lib. 9. §. 40. lib. 12. §. 14.
Crito ap. Stob. Eclog. Eth.
Euryph. apud Stob. in Sentēt. Serm. 1.

neum, medium hominem inter Deum atque brutum auxilio egere, ut virtutem capeſſat; excitari enim ad id à Deo & ſublevari, vim tamen intra ſe habere qua libere poſſit virtutem perſequi, vel vitiis adhærere. Eadem hæc paſſim inculcat & iterat Hierocles, nihil obeſſe libertati noſtræ providentiam Dei, peccata noſtra oriri à nobis, virtutes noſtras à Deo. Prodeat nunc ordine ſuo agmen Poëtarum; & princeps quidem Homerus, quem idcirco caſtigat Plato, quod criminum ab hominibus admiſſorum cauſſam in Deos conferat. Verum pulchre defenditur à Plutarcho, qui in rebus communibus conſiliorum noſtrorum cauſſam ad noſmetipſos retuliſſe Homerum oſtendit; in rebus vero inuſitatis Deos induxiſſe, voluntatem noſtram ita permoventes, & arbitrii noſtri libertati agendi exordium, confidentiam & ſpem ita addentes, ut non invitis tamen nobis actiones noſtræ edantur. Hominem ſponte peccare, ſibique malorum cauſſam extare, non Deos, & divinæ gratiæ opem ſtrenue agenti adeſſe, ſcitum eſt Æſchyli, & Philemonis, & Menandri. Scitum & Euripidis, cujus hæc quoque memorabilia ſunt, virtutem nihil conferre hominibus, niſi à Deo adjuventur; pendere eos à Jove, nec quicquam præter ejus decretum agere poſſe. Et Lyricus apud Clementem Alexandrinum Jovem non eſſe mortalibus cauſſam malorum affirmat, ſed licere unicuique eſſe compoti juſtitiæ in medio omnibus propoſitæ. De Judæis ſic à Joſepho accepimus, Phariſæos omnia ex Deo & Fato, hoc eſt, ex Dei decreto ſuſpendere, ita tamen ut recte vel male agere ſit in noſtra poteſtate. Quæ videntur arbitrii libertatem cum auxilio Dei præclare conjungere. Itaque dixit Philo, ſervire Deo non libertate ſolum, ſed regno quoque potius eſſe: certum quippe per Dei gratiam, non ſolum non deprimi libertatem, ſed erigi. Vetat etiam malorum cauſſam referri ad Deum, cum mala naſcantur ex nobis, bona ex Deo. At Sadducæi Fatum tollebant, hoc eſt, Dei decretum de hominum recte vel male factis; hæc ex noſtra voluntate pendere, nihil omnino

Hierocl. de Fato & provid. & in Pyth. aur. carm.

Plato lib. 2. de Rep. ſub fin.

Plutarch. Coriolan.

Æſchyl. Perſ. v. 744.
Philem. & Menand. ap. Stob. Eclog. Eth.
Eurip. Supplic. v. 596, 597, 734. & ſeq. & apud Stob. Ecl. Eth.
Clem. Alexād. Strom. 6.
Joſeph. de bell. Jud. lib. 2. c. 12.

Phil. de regno. Quod deterior meliori inſid. De confuſ. ling. De profug.

à Deo provenire. Quæ ſane obterunt gratiam Dei, & Pelagianæ conjurationis proluſiones fuerunt. Secuti ſunt ea recentiores Judæi, docueruntque Deum animas per Angelum puerperii in corpora immittentem, de rebus ad corpus corporiſve bona pertinentibus proſpicere in futurum & ſtatuere; de virtutibus aut vitiis nihil decernere. Clariſſime vero Maimonides in More nevochim, cum de providentia fuſe diſſereret, gentilium ſuorum ſuamque adeo opinionem de libertate voluntatis humanæ declaravit, atque hoc eſſe dixit fundamentum Moſaicæ legis, cui nemo unquam Judæus repugnaverit; hominem ex natura ſua eſſe ſui juris, perfectiſſimaque frui arbitrii ſui libertate, ita ut nulla alia ope, nulliſque novis egeat adminiculis ad res eligendas & agendas, utpote quæ ſint in eius poteſtate. Multa ſumſerunt novitii illi Judæi à Muhammedanis, inter quos cum de providentia quæreretur, duplex præter alias ſecta nobilitata eſt, Motazalorum, quaſi Separatos dicas, & Aſſariorum; quorum utrique propago fuerunt Philoſophorum Græcorum & Syrorum, qui dicti ſunt Medabberim, hoc eſt Loquentes, ſive Differentes, ſive proprio vocabulo nuncupare velis, Dialectici: qui ut doctrinam ſuam tuerentur adverſus Græcanicam Philoſophiam, ſua ipſi dogmata Logicis inſtruxerunt argumentis, & in Logicam formam compoſuerunt. Ergo Motazali hominis defendunt libertatem, à Deo liberaliter ipſi conceſſam, quæ tamen Dei providentiam conſiliumque non infringat. Aſſarii vero eamdem adimunt homini facultatem, omniaque ita à Deo decreta eſſe pertendunt, ut homo ſui arbitrii non ſit, nec in ejus ſit poteſtate vel agere, vel non agere. Tertia ſecta inter has duas media incedit, actaque hominum ex conjunctione potentiæ Dei & potentiæ hominis vult efflореſcere; nempe recte vel male agendi voluntarem eſſe hominis, effectum ipſum Dei, ita agentis ad nutum hominis; hanc actionem, ſi Deum ſpectes, effectionem vel creationem dici; ſi hominem, acquiſitionem. Atque hæc ſententia apud eos ſana rectaque

More nevoch. Part. 3. cap. 17.

habetur. Quæ & prolixe perſecutus eſt Maimonides, & noviſſime Pocockius Arabicæ literaturæ longe conſultiſſimus.

Pocock. Specim. Hiſt. Arab.

CAPUT XI.

De Paradiſo terreſtri.

Demonſtr. Evang. Prop. 4. cap. 2. §. 13. cap. 3. §. 3. c. 6. §. 1.

DIXIMUS in Demonſtratione noſtra Evangelica, Paradiſum terreſtrem, vitamque in eo ab Adamo & Eva actam multis figmentis veteres adumbraſſe. Nam quid aliud eſſe dicas *Gan Adon*, Hortum Adonidis, quam *Gan Eden*, Hortum voluptatis? quid Hortum illum Jovis Platoni memoratum? quid ætatem auream, Poëtarum carminibus pervulgatam; quam Paradiſi terreſtris delicias? quid Pandoram Heſiodo celebratam, quam Evam calamitatum humanarum auctorem? quid Aten Homeri verſibus cognitam, quam *Atthan?* quo nomine affecta eſt Eva ab Onkelo, pro eo quod habet Moſes *Iſſa*, hoc eſt, Mulier, ſive, ut vertit Vulgatus interpres, Virago? Quæ ſuper hoc argumento congeſſit Euſebius, digna ſunt quæ legantur. Græcis hæc tradiderunt Phœnices, antiqua gens, & antiquitatis valde perita, & ex Ebræorum commercio, & ex ſua ipſorum curioſitate & ſagacitate. Nec ignaros ſacrarum illarum originum fuiſſe priſcos novitiosque Indos & Brachmanas, ac Sinas etiam, intelligas ex Strabone, nuperiſque Scriptoribus, qui res gentium illarum collegerunt. Apud eum enim ætatem auream ita deſcribit Calanus Indus, qui fuit temporibus Alexandri, uti deſcribitur à Græcis: & recentiores peregrinatores Adami & Evæ nomen, ſerpentis inſidias, uxoris Adami credulitatem, noxium vetiti mali eſum, auream ætatem, ejectionem Adami & Evæ ex felici Horto, indeque omnis malorum generis in homines propagationem, Indis Siniſque tradita & credita eſſe teſtificantur.

Plato Sympoſ.

Demonſtr. Evang. Prop. 4. c. 2. §. 3. cap. 8. §. 7. cap. 10. §. 6.

Onkel. in Gen. 2. 23.

Euſ. Præp. Evang. lib. 12. cap. 11, 12, 13, & 14.

Strabo libr. 15.

CAPUT XII.

De prodigiis & inusitatis rebus ante Christi ætatem editis.

I. *Deum olim hominibus sæpe apparuisse*, II. *& de futuris admonuisse.* III. *Gigantes extitisse.* IV. *Primævos homines longævos fuisse.* V. *Diluvio aquarum noxas generis humani Deum castigasse ; paucos Arcæ beneficio fuisse servatos ; eos avibus emissis, an aquæ effluxissent, explorasse.* VI. *In civitatis & turris Babylonicæ extructione confusas à Deo fuisse linguas hominum.* VII. *Ritum circumcisionis plurimas gentes suscepisse.* VIII. *Isaacum ex matre effœta natum esse.* IX. *Sodomam & Gomorrham esse à Deo ob impietatem deletas.* X. *Rubum Mosi ardere visum, illæsum mansisse.* XI. *De virga Mosis*, XII. *& editis per eam prodigiis.* XIII. *De spoliatis Ægyptiis ab Ebræis excedentibus ex Ægypto.* XIV. *De columna Ebræorum duce.* XV. *De transitu maris Rubri.* XVI. *De aquis amaris ligni injectione à Mose mitigatis.* XVII. *De coturnicibus, manna, cibisque ad Israelitas divinitus missis.* XVIII. *De aquis impetratis à Mose, aliisque Prophetis.* XIX. *De Tabulis Legis Mosi à Deo traditis.* XX. *De Urim & Thummim.* XXI. *De ignibus divinitus emissis.* XXII. *De aquis amaris zelotypiæ.* XXIII. *De uva prægrandi à Terræ promissæ exploratoribus ad Mosem relata.* XXIV. *De virga Aaronis florescente, & amygdalas emittente : & de ficu à Christo arefacta.* XXV. *De serpente æneo.* XXVI. *De asina Balaam.* XXVII. *De mora Solis, per tempus prælii Gabaonitani.* XXVIII. *De coma Samsonis.* XXIX. *De fame, sterilitate, & siccitate sæpius à Deo terris inducta.* XXX. *De mortuis ad vitam revocatis.* XXXI. *De Jobo Satanæ permisso ; & de Heliodoro Angelis in supplicium tradito.* XXXII. *De Jona absorpto à ceto.*

XXXIII. *De pisce Tobiæ.* XXXIV. *De cælestibus equitibus in Judæorum subsidium missis.*

Deū olim hominibus sæpe apparuisse, Seneca Epist. 90.

I. DEUM olim hominibus piis sæpe apparuisse, & cum iis familiariter esse collocutum; tum scilicet cum à Diis recentes essent, ut loquitur Seneca; ac tandem collapsis in deterius humanæ gentis moribus, à frequenti hac consuetudine abstinuisse, prisca Græcorum Romanorumque confirmant monumenta, omnisque adeo fabularis historia. Elegante Catullus:

Catull. Argon. de Nupt. Pet. & Thet. v. 380.

Præsentes namque ante domos invisere castas
Sæpius, & sese mortali ostendere cœtu,
Cælicolæ nondum spreta pietate solebant.

Hom. Odyss. ϱ. Eleganter & Homerus canit Deos humana forma, ad cognoscenda hominum recte vel male facta, urbes obire & lustrare. Hoc argumento Deos esse probat apud Ciceronem Balbus Stoicus, quod sæpe præsentiam suam declarent, plurimisque id exemplis confirmat. Deorum visioni & contemplationi studuisse & vacasse Ægyptios quosdam reges produnt prisci ævi memoriæ. Deos cum hominibus conversatos esse priscis temporibus legas in originibus Phœnicum, quas ex Sanchoniathone retulit Philo Byblius. Et cælestium Deorum adventu floruisse dicta est Tyrus, quæ cum obsidione premeretur ab Alexandro, extiterunt quidam è civibus, qui concioni indicarent vidisse se per somnium Apollinem urbe abeuntem. Hierosolymis etiam excidio proximis auditam vocem humana majorem narrat Tacitus, dicentem Deos urbe excedere, auditumque ingentem excedentium sonum. Idem contigisse Thebis fabulantur Poëtæ, idem & Trojæ, in eaque visos Trojanis Deos simulacra sua humeris efferentes, & ad hostium castra transeuntes, à quibus fuerant ante expugnationem evocati. Quo more uti soliti Romani, ne idem ipsi paterentur, Dei Romæ Tutoris & præsidis nomen celabant; vetitumque erat jure Pontificio Deos appellari propriis nominibus, ne exaugurari possent. Siculi

Cicer. lib. 2. de nat. Deor.

Philo ap. Eus. Præp. Evang. lib. 1. cap. 10.

Tacit. Hist. lib. 5. cap. 13.

quoque, à Phœnicibus Græciſque oriundi, eadem de Diis ad homines adventantibus ab utriſque acceperunt. Deos qui ſe videndos præberent Romani *præſentes* appellabant, Græci ἐπιφανεῖς, quod cognominis loco etiam Regibus nonnunquam per adulationem tributum, perperam pro *illuſtri* ſumtum eſt. Hinc frequenter memoratæ veteribus Deorum ἐπιφάνειαι, quas adverſus Philoſophorum impietatem defendit Dionyſius Halicarnaſſeus. Cicero *præſentias* dixit. Nec ab hac voce abhorruerunt Chriſtiani, cum de Chriſti rebus agerent. Sed & Chriſti ἐπιδημίαν appellarunt diem Chriſti natalem, vocabulo ſumto ab Ethnicis, qui Deorum ἐπιδημίας dixerunt, hoc eſt *adventus*, cum loca quædam, urbeſque ſibi peculiari cultu conſecratas Dii inviſerent. Conferendæ huc etiam mirabiles illæ voces Abrahamo in monte Morija, & Chriſto ad Jordanem & in monte Thabor, & Paulo Damaſcum petenti de cælo editæ, & quæ Moſem de rubo ſunt affatæ. Conferenda item in Thalmudicis ac Rabbinicis libris crebro memorata Filia vocis, *Bath col*, divini nempe cujuſdam oraculi, quod poſt deſitam Prophetiam, ſtante Templo ſecundo, de cælo piis gentis ſuæ hominibus editum fuiſſe jactant Judæi. Quorum ſimilia ſunt quæ garriunt Poëtæ de voce, Cadmo poſt mactatum ſerpentem futura prænuntiante; & quæ referuntur de Epimenide, cæleſti voce admonito, ne ſacram quam conſtruebat ædem Nymphis, ſed Jovi conſecraret. Adde colloquia, quæ ſibi cum Diana haberi ſolita jactat Hippolytus apud Euripidem, quam audiret quidem loquentem, minime tamen videret; & quæ Minoi cum Jove, qui inde Jovis ὀαρίστης Homero dictus eſt; & quæ differunt Romani de colloquiis Numæ cum Egeria, Scipionis cum Jove; de voce ex Arſia ſilva ore Silvani miſſa Valerio Publicola Conſule; de Aio Locutio ſilentio noctis exaudito; & de inſolitis vocibus Cæſariani belli præſagis, & per lucos ſonantibus; & quæ perhibent Americanarum rerum ſcriptores de voce ad Montezumam poſtremum Mexicanorum regem emiſſa, qua vetabatur Deo ſacrificia priſco more facere.

Dionyſ. Halic. libr. 2.
Cic. de natur. Deor. libr. 2.
Eurip. Hippol. v. 85.

& de futuris admonuisse. II. Homines à Deo de futuris sæpe esse admonitos, sive per vaticinia Prophetarum, sive per somnia, sive per prodigia, aliaque signa quamplurima, pervulgatum confessumque est, non ab omnis generis duntaxat scriptoribus, sed & ab omnibus gentibus. Etsi vero toti de eo conscripti libri extant, postulat tamen instituti nostri ratio, ut hanc quoque partem attingamus. Primum ergo citemus Philosophos ad testimonium, quorum major in exquirenda veritate auctoritas est. Et ut vetustos illos prætermittam, Epimenidem & Empedoclem, qui futurorum prænotioni feruntur studuisse, & Sibyllas quoque, quibus futura prænoscendi facultatem vetus fama tribuit; primum hic adducemus Democritum, qui futurorum præsagitionem esse asseveravit. Huic subjungemus Socratem, qui sibi, cæterisque hominibus, sive somno sopitis, sive vigilantibus, multa à Diis præmonstrari censuit. Censuerunt porro idem Socratici, ac Plato imprimis, qui & nonnullos induxit ipse futurorum præscios. Probavit hoc ipsum Plutarchus, librosque de oraculis ad asserendam divinationem elucubravit. Probavit & Porphyrius, Philosophiam contexuit ex oraculis, & prænotionis rerum divinationisque caussas ex Anebone Ægyptio per epistolam exquisivit. Huic ex Abammonis sacerdotis persona fuse respondit Jamblichus discipulus, & ad Deos auctores futurorum præsensionem retulit. In idem consenserunt Peripatetici, nobilissimique eorum potissimum Dicæarchus, Cratippus, & Simplicius, principem Aristotelem secuti. Quamvis enim præstigiæ oraculis nonnunquam adhibitæ, falsæque somniorum interpretationes, ab eo sequacibusque aliquando irrisæ sint, ut prodidit noster Origenes; minime tamen vatum interpretumque fallaciis, oraculorum somniorumque fidem minui voluit. Multi sunt in iis Stoici, multaque ad comprobandas prænotiones & prædictiones rerum futurarum prodiderunt literis, quorum plurima libris veterum passim continentur. Familiam quoque suam ad prænotionem futurorum Pythagoras instruxit; præsagus ipse,

Origen. libr. 7. contra Cels.

ipſe, & ob vaticinia celebratus. Hinc Abaridis Hyperborei Oracula Scythica, ſi modo Pythagoræ diſcipulus fuit, ut Jamblicho perſuaſum eſt; non Pythagora vetuſtior, uti mihi veriſimile ſit. Hinc Zamolxis Getæ divinationes. Hinc Apollonii Tyanei prædictiones, à Philoſtrato quidem aliisve fere confictæ, ſed Pythagoricæ tamen factionis prodentes ingenium. Hinc, uti creditur, origo divinationum per numeros, & per nomina. Sed & futura prænoſci poſſe totæ gentes conſenſerunt; Japonii puta à nobis remotiſſimi, & Indi etiam, & Philoſophiæ Indicæ dictatores Brachmanes. Medos futuri prænoſcendi fuiſſe ſtudioſos oſtendunt ſomnia Aſtyagis Medorum regis, ex cujus filia natus eſt Cyrus; & Zoroaſtri commentitia hiſtoria, quem Medum plurimi faciunt, plurimi vero Perſam & Magorum principem; qui ex ſiderum notatione, & interpretatione ſomniorum, rerum futurarum cognitionem ſpondebant. Habuiſſe Perſas præterea ſcribit Strabo varia Divinorum genera, & qui Necyomantici, & qui Lecanomantici, & qui Hydromantici dicebantur. Eædem fere probabantur Aſſyriis divinandi rationes, ſed ea potiſſimum quæ ex ſtellis ducitur. Hujus ſcientiæ parentes habentur Chaldæi, ex quorum vocabulo dicti ſunt, quicunque ex ſiderum & diei natalis obſervatione, quid cuique eventurum ſit, prædicturos ſe profitentur. Sed & alios divinandi modos genti huic uſurpari ſolitos notavit Ezechiel, & nonnulli porro recentiores. Nunc Hyrcanos quid commemorem? quid Cappadoces? quid Cilices? quid Pamphylios? quid Piſidas? quid Lycaones? quid Lycios? quid Cares? quid Lydos? quid Phryges? quid Galatas? quid totam denique minorem Aſiam? gentes auguriis, oraculorum vatumque reſponſis ad inſaniam deditas? Quis neſcit Clarium oraculum, Pataræum, Branchidarum? quis Trojanorum vates Laocoontem, Helenum, Caſſandram? Ne Turcis quidem ipſis hodieque deeſt ſua futuri prænoſcendi ars. Eſſæis inter Judæos facultatem eamdem tribuiſſe Porphyrium Cyrillus auctor eſt. Habuerunt præterea

Jambl. de vita Pythag. cap. 19. 28.

Strabo libr. 16.

Ezech. 21. 21.

Cyrill. contr. Julian. libr. 5.

Judæi ἐγγαστριμύθους, quasi dicas *Ventriloquos*, hoc est Eurycleas sive Pythones: habuerunt & mortuorum consultores. Sacra testis historia. Auguriis & auspiciis plurimum tribuerunt Arabes: sed longe magis Ægyptii, qui nulla futuri prænoscendi arte caruerunt. Varios divinandi modos recenset Maimonides, homo Ægyptius, in Dissertatione De cultu stellarum. Sua illis fuerunt oracula, sui somniorum interpretes, sui Magi, sui Prophetæ, sui Astrologi, sui Vates: inter quos etiam Tiresias & Manto à quibusdam recensentur. Rationes eorum ex Abammonis Ægyptii sacerdotis persona accurate explicavit Jamblichus, instinctuque & inflatu divino futura prænuntiari docuit. Tam vulgare utique fuit in hac gente vaticinandi studium, ut agyrtas illos circumforaneos, qui futurorum pollicentur prædictionem, proprio nomine *Prophetas Ægyptios* posterior ætas appellaverit. Jactat & Cyrene suos vates; suum Ammonis oraculum Libya; suos fatidicos Carthago, suos haruspices, suos somniorum conjectores. At Græci Romanique ex vaticiniis Prophetarum, & oraculorum effatis, & responsis mortuorum, & portentorum significationibus toti pependerunt. Deos quosdam confinxerunt futurorum præscios, Jovem, Apollinem, Themidem, Nereum, alios; sed non omnes. Vates illis sexcenti, sexcenta oracula. Celebrata his auguria, auspicia, haruspicia, aliæque multæ divinandi & futuri præsentiendi artes. Harum auctores fere Romanis & doctores fuerunt Etrusci, à Tage suo ad vanitatem & superstitionem instituti, si quid fabulis illorum creditur. Erant illis & haruspicini, & fulgurales, & rituales libri; quibus tota hæc illorum futuri providendi ars continebatur. Erant & in Romanorum vicinia Prænestinæ sortes, Fortunaque futurorum index religiose culta. Apud Siculos erant portentorum interpretes, qui *Galeotæ* nominabantur, à Galeo Siculo vate, uti quidem conjicio, cujus extat apud Clementem mentio: erant & qui ex somniis futuri caperent conjecturam: erant & vates, Telemus puta ille, qui Polyphemo imminentem ab Ulysse cala-

1.Sam.28.7, & seq.

Maimonid. de Idolol.cap.11. §.7.

Jamb.deMyst. tota sect. 3.

Clem.Alexãd. Strom. 1.

mitatem prædixit. Profitebantur auguralem diſciplinam Druidæ apud Gallos; & futurorum cognitionem apud Germanos fatidicæ mulieres, *Aliruna* dictæ; inter quas præcipue celebrantur Velleda, & hac vetuſtior Aurinia, hoc eſt Aliruna; artis nomine in nomen proprium ab Hiſtoricis, uti ſæpe fit, per inſcitiam mutato. Erant illis & ſuæ ſortes, ſua auſpicia. Memorantur etiam Thracum oracula atque vates, quibus & Orpheus adſcribitur. Quantum his artibus deditæ fuerint Septentrioni proximæ gentes, ſciunt eruditi. Noti his Abaris Hyperboreus, & Zamolxis Geta, de quibus dixi; notus Acicarus Boſporanus; notæ his Scytharum virgæ myricinæ veteribus memoratæ, itidem ut Alanorum, Slavorum, Tartarorum, ex virgis & jaculis divinandi ritus. Jam inde à veteri ævo ad hanc ætatem, apud Danos, Suecos, & Lappones viget ars magica, qua res eventuræ proſpiciuntur & prædicantur. Tranſiit & ad novi orbis incolas hoc ſtudium. De futuris ſcitabantur oracula atque Magos, à quibus cum de aliis multis, tum de Hiſpanorum adventu, multo ante præmonitos ſe fuiſſe narrabant.

III. Teſtis eſt vetus omnis recenſque hiſtoria, ac ea etiam quæ fabulis adumbrata eſt, extitiſſe olim Gigantes, & inuſitatæ magnitudinis homines; cujuſmodi fuerunt illi, quorum mentio habetur circa initia Geneſeos, & quos Terram Iſraëlitis promiſſam ſuis temporibus tenuiſſe narrat Moſes; Ogum putaBaſanitarum regem, & Enacim, & quos Moabitæ Emim, hoc eſt Terribiles; quoſque Ammonitæ Zomzommim, hoc eſt Inventores ſcelerum appellabant; quorum ſoboles ad Davidis tempora perſeveravit, & quorum oſſa ſua ætate viſa fuiſſe Ebrone, quæ arx ipſorum præcipua fuit, perhibet Joſephus. Nulla fere regio eſt, in qua portenta hujus generis enata non ferantur. In Judæa exortum Eleazarum quemdam ſeptem cubitos altum, & ab Artabano ad Tiberium miſſum legimus apud Columellam & Joſephum. Vaſtæ proceritatis homines tuliſſe dicitur & Ægyptus, præter illum quinque cubitorum, quem à Banaia fuiſſe interfectum narrant libri Parali-

Gigantes extitiſſe.

Gen. 6. 4.

Num. 13. 23, 34.

Joſeph. Antiq. libr. 5. cap. 2.

Colum. libr. 3. cap. 8.

Joſeph. Antiq. libr. 18. cap. 6.

1. Paral. 11. 23.

pomenon; illic enim Gigantes prodiisse Isidis temporibus scriptum fuit in Annalibus Ægyptiorum: & locum in Ægypto fuisse testatur Phlegon, cui Litræ nomen, in quo grandia corpora non infossa terræ, sed oculis omnium proposita extiterunt. Quibus adde quæ de Colossis gentis hujus disserit Herodotus. In Æthiopia ponuntur Syrbotæ à Plinio auctoritatem Cratetis secuto, octonos cubitos alti. Memoratur & Æthiopum rex Ganges procerus decem cubitos. Superiori seculo vir nobilis in Congiano regno filios habuit complures Gigantibus pares. Antæum gigantem edidisse fertur Africa, pugilem illum celebrem Terræ filium, cujus cadaver, ex Afrorum indicio, terra erutum est à Sertorio prope Tingi, sexaginta cubitos longum, si Plutarcho fides est. Duorum corporum ossa, arcis sepulcralibus condita, cubitos viginti tres quatuorve longa, extracta esse à Carthaginensibus ex terra tradiderat Eumachus in Periegesi, ut extat apud Phlegontem. Et molarem dentem hominis ingentem sibi in Uticensi litore visum narrat Augustinus. Postremisque hisce temporibus ossa humana miræ magnitudinis circa Juliam Cæsaream effossa sunt. Ex Arabia advectus est Claudii Imperatoris ævo procerissimus homo, Gabbara dictus à suis, hoc est Gigas; nam id ei nomen fuisse falso censuit Plinius, Arabicæ linguæ inscius. Primos certe illos Gigantes à filiis Dei editos *Gibborim* appellat Moses. Nec suis Gigantibus caruit India. Vastæ proceritatis fuisse Porum dicunt Historici. In Caucaso & circa Indum fluvium homines quatuor & quinque cubitorum extitisse differit Philostratus; Ctesias vero homines tredecim cubitorum apud Seres. Quinque fere ulnas corpore exæquasse fertur Vitey primus Sinarum rex. Indum fuisse declaravit Clarii Apollinis oraculum Orontem eum, cujus corpus undecim cubitos longum in veteri Orontis fluvii alveo inventum est. Quanquam alii Aryaden fuisse eum volunt, ortu Æthiopem, triginta cubitos longum. Item auctor est apud Strabonem & Plinium Onesicritus, in quibusdam Indiæ locis corpora

Phleg. Mirab. cap. 15.

Herod. libr. 2. cap. 130, 143, 153, 175, 176.

Plin. lib. 6. cap. 30. & l. 7. c. 2.

Plutarch. Sert.

Phleg. Mirab. cap. 18.

Augustin. de civit. Dei, libr. 15. cap. 9.

Plin. libr. 7. cap. 16.

Genes. 6. 4.

Philostr. Apollon. vit. libr. 2. cap. 2.

Ctes. Indic. ap. Phot. Tm. 72.

Strabo libr. 15.

Plin. lib. 7. c. 2.

hominum cubitorum quinûm & binorum palmorum extitisse. Nunc quoque valde proceri reperiuntur homines in his regionibus. Suos & Persis fuisse Gigantes ex eorum historiis licet cognoscere. Artachæum memorat Herodotus, Herodot.lib.7. cap. 118. unum è Xerxis ducibus, quinque prope cubitos longum. Suos habuerunt & Syri; velut illum quinque sexve cubitos procerum, Antonium nomine, quem Theodosio imperante natum refert Nicephorus. Appensam quoque Damasci co- Niceph. Hist. Eccl. lib. 12. cap. 37. stam hominis ingentem vidit Benjamin Tudelensis. Dedit Gigantes & Lydia. De vasto illo corpore in Lydiæ cavernis sepulto, & à Gyge reperto, notissima fabula est. Milesius fuit Gigas ille Nicophon, pugil, qui Olympicis ludis descendit in arenam Augusti temporibus. In insula Mileto proxima, quæ Asterii dicta est, cadaver herois Asterii, decem cubitos procerum, sepultum fuisse Pausanias tradidit: atque Pausan. Attic. item simile monstrum in superioris Lydiæ sepulcro quodam detectum esse, quod alii Geryonæ, alii Hylli cujusdam Terræ filii corpus fuisse ajebant; Philostratus vero Hylli Herculis Philostr. Heroic. filii. Herculi ipsi quatuor cubitorum & unius pedis proceritatem ex Herodoro Pontico adscripsit Tzetzes. Asterium Joh. Tzetz. Hist.36. Chil.2. v.206, 210. hunc Anactis filium fuisse scribit idem Pausanias, Anactem Terræ, ab eoque Anactoriam dictam fuisse regionem Mile- Pauf. Achaic. siorum. Nomen & fabulam ex Gigantibus Palæstinæ, *Enacim* à Mose appellatis, detortam esse viderunt viri docti, indidemque ἄνακας & ἄνακτας dictos Castorem & Pollucem, vel Cabiros, vel Curetas; (variant enim veterum sententiæ) atque item omnes Reges: indidem & Inachum Inachidasque ex Oriente profectos: quæ veritatem illustrant & confirmant. Portentosæ amplitudinis ossa Constantinopoli eruta, & ab Imperatore Anastasio miraculi caussa in Palatio deposita esse testificatur Glycas. Tauruni hodieque spectari Glycas Annal. Part. 4. perhibent ossa humana ingentia ex Tibisco Daciæ fluvio extracta. Talia & in Dalmatiæ spelunca Dianæ sacra Phle- Phleg. Mirab. cap. 12. gontis tempore spectabantur. Quod de corpore Orestis septem cubitos longo in Nemea reperto commemorat Hero- Herod. libr. 1. cap. 68.

dotus, ſcriptor fabulatori ſimillimus, indicat veterem de priſcis Græciæ Gigantibus opinionem; perinde ut quod legitur apud Phlegontem de Macroſiridis cadavere centum prope cubitorum, quod in inſula litoribus ſuis finitima Athenienſes nacti ſunt. Quanquam originem Ægyptiam nomen ſapit, ut alia Atticorum pleraque. Statuam Polydamantis Scotuſſæi à Lyſippo fabricatam commemorat Pauſanias, qui homines omnes, ſi Heroas exceperis, vaſtitate corporis ſuperarit. Multa hujuſmodi commentis ſuis aſperſerunt fabulatores: velut immenſam proceritatem Titanum, Gigantum, & Aloidarum, quam & ex ingentibus oſſibus in Theſſalia & Campania circa Veſuvium reperiri ſolitis confirmare auſi ſunt Hiſtorici: item Heroum, qui ad Trojam bellum geſſerunt, quibus decem circiter cubitos tribuit Philoſtratus; quibus nec fidem Hiſtorici detraxerunt. Ingentia enim corpora variis locis reperta ad priſtini illius ævi Heroas pertinere rati ſunt; puta illud, quod ab Hadriano prope Trojam inventum, & ſepulcro compoſitum, Ajacis eſſe dictum eſt; & reliquias à Cimone ex Scyro inſula Athenas honorifice reportatas, quaſi Theſei fuiſſent; & quod Meſſene erutum Idæ illi, Homeri verſibus ob fortitudinem laudato, adſcriptum eſſe narrat Phlegon. Inde eſt, quod Hiſtorici, itidem ut Poëtæ, & Philoſophi nonnulli, & ipſe ſuppoſititius Eſdras, & Auguſtinus, aliique ex Patribus, putarunt corpora hominum ex priſca proceritate temporis lapſu deficere, & in dies decreſcere. Perperam utique, ut facile probatu eſſet, ſi id locus pateretur: nec enim quod contracta ſit humanæ vitæ diuturnitas, ſic corpora quoque humana breviata eſſe putandum eſt. Rectiuſque eſſent philoſophati, ſi inter vulgaris ac ſolitæ ſtaturæ homines, quoſdam enormis & monſtroſæ proceritatis dixiſſent extitiſſe. Hinc profecto, & ex aliis veterum teſtimoniis, abunde conſtat, in variis Græciæ locis, Ægeique maris inſulis, Co & Lemno, exarata fuiſſe immania hominum corpora. Eſt apud Plinium, in Cretæ rupto monte quodam corpus ingens qua-

Phleg. Mirab. cap. 17.

Pauſ. 2. Eliac.

Philoſtr. vita Apoll. lib. 3. c. 6. libr. 4. cap. 5. & in Heroic.

Phleg. Mirab. cap. 11.

4. Eſdr. 5. 52. Auguſt. de civit. Dei, libr. 15. cap. 9.

Plin. lib. 7. c. 16.

draginta ſex cubitorum eſſe inventum, quod Orionis vel Oti fuiſſe exiſtimatum eſt. Inuſitatæ quoque magnitudinis oſſa Rhodi effoſſa fuiſſe diſcimus ex Phlegonte. Olympiæ viſebantur athletarum Diagoræ & Damageti filii ſimulacra, quatuor cubitos & digitos aliquot longa. At nulla regio tot portentis hujuſmodi nobilitata eſt, quot Sicilia. Nec omnino vanum eſt quod de Cyclopibus, & de Læſtrygonibus, & de Eryce, cecinerunt Poëtæ. Mirandæ vaſtitatis corpora in montium Siculorum ſpecubus detecta fuiſſe variis temporibus, produnt recentes & priſcæ memoriæ. Quod & fabulis ſuis adumbrarunt Poëtæ, cum Typhœi & Enceladi corpora Siciliæ inſulæ ſubjecta eſſe finxerunt. Quæ de iis ſcripſit diligens Sicularum antiquitatum ſcrutator Thomas Fazellus, digna ſunt quæ legantur. Alii Læſtrygonas collocarunt in Italia, eorumque regem Lamum Formiarum conditorem. Quod perinde ut Gigantum cum Diis prælia Phlegræis Italiæ campis attributa, & cadavera humanorum corporum modum ſuperantia, ſæpe à foſſoribus in terra inventa, oſtendunt ſuos Gigantes Italiæ non defuiſſe. Giganteæ molis fœminam temporibus ſuis Romæ fuiſſe narrat Auguſtinus. Henrici ſecundi, qui Conradi filius fuit, ævo Romæ extractum è terra eſt monſtroſum hominis corpus, quod erectum muros urbis æquabat, quodque Pallantis eſſe, Evandri filii, à Turno occiſi, imperite dictum eſt. Hiſpaniæ etiam & Galliæ Gigantes ſuos tribuunt fictores fabularum, velut Geryonem, Albionem, & Bergionem, ab Hercule interfectos. Cebarenſium, ſive Carenſium, miræ proceritatis hominum, qui Celtarum extremi ſint, meminit Pauſanias. Circa Valentiam Allobrogum Ludovici undecimi ævo in cadaver pedum octodecim foſſores inciderunt. Variis item Galliæ locis reperta ſunt oſſa giganteorum corporum. Garſendam Forcalquerianam craſſi ad miraculum & proceri corporis ſancti Ludovici ætas vidit. Hominem Vaſconem, inuſitatæ proceritatis, qui Gigas Burdegalenſis vulgo cognominabatur, inter corporis ſui ſtipatores allegit Fran-

Phleg. Mirab. cap. 16.

Fazell. de reb. Sicul. Decad. 1. libr. 1. cap. 6. libr. 3. cap. 4. Decad. 2. lib. 1. cap. 1.

Aug. de civit. Dei, libr. 15. cap. 23.

Pauſan. Attic.

cifcus primus. Immanium hujufmodi corporum feraciffimus fuit Septentrio. Sunt qui ex Thracia velint Cyclopes in Siciliam adveniffe. Offa prægrandia, quæ connexa corpus viginti quatuor cubitorum efficerent, in Bofphoro Cimmerio collis terræ motu disjectus edidit. Sed ne nimius fim, Saxonem Grammaticum & Olaum Magnum confuli jubeo. Talium portentorum proventum, enormitatem, vim, resque geftas mirabitur Lector, ac præcipue quæ de Starcatero Gigante referuntur. Talia & in variis Americæ partibus vifa
Vefpuccii Navig. 2. effe intelligas ex Americi Vefpuccii Navigationibus, ex Petri Martyris Decadibus, aliorumque hiftoriis, qui regiones illas vel luftrarunt, vel defcripferunt. Gigantum infulam à fe repertam Americus ille commemorat. Nec folus Gigas ille
2.Sam. 21. 20. Gethæus, cujus meminit liber fecundus Samuelis, fenos in manibus pedibufque digitos habuit: Sedigitum Volcatium Poëtam, & Sedigitas puellas ex re nomina hæc habuiffe au-
Plin. libr. 11. cap. 43. ctor eft Plinius. Et vidiffe fe literis nuper prodidit Tavernerius Javani Imperatoris filium, inftructas fenis digitis manus pedefque habentem. Quid quod Indos quofdam com-
Ctefias apud Plot. Tm. 72. memorat Ctefias octo digitos in fingulis manibus & pedibus habentes. Et mihi quoque famulus fuit altera manu fedigitus.

Primævos homines longævos fuiffe. Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4.

IV. Primorum hominum vitam noftra longe fuiffe diuturniorem, non folum veterum fcriptorum teftimoniis probare licet, quod à Jofepho factum eft, fed etiam compluribus exemplis, quorum conftat fides. Nam ut ea prætercam, quæ à fabularum architectis conficta funt de Tithono; de Sibylla Erythræa, quam annum vitæ prope millefimum attigiffe dixerunt; de Neftore, quem cum Græci Poëtæ tres ætates vixiffe ceciniffent, ter centum annos Latini interpretati funt; de Memnone, quem apud Æthiopes per quinque ætatum fpatia regnaffe, ibidemque, non ad Trojam, obiiffe ex Da-
Philoftr. vit. Apollon. l. 6. c. 3. mide refert Philoftratus; & de Tirefia, quem Tragici Poëtæ ad fex ætates vitam docuerunt prorogaffe: ab Indis initium faciam recenfendi vel gentes totas, vel homines fingulos, quorum memorabilis longinquitas fuit. Ac primum

Seres

Seres annos vivere trecentos feruntur. Eſt hodieque apud Sinas templum Heroi cuidam conſecratum, quem annos tradunt vixiſſe trecentos viginti duos, cum ſæpius juventuti eſſet reſtitutus. Indorum vitam annis triginta vel quadraginta ſupra centum vulgo determinant veteres. Plus etiam Taprobanenſibus tribuunt. Quod & recentiores confirmant: qui nec Japonenſes, Molucenſes, Javenſes, & Sumatrenſes minus vivaces faciunt. Memoratur item Brachmanum diuturnitas; & Pandorarum, ac Cynocephalorum, Indicarum gentium, quas tradidit Cteſias annum vitæ ducenteſimum aſſequi. Valde celebratur à novitiis Indicarum rerum ſcriptoribus Bengalenſis ſenex, quem Luſitani annum vitæ triceſimum quintum ſupra trecentos agentem his in oris repererunt. Repererunt & Batavi in Java inſula regem Ballamboæ, annos natum ſexaginta ſupra centum. Scribunt Arabes in vita Tamerlanis, virum quemdam Sogdianum Maracanda ortum, vixiſſe annos trecentos & quinquaginta. Chaldæorum longinqua fuiſſe vita traditur, ac imprimis Magorum, eorumque qui inter Aſſyrios & Arabes vacabant ſapientiæ. Narrat Elmacinus, ſeculo poſt Chriſtum natum ſeptimo obiiſſe Solimanum quemdam Perſam anno ætatis trecenteſimo & quinquageſimo: nec multo poſt veniſſe ad Muaviam Calipham Obeidum Saracenum trecentorum annorum. Longævos eſſe Arabes conſentiunt priſci recentesque Scriptores: quod & de Hierophantis Ægyptiorum prodit Lucianus. Fuerunt inter Æthiopes, qui ex longitudine vitæ Macrobii cognomento dicti ſunt: Homeritas eſſe vult Theophanes Byzantius. Hi duplo longius quam cæteri vixiſſe dicuntur. In Congiano Africæ regno viſi ſunt homines proavorum noſtrorum ævo ſeſquiſeculo majores, nondum tamen decrepiti. Numidis quoque memorabilem vivacitatem tribuit Appianus: quod & recentiorum teſtimonio confirmatur. Prædicantur & inter Græcos quidam inſigni vitæ prolixitate nobiles; velut Epiorum gens in Ætolia, quos ajunt ad annos ducentos vitam produxiſſe, & quosdam etiam

Cteſ. apud Plin. libr. 7. cap. 2. & apud Phot. Tm. 72.

Elmac. Hiſt. Sarac. lib. 1. c. 4.

Lucian. de Macrob.

Theophan. apud Phot. Tm. 64.

Appian. Punic.

ex illis ad annos trecentos. Sunt qui Arcadibus par concedant vitæ ſpatium. Ad hæc adjiciuntur nonnulla à Plinio, & Valerio Maximo, ex vetuſtioribus auctoribus Xenophonte & Alexandro Polyhiſtore, quæ etſi fabulis videntur ſimilia, veritati tamen ſacrorum Codicum fidem faciunt. Danthoni Illyrio annos vitæ largiuntur quingentos; ſexcentos alteri cuidam Regi; octingentos ejus filio. Macroſiridi, cujus cadaver in inſula Athenis proxima effoſſum eſt, annorum vitæ quinque millia tribuebat ſepulcrale epigramma. Vivaciſſimi fuiſſe produntur, qui Athonis montis verticem tenent, ut & qui Tmoli in Phrygia. Ex Italis multos longa ævi diuturnitate floruiſſe iidem perhibent auctores, quos dixi, Plinius, & Valerius, atque item Lucianus, & Phlegon. In gente noſtra celebratus fuit ob longitudinem vitæ Johannes de Stampis, ob idque Iohannes De temporibus dici inepte creditus, qui fatis conceſſit regnante Ludovico Juniore, Ludovici Craſſi filio. Trecentos & ſexaginta vitæ annos huic adſcribunt Hiſtorici, quaſi ſub Carolo Magno ſtipendia meruerit. Sed tantum ſpatium ad centum & ſexaginta annos veriſimilius contrahit Paulus Æmylius. De Arganthonii vivacitate quid prodiderint veteres, pervulgata res eſt. Longævos quoque homines habet Septentrio. Hyperboreos progeniem vivaciſſimam appellat Callimachus. Milleſimum vitæ annum aſſequi dicuntur ab Oneſicrito, Simonide, Pindaro, & aliis. Laudant diuturnitatem Britannorum antiqui ſcriptores ac novitii: inter quos, ut omittam exempla reliqua, nuper Scotus quidam annum vitæ expleviſſe fertur ducenteſimum viceſimum ſecundum. Quod nec apud Islandos infrequens eſt. Americani, antequam luxus noſtri contagione remolleſcerent, longævi erant, & nunc etiam plerique eorum vitam prorogant in multam ſenectutem. Braſilienſes & Caraibæ annum vulgo explent quinquageſimum & centeſimum, nonnulli & ducenteſimum. Metas has ſuperant Jucatanenſes & Floridiani, inter quos repertus eſt quidam tercentum annos natus.

Plin. libr. 7. cap. 48. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 13. §. 7.

Plin. libr. 7. cap. 48. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 13. §. 6. Lucian. de Macrob. Phleg. de longæv. c. 3. & 4.

Paul. Æmyl. Hiſtor. Franc. libr. 5.

Callim. Hymn. in Delum. Oneſicr. & Simonid. apud Strab. libr. 15. Pindar. Pyth. Od. 10.

V. *Factum esse Diluvium ad perdendam tollendamque ex orbe malitiam constat inter omnes*, inquit Lactantius: *idem enim & Philosophi, Poëtæ, Scriptoresque rerum antiquarum loquuntur, in eoque maxime cum Prophetarum sermone consentiunt.* Hoc & à Barbaricæ historiæ auctoribus traditum fuisse testatur Josephus. Vere utique. Nam si ordiamur à Sinis, propagatam inter eos deprehendemus Diluvii Noachici memoriam. Suus ipsis est Noachus, reparator humani generis, post cladem illam, quam cæli ruina adumbrant. Hunc & cornutum fingunt, sub Leotzizami nomine, ut Græci Bacchum, aliud Noachi simulacrum. Clarius etiam, & veritati propius, casum hunc describunt Indi atque Persæ recentiores, veterum Persarum reliquiæ; item Chaldæi, ut ex Berosi testificatione liquet; & Assyrii, ut ex Abydeni; & Armeni, qui reliquias Arcæ Noachicæ ad montes suos appulsæ monstrabant, etiam Philostorgii temporibus; & Transeuphratenses prope omnes, & Arabes, & Syri; apud quos Hierapoli monstratum fuisse hiatum sua ætate narrat Lucianus, per quem Diluviei aquas terra receptas fuisse garriebant. Similem huic Athenis fuisse scribit Pausanias. Sacra quoque Ægyptiorum monumenta calamitatis hujus memoriam retinebant; de qua multa apud Solonem differit Ægyptius sacerdos in Timæo Platonis; multa & Hieronymus Ægyptius literis tradiderat in Antiquitatibus suis Phœniciis. Ex hac inundationis terrarum notitia, quam in Ægypto hauserat Plato, procusum est figmentum mirificæ illius Diluviei, qua deletam fuisse Atlanticam insulam eleganter narrat in Timæo & in Critia. Apud Græcos nihil notius est Deucalionis historia, quæ etsi vere pertinet ad eluvionem quamdam Thessalicam, fabularum tamen tormento ad Noachicam cladem accommodata est. Arcæ enim beneficio servatum eum dicunt, cum uxore, & liberis, & animantibus; appulisse eam ad montem, cui ἀπὸ τῆς λάρνακος, ab Arca, nomen Larnassi primum, deinde Parnassi contigerit. Omnes etiam fere Americæ partes, & ad Boream & ad Austrum

Diluvio a-malitiam quarum noxás generis humani Deum castigasse; paucos Arcæ beneficio fuisse servatos; eos a-vibus emissis, an aquæ effluxissent, explorasse.

Lactant. libr. 2. cap. 10.
Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4.
Berος. apud Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4. libr. 1. contra Apion.
Abyden. apud Euseb. Præp. Evang. lib. 9. cap. 12. Cyrill. contra Julian. libr. 1.
Pausan. Attic.
Hieron. apud Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4.

jacentes pervasit Diluvii cognitio. Hoc extincta fuisse sciunt animalia omnia, unico homine generis humani instauratore, in Arca cum familia multisque animalibus servato. Sciunt & columbam ex Arca emissam esse, emissum & corvum, explorandarum aquarum caussa. Nota illis etiam Noachi ebrietas post sationem vitis, & vini confectionem: nota & protervitas Chami, & dira in ejus caput patris imprecatio. Quæ ex Antonio Herrera peti possunt. Præterea Diluvio constat fides ex veterum quoque Scriptorum testimoniis, & per ætatum successionem tradita inter eos constanter memoria. Etsi enim à Diluvie Noachica multum diversæ fuerunt illæ, & quæ sub Ogyge inundavit Bœotiam; & quæ sub Deucalione Thessaliam oppressit, vel juxta Aristotelem veterem Græciam, eam nempe quæ circa Dodonen & Acheloum fuit; & quæ contigit sub Dardano; ita tamen narrantur ab Auctoribus, ut in illas manifesta Noachicæ indicia fuisse translata appareat; atque in Deucalioneam præcipue, quam unicam agnoscit Plato in Timæo. Hanc ad eluendas orbis noxas à Deo immissam disserunt; tum vero Deucalionem Promethei consilio fabricasse Arcam, λάρνακα, (hac enim voce utitur Apollodorus, aliique deinceps) qua & ipse, & uxor, & liberi, impositaque cum illis animalia ex unoquoque genere bina, ob pietatem ejus in Deos, morumque innocentiam, salva omnia extiterint; Arcam ad Parnassi juga appulisse; columbam ex ea emissam indicium retulisse, & tempestatis cum revolasset, & redditæ serenitatis ac exsiccatæ aquæ cum avolasset. Quæ à Plutarcho relata palam ostendunt, quorsum pertineat Deucalionea historia. Nec jam sub fabularum involucris dissimulatam, sed apertis expressam verbis Noachicam Diluviem consignarunt exotici scriptores; Berosus, qui & Noachi & Arcæ ad Armeniæ montes applicitæ, superstitumque ad suam ætatem ejus reliquiarum, juxta Mosis mentem meminit. Adde Hieronymum Ægyptium, & Abydenum, apud quem & Noachi, sub Sisithri nomine, mentio, à Deo de ingruente tem-

Herrer. Dec.1. lib.9.cap.4.

Aristot.Meteor.lib.1.cap.14.

Apollodor. libr.1.

Plutarch. de solert.animal.

peſtate admoniti, & Arcæ ad Armenorum montes appulſæ, & emiſſarum avium. Adde & Alexandrum Polyhiſtorem, qui eadem hæc in commentarios ſuos retulit; & Eupolemum, & Mnaſeam, & Molonem. Adde & Nicolaum Damaſcenum, qui terrarum inundationi ſubduxiſſe ſe prodidit hominem unum Arca advectum ad montem Minyadis, hoc eſt Ebraice *Har-Meni*, unde Armeniæ vocabulum. Nomen monti Baridem facit: vel quod ita dictus ſit à navigio hoc, cujus reliquias diu illic monſtratas fuiſſe ait; nam Baris navigium ſonat, à Baride urbe Perſidis, ut nos alibi ſcripſimus; vel quod ipſe perperam navigii nomen in ſubjectum montem tranſtulerit. Veneratio reliquiarum Baridis illius abiit demum in ſuperſtitionem; nam ex ea fiebant amuleta, ut tradiderunt Beroſus & Abydenus; & templum ei in Armeniæ montibus, auctore Strabone, conſtructum eſt. Nec diſſimulat Nicolaus hominem hunc navigio ſervatum, eum eſſe videri, cujus Moſes meminit, Noachum videlicet. His adjunge denique Latinos ſcriptores, Plinium & Cenſorinum, à quibus res clare tradita eſt.

Demonſtr. Evang. Prop. 4. cap. 2. §. 38.
Beroſ. apud Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 4.
Abyden. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. c. 12. & Cyrill. contra Julian. lib. 1. Strab. l. 11.

VI. Inſanam Babelicæ Turris & civitatis extructionem, poſt Diluvium in campo Sennaar ſuſceptam, & linguas hominum illic à Deo confuſas, adumbrant prælia Titanum, Gigantum, & Aloidarum adverſum Deos, cæleſtis regni affectatio, montes impoſiti montibus, fulminibus dejecti ac procellis divinitus immiſſis, Deorumque victoria. Vidit id Philo Judæus. Viderunt & alii porro eruditi homines quamplurimi. Hoc ipſum detractis fabularum integumentis expreſſerunt vetuſti Auctores: nam Phœniciæ hiſtoriæ ſcriptor Heſtiæus, Joſepho & Euſebio laudatus, ſacerdotes ait cladi Noachicæ ſuperſtites veniſſe in Sennaar Babyloniæ: cumque in varia loca exinde diſperſi eſſent, ſimul habitaſſe quos ejuſdem linguæ uſus conjunctos retinebat. Turrim Babylonicam Belo ſacram deſcribit Herodotus; quippe poſt repreſſam ejus ædificationem pars inchoata ſuperſtes manſit. Meminit ejuſdem & Artapanus. Sibyllæ neſcio cujus verba

In civitatis & turris Babylonicæ extructione confuſas fuiſſe à Deo linguas hominum.
Philo de confuſ. linguar.
Joſeph. Antiq. libr. 1. c. 4, & 5.
Euſ. Præp. Evang. lib. 9. c. 13, & 15. & in Chronic. Gr.
Herodot. lib. 1. cap. 181.
Artapan. apud

Alex.Polyh. in Euſ.Præp.Evang.lib.9. c. 18. Joſeph. Antiq. lib.1.cap.5. Alex.Polyh. apud Cyrill. contra Julian. libr.1. Euſ. Præp. Evang.lib.9. c.14. Chronic. Gr. Cyrill.contra Julian.libr.1. Alex.Polyh. apud Euſ.Præp. Evang. lib. 9. cap.17. Plato in Politic. Philo de confuſ.linguar. Gen.11. 4, 9. Beroſ.apud Joſeph. libr. 1. contra Apion.

recitat Joſephus, & Joſepho vetuſtior Alexander Polyhiſtor, quibus celebratur inceptio Turris, ad conſcendendum cælum paratæ, vi procellarum ſubverſæ à Diis, & linguæ, quæ omnibus hominibus communis ad hanc diem fuerat, in plures diviſio, atque hinc inditum Babyloni vocabulum. Addit Abydenus apud Euſebium & Cyrillum, facinoris auctores fuiſſe viros robuſtos & proceros, Deorum contemtores; locum fuiſſe Babylonem, ſic dictam à Babel, quod *confuſionem* ſonat, ob confuſam illic hominum loquelam. Idem ex Eupolemo prodidit Alexander Polyhiſtor, qui hinc diſperſos fuiſſe in varias mundi plagas ait Gigantes operis inceptores, Diluvio ſuperſtites. Hoc linguæ unius olim ab univerſis hominibus uſurpatæ in plures linguas diſſidium, præter eos quos nominavi Scriptores, exprimit fabula vetus à Platone & Philone expoſita, de lingua hominibus omnibus communi Saturni temporibus: quo munere cum in laſciviam abuterentnr, fuiſſe ajunt eo multatos, diſcreto in plures ſermone. Clarius idem norunt Sinis finitimi Coreani. Linguam ajunt olim fuiſſe unam, deinde diviſam in plures à Deo; ſic inſanam Turris molitionem conſcendendi cæli cauſſa ſuſceptam ulciſcente. Babylonis originem, quam indicat Moſes, confirmat Beroſus, Græcos inſimulans falſo attributæ Semiramidi Babylonis extructionis: confirmant & alii Scriptores, ad Belum Semiramide multo antiquiorem, operis hujus ſuſceptionem referentes.

Ritum circumciſionis plurimas gentes ſuſcepiſſe.

VII. Ritum circumciſionis nihil eſt quod quiſquam valde miretur, aut inde Ebraicæ religionis carpendæ cauſſam quærat. Nam & eodem ritu uſi ſunt Ægyptii, gens eruditione, urbanitate, opibus longe florentiſſima, omniſque Græcæ doctrinæ & elegantiæ parens; ac ii præcipue inter eos, qui rebus divinis ſtudiiſque vacabant. Item Ægyptiorum finitimi Æthiopes, Troglodytarum, Arabum, Phœnicum, & Syrorum magna pars: Madianitæ etiam, Moabitæ, Idumæi, & Ammonitæ: Colchi præterea Ægyptiorum propago, & Colchis proximæ gentes aliquot, & Thracum non-

nulli, & hodie etiam Turci, & Afri multi, & ex Americanis quamplurimi. Denique tam pervulgata olim fuit hæc decutiendi præputii consuetudo, ut eam coercere, solisque Judæis permittere necesse habuerint leges Romanæ. Quid quod Creophagi, Æthiopica gens, & Troglodytæ, non præputio solum multabantur, sed glande etiam: unde & Mutili cognomento appellabantur. Ne fœminæ quidem ab hujusmodi exectione abstinuerunt apud Ægyptios, Coptos, Æthiopes, Persas, & Indos aliquos. Ejus administrandæ artem profitentur in Ægypto vetulæ quædam. Institutum id ferunt à Muhammedo. Quanquam & multo ante Muhammedum etiam apud Judæos mos iste viguit, ut discimus ex Strabone, Ambrosio, Aëtio, & aliis: quem morem Gygi inventori Hesychius Illustris adscribit. Fertur & ipse Pythagoras, tum cum versaretur in Ægypto, probasse hanc sui decurtandi consuetudinem, & in se recepisse. Et habetur in fabulis Phœnicum, quas ex Sanchoniathone retulit Philo Byblius, Saturnum sibi virilia circumcidisse, idemque ut facerent socios coegisse. Cur vero ritum hunc derideant Ethnici, qui Agdistin commenti sunt à Diis fuisse multatum virili parte, unde Amygdalus prodierit, cujus fructu decerpto gravidam factam Nanam Sangarii filiam, Attin esse enixam, qui pondera hæc ipse sibi silice devolverit; idemque factum & ab ipsius socero Mida Pessinuntis rege; idem à Gallo; idem porro à Rheæ Sacerdotibus Gallis; & Galli filiam, quæ tum aderat, mammas sibi execuisse?

L. 11. π. §. 1. Ad leg. Cornel. de sicar. & venef.

Strab. libr. 16, & 17.

Ambros. lib. 2. de Abrah. c. 11.

Aetius Tetrabibl. 4. Serm. 4. cap. 103.

Phil. Bybl. apud Eus. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10.

VIII. Isaaci parentibus effœtis nati, & velut in pietatis & hospitalitatis præmium à Deo dati, historiam Græcis notam & acceptam fuisse probat Orionis fabula. Tres Deos narrant, Jovem, Neptunum, & Mercurium, apud Hyrieum hominum specie divertisse, lauteque pro hospitis rustici facultatibus exceptos, optandi quidquid libitum esset facultatem ei dedisse; hunc postulasse filium, etsi jam defuncta uxore, cum aliam ducere nollet; voti compotem fuisse factum, atque hinc natum Orionem. En tres viros hospitio convivio-

Isaacum ex matre effœta natum esse.

que exceptos ab Abrahamo; en filium ei promiſſum; en natales Iſaaci ex matre exoleta, & morti ob ſenectutem proxima, & in qua vis genitalis eſſet extincta.

Sodomam & Gomorrham eſſe à Deo ob impietatem deletas.

IX. Tranſtulerunt Græci & in figmenta ſua, ſuasque hiſtorias, calamitatem Sodomæ & Gomorrhæ. Nam primum quod effrænam incolarum petulantiam Deus cæcitate ultus eſt, perinde ut alias Syrorum exercitum, rogante Eliſæo; ſimile eorum eſt, quæ de Tireſia, & de Æpyto Arcadum rege, tradiderunt fabularum artifices: hunc, quod Mantineæ Neptuni ſubiiſſet templum, quo pedem inferre nefas erat; illum, quod Palladem in Hippocrene lavantem conſpexiſſet; vel, ut alii volunt, quod pro Jove adverſus Junonem aliquando ſententiam tuliſſet; luminibus oculorum eſſe privatos. Alexandri milites pœna eadem affectos à Cerere Mileſia crediderunt, ob ſpoliatum ejus templum Mileto capta: eadem & Appium Claudium Cenſorem ab Hercule, quod ſpreto reſponſo ſacra ejus ad ſervos publicos tranſtuliſſet. Quid autem aliud ſignificare putemus fabulam Philemonis & Baucidis, qui Jovem & Mercurium in Phrygia peregrinantes, & à loci incolis ſpretos domibusque excluſos benigne exceperunt; proptereaque cum tota regio aquis ſubmerſa à Diis ſtagnumque facta eſſet, ſervati & in tuto collocati ſunt; quid aliud, inquam, id ſignificare dicamus, quam Loti adverſum duos Angelos Sodomam venientes humanitatem, à quo comiter habiti, & à Sodomitarum injuriis prohibiti, præmium hoſpiti totique familiæ rependerunt incolumitatem; cum tota regio cæleſti igne deleta, & aquis ſtagnantibus obruta eſſet, quæ prodigioſi illius incendii retinerent notas, & Hiſtoriæ ſacræ fidem facerent? Hanc & abunde firmant teſtimonia veterum: Strabonis, qui negari vetat, quæ de Sodomæ, aliarumque urbium illic olim florentium, everſione prædicantur; Taciti, qui concedere ſe ait inclytas quondam his in oris urbes cæleſti igne flagraſſe; Solini, qui humum nigram & in cinerem ſolutam teſtari ſcribit triſtem hunc ſinum de cælo eſſe tactum. Jam illa

Ovid. Metam. lib. 8.

Strab. libr. 16.

Tacit. Hiſt. lib. 5. cap. 7.

Solin. cap. 35.

illa uxoris Loti transfiguratio, etsi mirabilis est, nihilo tamen magis impiorum cavillationibus patet, quam tota propemodum Græcorum Theologia, quæ hujusmodi mutationibus ferme constat. Est in antiquitatibus Sinarum, Lutiemam egregia forma mulierem, visa in cælo leonini capitis forma, in statuam auream fuisse conversam. Sunt apud Siamenses ænea quædam & lapidea simulacra, quæ homines quondam fuisse blaterant, in hanc formam vi divina mutatos. Et sunt qui in Carnia hominum cadavera, Dæmonis arte, in statuas salis conversa fuisse dicant. Sed & testimonium præbuit perpetua temporum consensio. Statuam enim ipsam sua ætate extitisse significat Josephus; sua etiam Brocardus, etsi eam se, pro suo candore, vidisse negat; sua Saliniacus, quam & sibi visam affirmat; & ad hanc diem superesse eamdem asseverant recentiores, qui has regiones lustrarunt. Jos. Ant. l. 1. c. 22. Broc. Descr. Terr. sanct. c. 7. §. 34. Saliniac. Itin. Hierosol. Tom. 9. cap. 6.

X. Quæ ad Mosis ortum, vitam, mirificos casus, resque gestas pertinent, gentium omnium, ætatum, scriptorumque testificatione abunde comprobata sunt a nobis in Demonstratione nostra Evangelica, atque inde peti possunt. Delibabo tantum hic nonnulla, quæ tractatione nostra illustranda sunt. *Rubum Mosi ardere visũ, illæsum mansisse.* Scriptum extat in sacris voluminibus rubum Mosi ardere visum, integrum tamen prodigialiter mansisse: quod & narrat Artapanus in libris suis De Judæis. Legitur itidem in Senecæ Thyeste, sylvam quamdam Pelopeæ domus totam flammis micare solitam esse, & excelsas trabes sine igne ardere. Perhibet item Lucanus prope Massiliam *non ardentis fulgere incendia sylvæ.* Cleomeni Spartano in Junonis templo sacra facienti, flammam e simulacri pectore erumpere visam narrat Herodotus. In Romanorum castris, Seneca teste, visa sunt ardere pila, ignibus in illa delapsis. Puta ea nocte, quæ victoriam præcessit, quam de Sabinis Posthumius & Menenius Consules reportarunt, ex pilis ante tentoria defixis emicuisse flammas refert Dionysius Halicarnasseus, quibus castra per noctem collucerent. In exercitu Cæsaris, dum esset in Africa, Quintæ legionis pilorum cacumina per noctem Atrap. ap. Eusеb. Præp. Evang. lib. 9. c. 27. Senec. Thyest. v. 674, & seq. Lucan. libr. 3. Herodot. lib. 6. Senec. Natur. Quæst. libr. 1. cap. 1. Dionys. Halic. libr. 5.

Hirt. de Bell. Afric. ſponte arſerunt, Hirtio teſte. Refert & Procopius contigiſſe idem in exercitu Beliſarii contra Vandalos bellum gerentis. Procop. Vandal. lib. 2. cap. 2. Idem ſibi aliquando obſervatum teſtatur Plinius. Diſcimus Plin. lib. 2. c. 37. etiam ex Livio, Fregellis in Atrei cujusdam domo, haſtam Tit. Liv. libr. 43. interdiu duas horas ita arſiſſe, ut nihil tamen ejus ignis comburereт. Plin. lib. 2. c. 37. Hominum capita, inquit Plinius, veſpertinis horis Jul. Obſeq. de prodig. cap. 112. magno præſagio ſtellæ circumfulgent. Tradit Julius Obſequens in libello De prodigiis, Anagniæ arſiſſe ſervo tunicam, nullo poſt extinctum ignem apparente flammæ veſtigio; Romæ ignem innoxium totam Larum ædem eſſe pervagatum: & C. Valerio, M. Herennio Coss. flammam gregi vervecum cum paſceretur, & nocte in ſtabulo circumdatam non aduſſiſſe. Produnt Græcorum fabulæ Bacchum ardentibus cunis, ipſaque matre, incolumem prodiiſſe; atque hunc deinde ignem Thebis excitaſſe, quo & urbs ipſa, & Penthei domus, atque veſtes, ſine detrimento correptæ ſunt. Ex eodem fabularum penu profluxit quod de Æſculapii natalibus memoratur, matre ejus rogo impoſita, infantem à Mercurio fuiſſe è mediis flammis ereptum. Eumdem alii narrant à matre expoſitum, toto corpore cæleſtem lucem emiſiſſe. Comam Baccharum lambunt flammæ, nec adurunt, Euripid. Bacch. v. 756. apud Euripidem. Ignem ex illæſo Achillis vertice, Minervæ Homer. Iliad. σ. v. 206. & ſeq. 225, & ſeq. opera, emicuiſſe fingit Homerus: quod & in Aſcanium & in Laviniam Virgilius tranſtulit. Idem de Servio Tullio priſcæ Romanorum tradunt hiſtoriæ: idem & de L. Marcio Virgil. Æneid. 2. v. 628, & ſeq. Æneid. 7. v. 73, & ſeq. equite, qui poſt Scipionum interitum, ob Hiſpaniam virtute ſua contra Pœnos ſervatam, Dux appellari meritus eſt: idem de Salvidieno gregem in agro paſcente, qui poſtea Conſul Silius libr. 16. factus eſt Auguſti temporibus. Perhibetur idem à Silio de Maſſiniſſa Numidarum rege. Eos prætereo, quos commemorat Phot. Tm. 242. Damaſcius apud Photium, ita à natura attemperatos, ut ſcintillæ, ac nonnunquam etiam flammæ, ex eorum corporibus vehementiori frictu attritis promicarent.

De virga Moſis. XI. Quemadmodum poſt additam à Deo Moſis virgæ portentificam vim, mirabilia opera ejus virtute patrata ſunt;

ita in prodigiosis facinoribus edendis virgæ à variis gentibus adhibitæ sunt, magnusque in magicis sacris virgarum semper usus fuit. Brachmanibus virgas tribuit Philostratus, quibus percussa terra intumesceret, eosque in sublime attolleret. Sunt apud Sinas præstigiatores, qui virgas in serpentes mutaturos se, aliaque eorum ope prodigia edituros polliceantur. Inter Scholia, quæ in Theriaca Nicandri scripta extant, illustre unum est, & ad rem nostram appositum. In eo legas vates multis in locis virgis uti, velut apud Medos; Magos ex præcepto Apollinis, aliosque virgas ex myrica ad divinandum adhibere; hinc Apollinem cognomento Myricæum dictum. Nec in divinationibus solum, sed & in sacris faciendis virgas iidem usurpabant. Huc pertinere vult Hieronymus divinationem illam à rege Babylonis per sagittas exercitam, cujus meminit Ezechiel, eamque à Græcis βελομαντίαν, sive ῥαβδομαντίαν ait appellari. Eidem sortilegio deditos Judæos queritur Deus apud Oseam: quam superstitionem diu apud Judæos perseverasse cognoscere licet ex Maimonide, qui & Pythonissis myrteas virgas tribuit. Diximus in Demonstratione nostra Evangelica, Phœnices Usoo & Hypsuranio virgas post mortem consecrasse: quod ad virgam Mosis & Aaronis videmur referre posse, cum sciamus ex Artapano Ægyptios id honoris habuisse virgæ Mosaicæ, ut in singulis templis virgas consecrarent. Inde etiam est, quod gentis hujus Prophetæ manu gestabant virgam ex ebeno; vel, juxta alios, ex tamarisco. Græci vero ex eadem virga Mosis virgas complures portentorum effectrices confinxerunt, puta illam Palladis, illam Tiresiæ, illam Circes, illam Bacchæ apud Nonnum, quæ abjecta in terram serpentis more repere humi visa est: caduceum quoque Mercurii, virgam nempe serpentibus circumplicatam, ut non virga solum Mosis, sed effecta etiam per eam portenta designentur. Transiit inde in adagium Virgula divina, qua res supra humanam facultatem positæ fieri credebantur. Virgula divina, hæc ipsa est *Virga Dei*, quam

Philostrat. vit. Apollon. libr. 3. cap. 4, & 5.

Hieron. in Ezech. 21. 21. Ezech. 21. 21.

Ose. 4. 12.

Demonstr. Evang. Prop. 4. de libr. Jos.

Artap. de' Judæis, apud Eus. Præp. Evang. libr. 9. cap. 27.

Nonn. Dionys. libr. 45.

Exod. 4. 20. Moſes manu geſtaſſe dicitur in libro Exodi. Referunt annales Peruviani, Mancocapacum & Mammam Coyam, imperii hujus auctores & parentes, accepta a Sole genitore ſuo aurea virga, ſic in mandatis habuiſſe, ut ubicunque ea in terram ſponte depacta ſolo hæreret, illic ſedes figerent. Multus quoque apud Scythas in divinationibus virgarum uſus; ſalignarum, teſte Herodoto, myricinarum, teſte Nicandri interprete. Horum poſteri Alani ad futurorum præſagitionem vimineas virgas uſurpabant. Ad cognoſcendum cædis clam patratæ auctorem talis ex virga præciſis utebantur Friſiones, ut eſt in eorum Legibus. De ſortibus Rugianorum ex virgis captari ſolitis conſulitor Saxo Grammaticus; conſulitor Tacitus de illis veterum Germanorum. Sunt hodieque nebulones inter nos, qui ad inveſtigandos theſauros in terra reconditos virgas colurnas adhibent, certis Lunæ temporibus reſectas; & circumforeani circulatores, vi bacilli quem manu tenent, præſtigias ſuas edere ſe ad populum jactare ſolent.

Herod. libr. 4. cap. 6. Schol. in Nicandr. Ther. Lex Friſion. Tit. XIV. Saxo Gramm. libr. 14. Tacit. de morib. Germ. cap. 10.

& editis per eā prodigiis.

XII. Inter prodigia virgæ hujus ope à Moſe patrata, primum eſt aquarum Ægypti mutatio in ſanguinem. Nec abſimile eſt quod Xerxi contigiſſe produnt, cum vinum in pateram ejus infuſum, bis tertioque in ſanguinem converſum eſt. Nihil frequentius legas in hiſtoriis Romanorum, qui oſtentorum obſervationi valde dediti fuerunt, quam rivos ſanguinis de terra fluxiſſe, fluminum aquas ſanguine mutatas fuiſſe, puteis cruorem manaſſe, ſanguine pluiſſe, ſparſas hinc inde guttas ſanguinis apparuiſſe, ſigna nonnulla ſanguine ſudaſſe. Magna deinde vi ranarum, pediculorum, muſcarum, culicum & locuſtarum Ægypto Moſes vaſtitatem intulit. Quippe cum propter humidum aeris calorem, & fœcunditatem Nili, hujuſmodi peſtibus obnoxia ſit Ægyptus, adverſuſque eas conopeis, aliiſque remediis fere decertet; malo jam experto, ac propterea valde formidato, longe acrius eam ulciſci, & ad obſequium cogere Deus voluit. Quibus addi poſſunt & igniti ſerpentes in Iſrae-

litas divinum imperium detrectantes immisfi: & urfi in pueros Elifæi irrifores excitati. Talia autem pleraque divino nutu apud fe eveniffe profanæ gentes crediderunt: fic hominum animis illudente impietate, ut cum miracula in Ægypto divinitus & præter naturæ ordinem a Mofe edita, naturæ opus effe pertenderent; quæ contra apud fe orta effent ex naturalibus causfis, oftenta Deorumque monita appellarent. Prætereo angues in Herculis infantis perniciem a Junone immiffos. In Appiani Illyricis fcriptum extat, Autarios, quod Delphicæ oppugnationis fuiffent participes, Apollinem tanta ranarum copia afflixiffe, ut patrios lares deferere cogerentur. Rem tetigerunt Diodorus & alii, cauffam rei prætermiferunt. Pediculis Deum multorum fcelera fæpe puniffe teftantur veteres hiftoriæ; velut L. Sullæ, qui felicitate fua ad crudelitatem & impietatem abufus eft: Pleminii quoque Scipionis legati, qui hac lue pœnas Proferpinæ dediffe creditus eft, ob raptum Locris ejus thefaurum. His addi vulgo folent Antiochus Epiphanes, & Herodes uterque, tum qui filius fuit Antipatri, tum qui Agrippa cognomento dictus. Verum hos, fi attendas, vermibus, non pediculis, divinitus erofos fuiffe reperies. Quod & de nefariis hominibus, Caffandro, Galerio, Diocletiano, Alexandro illo Pfeudomanti, Neftorio fcriptum legimus. Quemadmodum culicibus Pharaonem & Ægyptios caftigavit Mofes, fic Saporem & Perfas Nifibin obfidentes Jacobus urbis Epifcopus. Res nota Arabicis fcriptoribus & credita eft. Tradunt iidem Nemrodi, militumque ipfius fuperbiam Deum culicibus in nares eorum immisfis punitum effe. Trajano adverfus Agarenos bellum gerenti, quotiescunque in eos impetum faceret, cibumque caperet, tantam exhibuerunt moleftiam mufcæ, ut a Diis monftra hæc proficifci ratus, nullo facto operæ pretio disceffferit. Titum poft expugnatam Hierofolymam, Deo fceleris pœnas repofcente, obiiffe ex culice, qui per naris ductum penetrarit in interiora capitis, cerebrumque perfoderit, commentum eft vete-

Appian. Illyr. fol. 758.

Diodor. libr. 3.

rum Rabbinorum. Nec valde diſconvenit, quod legitur in veterum Perſarum hiſtoriis, gentem hanc ad Zoroaſtris præcepta refractariam graviſſimas Deo pœnas dediſſe, cum vexarentur mortiferis culicibus, quorum unus Regis ipſius aurem ſubierit, eumque teterrimo lethi genere affecerit. Quî minus vero muſcas & culices divinitus excitatos credent impii, quam divinitus eoſdem compreſſos crediderunt? Muſcarum autem abactores & interfectores Dii plerique culti ſunt, velut Accarone, Cyrenis, Olympiæ, Elide, Leucade, Romæ, Juppiter ἀπόμυιος, & μυιώδης, Hercules μυίαγρος, atque idem ἀπόμυιος, quaſi *Muſcarium*, *Muſcicapum*, Muſcarum abactorem dicas. Similiter ob expulſas locuſtas Apollo Parnopii ab Athenienſibus aliiſque, Hercules Cornopionis cognomen atque cultum ab Oeteis meruit; & inter prodigia divinitus edita poſitum eſt à Romanis, quod Capuanos & Pomtinos agros vis ingens locuſtarum aliquando cooperuit; & quod P. Plautio, M. Fulvio Coss. ingentia earum agmina, in Africa, vento in mare dejecta & fluctibus deinde ejecta, peſtifero odore & vapore infecerunt Cyrenaicam, maximumque hominum & pecoris numerum
Plin.libr.11. cap.29. abſumſerunt. Unde Plinius longinqua ab iis maria tranſiri ait, continuata plurium dierum fame, quam propter pabula externa petere ſciunt; & Deorum iræ peſtem eam intelligi; gregatimque ſublatas in maria aut ſtagna decidere. Ejuſdem
1. Sam. 5. 6. generis eſt quod habet liber Samuelis, Azotiorum agros ob raptam Domini Arcam, magna murium copia fuiſſe vaſtatos. Nec hoc incredibile Ethnicis viſum, qui lue hujusmodi Deos in hominum noxas ſæpe animadvertiſſe commenti ſunt. Re-
Schol. Homer. in Iliad. α. v. 39. Herodot. lib. 2. cap. 141. fert ex Polemone vetus Homeri Interpres, Chryſe, quæ Myſiæ urbs eſt, Apollinem Crinidi ſacerdoti ſuo iratum agros ejus muribus immiſſis vaſtaſſe, placatumque deinde peſte hac purgaſſe; atque hinc factum Apollini Sminthio cognomen à muribus, qui gentis lingua *Sminthi* dicuntur. Imo vero, mures à Troadenſibus, tanquam rem divinam, in templis coli ferunt. Simile eſt quod de Sennacheribo Pelu-

fium obfidente narrat Herodotus; muribus excitatis profligatum fuiffe à Vulcano, has Sethoni facerdoti fuo, & Ægypti Regi fuppetias ferente. Quam exercitus Sennacheribi internecionem Angelo tribuit facer Codex, eamdem pefti divinitus illatæ apud Jofephum Berofus adfcripfit: nec fine fimilitudine veri; nam fæviente peftilentia ob Davidis noxam, Angelus quoque populum cædere vifus eft. Huc referri poffunt & ulcera quibus affecti funt à Deo Ægyptii, & cædes majorum natu filiorum; & præfens Ozæ ob Arcam non fatis reverenter habitam, Ananiæ item ac Saphiræ ob avaritiam fraude mendacioque conjunctam interitus; & alii quoque morbi, quibus varia fubinde fcelera Deus punivit; velut lepræ Mariæ fororis Mofis, & Giezi Elifæi famulo irrogatæ, marifcæ Azotiorum, mortifera lues Bethfamitis illata ob confpectam Arcam Domini, Jeroboami tabefacta manus, & continuo fanata, tormina atque tabes Antiochi Epiphanis. Quibus addere poffis & lepris infectam Mofis manum, ftatimque fanatam. Ex quibus ortam dicere poffis profanorum auctorum, Helladii, Lyfimachi, Manethonis, Apionis, Ptolemæi Chenni, adverfus Judæos Mofemque adeo ipfum calumniam, lepris ipfos, fcabie, vitiligine fuiffe infectos, ac propterea ex Ægypto pulfos. Multa autem hujufmodi exempla fuppeditant exoticæ hiftoriæ. Nam ut fileam quod fcribit Gorionides, exercitum Arabum & Hyrcani Hierofolyma oppugnantem, graviffima pefte affectum fuiffe à Deo, ob Oniam à fervis Hyrcani interfectum: vel pueris nota illa peftis eft, qua Niobes liberi ab Apolline & Diana confumti funt ob matris fuperbiam; & ea quoque qua injuriam facerdoti fuo Chryfidi ab Agamemnone factam Apollo vindicavit. Pari fupplicio fertur Argivos affeciffe ob Pfamathes cædem; pari & Autarios, ob Delphicum templum ab iis cum reliquis Celtis oppugnatum. Ad ejufdem iram referebant Athenienfes peftem eam, quam octogefima octava Olympiade perpeffi funt. Quæ vero in Ægina graffata eft Heroicis temporibus, eam iratæ Junoni adfcribit

Jofeph. Antiq. libr. 10. cap. 1, & 2.

Gorionid. lib. 4. cap. 19.

Ovid. Metam. libr. 7. Æacus apud Ovidium. Simili pœna affecti ſunt Thraces & Macedones ob cædem Orphei, & Cumani ob dirutam Neapolim. Caphyenſium mulierum abortus retulit Pythia ad iram Condyleatidis Dianæ, ejus quæ à caſu hoc Strangulata dicta eſt, ob lapidibus cæſos ab incolis pueros, qui laqueum ſimulacro injecerunt. Palladem, & tabe conſumſiſſe Theutidem Arcadem, & Arcadiam ipſam effeciſſe ſterilem, Dodonæum oraculum prodidit, ob vulneratum ab hoc Teuthide Deæ femur, cum Melanis perſonam ſumſiſſet. Finxit Virgilius demerſum in mari Miſenum a Tritone, quod ipſum cantu provocaſſet. Cum Agathias cladis Francis & Herulis a Narſete illatæ cauſſam ad eorum impietatem retuliſſet, ſimilia proponit divinæ ultionis exempla, & Miltiadis victoriam ad Marathonem de Dati Darii Satrapa; & illam Themiſtoclis ad Salaminem de Xerxe; & illam Syracuſanorum de Athenienſibus. Quicunque ex Mardonii exercitu, & deinde Alexandri, Cabirorum templum temere ingredi auſi ſunt, partim mentis inopes de ſaxis ſe præcipitarunt, partim fulminibus ſunt conſumti. Iræ quoque Deorum peſtilentiam eam tribuebant Carthaginenſes, qua in Agrigenti, & aliam deinde qua in Syracuſarum obſidione, magno hominum numero brevi tempore abſumto, conflictati ſunt. Et Amilcar, ob ſpoliatum Veneris Erycinæ fanum, diris cruciatibus ac demum ſuſpendio extinctus eſt, ſcelerisque participes omnes ſævis & violentis mortibus perierunt: patria vero eorum Carthago ex florentisſimo ſtatu in triſtem ſervitutem redacta eſt. Et Pompejus quidam ob ſacerdotem Cybeles injuria affectum, febri & angina correptus poſt diem tertium interiit. Et Sulla phthiriaſi ob id conſumtus eſſe creditus eſt, quod Græcorum delubris non peperciſſet. Græci denique & Romani, quotiescunque regionem ſuam lues invaderet, ſacris ritibus Deos, tanquam mali auctores, placare ſatagebant: & poſtquam remiſerat morbus, Diis id acceptum referebant. Velut cum Æſculapius Epidauro Romam advectus eſt; & cum Tanagræi peſte apud ſe ſedata, depulſam

Virgil. Æneid. lib. 6. v. 174.

Agath. libr. 2.

depulsam eam à Mercurio dixerunt; & cum Epimenides Athenas lue infectas certis expiavit sacrificiis, morbumque sedavit. Pergamus vero. Memoriæ prodidit Herodotus, Venerem Uraniam Scythis intulisse morbum fœmineum, ob expilatum templum suum Ascalone. Morbum hunc fœmineum interpretantur quidam sanguinis menstrui fluxum muliebrem. Ineptissime utique. Nihil aliud fuisse morbum fœmineum Scytharum, quam ἀνανδρίαν, hoc est, mollitiem quamdam animi, & corporis imbecillitatem, qualis mulierum esset solet, cognoscas ex Hippocrate: ait enim plurimos in gente Scythica fieri eunuchos, & in Venerem refrigescere; quo malo cum perculsos se sentiunt, muliebribus fungi muniis, muliebri stola indui, conversari cum mulieribus, & muliebriter se gerere; vocari eos ἀνανδριεῖς, quasi eviratos dicas; caussam vero morbi hujus à Scythis Diis adscribi. Scimus ex eodem Herodoto Athenienses, cum ex Ægina insula ad se transferre tentarent oleagina simulacra Auxesiæ & Damiæ, insanos factos mutua in se arma convertisse. Sed & molliorem Macrini cultum cum derideret Caracalla, morbo eum fœmineo & ἀνανδρίᾳ laborare jactabat. Id prodidit Herodianus. Quid similius vero Azotiorum sive mariscis, sive hæmorrhoidibus, per fabrefactum ægræ partis aureum simulacrum sanatis, quam quod extat in Scholiis Aristophanis, Bacchum ob spretas suas ab Atheniensibus imagines ex Bœotia à Pegaso ad se perlatas, totam gentem gravissimo morbo pudendis inflicto castigasse; nec aliter sanasse, quam publice & privatim phallis sibi in rei memoriam dedicatis? At ex ea clade, quam ob visam Domini Arcam sibi consciverunt Bethsamitæ, expressus est morbus, in quem incidit Eurypylus ob apertam & inspectam arcam, in qua latebat Bacchi simulacrum. Est in Romanorum monumentis, Rusticum quemdam Attinium nomine, in somnis à Jove monitum, ut Senatui nuntiet, peccatum esse aliquid Ludis instaurativis; cum id facere neglexisset, filium ejus esse mortuum; quo casu cum ad parendum ne tum

Herodot. libr. 1. cap. 105.

Hippocr. de aere, locis & aquis, sect. 49.

Herodot. libr. 5. cap. 85.

Herodian. in Anton. Caracall. lib. IV. cap. 12.

Aristoph. Achran. Act. 2. Sc. 1.

quidem excitaretur, rurſus admonitum, detrectantemque debilem eſſe factum; tum vero morem ſomnio geſſiſſe, ac convaluiſſe ſtatim, pedibusque ſalvum factum, domum revertiſſe. Potitiorum gentem infra unius anni tempus extinctam crediderunt Romani ob prodita Herculis ſacrificia: Fulvium Cenſorem mente captum & duobus filiis orbatum, ob ſublatas ex Junonis Laciniæ templo marmoreas tegulas: Turullium Antonii præfectum à Cæſaris militibus in inſula Co interfectum, ob exciſum eodem loco Æſculapii lucum. Narrant Perſæ cultores ignis, Regis cujusdam ſui manum extabuiſſe, quod Zoroaſtri infanti perniciem machinatus eſſet; & Alexandrum morbo lethali fuiſſe conſumtum, ob crematos legis ſuæ libros. Legitur in hiſtoriis Siamenſium, magnas Sinarum copias, ob direptum theſaurum quemdam Deo ſuo conſecratum, ſequenti nocte totas interiiſſe. Seſoſtris propter Nilum jaculis appetitum, lumen oculorum amiſit. Sexcenta hujusmodi proferre poſſem: ſed ſunt in promtu, & de his jam nimis. Cæterum memoriam calamitatis hujus, qua majores natu liberos amiſerunt, retinuiſſe videntur Ægyptii, pecudes ſuas & arbores minio notare ſoliti circa vernum Æquinoctium, quo tempore ſcilicet in tantos luctus inciderunt. Prodigiali grandini & fulminibus à Moſe excitatis adjungi poteſt & lapideus ille imber, quo reges quinque Gabaonitana obſidione ſoluta fugientes Deus oppreſſit. Quam frequens vero eſt, & in fabulis, & in profanis hiſtoriis, mirificorum tonitruum, fulminum, grandinum mentio? quam ſæpe fulminibus impii homines periiſſe dicti? quam ſæpe tonitrua vel dextra, vel læva, cum ſudum eſſet, oſtenti loco habita? lampades item ardentes cælo cecidiſſe viſæ, ignes per cælum diſcurriſſe, homines afflaſſe, quosdam aduſſiſſe? Cui non notus imber ille lapideus, quo Herculis ad oſtia Rhodani præliantis hoſtes Juppiter oppreſſiſſe dictus eſt? Quam ſæpe in hiſtoriis Romanorum legas pluiſſe lapidibus? Quis neſcit pluvias, procellas, & fulgura, quibus ab invadenda ſacra Oxydracarum gente abſterriti ſunt

Bacchus & Hercules; & quibus Celtas & deinde Perſas Delphicum templum oppugnantes Apollo perterruiſſe creditus eſt ? & quibus Athenienſes repulſi ſunt, cum ex Ægina Auxeſiæ & Damiæ ſimulacra rapere vellent? & quibus perierunt Macedones Alexandri ſocii, ob violatum in Thebanorum regione Cabirorum templum? & quibus Annibalem Romæ imminentem Dii viſi ſunt avertiſſe? atque illa etiam, quæ urbem Agarenorum à Trajani oppugnatione prohibuerunt? & quæ Marcomanos & Quados adverſus Marcum Imperatorem bellum gerentes oppreſſerunt ? & tempeſtatem, quæ Theodoſio contra Eugenium & Arbogaſten velut militavit ? & fabuloſa etiam Brachmanum fulmina, quibus Panes Bacchi & Herculis ſocios, collem in quo ſedes poſuerant invadentes repulerunt? Perhibent rerum ſeptentrionalium ſcriptores, Norvegiæ regem Haquinum grandinem adverſus Danos vi magica eduxiſſe ; & Biarmenſes Regnerum regem nimbis horridis, & mox intolerando æſtu, per feralia carmina excitato, oppugnaſſe. Et hæc inter ſagarum maleficia præcipue memorantur, cælo nubila depellere, æſtate nives ciere, fulmina avertere, ſidera cælo deducere, Lunæ tenebras inducere. Legatur Seneca, qui vulgi opiniones ſuper his rebus traducit. Primi artium illarum parentes fuerunt Zabii. Ferebatur apud illos liber Adami nomine inſcriptus, in quo habebatur herbam eſſe, cujus ſuffitus horrenda tonitrua excitaret. Tenebris Ægypto à Moſe inductis affinia pleraque Diis auctoribus tributa exempla ſuppeditat profana hiſtoria. Memorabilis præcipue lurida illa & cruenta caligo, qua toto illo anno, quo interfectus eſt Cæſar, Sol ita infectus apparuit, ut ob ejus interitum atratus eſſe crederetur. Valerio Meſſala, & Livio Salinatore Coſs. tenebræ inter tertiam & quartam diei horam coortæ à T. Livio & Obſequente inter prodigia ponuntur. In morte Cari Imperatoris tam fœdam extitiſſe tempeſtatem, ut caligarent omnia, nec alter alterum noſcere poſſet, literis Romanis proditum eſt. Canunt Arabes Poëtæ, ad Rubri maris

Senec. Nat. Quæſt. libr. 4.

Liv. libr. 38. cap. 36.

Jul. Obſeq. cap. 56.

oram, verſus occaſum, urbem eſſe, quam cum Rex quidam pararet exſcindere, tenebris Dei nutu obſeptum re infecta hæſiſſe. Idem quoque circa Gordyæos montes, Perſis Chriſtianos oppugnantibus, eveniſſe proditum eſt. Nihil tritius eſt in profanis hiſtoriis, quam Solis Lunæque defectus prodigii loco habitos, magnum gentibus rerum naturæ ignaris timorem incuſſiſſe. Quaſi his oſtentis Dii hominibus iram ſuam ſignificarent. Hinc inepti illi ſuperſtitioſarum gentium clamores & ſonitus in Lunæ defectibus. Et in fabuloſa Bacchi adverſus Indos expeditione, quæ ex Moſaica expreſſa eſt, Indi tenebris finguntur fuiſſe obducti, cum Bacchæ in media luce verſarentur. Feruntur Tartari, cum omnibus olim copiis florerent, magicis præſtigiis tenebras non ſemel obduxiſſe cælo, hoſteſque circumveniſſe. Cæterum his fere quæ commemoravimus, adminiſtra virga patratis prodigiis Artapanus teſtimonium ſuum accommodavit. Euſ. Præp. Evang. l. 9. c. 27.

De ſpoliatis Ægyptiis ab Ebræis excedentibus ex Ægypto.

XIII. Ad excuſandam Ægypti ſpoliationem ab Ebræis patratam, cum ex Ægypto diſcederent, multa attulerunt Librorum ſacrorum interpretes, quæ compilare animus non eſt. Tantum hic eos more gentium aliquarum defendam, apud quas furari licitum fuit; cum id apud Ebræos vetitum fuerit lege Moſis ipſius, quem ad bona Ægyptiorum auferenda non alia impulit cauſſa, quam iteratum Dei mandatum. Quod ſi vere furtum id eſſet, uti fuiſſe querebantur Ægyptii, ſuo tamen ipſi confutandi eſſent exemplo: nec id in ſe admiſſum queri poſſent, quod legibus eorum admittere jus faſque fuit, ut ex Ariſtone Juriſconſulto ſcribit Agellius. Agell. lib. 11. cap. 18. Addit præterea Diodorus, gentis hujus legibus receptam fuiſſe furandi artem; qui hanc profiterentur, principem ſuum habuiſſe, apud quem res furto ablatas deponere juberentur, unde eas certo perſoluto pretio repetere quiſque poſſet. Diod. Sic. Bibl. Hiſt. lib. 1. fol. 72. Probatus quoque eſt Lacedæmoniis furandi uſus; vapulabatque, non qui feciſſet furtum, ſed qui ſegniter & incaute, ita ut eſſet deprehenſus. Sed & moribus Phœnicum permiſſum fuiſſe furtum conjicias ex iis, quæ de Phœniſſa

muliere cum Eumæo infante vasisque rapta narrat Homerus in Odyssea. Jam vero ex eo quod ad servandos ab interitu majores natu liberos januarum superiora limina postesque sanguine tinxerunt Ebræi, cum per Ægyptias domos filios majores natu Deus interimeret, multi ritus Ethnicorum non absimiles prodierunt. Persuasum his fuit irritas fieri magorum artes, si menstruo mulierum sanguine postes tangerentur. Magi ipsi febres affirmabant abigi, si unguium resegmina è manibus pedibusve humanis cera permista alienæ januæ ante Solis ortum affigerentur, certis quibusdam verbis simul prolatis. Irridet Democritum Plinius, quod dixerit chamæleonis intestina & fartum eorum, cum simiarum urina, illita inimicorum januæ, odium omnium hominum his conciliare. Novæ nuptæ antequam domum mariti ingrederentur, postes adipe suillo vel lupino ungebant, ne quid mali medicamenti inferretur. Et ad arcenda veneficia, luporum inveterata rostra villarum portis præfigebantur.

Homer. Odyss. o.

Plin. libr. 28. cap. 29.

XIV. Columnæ, quæ Ebræis per Arabiæ solitudines errantibus præluxit, viamque monstravit, non plane absimilis fuit ignis ille, qui Thrasybulo, hyberna & obscura nocte, per invia loca, Athenienses exules in patriam reducenti, viæ sine ulla offensione index fuit: nec fax altera cælo delapsa, quæ Timoleontis in Italiam navigantis classi ducem se præbuit, quoad optatum portum teneret. Eamdem Israelitarum columnam, noctu igneam, nubilam interdiu, expressisse videtur Usous Hypsuranii frater, quem columnas duas Igni Ventoque consecrasse & adorasse narrat Phylo Biblius in Sanchoniathonicis. Quippe Deum in Columna illa ignea velut habitasse, & Israelitas rexisse, ex Libris sacris intelligitur. Hinc repetendam quoque caussam, cur in Tyrio templo Herculis gemina columna, aurea & smaragdina; & cur aliæ complures æneæ in Gaditano ejusdem templo; & cur duæ in Solis templo apud Ægyptios à Pherone rege positæ sint, non absurde suspiceris: atque ortas hinc etiam colu-

De columna Ebræorum duce.

Exod. 14. 24.

mnas, quas expeditionum ſuarum itinerumque teſtes à Baccho & ab Hercule variis in locis conſtitutas fuiſſe fabuloſa vetuſtas commenta eſt; ac columnas item, quibus Deos plerosque ſuos adumbrarunt, Jovem, Junonem, Bacchum, cui & inde factum περικιονίȣ, hoc eſt Columnarii cognomen, Apollinem ἀγυιέα, ſive Compitalem, Martem, Herculem, Bellonam, ac Deos quoque reliquos. Scribunt Muhammedani Prophetam ſuum in Syriam cum ingenti Caphila profectum, adverſus immodicos Solis æſtus nube candida in itinere protectum fuiſſe.

De tranſitu maris Rubri.

XV. Quemadmodum ad virgæ Moſaicæ motum Iſraëlitis tranſitum præbuit mare Rubrum; & deinde Arcam Domini velut reveritus Jordanes, aquas Joſuæ totique exercitui partitus eſt; quæ & Eliæ pallio contactæ tranſeunti huic vada nudarunt: ita Zoroaſtrem, ex Sinarum tractibus in Perſidem redeuntem, fluvios congelatos & duratos trajeciſſe garriunt Perſarum Hiſtorici: ita Inachum Argolidis fluvium à Neptuno arefactum eſſe Græci fabulatores: ita Scamandrum fluvium commentus eſt Homerus, in Achillis perniciem tumefactum, à Vulcano fuiſſe ſiccatum. Quod imitatus Nonnus, finxit Bacchum Hydaſpi opem accolis ſuis ferenti iratum, torruiſſe eum ferula injecta & arefeciſſe; Orontem quoque thyrſo percuſſum trajeciſſe; & cum Lycurgum fugeret, mare Rubrum ſubiiſſe. Commentus quoque eſt Homerus, Neptuno ſupra fluctus currum agenti, mare aquas diduxiſſe. Ubi notat Euſtathius, ſcriptum reliquiſſe Calliſthenem, mare Pamphylium copias ſuas ducenti Alexandro, non viam ſolum patefeciſſe, ſed tanquam Regem eſſe veneratum, aquis aſſurgentibus & intumeſcentibus. Quo exemplo uſus eſt & Joſephus ad conciliandam prodigioſæ maris Rubri ſciſſuræ fidem. At bis in eo peccat; tum quod dubitare videtur, ſpontene an Dei nutu ea contigerit; tum quod illam Pamphylii maris divinitus eveniſſe putat. Viſum idem eſt Arriano, Appiano, & aliis. Sed revincitur error ex Strabone, qui Alexandrum maris æſtu ob-

Homer. Iliad. 21.

Nonn. Dionyſ. libr. 20, 23. & 24.

Homer. Iliad. γ.

Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. ult.

Arrian. de exped. Alex. lib. I.

ſervato exercitum transmiſiſſe ſcribit; ſic tamen ut cum iter urgeret, nondum renudato litore, in aquis per totum diem ambulaverint umbilico tenus extantes milites, cum regreſſis aquis illac ſicco pede tranſire ſoleant viatores. Revincitur & ex teſtificatione Artemonis in prima Senecæ Suaſoria: multo vero magis ex Plutarcho, qui Alexandrum ait rem in epiſtolis ſuis narrantem, portentum nullum, nihil inſuetum commemoraſſe. Sed rem naturæ lege evenire ſolitam in prodigium verterunt aſſentatores Alexandri. Hac arte uſus quoque eſt Scipio major in expugnatione Novæ Carthaginis; cum per litus reciprocante mari patefactum milites traducens, Neptunum itineris ducem ſequi eos jubebat. Contra vero Memphitæ, & impius Porphyrius, ſciſſas præter naturæ ordinem Rubri maris aquas, & velut in murum elatas, ad æſtus reciprocationem retulerunt; ad tempeſtates vero Juſtinus. Quaſi Rubri maris naturam neſciverint Ægyptii; quos incautos & improvidos appellare ſatius fuit, quam ignaros. Itaque Heliopolitani non marino æſtu, ſed Moſaicæ virgæ contactu aquas divinitus fuiſſe disjunctas confeſſi ſunt, ut diſcimus ex Artapano. Et Ichthyophagi maris hujus accolæ à majoribus accepiſſe ſe ferebant, ingenti & inſolito æſtu aquas in contrariam partem ita quondam fuiſſe ſubmotas, ut fundus appareret, rurſumque revolutum mare priſtinas ſedes recuperaſſe. Quod eorum favere videtur ſententiæ, qui Ebræos non oppoſitum litus, ſed easdem partes, ſubmerſis Ægyptiis repetiiſſe cenſent. Huc adde, inter ſagarum artes & veneficia poni hoc ſæpe à Poëtis, moram injectam fluminibus, diviſas aquas, curſus averſos & ad fontem actos, mare concitatum, vel ſedatum. Scripſiſſe Democritum refert Plinius, chamæleonis cauda flumina & aquarum impetus ſiſti; eadem medicata cedro & myrrha, illigataque gemino ramo palmæ, percuſſam aquam diſcuti, ut quæ intus ſint omnia appareant. Cujusmodi arcana, ſeu nugas potius, magicæ artis videtur Democritus ab Ægyptiis ſacerdotibus & prophetis accepiſſe,

Appian. de bell.civ. libr.2.
Strab.libr.14.
Plutarch.Alex.
Artap.apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 27.
Plin.libr.28. cap.29.

qui progenies fuerunt magorum Pharaonis. Sed & ſtupendæ hujus Ebræorum per mare Rubrum trajectionis veritas confirmatur ex iis quæ de Phœnicum origine veteres prodidere; veniſſe eos ex mari Rubro, & in Syria ad oram Mediterranei maris ſedes poſuiſſe. Nempe Phœnicum nomine Ebræos ſignificabant, ut alias ſæpe; gentes finitimas & ſimul permixtas parum accurate diſtinguentes. Confirmatur & ex eo, quod apud Arabes atque Turcas ex hoc caſu nomen habet mare Rubrum. Quibus nec pigebit ſubjicere quæ ſine dubitatione aſſeverat Paulus Oroſius, extitiſſe ſua ætate certiſſima rei monumenta, curruum tractus, orbitasque rotarum in litore & in profundo deſcriptas; quæ ſi caſu vel conſulto aliquando turbarentur, continuo in priſtinam faciem ventis fluctibusque fuiſſe divinitus reparatas. Fides penes ipſum eſto.

Paul. Oroſ. lib. 1. cap. 10.

De aqis amaris ligni injectione à Moſe mitigatis.

Oroſ. libr. 1. cap. 10.

XVI. Porro numerandus hic Oroſius eſt inter eos, qui non recta trajeciſſe mare Ebræos Ægyptiosque ſenſerunt, ſed in circum erraſſe. Quod & comprobatur ex miraculo aquarum, quæ ex amarore in dulcedinem à Moſe ligni injectione converſæ ſunt. Ad oram enim maris Rubri occidentalem fontes atque lacus ponuntur à veteribus, amarore & ſalſilaginis ſapore infecti: cum nihil tale extet in adverſo litore. Cæterum miraculi hujus à Moſe editi ſimilia illa ſunt ab Eliſæo patrata, cum peſſimas Hierichunthinorum aquas immiſſo ſale ſanavit; cumque Galgalitanorum Prophetarum pulmentum, colocynthidum admiſtione corruptum, farinæ aſperſione ſuave & edule fecit. Admirabilitas autem rei illius per Moſem geſtæ in eo videtur fuiſſe, non quod aquæ vitium ligni alicujus injectu emendaverit; nam naturaliter id fieri potuit, & ſæpe fit, & exempla ex Plinio peti poſſunt, & nuper exorti ſunt, qui aquæ marinæ ſalſuginem permiſtis quibuſdam medicamentis abigerent; ſed quod lignum hoc, Deo monſtrante, repererit: quemadmodum & Eliſæus, Dei indicio, cognovit aquas amaras polenta addita ſaporem mutare; quod alioqui naturale remedium eſſe Plinius docet.

Plin. libr. 24. cap. 1.

Plin. l. c.

Id in-

Id intelligere licet ex auctore Ecclesiastici, qui ut artem medicam probet à Deo proficisci, nec à prudentibus hominibus esse aspernandam, inter medicamenta & medicinæ effectiones eam ponit, qua amara aqua à ligno mitigata est. Similes porro remediorum monstrationes jactant profanæ gentes, vel confictas, vel Dæmonum supremum Deum imitari conantium nefariis artibus effectas. Medelas per quietem inter Ethnicos præstari agnovit Tertullianus. De Iside multis id Diodorus testatur. Idem efficere creditus est Æsculapius. Atque ex hac opinione ortus est apud eos ritus somni capiendi in templis Deorum ad recuperandam sanitatem. Cleonymum Pycten ab Achille in somnis curatum narrat Tertullianus. Aristolochia herba ad morsus serpentum utilis, ab Aristolocho cognita ex somnio esse fertur. Celebre est inter Græcos somnium Alexandri, quo de radicula quadam admonitus est, cujus esset vis tanta, ut Ptolemæum, aliosque è militibus telis venenatis ictos mortique proximos, facile sanare posset: eoque experrecto quæsitam radicem, vulneribusque appositam, ajunt depulisse luem veneni, persanatisque omnibus fidem somnio fecisse. Rem ita Alexandro per somnium cognitam vel crediderunt, vel credere se simularunt assentatores Macedones, ex ejus ipsius relatu, qui Diis prognatum se ferebat, Deorumque familiaris & divinus credi volebat. Verum Strabo remedium ab aliquo rei perito accepisse eum putat, indeque captatam adulationis caussam; & Plutarchus fuisse ait medicæ artis præceptis imbutum ab Aristotele, & amicorum plerosque opportunis remediis & consiliis juvisse. Mimum alium Ægyptiorum Vespasiano palpantium excussimus in Demonstratione nostra Evangelica, cum luminibus orbatum quemdam, & alium debili crure subornarunt, qui se affirmarent à Serapide secundum quietem admonitos, ut postularent ab eo valetudinem; atque hunc calce tactum, hunc litum sputo convaluisse dixerunt. Aliam Antonini stropham ventilavimus ibidem, qui ut spem vitæ Hadriano ægrotanti faceret, addu-

Tertullian. de anima cap. 46.
Diodor. libr. 1.
Tertullian. l. c.
Strabo libr. 15.
Plutarch. Alex.
Demonstr. Evang. Prop. 9. cap. 39. §. 6. fol. 423.

xit mulierem, quæ in somnis jussam se diceret renuntiare Imperatori brevi convaliturum; hanc morem somnio gerere detrectantem narrant oculorum usum amisisse; iterumque per quietem admonitam eadem faceret, genuaque ejus contingeret; si fecisset, visum esse recuperaturam; paruisse tandem, oculosque recepisse.

De coturnicibus, manna, cibisque ad Israëlitas divinitus missis.

XVII. Coturnices in castra Ebræorum bis depluisse, res sane miraculi plena fuit; non idcirco quod ventus avium illarum magnam advexerit vim, nam iis abundat hac etiam ætate Ægyptus, unde illæ venerunt ad Ebræos, & vicinæ quoque regiones; & ventos quosdam ab avium advectione Ornithias esse dictos nemo nescit; & id circa vernum tempus contigit Ebræis Austro flante, quo tempore coturnices ex Austrinis plagis revolant ad Septentriones, uti solerter observatum est à Bocharto; & vespere in Ebræorum castra descenderunt, quo scilicet tempore volando fessæ quiescendi caussa terram petunt; & ingenti copia, uti sæpe fit, etiam navigantium damno, quorum naves obruunt, & uti aliquando factum in ora Antiatum notavit Blondus, in quam tanto advolarunt numero, ut intra mensem, per quinque millium spatium, centum coturnicum millia in singulos dies caperentur. Sed mirandum id fuit, quod ad Dei nutum lurconibus Israëlitis coturnices ventus obsonator attulerit; & quod postquam cibum hunc ligurierunt per mensem, desito eo, gravissima demum pœna consecuta sit. Porro hic quoque divinorum operum imitatores se præstant damnosi Ægyptiorum magi, quos testatur Ælianus aves de cælo posse in terram dejicere. Et in libris scriptorum Orientis haberi scribit R. Selomo Jarchi, Balaamum & reges Madianitarum volantes per aërem, divini nominis vi, in terram fuisse dejectos. Manna item cælo delabi, res naturalis est. Eo perplui Arabiam asseverant Scriptores prisci ac novitii; Libanum quoque, cujus & incolas fama est eo vesci; item regiones finitimas. Mel aërium, & mel roscidum, & rorem Syriacum appellant. Sed & aliis quoque locis provenit; in Polonia

Bochart. Hieroz. Part. 2. lib. 1. cap. 15.

Blond. Ital. illustr. p. 314.

Ælian. de anim. lib. 6. c. 33.

R. Sel. Jarch. in Num. 31.

præcipue; ex eoque Judæos placentas & pultes ajunt confi-cere. At mirabile id fuit, quod esurientibus Israëlitis panem hunc Deus, velut ad præscriptum, de cælo subministrarit; quod servari id in perendinum non potuerit, præterquam in Sabbathum; quod in urna contra per multos annos servatum sit; quod ad Solem liquefactum fuerit; quod Sabbatho defecerit, & postquam fines Chanaanitidis terræ attigerunt Israëlitæ. Quibus addi potest & quod habet liber Sapientiæ, omne delectamentum omnisque saporis suavitatem manna in se habuisse. Itaque rem non solum prodigialiter & Deo auctore evenisse palam agnovit Artapanus, sed miraculum etiam in majus auxit, Deum dicens Israëlitis farinam panico similem de cælo misisse. Ejusdem generis sunt alia prodigia; ut cum Dei mandato corvi, & deinde Angelus, ad Eliam cibaria detulerunt in dies singulos; ut cum effecit Elias, ut Sareptanæ viduæ farina & oleum suppeditarint; ut cum pauperculam viduam ære alieno liberavit Elisæus multiplicatione olei; frumenti vero, Galgalitanorum fami subvenit; (quorum similia & subinde à Domino Jesu facta sunt) ut cum Danielem inter leones in spelunca jacentem pulmento & panibus pavit Habacucus ab Angelo ad eum raptus. Atqui similia multa præferunt profanæ fabulæ & historiæ. Jovem ajunt in cunis fuisse ab apibus nutritum; item Meliteum Jovis & Othreidis nymphæ filium; Pindarum quoque, & Hieronem Siciliæ regem, & Platonem. Narrat ipse Pindarus, Jamum Apollinis & Evadnes filium melle à draconibus esse pastum. Midæ infanti formicas frumenta dormienti in os ingessisse ferunt; Attin infantem ab hirco fuisse alitum; Æsculapium à cane servatum, à capra nutritum; item Ægisthum, cujus nomen ob similem nutricatum repræsentavit infans alter Procopio visus; Miletum à lupis; Cyrum Persici imperii fundatorem à cane; Darium Hystaspis filium ab equa; Androclum servum fugitivum à leone; Habidem Tartessiorum regem à feris; Remum & Romulum à lupa. Et in amatorio suo opere finxit Longus, capram

Sap. 16. 20, 21.

Artap. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 27.

Pindar. Olymp. Od. 6.

Daphni, ovem Chloë ubera præbuiſſe. Sed & Epimenidem fabulantur à Nymphis cibum quemdam accepiſſe, quo ſumto neque indigeret egeſtu, neque unquam edere viſus ſit. Anio filias tres fuiſſe garriunt Mythici, quarum quidquid una attigerat, vertebatur in fruges; quidquid altera, in vinum; quidquid tertia, in oleum: has Agamemnonem voluiſſe adverſus Trojanos abducere ad alendum exercitum, ſed in columbas à Baccho converſas evolaſſe. Muhammedum turbam multam exiguo cibo ſaturaſſe produnt Arabum monumenta: & Phatimam, cum Muhammedo patri cibaria aliquando in vaſe ſubminiſtraſſet, conſumtis iis vas tamen exhauſtum non fuiſſe; atque ita Mariæ Chriſti matri ſimilem extitiſſe, quæ cum educaretur apud Zachariam, fructibus de cælo ſuppeditatis vitam tolerarit.

De aquis impetratis à Moſe aliisque Prophetis, à Deo.

XVIII. Nec eſurientes ſolum Iſraëlitas cibis, ſed ſitientes etiam aquis Deus ſæpe legitur refeciſſe: ut cum rupem virga Moſis percuſſam ſcatebras fontium non ſemel dare juſſit: ut cum ex aſinina maxilla Samſoni ſiti jam prope enecto aquæ eruperunt: ut cum imbribus de cælo eductis Samuel fidem dictis ſuis fecit: ut cum cælum Eliæ juſſis velut obnoxium rores & pluvias per aliquot annos cohibitas affatim largitum eſt: ut cum exercitui Iſraëlitarum, Judæorum, & Idumæorum, in ſiticuloſis locis aquarum penuria laboranti, rivos per excavata incilia manare juſſit Eliſæus. Neque his fidem derogare impietas poſſit, quæ ſimilia hujusmodi plurima commenta eſt. Rheam ajunt Jovem recens enixam in ſiccis illa tempeſtate Arcadiæ campis, è terra ſceptro percuſſa aquam elicuiſſe ad abluendum infantem. Legitur in Nonni Dionyſiacis, incondito & puerili ſed erudito tamen opere, Bacchum thyrſo rupem feriiſſe in gratiam Auræ virginis ſitientis, atque inde vini fontem expreſſiſſe. Quod & à Baſſaride factum jam ante finxerat. Sed & apud Euripidem ad Pentheum refert Nuntius, aquam è petra thyrſo Bacchæ pulſata ſcaturiiſſe. Quod Bacchi beneficio ſæpe ab his Bacchis factum teſtatur Philoſtratus. Legitur & in nugis

Nonn. Dionyſ. libr. 48.

Nonn. Dionyſ. libr. 45.

Eurip. Bacch. v. 703.

Philoſtr. vit. Apoll. libr. 3. c. 4.

Antonini Liberalis, Bacchum ad perterrendas Mineidas fluenta nectaris & lactis è pede mali textorii extraxisse. Prodigium idem Atalantæ cuspidi tribuit Pausanias. Is quoque post Herodotum perhibet Epidaurios siccitate & sterilitate soli laborantes, Pythiæ monitu, Auxesiæ & Damiæ simulacra ex oleis Atticis fabricasse, atque ita urgenti malo consuluisse. Et in Paradoxis Antigoni traditur fuisse Cranone currum sacrum, quo à supplicibus incolis concusso, Dii imbres postulantibus largirentur. Erant lavacra in terra Dryopide, quæ Hercules ex monte clava pulsato eduxisse ferebatur. Adnotatum à nobis est in Demonstratione nostra Evangelica, auctore Clemente Alexandrino, ex pluvia quam cælo eduxit Samuel, prodiisse fabulam de Æaco pluvia Græciam squallentem & aridam temperante. Illic quoque ut Janum ad Mosis imaginem confictum esse probaremus, cum alia attulimus argumenta, tum hoc præcipue, quod simulacrum ejus describat Albricus, sinistra baculum habens, quo saxum percutiat, ex eoque aquam educat. Gemina dolia, ventorum alterum, alterum imbrium, vidisse se apud Indos refert apud Philostratum Apollonius, quæ aperta darent imbres atque ventos, clausa eosdem cohiberent, ex commodo regionis & voto incolarum. Fertur Darius cum adversum Sacas bellum gerens, Risacis equisonis fraude in loca arida ductus esset, & de salute cum exercitu periclitaretur, postulasse aquas à Diis, & voti compotem factum esse, copioso imbre emisso. Ad imbres impetrandos Romæ immolabantur Jovi Aquilicia, Nudipedalibus populo denuntiatis. Pluvias Marci Aurelii exercitui siti confecto, Christianorum, ut Marcus ipse confessus est, precibus concessas, Ethnici quidam ad Arnuphis magi damnosas artes, alii ad pietatem Marci referre maluerunt. Quippe imbres de cælo arcessere, vel repellere ingruentes, una est ex portentosis magicæ scientiæ effectionibus, teste Seneca; & in Telchinum artibus non postrema hæc ponitur, pluvias grandinemque ciere. Inter Muhammedi sui miracula insigne illud jactant

Anton. Liber. Metam. 10.
Pusan. Lacon.
Pausan. Cor.
Herodot. lib. 5. cap. 82, 83.
Antigon. Caryst. Hist. Parad. cap. 15.
Demonstr. Evang. Prop. 4. fol. 161.
Clem. Alex. Strom. 6.
1. Reg. 12. 17, 18.
Demonst. Evang. Prop. 4. cap. 9. §. 2. fol. 110.
Philostr. Apoll. libr. 3. cap. 3.
Sen. Nat. Quæst. libr. 4.

Arabes, quod impoſita vaſculo manu fons inter ejus digitos erupit, qui ſedandæ ingentis exercitus ſiti ſufficeret. Sed & cum naſceretur, exilem prius fontem largos aquæ latices profudiſſe ajunt. Eamdem educendorum de cælo imbrium facultatem ſanctitate ſua & precibus promereri Brachmanes tradit Damaſcius. Promereri id ſe jactant Siamenſes aureo quodam ſimulacro per agros circumlato. Promeruiſſe etiam conceptis votis ac precatione Leanghooium Sinenſis exercitus ducem, Tartarorum copiis in monte Pexa circumſeſſum, ut fons de terra exiliret, Sinenſium annales produnt. Produnt & puteum Querinenſem terra editum fuiſſe, poſtquam venerabilis cujusdam ſenis baculo percuſſa eſt, qui patrato hoc miraculo ex oculis hominum evanuerit. Excantatos imbres cælo elicere Peruviani ſciebant. At Ethnici Ebraicæ hiſtoriæ imperiti, agnoverunt rem ipſam à Moſe geſtam, rei admirabilitatem ſuſtulerunt. Ait enim Tacitus, inopia aquæ fatigatos Ebræos ad largas aquarum venas fuiſſe à Moſe ductos, aſinorum agreſtium gregem ſecuto: ſic interpolata veritate, ex fatua exoticorum ſive opinione ſive calumnia, qua aſinum ab Ebræis pro Deo coli dicebant.

Damaſc. apud Photium, Tm. 242.

Tacit. Hiſt. lib. 1. cap. 3.

De tabulis Legis Moſi à Deo traditis.

XIX. Quod de Lege Moſi à Deo tradita, ſacra & verax memorat hiſtoria, idem ad auctoritatem conciliandam plerique de ſe legumlatores inter Ethnicos jactarunt. Et ſuas quidem leges Jovi acceptas Minos referebat, ſuas Apollini Delphico Lycurgus, ſuas Minervæ Zaleucus, ſuas Egeriæ Numa, ſuas Dianæ ejusque interpreti cervæ Sertorius. Sed & Athenienſes, gentem ſolertem & acutam, ſimulatione Minervæ ſibi imperium tradentis Piſiſtratus decepit, ſubornata in ſpeciem Deæ grandi muliere atque pulchra, Phya dicta. Legis ſuæ codicem, quem Caſterum appellant, Bremavio fuiſſe à Deo ſupra montem de nube traditum fertur in memoriis Brachmanum; atque alium item legum codicem in prima mundi ætate Brammoni Deum dediſſe. Idem de Zoroaſtre, legibusque ab eo latis, prædicant Perſæ ignicolæ: idem Getæ de Zamolxi. Decalogum quoque ſuum

habent Brachmanes, Mosaici plane consimilem, ejusque accuratas interpretationes; quibus inesse ajunt vaticinium illud, fore aliquando ut unica lex ubique vigeat. Annibale Italiam vastante, libellos quosdam cælo aperto decidisse memorant Romani Historici, quibus futurorum indicia continebantur: memorant & sortes Prænestinas perfracto saxo emissas. Multa ex Mosaicis mandatis in suam Philosophiam transtulisse Pythagoram & Pythagoricos scribunt plerique, multa Platonem, Aristotelem nonnulla; neque pauca inde petita in variarum gentium institutis deprehendas. Nec hic carmina Orphica proferam, quorum testimonio apud Eusebium utitur Aristobulus, utpote à priscis Christianis supposita, quemadmodum alibi ostendimus. Eus. Præp. Evang. lib. 3. c. 12. Demonstr. Evang. Prop. 4. cap. 8. §. 19.

De Urim & Thummim.

XX. Mirifici illius oraculi, Urim & Thummim, quod ad pectus applicitum ferebat summus Pontifex, per idque Dei voluntatem cognoscebat, simile fuit simulacrum sapphirinum, quod summus Ægyptiorum sacerdos atque judex de collo suspensum gestabat, & Veritas dicebatur. An ut per id admoneretur judex veritatis & æquitatis in judiciis ferendis retinendæ? an ut per id persuaderetur populus veritatis eum esse compotem & veracem? an ut in rebus dubiis & obscuris simulacrum id consuleret, tanquam divinum aliquod oraculum, ut à Judæorum Pontifice fiebat?

De ignibus divinitus emissis.

XXI. Ignes à Deo sæpe emissos fuisse legimus in Codicibus sacris; aliquando beneficos & divini favoris indices; noxios nonnunquam & scelerum ultores. Prioris generis fuerunt, qui sponte corripuerunt victimas & consumserunt; cujusmodi fuisse eum qui in Abelis sacrificia lapsus est, Judæi & Ecclesiæ Patres bene multi consentiunt. Talis fuit & qui in Mosis & Aaronis sacrificio à Deo; & qui in illo Gedeonis ab Angelo excitatus est; & qui ad sacra Davidis descendit in aream Ornani Jebusæi; & qui ad sacra Salomonis in encæniis Templi; & qui bovem ab Elia mactatum cremavit, cum ipsis lignis ac lapidibus, pulvere etiam & aqua circumfluente. Quæ inficiari non sustinuit Julianus. Addit Cyrill. contr. Julian. libr. 10.

Joseph. ben Gorion. libr. 3. cap. 13. Gorionides ignem in Judæ Machabæi sacrificio sponte fuisse exortum, cum Dei cultum in templo instauraret. Pertinet illuc & sacer ignis à Jeremia in excidio Templi reconditus, à Nehemia denuo repertus & excitatus; cum ex luculenta aqua sacris adspersa ad fulgorem Solis flamma emicuit. Talia autem multa gentes à Deo alienæ jactarunt. Nam ut Prometheum sileam, qui Minervæ ope ignem de cælo subduxit, Serv. in Æneid. libr. 12. v. 200. scribit Servius, primis gentium illarum temporibus, non aliter incensa fuisse altaria, quam igne divino precibus impetrato. Et totius antiquitatis Romanæ, ne fabulis quidem Dionys. Halic. libr. 1. prætermissis, promus condus Dionysius Halicarnasseus, ignem in sylva sponte accensum, à lupo materiæ aggestione nutritum, ab aquila alarum motu ventilatum fuisse narrat, dum Lavinium conderetur. Oppidi Salentini Egnatiæ incolæ flammam in sacro quodam loco, impositis lignis & victimis, sponte existere gloriabantur. Item & qui in Eryce monte, & qui in colle Vulcanio, quorum uterque in Sicilia est, divinæ rei operabantur. Tiberio per Macedoniam ducente exercitum in Syriam prima expeditione, sacratæ olim Philippis victricium legionum aræ sponte subitis colluxerunt ignibus. Hierocæsareæ & Hypæpis, quæ urbes sunt Lydorum, cognomine Persicorum, idem magica arte factum Pausan. Eliac. 1. vidisse se declarat Pausanias. Idem & de suo igne in sempiternis foculis custodito ferebant Chaldæi magi: idem & de Virgil. Eclog. 8. v. 105. Pharmaceutriæ suæ magicis sacris Virgilius. Fama erat, teste Plin. libr. 12. cap. 19. Plinio, apud Æthiopes cinnamum Soli destinatum, nullo admoto igne, conflagrare: quod ardentissimo his in regionibus Sole, in aridissimo ligno sine miraculo fieri facile credimus. Seleuco, Pellæ Jovi sacra faciente, ligna ad altaria sponte accessisse historiæ perhibent, flammam è lignis sponte Plutarch. Paull. Æmyl. exiliisse. Perhibet Plutarchus, Paullo Æmylio Amphipoli sacra faciente ligna & victimas fulmine correptas fuisse & ambustas. In Poëmate, quod de consulatu suo composuit, prodiderat Cicero, Terentiæ uxori suæ peracto sacrificio in cinerem libaturæ, flammam ex eo emicuisse, sibique flammam illam

illam Conſulatum in eum annum portendiſſe. Rem vel aliam, vel eamdem aliter refert Plutarchus; quæ poſt initum Conſulatum, flagrante conjuratione Catilinæ, contigerit. Plutarch. in Ciceron. Tradunt alii Veſtalem quamdam, Æmyliæ Maximæ virginis diſcipulam, cum extinctus eſſet ſacer ignis, ſibique inde virgas paratas proſpiceret, impoſita in foculum carbaſo à Deo impetraſſe, ut ignis ſubito reviviſceret. In urbe Myſiæ Pioniis, cum incolæ Pioni conditori ſuo parentant, fumus ex ejus ſepulcro ſponte exit: quod & viſum ſibi teſtificatur Pauſanias. Pauſan. Bœotic. Et fabuloſarum transfigurationum narrator Antoninus Liberalis ait, ex antro Cretenſi, in quo natus eſſe fertur Juppiter, plurimum emicare ignem, atque id tum fieri, cum ſanguis in partu Jovis effuſus efferveſcit. Anton. Liberal. cap. 29. Perhibet item Sozomenus, Aphacis, ubi celeberrimum extabat Veneris templum, ignem è ſummo vertice Libani, certo die, certaque invocationis formula, inſtar ſtellæ, exortum, in proximum amnem ſeſe immerſiſſe. Sozomen. libr. 2. cap. 5. Refert Ariſtoteles apud Biſaltas, feſtis quibusdam Bacchi, fertilitatem fulgore ignis circa templum ſponte excitato, ſterilitatem tenebris Deum portendere. Ariſtotel. mirab. auſcult. In ſanctum Chriſti Domini ſepulcrum Sabbathi ſancti die ſub noctem cælo delabi ignem ſanctum, Græcis, Armenis, Syris, Coptis, aliisque Schiſmaticis perſuaſiſſimum eſt. Nec ea hodie vel heri nata eſt opinio. Proditum extat in geſtis Francorum, Balduino Hieroſolymis regnante, magnum timorem ac dolorem Chriſtianis inceſſiſſe, ob tardum nimis ignis ſacri adventum. Meminerunt ejusdem prodigii Perdiccas Epheſius, Anonymus alter, & Wilbrandus Oldenburgicus, ab Allatio editi. Verum quod olim Dei donum fuit, nunc techna eſt vafrorum hominum, è ſilice ignem furtim in fomite rapientium, ne ipſis quidem inficiantibus. Vetus autem ignis illius uſus erat in Baptiſmo Catechumenorum, quem poſtquam hi ſubierant, φωτισθέντες dicebantur, hoc eſt Illuminati: cum contra qui in Epiſtola ad Ebræos φωτισθέντες appellantur, ab Interpretibus dicantur Baptizati. Ebr. 6. 4. & 10. 32. Itaque cæleſtis illius luminis, cujus participes fiebant,

cum Baptiſmo initiabantur, nota erat ardens cereus, quem manu geſtabant. Unde & die ſolenni Purificationis beatæ Virginis accenduntur cerei ob Baptiſmum Chriſti, qui à multis Eccleſiis celebrabatur olim pridianis Calendis Februariis; Baptiſmus autem Catechumenorum in Paſchæ & Pentecoſtes pervigiliis adminiſtrabatur. Et quoniam in die Paraſceves lumina omnia extinguebantur; uti fit hodieque in templis noſtris, tum ad exprimendas tenebras in morte Chriſti obortas, tum ad publicam Eccleſiæ mœſtitiam ſignificandam; cum rurſum ad Baptiſmum ſolennem aliosque ſacros uſus igni opus erat, quaſi nullus jam amplius ſupereſſet in terris, de cælo expectabatur. Sed ad rem. Ad ſimilitudinem Angeli illius, qui coram Manue & ejus uxore in flamma cælum conſcendit, nonne expreſſum dicas Serapidem, qui Ptolemæo Lagidæ ſecundum quietem viſus eſt in cælum igne plurimo attolli, ut refert idem Tacitus? Ad exemplum Eliæ, qui curru igneo per turbinem in cælum raptus eſt, nonne Simon Magus quadrigis igneis viam cælo affectabat, quas Petri ore difflatas fuiſſe commemorat Arnobius? Quod de Anania, Azaria, & Miſaële proditum eſt in Libris ſacris, ex ardente fornace illæſos exiiſſe, nonne idem quoque de ſuo Zoroaſtre Perſæ commenti ſunt? Nonne ſe Turcam quemdam audiſſe refert Busbequius, cum diceret Cœnobiarcham ſuum ſanctitate & miraculis conſpicuum verveci exenterato alligari, & in furnum ardentem conjici fuiſſe ſolitum, illæſumque extrahi cum vervece percocto? Quod autem de igne eodem referunt Libri hi ſacri, illibatis tribus ſanctis viris, impetum omnem ſuum in Regis miniſtros convertiſſe, lethoque eos dediſſe; cujusmodi pœna jam ante affecta fuerant Sodoma, aliæque ſceleratæ urbes Sodomis vicinæ; item Aaronis filii Nadab & Abiu, ob admotum ſacris altaribus ignem alienum; & aliquanto poſt Iſraëlitarum plerique, ob turbulentam & immoderatam carnium flagitationem; & deinde ducenti & quinquaginta viri participes ſeditionis Coræ, Dathanis, & Abironis, qui terra abſorpti

Jud. 13. 20.

Tacit. Hiſt. lib. 4. cap. 83.

Arnob. libr. 2.

Busbeq. Epiſt. IV.

ſunt; & multo poſt, Eliæ juſſu, duo militum manipuli ad comprehendendum eum ab Ochozia miſſi: ſimilia horum pleraque ſuppeditant exoticæ hiſtoriæ & fabulæ. Multos in iis legas fulminibus ictos impietatis pœnas dediſſe, ut ſuperius à me obſervatum eſt. Amphiaraus, ob ſuſceptum cum Polynice adverſus Thebanos bellum Diis parum probatum, terræ Jovis fulmine apertæ hiatu hauſtus eſſe fertur. Eteocli ante ſingulare cum fratre certamen ſacra facienti, fingit Statius ignem infeſtum proſiluiſſe in os, & diadema aduſſiſſe. Stat. Theb. libr. 1.
Quod ante infauſtum Flaminii Conſulis cum Hannibale prælium Traſimenus lacus fulminibus appetitus, totus arſiſſet & velut ambuſtus eſſet, feralis id ominis loco habitum eſt. Exorti è ſepulcris Davidis & Salomonis repente ignes, Herodis Aſcalonitæ reconditos illic theſauros ſcrutantis avaritiam repreſſerunt, ambuſtis duobus ſatellitibus. Inter ſigna Hieroſolymitani excidii prænuntia ponit Joſephus inſolitam lucem circa templum noctu exortam. Joſeph. bell. Jud. lib. 7. c. 31.
Eſt apud Ammianum Marcellinum, & alios ætatis ejuſdem ſcriptores, Ammian. Marcell. libr. 23.
flammas è terra erumpentes inceptam à Juliano Imperatore Hieroſolymitani templi inſtaurationem diſturbaſſe. Eſt & in Mexicana hiſtoria, trucidatos à Dæmone fuiſſe per noctem plurimos, qui præter ejus mandatum, loco quodam conſiſtere ſedemque figere volebant.

XXII. Ritus explorandæ mulierum pudicitiæ, per aquarum amararum & devotarum potum, manavit ad exoticas gentes, etiam ab humanitate alienas. *De aquis amaris zelotypiæ.*
Fontem quemdam Stygis nomine dictum, Epheſi fuiſſe narrat Achilles Tatius, ſic temperatum à Diana, ut ſi integra aliqua puella in eum deſcenderet, tabellam collo geſtans, in qua deſcriptum erat juramentum, altitudinem ſuam ſervarent aquæ; ſin corrupta, intumeſcerent ad collum usque, & tabellam operirent. Achill. Tat. libr. 8.
Quod imitatus in Eroticis Euſtathius fontem alium prope confimilem Artycomide commentus eſt. Euſtath. libr. 8. & 11.
Fontis illius Stygii Epheſiorum fabula profluxit ex priſca illa de Stygia palude, cujus Dii jurare & fallere numen timent. Integritatem ſuam

approbavit Tuccia virgo Vestalis, incesti rea, cribro hausta aqua è Tiberi, & in ædem Vestæ perlata. Fontem Siciliæ Dianam si quis impudicis manibus hausisset, hunc veteres perhibent aquam vino non miscuisse. Fons alter Carthagini proximus, oleo manans, impuro aliquo accedente exarescebat; casto, plus olei mittebat. Conjugum fidem & integritatem explorabant Germani, infantibus recens natis clypeo impositis, & in Rhenum projectis; qui si mergerentur, adulterio censebantur concepti; legitimi, si fluitarent. Celebrati sunt in Sicilia Palici Dii, & Crateres, Delli dicti, Palicorum fratres, quorum aqua ea vi pollebat, ut parceret veracibus, perjuros illico puniret, vel cæcitate, vel morte illata. De iis vero sic Aristoteles: juramentum in tabella descriptum fuisse ait, quæ si in aquam missa supernataret, verax habitum fuisse juramentum; falsum si deprimeretur; ipsumque perjurum velut æstuantis flammæ ardore fuisse correptum. Pœna eadem perjuros afficiebat Olachas amnis Bithyniæ. Titaresii amnis aquas appellat pœnales, dirisque genitas Plinius; quod iis, ut videtur, juramentorum fides exploraretur. Unde & fluvio nomen alterum Horcos. Tyanis vicinus fons dicitur fuisse Jovi sacer, cujus aqua epota perjuros tetris pustulis & ulceribus inficiebat; & in vestigio retinebat ita defixos, ut abscedere non possent, & patrata facinora ultro confiterentur. Ferunt veterum Persarum Theologica, Zoroastrem ad promerendam fidem ex argenti liquefacti & ferventis lavacro incolumem exiisse. Ferebant & magici Democriti commentarii nasci apud Indos herbam Achæmenida, cujus radice in pastillos digesta, & per diem in vino à noxiis pota, tantos noctu subiisse cruciatus, per vanas numinum imaginationes, ut delicta omnia confiterentur. Ferventes aquas Augustoduni consecratas habuit Apollo, quarum haustu perjuria puniebantur. Longe vero diversam vim tribuit Ovidius fonti alteri, qui Romæ fuit ad portam Capenam Mercurio sacer. Hoc spargebantur adhibitis precibus mercatores, idibus Majis, festo Mercurii die, putabantque

Aristot. mirab. auscult.

Plin. libr. 4. cap. 8.

Ovid. Fast. libr. 5.

ita fraudes ſuas ablutum iri. Sed & luſtralibus omnibus aquis virtutem eamdem Ethnici tribuebant. Apud veteres Francos, aliasque Germanicas gentes, criminum indagabatur veritas per aquam vel ferventem, vel frigidam, ex certæ formulæ præſcripto adjurationibus devotam: nam niſi ſupernataret conjectus in eam reus, vel ex illa brachium illæſum retraheret, nocens habebatur. Quo poſtremo probationis genere etiam nunc utuntur Colchi, qui Mengrelii hodie appellantur, ex veteri Manralorum nomine, quorum meminit Ptolemæus. Caffari Soffalæ finitimi, cum aliis utuntur ad cognoſcendam reorum innocentiam artibus, tum his præcipue duabus, vel veneno ad bibendum præbito; vel amaris & noxiis ſuccis herbarum & corticum propinatis: quæ tuto ab inſontibus, cum præſenti pernicie à nocentibus hauriri ferunt. Guineenſes quoque veritatem explorare ſolent, appoſita ad potandum aqua, herbis quibusdam ſacris medicata. Lacum probationis eſſe apud Indos ex Bardeſane refert Porphyrius, ſic dictum, quod rei in eum demiſſi probarentur; intumeſcente aqua ad caput usque, ſi culpæ affines eſſent; genua non ſuperante, ſi extra culpam: atque ea eſt aqua, quam Tantaliam appellat apud Philoſtratum Apollonius. Fontem alium Indicum commemorat Cteſias, ex quo ſi pauxillum aliquid delibatum, & aquæ vulgari admiſtum bibiſſet quispiam, continuo mente emotus admiſſa ſibi omnia ſponte fatebatur; atque ita in reorum caput Rex quæſtionem habere ſolebat. Quem in India Cteſias, eumdem in Æthiopia locant Sotion & Antigonus Caryſtius, pro more veterum, qui Æthiopes & Indos confundebant. Apud Siamenſes aquam profundam ſubeunt accuſator & reus; quorum qui diutius ſub aqua, aëre intercepto, ſpiritum continere poteſt, ei tribuitur fides; item ei, qui manum in fervens oleum ſine noxa conjicit. Quod & apud Malabaros in uſu eſt. Bolum etiam oryzæ diris devotum deglutiunt apud eosdem Siamenſes, qui innocentes haberi volunt; quod qui ſine vomitu fecerit, cauſſam obtinet. Idem olim in Scythia

Porphyr. de Styge.

Philoſtr. vit. Apollon. libr. 3. cap. 10.

Cteſ. apud Phot. Tm. 72.

ufus fuit baccæ arboris cujusdam, ad probandam puellarum virginitatem. Apud Achæos mulieris ad facra telluris adhibitæ pudicitia explorabatur taurini fanguinis potu; quæ fi fallebat, non impune ei erat. Criminis fufpectos ignem nudis pedibus calcare cogunt ii quos dixi Siamenfes: quod nifi fiat fine damno, reus habetur pro convicto. Cypriis morem hunc calcandi ignis adfcribit Theodorus Prodromus: reclamat Gaulminus, fed futili argumento, quod alibi idem non legerit. Quafi omnia legerit. Quafi quæ femel tantum occurrunt in libris veterum, repudianda fint. Pietati Hirpinæ familiæ in Falifcis conceffam ab Apolline facultatem ignes impune calcandi fcribit Virgilius, fcribunt & alii. At Varroni potius tribuamus fidem, qui medicamentis vim eos ignis domare nos monuit. Antiquiffimum hunc inter Græcos fuiffe ritum calcandi ignis, tangendarumque laminarum candentium ad innocentiam approbandam, cognofcere licet ex Sophoclis Antigone; ubi vetus Interpres alterius moris commeminit, projiciendæ in mare maffæ ferreæ, cum hac precatione, juramenta firma manerent, quoad maffa enataret. Ferrum ignitum tangere ad veritatem fanciendam, frequenti ufu receptum fuit inter prifcos Germanos, Francos, & Anglos; in quorum hiftoriis proditum eft, Emmam Eduardi Regis matrem, fufpectam impudicitiæ, ignitis vomeribus nudo pede preffis fe purgaffe. Probationem hanc Germanicæ gentes appellabant Judicium Dei, & vocabulo gentili Ordaleum. Ufitatum quoque id fuiffe inter Æthiopes fcimus ex Heliodoro, apud quem in teftimonium virginitatis fupra candentem craticulam argenteam illæfis pedibus incedit Chariclea. Ufitatum & apud Jappones, Caffaros, & Malabaros. Apud hos manibus attrectare audent ferrum candens uxores fufpectæ pudicitiæ, non Ethnicorum folum, fed & Chriftianorum. Factum id legimus etiam Ivonis Carnotenfis ætate. Ex quo, cum alias identidem, tum præcipue ad explorandam fufpectarum uxorum caftitatem, ferrum candens admotum fuiffe fcitur. Etfi auctoritate Ecclefiæ

Theodor. Prodr. Erot. libr. 2.

Virgil. Æneid. libr. 11. v. 787. Plin. libr. 7. cap. 2. Sil. Ital. lib. 5. Strabo lib. 5. & 12.

Heliod. Æthiop. libr. 10.

Ivo Carnot. Epift. 74.

receptæ nunquam ſunt hujuſmodi probationes; aliquando etiam à decretis Synodorum & ſummis Pontificibus vetitæ. Flumen etiam crocodilis infeſtum Malabari tranare coguntur, qui perjurii accuſantur: item inſulæ ſancti Laurentii incolæ nigri, adjurato prius crocodilo, quem Voam nuncupant; patria quidem dictione, ſed priſcis tamen etiam Italis uſurpata: ſic enim eos appellaſſe ſerpentes ingentis magnitudinis teſtem damus Plinium. Pſyllos, gentem Libycam, ajunt prolem, ſi dubitent an ex ſe procreata ſit, in arcam ceraſtarum plenam demittere; qui ſi infanti parcant, pro legitimo haberi. Erat Corinthi Palæmonis adytum, in quo ſi quis perjurio ſe alligaſſet, pœnas vitare non poterat. Erat Hierapoli Phrygiæ urbe ſub Apollinis templo ſpelunca immanis, unde aura erumpebat cæteris animantibus, etiam volantibus ſurſum avibus lethalis; at qui ſacris initiati eſſent innoxia. Antrum illud Indicum, quod ex Bardeſane deſcribit Porphyrius, oſtio occluſum erat, ita comparato, ut hominibus vitæ integris ſponte recluderetur; à ſceleſtis ne vi quidem adhibita aperiri poſſet. Antri quoque Epheſini, in quo fiſtula inerat Dianæ ſacra, ex cujus ſono de puellarum virginitate fiebat judicium; vel illibata, ſi exaudiretur; vel imminuta, ſi pro eo ederetur triſtis quidam ploratus; antri, inquam, illius fores virginibus integris ad exeundum ſponte patebant. Narrant hiſtoriæ Byzantinæ fuiſſe Conſtantinopoli ſimulacrum Veneris, cui experiendæ pudicitiæ cauſſa admovebantur puellæ & uxores: quæ puræ erant, abibant ſine noxa; quæ depudicatæ, obſcœnæ earum quantumvis renitentium partes veſtibus ſublatis revelabantur.

Plin. lib. 8. cap. 14.

Porphyr. de Styge.

XXIII. De uva illa prægrandi ab exploratoribus Terræ promiſſæ ad Moſem relata, etſi figmentis ſimilia videntur quæ ſcripſit Philo, peregrinatorum tamen ſcriptorumque multorum teſtimonio confirmantur. Nam hodieque in valle Sorec uvas colligi affirmant, viginti quinque pondo, eoque etiam amplius. Naſcuntur & in Libano, & in aliis Syriæ locis, quorum acini pollicis molem æquant. Sed & in exoticis

De uva prægrandi à Terræ promiſſæ exploratoribus ad Moſem relata.

Phil. libr. 1. de vita Moſis.

locis, velut in Margiana, & in Carmania, & in Mauritania, vites extitisse testatur Strabo, tantæ molis, ut earum caudicem duo homines vix continerent, uvas vero ipsæ ferrent bicubitales. Interiorem Africæ partem uvas dedisse Plinius docet, quæ infantium puerorum magnitudinem exsuperent. Nunc quoque in Hyrcania vites sunt crassiori caudice, quam sit humanum corpus. Et ad ostia fluminis Rha cernuntur uvæ acinis juglande amplioribus. Fabulæ proximum est quod refertur ex Metrophane, in Eucarpia, quæ regio est minoris Phrygiæ, uvas in tantam magnitudinem crescere, ut earum pondere plaustra rumpantur. Creta, Chios, aliæque Ægei maris insulæ racemos dant pondo decem, nonnunquam & triginta sex, atque etiam quadraginta. In Madera insula adolescunt uvæ ad trium quatuorve palmorum magnitudinem, ad libras viginti duas.

Strab. libr. 11. 15, & 18.
Plin. lib. 14. c. 2.
Metroph. apud Stephan. in Ευκαρπία.

De virga Aaronis florescente, & amygdalas emittente: & de ficu à Christo arefacta.

XXIV. Prodigiis à Deo editis in virga Aaronis, quæ flores fructusque misit, & in ficu per Christi exsecrationem arefacta, similia quædam proferunt Ethnici. Ajunt clavam Herculis, quæ ex oleastro erat, destitutam in terra, misisse radices & repullulasse. Ajunt & virgam populeam, quo loco natus erat Virgilius, more regionis in puerperiis servato, statim depactam, ita brevi convaluisse, ut annosas populos adæquaret; dictamque ex eo arborem Virgilii, & consecratam summa gravidarum religione, suscipientium ibi & solventium vota. Inter miracula fortuita ponit Plinius, auctorem Theophrastum secutus, quod oliva in totum ambusta aliquando revixit; & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinarunt. Quæ tamen naturaliter fieri potuisse non diffitetur Theophrastus. Vi quoque divina factum putat Plinius, quod bello Persei, bis Romæ in Capitolio palma enata sit ex capite Jovis: etsi id vis naturæ potuit efficere. Quod & de ramulo illo dicas, quem ex ore gallinæ sumtum panxit Livia, unde lauretum ingens natum, ex quo triumphaturi Cæsares laureas decerpebant. Atque hanc sylvam omnem, novissimo Neronis anno, qui postremus fuit ex pro-

Plin. libr. 17. cap. 25.
Theophr. Hist. Plant. libr. 2. cap. 4.
Plin. ibid.

ex progenie Augusti, exaruisse, visa res est plena miraculi: uti & elanguisse laurus singulas sub eorum obitum, à quibus fuerant in eodem laureto satæ, cum triumpharent. Prodigii quoque loco habitum est, quod Ruminalis ficus, quæ Remi & Romuli infantiam texerat, sub Nerone arefacta est, donec in novos fœtus revirescerет. Visam sibi Logothetæ cujusdam ficum asseverat Johannes Tzetzes, non sine jurisjurandi religione; quæ quo die is extinctus est, exsiccata est & ipsa, postridie etiam ad radicem fissa.

XXV. Qua vi pollebat æneus serpens à Mose conflatus, & ad sanandos ignitorum serpentium ictus palam propositus & erectus, parem vim habuisse quædam simulacra profanæ suadent historiæ. Græci στοιχειώσεις appellant, Arabes Talismana, quod est, si Salmasio credimus, à Græcorum vocabulo τέλεσμα. Celebratus imprimis hac arte fuit sacerrimus magus Apollonius Tyaneus. Ferunt eum serpentes, ciconias, pestem Byzantio abegisse, signis quibusdam certa arte fabricatis: & serpentes quidem, imposito columnæ cuidam, Serpentinæ inde dictæ, triplici & tricipiti serpente æneo; quorum uni labrum inferius, impacta clava ferrea, cum comminuisset Muhammedus secundus, rursum serpentes invaserunt urbem, licet innocui, ob superstites reliquorum serpentium formas. Altera quoque vi pollebat columna eadem, ut in Hippodromo, in quo destituta erat, equi contumaces per eam domarentur. Ciconias rursum solitas injectis serpentibus cisternas inficere, erectis tribus ciconiis marmoreis Byzantio exterminavit. Ejusdem opus fuisse videtur statua illa equestris Constantinopoli posita ad pestem sedandam; quæ postquam dejecta est, urbem lues quotannis vexare non desiit. Sanandæ certe pestilentiæ peritum fuisse Apollonium garrit Philostratus. Scorpiis quoque & culicibus Antiochiam liberavit, defosso in terram scorpio æneo, & populo calamos per urbem gestare & quatere jusso, ac passim inclamare, Culices urbe facesserent. Nobile quoque adversus scorpios simulacrum Emesæ collocatum describit

De serpente æneo.

Philostr. vit. Apoll. libr. 4. cap. 3.

Geogr.Nub. Clim.3.Part.6. Geographus Nubiensis. Tale & Tripoli urbe Syriæ in muro sculptum esse referunt nuperi peregrinatores. Annulum gestabat Hali Rodoham, scorpii figura notatum ea arte, ut à scorpiis inflicta vulnera facile sanaret. In urbe Ægypti Mensloth nunc dicta, olim à crocodilis nomen habente, in templi cujusdam fundamentis ad ripas Nili infossum plumbeum crocodili signum, literis Ægyptiis inscriptum, tutam à maleficiis crocodilorum præstabat Ægyptum. Quod postquam igni liquari jussit Achmetus ben Thaulon Arabs, Ægypto præfectus, iis infestari cœpta est Ægyptus. Nunc etiam quod infra Cairum perpauci ac fere innoxii in Nilo reperiuntur, caussæ esse volunt incolæ Talismanicum simulacrum, columnæ cuidam Cairi subjectum. Peritissimi signorum hujusmodi conflandorum artifices fuerunt Arabes: fuerunt & ante illos Ægypti. An illuc respiciebat Claudianus, cum Megæram magi senis forma indutam, dicentem inducit, nosse se quid signa sagacis Ægypti valeant? & Lucanus, cum animalia saxis inscripta commemorat, magicas formas signantia? Nobilitati quoque fuerunt arte incantandorum serpentium Thessali, Marsi, Colchi, Indi, Psylli, Nigritæ, Peruani. Adde his & quosdam ex Parianis, qui non quod ex serpente in Heroëm mutato genus ducerent, ut nugantur veteres, sed quod arte magica pollerent, serpentes incantabant. Item quod Eurydicen ad vitam ab Orpheo revocatam fuisse finxerunt Antiqui, alio refert Tzetzes, nempe ad artes magicas, quibus is pollebat. Nos vero, qui Orpheum Mosis simulacrum esse scimus, aliique porro ut scirent effecimus, hoc figmento expressam potius putamus hanc ipsam, quam in manibus habemus, serpentis ænei historiam: uti & iis quæ de Æsculapio, altero Mosis simulacro, perhibent Græci, omnis eum generis sanasse morbos, & ad vitam etiam mortuos revocasse. Expressa quoque videtur serpentibus illis, quibus in Liberi Orgiis Bacchæ caput incingebant. Quanquam & iis adumbratum verisimile est serpentem, in quem virga Mosis mutata est.

Claudian. in Rufin. libr. 1.

Lucan. lib. 3.

Joh. Tzetz. Chiliad. 2. Hist. 54.

Demonstr. Evang. Prop. 4. cap. 8. §. 19. fol. 192. sqq.

XXVI. Humanas voces edidiſſe aſinam Balaami,itidem *De aſina Balaami.*
ut noxium illum ſerpentem, cujus fraude Eva decepta eſt,
confirmari poteſt ex ſimilibus prodigiis, ſive veris, ſive fictis,
quæ præferunt veteres hiſtoriæ. Ea jam collegerunt alii,
imprimis Bochartus noſter in Hierozoico. Illic recenſet & Bochart.Hieroz.Part.1.
aſinum Bacchi, & arietem Phryxi, & Xanthum ac Arionem libr.2.cap.14.
Achillis, & Adraſti equos, taurum Europæ raptorem, agnum
in Ægypto Bocchore regnante locutum, Pori elephantum
in India, canem Arimini, (cui & gallinaceum ibidem locu-
tum addere poſſis ex Plinio) boves ſæpius in aliis Italiæ lo- Plin.libr.10.
cis, ac in Sicilia quoque florentibus rebus Romanis; animal cap.21.
muli ſimile è terræ hiatu ortum in Meſopotamia, taliaque
multa apud Arabes. Huc confer canem Simonis magi mul-
tos allocutum, & animalia humanorum ſenſuum ſignifica-
tiones edentia; ut leo ille Philoſtrato memoratus, quem Philoſtrat. Apollon. vit.
Amaſidem Ægypti regem fuiſſe auſus eſt per ſummam ve- libr.5. cap.15.
cordiam dicere. Fertur & in hiſtoriis Septentrionalibus fuiſſe
ſagam Norvegicam, quæ pulmentum hac arte parabat, ut
hauſto eo diſciplinarum omnium peritia, intelligendarum-
que linguarum, ac vocum etiam animalium omnium, facul-
tas compararetur. Tritum eſt autem in fabulis voces anima-
lium ab hominibus, & hominum ab animalibus eſſe intelle-
ctas. Nam quis neſcit Tireſiam & Melampum? & quorum
hiſtoriæ fabulis proximæ ſunt, Pythagoram & Apollonium?
item oracula columbæ Libycæ, & columbarum Dodonæa-
rum; vel fagorum ipſarum, juxta nonnullos? Nam & arbo-
ribus copiam fandi aliquando factam Scriptores aſſevera-
runt: velut Epidius in commentariis Plinio laudatis, & Phi- Plin.libr.17. cap.25.
loſtratus; apud quem arbores Apollonium ſalutant, ad eum- Philoſtrat. Apoll.libr 6.c.5.
que cœnantem ſponte accedunt tripodes & fercula. Tole-
rabiliora ſunt apud Poëtas commenta hujusmodi; apud Vir- Virgil. Æneid. 3.
gilium, cum Ænean alloquitur arbor Polydorum occul- Ovid. Metam. 8.
tans; & apud Ovidium, cum Eryſichthonem Dryas in arbo-
re deliteſcens; & apud alios complures, qui Argus navis
ſive malum, ſive carinam, utpote ex Dodonæa quercu fabre-

factam, loquacem faciunt. Factam eamdem loquendi copiam volunt veteres & fluviis; velut cum Pythagoram transeuntem à Caucaso, vel juxta alios à Nesso amne, salutatum asseverare audent. Capita etiam, truncis revulsa, vocalia fecerunt, ut illud Orphei; & aliud Sacerdotis cujusdam à Cercida interfecti, cujus meminit Aristoteles; & alia duo, quorum Phlegon. Arabes vero, nulli genti mendaciorum laude secundi, arbores Muhammedo obviam nonnunquam processisse garriunt, lapides salutem dixisse, ovem assam de se non comedenda esurientem monuisse, camelum cum eo servitutem suam questum esse, palmæ caudicem ejus desiderium impatienter ferentem gemuisse. Simulacris etiam vocem tribuunt non Poëtæ modo & Mythici, qui Memnonem marmoreum, apud Æthiopes, salutare solitum narrant Auroram matrem cum gaudio, prosequi vero lacrymis & gemitu Solem occidentem: non Rabbini solum, qui apud Haoulamenses solaris cujusdam orbis, magica arte parati, rotas exoriente Sole sonitus ingentes dare produnt: sed & Romanarum rerum Scriptores, qui simulacrum Fortunæ muliebris non semel locutum perhibent; atque illud etiam Junonis Monetæ, quod erat Veiis; quod & simulacris multis contigisse scribit Plutarchus; & icunculam illam puellarem, cujus monitu futura prænoscere Nero credi volebat. Aliud item simulacrum Jovis per magicas præstigias oracula protulisse perhibet Ecclesiastica Historia. Talismana quoque appellant Arabes hujusmodi simulacra loquentia; quorum parandorum artem libris suis tradiderant Zabii, vetustissimi superstitionum omnium inter Chaldæos auctores & magistri. Libros quosdam hujus argumenti ab illis lucubratos vidisse se refert Maimonides. Ineptum quiddam commenti sunt Byzantinæ conditores Historiæ, turrim Byzantii fuisse, de Herculis nomine dictam, quæ arcana hostium incolis aperiret. Memorant & musicos concentus muris Byzantinis à Neptuno & Apolline additos; perinde ut & lapidi cuidam, qui erat in arce Megarensi, ab eodem

Aristot. de partib. anim. cap. 10.
Phleg. Mirab. cap. 2, & 3.
Plutarch. Camillo.
Maimonid. More nevoch. Part. 3. cap. 29.

Apolline, cum Alcathoo operam ſuam ad extruendos muros locaſſet, & in eo lapide citharam repoſuiſſet, qui inde Citharistes dictus eſt.

XXVII. Quæ ſacer Codex habet de mora Soli à Deo injecta per Gabaonitani prælii tempus, quoad Joſue quinque Regum adverſariorum copias deleret, & de umbra ſolari in Achazi horario regreſſa; eorum affinia multa memorant libri Ethnicorum. Vulgata eſt Græcanica fabula de trinoctiali Jovis cum Alcmena concubitu; vulgata & altera de averſis Solis equis in ferali illo Atrei convivio, quæ non uno modo exponitur. Par illarum eſt alia fabula de Luna, quæ dum Endymionis amoribus vacaret, Apollini currum tradidit; ille vero in gratiam ſororis lento curru noctem produxit. Homeri figmentum eſt, Palladem in gratiam Ulyſſis & Penelopes protraxiſſe noctis ſpatium, Auroramque ſub Oceano detinuiſſe. Quinetiam traditum eſt ab Herodoto, fuiſſe in veteribus memoriis Ægyptiorum, Solem quater curricula mutaſſe; bis ortum eſſe, unde ſolet occidere; bis occidiſſe, unde oritur. Teſtis eſt Varro in libro De gente Populi Romani, quem citat Auguſtinus, memoriæ proditum fuiſſe à Caſtore Rhodio, ſtellam Veneris mutaſſe aliquando colorem, magnitudinem, figuram, & ſui curſus ordinem, atque legem. Referunt etiam rerum Sinicarum Scriptores, factum eſſe pietate Kingcungi regis, ut Martis ſidus tribus gradibus retroactum ſit. Inter magicas virtutes præcipuam hanc Poëtæ celebrant, ſiderum curricula morari, noctes dieſve contrahere vel augere, deripere cælo Lunam, atque itém ſtellas, ex iiſque ſcintillas elicere.

De mora Solis per tempus prælii Gabaonitani.

Homer. Odyſſ. ψ.

Herodot. Euterp. libr. 2. cap. 142.

Auguſt. de civit. Dei, libr. 21. cap. 8.

XXVIII. Coma Samſonis, cui velut intextum erat & adnexum hominis robur, expreſſam fuiſſe ab artificibus fabularum per Niſi Megarenſium regis comam, cui regni fortuna inhærebat, pridem viri docti animadverterunt. Idem & de coma Pterelai, per Comætho puellam abſciſſa, traditum refert Tzetzes.

De coma Samſonis.

Joh. Tz. Hiſt. 37. Chil. 2. v. 538, 542.

XXIX. Fames, ſterilitas, & ſiccitas, quibus per triennium

De fame, ſte-

rilitate, & ſiccitate ſæpius à Deo terris inducta. vexati ſunt Ebræi, ob interfectos à Saule Gabaonitas; & altera illa per annos totidem ab Elia Iſraëliticæ terræ inducta, & Menandri Phœniciarum rerum Scriptoris teſtimonio confirmata; quibus adjungere poſſis Abimelechi domum ſterilitate à Deo multatam, propter Saræ raptum: ſimilia exempla habent in veteribus monumentis, ac fabulari præcipue hiſtoria; quam ſecutus Heſiodus Jovem dicit hominum impiorum noxas ulciſci ſolere fame & peſte. Ob raptam filiam Ceres in antro delituit, terramque ſterilitate, homines fame affecit, quoad Parcæ à Jove ſubmiſſæ iratam placaverunt. Eadem deinde pœna Phigalenſes mulctavit, quod ſimulacrum ſuum igne conſumtum reparare, ſtatasque cerimonias obire neglexiſſent; iisque inſtauratis priſtinam fœcunditatem agris reſtituit. Eryſichthoni etiam, vel ut alii volunt, Triopæ Eryſichthonis patri, ob ſucciſum lucum ſibi ſacrum inexplebilem famem immiſit. Narrat Philoſtratus Æthiopum Indorum ſolum, pecudes, & uxores infœcundas extitiſſe, ob regem Gangem interfectum. Et ut ſæpe à Diis excitatam famem, ſic ſæpe ſedatam legimus: velut illa, quam ex oraculi Delphici monitu preces Æaci compeſcuerunt; & altera Epidauriis infeſta, quam deſituram pronuntiavit idem oraculum, ſi Damiæ & Auxeſiæ ſtatuerentur ſimulacra.

Menand. apud Joſeph. Antiq. libr. 8. cap. 7.

Heſiod. ἔργ. v. 240, & ſeq.

Philoſtrat. Apoll. vit. libr. 3. cap. 6.

De mortuis ad vitam revocatis.

XXX. Quod perhibent Libri ſacri de mortuis ad vitam revocatis, viduæ Sareptanæ filio per Eliam, altero viduæ Sunamitidis filio per Eliſeum, & cadavere in Eliſei ſepulcrum forte projecto; item de viduæ Naimitanæ filio, de filia Jairi Archiſynagogi, & de Lazaro, quos Chriſtus; & de Tabitha Joppenſi puella, quam Petrus vitæ reſtituit: idem in exoticis ſcriptis Deorum vatumque facultate ſæpe præſtitum legimus. Et Mythici quidem revocatos à morte fabulantur pleroſque, Theſeum, Alceſtin, Timonem Lydum, & Timoſthenem Athenienſem ab Hercule; Semelen matrem, & Ariadnen uxorem à Baccho; Hippolytum, & Caſtorem, aliosque multos ab Æſculapio etiam infante; quem ipſum deinde ob redditam multis vitam Juppiter occiderit; Eury-

dicen ab Orpheo; Glaucum Minois filium à Polyido vate; Iphigeniam à Diana, quæ mactatam Aulide, redivivam apud Tauros exhibuit. Adde Protesilaum ad noctis tempus uxori à Diis vivum à morte concessum. Et quod non minoris fabulositatis est, puellam à morte excitatam ab Apollonio, uti garrit Philostratus. Referendum huc quoque quod est in Græcorum carminibus, Pindari præcipue & Euripidis, Ægam nympham immortalem esse factam à Jove alumno suo, Dryopen ab Hamadryadibus; Bacchum Cadmo prænuntiasse, fore ut Martis ope in Beatorum insulis felix ævum agitet cum Harmonia conjuge; raptam fuisse in eas Alcmenam à Mercurio, Jovis jussu, post Herculis obitum, & Rhadamanto nupsisse; Theoclymeno prædixisse Dioscuros, fore ut olim insulas easdem Menelaus incolat; & illuc quoque missum Achillem à Diis: & patri ipsius Peleo pollicitam esse Thetidem, fore ut immortalis fiat, secumque in Nerei domo Deus factus habitet: Terpsichoren Musam Rhesi Thracum regis matrem sperasse à Proserpina, ut filius suus ab Ulysse & Diomede interfectus redeat ex inferis in lucem, & Bacchi sacerdotio in Pangæi montis speluncis fungatur; & Ulyssi immortalitatem Calypso spopondisse, si apud se manere vellet. Facultatem hanc restituendæ mortuis vitæ & sibi arrogabat Empedocles, & aliis pollicebatur. Invaluit apud Siamenses fatua hæc opinio, solitarios quosdam homines, magna virtute præditos, mirabilium patratores operum, à sodali quodam suo aliquando à morte revocatum iri ad vitam. Virginienses Americani immortales animos esse probabant duorum hominum suffragio, qui aliquot ante Europæorum adventum annis vitæ fuerant redditi, & res sibi in altera vita visas & auditas referebant. Omitto Æthaliden, Palicos, Romulum, aliosque complures, qui non aliena vi, sed sua feruntur revixisse. Suus erit de iis dicendi locus, cum de Christi ad vitam reditu agemus. Nunc hæc tantum addam, ne Porphyrium quidem, implacabilem Christiani dogmatis adversarium, negasse, delatos ad sepulcra Martyrum mor-

Philostrat. Apoll. lib. 4. c. 16.

Libri hujus cap. 19. §. 7.

Æn. Gaz. in Theophr.

tuos vitam recepiffe : & apud Æneam Gazæum narrare Axitheum Syrum, fe pium fenem noviffe, qui defunctum familiaris fibi agricolæ cujusdam filium vitæ redonaffet.

De Jobo Satanæ permiffo; & de Heliodoro Angelis in fupplicium tradito.

XXXI. Ut Satanæ ad folium Dei adftanti permiffus eft Jobus; & ut impius Heliodorus juvenibus duobus forma egregiis, divinitus miffis, flagellis acriter cædendus traditus eft; ita, Satana ipfo veritatem figmentis adumbrante, credidit profana religio Eumenides adfiftere ad folium Jovis, ab eo ad vexandos homines immitti, Oreftemque & Alcmæonem ultricibus flagellis effe infectatas. Creditum id quoque de Harpyis, quæ & Canes Jovis dictæ funt, & eædem habitæ à plerisque ac Eumenides, iisque mandatum fuiffe Phinei fupplicium.

De Jona abforpto à ceto.

XXXII. Mirabilem Jonæ cafum, cum à ceto abforptus, triduo in ejus ventre hæfit, in Herculem fuum contulerunt Græci; quem canis Tritonis in Hefiones perniciem miffi alvum fubiiffe, illicque dies totidem delituiffe fabulati funt. Eodem referri poteft Arionis hiftoria, à nautis in mare miffi, à Delfine excepti & fervati, & in tutum delati.

De pifce Tobiæ.

XXXIII. Quod pifci Tobiæ tribuitur, Dæmones fuffitu abigere, oculorum albugines felle inuncto fanare; hoc filuro à Medicis plerisque tribui, illud glanidi ab Arabibus, & ab auctore libri De paratu facilibus, qui Galeno tribuitur, oftendit doctiffimus Bochartus.

Boch. Hier. Part. 2. libr. 5. cap. 15.

De cælestibus equitibus in Judæorum fubfidium miffis.

XXXIV. Bellis Machabaicis Deus fæpe Judæis opem tuliffe legitur, miffis de cælo equitibus, qui præliis intereffe, piam gentem tutari, hoftes telis & fulminibus palam inceffere vifi funt. Velut hi quinque qui Judæis adverfus Timotheum pugnantibus præfens tulerunt auxilium; & alter ille qui iisdem ad bellum adverfus Lyfiam procedentibus ducem fe præbuit; & qui nefarium Heliodorum calcibus protrivit. Horum exempla fuppeditat Romana hiftoria. Nam in conflictu ad Regillum lacum adverfus Latinos fortiter dimicaffe, ac nutante victoria pugnam reftituiffe dicuntur Caftor & Pollux, & Romæ fub vefperam victoriam partam nunciaffe.

Florus lib. 1. cap. 11. Val. Max. lib. 1. c. 8. Cic. libr. 1. Tufcul. Quæft. & libr. 2. de Nat. Deor.

nunciasse. Uti deinde dicti quoque sunt excubias pro salute Romanorum agere, quod Persen à Paulo captum Vatieno indicassent postridie ejus diei quo res gesta est. Item Romanos Thurinis suppetias ferentes Mars ad invadendos Lucanos & Brutios incitavit, præivit dubitantibus, arma intulit adversariis, jugulandosque Romanis ac capiendos tradidit. Quod jam ante in gratiam Trojanorum factum ab eo, atque itidem à Venere canit Homerus, at dispari successu : nam à Diomede vulnerati prælio excedere coacti sunt. Cassius quoque in Philippensi acie Julium in se concitato equo impetum facientem cum vidisset, perterritus tergum dedit. Strenue etiam in Marathonio prælio pro Athieniensibus pugnasse Pan dictus est; & terrorum qui ab eo Panici appellantur, magnarumque cladium perhibetur auctor. Sed & in Trojano excidio Neptunum, Junonem, Palladem, Jovemque ipsum, præsens Græcis auxilium ferentes, urbemque diruentes exhibet Virgilius. Quod imitatus est Statius, Venerem ferro accinctam, Lemniades adversum viros concitantem, iisque opitulantem describens.

Flor.lib.2.c.12.

Homer.Iliad. ε.

Virg.Æneid.2.

Stat. Theb. libr.5.

CAPUT XIII.

De Deo humana natura induto.

DEUM carnem fieri, & humanam naturam assumere non potuisse si caussabuntur impii, nos totam antiquitatem similia de Diis suis jactantem opponemus. Neque hic iterare attinet quæ de Diis urbes obambulantibus, & hominum facta lustrantibus, inter eosque sæpe conversari visis, supra congessimus. Ii nunc commemorandi sunt, quos homines esse factos, cum Dii essent, profana sibi persuasit antiquitas : ac Græci primum, qui Juliano teste Æsculapium, Jove intelligibili quodam modo genitum, in terris

Julian. apud Cyrill. contr. Julian. libr. 6. & 8.

humanam formam naturamque geſtaſſe putarunt. Pythagoram quoque rati ſunt nonnulli Jovis eſſe filium, unum ex Dæmonibus Lunæ incolis, alii Deorum Olympiorum aliquem; Abaris vero Hyperboreus Apollinem apud ſuos religioſe cultum, quod & ejus diſcipulis ita perſuaſit, ut & aliis porro hi perſuadere voluerint. Similia de Zamolxi Pythagoræ aſſecla & famulo, ſimilia de Apollonio in eadem ſchola erudito jactavit ſecta Pythagoricorum, præ cæteris in ſuperſtitionem prona: & Zamolxin quidem ob doctrinam à Getis vel ſolum Deum, vel maximum Deorum eſſe habitum; Apollonium vero à Tyaneis, aliisque multis, Jovis filium, Protei à quibusdam. De Platone ſparſit fama, prognatum eum eſſe Apolline; quamobrem & defuncto victimas immolarunt Magi. Lyſtrenſes Galatæ Pauli & Barnabæ res præter naturæ vim geſtas cum animo ſuo reputantes, Mercurium & Jovem hominibus aſſimilatos ad ſe deſcendiſſe opinati ſunt. Horatius Auguſto palpans credere ſe fingit Mercurium hunc eſſe, qui mutata figura juvenem imitetur. Id exemplum in ſua tranſtulit Calpurnius, vel Jovem, vel alium aliquem Deum, ſub mortali Cari Cæſaris imagine latere prædicans. Apin ſuum Ægyptii Lunæ contactu concipi ajebant, & maſculum Deum cum mortali fœmina congredi poſſe, non viciſſim mortalem virum cum immortali Dea. Brachmanum ſententia eſt, Deum ſæpe ſub magnorum quorumdam hominum ſpecie & habitu deliteſcere, ac inter homines converſari; & Wiſtnavium, quem Dei trini & unius ſecundam eſſe perſonam ajunt, novies jam aſſumſiſſe corpus, & aliquando etiam humanum, ac ſemel idem adhuc ab eo factum iri. Myſterium iſtud non uno modo exponunt Brachmanes; uti nec ubique conſentiens eorum doctrina eſt. Sperant Siamenſes futurum ut renaſcatur aliquando Deus, ad leges toti orbi ponendas. Inter doctrinæ à Xaca Sinis traditæ capita primarium hoc eſt, ad homines ab interitu ſervandos Deum quemdam naturam humanam aſciviſſe. Quæ cum à tot gentibus credita ſint, nihil eſt cur in

Act. 14. 10.

Horat. libr. 1. Carm. Od. 2.

Calpurn. Eclog. 4. v. 142.

eo doctrinam Christianam rejicere possit impietas: præsertim cum Amelius Porphyrii magister ex Johannis Evangelio confessus sit Dei Verbum esse Deum, hominem esse factum, subiisse mortem, Deumque extitisse post interitum, ita ut extiterat ante ortum. Nec ipsi repugnare ausint Judæi, qui Messiam à se expectatum, non hominem, sed Dei Verbum, juxta splendidam Philonis testificationem affirmant, & Sapientiam divinam insertum in eo & insitum iri. Cumque prisca eorum tradat Cabala Deum ex se producere Sephiroth, in iisque deinde nasci & fieri illas Sephiroth, cum neque æternæ eæ sint, nec æterna sit Dei cum iis conjunctio; quod qui credunt, cur credere nolint Deum cum homine à se producto in unum posse conjungi, caussa nulla est. Et credunt sane, cum fateantur Thalmudicorum & Rabbinorum plerique, naturam humanam induere Deum posse, & olim induisse. Plurima nos alibi collegimus olim eorum suffragia, quibus repetendis otium nostrum non teremus. At Muhammedus Christum Jesum non dubitat Verbum & Sermonem verum Dei appellare, perverso licet & illegitimo sensu. Et inter Muhammedanos Achmedus ben Hayet sententiam Christianorum in nonnullis interpolatam palam amplexus, dixit Christum esse Verbum Dei æternum, Deum etiam, unum è duobus mundi conditoribus, & vere corpus humanum more cæterorum hominum induisse. Quodque multo magis mirere, scriptum reliquit in libris suis magnus ille Sinicæ doctrinæ antistes Confutius, Verbum aliquando carnem futurum; annumque quo id futurum esset, eum nempe ipsum quo Christus Dominus natus est, animo prævidit. At quod hi vel factum jam, vel postea futurum dixerunt, fieri id posse Porphyrius affirmavit; Deorumque genus esse quoddam, qui humanæ vitæ desiderio capti, in homines aliquando mutentur. Denique non minus credibile est, divinam naturam cum humana in unam eamdemque personam posse coalescere, quam humanam in divinam converti. Homines autem plerosque Deos esse factos, magna

Philo de profug.

Demonstr. Evang. Prop. 9. c. 25. fol. 406.

Alcor. Surat. 4.

pars fuit religionis plurimarum gentium, novitiarum & veterum, Italorum, Græcorum, Indorum, Siamensium, Phœnicum, Ægyptiorum, Libyum, Æthiopum, & Germanorum.

CAPUT XIV.

De Christo Deum inter & homines sequestro pacis, hominumque magistro.

QUOD de Messia statuit Christiana Religio, fœderis Deum inter & homines, pacisque conciliandæ interpretem esse & proxenetam, hominumque emendatorem & magistrum, ejus consimile quidpiam de Pythagora prodidit sua secta, qui & ab ea, ut diximus, Deus habitus est. Æsculapium non ad hominum solum quorumdam abigendos morbos, sed ad opem omnibus, quotquot in orbe erant, præstandam, & ad corpora curanda, mentesque vitiis laborantes in melius reformandas, à Jove missum in mundum venisse, Græcorum & Romanorum dogma fuit, uti prodidit Julianus. Messiam à Judæis expectatum, quem Dei Verbum fore censent, eumdem ait Philo medium fore, & concordiæ pararium, scelerum vindicem, censorem & correctorem morum, boni suasorem, præceptorem hominum, consultorem & amicum. Frequens est in Rabbinorum libris, ac Cabbalistarum præcipue, Metatronis cujusdam mentio, quem Enochum esse volunt aliqui; nonnulli Angelum eum, cui mundi hujus imperium traditum est; quidam omnipotentem Deum. Sed si nominis originem respexeris, quæ est in voce Metator, & ipsas Rabbinorum expositiones, Legatum significat, ducem & metatorem itineris, quo ad Deum itur; Mosis ipsius Israëlitarum ducis præceptorem. Censent Muhammedani Christi officium fuisse, promulgare Evangelium, orbem emendare, peccatorum veniam largiri.

Julian. apud Cyrill. contr. Julian. lib. 6.
Phil. Quis hæres. Quod pejus insid. meliori, de Caino, de Somn.

Proxime oſtendimus hoc eſſe Brachmanum dogma, ſecundam Trinitatis perſonam Wiſtnavium corpus novies ſubiiſſe; factum id addunt, in hominum mundique totius emolumentum; interfectum ab eo Gigantem quemdam lumen Solis intercipientem, & Diabolum humana forma, Bellyum dictum, ab eo fuiſſe debellatum. Atque hæc doctrina Tunquinum, Sinenſesque tractus pervagata eſt: illic quippe ex Xacæ decreto, Deus quidam hominibus ſalutis auctor eſſe creditur, poſtquam per eum ſupremo Deo de peccatis hominum ſatisfactum eſt. Item Ramxandarem narrant carnem ſumſiſſe, ut mundum Gigantum tyrannide oppreſſum liberaret; Barhautarem domuiſſe alium Gigantem; ortum eſſe Narſingum ad emendandam hominum nequitiam; Dahaſarem denique ad vincendum mortis dominum carnem aſciviſſe; atque hos omnes unum fuiſſe eumdemque Wiſtnavium, variis formis nominibusque inſignitum; nec alium quam ſecundam Trinitatis perſonam.

CAPUT XV.

De Chriſto nato ex Virgine.

CHRISTUM natum eſſe ex Virgine quî minus credere poſſimus & dicere, quam dictum à Græcis eſt Minervam natam eſſe ex capite Jovis; Bacchum ex femore; Orionem ex tribus patribus, Jove, Neptuno, & Mercurio, ſine ullius fœminæ conſortio; Erichthonium ex Vulcano; Acdeſtin ex Jove, utrumque atque item Myrrham ſine matre; Vulcanum ipſum & Martem ex Junone ſine patre? Plurimos item vel Diis genitos ex mortali fœmina, vel quod ejuſdem miraculi eſt, Deabus ex mortali patre; Inachum, Æacum, Perſeum, Herculem, Alexandrum, aliosque ſexcentos, Jove; in quibus & Perſeum quidam vir-

gine natum esse dicunt; Ascalaphum & Jalmenum, Remum & Romulum Marte; Achillem Thetide; Ænean Venere; Theagenem Thasium Herculis spectro; Aratum Æsculapio; Aristodamantem & Aristomenem Dæmonibus quibusdam Draconis formam indutis, perinde ut Alexandrum; Seleucum, Dionysium juniorem, Silenum puerum à Lysandro subornatum, Apolline; Platonem patre eodem & Perictione nullam virginitatis imminutionem passa. Virginem quoque Homero matrem adscripserunt. Quot apud illos populi, quot alibi passim aborigines se terraque editos volunt? Luto hominem à Prometheo fuisse fictum, Deucalionem & Pyrrham jactu lapidum humani generis interitum sarsisse, Myrmidones ex formicis homines esse factos, ex satis serpentum dentibus viros armatos extitisse fabulabantur. Huc adjungendi Philosophi, qui mundum sciscunt ortum aliquem habuisse. Necesse enim est, ut primos homines fateantur sine patre & matre terra editos fuisse. Qua ratione homines primum, tanquam vermiculos aut fungos, enixa sit terra, argute disserunt Epicurei & Stoici. Quibus prælusērunt Anaximander, Anaxagoras, Democritus, Empedocles, & Parmenides, à Phœnicibus magistris eruditi; quos in eadem hæresi fuisse, licet colligere ex Sanchoniathonis reliquiis. Sunt qui in arborum ramis, tanquam baccas putent succrevisse. Adjungendi & qui vultures, qui perdices, qui pavones, qui anseres, qui chenalopeces, qui psittacos, qui gallinas, qui lepores, qui hyænas, tigrides, qui oves, qui scrofas, qui equas Lusitanas sine mare gravidas fieri affirmant. Quæ opinio de equabus illis, jam priscis inolita temporibus, caussam Poëtis fingendi dedit, equos Martis ex Erinny & Borea, equos Achillis & Arionem Adrasti equum ex Zephyro & Harpyia Podarge esse procreatos; & Erichthonii equas ex Borea fœtum concepisse. Habebatur in libris Etruscorum, quemadmodum Tages, extispicii doctor, terra fuisset exaratus. Romani vero Scipionem & Augustum serpentibus editos prædicarunt, Jove nempe & Apolline in hanc

ſpeciem transfiguratis. Idem de ſe credi voluit Galerius Armentarius. Et Domitianus inepti nihil à ſe alienum putans, matrem Minervam jactabat. Notum & facinus Decii Mundi, cum Paulinam Anubidis forma deceptam corrupit. Unde cognoſcas perſuaſum fuiſſe Romanis, Deum corpore humano cum mortalibus fœminis miſceri poſſe. Cur Virgilius Neapolitanis dictus ſit Parthenias, cauſſam hanc eſſe ſuſpicari quis poſſit; non quod virginali eſſet modeſtia, ut vulgo fertur, ſed quod virgine natum, perinde ut Homerum, credi voluerint. Probabile ſane hoc eſt; ſed ne quid diſſimulem, longe eſt probabilius ac ſimillimum veri, ſic dictum eſſe à Græcis, pro eo quod Romana lingua appellatum eum putabant Virginium, non Virgilium, cum ignorarent nominis hujus ſignificationem & originem, à virgulis, hoc eſt ramis ſeu ſurculis, petitam; unde & virgeta Ciceroni dicuntur arborum ſeminaria; prioris vero nominis vim notionemque probe callerent. Hæc autem nomina duo ſæpe confundi indicat Virginii Romani Poëtæ Comici, Plinio in Epiſtolis memorati nomen; qui à Lilio Giraldo, Glandorpio, & Voſſio Virgilius appellatur. Dæmone genitum fuiſſe Juſtinianum credidit ejus ætas, teſte Procopio. Fuerunt & qui cane ſatum Attilam dicerent. Creditum fuit vetuſtioribus Judæorum magiſtris, Meſſiam à ſe expectatum ex virgine ſine patris opera proditurum. Itaque Simon magus Meſſiæ titulos affectans, matre ſua Rachele, ſine virginitatis jactura, natum ſe jactabat. Nec prætermittendum quod legitur in libro Juchaſin, Romæ puellam extitiſſe aliquando, filiam Antarotis, qui Prometheum patrem habuit, duos ipſam genuiſſe filios, ſic ut & ante partum virgo eſſet & poſt partum. Quinetiam qui Adamum ex terra, & Evam ex Adami coſta prodiiſſe; qui reliqua animalia ſine maſculi & fœminæ conſortio, ſub initia mundi à Deo procreata; qui Saram jam effœtam, & Annam Samuelis matrem diu ſterilem, Dei beneficio fœcundas extiſſe ultro fatentur, quemadmodum adverſus Tryphonem diſputat Juſtinus; cur Chriſtianis virgine matre natum Chri-

Procop. Anecd. cap. 12.

ſtum aſſeverantibus tam præfracte repugnabunt? Nec abnuit ſane Muhammedus, qui & Mariam ab utero materno ſacram Deo fuiſſe, & filium Jeſum ſine viri conſuetudine peperiſſe prædicat in Alcorano; proptereaque Chriſti ortum ſimilem eſſe vult ortui Adami. Soli Mariæ beneficium hoc tributum, ut filium ſine patre ederet, Muhammedanorum quorumdam opinio fuit, ſed non omnium. Scribit enim Michovius in Sarmaticis, perſuaſum eſſe quibusdam illorum ſæpe virgines ſine virili congreſſu concipere. Sed & eorum nonnulli, ut Prophetæ ſui natales nobilitarent, matrem ejus neque faſtidia ulla cum geſtaret uterum, neque cum pareret dolores ullos ſenſiſſe tradunt. In Muhammedi Dialogo cum Abdia, Chriſto & Adamo tertius adjungitur Abrahami aries ſine patre genitus. Notavimus alibi pueros quosdam Turcis appellari Animæ filios, quod virginibus nati credantur. Tantam eſſe ſub æquinoctiali ſoli fertilitatem & temperiem aëris, cenſuit Avicenna, aliique complures, ut homines ſine patris & matris conjunctione illic ex terra naſci poſſint; atque ita natum eſſe Haium crediderunt nonnulli, uti teſtatur Abujafar ebn Tophail in Epiſtola quam edidit Pocockius. Et Paracelſus vir intemperantis ingenii, hominem ex certa materia, in vaſe mixta & Soli expoſita, formare ſe poſſe credidit. Fabulantur Precopenſes Tartari primum regem ſuum Ulanum ex virgine eſſe natum. Tartari vero ad orientem poſiti magnum Chanem ſuum Cingiſium, imperii Tartarici & imperatoriæ proſapiæ auctorem, Solis radiis conceptum eſſe, affirmanti matri fidem habuerunt. Ægyptiacæ Theologiæ dogma hoc fuit, Apin cæleſti igne eſſe ſatum. Cum Zodiaci Dodecatemoria ſingula diſtribuerunt in tres facies ſeu Decanos gentis hujus Aſtrologi, primam Virginis faciem voluerunt eſſe virginem infanti lac præbentem; quibus & Mariam & Jeſum ſignificari perhibet Albumazar. Inſulam eſſe verſus meridiem, ait Mela, in qua fœminæ ſint, ſine marium ope, ſua ſponte fœcundæ. Mithram ſuum Perſæ veteres petra natum eſſe fingebant. Apud Indos Buddas Gymnoſo-

Alcor. Sur. 3. & 20.

Matth. à Mich. Sarmat. libr. 1. cap. 16.

Mel. lib. 3. c. 9.

Gymnoſophiſtarum princeps è latere virginis prodiiſſe dicebatur. Et Buddas alter, prioris ſimius, Terebinthus proprio nomine dictus, virginis quoque filium ſe ferebat. Secundam illam Trinitatis perſonam, quam novies carni fuiſſe illigatam ſciſcunt Brachmanes, octavo ſuo ortu è virgine natam eſſe rentur. At Brachmanes Coromandelenſes primum parentem jactant Caſſiopam, Bramma Dei filio genitum, ſine mulieris conſortio. Ceilanenſes reges Solem ſe patrem habere gloriantur; & apud Indos jam inde à veteri ævo receptum eſt, progenitores gentis hujus terra natos eſſe. In Siamenſium Theologorum opinionibus una hæc eſt, fore ut Angelus fœminei ſexus vorato terræ fruſtulo, duodecim filios, totidemque filias concipiat. Altera item hæc eſt, ſanctam quamdam virginem radiis ſolaribus concepiſſe Sommonocodonum Deum ſuum, ab univerſo orbe expectatum magno deſiderio, & ſine ullo doloris ſenſu peperiſſe. Terra quoque oriundos eſſe gentis ſuæ auctores proditum habent Sinæ; & humani generis reparatorem Lotzizamum cornutum fuiſſe, (ſic Noachum, qui Bacchi nomine Ethnicis notus fuit, adumbrantes) & ex ejus cornibus extitiſſe Lutiemam, præſtanti forma fœminam, ex cujus ſudore viri & fœminæ ortæ ſint. Alii filium concepiſſe eam & peperiſſe ajunt, viſo in cælo Leonis capite. Primum regem ſuum Fohium Iridis fulgore conceptum ferunt, cum eo mater fuiſſet circumſepta, poſt calcatum ingens hominis veſtigium. Tertiæ ſuæ ſectæ auctorem Xacam Sinæ & Japonenſes narrant à matre Maia fuiſſe conceptum, quum elephantum album in ſomnis vidiſſet, & per latus editum. Frequens eſt apud illos pulcherrimæ cujusdam mulieris effigies, infantem in ulnis geſtantis, quem ex ea natum eſſe ajunt, ſine ullo virginitatis diſpendio. Fuit in Japonia Bonzius quidam pietate celebris, qui ſe per ſomnium itidem conceptum, & matre virgine natum ferebat. Merlinus fatidicus, Britannicis hiſtoriis celebratus, ſine patris opera procreatus perhibetur. Qui imperium Peruvianum primi fundaverunt, Man-

cocapacus & Mamma Coya, dixerunt Sole & Luna ſe genitos, & de cælo in terras à Sole miſſos, & perſuaſerunt. In America Boreali ſunt, qui dicant Americæ incolas omnes muliere una de cælo lapſa eſſe prognatos, quæ de cœleſti quodam Deo filios duos conceperit in ſomnis, & per latus pepererit.

CAPUT XVI.

De nova Stella Magis viſa.

NOVÆ ſtellæ Magis ad Chriſti incunabula præeuntis exortum confirmant ea quæ ſcripſit Varro libro Rerum divinarum ſecundo: Æneæ Troja digreſſo Veneris ſtellam quotidie fuiſſe per diem viſam, quoad Laurentum ad fines pervenerit; illicque, poſtquam ex ejus oculis evanuit, terras eas fatales ſibi promiſſas cognoviſſe. Et quod de Thraſybulo proditum eſt; petenti nempe ipſi Munichiam, per obſcuram noctem præiviſſe lucem; quam Dianæ beneficium interpretatus, in monte Parnete, unde digreſſus fuerat, aram excitavit Dianæ Luciferæ. Simile quippiam Ludovico XI. Francorum Regi, anno M CD LXVII. IV. Non. Octobr. contigiſſe narrant ætatis illius Scriptores; noctu nempe egredienti illi ex ædibus principis Senatus apparuiſſe ſtellam in cælo, & itineris comitem fuiſſe, donec in palatium ſuum ſe recepiſſet. Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe, Seneca teſte. Et nuper gloriabatur Borryus eques Italus, de impendentibus infortuniis divinitus ſe moneri per ſtellam ſibi conſpici ſolitam, etiam cum oculos clauderet. Scribit Plinius exortum fuiſſe aliquando Cometam candidum argenteo crine, ita fulgentem, ut vix contueri poſſet quisquam, ſpecieque humana Dei effigiem in ſe oſtendentem. Tum ea refert, quæ ſcripſit Auguſtus de Cometa, poſt mortem Cæ-

Sen. Natural. Quæſt. libr. I. cap. I.

Plin. lib. 2. c. 25.

ſaris, circa horam diei undecimam oriri ſolito, & per ſeptem dies conſpecto, quo animam Cæſaris in cælum receptam ſignificari vulgus credidit, propterea que inſigne hoc ſimulacro ejus à ſe eſſe adjectum. Additque Plinius, hæc quidem in publicum protuliſſe Auguſtum, at interiore gaudio natum ſibi hunc Cometam interpretatum eſſe, vereque eum terris fuiſſe ſalutarem. Caſtigandi vero ſunt, qui hanc ipſam fuiſſe ſtellam Magorum ducem, pie ſed imperite rati ſunt. Minime id patitur ratio temporum, nec locus ſtellæ in Oriente Magis viſæ, cum illa Cæſaris ſub Septentrionibus fulſerit. Chalcidius Chriſtianus Philoſophus ſtellam illam Chaldæis ad Chriſti ſpeluncam præviam celebravit; aitque præterea, Ægyptiorum Prophetas vereri ſtellam quamdam aliquot annis non viſam, quam vocant Ahc. Hanc eſſe Magorum ſtellam Julianus nullo argumento credi voluit, cum ſacræ hiſtoriæ fidem derogare non poſſet. Hujusmodi prodigio, ſtella nimirum præter ordinem loco ſuo mota, Prophetæ ſui ortum inſignitum fuiſſe pertendunt Muhammedani: & Lunam ab eo ſciſſam, cum miraculo aliquo miſſionem ſuam approbare juberetur; & in itinere Syriaco candenti nube contra ferventem Solem fuiſſe protectum. Inepta jactatione gloriantur Sinenſes, Pekinenſi Regis ſui palatio lucidiſſimam ſtellam ſemper imminere. Prætereo Cometas, quos divinitus futura mala prænuntiare vulgus credit.

CAPUT XVII.

De Baptiſmo Chriſti, editisque in eo prodigiis.

I. *Cælum apertum.* II. *Lux de cælo promicans.* III. *Spiritus ſanctus columbæ ſpecie in Chriſtum devolans.* IV. *Spiritus ſanctus ignis forma ad Apoſtolos miſſus.*

I. PRODIGIIS multis nobilitatus eſt Baptiſmus Chriſti: nam & apertum eſt cælum, & vox de cælo audita, & *Cælum apertum.*

Spiritus ſanctus columbæ forma inde deſcendere viſus. Jam ante vero Ezechiel, & Stephanus poſtmodum, cælum itidem apertum viderunt. Prodigialiter fiebat id tunc quidem; at nonnunquam naturalibus cauſſis cælum diſcedere viſum eſt. Chaſma Phyſici appellant. Hoc autem inter prodigia referebant Romani in auguralibus libris, plurimaque ejus exempla extant in hiſtoriis; plurima & ardentis cæli, & Solis noctu viſi, & lucis derepente fulgentis in tenebris.

Ezech. 1. 1. Act. 7. 55.

Lux de cælo promicans.

II. Lumen cæleſte fulſiſſe, cum Chriſtus Baptiſmo luſtraretur, vetus Eccleſia credidit; non quidem ab expreſſis Evangeliſtarum dictis ſumta hac opinione, ſed ab illa cæli ſciſſura, quam luci divinæ, ſuperiores cæli partes tenere creditæ, viam præbuiſſe rati ſunt. Chaſmata enim, hoc eſt cæli hiatus, flammam ex abdito oſtentare ſolere ſcribit Seneca. Et in illo quod Faleriis contigiſſe refert Livius, ingens lumen effulſit. Voces præterea de cælo editæ in Baptiſmo Chriſti cauſſam dederunt, cur ſimul fulſiſſe ſplendor creditus ſit: quippe idem eveniſſe meminerant, cum naſcente Chriſto divinæ voces allocutæ ſunt paſtores in agro vigilias agentes; idem & cum Paulum Damaſcum contendentem vox cæleſtis compellavit. Quaſi lux emiſſæ de cælo vocis comes individua ſit. Atque inde porro factum eſt, ut lux in Baptiſmo adhiberi ſolita ſit, accenſis cereis, & Baptiſmus φώτισμα dictus ſit, hoc eſt *illuſtratio;* & Baptizati φωτισθέντες, hoc eſt *illuſtrati:* nempe ad renovandam priſci illius luminis memoriam, quod, cum Chriſtus in Jordane ablueretur, emicuit; & ut ſalutaris ſplendoris, quo in Baptiſmo colluſtratur anima, & per quem lucem ſalutarem & divinam Deumque ipſum intuemur, ut loquitur Clemens, ſignum extrinſecus appareat. Baccho autem in Penthei cædem Mænades incitante, & vocem itidem ſonuiſſe ex æthere, & lucem promicuiſſe, commenta eſt fabuloſitas Græciæ.

Sen. Natural. Quæſt. libr. 1. cap. 14. Liv. libr. 22. c. 1.

Clem. Pædag. cap. 6.

Spiritus ſanctus columbæ ſpecie in Chriſtū devolans.

III. Muhammedum quoque hac parte Chriſto inferiorem eſſe paſſi non ſunt ejus aſſeclæ, & luce divina circumſeptum aliquando fuiſſe jactant: & mirificam columbam in eum

devolare, ei in aurem multa ſæpe inſuſurrare viſam, quemadmodum columba ad Chriſtum in Jordanem deſcendit. Habent etiam in hiſtoriis ſuis Perſæ Guebri, ignem ſuum ſacrum, quum ſputo aliquando pollutus fuiſſet à Carmaniæ regulo, columbæ forma evolaſſe. Quam ſpeciem cur Spiritus ſanctus in Baptiſmo Chriſti aſſumſerit, cauſſa hæc probabilis eſt, quod hæc avis, præterquam quod & valde ſimplex eſt, & caſta, & mitis ac manſueta, & felle, uti vulgo creditur, carens, quibus optime congruebat cum Chriſto & Spiritu ſancto, aquis inſuper impenſe delectatur, unde & nomen habet. Atqui id & Chriſto tum aquas ultro ſubeunti, & Spiritui ſancto de cælo in aquas devolanti conveniebat. Quam ob cauſſam Noachus, poſt corvum cadavera ad paſtum ſectari ſolitum, columbam deinde aquarum amantem emiſit. Et columbæ quoque hujus ſimulacrum in Baptiſmi adminiſtratione retinuerunt veteres Chriſtiani in lapideo ſolio, columbæ ſpecie ad immerſionem parato; cui & à re, & à figura, nomen Columbo fuit.

Spiritus ſanctus ignis forma ad Apoſtolos miſſus.

IV. Quod autem ad Apoſtolos ignis ſpecie miſſus eſt Spiritus ſanctus, id ad ſua accommodarunt Brachmanes, cum tertiam Trinitatis perſonam mundo, ignis forma, conſpectam fuiſſe aſſeverarunt. Et eſt præterea in Græcorum fabulis, Jovem ignis ſpecie fucum Æginæ feciſſe.

CAPUT XVIII.

De miraculis à Chriſto patratis.

I. *De aqua in vinum mutata.* II. *De ægris à Chriſto ſanatis:* III. *cæcis, debilibus, & mutis.* IV. *De abactis Dæmonibus.* V. *De rete ab Apoſtolis jacto ex Chriſti conſilio, & mirifica captura piſcium.* VI. *De vento compreſſo, & tempeſtate ſedata.* VII. *Chriſtus incedit ſupra mare,* VIII. *transfi-*

guratur, IX. *hominum cogitationes noſcit.* X. *De vocatione Apoſtolorum.* XI. *De communicata cum iis à Chriſto miraculorum patrandorum facultate.* XII. *Variis linguis loquuntur, quamvis nullam præter patriam didiciſſent.* XIII. *Multa hominum millia prima Petri concione ad Chriſti partes traducta.* XIV. *Apoſtoli divina vi carcere ſoluti.*

Joſeph. Antiq. libr. 20. cap. 6.

VENIO nunc ad patrata à Chriſto prodigia, quæ ab eo ſæpe poſtulabant Judæi. Nam diſcimus ex Joſepho, magos & fraudulentos homines pleroſque circa hæc tempora inter Judæos fuiſſe, qui vanis miraculorum pollicitationibus incautum vulgus prolectabant: cujus generis fuit Samaritanus ille Simon, fallaciis ſuis infamis. At miracula Chriſti Jeſu ſincera fuiſſe, & divina vi edita, agnoverunt Judæi, Muhammedani, & Ethnici, uti nos in Demonſtratione noſtra Evangelica declaravimus.

Demonſtr. Evang. Prop. 9. c. 39. fol. 420. ſeqq.

De aqua in vinum mutata.

I. Primum inter ea celebratur mutatio aquæ in vinum Canæ facta. Idem autem in paupertina Philemonis & Baucidis cœna, qua Juppiter & Mercurius excepti ſunt, eveniſſe canit Ovidius. Canit & Nonnus Hydaſpen, & alium quoque jam ante fluvium, à Baccho in expeditione Indica vino manare eſſe juſſos; & rupem thyrſo ab eo percuſſam vini laticem profudiſſe; & idem quoque alias factum eſſe à Baſſaride. Ergo in Bacchis Euripidis lactis, vini, & mellis fluenta Deo huic terra profundit. Quemadmodum autem finxit illic Nonnus, ad expugnandam Auræ pudicitiam Bacchum è ſilice vinum extudiſſe; ita apud Memnonem, ad fallendam Nicæam nympham, dolo non abſimili, fontis aquam in vinum convertit. Narrat Antoninus Liberalis, hunc ipſum Deum nectaris & lactis fluenta emiſiſſe ad Minyadas perterrendas. In ſacro Dei ejuſdem feſto, quod Thyia appellabant Elei, lebetes vacui tres coram multis teſtibus deponebantur in domuncula, cujus foribus adſtantium ſigilla imprimebantur; poſtridie palam agnita ſigillorum integritate, introgreſſi lebetas vino plenos reperiebant, ſi fides Ariſto-

Ovid. Met. l. 8. Nonn. Dionyſ. libr. 17. & 25.

Eurip. Bacch. v. 142, & ſeq.

Memn. apud Phot. Tm. 224.

Anton. Liberal. cap. 10.

Ariſtotel. Mirab. auſcult.

teli; & si Pausaniæ, qui rem sibi magna asseveratione ac ju- ramento, etiam à viris præcipuæ dignitatis confirmatam fu- isse ait. Recitat & portentum aliud, quod & à Philostrato inter Imagines eleganter depictum est, in Bacchi festo quot- annis apud Andrios celebrari solito, vinum sponte è templo profluere. Addit Pausanias, non minus his credibilia esse ea, quæ de mensa Solis supra Syenen structa differunt Æthio- pes. Scriptum fuisse in Indicis Ctesiæ refert Photius, fontem quemdam Naxium vino aliquando manasse; & Phasidis a- quam, si per diem in vase servetur, mutari in vinum.

Pausan.2.Eliac.

Philostr.Imag. libr.1.

Phot.Tm.72.

II. Jam facultati mirificæ omnis generis morbos sanandi, quam Christo sacra tribuit historia, parem Epimenidi, pa- rem Pythagoræ, parem Empedocli ejus discipulo, parem Abaridi, parem Apollonio Ethnici affinxerunt. Nota sunt vulgo, quæ de Ptolemæo sanato ope herbæ cujusdam, in somnis Alexandro monstratæ, prodita sunt. Quam herbam ei ab herbario aliquo indicatam, & rem deinde ab adulatori- bus in prodigium versam, non inscite suspicatur Strabo: & nos quoque conjicere possumus, vim herbæ cognovisse ex disciplina Aristotelis, à quo fuisse in medicamentaria arte diligenter institutum perhibet Plutarchus. Aristolochia, non à juvando partu, sed ex inventore nomen reperit, rem ipsam inventor ex somnio, si Quinto Ciceroni apud Mar- cum fratrem differenti fides est. Pyrrho Epirotæ spleneticorum curandorum mira vis adscribitur; & secundum quie- tem remediis quibusdam instructum se prædicat Marcus Au- relius, quibus adversus excreationem sanguinis & vertigi- nem aliaque mala uteretur, & eamdem sæpe opem à Diis præstari hominibus. Salutarium hujusmodi somniorum au- ctor putabatur Æsculapius, qui etiam dum in terris ageret, & adhuc infans, & multo magis postquam in cælum rece- ptus est, morbos omnes dicitur persanasse. Sed & Isidi po- testas eadem pellendarum ægrotationum & immittendorum somniorum adscripta est; eadem & Serapidi. Grassantibus morbis Dii placabantur, tanquam mali auctores; iis sedatis,

De ægris à Christo sanatis:

Strabo.lib.15.

Plutarch.Alex.

Cicer.libr.1. de Divin.

M.Aurel.lib.1. §.17.& libr.9. §.27.

tanquam beneficii datores, honoribus afficiebantur. Hadrianum febrientem cæci cujusdam contactu ſanatum fuiſſe ſuadere conatur Spartianus. Nec dote hac carere volunt Muhammedani. Pueri illi ſine patre nati, animæ filii dicti, ea virtute dicuntur pollere, ut vel reſecti eorum capilli, vel præciſa veſtium ſegmina, morbos abigant. Quin & terram, lapideſve, in quibus conſtitiſſe dicitur ſanctus Georgius, quem Chiridellem appellant, morbis multis mederi cenſent. Talia multa de Aly ſuo Perſæ, de Xaca ſuo Sinæ celebrant. Indi denique novitii, qui proavorum noſtrorum æquales fuere, Ecbarum Imperatorem ſuum mirifica vi pellendorum morborum, & partu levandarum mulierum,pollere credebant.

Spartian.Hadrian.cap.25.

cæcis,debilibus,& mutis. III. Preſſius vero ut agamus,cæcis multis lumen oculorum reſtituiſſe Chriſtum, & debilium ac claudorum artus firmaſſe, neque Celſus negavit, neque Julianus. Inter fabulares autem Deos,Æſculapio præcipue & Iſidi,& hominibus etiam quibusdam,curandæ cæcitatis dos à profanis gentibus delegata eſt: & Soli quoque, à quo Orion excæcatus ſanitatem recepit. Bacchus vero apud Nonnum Laobiæ filios ex mutis loquentes facit. Seſoſtris Ægypti rex ab oraculo admonitus, poſt ſacrificia Mnevi Deo peracta, oculorum uſum, quem propter impietatem amiſerat, propter pietatem recepit. Id alii ad Pheronem ejus filium referunt. Cæco cuidam roganti, & per quietem à Serapide rogare juſſo,videndi facultatem reſtituit Veſpaſianus, ſaliva oculis illata, ne quid ad Chriſti factum imitandum deeſſet: & alterius manum emortuam impreſſo veſtigio ſanavit. Attinius ruſticus, cum ſomnio à Jove immiſſo parere neglexiſſet, debilis factus eſt; cum paruiſſet, illico convaluit. Fertur & mulier,cum exoſculata eſſet genua Hadriani; & cæcus cum eum tetigiſſet, viſum recepiſſe. Brachmanes apud Philoſtratum luxatos artus & vitiatos oculos curant. Memoratu dignum eſt,quod à ſe cognitum atque viſum refert apud Æneam Axitheus,bonum quemdam virum morti proximum, diſcipulo ſuo cæco prædixiſſe, futurum ut ſeptimo poſt die ſolutus tenebris Solem aſpiceret; atque id ita contigiſſe.

Orig.contra Celſ.libr.2.
Cyrill.contra Julian.libr.6.

Philoſtr.Apoll libr.8.cap.12.

Æn.Gaz.in Theophr.

IV.Dæ-

IV. Dæmones abegiſſe Chriſtum, ultro quoque fatetur Julianus. At vi eadem multi quoque inter Ethnicos pollere dicti ſunt. Fertur Euthymus heros, cum Dæmone Temeſſenſes infeſtante armis ſumtis certaſſe, victumque expuliſſe, & in mare præcipitem dediſſe. Apollonius Tyaneus, perſona ad Chriſti effigiem à Philoſtrato aliisque ſubornata, Dæmonem graſſantis apud Epheſios peſtis auctorem ſub medici forma latentem deprehendit, & lapidibus obrui jubet: juvenem Dæmone correptum ſanat, Dæmonem exceſſus ſui ſignum palam dare cogit; everſa quadam ſtatua juvenis ipſe ſanatus, & ad meliorem revocatus mentem, depoſitis verſicoloribus veſtimentis, & vili pallio indutus, Apollonii diſciplinam capeſſit. Compoſita palam hiſtoria ad Geraſeni illius exemplum, qui à Chriſto liberatus legione Dæmonum, veſtibus modeſte contectus, in ejus contubernium admitti voluit. Indidem conficta eſt fabula altera de Lamia, quæ pulchræ mulieris ſpecie Menippum in ſui amorem pellexerat. Narrat idem Philoſtratus, Dæmonem à Brachmanibus per epiſtolam increpitum & abire juſſum, formoſum puerum à ſe amatum & correptum reliquiſſe. Quibus cerimoniis manes exigerentur feſto Lemuriorum die, eleganter tradit Ovidius. Huc pertinent & tinnitus & bombi in Solis & Lunæ defectibus, ab omnibus gentibus etiam à veteri ævo edi ſoliti; tum enim à malis Dæmonibus inſideri aſtra hæc, atque hujusmodi crepitaculis pelli, putabant. Teſtis Alexander Aphrodiſienſis. His addi poſſunt & Furiæ, quibus Alcmæon & Oreſtes, interfecta ſua uterque matre, diu agitati, & ſacris quibusdam poſtea luſtrati, ſanitatem receperunt.

De abactis Dæmonibus.

Cyrill. contra Julian. libr. 6.

Philoſtr. Apoll. lib. 4. c. 3, & 6, & 8.

Philoſtr. Apoll. lib. 3. c. 12.

Alex. Aphr. Problem. lib. 1.

V. Chriſti conſilio jactum non ſemel ab Apoſtolis rete, & ingentem vim piſcium trahens, affine quippiam habet in Pythagoræ hiſtoria; quem littori adſtantem ajunt indicaſſe piſcatoribus, quot piſces everriculo nondum aqua extracto continerentur, & prædictionem re fuiſſe comprobatam.

De rete ab Apoſtolis jacto, ex Chriſti cōſilio, & mirifica piſc um captura.

VI. Quod ventorum vis à Chriſto repreſſa eſt, tempe- *De vento*

compresso, & tempestate sedata. stasque sedata, præstitum idem quoque narratur à Pythagora, Epimenide, Abaride, & Empedocle, qui & inde ἀλεξάνεμος, & κωλυσάνεμος, hoc est, *ventorum averruncus* dictus est. Narratur & Corinthi fuisse progenies quædam hominum, qui ventos componere possent, proptereaque appellarentur ἀνεμοκοῖται, hoc est, *ventorum domitores.* Lappones hodieque & Finni dicuntur nautis ventos vendere, tradito loro quodam nodis tribus constricto, quibus solutis venti excitantur. Ericum Sueciæ regem pileo quodam magico usum refert Olaus Magnus, quem quamcunque vertisset in partem, optatus inde ventus aspirabat. Et inter sagarum pollicitationes non infima hæc est, terris ventos inducere, & nubila cælo depellere. Spem eamdem affeclis suis ostentavit Empedocles, magicæ artis non inscius, teste Gorgia Leontino ejus discipulo, qui huic eam exercenti adfuisse se confessus est. Et apud Herodotum, Persicarum copiarum duces fœdissimam tempestatem adhibitis magis sedarunt, quam Athenienses invocato & in auxilium ascito affini suo Borea excitaverant. An arte simili usum dicemus Æolum, illum promum condum ventorum, cum Ulyssi ventos utre conclusos tradidit? an Brachmanes, cum duobus doliis imbres atque ventos retinebant ad arbitrium, vel emittebant? Neptunus apud Virgilium ventos injussu suo maria turbantes verbis castigat & comprimit. Et Simplicius suis in Epictetum Dissertationibus, componendorum fluctuum vim piis & sapientibus hominibus spondet.

Olaus Magn. de Gentib. Septentr. lib. 3. cap. 14.

Herod. libr. 7. cap. 189, & seq.

Virgil. Æneid. lib. 1. v. 135.

Christus incedit supra mare.

VII. Christum ambulasse super fluctus maris, & Elisæum natare ferrum supra Jordanem fecisse, quo ore negare ausint Ethnici, qui Neptunum curru vectum summas undas fingunt perlabi, ne axe quidem madefacto; & à Neptuno facultatem Euphemo filio, & Orioni nepoti fuisse concessam, ut supra mare possent incedere? Fabulis proximum est, quod de Davide Al-roi Amariensi differit Benjamin Tudelensis, extenso super aquas sudario flumen tranasse: quod & de Cœnobiarcha quodam suo, miraculis claro, jactantem Tur-

Benj. Tudel. Itin. p. 93.

cam audiſſe ſe prodidit Busbequius. Theologiæ Sinenſis dogma unum hoc eſt, ſecundam Trinitatis perſonam ſæpius aſſumſiſſe corpus, & aliquando filium ſuum ſupra mare in Ceilanum inſulam transvexiſſe. At cum idem facere vellet neque poſſet Zoroaſtres in Perſidem contendens, fluvios itineri obſtantes in glaciem adſtrinxit. Si Pythagoreos audimus, Abaris in mirifica ſagitta, quam ab Apolline Hyperboreo acceperat, equitans, maria & flumina & loca invia trajiciebat, quaſi volans per aërem. Et idem affingunt Pythagoræ, cum hac ſagitta donatus ab Abaride, uno die Metaponti & Tauromenii viſus eſt. Si creduli eſſe pergimus, & Philoſtrato Pythagoricorum omnium vaniſſimo tribuimus fidem, terra Brachmanum baculis percuſſa in ſublime attollitur; ipſi duobus cubitis in ſublime à terra elati ambulant. Quod ſi & priſcarum fabularum architectis præbemus aurem, Talus Minois cuſtos ter ſingulis diebus Cretam totam circumibat. Celebris eſt inter Septentrionales Deos Hollerus, magica ſcientia clarus, qui oſſe feralibus carminibus conſecrato, ad tranandа maria, tanquam navigio utebatur. Celebris & Oddo Danus, qui pedibus maria pererrabat; & Othinus, qui regem Daniæ Hadingum equo inſidentem ſupra maris fluctus transvexit.

Busbeq. Epiſt. 4.

Vide Petr. Petit. de Sibylla lib. 2. cap. 7.

Philoſtr. A-poll. libr. 3. c. 4. & 5.

VIII. Transfigurationi Chriſti affinis eſt ſplendor ille, quo micantem faciem Moſes de monte retulit. His adjungi poteſt, licet diverſiſſima, Nabuchodonoſori mutatio, vel morbus potius, quo de ſtatu mentis dejectus, pecus animo ac prope corpore factus eſt. Quæ adverſus Judæos Chriſtiani nominis adverſarios utilia ſunt. Nihil autem frequentius occurrit in fabularibus libris, quam transfigurationes Deorum. In Giganteo quidem bello varias beſtiarum formas cuncti induerunt. Et ne omnes recenſeam, quam multas ſpecies ſumſiſſe dicitur Juppiter; tauri, cycni, aquilæ, cuculi, ſerpentis, formicæ, urſi, Satyri, Amphitryonis, paſtoris, auri, ignis? Quibus formis fœminarum pudicitiæ fere fraudem ſtruebat; propterea que *decentium puellarum verſiformis cupitor*

Transfiguratur.

Martian. Capell. libr. 6. appellatur à Martiano Capella. Quidam vero præcipue Dii hac permutandi sui arte celebrati sunt, Proteus, Achelous, & Vertumnus, qui inde nomen habuit; Thetis etiam, & Picus, & Faunus, & Telchines, & Empusa, & Periclymenus Nestoris frater, & Metra Erysichthonis filia, & ipse quoque Erysichthon. Veniunt in hunc censum & quos Dii in novas formas induerunt; puta Juppiter Io in bovem, & bovem hanc in Isidem; Circe Ulyssis socios in varias feras, Picum in avem; Ulyssem ipsum Minerva in senem deformem; Venus Cupidinem in Ascanium, Ascanium in Cupidinem. Neptunus apud Antoninum Liberalem Nymphas quasdam arbores fecit, & rursus formæ suæ restituit. (Anton. Liber. Metam. 22.) Tiresias septies formam mutasse fertur. Sinensium ille Deus, qui Trinitatis secunda habetur persona, corpora sæpe subiisse dicitur, & in varias animalium formas transiisse. Homines præterea nonnulli, versipelles se cum lubet facere creduntur. Quo nomine cum alii infamati sunt, tum maxime Arcades & Neuri, lupi formam sumere & ponere dicti. Unde orta Lycaonis Arcadis fabula. Et Thessali etiam, quorum magicas artes imitatus Lucius scite scripsit, ex homine asinum factum se, & hominem rursus ex asino. Cujusmodi mutationes aliis contigisse tradunt etiam recentiores quædam historiæ. Narrant Siamenses esse apud se homines ab hominum consortio remotos, magna sanctitate pollentes, qui quascunque velint formas sumere possint.

Hominum cogitationes noscit. IX. Denique quam Christo facultatem pro ipsius divinitate tribuunt Evangelia, hominum sensa cogitationesque noscendi, eamdem sibi arrogabat Apollonius.

De vocatione Apostolorum & Discipulorum Christi. X. Quemadmodum autem vocanti Christo in disciplinam sine cunctatione se tradiderunt Apostoli; sic Democritum forte nactus Protagoras, illico secutus est, ex ejusque contubernio nunquam discessit, quoad tantus factus est, quantus postea fuit. Ut ex sectatoribus suis duodecim Apostolos, unumque inter ipsos primarium & principem, & Discipulos duo & septuaginta selegit sibi Christus & ascivit;

fic Sinenfis Philofophiæ parens Confutius inter tria Difcipulorum millia, feptuaginta duos exquifitæ eruditionis viros fibi adjunxit, duodecim vero præterea fpectatæ folertiæ, acuminis, & doctrinæ Philofophos, quorum unum præ cæteris fibi dilectum, ducem effe cæterorum & antefignanum voluit.

De communicata cum iis à Christo miraculorum patrandorū facultate.

XI. Porro vim illam prodigiorum patrandorum cum Apoftolis fuis communicaffe Chriftum, minime inficiati funt Muhammedani.

Variis linguis loquuntur, quamvis nullam præter patriam didiciffent.

XII. Ut autem viri rudes, poftquam Spiritu fancto funt afflati, variarum linguarum periti facti funt, iisque ad populum cœperunt uti; fic oracula Dodonæa unicuique fecundum nativæ linguæ fuæ proprietatem refponfa dediffe Mythici ferunt; & Apollonium Tyaneum linguarum fuiffe callentem omnium fcribit Philoftratus, quamvis nullam didiciffet. Philoftr. vit. Apoll. l. 1. c. 13. Eufeb. in Hierocl.

Multa hominum millia prima Petri concione ad Chrifti partes traducta.

XIII. Ut Petrus prima fua concione tria hominum millia ad Chrifti partes traduxit; fic Pythagoras prima fua ad Italos habita oratione, duo hominum millia cepiffe fertur.

Apoftoli divina vi carcere foluti.

XIV. Ut Apoftoli vinculis & carcere divina ope folvuntur; quemadmodum & ad eos claufis foribus penetraverat Chriftus, & nafcens ex utero materno, illæfo virginitatis clauftro exiverat; fic fores templi Cereris Mycaleffiæ noctu claudi ab Hercule & aperiri dixerunt Græci; fic fingit Euripides, Bacchas à Pentheo revinctas compedibus, & in publicam cuftodiam traditas, itidem ut Bacchum, referatis divina virtute foribus, folutisque vinculis effe exemtas; fic Antiopen catenis à Dirce conftrictam, à Jove folutam alii Poëtæ cecinerunt; fic Crœfus à Cyro conjectus in vincula, & templo inclufus, ignota quadam virtute folutus eft, fi fides Ctefiæ, etiamfi valvis templi figilla impreffa effent; fic Apollonium occinit Philoftratus, cum in cuftodia revinctus attineretur, pedem compede folutum oftendiffe Damidi, & compedi rurfum inferuiffe; & cum in Creta à Dictynnæ

Euripid. Bacch. v. 443, & feq. & 614.

Ctef. Perfic. apud Phot. Tm. 72.

Philoftr. Apoll. lib. 7. c. 16. & lib. 8. cap. 12.

antiſtite in vincula eſſet conjectus, ſeſe iis exemiſſe, & accedenti ad templum valvas ſponte patuiſſe; ſic famoſus ille David Al-roi, à Judæis pro Meſſia, dum viveret, habitus, cum à Perſarum rege mandatus eſſet carceri, ſe ipſe inde expediit; ſic Caiimum Biamrillam, quadrageſimum Calipham, cryptas omnes, cellasque ſubterraneas, quantumvis accurate clauſas, magicis artibus penetraſſe, indeque exiiſſe aſſeverant Ægyptii; item Cramatus, auctor hæreſeos Cramatitarum, cujus meminerunt hiſtoriæ Saracenicæ, ab Hidamo detruſus in cuſtodiam, & puellæ cujusdam ope liberatus, ſequacibus perſuaſit propria id à ſe virtute factum; ſic magi quidam à Montezuma, poſtremo Mexicanorum rege, adſtricti vinculis & carcere, ex eo repente ablati evanuerunt; ſic Moſes ipſe, ſi credere fas eſt Artapano, in carcerem detruſus ab Ægypti rege, patefactis noctu portis, cuſtodibus ſomno vel repentino interitu oppreſſis, ipſis regiæ foribus ſponte reſeratis, in intimum Regis conclave penetravit.

CAPUT XIX.

De morte Chriſti, ejusque reditu ad vitam, & cæteris eo pertinentibus.

I. *Chriſtus ſanguine ſudat.* II. *Morte ignominioſa cruci ſuffixus afficitur.* III. *Moriente eo Sol deficit.* IV. *Terra tremit, & petræ franguntur.* V. *Velum ſcinditur.* VI. *Chriſtus deſcendit ad inferos.* VII. *Reſurgit à mortuis.* VIII. *Aſcendit in cælum.* IX. *Ex oculis hominum evaneſcit.*

Chriſtus ſanguine ſudat.

I. QUOD ſanguine ſudavit Chriſtus, vehementiam quidem doloris id oſtendit, minime tamen pro miraculo habendum eſt. Naturaliter id fieri docent Philoſophi & Medici, plurimaque exempla ſuppeditant

hiſtoriæ, & nos virum hodieque ſuperſtitem novimus morbo hoc ſæpius tentatum.

II. Deum Chriſtianorum letho datum eſſe, ridentibus & calumniantibus Ethnicis, ſic reſpondet Arnobius, nec ipſos pudere, cum Liberum patrem dicunt membratim à Titanibus eſſe diſcerptum, & in ollas, ut coqueretur, conjectum; Æſculapium fulmine à Jove interemtum; Herculem vivum arſiſſe; Attin eſſe viro ſpoliatum; Romulum Senatorum manibus eſſe laceratum. Nec prætermittere debuerat Saturnum cælo pulſum à Jove, & vinctum compedibus; Junonem quoque adſtrictam vinculis, & de cælo ſuſpenſam, incudibus duabus ad pedes alligatis; Vulcanum item ab eo de cælo præcipitatum, unde claudus factus eſt; & à Junone ipſa, ſtatim ab ortu, cum deformis eſſet viſus; Apollinem cælo à Jove eliminatum, ob Cyclopas ſagittis ab eo confixos, & Admeto ſervire juſſum; Martem & Venerem à Diomede vulneratos; Oſirin à Typhone in fruſta conciſum; & Prometheum Caucaſo affixum & roſum ab aquila. Adjungi his poteſt Deus Brachmanum, quem ſecundam eſſe ajunt Trinitatis perſonam, & corpus novies in humani generis ſalutem ſumſiſſe. Hunc octavo ſuo adventu præliatum aſſeverant cum Gigante, qui Solis intercipiebat lumen, & vulnere in femore accepto corruiſſe. Scriptum habent Siamenſes in ſacra ſua hiſtoria, Deum quemdam ſuum poſt octoginta circiter annos in terris actos, à monſtro neſcio quo fuiſſe trucidatum, & Dei alterius fratrem apud inferos cruci eſſe affixum. Superioribus ſubjicit Arnobius, viros gloria, virtute, & exiſtimatione pollentes, nullius affines criminis, & capitalibus tamen ſuppliciis affectos, Pythagoram, Socratem, Aquilium, Trebonium, Regulum. Hunc aliosque in pari argumento recenſet Tertullianus, ſupplicia mortemve ſponte perpeſſos, Empedoclem, Anaxarchum, Zenonem Eleaten, Didonem, Leænam Atticam, Mutium Scævolam, Lacones ad aram Dianæ flagellis cædi ſolitos. Addi poſſunt ſexcenti; ſed hi præcipue adnotandi, qui ob inſectationem

Morte ignominioſa cruci ſuffixus afficitur.
Arnob. libr. I.

Ibidem.

Tertull. Apolog. cap. 50.

vitiorum, aut virtutis ſplendorem, aut doctrinæ celebritatem, à nefariis hominibus vexati ſunt; Pythagoras puta, ejusque diſcipuli, quod malos odiſſe ſe profeſſi, cæteros homines ad virtutem hortarentur; multo etiam magis Socrates, quod Athenienſium ſuperſtitionem vanasque religiones derideret. Epheſo expulſus eſt Heraclitus; Democtitus apud Abderitas pro inſano habitus; Phocion morte affectus, & cum ad ſupplicium duceretur ſputis fœdatus; paſſus eamdem contumeliam Cato, cum per ſeditioſorum manus derepta toga traheretur, paſſus & duplicem in petitione Præturæ & Conſulatus repulſam, & hominibus nequam poſthabitus; experti ſæpe ſimiles injurias Stoici, gregales Catonis, acres morum emendatores. Confutius, in cujus præcepta tota Sinenſis regio juravit, contemtus fuit dum in vivis eſſet, item ut cæteri ætatis illius Philoſophi, & doctrina ejus repudiata eſt. Huc Platonis afferunt locum quemdam è libris de Republica, Clemens Alexandrinus, Euſebius, & Theodoretus, quaſi eo ſignificetur, hanc pium juſtumque virum fortunam manere, ut cædatur flagris, torqueatur, vinciatur, cruci affigatur. At non id de juſto ſimpliciter à Platone dictum eſt, ſed de eo, qui juſtus cum ſit, injuſtus videatur; nihiloque minus in Chriſtum Dominum convenit, qui cum hominum omnium eſſet juſtiſſimus, injuſtus tamen, magus, fraudulentus, impius habitus eſt, & quæ ſceleratis debentur ſupplicia pertulit. Et inter Chriſtiani nominis adverſarios Judæi fuerunt, qui expectatum ſibi Meſſiam à gente ſua interfectum iri prædicarent. Finem facio in cruce, cui Adonin Proſerpina, & Cupidinem deinde Heroides affixerunt; unde intelligimus, Deos quoque ſuos profanas gentes in crucem egiſſe.

Plat. libr. 2. de Republ. Clem. Alexan. Strom. 5. Euſ. Præp. Evang. lib. 3. c. 13. Theodoret. Therap. Serm. 8.

Moriente eo Sol deficit.

III. Prodigialis illa Solis defectio, quæ moriente Chriſto contigit, magnis auctoribus Ethnicis adverſus incredulos ſe tuetur, Phlegonte, Thallo, Actis publicis Romanorum, Sinenſium Annalibus; quorum omnium teſtimonio uſi ſumus in Demonſtratione noſtra Evangelica. Similibus autem ſiderum

Demonſt. Evang. Prop. 3. §. 8.

ſiderum deliquiis multæ clarorum virorum mortes inſignitæ ſunt; Romuli, cujus non interitum ſolum, ſed conceptum etiam, & Romæ natales Solis defectus nobilitarunt; Cæſaris, quo interfecto Sol per annum luridus apparuit; Auguſti, ſub cujus exceſſum non Luna modo, ſed Sol quoque, teſtibus Dione & Euſebio, defecit; Nervæ, quo moriente Soli idem contigiſſe notat Aurelius Victor. Atque hæc deliquia duo, non ex naturali Lunæ objectu orta ſunt; ſed ex aliis cauſſis, puta ſolaribus maculis in magnam molem concreſcentibus proveniſſe putandum eſt. Atroci quoque caligine cælum obſidente extinctus eſt Carus Imperator; non ex defectu Solis, ſed ex denſitate nubium; cujusmodi & eam fuiſſe, quæ in Romuli interitu cælum obſeſſum tenuit, Livius & Florus aſſeverant. Sub exitum Carneadis Lunam eclipſin eſſe paſſam, & obſcuratum fuiſſe Solem prodidit Heſychius Illuſtris. Docent Indorum Theologi, ſecundam trini Dei perſonam, cum aliquando in terris verſaretur, pugnaſſe cum Gigante, qui Solis officiebat luminibus; & vulneratum quidem fuiſſe ipſum, at Gigantem interfeciſſe. Sinenſes vero tradunt Lutiemam, præſtantis formæ & mirandæ originis fœminam, cum ex prodigioſo partu proſtratis viribus concidiſſet, indoluiſſe Lunam, ſibique tenebras indixiſſe.

Dio libr. 56. Euſeb. Chron. Aurel. Vict. Epitom. in Nerva.

Liv. libr. 1. Flor. libr. 1. cap. 1.

IV. Terra quoque, animam agente Chriſto, tremuit, & petræ fiſſæ ſunt. Motus autem terræ inter feralia omina poſuerunt Ethnici, multosque in hiſtoriis ſuis adnotarunt; multos & confinxerunt Poëtæ, nec ſine iis abire ſiverunt civile bellum Cæſaris & Pompeii, Cæſaris ipſius interitum, aliaque bella mox conſecuta, & ne fabuloſum quidem ad Thebas bellum. Terræ autem motui, qui ſub exceſſum Chriſti evenit, teſtimonium ſuum commodant laudati à nobis Phlegon & Thallus. Fiſſuræ vero petrarum terræ motum, uti fit, ſunt conſecutæ.

Terra tremit, & petræ franguntur.

V. At mirifica illa in atroci ſacrilegio veli ſciſſura exemplum habet à Grotio allatum ex Philippide & Plutarcho de

Velum ſcinditur.

Grot.in Matth. 27. 51. Plutarch. in Demetr.

sacro peplo, quod cum Demetrius & Antigonus in eo cum Jove & Minerva fuissent ab Athieniensibus intexti, & divinis honoribus ornati, disruptum medium & laceratum est.

Christus descendit ad inferos.

VI. Descensus Christi ad inferos defenditur ex paribus exemplis, quæ profana Theologia & Ethnicorum jactant historiæ. Concessum iis præcipue fuisse perhibent, qui Diis geniti essent. Pervulgata sunt quæ de Polluce & Castore, de Orpheo, Theseo & Pirithoo, de Hercule, de Adonide, de Protesilao, de Ulysse, de Ænea feruntur in fabulis; & quæ in fabulosis historiis de Rhampsinito, quem & alea lusisse ajunt cum Proserpina, & mantile aureum munus ab ea retulisse; de Pythagora, quem post annum ex inferis rediisse volunt; de Pythagoræ servo Zamolxi, & de Ere Harmonii filio, quem res in infernis locis sibi visas referentem inducit Plato.

Plat. lib. 10. de Repub.

Resurgit à mortuis.

Origen. contr. Cels. lib. 2, & 3.

VII. Hic commemorandi & qui revixisse dicti sunt, quique à Celso apud Origenem opponuntur Christo resurgenti ad vitam. Nos vero jam supra de iis egimus, qui aliena virtute crediti sunt ad vitam rediisse, Hippolyto, Castore, Alcesti, Theseo, Semele, Eurydice, Glauco, aliisque, quibus Æsculapius, Hercules, Bacchus, Orpheus, Polyidus vitam reddidisse dicti sunt. Nunc ii recensendi, qui nulli debuisse videntur receptæ vitæ beneficium, cum nulli assignentur à Scriptoribus auctores beneficii; quæ partim tanquam meræ fabulæ; partim ut admissa quidem opinionibus vulgi, sed incerta tamen; partim ab Historicis & Philosophis tanquam certa, vel certe proxima veris, prodita sunt. Utut sunt tamen, omnem tollunt impiis exceptionem adversus Christianorum dogma de Christi reditu ad vitam; cum quod hi factum dicunt, fieri id illi posse crediderint. Ac primum tralatitiæ sunt fabulæ, de Baccho, qui discerptus à Titanibus, recompositis artubus revixit; de Hercule, qui post mortem populo redivivus apparuit; de Palicis, sic dictis, quod in lucem iterum redierint; & de Æthalide Mercurii filio, cui concessum fuit, inter mortuos esse aliquando, aliquando

inter vivos, quemque esse se Pythagoram affirmare non puduit. Notum & quod de Aristea Proconnesio fertur, & de Hermotimo Clazomenio, quorum hic multis post obitum annis non semel revixisse dictus est; ille animam ponere ad arbitrium & recipere; quæ dum sejuncta esset à corpore, vagari soleret, & multa è longinquo cognoscere, rursumque induto corpore renuntiare; quoad hoc ab inimicis cremato, velut vagina amissa, cum quo se reciperet non haberet, penitus tandem abscesserit. At talia citra interitum magicis artibus fieri docent nos Scriptores rerum Septentrionalium, & nuper doctissimus Schefferus in Lapponica historia. Quinetiam Restituti Presbyteri meminit Augustinus, qui pro arbitrio jacebat mortuo ita similis, ut nec ferrum nec ignem sentiret. Legimus præterea, & à viris spectatæ fidei accepimus, in insulis quibusdam maris Ægei homines plerosque, ac præcipue noxios & contaminatæ vitæ, post mortem tanquam redivivos apparere, & obvios sæpe pulsare damnisque afficere, nec ante conquiescere, quam refossa corpora, velut errantium animarum domicilia, combusta sint. *Brucolacas* appellant, quasi è cœnoso barathro emersos dicas. Fabularum quoque scriptorem Æsopum revixisse perhibent auctores Æsopo ipso fabulosiores. Suave autem Platonis commentum de Ere Pamphylio, à viris cordatis, pro re certæ & compertæ veritatis fuisse admissum, mirabile sane est. Cum inferorum descriptionem pararet Plato, fabulas pro more suo veris admiscens, finxit Erem illum in acie cæsum, & per dies aliquot mortuum, ac demum rogo impositum revixisse, & res apud inferos sibi visas narrasse. Animam, cum vellet, ponere se & revocare jactabat Epimenides. Dicta est & ad vitam revertisse mulier illa ἄπνους, de qua librum scripserat Heraclides Ponticus, postquam per multos dies exanimis fuit. Inter mirabilia, quæ literis mandavit Phlegon, primum est de puella Philinnio, quæ post mortem redibat ad amasium, cumque eo consuescebat, ac demum deprehensa, mortua

Schefer. Hist. Lapp. cap. 11.

August. de civit. Dei, lib. 14. cap. 24.

Phleg. Mirab. cap. 1.

iterum concidit, nec corpus in ſepulcro, quo primum condi-
Phleg. Mirab. cap. 3. tum fuerat, repertum eſt. Aliud deinde recitat de Bupla-
go Syro, qui cum in prælio ad Thermopylas Antiocho mi-
litans cecidiſſet, media die ſurrexit ex mortuis, adiit Roma-
norum caſtra, eoſque palam allocutus eſt. Inuſitatum
Plutarch. de Sera numinis vindicta. Theſpeſii caſum refert Plutarchus, homo nec ineptus, nec
ſtolide credulus. Cum ille de ſublimi lapſus interiiſſet, ter-
tio die revixit, perverſoſque vitæ priſtinæ mores magna
probitate & integritate correxit. Atque ita emendatum iri
eum poſt mortem oraculum ſpoponderat. Quænam autem
gerentes vidiſſet animas à corporibus ſejunctas, amicis narra-
Plut. de anima, apud Euſ. Præp. Evang. libr. 11. cap. 36. vit. Idem propemodum ſcripſit Plutarchus de Antyllo,
qui mori viſus ex morbo, revixit paulo poſt, remiſſumque
ſe in vitam dixit à mortis mortuorumque domino, quod
illuc per errorem adductus fuiſſet à miniſtris, qui ad alium
Plin. libr. 7. cap. 52. quemdam fuerant miſſi. Memorabile & illud apud Plinium
de Gabieno Auguſti claſſiario, cui capto cervix, juſſu Sexti
Pompeji, inciſa eſt, ut vix cohæreret. Atque ita tamen, cum
per diem jacuiſſet mortuus, allocutus adſtantes ab inferis
allegatum ſe dixit, ut quædam Pompejo nuntiaret. Perſua-
ſum eſt Japonenſibus, doctorem quemdam ſuum Comba-
daxium, à quo literas acceperant, aliquando rediturum ad
vitam, uti, dum in vivis eſſet, eventurum pollicitus ipſe eſt.
Perſuaſum fuit & Peruanis, Guaivacam Atabalippæ regis pa-
trem, vitam cum regno recepturum. Piget plura congere-
re. Deſinam igitur in plerorumque Judæorum aſſenſione, qui
Demonſtr. Evang. Prop. 9. c. 141. & 142. Chriſti reditum ad vitam negare non ſunt auſi. Horum
teſtimonia attulimus in Demonſtratione noſtra Evange-
lica.

Aſcendit in cælum. VIII. Chriſto cælum mirabiliter ſcandenti jam ante præ-
luſerant Enochus, Elias, atque ipſe etiam Moſes. Quibus
addere poſſumus & Habacucum. Et Enochum quidem ex
hominum conſpectu & conſortio tulit Deus; Eliam per
Clem. Alex. Strom. 1. turbinem in cælum curru igneo rapuit; Moſem Myſtæ apud
Clementem Alexandrinum in cælum aſſumtum fuiſſe ajunt,

atque illic Melchi dictum. Habacucum vero Angelus flocco capitis apprehensum ex Judæa Babylonem transtulit. Similibus autem exemplis abundant fabularia monumenta, Semeles, Ganymedis, Endymionis, & Tithoni, qui à Jove, Luna, & Aurora rapti finguntur; item Britomartis, quæ in Ægina oculis hominum erepta est; Bellerophontis, quem Pegasus tulit in cælum, sed infelici successu; Ariadnes, quæ & sideribus inserta est; Æsculapii, cui fulmen viam aperuit in cælum; Herculis, à Minerva aliisque Diis illuc evecti; Bacchi, qui cum à Titanibus membratim dilaceratus fuisset, redivivus & integer in cælum conscendit; Iphigeniæ, immolatori à Diana ereptæ, supposita in sacrificium cerva, & in Tauros translata, vel, ut vulgus Græcorum censuisse fingit Euripides, in cælum ipsum; Helenæ, quam idem commentus est Euripides, Sparta raptam, in Ægyptum per nubes transtulisse Mercurium, & demum Jovis jussu cælo illatam ab Apolline, cum jam prope ab Oreste interficienda esset, nautarum saluti præesse cum Castore & Polluce, ejusdem vero simulacrum cælum conscendisse; & Ascanii, quem sopitum Venus apud Virgilium in lucos Idaliæ tollit. Multis persuasum fuit, Empedoclem terrenis rebus exemtum & relatum fuisse inter Deos. Multi idem de Apollonio prædicarunt; plures de Romulo, ex Julii Proculi testimonio, quem à Dæmone, nascenti ipsi addito, in cælum actum persuadere vult Dionysius Halicarnasseus. Et si qui Cæsares, Cæsarumve conjuges, ac consanguineæ de populo Romano bene meruisse sunt visæ, ab hominibus cælo tanquam mercede sunt donatæ. Viam cælo quadrigis igneis affectabat Simon magus, quas Petri ore difflatas commemorat Arnobius. Cum se ipse cremaret Peregrinus, fuisse nonnullos adeo simplices narrat Lucianus, ut sibi persuaderi passi sint, è rogo vulturem subvolasse in cælum, magna voce humana dicentem, cælum relicta terra se petere. Zoroastrem legum suarum latorem, Persæ omnes cultores ignis; Bremavium & Wistenavium, generis humani reparatores, raptos in

Euripid. Iphigen. Aulid. v. 1608, 1622. Iphig. Tauric. v. 29, 30. Helen. v. 45. & 611, 676, 677. Oreft. v. 1637, & seq.

Virgil. Æneid. libr. 1.

Dion. Hali-carn. libr. 2.

Arnob. libr. 2.

Lucian. de morte Peregrini.

cælum arbitrantur Brachmanes Indi recentiores: priſcos vero terra baculo percuſſa in ſublime fuiſſe elatos fabulatur Philoſtratus. Lutiemam Sinæ, mirandæ originis & formæ fœminam, de qua jam ſupra egimus, ſurſum aliquando in cælum evolaturam putant: jam illuc evolaſſe Virginem Sommonocodoni Dei matrem rentur Siamenſes. Comam ſtudioſe alit tota gens hæc, futurum rata, ut flocco capitis arrepta in cælum feratur. Idem ſpondent Muhammedi aſſeclis fabulæ Muſulmanicæ, narrantque Muhammedum ex itinere Syriaco Meccam fuiſſe ab Angelo revectum; & eo qui Hegiram anteceſſit anno, eumdem Mecca Hieroſolymam translatum, in cælum deinde ad ſeptimum usque cælum aſcendiſſe; idemque Chriſto contigiſſe fatebatur ipſe Muhammedus. Perſuaſum habent præterea, perinde ut Chriſtiani, quemadmodum conſcendit cælum Chriſtus, ſic inde olim deſcenſurum, conſenſuros in unam religionem omnes homines, tumque Antichriſtum periturum.

Philoſtr. vit. Apollon. libr. 3. cap. 5, & 10.

Chriſtus ex oculis hominum evaneſcit.

IX. Chriſtum, poſtquam à mortuis excitatus eſt, conſpiciendum ſe dediſſe Diſcipulis, & ex oculis eorum evanuiſſe, quî minus credemus, quam de Diis ſuis, & Heroibus, viriſque magnis, Græci & Romani crediderunt? Apollinem, poſt admonitum Aſcanium, ex hominum conſpectu evolaſſe fingit Virgilius. Minervam ex lecto Vulcani evanuiſſe traditum extat apud Antigonum Caryſtium. Traditum eſt in Chreſtomathia Procli, Hymenæum ducta uxore oculis hominum ſe ſubduxiſſe. Britomartis piſcatoris vim fugiens videri deſiit, & Aphæa ex re dicta eſt. Homeri commentum eſt, nube oppoſita protegi à Diis, quos periculo præſenti ereptos volunt. Inter hominum cœtus Deorum beneficio verſantur, nec videri poſſunt; Junonis, Argonautæ apud Apollonium; Palladis, Ulyſſes apud Homerum & Sophoclem; Veneris, Æneas apud Virgilium. Nota Orci galea, quam qui gerebat, videbat omnes, à nemine ipſe videbatur. Notus annulus, cujus opportunitate Gyges videbatur ab adſtantibus pro arbitrio, vel obtutus eorum fugiebat. Leu-

Virgil. Æneid. libr. 9. Antigon. Mirab. cap. 12. Procl. apud Phot. Tm. 239. Apollon. Argon. lib. 3. v. 210 Homer. Odyſſ. η. & Odyſſ. ν. Sophocl. Ajac. Maſtig. v. 69, 70. Virgil. Æneid. libr. 1.

cippus, cum Daphnes, cujus pudicitiæ insidiatus fuerat, aliarumque virginum jaculis peteretur, volentibus Diis, desiit apparere. Aristeam Proconnesium non semel post mortem venisse in conspectum hominum, ex eoque sublatum esse, viri graves scripserunt: item Cleomedem Astypalæensem, in arca, in quam se concluserat, neque vivum repertum esse, neque mortuum. Quod & Alcmenes cadaveri, cum efferretur, evenisse narrat Plutarchus: & illis etiam Ctesylles & Aspalidis Antoninus Liberalis. Euthymus Temessæus, post abactum Dæmonem quemdam, cum ad extremam senectutem vitam produxisset, devitata morte, alio quodam modo ex hominum consortio excessisse memoratur. Parem Romulo exitum tribuit Romana historia; parem & Laurentiæ. Inter fabulas, quibus Apollonii historia contexta est, una hæc est: in judicium coram Domitiano adductum eum ex oculis hominum derepente abiisse, rursumque in amicorum, qui Puteolis erant, conspectum se dedisse. Nempe eamdem facultatem tribuunt Apollonio discipulo, quam magistro Pythagoræ adscriptam fuisse acceperant. Nebulam ait idem, qui superiorum auctor Philostratus, colli, quem insident Brachmanes, insidere, in qua aspectabiles se dant, cum lubet, vel invisibiles. Veterator quidam Judæus, Theodosii junioris ævo, pro redivivo Mose se gerens, hominum obtutibus repente ereptus est. Raptum in cælum Zoroastrem suum idcirco putant Persæ, quod apparere ipsis aliquando desierit. Pseudo-Christus ille David Al-roi coram Persarum rege caussam capitis dicens, & in vincula conjici jussus, fugit omnium oculos, cum ab omnibus vox ejus audiretur. Cum Montezuma, ultimus Mexicanorum rex, imperii sui occasum prædicentes sibi magos mandasset in custodiam, dilapsi illi ex vinculis evanuerunt. Quippe magicarum fraudum vel præcipua est illa, adstantium oculos fallere, eamdemque rebus aliis facultatem tribuere. Fieri id volunt vi gemmæ Heliotropii. Vanissimi hominum omnium Zabii librum affinxerunt Adamo, in quo legebatur esse herbam

Plutarch. Romul.
Anton. Liber. Metam. cap. 1, & 13.

Philostr. vita Apollon. lib. 8. cap. 2, 4, & 5.

Philostr. vita Apollon. lib. 3. cap. 3.

quamdam, quæ ſi de collo hominis ſuſpenderetur, inviſibilem faciebat. Huc pertinent quæ de iis jactantur, qui eodem pene puncto temporis multis in locis viſi ſunt; velut de Talo illo Cretæ Minoisque cuſtode, qui pedibus æneis totam inſulam ter ſingulis percurrebat diebus, ita ut plerisque ſimul apparere videretur; & de Pythagora, qui eodem die conſpectus eſt Metaponti & Tauromenii; & de memorato proxime Davide Al-roi, qui decem dierum iter uno die conficiebat; & de ſanctis hominibus ſola loca incolentibus, quos ajunt Siamenſes orbem univerſum mirabili celeritate peragrare.

CAPUT XX.

De Sacramentis.

I. *De Sacramentis.* II. *de Baptiſmo.* III. *de Confirmatione.* IV. *de Confesſione.* V. *de Eucbariſtia.* VI. *de Ordine.* VII. *de Matrimonio.* VIII. *de extrema Unctione.*

De Sacramentis.

I. NUNC agendum de Sacramentis: ac notandum imprimis materiam Sacramentorum ſumtam fere ex rebus communibus & obviis, ex aqua, oleo, balſamo, pane, vino; & ex uſu rerum earum quotidiano & frequenti, perceptisque inde utilitatibus, derivatam eſſe ſignificationem effectus Sacramentorum. Lotionem infantium à partu recentium, qua ad abluendas ſordes, & corpora duranda plurimas gentes uſas legimus, Deus ſignum eſſe voluit purgationis animi, & roboris ei additi. Ex unctione firmandis infantium & pugilum corporibus adhiberi ſolita provenit chriſma ſacræ Confirmationis, quo delibuti Chriſtiani, adverſus Dei hoſtes invicti ſtare poſſint. Supplicia, quæ corpore ſuo excepit Chriſtus, ejus interitus, & concor-

concordia Christianorum, fractione panis, ejusque esu convenienter expressa sunt: potu vero vini, fœdus inter eos initum; cum fœdera olim non vini solum, sed sanguinis etiam potu sancirentur, & Israëlitarum gentem sibi adjunxerit Deus, resperso in eam à Mose sanguine, qui *sanguis fœderis* Exod. 24. 8. inde dictus est. Ex medicamentis, quibus ægra corpora liniri solent, orta est infirmorum extrema Unctio, oleo peragi solita. Item receptis quibusdam consuetudinibus dignitatem vimque Sacramenti Deus addidit; confessioni scelerum, quæ à sontibus exigitur in judicio; impositioni manuum, qua apud Israëlitas creabantur Sacerdotes, & divinorum mandatorum ministri, & consecrabantur victimæ; ac individuæ viri & fœminæ conjunctioni. Ita quæ fiebant necessitatis aut commodi caussa, Deus in religionem vertit. Sic iridem, quæ oritur ex naturalibus caussis, iisque positis non potest sine miraculo non oriri, nec minus ante Diluvium, quam sequentibus temporibus frequens fuit, Deus fœderis cum hominibus à se pacti signum esse voluit. Sic circumcisionis sanxit ritum, & notam fœderis cum Israëlitica gente initi esse jussit; cum alioqui perutilis ea esset ob naturales caussas, sive munditiei caussa, & ad præcavendam leprarum luem; sive ad removendum generationis obicem, vegrande præputium apud has gentes in abnormem longitudinem excrescere solitum: cum neque desint, qui eam ante Abrahamum usurpari solitam fuisse putent. Eadem videtur origo fuisse circumcisionis fœminarum; quæ cum adhibita primum fuisset, ut aptiores fierent ad generationem, Muhammedi deinde lege sancita est, & in religionis partem transiit. Sic mundorum & immundorum discrimen Deus intulit, quod sanitatis caussa apud alias gentes observabatur. Ergo quod alibi fuit consuetudo popularis, aut humana lex, id apud Israëlitas & Christianos Dei mandatum fuit. In sanciendis præterea sacrificiis naturæ legi videtur obsecutus esse Deus. Nam quod fumus sursum tendat, Plaut. Pseud. 3. proficisci putabant ad Deos. Unde Plautus de odore pati- 2. 52.

narum: *Is odos demissis pedibus in cælum volat. Eum in odorem cœnat Juppiter quotidie.* Cum ergo victimas offerrent Deo, igne eas cremabant, ut fumum ad Deum quasi allegarent, præstiti cultus & precationum nuntium. Hinc persuasum plerisque, ac præcipue Ebræis, sacrificia prius usitata fuisse moribus hominum, quam lege Dei. Parem ob caussam sacrorum pars facta sunt suffimenta; ut fragrans ille fumus adjunctas sibi hominum preces in cælum vehat, & Deo sistat.
Psalm.140.2. Unde David ad Deum: *Dirigatur oratio mea sicut incensum*
Lament.3.44. *in conspectu tuo.* Et iratum Deum Jeremias ait *opposuisse nubem*, ne ad se vota hominum pervenirent. Legimus in
1.Sam.7.6. Libris sacris, Israëlitas aliquando aquam effudisse coram Domino, ut conceptum ex peccatis dolorem significarent: instar nempe lacrymarum, quæ in luctu profundi solent. Observare præterea licet, ad patranda miracula naturalibus caussis sæpe usum esse Deum, quasi potentiam suam ad captum moremque hominum attemperare vellet. Ranis, culicibus, locustis, grandine, peste Ægyptios ulciscitur; ligno injecto aquarum amarorem emendat; coturnicibus & manna esurientes Israëlitas pascit in solitudine; serpente æneo saucios sanat; aqua Jordanis lepras abigit; ex aqua vinum facit; sputo & luto oculis illito cæcitatem depellit. Eumdem ergo modum in constituendis sacramentis Deus tenuit. Porro non Ebraica solum religio sua habebat sacramenta, nempe Circumcisionem & Pascha; sed Chaldaica etiam & Ægyptiaca sacramentis totæ constabant. Et illam quidem norunt & laudarunt Græci Philosophi; hæc Taauti inventum fuit, si Sanchoniathoni credimus. Ergo apud eos non mysterio, nec occulta significatione carebant notæ hieroglyphicæ, non pepli & velamenta, non cultus animalium, olerum, & simulacrorum, quæ fere transierunt ad Græcos & ad Romanos; sed vulgi inscitiâ in superstitionem abierunt: ita ut ignorata eorum significatione, in externo cultu
Maxim. Tyr. conquiescerent. Errorem hunc subinde excusare conati
Dissert. 28. sunt Maximus Tyrius, Porphyrius, & Iamblichus, conscri-

ptis libris De ſimulacris, eorumque ſignificatione. Alia etiam fuerunt Græcis ſymbola & ſacramenta. Diebus feſtis Eleuſiniorum, quæ Athenienſibus κατ' ἐξοχὴν dicta ſunt Myſteria, initiatis dabantur obſcœna ſpectacula; plauſtro vehebatur calathus, & myſticæ ciſtæ à fœminis portabantur. Porphyr. apud Euſeb. Præp. Evang. libr.3. cap. 7. Iamblich. apud Phot.
Nec ullum fere feſtum agebant Græci ſine myſtico aliquo ſymbolo. Quid referam ramos laureos, oleaginos, ederaceos, viteos? quid coronas myrteas, ligneas, arundineas, miliaceas? quid pinea folia, ligna viridia, lactucas, palmites vitibus onuſtos, caricas, caſeos, placentas, ſalem, vini & lactis amphoras, ollas ſeminibus omnis generis plenas, panes aſſos? quid caniſtra, hortulos, ſcaphas, hydrias, umbellas, ſellas, pilas? quid chlamydes nigras atque albas, faſcias purpureas, arma? quid phallos, mutoniata ſimulacra, & pudenda muliebria? quid ſerpentes in ſinum initiatorum miſſos? Infinita hæc ſunt, nec vacat accuratius perſequi. Iis autem omnibus myſteria inerant. Quid ignis perpetuus, apud eos ſtudioſe alitus, & apud Romanos, & apud Perſas, vicinasque gentes? nonne Deum item exprimebat apud Indos draco, quercus apud Celtas, diſcus apud Pæonas, apud Arabes lapis quadratus, faſtigiatus apud Paphios, montes apud Libyas & Cappadocas, fluvii apud Phrygas & Maſſagetas? Notabile vero imprimis quod tradunt Platonici Philoſophi, ſacramenta & rerum divinarum notas, quas χαρακτῆρας, & συνθήματα, & σύμβολα appellant, propria virtute explicare vim ſuam, & opus ſuum efficere, Deosque evocare, non virtute hominis ſacramentum conficientis, eove utentis. Id ſententiæ Catholicæ appoſite convenit, ſacramenta conferre gratiam ex opere operato, ut loquuntur in Scholis; hoc eſt, ex vi ipſius actionis, quam ad ſacramentum conficiendum Deus inſtituit; non ex virtute miniſtri, aut hominis ſacramentum ſuſcipientis. Nunc ſacramenta ſigillatim explanemus. Iambl. de myſt. Ægypt. ſect. 2. cap. 11.

II. Baptiſmi cauſſa naturalis eadem videtur fuiſſe ac circumciſionis, munditiesc orporis; cauſſa cur ſacramentum *De Baptiſmo.*

effecta ſit, mundities animæ; ut per ſacrum Baptiſmum ſordes hominum animis adhærentes, & ab Adamo propagatæ purgentur, quemadmodum per lavacrum elui ſolent ſordes, quibus obliti infantes naſcuntur. Vere enim dictum eſt à
Porphyr. de abſtin. ab animal. libr. 3. Porphyrio, omne animal poſt partum ſe, fœtumque purgare. *Cruenta*, inquit Hieronymus, *infantium corpora ſtatim ut emittuntur ex utero, lavari ſolent; ita & generatio ſpiritualis lavacro indiget ſalutari. Nullus enim mundus à ſorde, ne ſi unius quidem diei fuerit vita ejus. Et in Pſalmis legimus: In iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis concepit me mater mea. Secunda nativitas ſolvit primam nativitatem.* Similiter igne fronti admoto infantes conſecrant Æthiopes, non ſolum ut proſint animæ, ſed etiam ut oculos morbo cuidam obnoxios ſanos præſtent. Ita pars evaſit religionis, quod corporis cauſſa fuerat receptum. Hujusmodi autem lotiones multarum gentium religionibus ſunt receptæ; ac primum Ebræorum, tum veterum, tum recentiorum. Et illi quidem, infantes ſtatim ut editi erant, aqua lavabant. *Quando nata es*, in-
Hier. in Ezech. 16. 4.

Ezech. 16. 4. quit Ezechiel ad Jeruſalem, *non eſt præciſus umbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem.* Sacerdotum conſecratio ini-
Exod. 29. 4. tium ducebat à lotione. Res liquet ex Exodo & Levitico.
Levit. 8. 6. Exod. 30. 18, 19. Et labrum æneum parat Moſes, manibus pedibusque Sacerdotum abluendis, quotiescunque ſubituri erant Tabernaculum, aut ſacra facturi. Lavabant manus Seniores civitatum, ut occultorum ſcelerum inſontes eſſe ſe ſignificarent.
Deuter. 21. 6. Extat ea lex in Deuteronomio, ubi agitur de homicidio oc-
Pſal. 25. 6, 9. 10. culto. Et ſe ſpondet David *loturum inter innocentes manus ſuas.* Nempe quod cædis manus ſint adminiſtræ; & ut cruorem aqua ex manibus, ſic cruoris effuſi ſcelus ex animo abſtergat. Itaque addit: *Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam, in quorum ma-*
Matth. 27. 24. *nibus iniquitates ſunt.* Ergo manus palam lavat Pilatus, ut oſtendat nihil ad ſe pertinere crimen mortis Chriſti. Lavabant item poſt cadaverum, aut immundi viri mulierisve contactum; lavabant ad expiandam ſcabiei leprarumque

fœditatem, poſt obſcœna ſomnia, poſt concubitum, aliave hujusmodi facta, aut caſus, quibus corpus inquinari credebatur; lavabant pedes ante diſcubitum, ut vel ex Luca con- Luc. 7.44. ſtat. Accedente deinde ad religionem ſuperſtitione, qui ma- & 11.38. jorem affectabant munditiem, Eſſeni puta, crebrioribus utebantur baptiſmis. Qui corpus totum lavabant antequam menſæ accumberent, vocabantur ἡμεροβαπτισταὶ, externo hoc ſigno animi notantes purgationem, quæ per pœnitentiam & orationem fiebat. Unde Iſaias: *Lavamini, mundi eſto-* Eſa.1.16. *te, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis.* In Paſchali cœna bis lavabant Judæi, ſemel ante diſcubitum, eſumque Agni Paſchalis; iterum antequam attingerent Amara, & Azyma frangerent. Id cognoſcitur ex Evangelio, & ex Canonibus Thalmudicis, quibus Evangelio lux infertur. Quanquam cœnæ hujus ritum & ordinem alii aliter explicant. Septuaginta Librorum ſacrorum Interpretes, antequam ad ſanctum hoc opus elaborandum ſe accingerent, manus quotidie marina aqua lavabant. Quippe in marina aqua ob ſalſuram vis abſtergendi ineſt. An ideo dixit Michæas: *Deus deponet iniquitates noſtras, & projiciet in pro-* Mich.7.19. *fundum maris omnia peccata noſtra.* Quod ſecuti ſunt Ethnici Poëtæ. Et in Evangelio notantur ſuperſtitioſæ illæ ablutiones manuum à majoribus traditæ; item poculorum, urceorum, vaſorum æneorum, & lectorum. Has autem ſancitas Lege lotiones Clemens & Auctor Quæſtionum ad Ortho- Clem. Alex. doxos ajunt Baptiſmo Chriſtianorum contineri; & ut olim Strom. 3. generando adhibitæ ſunt, ſic nunc adhiberi regenerando. Auct. Quæſt. ad Orthod. Ab his majorum ſuorum moribus non receſſerunt Judæi re- Quæſt.97. centiores. Studioſe lavant infantes ante circumciſionem, matres poſt partum. Proſelytos juſtitiæ triplici ritu conſecrant, & fœderis ſecum à Deo icti participes faciunt, circumciſione, baptiſmo, & ſacrificio. Poſtremum hoc nonniſi reparato & extante Templo præſtari poteſt; reliqua duo nunc adminiſtrant, & baptiſmum quidem teſtibus adhibitis, & ſpondente patre, aut patris nomine tribus viris, futurum

ut aliquando Legis jugum baptizatus in se recipiat. Nec nisi ritu hoc lustratus Proselytus matrimonium contrahere potest cum Israëlitide. Jure eodem usæ sunt apud eos fœminæ. Gulielm.Parif. libr.de legib. cap.3. Testis Gulielmus Parisiensis. Minime vero iteratur hic baptismus, quo hominem novum fieri, & velut renasci, pristinamque exuere naturam putabant. Ejus originem referunt ad auctorem Deum, cum ante datam Legem in deserto Mosi Exod.19.10. dixit: *Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras, laventque vestimenta sua.* Legi hæc possunt apud doctissimum magistrum Maimoniden in Constitutionibus de Proselytis. Arrian. in Epict.lib.2. c. 9. Juven.Schol. in Sat.14. v. 104. Selden. de Jure nat. & gent. libr.2.cap.2. Quæ ne Arrianus quidem Stoicus, & vetus Juvenalis interpres videntur nescisse: plurimi vero è recentioribus erudite sunt persecuti, imprimis Seldenus. Jam inde autem à vetustioribus Lege temporibus plerique per baptismum, aliosque ritus dicuntur adjuncti fuisse Israëliticæ genti, & in partem fœderis ac promissorum venisse: & longe ante eam lavacro mundatæ fuisse mulieres extraneæ, quas Israëlitæ duxissent. Unde & colligunt Thalmudici, vere eum Proselytum esse factum, qui baptismum sine circumcisione susceperit; & fore aliquando existimant, ut supervacua sit Legis circumcisio, solusque adhibeatur baptismus. Hanc autem corporis purgationem, symbolum esse liquet purgationis animæ, ex prima Petri Epistola, in qua postquam dixit Arcæ beneficio octo salvos extitisse, cæteris hominibus Di- 1.Petr.3.21. luvio extinctis, subjungit ista: *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma; non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Jesu Christi.* Cæterarum quoque lotionum ritus nunc obeunt. Manus faciemque lavant ante preces matutinas, post exoneratam alvum, post balneas, post unguium sectionem, calceorum pedumque contactum, post nudi corporis frictionem, attrectationem cadaveris, maritalem concubitum, & pediculos unguibus elisos; item ante & post cibum. Nec aliam ob caussam, quam ob crebras lotiones, Judæi incolæ Pyrenæi saltus & vicinorum locorum, ut ab aliis gentibus internoscerentur,

jussi sunt anserini pedis signum vestibus assuere. Jam adeamus ad Barbaros, atque Græcos, quorum sacris adhibita fuisse lavacra vere prædicant Clemens, Hieronymus, & Augustinus. Magnus fuit eorum usus apud Ægyptios, ac præcipue Sacerdotes, corporis & animi purgandi caussa; nec elabi diem sinebant vel noctem sine iterata lotione, quam & ad pocula ac vestes adhibebant. Isiacis sacris initiabantur per baptismum, quem & Pelusiis sacris usurpabant; sic regenerari se, suasque noxas ac perjuria elui censentes: uti quidem differit Tertullianus in libro De Baptismo. Cognoscimus ex eodem, lavacris lustratos Persas Mithræ sacra suscepisse. Quem ritum ne nunc quidem dedidicit illorum soboles, Guebri dicti; qui & infantes baptismo purgant, & Pontificem suum crebro lavare jubent, ex Zoroastris sui mandato; & labes animi deleri existimant vaccæ urina, & medicata quadam aqua. Ad obeunda sacra, templa adeunda, precesque ad Deum fundendas, sese lotionibus parant Muhammedani, more à priscis Arabibus derivato. Præstant idem Brachmanes, & peccata deleri putant aqua; vel marina, si certis quibusdam adhibeatur temporibus atque locis; vel dulci, ac præcipue Gangetica, cui eam inesse vim rentur, ut si quis eam nec opinus subeat, nec de criminibus abstergendis cogitans, noxis tamen omnibus purgetur ex opere operato. Ter itaque singulis diebus se abluunt, juxta Legis suæ præscriptum, ac flumine vivo, si fieri possit: cæterique Baneanes in templis ipsis lotione se ad orandum comparant, & quotidiana aqua se mundant, & delicta sua obliterari arbitrantur aqua sibi à Sacerdote infusa. Puerperæ item cum infantibus partus immunditiem aquis abluunt. Qua lotione pueri non corpore solum mundi, sed Deo quoque sacri putantur effici. Aquæ cujusdam lustralis usus apud Laoënses receptus est. Diem festum quemdam habent Peguani, quo die omnes aquis odoratis se conspergunt invicem & perfundunt. Pueros ante circumcisionum lavacro quodam purgant Macassarenses. Græci Poëtæ suscepta à

Clem. Alex. Strom. 5.
Hieron. in Ezech. 16. 4.
Augustin. de Baptismo contra Donatist.

Tertull. de Baptismo cap. 5.

Mose imagine Baptismatis, ut observat Clemens, recens natos infantes cum matribus lavari fingunt: ne Deabus quidem ipsis hac lege exemtis, quippe Jovem recens enixa Rhea, infantem, corpusque ipsa suum aqua mundat apud Callimachum. Peneum rogat apud eumdem Latona, ut sibi ad ipsius fluenta parere liceat: respondetque Peneus, se puerperas plerasque lavisse. Editos demum in Delo insula Apollinem & Dianam defert ad Xanthi fluenta, & abluit. Hinc Heroas ad oras fluminum genitos & editos canunt Poëtæ, ut ad lotiones commodius aqua suppeteret: & Homero ipsi ad Meletis amnis ripam idem ortus tributus est. Nefas eidem genti fuit, manibus impuris aut pedibus sacra facere. Itaque Æneas ad ritus Græcos subornatus à Virgilio, cum recenti cæde pollutus esset, patrios Penates & sacra attrectare nefas esse censet, donec se abluerit vivo flumine, hoc est, ῥυτοῖς νασμοῖσιν, quibus lustrare se volebat apud Euripidem Hippolytus, contaminatum se putans fœdis vetulæ sermonibus, quæ eum de stupro cum Phædra perpetrando interpellaverat. Stupra ipsa, & licitos quoque concubitus, more ab Ebræis ad varias gentes transmisso, & perjuria, & fraudes, ac scelera quævis; necnon & parricidia Oedipi, Alcmæonis, Orestis, aliorumque eluta fuisse aquis dixerunt. Eodem prope ritu purgabantur qui funesta attigerant, vel interfuerant funeri. Quapropter Junonem ipsam ex inferis reducem roratis aquis lustrat Iris apud Ovidium. Tristia etiam somnia procurabant, aquæ marinæ corpus immergentes, quod ut superstitiosum culpat Plutarchus. Qui novis præterea religionibus consecrari vellent, per lavacrum initiabantur, quasi purgarentur animo, ut corpore. Ergo minoribus Mysteriis lavari Ilisso flumine mos erat Atheniensibus: & eos, qui Cotyttia sacra susciperent, aqua calida perfundebant Baptæ, quibus & inde nomen. Tingebantur item ludis Apollinaribus. Erat etiam Græcis in more positum, ut quibus, tanquam mortuis, justa essent persoluta, ii reduces, quasi renati infantes, aut quasi profani & impuri homines, & ex orco

Clem. Alex. Strom. 4.

Callim. Hymn. in Jov. v. 16, & seq. & Hymn. in Del. v. 110, 124.

Virgil. Æneid. lib. 2. v. 718.

Eurip. Hippol. v. 652, 653. & Schol.

Ovid. Metam. lib. 4.

Plutarch. de Superstit.

orco redeuntes, aquis luſtrarentur. Luſtrabant & caput aquis in compitis. Quarum lotionum immodicum ſtudium in ſuperſtitionis parte ponit Theophraſtus. Crebro lavabat Pythagoras, crebro corpus aqua aſpergebat, ita comparatum iri ratus eam munditiem, quæ ſacris conveniebat. His porro imbuti religionibus Romani, lotionibus & aſperſionibus ſæpe utebantur. Notæ recentium à partu infantium lotiones. Notæ merſiones matutinæ in Tiberi, vel in mari; eæque ter repetitæ, quod à Chriſtianis in honorem ſanctæ Trinitatis ſolebat fieri, id Ethnicis ob vim terno numero ineſſe creditam facientibus. Notæ lotiones fœminarum ad templum Fortunæ virilis; notæ & illæ ſacrificiis adhibitæ; notæ circumlationes & aſperſiones, quibus homines, domus, villæ, templa, & urbes luſtrabantur. Notum & ad ſacra eos non acceſſiſſe illotis manibus pedibusve, ſed aqua abſterſiſſe imbalnitiem corporis, & animi ſordes; affuſa aqua, ſi ſacrificarent ſuperis; aſperſa, ſi inferis. Quæ merito deridet Lactantius: *Se pie*, inquit, *ſacrificaſſe opinantur, ſi cutem laverint: tanquam libidines intra pectus incluſas ulli amnes abluant, aut ulla maria purificent.* Eadem jam ante culpaverat Ovidius:

Theoph. Charact. περὶ δεισιδαιμον.

Lactant. libr. 5. cap. 19.

Ovid. Faſt. 2. v. 45.

Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

Notæ & lotiones pedum ante diſcubitum. Mari noxas hodieque purgant Mauri: & Mauris oppoſiti Fortunatarum inſularum incolæ infantes luſtrico die abluebant olim, antequam Chriſti accepiſſent doctrinam, & per Baptiſmum affinitatem quamdam contrahi cenſebant. Trajectus eſt & ad Americanos ille mos, qui infantes velut conſecrabant circumciſione & baptiſmo, & exiſtimabant aquis peccata deleri. Minime vero attinet hic eas recenſere gentes, quæ pueros à partu rubentes mergunt fluminibus; non religione ducti, ſed durandorum corporum cauſſa; in quo ſymbolum quoque ineſt confirmationis animi noſtri in fide per Baptiſmum. Utrumque orbem pervagata eſt ea conſuetudo, veterem & novum, & à priſcis temporibus, atque etiam fabuloſis ducta.

Saliva linitur infans luſtrico die apud Chriſtianos. Factum idem à Romanis. Infantem vetulæ eximebant cunis: frontem & labra ſalivis luſtralibus tingebant, infami digito, ad prohibendum faſcinum. Sal ori infantis indunt Chriſtiani in ſacro lavacro. Sale item infantes recens natos defricabant priſci Ebræi, ut ex Ezechiele intelligitur, ad durandum ſolidandumque corpus, & tabem præcavendam. Ubi Hieronymus: *Tenera infantium corpora, dum adhuc uteri calorem tenent, & primo vagitu laborioſæ vitæ teſtantur exordia, ſolent ab obſtetricibus ſale contingi, ut ſicca ſint, & reſtringantur.* Factum id ſua ætate ſanitatis cauſſa perhibet Galenus. Et Muhammedani infantibus ex utero materno prodeuntibus, poſtquam à ſe oblati ſunt Deo, ſal in os immittunt.

Ezech. 16. 4.

Galen. de valet. tuend. lib. 1.

De Confirmatione.

III. Uſum liniendorum infantium & pugilum, roborandi corporis cauſſa, in ſacramentum Confirmationis mutavit Deus. Notatus eſt à Galeno mos ille ungendorum infantium; pugilum, ab omnibus. Cæterum in ſacris Mithræ frontes initiatorum religionis cauſſa fuiſſe ſignatas teſtatur Tertullianus. Nunc quoque ſolenni quodam Confirmationis ritu pueros ſeptennes legi ſuæ mancipant Perſæ cultores ignis: teneros ipſos infantes Brachmanes, litis ſacra unctione frontibus.

Galen. de valet. tuend. libr. 1, & 2.

Tertull. de præſcr. cap. 11.

De Confeſſione.

IV. Peccata ſalubri pœnitentia eſſe eluenda, mores emendandos, animum ad Dei cultum eſſe revocandum, atque ita placandum Deum, gentium omnium præceptum eſt, quæ Deum agnoſcunt. Neque in congerendis teſtimoniis ponam operam. Satius eſt ea colligere, unde conſtet plurimis gentibus fuiſſe perſuaſum, noxas ſincera recognitione & confesſione purgari. Ebræis primum, quibus ritus ille à Deo traditus eſt. Eumdem porro tenuerunt recentiores Judæi. Legitur in Hieroſolymitani Thalmudis libro Sanhedrin, habiturum eum partem in futuro ſæculo, qui peccata ſua fuerit confeſſus. Non autem ſummatim, ſed ſigillatim ea eſſe exponenda, lex eſt alterius Thalmudici libri Joma: nec repeti ſolum animo, ſed ore quoque proferri jubet Maimo-

nides. Deponenda hæc eſſe apud Sacerdotem, ab eoque poſtulandum, ut Deum placabilem, obliteratis iis, propitiumque faciat, probant exemplo Saulis, qui peccatum ſuum Samueli confeſſus, hoc ab eo officium conatur impetrare. Demum ſpontaneis & piacularibus pœnis redimenda ea eſſe ſciſcunt, & quæ cuique debeantur Conſtitutionibus ſuis determinatum habent. Solennem edunt peccatorum confeſſionem Expiationum die, ad formulæ præſcriptum, cujus ſpecimina extant in Ritualibus eorum libris; ſic tamen, ut ea quisque adjiciat, quorum ſibi ſit conſcius; quam confeſſionem & lorea flagella excipiunt. Quotidianis item precibus ſolennis præmittitur confeſſio. Muhammedanorum quoque ſententia eſt, peccatorum veniam impetrari à Deo per pœnitentiam & confeſſionem. At Gauri, ſive Guebri, Perſarum veterum religionibus dediti, ſi culpæ alicujus ſint affines, vel ex lethali aliquo morbo decumbant, accerſi jubent Sacerdotem, quem *Caſium* appellant, hoc eſt, Seniorem, ſive Presbyterum: (*Caſis* enim Syriace & Arabice id ſonat, unde Latinum *Caſcus*, & Oſcæ voces *Caſtus*, & *Caſnar*, eadem ſignificatione.) aperiunt ei labes conſcientiæ, ab eoque abſolvuntur de peccatis, hac lege, ut pia aliqua præſtent opera, quibus Deo ſatisfiat. Fit idem propemodum apud Tunquinenſes. Horum Sacerdotes ſpontaneas in ſe recipiunt pœnas, ut Deum populo propitium reddant. Alio quodam confitendorum & per abſolutionem remittendorum peccatorum ritu utuntur Sacerdotes Siamenſes, & Laoënſes: alio, eoque valde formidando, Japonenſes. Homines ſuſpendunt ex alta rupe, in præceps dejicere parati, ni peccatorum omnium publicam edant confeſſionem. Antrum eſſe quoddam apud Indos narrat Bardeſanes, quo hominum noxæ explorantur. Oſtium ſubeunt, qui probantur; ingrediuntur, ſi inſontes ſint; ſin affines culpæ, coarctante ſe oſtio, arcentur ingreſſu, & admiſſa peccata palam confiteri coguntur, Deorumque veniam precationibus & jejuniis impetrare. Secta quædam apud Sinas criminum pœnitentiam, abſolu-

Maimon. Jad. Chazac. de pœnit. libr. 1.

1. Samuel. 15. 24, 30.

Bardeſ. apud Porphyr. de Styg.

tionem, & satisfactionem admittit. In Platonis Phædone observarunt viri docti pœnitentiam, confessionem, & satisfactionem; item distinctionem peccatorum graviorum & leviorum, sive, ut Theologi de Schola loquuntur, mortalium & venialium. Præclara Aristotelis extat sententia in
Anton. Meliss. cap. 16. Antonii Melissa, qua qui peccatum ingenue fassus sit, proxime docet ad eum accedere, qui non peccarit. Culpas vero per sinceram pœnitentiam, & cruciatus corpori sponte in-
Simpl. in Epict. cap. 38. flictos, elui significat Simplicius. Cum in partes Ethnicorum, deserto Christo, transiret Julianus Imperator, ritum pœnitentiæ à Christianis usitatum transferre quoque ad eos tentavit. Peccatorum confessionem & recitationem, urgente
Plutarch. de superstit. Pers. Sat. 5. v. 184. præsertim morbo, superstitioni adscribit Plutarchus, ut Ethnicum decet. Quo referri etiam possunt illa Persii, *Labra moves tacitus*, quibus Romanos incessit peregrinis religionibus addictos, ac eos præcipue, qui Judaico ritu peccata confitebantur, pœnisque spontaneis expiabant. Erant apud Peruvianos, quorum munus esset secreto confitentibus peccata aures præbere. Eo fungebantur viri ac fœminæ. Peccatum aliquod consulto celasse, magno sceleri ducebant, majori etiam auditum vulgasse. Piaculares deinde pœnas sibi impositas subibant. Munus hoc erat Sacerdotum apud Nicagarenses & Brasilianos.

De Eucharistia. V. Eucharistiæ sacramentum cruciatuum Christi præmeditatio fuit, atque item sanctio fœderis & conjunctionis inter fratres, ac Deum inter & homines. Christus autem cum sacrum Paschale celebraret, ritus in gente sua receptos tenuit, ad eosque sacræ Cœnæ institutionem accommodavit; ita tamen, ut mores quoque respiceret externarum gentium, ad quas Sacramenti hujus usum fructumque pertinere voluit. Judaicis ritibus esse obsecutum, accurate & erudite, pro
Scalig. de emendat. temp. lib. 6. more suo, ostendere conatus est Scaliger in opere De emendatione temporum. Cujus libri à paucis hac ætate lecti, pauciores etiam præstantiam intelligunt. Neque probanda ullo
Phot. Tm. 115. modo est incerti illius Auctoris, quem commemorat Photius,

ſententia, qui nihil omnino eorum geſſiſſe vult Chriſtum, cum Paſcha hoc celebraret, quæ fieri Lex jubebat; neque ediſſe Agnum, aut Azyma, ſed privatam ac myſticam ſumſiſſe cœnam, ex eaque panem & calicem Diſcipulis præbuiſſe. Sive autem poſt cœnam, comeſtumque Paſchalem agnum, ante eſum Azymorum, nova lotione Apoſtolos ſuos luſtraverit Chriſtus, ut vult Scaliger, Azyma deinde fregerit, intinxerit in embamma Amarorum, & diſtribuerit accumbentibus, & poculum denique circumtulerit: ſive, ut aliis placet, agnum Paſchalem cum Azymis una & Amaris priore cœna comederit; poſteriore cibos ſumſerit communes, ad eamque Apoſtolos ſuos lotione paraverit; eamque clauſerit demum inſtitutione Sacramenti & ſanguinis ſui: ſive rem eo ritu atque ordine geſſerit Chriſtus, quem deſcripſit Lightfootius, Judaicarum rerum conſultiſſimus; variantibus ſuper ea re virorum doctorum ſententiis: obſervandum certe, poſtrema hac lotione Chriſtum Apoſtolorum ſuorum animos ad ſacra hæc purgando paraſſe; fracta eſſe Azyma ſolenni precatione adhibita, iis à Chriſto additis, quæ novi hujus Sacramenti inſtitutioni convenirent; atque hac fractione, & Amarorum eſu, ſignificatam eſſe lacerationem & cruciatus corporis Chriſti, dolorem animi, & mortem ipſam ab eo toleratam in ſalutem totius humani generis, cujus nomine velut fidejuſſerunt Apoſtoli. Poculum vino & aqua temperatum, circumlatum & inter ſingulos diviſum, excepit hymnus ἐυχαριστικὸς, cujusmodi hymni gratiis Deo agendis decantari ſolebant. In hujus autem poculi circumlatione & diſtributione inerat altera mortis Chriſti, ſanguinisque in omnium ſalutem mox profundendi ſignificatio; nec ſignificatio ſolum, ſed vera etiam per eſum cibi hujus ac calicis hauſtum, corporis & ſanguinis Chriſti communicatio & ſumtio. Præterea & diſtributione panis, & poculi circumlatione continebatur, ut dixi, nota fœderis Deum inter & homines, & inter ipſos ſimul homines, initi. Quippe & per convivia coaleſcit amicitia; & per fractionem ac com-

municationem panis, & per victimarum sectionem contrahebatur societas, cum apud exteras gentes, tum apud Israëlitas; velut Abrahami cum Deo, divisis vacca, capra, & ariete; & cum sectum membratim uxoris suæ corpus ad Israëliticas tribus mittit Levita, quasi eas in memoriam revocans fraternitatis & fœderis. Vini item libatione, ac nonnunquam etiam sanguinis, plurimæ gentes fœdera sanciebant. Quod & inter populares conjurationis Catilinæ factum perhibent Historici. Porro ritum quemdam Eucharistiæ in Mithriacis sacris Persas obivisse, testes sunt Justinus & Tertullianus; oblato quodam pane, atque aquæ poculo; solennibus verbis ex formula adjectis. Pane & vino sacra Deo facit Tibetana gens. Molam ex farina quadam pinsunt Indi, Deoque in defunctorum amicorum salutem consecrant. Apud Peruanos celebrabantur quotannis Paschales quædam cerimoniæ. Certis diebus immolabant Agnum candidum, farinam ejus imbuebant sanguine, populoque comedendam distribuebant, ac Dei sui sanguinem esse, divinitus ad se missum, affirmabant; ut ita cum Sole, & Ynca, sive Rege, novi fœderis societatem contraherent. Iidem juvenem aliquem præstanti forma, annos triginta natum, bene lotum, veste candida indutum, per quadraginta dies laute pastum, demum mactabant, mactati carnem velut sacram sanctamque vorabant, insontis morte de noxis suis Deo satisfactum esse putantes. Die quodam procedebant supplicantes, eo prope ordine, quo apud nos festo corporis Christi. Quod & Meaci in Japonia fieri solitum narrant. At Mexicani solennem quotannis celebrant diem, quo simulacrum à puellis Deo sacris, ex farina & melle pistum, fictumque, & magnis cerimoniis consecratum, populo comedendum distribuebant; ita Dei sui corpus comedere se asseverantes. Nec tum licebat aliud quidquam cibi capere.

Justin. Apol. 2. Tertull. de præscript. cap. 40.

De Ordine.

VI. In constituendis & ordinandis sacrorum ministris Judaicos ritus fere retinuisse Ecclesiam Christi consentiunt omnes; quosnam præcipue retinuerit, non levis inter doctos

viros controverſia eſt. Sunt enim qui Presbyterorum creationem, quæ fit per impoſitionem manuum, ſimilem eſſe volunt ejus manuum impoſitionis, per quam inter Judæos ſecundi Templi excidio recentiores, ſelecti viri ad judiciariam poteſtatem aliquando obtinendam & exercendam, & locum inter aſſeſſores Synedrii conſequendum, fiebant idonei; quemadmodum apud nos per gradum, ut loqui amant, Doctoratus vel Licentiatus; utramque autem manuum impoſitionem, & Judæorum & Chriſtianorum, derivatam eſſe ex veteri illa, qua Joſuam ad regendum Iſraëliticum populum conſecravit Moſes; & juxta nonnullos ex altera, quam Septuaginta viris inter Iſraëliticæ gentis ſenes delectis, & à Moſe in curarum partem aſcitis, adhibitam fuiſſe putant. Ex ſacerdotio contra Aaronico proveniſſe Chriſtianorum ſacerdotium contendunt alii. Prioris ſententiæ argumenta hæc ſunt: In ordinandis Eccleſiæ Chriſti miniſtris nunc quoque imponi manus à tribus aliis jam ante ordinatis, uti in creandis olim Synedrii aſſeſſoribus; hoc ritu conferri utriſque poteſtatem judiciariam, & ligandi atque ſolvendi facultatem; cum Aaronicum ſacerdotium jure tantum natalium propagatum ſit ad poſteros, nullaque jurisdictione polleat, ſed tantum ſacra faciat. Poſterior contra ſententia his ſe approbat rationibus: Presbyteros Chriſtianorum non juri ſolum dicundo, ſed ſacris etiam adminiſtrandis, ſacramentisque conficiendis præeſſe, ſacerdotesque vere eſſe, cujusmodi neutiquam fuerunt ſeptuaginta Synedrii aſſeſſores; derivatum igitur in eos eſſe ſacerdotium Aaronicum. Nos vero ſic ſtatuimus: utramque poteſtatem, & Aaronicam & Septuaginta-viralem, in Sacerdotes Chriſtianos, utpote priſcis longe digniores confluere, cum legitime ordinati participes fiant æterni & Melchiſedeciani ſacerdotii Chriſti: nam utraque poteſtate gaudent, & dicundi juris, & obeundorum ſacrorum. Nec ſatis conſtat, an impoſitio manuum, per quam ordinantur, manaverit ex illa per quam allectos eſſe volunt in Synedrium viros ſeptuaginta: quippe nulla

ejus apud Mosem mentio; tantum sistuntur à Mose coram Deo ad ostium Tabernaculi, uti & Sacerdotes Aaronici; in eosque ita sibi oblatos & consecratos partem Mosaici spiritus misit Deus, quo accepto *prophetaverunt, nec ultra cessaverunt.* An illuc referas & prophetiam, de qua Timotheum monet Paulus: *Noli negligere gratiam, quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyteri.* Exolevit porro apud Judæos manuum impositio; adeo in creandis Septuaginta viris visa non est necessaria. Solennis tantum usurpatur formula verborum. Absentes vero per codicillos in Synedrium rite ascisci possunt. Præterea Synedrii jus fuit, non res solum civiles, sed sacras etiam ordinare, legum interpretandarum modum præscribere, traditos à majoribus ritus servare. Constat etiam plurimos ex Sacerdotibus Aaronicis fuisse in Synedrium allectos; atque hi Sacerdotum Christi verum nativumque exemplar fuerunt, quippe utraque pollentes facultate, & obeundorum sacrorum & dicundi juris. Inde liquido apparet consessum hunc non mere civilem, sed & sacrum fuisse, & utriusque membri reipublicæ, Sacerdotum & Populi, partes ac personam sustinuisse. Ergo manarunt in Ecclesiam distincti ministrorum gradus & officia, ex officiis tum Ebræorum Sacerdotum & Levitarum, tum & Septuaginta virorum. Nam quem dicimus Patriarcham, & Primatem, & Metropolitam, is dicebatur Judæis Princeps Patrum; & qui à nobis Episcopus, is erat Chazan, & Archisynagogus, & Pater Synagogæ; idem fortasse qui in libris Thalmudicis vocatur Segen haccohanin, *Antistes Sacerdotum*; & Presbyter, Zaken; & Diaconus, Sammas; & qui his Rabbini, nobis Doctores & Magistri; & generale vocabulum Parnasim, Pastores, utrisque commune est. Judæis item sui Lectores, & Janitores, & Cantores, & Æditui. Et ordinatio Presbyterorum inter Judæos, uti Episcoporum inter Christianos, à tribus item ordinatis, ut dixi, administrata est. Ægyptiis sui fuerunt ordines Sacerdotum, à Mercurio, uti jactant, constituti; Cantorum, Horosco-

Num. 11. 25.

1. Tim. 4. 14.

Horoſcoporum, Scribarum ſacrorum, ſacrorum Stoliſtarum, Prophetarum, Paſtophororum, Æditorum, Miniſtrorum. His omnibus præerat ſummus Pontifex. Pollebant utraque facultate, & adminiſtrandi ſacra, & juris dicendi. Varii item Carthagine fuerunt ordines Sacerdotum, Vatum, Auſpicum, variis diſtincti veſtibus, variis officiis & honoribus fungentes. Quorumdam etiam primaria dignitas fuit. Suos Sacerdotes habent incolæ Menuthiadis inſulæ. Sacrorum omnium miniſtri & interpretes apud Perſas fuerunt Magi: civilia etiam negotia ex eorum conſilio adminiſtrabantur, ſummoque fuerunt in honore. Mulieres illic quoque Soli & Dianæ dicatæ, ſacra quædam obibant. Magis inter recentiores Perſas ſucceſſerunt alii Sacerdotes, quorum princeps eſt ſupremus quidam Pontifex. Sacerdotes Indorum leguntur ex Brachmanum tribu, quæ cæterarum nobiliſſima eſt. Conſecrantur certis quibusdam ritibus, & diverſis addicuntur officiis, diverſoſque retinent dignitatis gradus. Olim etiam totius collegii princeps unus erat. Sua ſunt Ceilanenſibus monaſteria, & ſacræ domus; ſui Macaſſarenſibus Patriarchæ, ſui Presbyteri, ſui & inferiorum ordinum Clerici. Et hi & illi initiantur à Patriarchis, Patriarchæ ab uno ſupremo legis ſuæ Antiſtite. Quid Siamenſium finitimarumque gentium Talapoinos, quid Sinenſium Bonzios, nec unius omnes ordinis aut inſtituti, quid mulieres ſacras commemorem? Rerum illi ſacrarum ſunt antiſtites; ſecreti à vulgo ſolas incolunt domos, monaſteriorum noſtrorum ſimiles; & in varios ordines ſunt diſcreti, ſuiſque Præſulibus parent. Bonziis Japonenſibus unus præeſt Pontifex, qui ſupremam habet inter eos auctoritatem. Jaco nuncupant. Is religiones interpretatur, de omnibus controverſiis ad ſacra pertinentibus conſtituit. Illi caſtitatem colunt, etiam conjugio abſtinentes. Pleriſque fœminam attingere capitale eſt. Sexcenti fuerunt Græcis ſacrorum miniſtrorum ordines. Suos ſibi Sacerdotes, ſua ſacra, ſuas victimas habebant Dii ſinguli. Sacerdotio nonnunquam fungebantur ipſi

Reges. Myſteria Eleuſinia adminiſtrabant Hierophantæ Eumolpidæ, Daduchi, Præcones, Aræ miniſter, & qui Rex appellabatur, & qui cum eo ſacra procurabant Epimeletæ; tum & Sacrifici; demum Myſtæ & Epoptæ. Adde & Meliſſas Cereris ſacerdotes. Ex his ſacris conjectura capi poteſt de reliquis, quorum infinita erant officia, dignitates, & tituli. Plura etiam apud Romanos, quorum ſi vel nomina recenſere vellem, dies me deficeret, & jam in eo elaborarunt ſtudioſi. Dignitatum autem munerumque diſtinctiones cognoſci poſſunt ex Pontificibus, & Pontifice maximo; ex Curionibus, & Curione maximo; ex Gallis magnæ Matris Deûm, & Archigallo; ex Veſtalibus, & maxima Veſtali. Sacerdotum autem plurimis juris de rebus ad ſe pertinentibus dicundi poteſtas fuit. Inter Celtas noſtros & Britannos ſacra fuit & eximia Druidarum auctoritas, Bardorum item atque Vatum. Nec ſuis Patriarchis Mugallenſes Tartari; nec ſuis Scythæ & Germani Sacerdotibus caruere, tum fœminis, quas Alirunas vocabant, tum viris; nec Hiſpaniolenſes Americani ſuis, quos pudicitiam colere jubebant, graviſſimis propoſitis pœnis, ni feciſſent; nec Virginienſes; nec Braſiliani, qui variis Sacerdotum ordinibus ſummum Pontificem præficiebant; nec Peruani, apud quos multæ fuere Virgines ſacris dicatæ, quarum nomen fuit Mamaconæ, opera, ſacrorum ornamentorum textura; nec Mexicani, qui ſuos unctione quadam conſecrabant. His Pontificum, Sacerdotum, Levitarum, aliorumque minorum miniſtrorum varii ordines fuerunt, quorum ſingulis ſua attributa fuerunt officia, ſuæ dignitates: fuerunt & Virgines Deo ſacræ, quemadmodum & Peruanis, intra ſecretarum domuum clauſtra aſſervatæ, & velut utentes ritibus Veſtalium Romanarum: fuerunt & Monachi auſterum vitæ ſectantes genus, incolæ cœnobiorum.

De matrimonio. Matth. 19. 4, & ſeq.

VII. Cujuſmodi debeant eſſe matrimonia, cognoſcemus monitore Chriſto, ſi prima rerum repetamus primordia. Unus fuit unius uxoris vir, nec ſacram hanc conjunctionem

dirimere fas fuit. Primus Lamech duas ſibi adjunxit uxores, plurimas item alii, iique ſanctitate conſpicui, ita favente Deo propagationi generis humani. Jus deinde plurium uxorum ducendarum, earumque dimittendarum, Moſaica Lege factum eſt: excepto tamen ſummo Pontifice, ſi Rabbinos audimus. Hoc jure uſos quoque Ægyptios tradit Diodorus; unicam videlicet fuiſſe ſummo Sacerdoti conceſſam uxorem, cæteris quot quisque vellet. At palam diſſentit ab Herodoto, qui Ægyptios ſingulis uxoribus contentos fuiſſe docet, perinde ut Græcos. Hæc convenient, ſi unius legitimæ uxoris factam dicamus licentiam, plurimarum vero pellicum: uti fit apud Sinas & Indos, gentes Ægyptiacis imbutas moribus, ut alibi oſtendimus. Cecrops quoque, homo Ægyptius, unum uni conjunctum eſſe voluit, unde dictus creditur διφυής. Fuerunt, qui nullo ſubnixi antiquitatis ſuffragio, crederent placuiſſe Carthaginenſibus multiplex & plurimarum ſimul uxorum conjugium. Nos vero ſine teſtibus non aſſentimur, & multa in contrariam nos trahunt ſententiam. Adeo Indis placet in unicæ uxoris connubio acquieſcere, ut ea defuncta, ſemel tantum liceat ad alteras nuptias convolare, præterquam Brachmanibus, quibus unarum duntaxat nuptiarum facultas eſt. Siamenſibus, etiamſi lege vetitum non eſt plures uxores ducere, probatur tamen ſolitarium iſtud caſtumque viri unius & unius fœminæ matrimonium; item Sinis, & Japonenſibus, quorum ſupremus Imperator, quem Dayrum vocant, lege cogitur uxore unica eſſe contentus, eaque quotis quibusque menſibus per quindecim dies abſtinere. Eam ſi amiſerit triginta annis minor, aliam ducere poteſt; ſin major, reliquum vitæ tempus cælebs agit. Nec vitio tamen dant Sinæ, ſi quis pellices ſuperinductas habet. Honeſtiores apud eos fœminæ ſecundis abſtinent nuptiis. Sponte cremantur cum viris defunctis apud Indos, more antiquiſſimo. Ni faxint, infames habentur. Fuit idem in uſu apud Thraces, Scythas, atque Gallos. Alio mortis genere viros mortuos ſunt proſecutæ viduæ Herulorum,

Diodor. libr. 1.

Herod. libr. 2. cap. 92.

& hac ætate Æthiopum quorumdam. Inter gentes Scythicæ originis præcipua hæc laus Germanorum eſt, quod ſingulas duxerint uxores fœdere perpetuo, ſi paucos quosdam excepiſſes. Eadem laus eſt Chiribicenſium, Floridenſium, & fere Braſilianorum. Græcos Atticæ terræ incolas Cecrops unis fœminis conjungi voluit, ut à me notatum, & inverecundam vulgivagæ Veneris licentiam coërcuit. Morem hunc laudat Euripides in Andromacha. Sunt vero qui dicant, decretum poſtea fuiſſe Athenis, ut unam quidem civem ducere liceret uxorem, ex alia vero liberos procreare ad frequentandam civitatem, & multitudinem augendam; atque ita factum à Socrate. Negant alii ſimul duas habuiſſe. Illic & Sacrorum Rex ad ritum Ebræorum virginem & civem ducere debuit. Jure Romano duas uxores eodem tempore habere non licebat. Laudantur ergo à Scriptoribus Romanis gentes mori huic obſequi ſolitæ: culpantur ab iisdem, qui ſecus faxint; Mauri à Salluſtio & Claudiano, Perſæ ab Ammiano. Imo, ne concubinam quidem habere cum uxore fas eſſe vult Pomponius Juriſconſultus: nec probata eſt Valentiniani primi lex, qua jus unicuique fecit duas ſimul legitimas uxores habendi. Magno quoque in honore fuerunt Romanis fœminæ univiræ, ſive unicubæ, hoc eſt, quæ ſemel tantum nupſiſſent. Non aliæ adhibebantur pronubæ: non aliæ Fortunæ muliebri coronam imponebant, & corona pudicitiæ honorabantur. Non aliæ ædem Pudicitiæ, patriciæ vel plebeiæ, poterant ingredi. Summo Pontifici bis uxorem ducere non licebat. Itaque unius uxoris vir, ſive unicubus eſſe debuit; conſentiente Romana lege cum Chriſtiana, quæ Sacerdotes ſuos ſemel tantum maritos fuiſſe voluit. Stabiles Romanis fuerunt nuptiæ, antequam divortii morem Ebræis, Græcis, aliisque gentibus receptum Carvilius induceret, anno Urbis DXX. liberorum quærendorum cauſſa; nec ſine magna tamen populi invidia. Flaminicæ tamen connubium ſola morte dirimi potuit: uti & quod per Confarreationem eſſet contractum. Ne barbaris quidem gentibus

Eurip. Androm. v.177.& v.464,& ſeq.

Inſtit.lib.1.Tit. 10.§.6.

Salluſt. Jugurth. Claud. de Bello Gild. Ammian. libr. 23. Pompon. Sent.recept. lib.2.Tit.20.

Americæ nonnullis recepta est uxorum multitudo. Individuam illam viri & fœminæ conjunctionem Deo auctore fieri, & sacram esse, plurimæ fatentur gentes. Ritibus ad eam sacris utuntur Judæi, faustisque precationibus, quarum formulas Ritualibus libris sunt complexi. Ex loco quodam Photii, qui excerptis ex Damascio insertus extat, cognoscimus, Alexandrinos legitimas ratasque nuptias non habuisse, nisi connubiales tabulas Sacerdos signasset. Guebri Persæ coram Sacerdote nuptias contrahunt; coram Brachmanibus Indi; Sinæ in loco sacro, coram idolis. Ad eas se accingebant Athenienses, aliique Græci per προτέλεια sacrificia, quæ Junoni Pronubæ fiebant; item per γαμηλίαν, sacrificium, quod Junoni, Veneri, & Gratiis faciebant parentes in nuptiis liberorum; & quæ sponsi ipsi aliis Diis, ad felicitatem fœcunditatemque impetrandam. Aliud erat Thessalorum nuptiale sacrificium, γαμοδαίσια dictum. Sanctæ quoque Romanis habitæ sunt nuptiæ, quas sanctis cerimoniis prosequebantur. Sacrum præcipue fuit vinculum Confarreationis, Dionysio Halicarnasseo Farracia dictum, quo nihil ipsis religiosius fuit. Hujus contrahendi auctor præsesque erat Pontifex Maximus, & Flamen Dialis, conceptis verbis, sacrificio facto coram decem testibus. Non alio ritu uxorem ducere Flamini Diali licebat, cujus & matrimoninium sola morte dirimebatur; non alio conjugio nati creabantur Flamines. Sacræ quoque fuerunt nuptiæ per Coëmtionem initæ; nec sine sacrificiis, precationibusque palam coram Diis ad aras factis, & domi deinde iteratis, igni & aqua adhibitis, quæ ipsis fuerunt sanctissima, ac thure cremato coalescebant. Concipiebantur item vota, unde *votita* uxor dicta. Utrique nuptiarum mori prævia erant auspicia, auguria. His præesse credebantur Conjugales Dii, quos plurimos recensebant; Jovem, Junonem, Hymenæum, Genium, Venerem, Suadam, Lucinam, alios. Ergo nuptias appellant sanctas atque sacras, & nuptiarum sanctimoniam ac sacra nuptialia memorant. Nec *sacramenti* vocabulo abstinent.

Phot. Tm. 242.

Dion. Halic. libr. 2.

Cæterum quamdam Confarreationis & Coëmtionis formam adnotare licet in nuptiis Persarum Guebrorum. Sacræ & Mexicanis fuerunt nuptiæ, quæ coram Sacerdote celebrabantur, non sine religiosis suffimentis.

De extrema Unctione. VIII. Defunctorum oculis adhibitam pollincturam apud Judæos, ac totis etiam corporibus, constat testimonio scriptorum Novi Testamenti & Thalmudis. Traditus hic mos fuit Græcis & Romanis à Phœnicibus, primis Christianis à Judæis. Infirmis præstitum esse unctionis officium non ita liquet. Locum tamen invenio in recentioribus fragmentis Petronii, quibus Trimalcionis cœna describitur, unde sacer Christianorum ritus potest illustrari. Ejus verba hæc sunt: *Trimalcio ampullam nardi aperuit, omnesque nos unxit; &, Spero, inquit, futurum, ut æque me mortuum juvet, tanquam vivum. Nam vinum quidem in vinarium jussit infundi; & Putate vos, ait, ad parentalia mea invitatos esse.* Unde apparet, unctione hac liniri se jussisse stolidum senem, cum fingeret morti se esse proximum; atque hinc sibi & vivo & mortuo opis aliquid & adjumenti sperasse. Quæ de sacra sua unctione spondent itidem sibi Christiani. Huc adduci solet Tertulliani testimonium de Severo Augusto, qui à Proculo Torpacione Christiano, & uti verisimile est, Sacerdote, per oleum curatus fuit. Mexicani vero Sacerdotes unguento quodam sacro infirmos, ad se magno concursu venientes, linire solebant. Atque hactenus de Sacramentis. Quod si recognoscamus superiora, verum esse deprehendemus illud Tertulliani: *Diabolus, cujus sunt partes intervertendi veritatem, ipsas quoque res Sacramentorum divinorum idolorum mysteriis æmulatur. Tingit & ipse quosdam, utique credentes & fideles suos: expiationem delictorum de lavacro repromittit, & si adhuc initiat Mithræ. Signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit, & sub gladio redimit coronam. Quid? quod & summum Pontificem in unis nuptiis imitatur? Habet & virgines, habet & continentes.*

Petron. Fragm. p. 50. 51. edit. Reines.

Tertull. ad Scapul. cap. 4.

Tertull. de præscr. cap. 40.

CAPUT XXI.

De conflagratione & renovatione mundi.

DE mundi conflagratione & renovatione sacris Ebræorum libris consentanea protulisse Philosophorum illustrissimos, fatentur Theophilus Antiochenus, & Eusebius. Dogmatis hujus patronos Anaximandrum, Anaximenem, Anaxagoram, Archelaum, Diogenem & Leucippum recenset Stobæus. Qui per conflagrationem futurum id rati sint, Stoicos idem nominat; Cleomedes vero creditum id fuisse ait à præstantissimis Physicorum. Sed hæc propius inspicienda sunt. Natura sua corruptioni obnoxium mundum sentiunt apud Plutarchum & Galenum Pythagoras & Plato; utpote genitum; verum contineri à Deo, & ab interitu vindicari. Accuratius ista explicantur à Stobæo: Pythagoram quippe, cæterosque qui materiam pati quippiam & mutari posse censuerunt, veros ortus & interitus admisisse docet per mutationem qualitatum; Empedoclem vero, Anaxagoram, Democritum, Epicurum, & reliquos atomorum defensores, compositiones & dissolutiones probasse per quantitatum disturbationem; nequaquam vero ortus & interitus. Cum ergo statuisse dicitur Empedocles, omnia in ignem aliquando mutatum iri, futurum id intellige per novam elementorum dissolutionem & concretionem, citra eorum excidium. Idem visum Hippaso Pythagorico, idem & Heraclito, quorum uterque tantum igni tribuit, ut non rerum omnium principium atque finem, sed Deum quoque esse vellet; atque inde futurum, ut conflagret per vices mundus, & ex igne iterum prodeat certis & præfinitis temporibus. Mundi æterni conversiones per ignem & aquam futuras admisit Philolaus

Theophil. ad Autol. libr. 2. Euseb. Demonstr. Evang. lib. 3. c. 3. Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 24. Cleom. Meteor. libr. 1. c. 1. Plutarch. de placit. Philos. lib. 2. cap. 4. Galen. Histor. Philos. Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 24.

Pythagoricus. At Timæus Locrus à Pythagoræ dictatis non recessit, mundumque à Deo conditum opinatus est, sed interitus tamen expertem; non ex natura sua, sed ex Dei nutu eum perpetuo conservantis. Hæc secutus est Plato; futurumque nihilominus agnovit, ut per conflagrationes & diluvia maximæ sæpe clades contingant, multi extinguantur mortales, purgentur terræ, res innoventur; uti evenit in Phaëthontea conflagratione, & eluvione Deucalionea: verum hæc nihil ad universale Diluvium, universalemque orbis conflagrationem: summam interim rerum durare, servante Deo; nec aboleri, sed mutari. Non inde multum abierunt Stoici. Mundum dixerunt esse Deum, æternum materia, mutabilem ordine, & ordinem quidem mutatum iri per ignem & aquam; veteri mundo per ignem dissipato, novo per aquam reparato, in perfectam similitudinem pristini; quippe in humore futuri mundi spem latere; ignem exitum mundi esse, humorem primordium: quæ verba sunt Senecæ: nec mutationum illarum futurum illum finem, certisque eventuras intervallis post magnorum annorum decursus, reversis ad pristina loca sideribus, vel pro summi Dei arbitrio. Et quoniam ampliorem locum occupant corpora, cum in ignem dilabuntur, caussam hanc habuerunt Stoici, cur inane extra mundum ponerent, in quod mundus ipse deflagrando solveretur. Placuerunt ista quidem Stoicæ doctrinæ antistitibus, non item omnibus ex eadem Schola; non Posidonio, non Boëtho, non Panætio, non Diogeni Babylonio, non Zenoni Chrysippi successori: quorum postremus ille, atque item Panætius, rem in dubio reliquerunt. At fuerunt, qui cum viderentur adhærere Stoicis, ad exustiones tamen & diluviones ista retulerint, quibus non universus orbis, sed partes tantum terrarum aliquæ deleantur; plane ad mentem Platonis. Epicureis, qui mundos infinitos posuerunt, placuit constare quidem in perpetuum summam illam mundorum, si modo summa dici potest quod infinitum est; principia quippe, individua nempe illa corpuscula,

Sen. Natural. Quæst. libr. 3. cap. 13.

pufcula, æterna effe & immutabilia; at eorum ordinem & ornatum dividuum effe, ac diffolubilem; itemque mundos fingulares nafci & interire, ut plantas, ut animalia; hoc eft, coagmentari & diffipari. Non igitur fieri id volunt per folam conflagrationem, ut dixit Minutius, fed etiam per diluvionem, vel per disjunctionem partium & ruinam, aliosque modos, atque ex priftini mundi reliquiis coalefcere poffe novum alterum ac diverfum; non, quod Stoici volebant, usquequaque fimilem. Suam autem fententiam utrique iisdem prope argumentis tuebantur. Jam à Philofophis abeamus ad Poëtas. Locum proferunt Juftinus & Clemens ex Sophocle, quem ab aliquo Stoicæ doctrinæ magiftro fcriptum dicere poffes. Futurum enim prænuntiat, ut deflagret aliquando univerfus orbis, ac deinde quæcunque per ignem amiffa fuerant, recipiat. Metuentem Jovem inducit Ovidius, ne fulminibus fuis ardeat cælum, quippe meminiffe eum effe in fatis, ut mundus flammis abfumatur. Futurum id quoque non femel canit Lucanus: canit & Seneca Tragicus, cafurum orbem in antiquum Chaos. Quas commemorat terrarum exuftiones & eluviones Platonicæ doctrinæ affecla in Somnio Scipionis, non ad totius mundi fummam, fed ad partes terrarum quasdam videntur pertinere, uti recte interpretatus eft Macrobius. Vifus eft Plinius Stoicos fequi, cum dixit, Ætnæ, aliorumque ardentium montium, ignes incendia terris denuntiare; & ex feminum exuftione, in cujus vices vergit ævum, fœcunditatem extingui. Et Cenforinus, cum dixit, anni magni hyemem fummam effe diluvionem, æftatem effe orbis incendium, mundumque alternis exignefcere & exaquefcere. Aliter Firmicus, magno nempe illo anno vertente, quem trecentis millibus folarium annorum conftare vult, fieri redintegrationem rerum per alternas exuftiones & eluviones. Perfuafum id quoque fuit exoticis gentibus: Chaldæis, fi rem quidem licet exiftimare ex Berofo, quem Beli interpretem fuiffe narrat Seneca, & conflagrationi tempus affignaffe, cum fidera omnia convenerint in

Juftin. de monarch. Dei. Clem. Strom. 5.

Ovid. Metam. l. v. 256, & feq.

Lucan. lib. 1. v. 77, & feq. lib. 7. v. 813, & feq. Senec. Herc. Oet. Act. 3.

Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. c. 10. Plin. lib. 2. c. 106. & lib. 7. c. 16. Cenfor. cap. 18.

Jul. Firmic. lib. 3. cap. 1.

Sen. Natural. Quæft. libr. 3. cap. 29.

Cancrum; inundationem, cum in Capricornum: Guebris, Zoroastrem dogmatum suorum auctorem jactantibus, quibus placet terram olim liquefactum iri, & in aliam formam longeque amœnissimam reparatum. Addunt Persæ, Indiæ inquilini, futurum id post mille annos. Præterea Hystaspis, vetusti illius Medorum regis, Sibyllæ, & Trismegisti suffragia, quibus ad Christianam doctrinam, de futura rerum omnium per ignem consumtione, afferendam non satis caute usi sunt Justinus & Lactantius, scriptores pie creduli, legitima adulterinis Gnosticorum scriptionibus non satis discernentes. Igne de cælo depluente conflagraturum orbem credunt Siamenses & Peguani, post certa intervalla iri renovatum. Intervalla hæc octo annorum millibus definiunt, quorum millia sex jam præterierint. Sinæ post bella & calamitates in pristinum Chaos rediturum. Progenitores vero nostri Galli pervulgatam illam de ignibus & aquis per vices orbem deleturis sententiam tenuerunt.

Justin. Apolog. 2. Lactant. Epit. cap. 12.

CAPUT XXII.

De reditu mortuorum ad vitam.

Tertull. de resurr. carn. c. 1.

FIDUCIA *Christianorum, resurrectio mortuorum*, inquit Tertullianus. Multa nos ad id argumentum pertinentia supra congessimus, cum dissereremus & de iis quos Christus vitæ restituit, & de Christo ipso reviviscente. Superest, ut agamus de reditu omnium hominum ad vitam, qui in fine rerum futurus est. Non una fuit Judæorum omnium super ea re sententia. Qui rerum naturalium studio erant dediti, quos Paulus *conquisitores hujus seculi* appellat, defendebant fere metempsychosin Pythagoricam, & παλιγγενεσίαν, quam animarum volutationem proprio nomine vocabant, quemadmodum Ægyptii περιείλησιν,

1. Cor. 1. 20.

& Pythagoras περιπόλησιν, qua animas dicebat circulum necessitatis percurrere, Chrysippus & Iamblichus περίοδον. Quippe animas volebant de corpore devolvi in corpus, unamque & eamdem animam diversis temporibus fuisse plures homines. Opinati sunt nonnulli reditura omnium hominum corpora ad vitam in supremo judicii die; pios vero duntaxat corpora sumturos tempore Christi, novamque vitam morti item obnoxiam inchoaturos. Princeps hujus sectæ & doctrinæ fuit R. Moses ben Nachman. At recepta fere apud ipsos sententia hæc est, quam proposuit Maimonides, pios probosque omnes, è malis aliquos tantum, à morte surrecturos. Eos qui reviviscent, opinantur quidam ex hoc grege, id gesturos indumentum, quo sepulti sunt; nonnulli nudos fore; pios vero lumine vestitum iri, tanquam Angelos. Corpore demum post longum tempus deposito, omnes redactum iri in pulverem, commune sectæ hujus dogma est, & ad perfectam demum beatitatem perventuros. Cæterum in eo conveniunt ambæ partes, traditum extare in Lege corporum reditum ad vitam. Id pueros docent, id viros. Qui secus sentiant, pro impiis habent & nefariis. Ægyptiorum doctrinam de fine rerum eamdem esse tradit Origenes ac Stoicorum; Stoicos autem sic censere, mundum conflagraturum aliquando, omnia deinde restitutum iri in integrum, eademque nullo discrimine futura quæ fuerant; unde sequi reditum mortuorum ad vitam; atque ita rem eos habere persuasam, rei nomine abstinere. Certe constans est veterum opinio, primos metempsychoseos auctores fuisse Ægyptios. Et idcirco eos siccare cadavera mortuorum, ait Augustinus, quod reditura putent ad vitam; atque ita macerata corpora vocare Gabbaras, hoc est, ni fallor, Kebarim. Cur addat solos illos esse in hac opinione, neque conjicio, neque certe credo. Ab Ægyptiis venit ad Æthiopes & Arabes antiquos, Australesque populos, doctrina metempsychoseos; venit & ad Indos, aliosque Orientis populos; nec ulla fere gens illic est hoc errore

Orig. contra Cels. libr. 5.

August. Serm. de diversis 120. cap. 12.

immunis: etſi ab eo conatur Brachmanes vindicare Æneas Gazæus in Theophraſto. Diſſeminata porro eſt in Græciam per Pythagoram, maximisque illic viris placuit. Hinc transiit ad Thraces, Getas, Borealesque gentes per diſcipulum Pythagoræ Zamolxin, quam retinent ad hanc diem plerique: unde regreſſa eſt in Occidentem ad progenitores noſtros Celtas, ad Germanos, & ad ipſos etiam Americanos. Cæterùm hæc μετεμψύχωσις, & μετενσωμάτωσις Ægyptiorum & Pythagoricorum, & παλιγγενεσία Stoicorum, prodierant ex obſcura quadam & informi notitia futuri olim corporum noſtrorum reditus ad vitam. Id optime animadvertit Minutius Felix, & Lactantius. Tertullianus vero hos ait, *Recidivatum animæ corporalem pronuntiaſſe, tolerabilius mutata quam negata qualitate; pulſata ſalute, licet non adita veritate.* Quamobrem Auguſtinus eſſloreſcere ſcribit Chriſtianum dogma ex Platonis & Porphyrii ſententiis, quorum ille animas dixit corporibus perpetuo carere non poſſe; hic vero animam purgatam, cum redierit ad Patrem, non amplius ad mala hæc mundi eſſe reverſuram. Ethnicorum quidam in majori luce verſati, reditura ad vitam corpora expreſſioribus verbis declararunt: velut ſuppoſititius ille Zoroaſtres, quem Æneas Gazæus vaticinatum aſſeverat, affore aliquando id tempus, quo mortui omnes vitæ reſtituantur. Imo & crediſiſſe ipſum narrat Clemens, eumdem ſe fuiſſe ac Erem illum Pamphilum, de quo multa ſcripſit Plato. Fuiſſe autem Magos in opinione eadem notum Græcis fecit Theopompus Peripateticus, qui eam ab his acceptam propugnavit. Et notat Tertullianus, fuiſſe in Mithræ ſacris *imaginem reſurrectionis.* Atque id dogma tenuerunt quoque Guebri nonnulli, veteribus Perſis prognati. Apud Græcos vero Democritus corpora non conſumi igne, ſed melle condita ſervari juſſit, in ſpem recipiendæ vitæ. Id deridet Plinius, quod aliis promiſſum Democritus ipſe non obtinuerit. Platoni exciderunt nonnulla, quibus Chriſtiani ad veritatem tuendam uſi ſunt. Nam poſtquam Hoſpitem induxit in Politico, cum

Lactant. libr. 7. cap. 23.
Tertull. de reſurr. carn. c. 1.
Auguſt. de civit. Dei, lib. 22. cap. 27, 28.
Clem. Alex. Strom. 5.
Plat. de Republ. libr. 10.
Theopomp. apud Laert. in Proœm.
Tertull. de præſcript. cap. 40.
Plin. libr. 7. cap. 55.

Socrate ita differentem, futurum aliquando, ut ab occasu oriatur mundus, & in oriente occidat, tumque è terra prodituros homines senili ætate, qui accedentibus annis per eosdem gradus ad infantiam revolvantur, quibus nunc ex infantibus senes fiunt; addit demum, ex eo quod aliquando senes pueri fiant, id consequi, fore quoque ut homines defuncti & humati iterum è terra extent, novæ vitæ redonati, nisi quos in aliam sortem Deus traduxerit. Hinc porro Ethnicos confutant Eusebius & Arnobius, irrisores Christianæ sententiæ de reditu corporum nostrorum ad vitam. Sed & illam παλιγγενεσίαν Stoicorum, qua post mundi renovationem omnes homines, resque adeo omnes rursum ita extituras dixerunt uti nunc sunt, merum esse decretum Christianorum contendunt Clemens & Origenes. Atqui hæc doctrina παλιγγενεσίας mundi, non unorum fuit Stoicorum, sed & Pherecydis Syri, & Heracliti, & Parmenidis, & Platonis, nec non & Homeri ipsius, quos in testimonium citat Porphyrius, clarus dogmatis hujus assertor, in libro De antro Nympharum. Pythagoricis item, atque Pythagoræ, magistris Ægyptiis sententiam eamdem tribuit Origenes. Locum affert Justinus ex Sophocle, quo futurum prædicitur, ut quæcunque periere Deus aliquando restituat. Habetur in Antonii Diogenis Incredibilibus, Dercyllidem & Mantiniam vitam cum parentibus alterna morte commutasse, & vitam die amissam noctu recepisse. Receptum id quoque fuisse à Romanis, & Saturnaliorum festo adumbratum, prædicat Porphyrius. Varroni quidem, Genethliacisque à Varrone laudatis adscribitur ab Augustino, & palam id invehit Virgilius; tangit vero obiter Lucretius. At Muhammedani sine ambage corpora à morte excitatum iri, proinde ut Christiani, decernunt. Quod & Americanis, tum qui Brasiliam incolunt, tum qui Peruviam, placitum esse scimus.

Euf. Præp. Ev-ang. libr. 11. cap. 32, 33. Arnob. libr. 2.

Clem. Alexan. Strom. 5. Origen. libr. 5. contr. Celf.

Homer. Odyff. 13. v. 109.

Origen. libr. 5. contra Celf. Justin. de monarch. Dei.

Anton. Diogen. apud Phot. Tm. 166.

Porph. de antro Nymphar. Augult. de civit. Dei, libr. 22. c. 28. Virg. 6. Æneid. Lucret. libr. 3.

CAPUT XXIII.

De postremo judicio.

ÆTERNAM hominum omnium sortem supremo Dei judicio determinatum iri, gentibus plurimis notum persuasumque fuit. Duplex judicium homines manere Judæorum opinio est; prius, quod mortem statim excipiat, hominibusque singulis vel Hortum Edenicum, vel Gehennam pro gestis assignet; posterius, quo de vita hominum omnium à morte suscitatorum per æternum ævum futura ultimo arbitrio statuatur ex libro, in quo noxas vel levissimas, ac sermones etiam supervacuos Deus ab Angelis descriptos habeat. Si qui occiderint ante diem immaturo obitu, horum judicium aliquantisper dilatum iri opinantur; perinde ut Græci ac Romani centum annorum erroribus inhumatos damnant. Ex duobus hircis, quorum alter offerebatur Deo Expiationum die, alter in desertum mittebatur à Dæmone, ajunt Judæi priorem fuisse collocatum ad dexteram, alterum ad sinistram. Quippe & hircos censent esse mali Angeli *Samaelis portionem*, Chelek Samaël, quod scribunt alii Chelek Schamaël, *partem sinistræ*. Partem autem sinistram impiis assignant Syri. Hinc hœdorum nomine signatos eos ad supremi judicis lævam locatum iri in fine rerum prædicat Matthæus. Quid de postremo judicio sentirent Ægyptii, ostendit mos eorum à Diodoro descriptus, quo ea videntur exhibere voluisse, quæ apud inferos post uniuscujusque mortem gererentur. Judices quadraginta considebant; unicuique fiebat potestas accusandi mortui; si vitæ male actæ convictus esset, prohibebatur sepultura; sin secus, vel accusator omnino nullus accessisset, magnis exornatus laudibus sepeliebatur, dignusque pronun-

Matth.25.32,33.

Diodor.libr.1.

tiabatur, qui ab infernis Diis receptus, æternam cum piis vitam degeret. Addit Diodorus, hæc inde ab Orpheo in Græciam esse translata. Itaque effatum est Mercurii Ægyptii, animam post mortem Deo reddituram rationem eorum, quæ gessit in corpore. Novelli Persæ Guebri animas censent statim ab exitu deduci per Angelum ad judices, qui vitæ acta examinent ad trutinam, mala bonis in lancibus opponentes; atque his præponderantibus, ad Deum felicitatemque æternam mitti; illis vero, ad Diabolum ignemque perpetuum. Quæ sane non valde absimilia sunt iis, quæ commemorat Socrates in Axiocho, ex Gobryæ Magi relatione, qui ea ex tabulis à Septentrione advectis didicisse se in Delo perhibebat. De judiciis, quæ post mortem fiunt, priscos Brachmanes eadem sensisse ac Græcos testificatur Strabo: Deo ipsi adscripsisse Palladius tradit; quod & recentioribus Brachmanibus, & Baneanibus etiam ipsis fere visum est, atque inde porro plerisque ad Orientem positis nationibus. Doctrinam Christianorum retinuit Muhammedus, à qua nec gentiles ipsius Arabes recesserunt. Christo deputant munus judicandorum hominum, operumque ad libram examinandorum, ex voluminum fide, in quæ à bonis malisque Angelis relata sint gesta hominum recta atque prava. Diem hunc terribilem præcessura ajunt feralia signa, retrogradum Solis motum, Antichristi scelera, Gogum & Magogum. De Græcis sic Tertullianus: *Ridemur Deum prædicantes judicaturum: sic enim & Poetæ & Philosophi tribunal apud inferos ponunt.* Et de Poëtis quidem quis nescit quæ de infernis judiciis sunt fabulati princeps Homerus, & clarius etiam Virgilius, affectatus fere Platonem, qui vicissim Poëtas ipse affectatus est. Solerter observatum est à Lactantio, Prophetas sacros multa de postremo judicio olim per Filium Dei peragendo vaticinatos, caussam dedisse Poëtis, cur fingerent filium Jovis vel Minoëm, vel Rhadamanthyn, vel Æacum, qui & mortalis fuisset & justus, apud inferos judicia exercere. Hæc differit Plato in

Strab. libr. 15. Pallad. de Bragman.

Tertull. Apolog. cap. 47.

Lactant. Instit. lib. 7. c. 20.

Gorgia, aliisque locis; cujus ſententia Chriſtianæ fere conveniens, talis eſt. Homines morti proximi ab hominibus vivis judicabantur Saturni temporibus. De judiciorum illorum perverſitate cum apud Jovem conqueſtus eſſet Pluto, ſic ea emendavit Juppiter; mortuos homines atque nudos, forma, genere, divitiis, aliisque ad corpus pertinentibus ſpoliatos, omnique prorſus auxilio, ſuffragio, & advocatione carentes, ſiſti juſſit coram judicibus, qui & ipſi nudi eſſent & mortui; filiis nimirum Jovis, Æaco ex Europa, qui Europæorum judex eſſet; Rhadamantho ex Aſia, qui Aſianorum; ſummo arbitro Minoë; quibus addunt quidam Triptolemum; ad eos in campum veritatis deduci animas corpore ſolutas à Dæmone, illorum ſtatim ab ortu cuſtodiæ præfecto; ex ejus teſtificatione ferri ſententiam; pias probasque ad dextram mitti in ſuperiorem cæli regionem, pravas & impias ad ſiniſtram in inferiorem locum. Criminum porro & benefactorum disquiſitionem fieri dicebant Græci ex tabulis & membranis Jovis, quæ abierunt in adagium, perinde ut tabulæ Harmoniæ. Harum omnium
Dan. 7.10. origo eſt in libris illis Danieli & Johanni memoratis, ex
Apoc. 20.12. quorum fide dijudicandi ſunt mortui. Suas habuit & Nemeſis tabellas ex eadem origine. Et libros illos rerum ab hominibus geſtarum indices, ab Angelis deſcriptos, norunt exoticæ gentes ad Ortum ſitæ. Nemeſis munus fuit vagari per orbem, hominum geſta cognoſcere, deſcribere, & pro meritis excipere. Saturno autem ſortem Nemeſis deputabant veteres Aſtrologi, ac propterea ab Ægyptiis ſidus Ne-
Animadv. in meſis appellatur, ut alibi notavimus. Huic autem, quod æqui-
Manil. libr. 2. tate fuerit valde commendatus, adſcribitur imum cæli, quæ
p. 33. domus eſt mediæ noctis, ordine quarta, poteſtate præcipue pollens inquirendi in hominum facta, eosque ex virtutibus vel noxis exornandi aut puniendi. Porro Pan ſæpe confun-
Macrob. Sa- ditur cum Saturno, cui adjungitur, & Nemeſi, à Macro-
turn. lib. 1. c. 22. bio; idemque terras noctu fingitur obambulare. Habet & Dæmones humanorum operum inſpectores Stoica Philo-

ſophia,

ſophiæ, Platonicæ ſurculus. Officium id ſideribus delegat Plautus, Arcturumque inducit dicentem ſe lucere quidem in cælo per noctem, de die verò cum cæteris ſtellis terras peragrare, hominum notare & deſcribere mores atque facta, & ad Jovem referre. Manarunt iſta ex *Negotio perambulante in tenebris*, cujus extat in Pſalmis mentio. Platoni ſua ſecta conſenſit, Iamblichus in primis, qui Platonicam Pythagoricamque exponit doctrinam de judicio & purgatione animarum corpore ſolutarum. Inductus enim in ea fuit Plato à Pythagora; cum quo etſi convenit in multis, diſſentit tamen in nonnullis, uti à vetuſtioribus Philoſophis uterque, quemadmodum ſcire licet ex Iamblicho. Pythagoras autem inferna judicia, quidquid contradicat Ovidius, auditoribus ſuis intentabat. Et Hierocles, quem Pythagoricum, an Platonicum, an Stoïcum dicam, dubito, rationem nos monet geſtorum reddituros Dæmonibus bonis, quibus tutela noſtra commiſſa eſt. Injecit obiter aliquid Minutius de his *Dæmonum judiciis*. (Sic enim apud hunc lego, non ut vulgo, *indiciis*; quod tamen ex Apuleio defendi poteſt.) Suſcepta hæc ſunt à Romanis, qui non inferis ſolum, ſed Jovi etiam judicandi tribuerunt officium, ſontes puniendi, præmiis afficiendi bonos, ex librorum teſtimonio, in quos relata ſeorſum habeat horum illorumque nomina. Ne Peruviani quidem neſciverunt illa, aliæque gentes Americanæ. Verum cum ex poſtremo judicio pendeant defunctorum pœnæ & præmia, & quicunque agnoverunt illa, id quoque admiſiſſe neceſſe ſit; agamus de poſtremis illis, unaque opera argumentum utrumque illuſtremus.

Plaut. Rudent. Prolog.
Pſalm. 90. 6.
Iambl. de anima apud Stob. Eclog. Phyſ. libr. 1.
Iamblich. ibid.
Ovid. Metam. lib. 15.
Hierocl. de provid. & fato.
Apul. de Deo Socratis.

CAPUT XXIV.

De pœnis & præmiis.

HOMINUM animas pœnis poſt mortem pro meritis affici vel præmiis, etſi fatebantur ſectæ inter Judæos

celebratiſſimæ Eſſenorum & Phariſæorum, in explicando tamen pœnarum præmiorumque modo multum diſſentiebant. Eſſeni quidem excidii Hieroſolymitani temporibus amœna loca trans Oceanum aſſignabant piis animis; malis contra procelloſa & triſtia, gemitibus & æternis cruciatibus damnata. Phariſæi vero illis facilem tribuebant reditum ad vitam, & migrationem in alia corpora; his vero perpetuam in varias partes jactationem, aut vincula ac ſupplicia æterna. His ſucceſſerunt Thalmudiſtæ, qui & Terram viventium & Gehennam prædicant, ſedes piis impiisque paratas. Mitti omnes ajunt in infernum locum, Duma dictum, hoc eſt, Silentium, ſed non æqua ſorte; probas quippe requiem illic nanciſci, in theſaurum quemdam reconditas, quem Faſciculum viventium appellant; cæteras laborem ac ſupplicium. Thalmudis auctoritatem figmentis ſuis prætexuerunt Rabbini ſequentis ætatis, variaque commenti ſunt acumine ſuo digna, hoc eſt, ineptiſſima. Inferna loca diſtinxerunt in duo conceptacula, ſuperius piis deſtinatum, inferius impiis. Superius alio nomine vocant Portas inferorum, hoc quoque nomine ab Homero celebratas, & Abrahami ſinum, & Theſaurum viventium, & Hortum Edenicum. Inferioris item varia proponunt nomina, varias deſcribunt manſiones, domos, angulos, tabulata, foramina, portas, ſpatia; varia etiam ſupplicia, quibus præficiunt Angelum mortis, Kippod nomine. De his, perinde ac de præmiis, non eadem omnes ſentiunt. Sunt qui voluptatibus corporis, & infernis ignibus ea definiant. Quidam Meſſiæ temporibus aſſignant mercedis perceptionem, quæ non deliciarum ſolum corporearum uſu, ſed bonorum etiam conſortio conſtet; quibus carere ſummum ſit ſupplicium. Rati ſunt alii reditum ad vitam, præmium fore bonorum; pœnam malorum, morte perpetua detineri. Nec defuerunt qui dicerent, non alias fore præter curriculum vitæ hujus pœnas aut præmia. Has variantes ſententias expoſuit Maimonides. Patrum ſuorum doctrinam interpolarunt Judæi novitii. Fere tamen in duas

Homer. Odyſſ. ξ.

abierunt factiones, Maimonidæorum, & Nachmanidæorum. Horum ſententia Chriſtianorum dogmati conſonat in multis. Homines omnes in ſupremo die judicii corpora ſumturos ajunt, & ex ſummi judicis arbitrio vel ad pœnas damnatum iri, vel donatum præmiis. At Maimonidæi varias ponunt ſtationes animæ corpore exemtæ; & piæ quidem felicitatem collocant in Dei cognitione & amore; impiæ in corporis deſiderio, & radiorum divinæ lucis penetrabili fulgore, qui ſummum ipſis incutiat dolorem; ſupplicia hæc vel nullo fine terminatum iri, ſi fuerit ſceleſtiſſima; vel deſitura aliquando, ſi nequitiæ ſuæ probitatis aliquid adjunxerint; hanc atque item piam die extremo corpus ſubituram iterum, quo aliquando tandem relicto, & penitus extrito, ac in pulverem comminuto, ſummæ demum beatitatis compotem fore, quæ in intima & æterna Dei contemplatione poſita ſit. Beatum hoc ævum communi vocabulo Futurum ſeculum appellant. Sed piorum tamen corpora ante hoc tempus reditura ad vitam autumant, adventante nempe Meſſia, futurumque ut inter epulas, aliasque corporis voluptates beatam ducant vitam, ſed morti iterum obnoxiam. Igitur triplicem ſtatuunt animarum conditionem: piarum, vitioſarum, & mediarum. Extiterunt etiam qui iter manſionesque animæ piæ ex hac vita proficiſcentis metarentur. Ab Angelo deduci ajunt in ſpeluncam duplicem Abrahami, illicque offerri Adamo; traductam inde, & purgatam per ignem, mitti in Horti Edenici conceptaculum inferius, illicque aliquantisper moratam exire ad lucem vitæ, & ad Faſciculum viventium aggregari: animas vero nequam detrudi in Gehennam; unde legitimo extracto tempore, pœnisque perſolutis, educantur aliquando in aliud judicium, quo ſtatuatur, an admittendi ſint ad æternam vitam ſupremamque beatitatem, hoc eſt, ad Dei contemplationem, quam Speculum lucens nuncupant. Aſſignant item felicitatis domicilium, quod ſupernam Jeruſalem appellant, & Domum Dei, cujus & ſpatia determinata ſunt à Thalmudiſtis. Porro

Tacit. Histor. libr. 5. c. 5. Diodor. lib. 1. de inferis eadem sentire Judæos & Ægyptios Tacitus affirmat: Diodorus item Græcos & Ægyptios, quorum placita fuse prosequitur & comparat; amboque novisse ait, qui alterutra noverit: præterquam quæ Orpheus Ægyptiorum discipulus, Græcorum magister, ingenio suo interpolavit. Mercurio assignant munus deducendarum animarum vel in nova corpora, si ita res ferat, vel in Amenthem, hoc est, in Orcum, animarum omnium, vel nascentium in corporibus, vel iis excedentium, commune receptaculum: pias illic ajunt cum sui similibus animis felicem ac sempiternam vitam agere, & à vivis hominibus impense coli. Alia vero bonorum præmia, ut & scelestorum pœnas, quas accurate enarrant Græci, ex Ægyptiorum ritibus ac doctrina profluxisse Diodor. libr. 1. Diodorus demonstrat. At recentiores Ægyptii, Mercurium auctorem jactantes, duplicem hominibus adscribunt animam; aliam immissam à summo Deo, aliam à cælo; hanc cæli motibus & fato obnoxiam, cui pateat reditus ad Deos, iisque conjungatur, & vitæ illorum æternæ particeps fiat; illi infra Lunam sedes esse assignatas, eo sublimiores, quo sanctius in vita se gesserit. Beatis quoque domicilia amœnissima ponunt Æthiopes Ethnici. Et insulæ Menuthiadis incolæ Deum suppliciorum & præmiorum arbitrum & ministrum post mortem fore arbitrantur. Varios item gradus in Paradiso & Gehenna statuunt Muhammedani, ad virtutis & nequitiæ mensuram hominibus post mortem assignandos, & sanctioribus quidem sedes solio Dei viciniores, majoremque gloriæ ac dignitatis modum, & omne corporeæ voluptatis genus; improbis vero ignem perpetuum. Addunt & loca quædam media, in quibus animæ purgentur. Horum nonnulli contendunt nondum creatum esse Paradisum, neque Gehennam. Persæ Muhammedani septem Gehennas, totidemque Paradisos à Deo creatos censent initio rerum, & octavum deinde additum. At Guebri conditum primum rentur cælum à Deo, deinde Tartara, ac demum terram: cælum & Tartara variis distincta esse domiciliis, & ab homini-

bus pro rerum gestarum meritis incoli; magnis in cælo affici pios voluptatibus, sed corporeis, Dei consortio frui, nec eum tamen videre: impios torqueri à Dæmonibus, qui appositis illic custodibus ipsi detineantur: aliquando tamen hoc infelici ergastulo solutum iri impios, renovato hoc mundo, & ad summam beatitatem Deique conspectum perventuros. Veterum quoque Brachmanum opinio fuit, præmia & pœnas post obitum hominibus esse pro meritis constitutas. Mortem probis, ac præcipue Philosophis, initium esse sciscunt vitæ melioris & æternæ; abire animas ad Deum, rationem vitæ actæ reddituras; plecti nefarias; probas admitti à Deo, & honoribus affici. Hac opinione imbuti mortem subibant sæpenumero, sperantes se ad immortalitatem abituros. Recentiores vero Brachmanes varia his assuerunt. Persuasum habent animas ex vitiorum virtutumque modo in alia corpora migrare, aliquas etiam fieri Dæmones, & per orbem vagari; quasdam extra mundum cruciari ad præfinitum tempus, antequam alia subeant corpora; nonnullas etiam ad sempiterna supplicia illic damnatas asservari. Locum hunc *Puteum obscurum* appellant; uti Judæi novitii, *Puteum perditionis*, juxta quinquagesimum quintum Psalmum; & Johannes, *Puteum Abyssi*. Similiter aliquas sanctorum animas summa & æterna felicitate in cælo perfrui putant; quasdam in locis cælo proximis corpore indutas, magnas sed non summas percipere voluptates, Deumque illic nonnunquam videre, hinc reverti in mundum, corporibusque inseri, & demum cælo supremo in perpetuum donari; cujus & duas esse mansiones, Dei alteram, alteram deliciis destinatam. Corpora defunctorum fere cremant, ad excoquendas peccati reliquias. Non longe hinc abeunt Siamenses. Cælestem beatitatem & Tartareos ignes in dogmatis habent: at his finem præscribunt. Locum utrumque partiuntur in varias domos. Supremum cælum Deorum, animarumque perfecta sanctitate præditarum esse domicilium; inferiores cæli contignationes ab animis minoris sanctitatis

Psal.55.24.
Apoc.9.1, 2.

insideri. Eadem in cælo evenire existimant ac in terra; cruciatuum ministros esse Dæmones in infernis locis; utrimque dimitti in alia corpora post certum tempus, & ex rerum gestarum meritis suam singulis sortem, suas sedes assignari. Eadem propemodum placuerunt Peguanis: post obitum animas defæcari & mundari, primum cruciatibus, deinde voluptatibus, postmodum crebris migrationibus in varia corpora, ac demum in nihilum redigi prorsusque interire. At Sinæ, & qui Sinarum decretis fere adhæserunt Tunquinenses, Formosenses, & Japonenses, cum in varias sectas dispersi sint, non omnes, at plerique, peccatis & recte factis, suas post mortem pœnas, suam remunerationem in Tartaro, vel in cælo tribui fassi sunt, & à Dæmonibus infligi supplicia. Finem his præstituunt, reditumque animarum in corpora. Purgationem etiam quamdam præmittunt pœnis ac præmiis. Per pontem animas traduci in alium orbem fingunt Formosenses, pias abire in amœnissima loca, noxias è ponte in subjectum amnem sordibus fluentem decidere, atque illic perpetuo volutari. Cujusmodi pontem in Muhammedana quoque Theologia reperias. Græcos à Barbaris Philosophis supplicia, ignesque, qui sontes hominum animas ulciscantur, accepisse scribit Clemens. Vere utique: nihil enim tritius apud illos futura post mortem bonorum felicitate, malorum infortunio. Poëtæ & Philosophi, inquiunt Theophilus, Augustinus, aliique Christiani scriptores, justitiam, judicia, pœnas, & providentiam prædicant, nobisque consentiunt. Quosdam ardentis virtutis merito in cælum evectos fuisse dicunt, Pollucem, Herculem, Ænean, alios; imo & quotquot pro Diis habent. Aliquos inferioris dignitatis in Luna collocant. Cæteris loca inferna assignant; bonis, quorum anima ter orta in cælis, terque probata, justitiæ ac pietatis studiis dedita fuerit, sedem ad fines terræ, quem locum Fortunatas insulas appellant, & Elysium campum, & Turrim Saturni, & Prata Plutonis, & Aëris campos, & Piorum prata, & Campum veritatis, &

Clem. Alexand. Strom. 5.

Theophil. ad Autolyc. lib. 2. August. de civit. Dei, lib. 22. cap. 25.

Adrasteæ regnum; nefarios detrudunt in horribile barathrum, in quo fluvius igneus Pyriphlegethon, ex rapido & igneo fluvio Danielis, ut videtur, confictus, alii item tristes Dan. 7. 10. & inamœni amnes in loco immensæ altitudinis. Cruciatus illic varii, cruciatuumque ministræ Furiæ, atque ipse etiam Hercules; sævissimi præcipue ignes, & vastus horror tenebrarum, expressus ad illas *Tenebras exteriores*, non semel à Matth. 8. 12. & 22. 13. & 25. 30. Christo memoratas. Spes illic omnis scelestis præcisa melioris sortis; omnis metus pejoris beatis. Hinc Juventas Herculi in cælo nupta. Hinc Belidum inexplebile dolium. Hinc irrequietum Sisyphi saxum. Hinc incomprehensibiles Tantali aquæ atque fructus. Hinc insatiabilis Tityi vultur. Hinc æterna illa Thesei sessio. Hinc irremeabiles Inferorum viæ. Hinc ferreæ portæ, & centum vectes ærei. Beatitatis illius vel infelicitatis arbitri sedent judices. Nullis plures conceduntur deliciæ, quam Philosophis, aut qui Eleusiniis mysteriis sunt initiati. In tanta Deorum apud Græcos confingendorum & colendorum, rerumque sacrarum tractandarum licentia, alia aliis placuerunt. Notabile dictum veteris Poëtæ Lyrici, quem laudat Clemens; impiorum animas circa ter- Clem. Alex. Strom. 4. ram volitare sævissimis affectas doloribus; illas piorum in cælo Deum cantibus celebrare. Græcos fere secuti sunt Romani: nisi quod pluribus aperuerunt cælum; bonorumque, doctorum, ac fortium illuc reduxerunt animas, unde fuerant digressæ. Inde receptus ille mos, probos Imperatores inter Deos referendi. Sideribus reduces animas adjunxerunt quidam, ex Pythagoræ doctrina; quidam in Lacteum orbem retulerunt; nonnulli in loca sideribus proxima, in supremam nempe aëris regionem, hoc est, in Elysios campos, quos Campos aëris Virgilius appellat, ex mente Platonis; cum vulgares aut noxias animas circa terram vagari velint, & post diuturnos errores ad felicitatem admitti. Proditum item est à Virgilio, ex Anchisæ persona, animas variis exer- Virgil. Æneid. libr. 6. ceri pœnis, purgandi caussa, priusquam in Elysium mittantur, in quo & labes animo impressæ per mille annos eluun-

tur; ac demum epota Lethes aqua remeare rursus in corpora. Locat idem iter Elysii ad dextram, ad lævam Tartarorum. Animarum purgationem alii quoque ex Romanis defendunt, præcipue Seneca. At Titus Imperator in oratione ad Romanos milites, quam repræsentat Josephus, fortibus viris in prælio interemtis locum spondet inter sidera; ignavis verò morbo intereuntibus, etsi ab eis absterfa sit omnis scelerum macula, subterraneas tenebras & altam oblivionem minatur. Doctrinam hanc à Socrate propositam nemo uberius disseruit, quam Plato, nemo explicatius; etsi non satis constanter. Summa tamen illius hæc fere est: vetustam esse opinionem & à majoribus traditam, proficisci ad inferos mortuorum animas, & inde huc reverti; statim enim ut corpore anima soluta sit, deduci ad inferna judicia à Dæmone, quem nascens fuerit sortita, in divinum quemdam locum, ubi omnium hominum animæ sint judicandæ; nec alio comitatu succinctam venire, quam rerum in vita gestarum; ex quarum meritis vel plecti, vel remunerari; pias animas ad dextram mitti à Judicibus in sublimem cæli locum per hiatum quemdam animabus patentem; impias ad sinistram per alterum hiatum ablegari in loca subterranea; utrisque Dæmonem suum præire; item per alios duos hiatus quasdam animas ascendere de locis terræ infimis, aliquas de cælo descendere; cælestes illas mansiones circumfluere deliciis, felicem cum Diis animas vitam illic degere inter epulas, & pulcherrimarum rerum spectacula; loca hæc ipsum esse Elysium campum, Pratum piorum, Beatorum insulas, Campum veritatis; Philosophos illic Deos fieri, & sedes quasdam occupare, quarum pulchritudinem effari homini non liceat; quod de tertio illo cælo à se lustrato, auditisque illic arcanis, Paulus prædicavit; quippe Deos summa cæli incolere fastigia, unde & cælum, & quæ infra cælum, & quæ extra sunt, contemplentur; sanctasque animas in partem administrationis mundi admittere; supremum vero beatitatis apicem in Dei similitudine esse situm: fontes vero animas

Senec. de consol. ad Marciam, cap. 24.
Joseph. de bell. Jud. libr. 7. cap. 4.
2. Cor. 12. 4.

animas demitti ad Orcum, cujus non aliam proponit deſcriptionem, quam quæ Poëtarum Græcorum carminibus celebratur; graviter illic plecti, ſed inde tum educi poſſe, cum eos exorarint, quos, dum viverent, violaſſent; qui vero horrenda, prorſusque inexpiabilia ſcelera perpetraſſent, quorum in numero ponuntur Tantalus, Siſyphus, & Tityus, corripi à ſævis & igneis hominibus, raptari per tribulos, præcipitari in Tartarum ad æternos cruciatus, nec ullo unquam fine terminandos. Addit ad ſuperiora Socrates in Axiocho ignes æternos, & lampades Furiarum, ex Gobryæ Magi doctrina. Animas, quæ mediam vitam virtutibus & vitiis permixtam traduxerint, vehiculis delatas ad Acheruſiadem paludem deferri narrat Plato, ablui undis, pœnis expurgari, ac demum ergaſtulo hoc ſolutas ex virtutibus ſuis remunerari; quæ corpori nimio plus deditæ fuerint, errare circa ſepulcra, atque illic torqueri: pœnas autem & præmia referri in decuplum, præbentibus operam ſuam Dæmonibus; poſt certa autem, nec omnibus tamen eadem, temporum ſpatia, ad vitam revocari animas, & ex priſtinæ vitæ meritis nova ſubire corpora, vel hominum, vel pecudum, duce eodem Dæmone, per quem prius fuerant à vita ſejunctæ; priusquam vero revertantur in corpora, deduci in Lethæum campum, & Ameletis fluvii aquam epotare, quæ priorum omnium oblivionem inducat: anilia fortaſſe viſum iri iſta, nec iis tamen veriora afferri poſſe. Hæc fere retinuerunt vetuſtiores Platonici, recentiores interpolarunt. Columina Scholæ hujus Plotinus & Iamblichus, cælum hoc à Platone piis propoſitum, mentis cogitatione effingi, non revera extare cenſuerant, auctorem ipſum prætendentes Platonem, & ducem Platonis Orpheum. Quidam purgatione non indigere volunt animas, quæ Diis conjunguntur; nonnulli variis circa cælum anfractibus volutatas purgari; locum ſibi inter Angelos aſſignatum retinere Plutarchus, & Porphyrius, aliique vetuſtiores; negavit Plotinus: fuerunt, qui cum Diis præeſſe voluerunt his inferio-

Stob. Eclog. Phys. libr. 1.

ribus rebus; secus Porphyrius. Hæc in Eclogis Physicis Stobæus complexus est. Quod si Plutarchi placita ex ipsius libris exploremus, definientem eum deprehendemus ex scitis veterum Philosophorum & Poëtarum, omnes animas, sive expertes rationis, sive mente præditas, inter Lunam & terram vagari, pias illic purgari, nefarias puniri ex Adrasteæ decreto, inevitabilis scelerum omnium vindicis; Dæmonem animas sistere in judicium; repelli inemendabiles in tetrum & horrendum barathrum; Dæmonibus ac Furiis tradi in pœnas & cruciatum; reliquas errare, ut dixi, per aërem, pœnasque variis modis luere; & peccatis detersis prata Plutonis penetrare, aëris nempe partem purissimam, ibique receptam cum summo gaudio cælestia speculari; quasdam etiam ad corpora reverti, epota Lethe. Cæterum quamvis Socrati fere attribuat Plato, quæ super hoc argumento disseruit, & in hac sententia revera fuisse Socratem facile credam, ea fere tamen ex Pythagoricorum Scholis depromserat. Scimus enim, cum aliunde, tum maxime ex aureis Lysidis carminibus, eorumque interprete Hierocle, asseverasse Pythagoram, animam in virtutis ac veritatis studiis egregie subactam, cujusmodi illa Philosophorum est, simul atque corpore excessit, allitis ex anteacta vita sordibus expurgari primum, Mercurio duce; evolare deinde in liberum æthérem, in eam videlicet regionem, quæ Lunæ proxime subjacet, quam ipsas esse ait Beatorum insulas, ibique immortalem fieri atque Deum, quantum quidem homini fas est; non natura, sed virtutis exercitatione & progressu; aliorum hominum animas judicio Dæmonum pœnisque esse obnoxias, & ex vitiorum gravitate torqueri in Inferis, Furiarum vinculis constrictas, exin vero redire ad corpora. Sic Pythagoras, sic Pythagorei, sic eorum nobilissimi Empedocles, Epicharmus, & Timæus. Heraclitus vero dixit, in Orcum animas post mortem ferri; hisque vel bona, vel mala parata esse, quæ neque sperent, neque cogitent. Aristoteles Græcorum & Barbarorum opinionem sequi se professus, Deos

collocavit in ſuprema parte cæli, & homines virtutis mercedem à Diis accipere, ac Deos quoque fieri credidit. Nec ſab eo diſceſſit Themiſtius. At Johannes Philoponus, etſi Chriſtianus, & Peripateticus, ab utriſque partibus alienum dogma confinxit: animas nempe, ut perferendis pœnis idoneæ ſint, corpus induere, volutari in ſepulcris, atque ita purgatas ad ſanctas animas, quæ in cælo ſunt, aggregari. Stoici ſedes poſt mortem piis animis aſſignant in locis Lunæ proximis, prope cognata ſidera, quippe inde depromtis, ubi cognoſcant naturam rerum, veritatem perſpiciant, Deoque ſimiles fiant, quæ ſumma felicitas eſt; malos vero dejiciunt in Orcum; at circa terram demergunt eos, qui medium vitæ tenuerunt tramitem, virtutem inter & nequitiam, ubi erudiantur à piorum animis, ſituque excuſſo, & deterſis noxis, ad eas evolare poſſint. Orcum hunc ſuppliciis ſontium paratum Zeno ab illo Poëtarum non diſtinxit; at fabuloſum eſſe putant recentiores Stoici, horrendis tenebris, tetriſque cœni voraginibus noxios damnare contenti. Et vero non una Stoicorum omnium ſuper ea re conſentiensque opinio fuit; nec ſibi ipſe Seneca ſatis conſtat. Plotinus animas ad ſuperiora progreſſas Soli adjungit, vel alteri Planetæ, nonnunquam & ad ſtellatum cælum evehit, quaſdam & ſupra mundi hujus ſenſilis metas. At Arius à Tertulliano laudatus, ſanctis animis domicilium in aëre tribuit. Veterum Platoniſque potiſſimum placita de Elyſio campo probare viſus eſt Celſus Epicureus. Et Salluſtius Cynicus, ducem eumdem ſecutus, virtutis exercitatione probatas animas, corporea labe ſcelerumque contagione per Dæmones abſterſa, Diis adjungi docet, cumque iis mundum regere. Nec aliud ſenſiſſe putem Anaxagoram, cum cælum patriam ſuam appellabat. Porro de juſtitia à Deo conſtituta ad inſpicienda & vindicanda hominum facta, & de pœnis ſontium animarum, tota capita ex variis veterum effatis conſarcinavit Stobæus in Eclogis; quæ qui legerit, operæ non pœnitebit. Nec neſciverunt Hyperborei ſupplicia & mercedem vitio ac

Tertull. de anima c. 54, 55.

virtuti post mortem esse proposita: nam à Gobrya Mago accepisse se disserit Socrates in Axiocho, avum illius missum esse in Delum, secundum Xerxis transitum in Græciam, ibique cognovisse ex æneis tabulis, quas Opis & Hecaërgus attulissent ex Hyperboreis, animas exemtas corporibus torreri ignibus æternis, & pœnis inexplicabilibus cruciari. Non ab hac persuasione alieni fuerunt Americani plerique: non Brasiliani, non Caraibæ, non Hispaniolenses, non Mexicani, non Peruviani, non alii ad Boream siti: Virginienses imprimis, qui homines post mortem pro meritis censent vel frui felicitate cum Diis, vel in immane barathrum, versus Occidentem, ad perpetuos ignes detrudi. Ergo vere proditum est à Sexto Empirico, inesse in omnibus hominibus communem inferorum notitiam.

Sext.Emp.adv. Math. lib.7.

Epilogus libri secundi.

Sed modus tandem esto comparandorum dogmatum Christianorum cum Ethnicis. Qui locus ita tractatus est à me, ut jam nulla satis obduruisse videatur pertinacia, quin ultro fateatur, quod initio proposui, nihil adeo novum, adeo alienum à receptis opinionibus continere dogmata Christi, cui non Ethnicorum plurimorum, ac eorum præcipue, qui floruerunt ingenii & eruditionis laude, dogmata consentiant. Longe porro facilius est hoc ipsum demonstrare de præceptis Christianæ legis. Verum sit illa, ni grave est, crastini diei tractatio. Ingravescit enim æstus, mihique requie opus est; ac, ni fallor, item tibi, optime Hameli. Quæ cum dixissem, ille assensus est.

ALNETANARUM QUÆSTIONUM LIBER TERTIUS.

PRÆCEPTORUM CHRISTIANORUM ET ETHNICORUM AD VITAM PIE RECTEQUE INSTITUENDAM PERTINENTIUM COMPARATIO.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Libri argumentum.* III. *Ejusdem partitio.*

I. CUM ſapientiſſimis magiſtris uſus eſſem ab adoleſcentia, atque ita ab iis accepiſſem, nullum nobiliorem utilioremve bonarum literarum eſſe fructum, quam cognitionem veritatis, per quam itur ad ultimum bonorum; tam altis id in animo meo defixum eſt radicibus, ut non alio deinceps aſſiduæ & diuturnæ ſtudiorum meorum contentionis propoſito fini, curam illuc omnem induſtriamque conferrem. Quoniam autem ſic eram ab iiſdem præceptoribus, & jam ante à parentibus inſtitutus, ut certo perſuaſum haberem, Deum veritatis omnis fontem eſſe, ipſamque adeo primam veritatem, in eoque poſitum eſſe finem omnium bonorum, & ſupremam hominis beatitatem; optimum factu exiſtimavi, ſi verita- *Exordium.*

tem hanc, quam institutione jam ac Fide præceperam, meditatione quoque & Ratione consequerer: ut consentiente gemino hoc veritatis adipiscendæ instrumento, Fide & Ratione, bonum hoc, quo præstantius nullum est, summæ veritatis notitiam, proprium certumque habere possem. Nam qui in veri possessionem, Fidei unius ductu & auspiciis, non adhibita Rationis ope venissent, quamvis stabilem eam haberent ac perennem, magno tamen illos præsidio, hanc ornamento carere censebam. Cum præsertim jubeant nos literæ sacræ, *paratos esse semper ad satisfactionem omnipos centi nos Rationem de ea, quæ in nobis est, spe:* & Episcopum velit Paulus *amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.* Quamobrem ad meam aliorumque utilitatem semper Rationem Fidei studebam adjungere; & quidquid in exoticis disciplinis Christi doctrinæ consentaneum reperire poteram, colligebam studiose, ad eamque referebam. Ac luculentum, ni fallor, operæ hujus edidimus specimen in Demonstratione nostra Evangelica; in qua larvam ita detraximus priscæ Mythologiæ, ut nihil aliud esse, quam meram sacræ Historiæ adumbrationem, nemini jam non constare possit: si modo eos excipias, vel qui antiquæ hujus eruditionis sunt expertes; vel qui non alio modo res Theologicas tractari volunt, quam qui in Scholis receptus est; vel qui obliquis oculis aliena omnia limare solent. Nec apud Fabularum solum architectos, sed apud reliquos etiam profanæ doctrinæ ac graviorum quoque disciplinarum antistites, cælestis illius veritatis stricturas quasdam & igniculos mihi videbar agnoscere, quibus ad fontem ipsum veritatis inquirendum vehementer accendebar. In id præterea cum decora ætatum omnium gentiumque ingenia viderem incubuisse; parumque ad hanc diem mentis humanæ vires, & quid Ratione percipi possit explorassem; subibat identidem dubitatio, annon quod per Fidem sine Ratione cognoveram, id per Rationem sine Fide cognosci posset. Verum post annorum multorum meditatio-

1.Petr.3.15.

Tit.1.9.

nes & ſtudia, nubes captare me demum ſenſi, fruſtraque à me, item & ab aliis, ad claram & perfectam & numeris omnibus abſolutam veritatis comprehenſionem, Rationem ſolam adhiberi. Hoc tantummodo per eam viſus ſum intelligere, veritatem eſſe quampiam in profundo latentem, diligenti cæteroquin inveſtigatione dignam; quippe aliquam eſſe viam, per quam ad eam recta & ſine ullo erroris metu iri poſſit; viam autem hanc non eſſe Rationem, cujus obſcuros eſſe aditus, progreſſus lubricos, exitus incertos & ancipites, Ratio ipſa pro captu ſuo ſuadeat; ac denique ludere operam, quisquis alia ad veritatem via, quam Fide graſſetur. Inde adeo Rationis opem, ut ad percipiendam veritatem, ſic ad res, quæ pertinent ad Fidem, cognoſcendas, vel etiam confirmandas, inutilem eſſe rebar. Quoad ſpretam & deſpectam jacere ſe velut indignata Ratio, nonnulla cœpit inſuſurrare, quibus apud incautum auctoritas Fidei infringi potuiſſet: nempe, per Rationem nos homines eſſe; quicunque eam aſpernarentur, humanitatem prope exuere; ejus eſſe fructum, perceptionem veritatis; eſſe eam lumen animi; micare in tenebris, ſi quis extincta ea ad veritatem contenderet. His cum valde permoverer, nec niſi compoſito hoc diſſidio in Fide acquieſcere me poſſe putarem, operæ pretium duxi, poſthabitis omnibus, in eo elaborare, ut Rationem & Fidem, ſi qua poſſem, adducerem in concordiam; id ſi feciſſem, futurum ratus, ut ſumma deinceps fruerer animi tranquillitate, parta per ſubnixam Ratione Fidem, quæ primæ veritatis reſeraſſet aditus; unde porro ſalus æterna pendet, & ſuprema illa beatitas, ad quam bonorum omnium ſumma refertur, quæque eſt Philoſophiæ totius finis ultimus. Cum in eo itaque ſtudium omne meum diligentiamque ponerem, uberius extitit, quam ſperaveram, operæ meæ pretium: quas enim inexplicabili diſſenſione putaveram diſſidere inter ſe, Rationem atque Fidem, re diligentius explorata, æquis conditionibus in gratiam reconciliari poſſe intellexi. Conſenſionis illius argumenta & conditiones aperui

libro primo harumce quæstionum; altero dogmatum Christianorum & Ethnicorum habita est à me comparatio.

Libri argumentum.

II. Nunc postulat institutus ordo disputationis, ut quod in Dogmatum expositione factum est, idem quoque fiat in explicandis Præceptis ad vitam pie recteque ducendam propositis. Quamobrem referre pergam ea, quæ acta sunt à me in Alnetano cum Hamelio. Nam cum is exiisset lectulo sub auroram, uti mos est studiosorum, venit ad me in cubiculum, & somno etiamnum languentem offendit. Tum exprobrata segnitie, dum vestes sumerem, ivit in templum, quo statim ego quoque me contuli; & post datam piæ precationi operam, hominem in pratulum sylvæ proximum deduxi, ubi ad profluentis aquæ rivum altissimis arboribus protecti jacuimus. Tum Hamelius: Tertius hic est, inquit, dies rusticationis nostræ, qui tertio item colloquiorum nostrorum argumento destinatus est, comparandis nempe vitæ agendæ præceptis, quæ à Christianis, & quæ ab Ethnicis tradita sunt. Tibi nunc exornanda quoque hæc Sparta est: nam quid utilius, vel jucundius, in hoc præsertim otio? Parebo, inquam, & exequar quæ supersunt, cum jam nec liceat pedem referre. Et ineptum porro foret, provinciam re integra susceptam, eadem jam affecta deserere.

Ejusdem partitio.

III. Res absolvi poterit commode, si trifariam partiemur disputationem hanc; eaque primum tractemus officia vitæ humanæ, quæ pertinent ad Dei cultum; tum quæ sibi ipse præstare debet homo; tum quæ cæteris hominibus. Non alius enim est officiorum humanæ vitæ finis, quam vel Deus, vel auctor ipse actionis, vel ex humano genere quispiam, ipsumve humanum genus. Quod plane consonat effato Christi, hanc esse Legis & Prophetiarum summam, Deum diligere præ rebus cæteris, nobisque adeo ipsis; reliquos homines tanquam nos ipsos. Quæ pertinent ad Deum, vel posita sunt in eo credendo, vel in præmiis ab eo expectandis, vel in eo diligendo. Hinc tres illæ nobiles virtutes, quæ theologicæ dicuntur, Fides, Spes, Charitas. Ad Spei tractationem pertinet & illa timoris Dei,

& bea-

& beatitudinis hominis. In Charitate divina, ſive amore Dei, continetur Religio: cujus opera, vel interna ſunt, ut devotio & oratio; vel externa, ut adoratio, ſacrificia, decimarum perſolutio, vota, juramenta, Dei laudatio; & quæ his contraria ſunt, ſuperſtitio, cultus idolorum, & ſacrilegia. Charitati item divinæ repugnat peccatum, quod eſt divinæ legis violatio: quo pertinet quæſtio de lege divina, divinisque ad legis obſequium auxiliis: quæ poſtrema pars ſupra à nobis explicata eſt. Jam officia hominis erga ſeipſum, vel referuntur ad animum, vel ad corpus. Quæ ad animum, hæc præcipue commendat Chriſtus, demiſſiſſime de ſe ſentire, hominum exiſtimationem & gloriam aſpernari, nullius culpæ ſibi conſcium eſſe, ac propterea diligenter in ſe inquirere. Quæ ad corpus, hæc ſanciuntur lege Chriſti, fuga voluptatum; & divitiarum, quæ voluptatis miniſtræ ſunt, contemtio; item ſpontanea dolorum perpeſſio. Utraque autem officia complectitur generale illud, nos nobis ipſis debere eſſe deſpicatui, & velut perpetuum nobiſcum bellum eſſe gerendum. Officia denique erga alios homines ad hoc referuntur præceptum Chriſti, Diligendos eſſe eos perinde ut nosmetipſos à nobis. Unde ſequitur, neutiquam lædendos eos eſſe, non cogitatione, non verbis, non factis; ſed triplici hoc modo ipſis eſſe benefaciendum, & quibuscunque rebus poterimus commodandum. Minime vero hic expectes à me, optime vir, accuratam capitum ſingulorum tractationem; quod initio diſputationis hujus te monui; imo, ne multorum quidem. Magna enim illorum pars; ac ea præſertim, quæ ſpectat ad informationem morum; tam conſtante & nusquam diſcrepante hominum omnium conſenſu admiſſa ſunt, ut in iis probandis ſuperflua omnis futura ſit opera: velut neminem eſſe lædendum, quamplurimis benefaciendum, ſuccurrendum miſeris, parentes honorandos, candorem retinendum, ſectandam manſuetudinem, plurimaque hujusmodi, quæ non tam ex libris, quam ex communi vitæ uſu, naturæque ipſius ſuaſu cognoſcuntur.

Ea igitur ſeponemus nobis ad diſſerendum, quæ ab hominum moribus, pervulgatisque ſententiis videntur recedere.

CAPUT I.

Comparantur inter ſe Chriſtianorum & Ethnicorum præcepta, ad vitam pie recteque inſtituendam pertinentia.

De Fide.

AGENDUM primo de Fide, quæ Religionis Chriſtianæ fundamentum eſt, quamque & à nobis exigit Chriſtus, & Apoſtoli exigunt,& olim exigebant Prophetæ, cum dicerent, minime à nobis perceptum iri res ſacras, niſi prævia Fide. Hoc autem morigeri animi obſequium cum contumelioſis ſimplicitatis, credulitatis, & vecordiæ nominibus traducerent Ethnici; egregiis ſcriptionibus propugnatum eſt à ſanctis Eccleſiæ Patribus, cum probarent, in rebus prope omnibus neceſſariam eſſe Fidem; fide mutua conſtare generis humani ſocietatem, nullasque ſine fide artes aut diſciplinas capeſſi poſſe; imo, & ipſos Fidei Chriſtianæ irriſores Philoſophos in fide ponere ſectarum ſuarum fundamenta, fideique utilitatem commendare. Hoc quoque nos paucis pro inſtituti ratione oſtendemus: initio ducto à Pythagora, cujus prima ea erat ſanctio, ut in ſua auctoritate acquieſcerent diſcipuli, docilemque præceptis ſuis animum, ſine ulla dubitatione, inquiſitione, aut contradictione, per quinque annos præberent.Fidem autem ſibi præcipue volebat adhiberi in iis, quæ pertinerent ad Deos; nec repudiari narrationes miraculorum, prodigialiumque rerum, quæ à Diis viderentur proficiſci; quippe Deorum infinitam eſſe potentiam. Stolidi ergo habebantur

à Pythagoricis, non qui rebus hujusmodi tribuebant fidem, ſed qui id facere recuſabant. Nec levem ſententiis ſuis adjungi volebant, ſed certam & conſtantem, quaſi non ab homine aliquo, ſed à Deo ipſo eſſent profectæ. Hinc Zaleuci, qui fuit auditor Pythagoræ, prima lex, credendos eſſe Deos, & mundum Deorum eſſe opificium. Anaxagoræ diſcipulus Euripides lege dixit credi Deos. Sæpius etiam quam Pythagorei, clariusque Fidei dignitatem & neceſſitatem adſtruit Plato; cumque ad leges rerum ſacrarum & civilium ferendas ſe accingeret, legum omnium, quibus utebantur Lacedæmonii & Cretenſes, utiliſſimam eſſe dixit & præſtantiſſimam hanc, ne in illas, bonæne an malæ ſint, audeant juvenes inquirere, ſed pronis admittant animis, iisque ultro obtemperent. Atque id ſecutus eſt deinde Neratius Juriſconſultus; alioqui futurum dixit, ut multa ex his, quæ certa ſunt, ſubvertantur. Quod & in ſuos Pandectas retulit Tribonianus. Socrates apud eumdem Platonem in Gorgia, ſe res ait de inferis vulgo jactari ſolitas, ex auditu tantum credere. Fatentem quoque inducit Timæum, ſupra captum eſſe humanæ naturæ ortum Dæmonum cognoſcere; fidem itaque adhibendam priſcis hominibus, qui Deorum ſoboles fuerunt, ſuosque generatores noverunt; nec ab iis poſtulandas eſſe rationes, aut argumenta, ſed veteri mori legique parendum. Hæc confirmat & dilatat Chalcidius, libri hujus interpres: *Plato*, inquit, *oſtendit oportere credulitatem omnes doctrinas præcedere; maxime cum non quorumlibet, ſed magnorum & prope divinorum virorum ſit aſſertio.* Admitti quoque vult Plato ea, quæ de hominibus olim terra enatis narrantur ex auctoritate priſcorum hominum, qui temporibus illis fuerunt propiores. Fidem item tribui jubet priſcis ſermonibus, atque item legum latoribus, in iis, quæ de animis mortuorum feruntur, vim quamdam retinentibus, & rerum humanarum curam gerentibus. A Platone ſua cohors non diſceſſit. Porphyrius ad Anebonem de Diis & Dæmonibus ſcripturus, eſſe eos ponit, nullo allato argumento,

Euripid. Hecub. v. 800.

Plato de legib. libr. I.

L. 21. D. de Legib.

Plato de Legib. libr. II.

tanquam rem quæ credi debeat, non probari; credique hoc ait à Græcis ex ſola conjectura. Subjungit deinde, eos, qui Dei conſuetudine fruuntur, de bono non diſputare. Iamblichus, quaſi Chriſtianum agens, orationibus ad Deos fuſis foveri ait Fidem, Spem, & Amorem divinum. Cotta Academicus, apud Tullium, ſibi auctoritate majorum perſuaſum eſſe profitetur, eſſe Deos; rationes vero, quibus id Stoici probant, minime ſe admittere. At Ariſtoteles & Fide utendum eſſe docet in Philoſophia, & in communi vita, & ea ſæpe utitur. Fidem appellat normam ſcientiæ; hanc neceſſariam eſſe pronuntiat ad percipiendam ſcientiam; credendum eſſe majoribus, & vetuſtati, quam & ſæpe citat in teſtimonium; nec in omnibus requirendas eſſe demonſtrationes. Chriſtianæ quoque doctrinæ manifeſta deprehendas veſtigia in Simplicio, cum ex Platonis & Ariſtotelis auctoritate demonſtrat, à cognitione rerum naturalium perveniri ad divinæ naturæ notitiam, quæ nos in admirationem rapit; unde oritur conjunctio cum Deo, Fides, & Spes. Memoratur illud Philetæ Coi, qui ſuppar fuit Ariſtoteli, Deum credendum eſſe & colendum, non quærendum. Nulli vero inter Philoſophos tam creduli fuerunt ac Stoici; non majorum ſolum, non magiſtrorum retinuerunt opiniones nullis argumentis ſuffultas, ſed vulgi etiam rumuſculos & anicularum nænias videntur captaſſe, ex iisque pependiſſe. Projectam hanc animi ad quidlibet credendum ſupinitatem reprobat nonnunquam Seneca, & intra legitimos fines revocat. Præclara ſunt hæc ejus effata: ***Primus eſt Deorum cultus, Deos credere.*** Item, ***Deum colit, qui novit.*** Præclarius & iſtud, quo Fides & Spes adſtruuntur: ***Duæ res plurimum animo dant roboris, Fides veri, & fiducia. Nam & creditur; & cum creditum eſt, magnos animos ſpiritus concipit, & fiducia impletur.*** Cum Fidei dignitatem prædicaret Arnobius, Epicteti prætexuit auctoritatem, quem dixiſſe refert Arrianus; *aliquid ſine ratione eſſe faciendum.* Quænam Romanorum de Fide communis fuerit ſententia, indicat Tacitus,

Iambl. de myſt. Ægypt. ſect. 5. cap. 26.

Cicer. de Nat. Deor. libr. 3.

Simpl. in Ariſtot. de phyſ. auſcult. libr. 1.

Seneca de vit. beat. cap. 1.

Id. Epiſt. 95.

Id. Epiſt. 94.

Arnob. libr. 2.

cum ait, *sanctius iis reverentiusque esse visum de actis Deorum credere, quam scire.* At non Fidem hanc, sed eam, quam sibi in rebus gerendis tribuunt homines & præstant, quæque vulgo appellatur *fidelitas*, in Capitolio Romani consecrarunt. Quo in pretio fuerit apud Ægyptios Fides, intelligitur ex elogio, quod in nobilium virorum funere palam recitare solebant, in quo primæ virtutis ponebatur loco, Deos à parentibus indicatos coluisse. Cujus elogii specimen reperitur apud Porphyrium. Lex Muhammedanorum jubet in rebus divinis, & ad religionem pertinentibus vulgatam teneri Fidem, nec de iis quæstionem moveri. Et Arabes Philosophos multa scias admittere, probata opinionibus, non asserta argumentis. Priscorum Persarum Pontifici commendabatur præcipue Fides, & Dei fiducia. Brachmanibus suis summam tribuunt Indi Ethnici fidem. Præceptorum, quæ discipulis suis Xacam testamento reliquisse Tunquinenses ferunt, primum hoc est ac præcipuum, rerum à se scriptis traditarum nulli omnino fidem derogare. Eadem est apud Sinas Confutii dictorum auctoritas. Iidem & receptas à majoribus opiniones & consuetudines proni amplectuntur.

Tacit. de morib. Germ. c. 34.

Porphyr. de abstin. ab animat. libr. 4. §. 10.

CAPUT II.

De Beatitudine.

SPES in Deos collocandas esse, bona ab iis expectanda, & in vita, & post mortem; metuendos eosdem ac summe colendos, Philosophorum prope omnium constans opinio est. Etiam qui alia tradere visi sunt, etsi discrepabant verbis, re tamen consentiebant. His igitur prætermissis ad vexatissimam accedemus quæstionem, quæ est de beatitudine hominis, ad quam spes ejus tendit. Duplex autem

ſpectari poteſt beatitudo hominis, pro duplici ejus ſtatu; & cum mortalis hujus vitæ fruitur uſu, & cum ex ea exceſſit. Prior tractatio infinitis Philoſophorum veterum ac recentiorum diſputationibus fuit pervagata, cum fines bonorum & malorum quærerent: ac eorum maxima pars ſummum bonum in affectatione vel ſimilitudine Dei poſuit, hoc eſt, in virtute. Nos ab hac quæſtione abſtinebimus, niſi ſi quando veterum adducemus nonnullos, qui felicitatem vitæ hujus à futura beatitudine vel non diſtinxerunt ſatis, vel utramque quaſi connexam diſputando complexi ſunt. De beatitudine, quatenus virtutis merces hominibus poſt mortem propoſita eſt, jam ſupra generatim egimus, cum diſputaremus de pœnis & præmiis. Nunc videndum, in quo potiſſimum ſitam eam eſſe voluerint Philoſophi, eaque tantum afferemus, quæ Chriſtianæ doctrinæ ſunt conſentanea. Geminus autem Theologis beatitudinis illius futuræ & æternæ eſt intellectus: vel enim res ſignificatur, quam cum adeptus fuerit homo, beatus efficitur; quæ beatitudo appellatur in Scholis *objectiva;* vel ipſa rei hujus poſſeſſio, quæ dicitur beatitudo *formalis.* Priorem hanc beatitudinem in Deo ſolo poſitam volunt; alteram hanc in viſione Dei, ex qua naſcitur Dei amor; & ex viſione, eique adjuncto amore, gaudium. Nunc probandum nobis eſt, placuiſſe idem viris magnis, ſolum rationis ſuæ ductum ſequentibus, nec vera Dei diſciplina ac religione imbutis. Et jam ſupra quidem oſtendimus, Maimoniden, ejusque ſequaces, ſummum collocaſſe bonum in intima & æterna Dei contemplatione, quam Speculum lucens appellant. Sic & Pythagoras, qui per virtutem & rerum terrenarum contemtum ad Deum nos docuit reverti, Deum cognoſcere & contemplari; per eamque cognitionem non ſolum beatitatis perfectæ compotes nos effici, ſed & Deo ſimiles, atque etiam Deos, quantum per humanæ naturæ conditionem licet. Hinc vulgatum illud ejus ac laudatum dogma, Deum ſequere: quod & Hippodamus Thurius, & cæteri Pythagorei decantare ſolebant. Doctri-

nam hanc acute explicat Timæus apud Platonem, nobilis Pythagoricarum ſententiarum magiſter. Hierocles quoque Aureorum carminum interpres, quæ Pythagoræ dicta ſunt; item Iamblichus eadem exponens carmina, & ex Pythagoræ ac Archytæ effatis Philoſophiæ laudans præſtantiam, ad eamque homines adhortans. Iambl. Protrept. cap. 3, 4. & 5. Hæc autem & retinuit Plato, & in libris conſignavit ſuis, & ſic apud familiares explicare ſolitum fuiſſe tradit Alcinous: bonum hominis in ſcientia primi boni eſſe ſitum; primum autem bonum eſſe Deum; Alcin. Iſagog. ad doctr. Platon. cap. 27. ab eoque, omnis boni fonte, reliqua dici bona, prout inde aliquid ſit in ea derivatum; per affectationem autem virtutis, & deſpicientiam rerum humanarum, Deique cognitionem, Deo nos ſimiles effici; & ex ea ſimilitudine oriri beatitatem, quæ non in terrenis & caducis, ſed in divinis bonis & æternis poſita ſit; eaque tum demum frui animos piorum hominum, cum corpore ſoluti redierint ad Deum; tum vero vehementer amaturos eos contemplationem illam Dei, ac Deos tandem futuros: vere itaque dici, virtutem ſufficere ad beatitatem, Deumque eſſe ſequendum, ac Deo obſequendum. Hæc ſparſa in ſcriptis Platonis reperies, & fere ex perſona Socratis prodita, ut idem ipſi viſum eſſe ſcias. Quamobrem & alter ejus diſcipulus, Euclides Megareus, unicum eſſe bonum putavit, quod & ſimile ſit, & idem, & ſemper; Deum nempe, qui immutabilis eſt, diverſis licet nominibus appellari ſolitum. Quod conſonat pronuntiato huic Chriſti: *Unus eſt bonus, Deus.* Matth. 19. 17. Platonem ſectatur ſuum agmen: & Plutarchus quidem, quem & Platonicum & Peripateticum jure poſſis appellare, Geometriam Plutarch. Sympoſ. lib. 8. cap. 2. hoc nomine commendat, quod animum diſtrahat à ſenſibus, & ad naturam convertat æternam, cujus contemplatio finis eſt Philoſophiæ. Maximus Tyrius piorum animos corpore Maxim. Tyr. Diſſert. 28. exemtos in cælum recipi ait, frui Deorum conſortio, & veritatem ipſam cernere. Beatitatem in ſola mente ſapientiæ compote locat Plotinus, ſummum bonum peti jubet ex Deo, Plotin. Enn. 1. libr. 4. c. 12. & 16. & libr. 5. conandumque, ut vitam ejus vivamus, eique ſimiles ſimus.

Porphyr. de abstin. ab animat. libr. 2. §. 3. & 43.

Nec inde abludit Porphyrius; veram quippe beatitatem ponit in sapientia; sapientiam autem esse decernit, boni, Dei scilicet, & eorum, quæ vere sunt, cognitionem: ad Deum igitur converti nos debere, in eoque imitando, & nobis ipsis cognoscendis esse elaborandum. Inter Philosophos itaque eos magni facit præ cæteris, qui felicitatem suam ex Deo, Deique contemplatione & imitatione, aptam esse putant. Nec ab his discrepat Iamblichus; hominis quippe felicitatem constituit in sui ipsius, Deique cognitione, & intima cum eo conjunctione, per quam acquiritur visio Dei, quæ culmen est felicitatis. Proclus denique Platonicam edisserens Philosophiam, sanctas ait animas subjunctas summo cælo, ejusque motu raptas, contemplari Deum domicilium illic habentem. Cynicorum sententiam ex Sallustio cognoscimus: animos ille ait post vitam pie actam omni corpore expurgatos Diis adjungi, & in societatem administrationis mundi cum illis venire. Stoici, perinde ut Pythagorei, finem hominis esse dixerunt, Sequi Deum; ortum eum esse ad mundum, qui Deus est, contemplandum & imitandum; ex cognitione quippe Dei oriri pietatem, reliquasque virtutes, unde vita beata existit, par & similis Deorum, dum corpori animus conjunctus est; solutum vero corpore ferri in loca Lunæ contermina, prope cognata sidera; illic cernere veritatem, & Deo similes factos summa felicitate frui. Beatitatem Deorum in contemplatione posuit Aristoteles; hominum quoque, quo propius contemplationem Deorum imitarentur; sapientis autem proprium id esse, Deos imitari, propptereaque sapientem esse beatum, & præmium virtutis à Diis referre, ac Deum denique fieri. Qui Deum colat, præclaras eum habere spes ad salutem sciscit Philemon Comicus apud Theophilum. Jam Ciceronis inter Romanos eximium illud est, quod refert Lactantius: *Cicero,* inquit, *in Tusculanis, quamvis dubitanter, tamen sensit, summum homini bonum nonnisi post mortem contingere. Fidenti animo, inquit, si ita res feret, gradietur ad mortem, in qua aut summum*

Iambl. de myst. Ægypt. Sect. 10. cap. 1, 5, 8. Protrept. cap. 3. & libr. ad Sopatr. de virtutib. apud Stobæum Serm. 101. de felicitat. Procl. Theolog. Platon. libr. 4. cap. 4, & 5. Salluft. de Diis & mundo c. 21.

Aristotel. Moral. Nicomach. libr. 10. cap. 8. & Eudem. libr. 6. cap. 1.

Theophil. ad Autolyc. libr. 3. Lactant. libr. 7. cap. 10.

ſummum bonum, aut nullum malum eſſe cognovimus. Chriſtiano vero homine prorſus dignum eſt hoc Manilii dictum: Manil. libr. 4.

Quid cælo dabimus? quantum eſt quo veneat omne?
Impendendus homo eſt, Deus eſſe ut poſſit in ipſo.

Ac ſi diceret, cælo affectandam eſſe viam, quippe tum nos adepturos Deum, quod ſummum bonum eſt; ac propterea in eo conſequendo omnia ſua, ſeque adeo ipſum debere hominem impendere. Viæ Beatorum primos monſtratores fuiſſe Ægyptios declaravit oraculum Apollinis, quod apud Euſebium refert Porphyrius. Tum ſubjicit, plurimas quoque vias Beatorum noviſſe Phœnices, Aſſyrios, Lydos, & Ebræos. Viam autem Beatorum eam eſſe ait, quæ ducit ad Deos, ut ſciamus felicitatem hominibus inter Deos eſſe repoſitam: ſcabram autem eſſe & ſalebroſam; quo ſatis innuit, viam hanc eſſe exercitationem virtutis, quæ difficilis oppido eſt & aſpera. Doctrinam Ægyptiorum de felicitate fuſe & enucleate expoſuit Iamblichus in libro de myſteriis, quem ſupra laudavimus. Quidquid autem illic diſſerit, non ex ſua diſſerit, ſed ex Abammonis Ægyptii perſona. Quod cum alibi ex ſua ipſius perſona proferat, atque id cum Pythagorica ac Platonica ſententia congruat, manifeſtum eſt, doctrinam illam ab Ægyptiis manaſſe; vel ab Ebræis potius, à quibus magnam rerum ſacrarum notitiam Ægyptii ſumſerunt. Muhammedani, craſſi atque rudes, etſi corporeis fere voluptatibus felicitatem metiuntur, perceptum tamen eas iri putant prope ſolium Dei, in magno gloriæ ac dignitatis ſplendore. Tertia inter Theologicas virtutes ſequitur Charitas, ſive amor Dei. In quo cum Chriſtianis gentes prope omnes, omnes ſectæ, omnes ætates conſentiunt; ut vix quemquam reperias, qui amandum eſſe Deum negaverit. Amoris autem comes eſt timor: nam quem amamus, eumdem reveremur, cavemusque diligenter, ne admittamus quicquam, quo ei moleſti ſimus, & in odium ejus incurramus. Nec ſatis in eo videtur conſtare ſententia Stoicorum, qui Deos timeri nolebant, quod nihil ab iis,

Porphyr. lib. 1. de oracul. Philoſoph. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 10.

nisi salutare, posset in nos provenire; nec id ametur, quod metuitur: cum è contrario id metuatur, quod amatur, gravissimaque omnis sit ejus offensio, ac Dei præsertim, quam & sæpe damna dum vivimus, & dira post obitum supplicia consequantur. Amorem & timorem sequitur obedientia; item religio, per quam cultum erga Deum pietatemque vel internis animi actibus & affectibus, vel cerimoniis quibusdam externis significamus. Nulla autem prope natio, nullum tempus religione caruit, ut quasi humanitatis pars aliqua videatur esse Religio. Etsi enim memorantur aliquæ gentes, quæ omni religione, omnique Deorum cultu carere dicuntur; tamen neque de eo satis constat, & sæpe id falso creditum fuisse, commercio deinde & lapsu temporis compertum est; & gentium illarum, si quæ sunt, tam immanis est feritas, ut vix homines haberi possint. Prætereo internos illos actus Religionis, devotionem & orationem; & externos, adorationem, vota, laudationem. Sacrificia quoque non attingam, quibus homo beneficiorum Dei memoriam recolens auctorem agnoscit palam, & bonorum acceptorum partem grato animo refundit. Magna quippe fuit in eo populorum omnium conspiratio, multisque & amplis voluminibus celebrata.

CAPUT III.

De Decimis.

AGAM hic tantum de Decimis, quæ pars sunt remunerationis hujus, quam Deo rependimus; quippe quarum usus minus est pervulgatus. Vetustus is quidem fuit apud Athenienses, qui decimam patrimonii partem regibus dabant in publica sacrificia, publicosque sumtus. Has cum exegisset Pisistratus, filii ejus populo gratifi-

cantes ad vicesimam partem redegerunt. Ex manubiis decimas Apollini, Dianæ, Marti, & Priapo; ex publicatis damnatorum bonis Minervæ iidem tribuebant. Decimarum autem Diis consecratarum decima pars Prytanibus cedebat. Apud Argivos etiam prædæ decima ad Deos pertinebat. Transiit porro ex Græcia mos idem in Italiam. Decimas manubiarum Apollini Delphico voverunt Crotoniatæ, si Locrenses bello vicissent. Locrenses contra voverunt nonas; & hostes ut voto, sic bello superarunt. Liparæi decimas spoliorum, quæ à Tyrrhenis retulerant, Delphos miserunt. Est apud Dionysium Halicarnasseum, & scriptorem libelli De origine gentis Romanæ, Herculem ex Hispania reducem, cum in Italiam venisset, decimam prædæ bello partæ in sacrificia Deorum consecrasse, receptisque bobus, quæ furto abactæ fuerant, decimam pecoris partem apud Aram maximam Diis profanasse, cum ante Regibus decimas fructuum gens illa præstaret; atque inde traductum morem, ut Herculi decima pars profanaretur. Etruscos fuisse reges illos discimus ex Plutarcho. Pelasgi quoque, Græca gens, delati in Italiam, & maris tenentes imperium, magnificas præ cæteris gentibus Decimas Delphos mittebant; & deinde inter Aborigines recepti, idem facere pergebant, oraculi Dodonæi monitu. Cumque aliquando sterilitate laborarent, fructuum suorum Decimas Jovi, Apollini, & Cabiris voverunt; & voti compotes facti, Diis fraudatis, in magnas calamitates inciderunt. Sive ergo ab Hercule, sive à Pelasgis, sive ab incolis magnæ Græciæ, venit ille ritus ad Romanos, apud quos decima quæque Diis offerebantur; ac Herculi præcipue, cui divites plerique bonorum suorum Decimam consecrabant. Sed longius etiam repetenda est origo moris hujus, à Tyriis nempe & Carthaginensibus, qui ab Ebræis eum videntur accepisse. Solenne quidem erat Carthaginensibus primitias ac Decimas frugum suarum quotannis Tyrum ad Herculem mittere. Præstabant idem officium Arabes Deo suo Sabi ex Decimis, quas ex thure capiebant Sacer-

Dion. Halic. libr. 1.

Plutarchus. Quæst. Rom.

dotes, antequam venum proſtaret, unde impenſæ publicæ tolerarentur. Pontifici ſuo decimas bonorum ſuorum contribuunt hodieque Perſæ, cultores ignis, quas pro arbitrio neceſſariis uſibus impendat. Sancitum id ajunt lege Zoroaſtris, hoc eſt, ſi recte conjecimus in Demonſtratione noſtra Evangelica, lege Moſis. Ne barbaris quidem Guineenſibus, ne Mexicanis quidem, ignotus penitus & inuſitatus fuit Decimarum Deo ſuo pendendarum ritus.

Demonſtr. Evang. prop. 4. cap. 5. §. 2. fol. 73. ſeq. Num. 18. 21.

CAPUT IV.

De Feſtis.

FESTOS quoſdam dies, Diis ſacros, iis colendis deſtinatos, quotidianis hominum laboribus immunes habuerunt univerſæ gentes, quibus aliqua Deorum notitia, & in Deos religio fuit: vereque dictum eſt à Strabone, commune id Græcis fuiſſe & Barbaris, quippe à natura ortum. Conſultius ad Deos refert Plato, qui hominum continuos labores miſerati, requiem aliquam & relaxationem indulſerint. De feſtis Græcorum & Romanorum plenis plauſtris libri circumferuntur. Magiſtros autem utrique videntur habuiſſe Ægyptios. Sex præcipuos ipſorum feſtos dies, ſolenneſque conventus in honorem Deorum haberi ſolitos recenſet Herodotus; quorum celeberrimus erat Iſidi ſacer. Hujus & reliquorum etiam feſtorum ritus idem perſequitur. Suæ fuerunt & Perſis feſtivitates: velut illa Saccarum; hoc eſt, ſi priſcam vocem interpretemur, Regalium, quibus per quinque Loi menſis dies ſervis dominorum jura & veſtes concedebantur; perinde ut in Peloria Theſſalorum feſto, & in Saturnalibus Romanorum; unique alicui ex ſontibus morti addictis, regius ornatus licentiaque tribuebatur, qui demum virgis cæſus necabatur. Ex hoc regio ornatu nomen

Strabo libr. 10.

Plato Phædon. & de legib. libr. 2.

Herodot. lib. 2. cap. 40, 59, & ſeq.

festo; Schac enim Persis regem sonat: non ex Sacis, Scythica gente, à Cyro victis, ut Straboni videtur fuisse persuasum; & Hesychio, qui Sacæa festum Scythicum fuisse ait: multo etiam minus ex Sesach, cognomine Babylonis apud Jeremiam, ut opinatus est perperam Casaubonus; item alii; quasi Sesachæa dici debuerint, non contracto nomine Sacæa. Dies etiam festos Persæ agebant Mithræ; & quos ex Magorum interitu Magophonia dixerunt; & quos Malorum depulsionem vocabant, sanctissimeque colebant præ cæteris festis, cum venarentur serpentes, noxiasque animantes, captas interficerent, & Magis offerrent. Nec stativas solum habuerunt ferias, sed conceptivas etiam & imperativas, nec non & privatas. Quorum festorum ac rituum etiam, quos in iis obire solebant, umbram aliquam in Guebrorum, qui veterum Persarum soboles sunt, festis agnoscas. Sua sunt & Brachmanibus festa, sed non universis eadem. In Augustum mensem cadunt pleraque. Solem venerantur anniversariis feriis; item Diabolum, & Wistnavium, & Esvvaram. Peculiaria sunt & fœminis quædam. Nonnulli diem dominicum religiosissime celebrant. Quatuor lunarium mensium cardines statis festis, magnaque hominum frequentia colunt Siamenses, aliosque etiam per anni curriculum dies. Habent quoque Japonenses dicata celebritatibus tempora, in quibus ritus Christianorum similes spectare licet. Prisci Germani certis diebus Mercurio humanis hostiis litabant. Ferias stativas celebrabant Peruviani: sed & conceptivas quoque & imperativas, ex usu & rerum urgentium necessitate. Nec ullus mensis his solennibus carebat. Quædam etiam Paschalium similia erant. Sua erant & Mexicanis, quorum præcipua Majo mensi fuerunt attributa. Quædam & quarto quoque recurrebant anno, instar Olympicæ celebritatis. Muhammedanis præcipuo est in honore dies Veneris, quem principem dierum appellant. Quo Veneris die celebratur Pascha, is dies habetur sanctissimus; item sequens, aliique deinceps aliquot. Hunc antecedunt feriæ esuriales, Quadra-

Strabo libr. 11. Hesych. in Σακαία. Jerem. 25, 26. & 51, 40. Casaub. in Athen. libr. 14. cap. 10.

gesimæ nostræ similes. Privatim sibi festos habent dies singulæ Muhammedanorum gentes, ex more patrio, & à majoribus tradito. Sunt iis & indictivæ feriæ, honori Imperatoris fere dicatæ, quas civiles dicas potius, quam sacras. In Sabbatho vero potissimum observando tantus fuit, hodieque est plurimarum gentium consensus, ut totius orbis festum & celebritas quædam humani generis queat appellari: uti vere dictum est à Philone, Josepho, & aliis. Id sigillatim & enucleate demonstrarunt plurimi, nosque adeo ipsi. Quare actum ne agamus.

Philo de mundi opificio. Joseph. libr. 2. contr. Apion. Demonstr. Evang. Prop. 4. cap. 7, & 11.

CAPUT V.

De Iurejurando.

Matth. 17. 34, & seq. Jac. 5. 12.

SCITUM est Christi, jurejurando abstinendum omnino: quod & repetit Jacobus in Epistola. Idem inter scita veterum illorum Sapientum Solonis & Periandri reperies; & in Theognidis Sententiis. Nec ea ad populum in theatris proferre dubitaverunt Chœrilus & Menander: multo etiam minus Pythagoras in Scholis ad Discipulos. Hanc autem doctrinam traditam ipsi fuisse à Judæis & Thracibus scripsit Hermippus apud Josephum. Thraces adjungit Judæis, quod utraque gens sæpe confundatur à veteribus; cujus erroris originem alibi aperuimus. Sane vero par fuit Judæis juramenti religio. Pulchrum enim esse ait Philo & utile hominibus eo non uti, adeoque veraces esse, ut verba pro juramentis habeantur. Et perhibet Josephus Essenos perjurio pejus credidisse juramentum; quod is jam videretur esse condemnatus, cui sine Dei testimonio fides non adhibebatur. Cumque idem statuere vellet Maimonides, verba ipsa Christi usurpavit. Sed redeamus ad Pythagoram, cujus decreto tam constanter steterunt ipsius Discipuli, ut quidam

Joseph. contra Apion. libr. 1. Demonstr. Evang. Prop. 4. cap. 8. §. 19. fol. 303. Philo de Decalog. Joseph. de bell. Jud. lib. 2. c. 12.

Maimonides Misn. libr. 1.

ex illis lite trium talentorum cadere maluerit, quam rem veram jurejurando affirmare. Syllus appellatur ab Iamblicho, Clinias à Basilio. Dei nomen ita reveritus est Socrates, ut jocis suis illud omnino non interponeret: quod & tenuit Plato, cum vetaret vel leviter contaminari Dei nomen; imo, omne prorsus juramentum abesse juberet: tenuerunt & Stoici Philosophorum omnium religiosissimi. Juramentum igitur vel nunquam adhiberi volebant, vel quam minimum, & gravibus quidem de caussis, pro patria, parentibus, amicis periclitantibus; nunquam vero pro bonis atque fortunis; vitamque & mores ita instituendos, ut essent pro juramento, fidesque injuratis tribueretur, quemadmodum Athenis Xenocrati: quod Stoici ex Solone & Pythagora, ex Stoicis complures sumserunt. Modum eumdem adhibet juramento Isocrates in Admonitionibus ad Demonicum, in quibus jurisjurandi concedit usum, vel ad calumniam à se, vel ad pericula ab amicis propulsanda: minime vero ad pecuniam conservandam. Flamini Diali apud Romanos jurare non licebat; quippe fidem ei derogare, cui maxima sacra edita essent, fas non esse putabant. Tota Phrygum gens abhorruit à juramentis, nec exigentes ab aliis, nec aliis ipsi præstantes. Inter Adagia Arabum celebratur illud, Jurandum nunquam, sermonem esse debere Etiam, vel Non. Quem morem servant quoque Siamenses Talapoini: plane juxta doctrinam Christi.

Iambl. vit. Pythag. cap. 28. Basil. Hom. 24. Plato de legib. libr. 11.

CAPUT VI.

De cultu Idolorum.

ETSI priscis mundi temporibus, post lapsum in deterius genus humanum, perpauci de Deo uno, rerum omnium opifice, recta ac vera sentiebant; cæteri fere

res creatas, cælum præcipue ac sidera habebant pro Diis, nulla tamen sibi eorum fingebant simulacra, quibus cultus suos exhiberent. Vere itaque pronuntiat Eusebius, apud vetustissimos homines, sive Græcos, sive Barbaros, nullam fuisse statuarum fabricationem. Primos autem idolorum fingendorum & colendorum auctores facit Phœnices & Ægyptios: Ægyptios tantum Herodotus & Lucianus. Quod de recentioribus dixisse eos putandum est: Ægyptiorum enim, aliarumque etiam gentium templa statuis olim caruisse diserte Lucianus affirmat. Postea animalium templis inferre cœperunt simulacra, deinde etiam hominum. Porro quid de idolis sentirent gentis hujus Theologi, fuse & docte explicat Iamblichus, aitque sperni ea à Sacerdotibus, qui veras Deorum species contemplari solent, fieri ex vili materia, deteriora esse ipsis artificibus, artem ipsam infirmam esse, nec ad naturæ effectiones, nedum ad divinas, posse assurgere; vanam quoque illorum esse operam, qui statuis ad siderum motus fabricatis, ex eorumque defluvio temperatis, illigari posse putant divinam quamdam vim, ex qua futurorum notitia comparetur; mobilia enim esse & mutabilia ejusmodi defluvia, partem quippe esse infimam materiæ divinis motibus obnoxiæ, in qua divinum nihil insit, nihil certum, nihil unde Dæmon generari possit, materiam temperari, moveri, subigi à Dæmonibus; non Dæmones fingi à materia, aut ab homine, simplex à multiplici, validum atque potens ab infirmo. Hæc ex Abammonis Ægyptii persona & doctrina disserit Iamblichus, non ex sua, qui contraria omnia scripsisse traditur in opere de idolis, quod à Johanne Philopono confutatum est. At Persæ Magorum præcepta secuti, ab imperio suo condito repudiarunt simulacrorum usum atque cultum. Persas dico; nam gentes quædam Persis subditæ ab hac lege recesserunt. Brachmanes item apud Indos atque Bactros olim aversabantur idola, cum interea cæteri iis uterentur. Nunc etiam sic existimant nonnulli ex illis, Deum opificem mundi nulla figura exprimi posse.

Euf. Præp. Evang. lib. 1. c. 9.

Herodot. lib. 2. cap. 4.

Lucian. de Dea Syr.

Iambl. de myst. Ægypt. Sect. 3. c. 28, 29, 30.

posse. Sentiunt idem Mandarini Sinenses, idolorumque cultum vanum esse autumant, nec rejiciendum tamen, ut religione hac animi vulgi facilius in officio contineri possint. Quondam igitur templis Geniorum, quæ magnificentissima habent, nulla inferebantur simulacra, sed tabellæ tantum Geniorum nominibus inscriptæ: at deinde majoris reverentiæ caussa statuas in illis collocarunt. Necdum etiam ad recipienda idola aut observanda se demisit secta, quæ Eruditorum appellatur; quippe callentes instituta majorum: si modo Sinarum majores dicamus Seras, quos ahorruisse à statuis, earumque cultum lege lata prohibuisse, testatur Celsus apud Origenem, & Bardesanes apud Eusebium. Græci ab Ægyptiis fingendorum idolorum consuetudinem acceperunt per Cecropem; cum nulla ante eum visa essent in Græcia. Verum quicunque fere cordatiores inter eos fuerunt, & animi sensa proloqui palam ausi sunt, simulacrorum cultum abjecerunt. Dei figuram non annulo solum inscribi vetuit Pythagoras, sed ullas omnino Deorum effigies proponi. Hinc Apollonius Tyaneus, Pythagoricum se ferens, nullas alias Deorum fingi volebat imagines, quam quas viri pii animo informarent; præstantiorem quippe esse Dei effigiem mente, quam manu descriptam. Cum à Diis specie humana fabricandis homines deterrere vellet Xenophanes Colophonius, scite dixit: brutas animantes, si Deos fingere vellent, speciem iis singulas sui similem daturas. Apertius etiam Heraclitus dixit, eos qui inanimis simulacris supplicarent, perinde facere, ut qui cum stipitibus colloquuntur: ὁκοῖον εἴ τις τοῖς δοκοῖσι λεσχηνεύοιτο. Sic enim legendum apud Clementem Alexandrinum & Origenem, non δόμοισι, ut non semel habent vulgatæ editiones. Socraticæ Scholæ columina Antisthenes & Xenophon, à magistro ad veritatem instituti, Dei formam ignorari prædicabant, nulli esse similem, nec ex imaginibus cognosci posse. Zeno quoque Stoicorum parens simulacra Deorum fieri vetuit; nullum enim opificium Diis esse dignum. Et Seneca Stoicum

Orig. libr. 7. contr. Cels. Eus. Præp. Evang. lib. 6. c. 10.

Clem. Alex. Protrept. Orig. contra Cels. lib. 1, & 7.

Seneca Nat. Quæst. libr. 7. cap. 30.

& apud August. de civit. Dei, lib. 6. c. 10. ſe ferens, homo vita aulica, & philoſopha ſententia, Deum oculos dicit effugere, cogitatione eſſe viſendum, ſuosque arguit, quod immortales Deos dedicarent in viliſſima materia, eoque illos fingerent habitu, quo ſi occurrerent derepente alicui accepto ſpiritu, monſtra haberentur. Plato de Legib. libr. 12. At Plato cultum idolorum adeo contraxit in anguſtum & circumcidit, improbato metallorum & eboris uſu, ligno ſolum vel lapidibus conceſſis, vetitisque privatis ſimulacris; Theodoret. Therap. Serm. 3. ut Theodoreto facile credam, ſuſpicanti damnaturum ea fuiſſe omnino, niſi Socratis cicutam formidaſſet; contemnendam autem conceſſiſſe materiam, quæ vilitate ſua omnem divinitatis tolleret opinionem. Legem quoque & vulgi judicia reveriti Peripatetici, & Democriti ac Epicuri aſſeclæ, ſimulatione uſi ſunt, id agentes quod multi, id ſentientes quód pauci. Celſ. apud Orig. contra Celſ. lib. 7. Itaque Celſus Epicureus idola nonniſi à ſtolidis vel furioſis pro Diis haberi declarat; nec aliud eſſe, quam Deorum imagines, & piorum hominum donaria: cui ſuccinit Salluſt. de Diis & mundo c. 4. Salluſtius Cynicus. Maxim. Tyr. Diſſert. 38. Audiendus imprimis Maximus Tyrius Platonicus, qui cum inſtituta diſſertatione quæreret, utrum Diis dicandæ eſſent ſtatuæ, excogitatas eas eſſe dixit ad ſublevandam humanæ mentis infirmitatem, & memoriam ſummi Dei conſervandam; more amantium, qui ejus quam amant ſpeciem libenter ſpectant; nec iis omnino eſſe opus, qui cælum animo penetrantes, ſtatim Deos adire poſſint; verum vix ullum reperiri in tota gente, qui hujusmodi ſubſidio carere queat. Facile autem ſimulacrorum ope carebat Phot. Cod. 242. Iſidorus, itidem Platonicus, cujus vitam apud Photium ſcripſit Damaſcius: Deos enim ipſos mente adibat, ſimulacris inſuper habitis, quibus cultum denegabat ſuum. Quin Julian. Fragm. & purpuratus Philoſophus Julianus ſtatuas ajebat haudquaquam Deos eſſe vel haberi; verum à majoribus poſitas, tanquam divinæ præſentiæ ſigna, ut per ea Dii colerentur. Sed Sophoc. apud Hecat. Euſeb. Præp. Evang. lib. 13. cap. 13. & in theatris palam idola Poëtæ antiqui traduxerunt: Sophocles imprimis, cujus præclarum hoc effatum Chriſtiani ſcriptores ſæpe uſurpant: Unum eſſe Deum, mundi opifi-

cem; homines vero cæcos & errantes finxiſſe Deorum ſimulacra, ſolatia malorum, in iisque colendis pietatem collocaſſe. Hæc ergo adorari nolebat Menander. De idolis quid ſenſerint Romani egregie demonſtrat Auguſtinus ex Varrone, quem ſcripſiſſe ait, Romanos veteres per annos plusquam centum & ſeptuaginta Deos ſine ſimulacris coluiſſe. Auctor moris hujus Numa: auctor contra ejus abolendi, inductis ſtatuis, Tarquinius Priſcus, Græcis & Etruſcis religionibus imbutus. Germani, quorum non lingua ſolum vocabulis Perſicis, ſed mores etiam Perſicis ritibus fuerunt infecti, ex magnitudine cæleſtium non eſſe arbitrabantur cohibere parietibus Deos, aut in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare. Et Naharvali, Germanica gens, Caſtorem & Pollucem ſine ſimulacris venerabantur. Neque hi ſolum, ſed & Scythicæ gentes pene omnes, idolis carebant. Idem de Numidis prodit Celſus. Et ad Afros itidem, & ad Romanos referre poſſis quod habet Tertullianus, aliquandiu idola non fuiſſe, & priusquam exorti eſſent hujusmodi monſtrorum artifices, ſola templa & vacuas ædes fuiſſe, & quibusdam etiam locis ſua ætate veſtigia vetuſtatis manſiſſe.

Menand. apud Juſtin. Apol. 2. Auguſt. de civit. Dei, lib. 4. cap. 31.

Celſ. apud Orig. contra Celſ. lib. 7. Tertull. de idolol. cap. 3.

CAPUT VII.

De odio ſui.

EXPLICITIS officiis, quæ ſpectant ad Deum, ſequitur, ut ea tractemus, quæ ſpectant ad nos ipſos, ac ea primum, quæ ad animum, deinde quæ ad corpus. Utrique autem tractationi præverti debet generalis illa de odio ſui, quod nobis indixit Chriſtus, cum tollere nos crucem noſtram juſſit, nobiscum divortium facere, nobis velut bellum denuntiare, animamque projicere, ſi ſequi ſe, & inter diſcipulos ejus haberi velimus. Non modo igitur noſtri

Matth. 16. 24, 25.

amorem improbat Chriſtus, quod & faciunt paſſim Philoſophi; ſed etiam odium noſtri commendat, quod & plerique rationis lucem ſecuti ſanxerunt. Velut Cleobulus Lindius, cujus dictum hoc refert Auſonius, Multa aliis eſſe ignoſcenda, nihil ſibi. Et Epictetus, qui inter notas profectus ad virtutem hanc ponit, ſi quis à ſe tanquam ab inimico & inſidiatore caverit. Quod ita exponit Simplicius, majori ſeveritate & acerbitate in nos ipſos eſſe inquirendum, quam in inimicos; nihil nobis amore noſtri concedentes. Plauſu digna eſt ſententia iſthæc, quam Plautus in theatro edi juſſit, depugnandum eſſe cum animo jam inde ab ineunte ætate; qui animo morigerabitur, periiſſe; contra victorem victorum eſſe, qui animum domuerit; nec probum eſſe, nec frugi bonæ, qui ſibi ſatis placeat; qui fecerit ſecus, in eo eſſe indolem induſtriæ. Laudabilis & hæc Publii Syri ſententia: malum eſſe vocandum, qui ſua cauſſa bonus ſit; & illa Senecæ: virtutem non ſolum colendam eſſe gratis, ſed in eam etiam impendendam eſſe vitam, totamque cogitationem à privatis commodis quam longiſſime avertendam. His aſſonat præceptum Sinenſis Confutii, ſe ipſum quemque culpare debere, non alios.

Auſon. Lud. Sept. Sapient.
Epictet. cap. 72.
Plaut. Trin. Act. 2. Sc. 2.
Seneca Epiſt. 113.

CAPUT VIII.

De contemtu ſui & humilitate; deque vanitate gloriæ.

HUIC noſtri odio adjungi quoque contemtum jubet Chriſtus, in quo humilitas poſita eſt. Hæc virtus, quæ Chriſtianorum propria dicitur vulgo, commendatur tamen ab Ethnicis, quibus humanæ naturæ vilitas perſpecta eſt. Non modo igitur omnem à nobis abeſſe volunt arrogantiam, in quo à Chriſtianis diſcrepat ſapiens nemo;

ſed ſubmiſſe etiam ſentire de nobis, factisque ac dictis opinionem hanc præferre; quod aliqui etiam præcipiunt. Ex hac autem demiſſione ſui, abjectaque opinione, oritur, gloriæ & popularis famæ deſpectio, vel quaſi vanæ & vitioſæ, vel quaſi nihil ad nos pertinentis. Probata ea eſt Philoſophis, quorum commune dictum fuit, nihil omnino gloriæ cauſſa agendum. Quam in ſententiam effata extant Periandri & Cleobuli. Probata eſt imprimis Pythagoræ, qui omnem gloriæ cupiditatem, faſtum omnem & vitabat ipſe, & diſcipulos vitare jubebat. Quod & porro faciebant. Atque hinc tritum illud Scholæ hujus, Late in vita; quod frequens erat in ore Apollonii; adjecto etiam illo, Sin minus, at poſt mortem. Epicuro tribuit hoc Plutarchus, viro & ipſi modeſto, & humanæ exiſtimationis ac gloriæ haudquaquam avido. Et qui Pythagoricæ doctrinæ conſultiſſimus fuit Iamblichus, dum placita Ægyptiorum exponit Porphyrio, uno conſenſu ſtatuere eos ait: hominem res divinas contemplari ſolitum, ad laudes humanas oculos non retorquere. Quos ad virtutem inſtruebat Socrates, hos contumeliis & injuriis obnoxios eſſe volebat; neque angi omnino, ſi ſtulti viderentur, & vulgo haberentur deſpicatui. Ergo contemni ſe facile patiebatur; & cum rogaretur aliquando à nonnullis, qui eum & ejus doctrinam parvi faciebant, ut ſe aliis magiſtris commendaret, faciebat id libenter atque promte. Cum Charicle diſſerens apud Platonem in Gorgia, ſeſe ait ad mortem componere, & ad poſtremum illud, quod mortuis ſubeundum eſt, judicium, honores ſpernendo, quos affectat hominum vulgus, & ſectando veritatem. Æqualis Socratis Democritus inanem ita aſpernabatur gloriam, ut ignorari & cuperet, & curaret; nec agnoſci voluerit, cum venit Athenas, ne à Socrate quidem, quem agnovit ipſe. *Conſtantem hominem*, inquit de eo Cicero, *& gravem, qui glorietur ſe à gloria abfuiſſe.* Quo loco Demoſthenem levitatis arguit, quod ſuſurro delectari ſe diceret mulierculæ aquam ferentis, à qua per viam alteri monſtrabatur. Et alio loco, recta

Plutarch. in lib. Λάθε βιώσας.

Iambl. de myſt. Ægypt. Sect. 9. cap 2.

Cicero Tuſcul. libr. 5.

Idem de offic. libr. 1.

eos præcipere ſtatuit, qui monent, ut quanto ſuperiores ſumus, tanto nos ſummiſſius geramus. Nihil autem ſuper hoc argumento attulit ſplendidius, quam quod ex Africani majoris perſona diſſerit; contemnendam eſſe celebritatem ſermonis hominum demonſtrans ex terræ anguſtiis, diviſione & intercapedine locorum, brevitate vitæ humanæ, eluvionibus & exuſtionibus terrarum memoriæ ſeriem intercipientibus. Quem ſermonem appoſite Africano huic tribuit Cicero, qui delatos ſibi à populo Romano ſummos honores, ſtatuas, triumphos, continuum per omnes vitæ annos Conſulatum, perpetuamque Dictaturam, non admiſit. Sed ſequamur ordinem Socraticorum. Princeps illorum Plato commendat humilitatem in libris De legibus, cujus verba recitat Clemens Alexandrinus, tanquam his Chriſti conſentanea, *Qui ſe humiliaverit, exaltabitur:* item in Phædone verum Philoſophum vult ignominiam non pertimeſcere: & in libris De republica Æſchylum ſecutus ait, virum bonum eum eſſe, non qui & eſſe bonus & videri velit; quippe eum, qui videatur bonus, honores manere & præmia, dubiumque proinde fore, an ob præmia illa bonitatem ſectetur; at eum vere bonum eſſe, qui etiamſi bonus ſit ac juſtus, injuſtus tamen & nefarius habeatur, nec ulla tamen infamia dimoveatur à propoſito, & æquabilem ſanctæ vitæ tenorem ad mortem usque ſervet. Hæc magiſtri ſui præcepta moribus expreſſit Xenocrates, gloriæ adeo contemtor, ut ingenii ipſe ſui tarditatem prodere & deridere ſoleret. Præ reliquis vero Philoſophis Cynici, & inſtituto, & moribus, omne gloriæ, honorum, & exiſtimationis ſtudium ſunt aſpernati, & infames etiam haberi velle viſi ſunt. Fertur ſectæ hujus conditor Antiſthenes, hoc pueris præceptum tradidiſſe, ne cui ipſos laudanti gratiam haberent. Longius progreſſus eſt Menedemus, Eretricæ ſectæ parens. Alexinum, à quo ſæpe laudari ſe acceperat, ipſe contra vituperavit. Et qui Cynicos aliquando affectatus eſt Bion Boryſtenites apud Antigonum, velut deſpectionem captans,

Cicero Somn. Scipion.

Clem. Alex. Strom. 2. Matth. 23.12.

generis ſui probrum ſtudioſe prædicabat. Nec à Cynicis deſciverunt Stoici. Plenis paginis gloriæ, laudum, honorum, dignitatum cupiditatem damnant, & animos hominum ab oſtentatione, jactatione, ſuperbiloquentia, animi tumore revocant ad modeſtiam, humilitatem, ſuique deſpicientiam; quisquis aſpirat ad ſapientiam, eum ita animo paratum eſſe volunt, ut neque moveatur vulgi laudibus, neque ludibriis aut maledictis. Sic ſentiebat Zeno, cum verſus, quibus Capanei modeſtiam & in magnis opibus demiſſionem prædicavit Euripides, ſemper in ore habebat. Sic Cleanthes, qui ex ingenii ſui lenitudine contemtum quærebat. Sic Epictetus. Sic Epicteti explanator Simplicius: cujus inſigne illud eſt, & velut ex doctrina Chriſti expreſſum, fructum virtutis amittere, qui eam oſtentationis cauſſa ſectetur, & recte actorum mercedem ex hoc inanis gloriæ aucupio jam tuliſſe. Hoc ipſum tradebat Marcus Aurelius Imperator, qui ſplendide cauſſam hanc egit, in ſuprema dignitate, ſummaque gloria ſummam gloriæ deſpicientiam, dictis, factis, ſcriptis præ ſe ferens, eamque habuiſſe ſe prædicans à patre Antonino, quem ipſum ab omni oſtentatione & gloriæ appetentia abfuiſſe teſtatur hiſtoria. Quin & vanitatem gloriæ, quæ vel ex præſenti captatur ætate, vel ſperatur ex futura, ſolidiſſimis argumentis à Cicerone jam ante uſurpatis probat, nempe ex vulgi inſcitia, mobilitate, cæcis affectibus, ex terræ exiguitate, diſtantiis locorum, brevitate ævi, temporis oblivione & injuria; & ex eo denique, quod hominum laudes extra nos ſint, nec quicquam ad nos pertineant, præſertim poſt mortem: has qui optent, perinde facere, ac ſi doleant ſe à præterita ætate laudatos non fuiſſe. Gloriam & ambitionem, ut rem levem, volatilem, vanam, ſperni non modo vult Seneca, ſed in promiſcuo haberi honores & injurias vulgi, contemtum æquo animo ferri, atque etiam quæri, nec deſerendam virtutem infamiæ metu; gratis juſtum eſſe oportere, non ſpe gloriæ; cui quisquis bene agendo ſtudeat, gloriæ laborare, non virtuti; contemtum adeo non

Simpl. in Epictet. cap. 70. Matth. 6. 16.

M. Aurel. lib. 1. §. 16. & paſſim.

Cicero Somn. Scip.

Seneca Epiſt. 66, 71, 110. 113, 123. de conſtant. Sap. c. 19.

esse formidandum, ut multi in eo remedii caussa latuerint; nec ad beatitatem pervenire quemquam posse, nisi pateat despectioni, propriereaque laude dignum esse Claranum condiscipulum suum, qui à sui contemtu venit ad cætera contemnenda. Quod si aliter nonnunquam statuere visus est, meminerimus gloriam in mediis rebus, at præpositis, locari à Stoicis; desultorio Senecam fuisse ingenio, utque alia disserebat, alia agebat, sæpe caussæ suæ serviisse. Quod hic autem jactabat verbis, id re præstitit Q. Sextius Senecæ crebro laudatus, qui honores ac magistratus sponte abdicavit. Egregia illa fuit Cineæ adhortatio, memoriæ à Plutarcho prodita, qua Pyrrhum insana gloriæ cupiditate incensum, ad tranquillas moderatasque cogitationes sapienter & callide traducere tentavit. Meminit Sarapionis cujusdam Suidas, re, non sermonibus Philosophi, famæ, honoris, & popularis auræ contemtoris, hominum cætuumque fugientis, Isidoro soli, pauculisque hominibus in vicinia cogniti, in paupere & angusta domuncula obscuram & latentem vitam constanter agentis. Adjungi potest Philosophis Galenus, qui laudem, quam ex eruditione merito capere poterat, tam parvi fecit, ut nomen libris suis præscribere nollet. Nec putandum hæc in umbra jactasse eruditos homines, populum celasse. Vox eadem fuit veteris Comœdiæ, ex qua Diogenem adversus ambitionem atque fastum multa depromsisse notat Marcus Aurelius. Sed & nova quoque Comœdia, quamvis modestior, incessit gloriosos, futilemque ac damnosam etiam esse ambitionem, & ex naturæ perversitate ortam non dissimulat. Æquabilitatem vitæ commendat Menander, & humilitatem spondet visum iri pulchram, nisi laus ex ea quæratur; quod objiciebatur Cynicis. Apud Romanos Terentius laudat adolescentem, quod vitam modeste agens nunquam sociis se præponat. Similia profati sunt Poëtæ & in cothurno. Et clarissime quidem Æschylus in Persis, qui & superbos monet impendentium pœnarum ab ultrice Nemesi. Nec ob robur, resque bello gestas, nec ob divitias insolescendum esse,

Seneca Epist. 59.

Plutarchus Pyrrh.

Suid. in Σαραπίων.

Galen. Therap. libr. 7. cap. 1.

M. Aurel. lib. 11. §. 6.

Terent. Andr. 1.1.38.

Æschyl. Pers. v. 822, & seq.

esse Minerva Ulyssem monet apud Sophoclem. Aurea sunt praecepta illa Euripidis, quibus Eteoclem filium ab insana regnandi cupiditate deterrere conatur Jocasta. Pessimam ait Dearum esse ambitionem, injustam, perniciosam, inimicitiarum bellorumque auctorem; initia haec esse, honorari, circumspici, affluere opibus. Agamemnon, rex ille regum, beatum praedicat famulum quemdam suum, quod ignobilis, inglorius, vitam traduxerit sine periculo; miseros contra eos, qui fruuntur honoribus. Eadem differit Hecuba, infelicibus edocta experimentis; eadem & Ion: malle se tranquillam mediocritatem, quam regnum & divitias tristitia ac sollicitudine comitatas. Quae imitatus Seneca Tragicus choros inducit canentes: curis carere, id vero esse regnare, se post vitam obscuram, in sordida parvae domus fortuna, in loco humili & secreto, quiete tutoque actam, resignata aliis gloria, plebeium senem, aliis ignotum, sibi notum mori velle. Cyrnum Theognis ab ostentatione absterret in Sententiis. Et in Anthologiae Epigrammatis elegans unum extat, quo sapiens viator mortuum in sepulcri inscriptione jactantem nomen, patriam, genus, & vitae gloriam, ineptae vanitatis coarguit. Ignobile se otium persequi jactat Virgilius: & eum bene vixisse autumant Horatius & Ovidius, cujus & natales, & vita, & mors latuerunt. Asseverat ille etiam, se suis parentibus obscuris & ignobilibus contentum, si aliorum sibi legendorum optio detur, haudquaquam clariores capturum; nec item splendidioris fortunae conditionem, relicta sua quantumvis humili & privata. Memoranda & haec Plinii Caecilii: sequi gloriam debere, non appeti; recte facta praemio suo non carere, etiamsi gloria careant; itaque nec esse praedicanda: quippe vanescere quae referente alio magnifica fuissent. Imo ne ab alio quidem laudari se passurum bonum civem aiebat Cato maior, nisi hoc è republica foret. Christi effatum, quo nos ad humilitatem provocat, etiam poenis propositis ac praemiis, retulerunt in commentarios suos Thalmudistae totidem pene verbis; & praecepta humi-

Soph. Ajac. Mastigoph. v. 127, & seq.

Euripid. Phoeniss. v. 534.

Euripid. Iphig. Aulid. v. 17.

Euripid. Hecub. v. 623, & seq. Ion. v. 621, & sq. 646, 647.

Seneca Thyest. v. 387, & sq. Herc. Fur. v. 391, & seq.

Theogn. Sentent. v. 358.

Anthol. lib. 3. cap. 6.

Virgil. Georgic. lib. 4.

Horat. lib. 1. Epist. 17. & lib. 1. Sat. 6.

Ovid. Trist. libr. 3. Eleg. 4.

Plin. Caecil. libr. 1. Epist. 8.

Matth. 23. 12.

Thalm. in Erubin, cap. 1.

litatis tradunt Rabbini, ac Hillelis præcipue humilitatem celebrant. Nec postrema hæc fuit laus Essenorum, quod honores aversabantur. Pueros ad humilitatem erudiendos esse monent Arabes in Proverbiis, ut gloriam in senectute consequantur: monent & fidem humilitate confirmari: vitandam itaque superbiam, quam sæpe exitus infelix consequatur. Vetitum esse ajunt Persæ in mandatis à Deo Zoroastri traditis, ne summus Pontifex ostentationis gratia in medium prodeat. Inanis gloriæ studium improbabant Brachmanes, ab eoque revocare conati sunt Alexandrum, & nunc quoque in legum suarum capite positum hoc servant. Et Confutius Sinensis Philosophiæ dictator honores defugiebat constanter, & de se demississime loquebatur ac sentiebat, & vitia ipse culpabat sua, & vitam secreto transigendam esse docebat. Primos gentis illius Reges ab omni fastu ita alienos fuisse testantur Historiæ, ut seniores familiariter inviserent. Hic commemorare eos possem, qui honores vel repudiarunt oblatos, vel susceptos deposuerunt. Verum omnia ista jam vulgata, & hæc ab aliis jam occupata provincia est.

CAPUT IX.

De munditie conscientiæ.

DE munditie & integritate conscientiæ nonnulla quoque hic proferemus: non ut probemus, neminem noxarum ac scelerum sibi conscium esse debere; quod perinde foret, ut si probare vellemus vitanda esse scelera, quippe quæ angor conscientiæ consequi soleat. Sceleribus autem esse abstinendum, hominum omnium, ipsiusque adeo naturæ vox est. At cogitationes etiam sceleris, hæsitationes, & deliberationes ex animo esse depellendas, etiam citra scelus ipsum, hic demonstrandum est. Ordiamur à

Thalete, qui ut homines in turpibus factis se ipsos, etiam sine teste, timere jubebat; ita in nefariis cogitationibus Deos, quibus erant perspectæ; quod idem à Polybio, & versibus à Luciano expressum est. Sequatur Periander, qui summam boni posuit in mente sibi recti conscia. Tum Pythagoras, qui sacrificia stultorum ajebat esse pabulum ignis; donaria, prædam sacrilegorum; Deos quippe non ad sacrificiorum magnificentiam, sed ad affectionem sacrificantium attendere. Quam sententiam ad verbum retulerunt Charondas & Zaleucus, conditor uterque legum, Pythagoræ discipulus uterque. Ait ille quoque maximum esse & perfectissimum sacrificium, probitatem & virtutem sectari. Ab his ista porro sumserunt alii plerique, vel à Davide potius & Salomone, qui recta piaque voluntate Deum placari monent, non munerum splendore & opulentia. Hoc Carthaginensium tyrannis aliquando Pythius Apollo; hoc Atheniensibus responsum dedit Ammonis oraculum. Hoc prædicabat Socrates: hoc in Alcibiade iterat Plato: hoc usurpat Menander, sive Philemon; (nam quod illi tribuit Clemens Alexandrinus, id ipsum Justinus refert ad Philemonem) hoc Isæus apud Stobæum; hoc Cicero, dum Numæ simplicem cultum laudat, vilemque sacrorum apparatum; hoc non semel Seneca; hoc Dio Chrysostomus; hoc alii plerique; sed splendide præ cæteris & crebro Porphyrius inculcat, Deos non egere hecatombis, nec ad opulentos apparatus, magnificasque vestes respicere; Deo indigna esse quæcunque materia constant; mentem unam spectare eum, si pura sit, si incorrupta, si affectibus vacua; & castitatem illam, qua Deos adiri præcipit Epidauria inscriptio, cogitationibus institutisque sanctis constare. Atque hæc congruenter doctrinæ Christi, qui quadrantem in Gazophylacium à paupercula vidua pie & liberaliter missum pluris æstimat, quam opulenta munera divitum. Sed redeundum ad Pythagoram, cujus est in effatis, turpia patrantem pudere primum sui oportere; nam præter Deum, testes quoque nos esse nostri, quos latere non

Polyb. in Fragm.

Psalm. 4. 6. & 49. 13. 14. & 50. 18, & seq. Proverb. 15. 8.

Clem. Alex. Strom. 5. Justin. de monarch. Dei. Stob. Serm. 5. Cicero Par. 1. Seneca lib. 1. de benef. cap. 6. & Epist. 115. Dio Chrysost. Orat. 3. Porphyr. de abstin. ab animat. lib. 1. §. 57. & lib. 2. §. 17. & seq. Marc. 12. 41. & seq. Luc. 21. 1. & seq.

poſſimus. Hæc differit Hierocles Aureorum Carminum explanator, & in Sententiis ſuis Democrates exprimit. Quemadmodum autem ſentiebat Pythagoras, Deos ſpectare intimas hominum affectiones, purasque eſſe volebat atque ſanctas; ita ſecreta hominum impiorum vota damnabant ipſius aſſeclæ, quibus Dii velut in ſcelerum communionem advocabantur; nec per eos fas erat poſcere Deos quicquam, quod clara voce poſci non poſſet. Hinc ſanctum illud præceptum Philoſophiæ Macrobio memoratum, & ante illum Senecæ, qui ex Athenodoro Solenſi Stoico habuit: ſic loquendum eſſe cum hominibus, tanquam Dii audiant; ſic loquendum cum Diis, tanquam homines audiant. Huic monito parere virum bonum ait Martialis; qui non pareat, aceto eum ſuo perfundunt Horatius & Perſius. Pulchrum hoc Epicharmi: purum fore corpus, ſi mens ſit pura. Pulchrum & illud Pythagoreorum apud Demophilum: Deos in terris locum proprium magis, magisque convenientem non habere, quam purum animum. Eadem Pythio Apolline auctore, aliaque præterea egregia commemorat Hierocles: hunc præcipue Diis honorem habere, qui ſe ipſe hoſtiam offert, mentemque ſuam templum facit; nullum iis donum gratius eſſe. Pythagoreorum item fertur illud: ſibi ipſi malum inferre, qui de alio lædendo cogitat. Cujus affine illud eſt Democratis: ſibi ipſi nocere invidum, non ei ſolum cui invidet. Veteres quoque illi, Periander & Solon, invidiam ex animo elui jubebant. Memorabiles præterea illæ Democratis ejusdem ſententiæ ſunt: virum probum vel improbum, non ex factis tantum, ſed ex animo æſtimandum; non ab injuria modo abſtinendum, ſed & ab injuriæ inferendæ voluntate; hoſtem eſſe & qui nocet, & qui de nocendo cogitat. Si quis aſpiraret ad gloriam, hunc jubebat Socrates talem eſſe, qualis haberi vellet. Menedemus plus eſſe ajebat non concupiſcere omnino, quam compotem cupitæ rei fieri. Servandum id ſerio præcipit Tullius in Legibus, ut non caſto modo corpore, ſed animo etiam adeatur ad Deos, ſanctiſſimum

Macrob. Saturn. libr. I. cap. 7.
Seneca de benef. lib. 2. & Epiſt. 10.
Martial. libr. I. Epigr. 40.
Horat. lib. I. Epiſt. 16.
Perſ. Sat. 2.
Epicharm. apud Clem. Alexandr. Strom. 7.
Cicero de legib. lib. 2. de

esse hunc cultum, plenumque pietatis; nec fugiendum duntaxat facinus, etiamsi Diis & hominibus ignotum semper futurum sit; sed ne deliberandum quidem de eo admittendo; quippe in ipsa dubitatione facinus inesse, quamvis ad id non perveniatur; virum bonum ne cogitare quidem audere, quod proloqui non audeat; nullum virtuti theatrum conscientia majus esse. Sciscit Seneca: perfectam hanc, utilem & necessariam esse scientiam, sese ipsum magis vereri, quam alios; credendum populo teste fieri, quidquid se conscio fit; parum referre, crimina nostra sciri à nemine, cum à nobis sciantur, testibus haudquaquam contemnendis; sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum possit inspicere; & posse, quippe Deum interesse nostris animis, mediisque cogitationibus intervenire. Petita hæc sunt ex Porticu Stoicorum: nam hæc sibi volunt, quæ sumta ex Epicteto inculcant Arrianus & Simplicius: in rebus agendis non ad externa converti nos debere, sed ad Deum, qui ne cogitationes quidem nostras ignoret, & ad nos ipsos optimos nostri judices; satis esse, si boni nobis ipsis videamur; gloriæ caussa vitari peccata ipsa, non fœdas peccatorum cogitationes, quæ testis Dei, nostrique caussa vitandæ sunt, omnesque eradendas cupiditates. Similia promit Marcus Imperator, nos in nosmet converti debere & convolvi, & erga Deum, qui intra nos est; sicque affectos esse interius, ut mali nihil in animis nostris Dii perspiciant; cumque recte agimus, nobis id sufficere; imo & benefacta nostra nobis, si fieri possit, ignota esse debere; se a matre accepisse, non a malo patrando solum, sed & a cogitando esse abstinendum; ad id assuescendum, ut ea tantum cogitemus, de quibus si quis nos roget, sine tergiversatione vel dissimulatione respondeamus; unde manifestum fiat, nos neque res obscœnas habere in animo, neque odia, aut invidiam, aut suspiciones, aliave, quorum nos pudeat. Nec intra Porticum clausa hæc manserunt. Plutarchus eum ait demum proficere, qui bene agat sese respiciens, non quæ foris sunt. Ut innocentissimum

nat. Deor. lib. 2. de Offic. lib. 3. Tuscul. Quæst. lib. 2.

Sen. de benef. lib. 7. cap. 1. de vit. beat. cap. 20. Epist. 74, & 76, & 43, & 83.

Arrian. Epict. lib. 2. cap. 14. lib. 3. cap. 26. Simpl. in Epictet. cap. 30, & 48.

M. Aurel. lib. 3. §. 4, & 5. lib. 4. §. 6. lib. 6. §. 30. lib. 7. §. 28. lib. 9. §. 6, & 42. lib 11. §. 13. lib. 12. §. 2.

Plutarch. de profect. in virtut.

Apul. Apol. ſe faciat Apulejus, nihil unquam ſe cogitaſſe jactat, quod proloqui non auderet; nullum ſuum extare factum vel dictum, de quo diſſerere publice non poſſet. Nefariæ voluntati crimen adſcribit potius Maximus Tyrius, quam ipſi facto; additque lege puniri non mœchum tantum, aut furem, aut proditorem, ſed & qui adulterium, furtum, aut proditionem patrare voluit. Quæ conſentanea ſunt Moſis & Chriſti legibus, & Salomonis effatis. Qui accedat ad Deum, Porphyrius, ut mox dixi, purum atque ſanctum eſſe jubet corpore, & intimis penetralibus animi; comprimi naturales & involuntarios motus veneris, nec ad animum admitti; parumque eſſe docet abſtinere factis, niſi cupiditatibus etiam, quæ factorum cauſſæ ſunt, abſtineamus. Extat Hieracis, ſive Hieroclis fragmentum apud Stobæum, unde diſcas juſtum ſic definiviſſe aliquos, qui muneribus corrumpi non poſſit; valdeque eum miratos eſſe, qui non concupiſcat opes alienas. Qui ſecus faxit, malam ei fortunam continuo paratam eſſe monet Petronius. Atque hoc unum eſt ex Biantis, vel juxta alios Cleobuli effatis, aliena non concupiſcenda. Placitum idem jactarunt in theatris Euripides & Menander, cujus inſignem locum Clementis Stromatis inſertum Philemoni Juſtinus adſcribit, ſed ut videatur interpolatum, & ad ipſa Decalogi verba accommodatum: aliena enim concupiſci vetat, nec uxorem tantum, domumve aut agrum, ſervum aut ancillam, equum bovemque, aliave hujusmodi; imo, ne acus quidem filum; quippe prope adeſſe Deum, qui nefaria hæc deſideria ſpectet & damnet. Philemonis hoc quoque eſt, juſtum eſſe, non qui injuriam non infert, ſed qui inferre non vult, cum poſſit; quippe indole præditus candida & fraudis neſcia, juſtus eſſe mavult, quam videri. Ergo occultum livorem, quo vel de bonis alienis dolemus, vel lætamur de malis, & hi, & Romani Mimorum ſcriptores, & veteres morum magiſtri, quos ſupra produximus, vituperant. Dixit Ovidius: caſtam eam eſſe, quæ ſponte caſta ſit; peccare eam, quæ quia non liceat,

Maxim. Tyr. Diſſert. 2.
Exod. 20. 17. Matth. 5. 28. Proverb. 6. 25. Porphyr. de abſtin. ab animat. lib. 1. §. 31. & 57. Sentent. Part. 2. §. 34.
Stob. Serm. 9.
Euripid. Hecub. v. 996. Menand. apud Clem. Alex. Strom. 5. Juſtin. de monarch. Dei.

non peccet; etiamſi integrum ſit corpus, mentem eſſe adulteram. Sententiam hanc Ovidii in teſtimonium protulit Seneca, ut probaret, beneficium non dediſſe, qui ut reciperet dedit; quemadmodum pudica non eſt, quæ pudicitiam vel legis, vel viri timori præſtitit, non ſibi. Eſt in veteribus Mimis: vincere cupiditatem, id eſſe regnum vincere. Aurea ſunt illa Juvenalis & cedro digna: nullam atrociorem eſſe pœnam, quam ſuum teſtem geſtare in pectore; reſpondiſſe aliquando Pythiam vatem Spartano cuidam depoſitum etiam cum jurejurando retinere dubitanti: impunitum non fore; nec fuiſſe; funditus enim cum prole, domo, & propinquis eſſe extinctum; quibus Glaucus ille notatur Herodoto celebratus; has pœnas pati ſolam peccandi voluntatem; qui intra ſe ſcelus cogitet, facti crimen habere. Romanorum moribus, is hominem cenſebatur occidiſſe, qui occidendi ejus cauſſa telo armatus procesſiſſet; & furtum ſine ulla attrectatione fieri poſſe definit Gellius, ſola mente, ut furtum fiat, annitente. Profert iſtud Maimonides tanquam pervulgatum inter ſuos, voluntatem peccandi nequiorem eſſe peccato: cujus dicti cauſſam hanc proponit, quod peccatum oriatur ex materia, cogitatio ex ipſa forma. Declarat alibi inſanire eos, qui putent munditiem corporis animi munditie potiorem haberi in Lege, cui hoc imprimis propoſitum eſt, cupiditates reſtinguere. Atque hæc lex habetur in legibus, quas Zoroaſtri acceptas referunt Perſæ Ethnici. Habetur & illa in legibus Talapoinorum Siamenſium, non ab omni ſolum ſcelere, ſed ab omni etiam mala cogitatione eſſe abſtinendum. Cupiditatum denique imperio plurima opponunt Arabes adagia.

Ovid. Amor. lib. 3. Eleg. 4.
Seneca de benef. lib. 4. cap. 14.
Juvenal. Sat. 13. v. 296. & ſeq.
Herodot. lib. 6. cap. 86.
Gell. lib. 11. cap. 18.
Maimonid. Mor. nevoch. Part. 3. cap. 8.
Maimonides More nevoch. Part. 3. cap. 33.

CAPUT X.

De examine conſcientiæ.

CUm ergo animos hominum intueatur Deus, purosque eſſe velit; ſequitur excutiendos eſſe receſſus conſcientiæ, dictaque, & facta, ac cogitata diligenti examine recognoſcenda eſſe ſæpius & caſtiganda. Cui monito non defuit auctor Pythagoreorum Carminum Lyſis. Is ante ſomnum ter nos ad animum revocare jubet acta diurna ſingula, quo iverimus, quid geſſerimus, quid gerendum omiſerimus: malefactis dolendum, lætandum rectis; ita demum virtutis veſtigiis inhæſuros. Hæc ex doctrina Pythagoræ expreſſa fuiſſe confirmant Diogenes Laërtius, & Porphyrius. Duorum hic potiſſimum temporum rationem habuiſſe illum ait, & ejus quo ſomnum petimus, & quo evigilamus; illo acta proponenda, hoc agenda. Caute id à Pythagoreis omnibus obſervatum fuiſſe ſcribit Jamblichus, & inquiſitionis rationem exponit. Conſonant iſtis Democratis ſententiæ: turpe eſſe anxie ſcrutari res alterius, noſtras ignorare, meliusque eſſe peccata noſtra reprehendere quam aliena. Conſonat & illud dictum Cleobuli: multa aliis ignoſcenda, nihil ſibi. Morem hunc animi quotidie ad reddendam rationem cogendi diſertis verbis commendat Seneca. Fieri id ſolitum fuiſſe ait a Sextio, conſummato quolibet die, poſtquam ad nocturnam quietem ſe recepiſſet; fieri id à ſe ſublato è conſpectu lumine; ſe cauſſam dicere apud ſe, & totius diei facta ac dicta remetiri. Sextius ille Græcis verbis, Romanis moribus philoſophatus eſt, & Pythagoricam doctrinam ſpretis honoribus inter ſuos inſtauravit; unde & conſuetudinem hanc repetendæ à ſe geſtorum rationis accepit. Nec levem hinc ſibi fructum ſpondet Seneca; imo ſalutem ipſam; quippe

Diog. Laërt. Pythag. Porphyr. vit. Pythag.

Jaml. vit. Pyth. cap. 29.

Seneca de ira, lib. 3. cap. 36.

Seneca Epiſt. 28.

quippe usurpat atque laudat istud Epicuri, *Initium est salutis, notitia peccati.* Vetus auctor virum bonum coloribus suis pingens in Epigrammate, quod inter Virgilii supposititia legitur, hac ipsum fere nota discernit, quod ipse sui judex ad unguem se explorat, nec ante admittit somnum, quam diei acta reputaverit, rectis lætus, pravis offensus. Facere se hoc ipsum jactat Horatius, vel cubantem in lecto, vel deambulantem in porticu, suaque ipsum vineta cædere. Quæ translatio usurpatur quoque in eleganti hoc Arabum adagio, Vitem sua sibi manu cuique putandam, non aliena. Est & in Persarum adagiis, quæ collegit Warnerus: quisquis ipse se reprehendet, minime necesse ipsi futurum, ut ab aliis arguatur. Solitum Gymnosophistis fuisse prodit Apuleius, adolescentes sibi in disciplinam traditos, ad cibum capiendum coëuntes perrogare, quid boni ab ortu diei ad hanc horam egerint? admitti ad mensam, qui boni aliquid factum à se commemorent; foras extrudi impransos, quorum vel ignava, vel non proba fuerit opera. Præcipiunt item serio magistri Sinenses recognitionem sui, rerumque gestarum, ac multo magis etiam cogitatarum, quas non alius cognoscere possit & coarguere. Ergo ad hujusmodi inquisitiones sæpe secedunt in loca sola, excutiendæ conscientiæ caussa, animique piis meditationibus reficiendi, & vitæ emendandæ.

Horat. Serm. lib. 1. Sat. 4. Epist. lib. 2. Epist. 1.

Apul. Florid. libr. 1.

CAPUT XI.

De corpore spernendo.

AB animo veniendum ad corpus; cujus contemtum & odium Ethnica itidem ut Christiana commendat Philosophia. Veterum autem Philosophorum, ac nonnullorum etiam Christianorum ea opinio fuit, animum corpori, tanquam carceri, supplicii caussa fuisse mancipatum.

Origenian. libr. 2. cap. 2. Quæst. 6. §. 7, & 10.

Id nos in Origenianis noſtris ad amuſſim expendimus. Tribuitur opinio hæc Orpheo, priſcisque Ethnicis Theologis & vatibus, quam Pythagoras & Plato cum gregalibus ſuis ſecuti ſunt. Atque inde porro huc ſunt delapſi, ut corpus, tanquam ſupplicii inſtrumentum, contemni odioque haberi juberent. Et Pythagoras quidem corporis curam infidis amicis comparabat, à quibus cito deſtituimur; animi contra emendationem certis & conſtantibus amicis, quorum fidem ad mortem usque experimur. Unde Iamblichus in Pythagoreis commentariis corpus noſtrum animi ſepulcrum appellat, ingensque malum, malorum cauſſam, animo adjunctum, animoque officiens, quominus veritatem intueatur; quam qui perſpicere cupiat, corpus ei eſſe relinquendum; quippe tum propiorem fore ſcientiæ, quo longius à corpore diſceſſerit: atque hanc unam eſſe meditationem ſaniorum Philoſophorum. Succinit Hierocles Pythagoreorum Lyſidis carminum interpres; corpus minime exiſtimandum eſſe noſtrum, animi eſſe inſtrumentum; itaque propter animum curam ejus agendam, tanquam inſtrumenti. His imbutus Socrates, multis ſuadet apud Platonem in Phædone, ſpernendum eſſe corpus, averſandum, fugiendum; mancipium eſſe animi; animum ab eo ſejungendum, ut purus ſit ab ejus contagione; qui ſi ei fuerit obnoxius, nec in vita perſpicere poſſe veritatem, nec ſapere, nec philoſophari; in eo ergo elaborandum eſſe Philoſopho, ut ab eo ſe ſegreget, curamque ejus eatenus habeat, quatenus ipſum animo utile præſtare poſſit. Socrati autem hæc ita adſcribit Plato, ut non magis Socraticam, quam Platonicam eſſe doctrinam appareat, cum dixerit ipſe, primam animæ calamitatem eſſe corpus; purgationem vero animæ eſſe cogitationes illas, quibus ſe ipſa à corporis affectionibus ſegregat. Ex Platonis Academia arceſſita ſunt, quæ diſertiſſime differentem Africanum inducit Cicero in Somnio Scipionis; ocyus cæleſtem patriam repetiturum animum, qui incluſus in corpore eminebit foras, & quam maxime ſe à corpore abſtrahet. Libris

Iambl. Protrept. c. 5, 13, 17.

suis dogmata hæc intexuit Porphyrius: animum abstrahendum à corpore & sensibus, ne contage hac infectus, deprimatur in terram pecudum more, & à veritatis studio avertatur; subjiciendum itaque & edomandum corpus parcitate, ciborumque delectu, ut corpore tanquam carcere liberatus animus, corporeisque affectionibus exutus, ad Deum se attollere, eique conjungi possit. Hæc est vero velut arx & caput doctrinæ Stoicæ. Inter ea, quæ aliena sunt à nobis, nec proinde ad nos pertinent, aut in nostra sunt potestate, primum recensent corpus. Igitur Seneca corpus esse ait pondus animi & pœnam, hospitium, custodiam, & vinculum; indulgendum illi valetudinis caussa, non serviendum; sin animo male pareat, durius etiam tractandum; futurum enim, ut premente illo urgeatur animus, nisi Philosophia accesserit; multis quippe servire, qui servit corpori; sic agendum non tanquam vivamus propter corpus, sed tanquam vivere non possimus sine corpore. Corpus haberi vult Arrianus, ut asellum onustum; qui ei obsequantur, feras evadere. Epicteti dictata edisserens Simplicius, corpus instrumentum appellat animi, uti supra Hierocles, eoque ita utendum sancit ut instrumento, si quis ad rationem velit vitam exigere; si quis ergo instrumento utitur, tanquam sui parte, Deoque deserto, & spreta ejus voluntate, corporeis affectibus rebusque externis sese manciparit, suum in iis bonum quærens, tum obbrutescere, nec aliter sanari posse, quam per corporis despectionem, subministrando tantum quæ huic necessaria sunt pro usu animi. Quam contemtim vero corpus humanum insectatur Marcus Aurelius! Vas illud appellat animi, corticem, terram, saniem, reticulum nervis, venis, & arteriis contextum atque ossa, folliculum, cadaver, instrumentum. Tum adhortatur nos ad despiciendas carnes ista, tanquam cito morituros; & ad detrectandum corporis servitium, & cultum vasis deterioris. Sentiunt idem Arabes, quorum hoc jactatur proverbium, Claudendas esse quinque domus fenestras, ut & ipsa & ejus incola

Porphyr. de abstin. ab animat. lib. 1. §. 30, & seq. & in Sentent.

Arrian. Epictet. lib. 1. c. 3. lib. 3. cap. 26.

Simpl. in Epictet. Proœm. & in cap. 13, 46, 73.

luce fruatur; obstruendos nempe & comprimendos quinque corporis sensus, ut vigeat animus. In admonitionibus Brachmanum ad Alexandrum, quas refert Palladius, regnum in insanos tenere dicitur corpus, & corporis sensus, ejusque cupiditates; edomanda hæc esse; si fecerit, jam bella omnia confectum iri.

CAPUT XII.

De fugienda voluptate.

QUOD si despexerimus corpus, & odio habuerimus, velut indicto bello, subtrahemus ipsi voluptates, & dolores etiam nonnunquam inferemus. Suadet autem id imprimis Philosophia, suaque nobis adversus voluptates, tanquam infensissimos hostes, optima consilia, velut arma subministrat. Audiamus Hieronymum: *Docebo, etiam inter Philosophos, & egregios in republica viros; virtutes voluptatibus, id est, Pythagoram, Platonem, & Aristidem, Aristippo, Epicuro, & Alcibiadi ab omnibus solere præferri.* Veri Philosophi, inquit Plato, corporeis voluptatibus constanter abstinent: voluptatibus enim scientia dominatur; ni fecerint, pœnas voluptariæ vitæ pendunt post mortem, animusque corporis contagio pollutus raptatur circa sepulcra, & post diutinos errores corpori rursus illigatur. Hujusmodi abstinentiam sapientum propriam magis esse scribit Porphyrius; quomodo enim qui toti sunt in excolendo animo se demittent ad instituendam eam partem, quæ ratione caret? Nihil esse Philosophiæ cum voluptate commune pronuntiat Maximus Tyrius. Studiosis Philosophiæ naturalis spondet Simplicius, futurum, ut per eam à corporeis voluptatibus avocentur. *A voluptate*, inquit Macrobius, *feriis & studiosis cavendum est; quid enim tam contrarium, quam virtus & voluptas?*

Hieron. adv. Jov. libr. 1 c. 2.

Plato Phædon.

Porphyr. de abstin. ab animat. libr. 1. §. 45.

Maxim. Tyr. Differt. 34.

Simpl. Præfat. in Aristot. Physic.

Macrob. Saturn. libr. 7. cap. 4.

Nec ſapientiæ ſolum ſtudioſis, ſed univerſis hominibus legem hanc poſuerunt primi illi Græcanicæ ſapientiæ magiſtri, Solon, Periander, & Pittacus; coërcendam voluptatem, utpote noxiam & mortiferam. Pythagoras voluptatum illecebras comparabat Sirenum cantionibus, quæ caute vitandæ ſunt iis, qui ad virtutem tanquam ad patriam cupiunt appellere; primum malorum eſſe dicebat voluptatem, exterminandam omni ſtudio; & à teneris annis amplectendum eſſe vitæ genus durum & virile. Chriſtianum audire putes, cum hæc ex Pythagora referentem Demophilum audis: fieri non poſſe, ut idem & voluptates amet & Deum; qui enim voluptates amet, eumdem amare & corpus; qui corpus, hunc & opes; qui opes, hunc eſſe injuſtum; qui injuſtus, hunc impium eſſe erga Deum, iniquum erga homines. Reliqui Pythagorei nihil fieri permittebant voluptatis cauſſa, quæ præ cæteris vitiis homines præcipitet in peccata. Graviſſima oratione voluptatem inſectatur apud Ciceronem Cato major ex Archytæ Tarentini doctrina, à Nearcho ſibi tradita, quorum uterque Pythagoricus fuit; nullam capitaliorem peſtem invaſiſſe homines, quam voluptatem, ex ea oriri mala omnia, omne eam animi lumen extinguere. Addit Cato, huic Archytæ ſermoni interfuiſſe Platonem. Eum certe Plato inſeruit Philebo ſuo, ſed Socrati adſcripſit more ſuo, non Archytæ. Certe ſecta hæc Pythagoreorum continentiſſimam & laborum patientiſſimam ſe profitebatur. Nota eſt pueris fabula à Prodico Ceo eleganter conficta, de Hercule adoleſcente, virtutem inter & voluptatem hæſitante primum, ac demum voluptate repudiata virtutem amplectente. Socratem cum voluptatibus velut ad præliandum ſæpe componit Plato. Oſtendit primum Socrates, voluptatem non eſſe ſummum bonum, imo nec eſſe bonum; per eam animum corpori affigi, tanquam per clavum aut fibulam. Quo exemplo uſi ſunt Iamblichus & Simplicius non ſemel. Serpentibus item venenatis illam comparat, nec aliud eſſe quicquam putat, quo ſit magis abſtinendum; nihil eam

Cic. de ſenect.

Plato Gorgia, Philebo, Phædon.

Iamblich. apud Stob. Serm. 5. Simpl. in Epictet. c. 13, 56, 60.

conferre ad felicitatem, pecudumque esse propriam; ejus moderationem, fundamentum esse virtutis; ac ea præcipue liberum esse debere Philosophum; Socratis autem verbis sententiam ipse suam de voluptate expromebat Plato, quam & escam malorum appellabat; ut temperantiam bonorum omnium ornamentum. Factum idem à Xenophonte in libris Memorabilium, in quibus multa adversus voluptatem cum Aristippo aliisque disputantem inducit Socratem. His informatus præceptis Antisthenes, voluptati bellum indixit, nullumque non laboris, continentiæ, tolerantiæ genus in se recepit; idemque porro ut facerent, Cynicis à se institutis perpetuam legem dixit. Memoratur hoc ejus dictum, Insaniam potius, quam afficiar voluptate; quippe voluptatem summum esse malum statuebat. Celebratur & istud Cratetis, Libertatem & immortale regnum affectare, qui voluptati se non mancipant; & voluptatum moderatione civitates & familias servari. Item illud Diogenis, qui Antisthenis discipulus fuit, Cratetis magister: turpe esse cantores & athletas vocis aut roboris caussa abstinere voluptatibus, neminem temperantiæ caussa. Ad idem institutum Crates Zenoni & reliquis Stoicis præluxit. Cynismum enim probabat Zeno, & ad eum vitam accommodabat, ac Comicis propterea ludibrio erat. Igitur Stoicæ sectæ certissimus hic est character, fuga voluptatum; nec tritius dogma, scriptisque eorum vexatius ullum est. Præcepta ad eas vel repudiandas, vel, si ita res postulet, recte perfruendas, commode suggerunt Epictetus, & Epicteti explicator Simplicius. Nec parti huic defuit Marcus Aurelius, passimque in eas invehitur. Crebro usurpabat verba hæc Hieroclis Stoici Platonicus Taurus: meretricium esse dogma, voluptatem pro fine ponendam, sublatisque lupanaribus sublatum iri hoc dogma. Plurimum quoque in eo argumento se jactat Seneca. Voluptatem neutiquam patitur poni inter bona: imo, initium esse ait malorum omnium; rem cæteroquin humilem, pusillam, servilem, imbecillam, caducam, brevem, fugacem, turbidam,

Xenoph. Memorabil. lib. 2, 4, & 5.

Epictet. c. 56.

pœnitendam, exitu fœdam, communem cum ſtultiſſimis & peſſimis hominibus; cum mutis quoque animantibus, etiam contemtiſſimis; ea effœminari homines & remolleſcere; inviſiſſimam eſſe habendam, & exturbandam; quippe quæ nos latronum more in hoc amplectatur, ut ſtrangulet; beatum fore illum, cui vera voluptas erit voluptatis contemtio; eam ſe aſpernari, compeſcere, nihil ejus cauſſa facere. Nempe ſic acceperat ab Attalo Stoico præceptore ſuo. Sed perſequamur reliquos Philoſophos: imprimis Ariſtotelem, qui in Problematis quærit, cur intemperantes & incontinentes appellentur, qui voluptatem quærunt ex duobus ſenſibus, guſtu atque tactu; non item ex reliquis? cauſſamque hanc affert, quod id commune habeant cum pecudibus, inde itidem voluptatem captantibus. Probat hæc & dilatat Macrobius, qui & alio loco ſtudioſis & ſeriis hominibus interdicit voluptate; quippe nihil eſſe tam contrarium, quam voluptatem & virtutem. Nobilis quoque Peripateticus Critolaus & malum eſſe ſtatuit voluptatem, & mala multa ex ſe parere. Quanquam fatendum eſt, Ariſtotelem voluptati infenſum haudquaquam videri, cum acute diſtinguit voluptatem à noxiis voluptatis effectibus. Quæ cautio & à Platone adhibita eſt. Nos vero voluptates hic non ſolitarias, & à damnoſo ſuo comitatu divulſas ſpectamus, ſed quales obtrudunt ſe hominibus, & ab incautis etiam cum adjuncto dedecore & detrimento captantur. Voluptatem ſæpe oppugnat Cicero, nec ſatis dignam eſſe docet hominis præſtantia; contemni etiam & rejici oportere; vel ſaltem tenendum eſſe ejus fruendæ modum; arcendam maxime eſſe à libidinibus adoleſcentiam; improbandas artes, quæ miniſtræ ſunt voluptatum; qui his fuerint dediti, eorum animos corpore elapſos, circum terram diu volutatos, in cælum, niſi multis exagitatos ſeculis, non redituros. Quæ affingit Africano, uti & egregiam argumenti ejusdem diſputationem Catoni majori, quemadmodum mox notavi; ut liquere omnibus poſſit eamdem fuiſſe priſcæ illius, & omni genere virtutum

Macrob. Saturn. lib. 2. c. 8. lib. 7. cap. 4.

Plato Protagor.

Cic. libr. 1. Offic. Somn. Scip. de Senect.

etiamnum florentis Romæ sententiam. Prætereo Ciceronis ejusdem, Plutarchi, Athenæi, aliorumque, ac Stoicorum præsertim, convitia adversus Epicurum, suasorem voluptatis ac defensorem. Repetam tantum dictum elegans Plutarchi hujus adversus voluptatem: feram esse, sed mansuetam, duplici de caussa fugiendam, & quod nocet, & quod fallit: quæ depromta sunt ex libro, quem scripserat adversus voluptatem. Hoc prope ipsum de voluptate profatus est Maximus Tyrius. Non patitur poni illam inter bona; principiisque ejus suadet esse obstandum, si quis salvus esse velit. Disputat quidem de ea, more Academicorum, in utramque partem; sed ita tamen, ut postquam rationes omnes attulit, quibus commendari voluptas potest, easdem deinde falsas esse ostendat, voluptatemque damnosam & fugiendam esse demonstret. Ex Iamblichi epistola De temperantia, multa affert Stobæus contra voluptates perutilia; velut, earum moderatione civitatum & familiarum salutem constare; simulacrum earum esse Gorgonis caput, quo homines saxa fiunt; Perseum vero amputato eo, suadente Minerva, cælum conscendisse. Plurimis hujusmodi fabulis voluptatum damna Poëtæ adumbrarunt; ac Homerus potissimum. Nam quid aliud designant suaves illi fructus Lotophagorum? quid Circes pocula? quid cantus Sirenum? quid Scylla & Charybdis? quid Calypsus insula? quid Phæacum horti? Nihilo magis voluptas, sive in cothurno, sive in socco Poëtis probata est. Videnda loca, quæ ex Sophocle, Anaxandrida, & Alexi collegit Stobæus, & quæ alii ex Menandro. Nec omitti decet pronuntiatum hoc Demonactis, quod idem suppeditat Stobæus: tantum addi ad virtutem, quantum detrahitur ex voluptate. Adversus voluptariam vitam salse quædam & acute funditat Lucilius. Et Horatii sententia est, spernendas voluptates, voluptatem dolore emtam nocere. Religiosissima apud Judæos Essenorum secta perceptionem voluptatum haud secus quam noxas & crimina vitabat. Ne Pharisæi quidem frangi se patiebantur deliciis. Idem suadet

Plutarch. apud Stob. Serm. 6.

Maxim. Tyr. Differt. 7, 10, 33, & 34.

Stob. Serm. 6.

Stob. Serm. 5, 6, & 7.

Lucil. Sat. 4.

Horat. libr. 1. Epist. 2.

Apollonio Thespesion Gymnosophistarum princeps apud Philostratum. Legas quæ de institutione puerorum apud Persas disserit Xenophon; quæ de Ægyptiis sacerdotibus apud Porphyrium Chæremon Stoicus; quæ de Germanibus & Brachmanibus apud Strabonem Megasthenes; quæ de Pramnis ipse Strabo; miraberis disciplinæ austeritatem, frugalitatem, & abstinentiam, ab omni voluptate alienam; quæ prodeuntibus annis, apud Persas potissimum, in magnam mollitiem deflexit. Cognoscere operæpretium est, quam salubribus consiliis, ac exemplo etiam suo, Alexandrum ad continentiam & despectionem voluptatum hortati sunt Brachmanes apud Palladium, cum dicerent veram hanc esse fortitudinem, internos illos hostes virtute non externos armis edomare. Nec dedidicerunt ista recentiores Brachmanes, plurimaque inter eos jactantur adagia adversus corporis voluptates. Quam austerum vitæ genus sectentur Talapoini Siamenses, non sine stupore nuper ex Gallorum nostrorum narratione accepimus.

Philostr. Apollon. lib. 6. c. 5.
Xenoph. Cyrop. lib. 1, & 8.
Porphyr. de abstin. ab animat. libr. 4. §. 6.
Strab. libr. 15.

CAPUT XIII.

De servanda castimonia.

JAM ut à genere descendamus ad speciem, eam præcipue domandam esse voluptatem, quæ officit castitati, demonstrabimus: non quidem exemplis, quæ sunt infinita, & ab aliis peti possunt; imprimis ab Hieronymi libro priore adversus Jovinianum, qui decus suum virginitati detrahebat; sed auctoritate Philosophorum, & cordatiorum Scriptorum, exoticarumque gentium suffragio, apud quas suus castimoniæ honos habitus est. Vere quippe dictum est à Tertulliano, Diabolum *habere & virgines, habere & continentes.* Primus prodeat Pythagoras, qui continentiam esse dixit

Hieron. lib. 1. adv. Jovin. c. 26, & seq.
Tertull. de præscript. c. 40.

lumen animi, & adolescentes ante annum ætatis vicesimum venereis rebus abstinere voluit, raroque iis uti post hanc ætatem, nec nisi prolis suscipiendæ caussa; priscorumque Græcorum mores laudabat, apud quos magna pudoris ratio habebatur. Hæc tradit Iamblichus, secutus verba ipsa Ocelli Lucani, vetusti Pythagoricæ sectæ antistitis. Plus aliquid habet Hierocles, Pythagoram venere prorsus suis interdixisse. Plus etiam Philostratus, apud quem Pythagoricam Philosophiam Apollonius inducit præcepta sua sibi tradentem; in quibus erat istud, si quem discipulorum suorum incontinentem deprehendisset, barathra sibi esse, in quibus pœnas daret. Cui præcepto paruisse ipsum Apollonium ferunt, & perpetuam virginitatem coluisse; & cæteros quoque Pythagoreos vel venereis abstinuisse prorsus, vel liberorum solum ex legitimo concubitu quærendorum caussa iis esse usos. Nempe diligenter eos ad temperantiam, ad continentiam, ad pudorem Pythagoras instituerat. Hinc præclara apud Pythagoricos castitatis præconia. Quale hoc Demophili, animi robur esse temperantiam, mortemque præoptandam, quam per incontinentiam lumen animi extinguere: & ista Porphyrii in libro Pythagorici argumenti, fugiendam venerem, ut ingenio vivi possit, quippe fœdam & sordidam; purumque esse debere, non corpore solum, sed & animo, quisquis ad Deum accedat, & philosophari velit; virisque divinis castitatem intra & extra corpus esse servandam. Hinc Archytam ferunt à prætextatis verbis diligenter cavisse. Hinc Theano, Pythagoræ sive uxor sive discipula, magnam pudicitiæ laudem tulit. Castitatis etiam in somnis studiosum fuisse Anacharsin Scytham, verendis sinistra manu compressis, ex Pherecyde Syrio refert Clemens Alexandrinus. Quamobrem ejus imaginibus hoc ipsius effatum adscribebatur: continendam esse linguam, ventrem, & virilia. Vitandas esse nuptias & procreationem liberorum censuerunt Democritus, & ejus sectator Epicurus. Democritum hunc luminibus oculorum se ipsum privasse scribit Tertullianus, quod mu-

Iamblich. vit. Pythag. cap. 31. Ocell. Lucan. de natur. univers. cap. 4. Hierocl. in Aur. Carm. Philostr. Apollon. libr. 6. c. 6. & libr. 1. c. 10.

Demoph. Sent. Pythag.

Porphyr. de abstin. ab animat. libr. 1. §. 7, & 41. lib. 2. §. 45, & 52. lib. 4. §. 20.

Clem. Strom. 5

Tertull. Apol. cap. 46.

lieres sine improba cupiditate aspicere non posset. Socratem, qui nefariæ in masculos libidinis accusatus fuerat, ab hac calumnia vindicat gravissimus auctor Xenophon, qui fuit ejus auditor, ut hominum omnium continentissimum non dubitet appellare. Quod & ipsi testimonium præbet Aristophanes, quamuis ipsi infensissimus, eum inducens discipulis suis præcepta patientiæ, frugalitatis, & castitatis tradentem. Memorabilem hanc Xenophon ipse edidit vocem: mali omnis immunem fore, quisquis fundamentum in temperantia & castitate collocarit. Plato venerem omnem damnat in libris De legibus, præter eam, quæ cum legitima uxore prolis quærendæ caussa exercetur; qui contra fecerit, infamem esse, & honoribus arceri jubet. Nec supra naturæ vires esse continentiam, ostendit exemplo nonnullorum pugilum, qui roboris servandi caussa castitatem coluerunt; & animalium quorumdam, quæ caste vivunt, certis solum temporibus ad procreandam prolem venere repetita. Multo etiam magis castitatem suadet Philosophis, quorum studium omne esse debet in animo oblectando & exercendo. Senectutem autem carere hujusmodi voluptatibus, haudquaquam ægre ferendum docet, cum multi harum imperio liberatos se lætentur. Nec facta Platonis à dictis abludebant; quippe quem scribant nonnulli in vita cælibe ab omni fœmineo complexu purum corpus præstitisse. Extant quidem mollicula ejus & amatoria carmina, sed minus pudicus ex iis haudquaquam putandus est; qui idem sensisse videtur ac Catullus, castum esse decere Poetam ipsum, versiculos nihil necesse esse. Locum Platonis ex Phœdone, totamque adeo sententiam de libidine fugienda, expressit Cicero in Catone; nec semel alibi amorem incessit ac venerem, verecundiam commendat, omnem in verbis aut in factis obscœnitatem improbat. Quis nescit quanta continentia & gravitate Xenocrates famosi scorti Phrynes blanditias & invitamenta sit aspernatus? Quis nescit ferro eum & igne gliscentem libidinem compressisse? In præceptis quæ ad animum expurgandum à

Xenoph. Memorab. libr. I.

Aristoph. Nubib.

Plato de legibus lib. 8.

Id. Phædon.

Id. de republ. lib. I.

Catull. Epigr. 16.

Cic. lib. 4. Tuscul. & libr. I. Offic. & de Senect.

Porph. Sent.

Porphyrio tradita sunt,unum hoc est, cohibendos esse venereos motus,etiam qui præter voluntatem nostram oriuntur,nec cogitationem quidem eorum admittendam. De castitate Theosebii Platonici, qui fuit Hieroclis discipulus, egregia Damascii testificatio est. Is cum uxorem sobolis caussa duxisset,& infœcundam comperisset,caste postmodum cum ea consenuit: & ante conjugium,in ipso juventutis æstu, libidinis in se fomitem represserat. Asclepiodotum quoque, Procli auditorem,nullius unquam fœminæ notitiam habuisse perhibet idem Damascius. Quod & de Sarapione amico Isidori, qui Theosebium Hieroclis discipulum audivit, commemorat Suidas. Formosas meretrices mortifero mulso similes esse dicebat Diogenes; & grave esse, continentiam servare cantores & athletas, hos corporis caussa, illos vocis, à nemine virtutis caussa. Et Diogenis assecla Crates jugum voluptatis excutienti animo spondet immortale regnum,& veneris impetus vel fame reprimi vult, vel laqueo. Stoici etsi sermonibus inverecundi & εὐθυῤῥήμονες, sententiis & vita fuerunt castissimi. Pudicitiam passim & verecundiam laudat Seneca. Unum hoc depromam ipsius præconium, quod omnium instar esse queat: vivere nos posse sine pudicitia, sed potiorem esse mortem. Itaque suffragium ejus ambit Hieronymus, cum castitatem adversus Jovinianum defendit. Nec id a sectæ solum, aut à Romanæ gentis sanctitate habuit Seneca, cuius gentis ritus & leges summum indicant pudicitiæ studium; sic ut in causis agendis honorem præfarentur auribus, cum nominare necesse esset lupanar, lenonem, meretricios quæstus: sed & ita institutus fuerat à patre,cujus notabile hoc effatum est, recedendum esse ab omni obscœnitate verborum & sensuum,& satius esse tacere quædam detrimento caussæ, quam ejus adjumento efferre. Memoria dignus est Musonii locus de rerum venerearum usu, quem Stobæus sententiis suis inseruit. Nullam aliam licitam, piam, & justam venerem censet, quam quæ in conjugio exercetur sobolis quærendæ caussa; nam ne legitimam

Damasc. apud Phot. Cm. 242.

Suid. in Sarapion.

Seneca de benef. lib. 1. c. 11.

Hieron. adv. Jovin. lib. c. 30.

M. Sen. Contr. lib. 1. Contr. 2.

Stob. Serm. 2.

quidem esse, si voluptas tantum ex ea captetur. Hanc tantum concedit Epictetus, vel quam dant nuptiæ, vel quam lex; puellasque ad verecundiam & temperantiam institui jubet, & utilia suggerit ad voluptatis frænandas illecebras consilia. Quæ edisserens Simplicius, docet assuetudine & exercitatione castitatem comparari posse. Deorum beneficio factum lætatur Marcus Imperator, quod incorruptam servaverit adolescentiam, nec ante tempus virilitatem exercuerit, imo & ultra legitimum tempus exercere distulerit; quodque amatam sibi Benedictam quamdam & Theodotum omnino non attigerit; & ex amore, quo in eos ferebatur, convaluerit. Aureolas ex Aristotele, Theophrasto & Plutarcho sententias in laudem castitatis, & in amoris ac impudicitiæ vituperium, repræsentat Hieronymus, amorem fœdum esse vitium, insaniæ proximum, rationem pessumdans; sapienti uxorem minime esse ducendam; infinitas esse matrimonii curas atque damna. Isæus Assyrius Sophista, cum rogaretur, an mulier quædam pulchra sibi visa esset? continentiam suam egregio hoc responso testatus est, desiisse se oculis laborare. Quod germanum est dicti illius Jobi, pepigisse se fœdus cum oculis suis, ut ne cogitaret quidem de virgine. Nec in summa quidlibet sentiendi & proferendi licentia dissonant ab his Poetæ. Cantorem Clytemnestræ apponit Homerus suasorem castitatis. Caute cavendum ab illecebris mulierum monet Hesiodus; qui iis confidat, furibus confidere. Splendidam Sophoclis jam senis sententiam commemorant Plato & Cicero, aliique complures; gaudere se, quod à venereis rebus, sicut à domino agresti ac furioso, hac ætate profugisset. Amoris & veneris detrimenta persequitur Euripides in Hippolyto, quem & ob continentiam impense laudat. Alibi ex persona Ionis graviter redarguit stupra Jovis, Neptuni, & Apollinis: nec hominum intemperantiam jam amplius vult accusari, sed Deorum, quorum exemplo in scelus impelluntur. Atque hæc verba repræsentat Iustinus. Virtutis penum Menander castitatem appellat, & ab illicito

Epictet. c. 47, 56, & 62.

M. Aurel. lib. 1. §. 17.

Hieron. adv. Jovin. lib. 2. c. 28, & 30.

Job. 31. 1.

Hom. Odyss. γ v. 267.

Hesiod. Oper. v. 371, & seq.

Plato de republ. lib. 1.

Cic. de Senect.

Euripid. Hippol. v. 525, & seq. & Jon. v 444, & seq.

Justin. de Monarch.

concubitu virum probum absterret. Parthenias dictus creditur Virgilius, à virginali verecundia; etsi nos aliam nominis hujus caussam supra proposuimus. Quam autem in carmine pudoris rationem habuerit, demonstrat Ausonius. Perrogandæ nunc variarum gentium sententiæ; non Græcorum quidem aut Romanorum, ne in re notissima abutamur otio. Nam quis nescit Athenis severas leges adversus adulteria & illicitos amores esse constitutas? Cecropem vulgivagam venerem intra sancti & pudici matrimonii septa continuisse, etsi legi huic deinde frequentandæ civitatis caussa derogatum est; nullum lectum fuisse sacerdotem, imo nec ad sacra accedere cuiquam fas fuisse, qui castus non esset; quæ ad sacra allegerentur fœminæ, fere virgines fuisse, vel univiras, magnoque in honore fuisse, quæ virginitatem castitatemque colerent. Hæc fere tenuerunt Romani, moribus Græcis imbuti. Sanctæ illis ad tuendam pudicitiam leges. Dii illis tutores pudoris, item Deæ. Vestales illis virgines, summusque his habitus ob virginitatem & pudicitiam honos; habitus & mulieribus, quæ in eodem manerent conjugio; sanctiusque etiam quam apud Athenienses observata lex de una tantum eodem tempore uni collocanda. Tralatitia hæc sunt, & in ludis puerorum decantari solita. Proficiscamur ad exoticas gentes: initio facto à Judæis, qui postquam à testamento Dei sunt repulsi, inter profanos jam & exoticos habendi sunt. Agnoscunt illi legi divinæ id fuisse propositum, cupiditates extinguere, & voluptates, obscœnas præcipue, coercere. Pharisæi purissimum vitæ sectabantur genus; continentia apud illos magno, perinde ut apud Legis peritos, in pretio; multorum annorum castitas, dum vacabant piis exercitationibus; crebri in conjugio secubitus; duro cubili, subjectisque spinis ac scrupulis gliscentem per somnum libidinem præcavebant. Sed hi nihil ad Essenos, sectam continentissimam, victricem cupiditatum, voluptatum contemtricem; sic, ut ne legitimas quidem, quas conciliat matrimonium, magna eorum pars toto vitę decursu

Auson. Cent. nuptial.

admitteret; quidam liberorum ſolum quærendorum gratia uxoribus uterentur. Non aſpectus obſcœni, ſed ne libidinoſæ quidem cogitationis, licentiam dat Judaica lex, teſte Maimonide. Præconio ſuo Apoſtolos Chriſti exornavit Muhammedus in Alcorano, ob caſtitatem etiam injuſſu Dei ſervatam. Hierophantæ, ut & Galli Cybeles, virilitatem ſolebant vel execare ferro, vel medicamentis edomare. Magnam ſane promeriti ſunt laudem caſtitatis Ægyptii Sacerdotes, quam ut ſanctius colerent, abſtinebant penitus ſale atque vino, in quibus ineſt veneris incitamentum. Unicam ducebant uxorem, qua & abſtinebant tempore vicis ſuæ; (non ſemper, ut ex Chæremone falſo ſcripſit Hieronymus) maſculis vero omni tempore. Herodoti temporibus Ægyptii omnes contenti erant una conjuge, ut Græci: Diodori ætate, Sacerdotes tantum; ut prona eſt in libidinem humana cupiditas. In Jovis Thebæi fano mulier caſta ad Dei complexus excipiendos collocabatur. Nec ſilere poſſum excellentem Calaſiridis virtutem, qui Iſidis Memphiticæ ſacerdos fuit: ſive fabula ſit ab Heliodoro in laudem caſtitatis inventa, ſive res ita, uti narratur, contigerit. Is elegantisſimam fœminam Rhodopin ſæpius conſpicatus, & amore tandem victus, Memphi relicta cupiditatem ſuam exilio compresſit. Cui ſimile Antiochi tertii factum memorat Plutarchus, Epheſum deſerentis, ne virginis, quæ Dianæ antiſtita erat, deſiderio captus præter fas aliquid attentaret. Cereris Africanæ ſacra tractabant fœminæ, abdicato ſponte de virorum conſenſu matrimonio, omnique exinde maſculorum contactu, ac filiorum etiam ademto. Caſtitatem quoque colebant Sacerdotes Æthiopes. Jovis Heliopolitani ſimulacrum cum veheretur apud Aſſyrios, ſubibant proceres longi temporis caſtimonia puri. In ſacello Beli Babylonii mulier à Deo ipſo ſelecta, virilis conſuetudinis exors, ipſius concubitum præſtolabatur. Quos ad Solis & Dianæ ſacra procuranda allegebant Perſæ, iis lex eadem perpetuæ pudicitiæ imponebatur. Itaque Aſpaſiam, quam propter raram pudicitiam ſummopere

Maimonid. More nevoch. Part.3. c.49.

Hieron. adv. Iovin. lib.1. c.9.

Herodot. lib.2. cap. 92.

Diodor. lib. 1.

Heliod. Æthiop. lib. 2.

Plut. Apophth.

amaverat Cyrus, ut in casto reliquam vitam exigeret, Dario filio ereptam Solis & Dianæ sacerdotem Artaxerxes esse jussit. Adolescentes ea gens ad continentiam diligenter instituebat. Et nunc quoque apud Persas veteribus illis prognatos, nullum crimen capitalius est, quam impudicitia; nullum, quod gravius punire velint. Apud Turcas, ii qui genus suum ad Muhammedum referunt, fere matrimonio abstinent. Indorum Theologorum, qui communi Gymnosophistarum nomine censebantur, duplex fuit secta, Brachmanum altera, altera Germanum, quos & Sarmanas, & Samanæos, & Semnos dictos reperias. Eadem stirps erat Brachmanum omnium, & sectæ huic addicti nascebantur: eligebantur Germanes ex omnibus tribubus. Magnum utrisque inerat studium castitatis. Ante annum ætatis septimum & tricesimum fœminę consuetudinem nullam habebant Brachmanes; eoque anno expleto, sobolis tantum parandæ caussa uxoribus dabant operam. Itaque semel quotannis ad eas visebant; iisque abstinebant demum, postquam geminam prolem suscepissent. Magistros habebant continentiæ, cujus virtutis præcepta vulgo tradebant. Germanes veneris degebant prorsus expertes. Nec tamen à contubernio suo repellebant mulieres quasdam, studiorum socias, & castitatis participes, quas Semnas itidem appellabant. Diffusa erat & in Bactros hæc secta, quæ & in aliquibus Javæ majoris angulis ad hanc diem perseverare fertur. Mariti defuncti desiderium testantur hodieque viduæ eodem rogo sponte se cremantes, ni infames haberi velint. Nec diuturnitate temporis exoleverunt sancti illi ritus apud Indos Philosophos, imo accuratius etiam student continentiæ. Sunt magna Brachmanum & Brachmanidum cœnobia. Sunt, qui fructus cujusdam esu venerem doment. Sunt, qui mulieris contactum cane & angue pejorem putent. Macassarenses sacerdotes castitatem servant ex voto. Talapoinorum quoque Siamensium memoranda castitas est. Nefas illis mulierem tangere, alloqui, imo & obiter aspicere. Igne concubitum luunt. Tota gens

casta:

casta: unica fere uxore contenti sunt. Magnum virginibus honorem habent Sinæ; magnum viduis castitatem colentibus, spreto altero conjugio. Quod & olim lege prohibitum fuit. Quædam apud illos sectæ Philosophorum virginitatem anteferunt nuptiis, quibus & penitus abstinent. Versibus amores suos decantant, sed pudicis. Nempe sic informati fuerant à Confutio, qui cum omnibus suadebat continentiam, tum iis maxime, qui sapientiæ studebant. Ipse contentus uxore unica, concubinas superinducere scelus esse dixit. Sed & repudiata demum uxore cœlibem deinceps vitam egit. Formosenses conjugis ducendæ veniam adolescentibus non concedunt ante annum ætatis vicesimum: clam illi visunt ad uxores, nec nisi quadraginta annis grandiores facti in contubernium admittunt eas, quæ unæ unis nubunt. Ex duodecim Sacerdotum Japoniorum sectis, castimoniæ vota nuncupant undecim, pœna mortis proposita, si qui sanctæ sponsioni desint. Summus ipse Japonum Imperator, quem Dayrum vocant, unam tantum ducit uxorem, à qua per dies quindecim quotis quibusque mensibus sejungitur. Hanc si amittat annis minor triginta, alterius ducendæ jus habet; secus, si hanc ætatem excesserit. Scythis quantum placuerit pudicitiæ laus, cognoscitur ex Anacharsi, quem supra laudavimus. Inter Thraces fuisse quosdam Ctistas dictos, qui sine mulierum consortio viverent, & sacri haberentur, ex testificatione Posidonii narrat Strabo; atque hos ipsos esse, qui Abii vocantur ab Homero, hoc est, vita carentes; quasi carere conjuge, id sit vita carere. Est provincia magnæ Tartariæ Mugalla dicta, in qua Monachi quidam totum vitæ tempus in casto agunt. In regione Tibetana magnæ sunt virorum societates, magnæ & fœminarum. Lamas appellant. Piam ac solitariam agunt vitam, nec ullus inter eos conjugii usus. Germanicam gentem sua pudicitiæ cura nobilitavit. Sera masculorum fœminarumque venus; severa matrimonia; unica uxor; rarissima adulteria, quæ pœna atrox & marito permissa consequitur. Teutonum à Mario cæso-

Strabo libr. 7. Homer. Iliad. v. 6.

rum uxores perpetuæ virginitati inter Vestales adscribi voluerunt, nec impetrarunt à victore; itaque laqueo sibi vitam eripuerunt. Semel tantum virgines nubunt in civitatibus quibusdam: apud Herulos etiam viris defunctis viduæ laqueo se præfocant, si probæ & pudicæ haberi velint. Auctor Procopius in Gothicis, qui & Anglis atque Varnis profligatæ pudicitiæ puellam videri ait, si cui nomen solum contingat sperati conjugii & sponsaliorum, ad nuptias ipsas non perveniat. Tauri sacrorum Dianæ curam virginibus tantum committebant. Et Saxones, crudelitate feros, castitate mirandos esse scripsit Salvianus. Americani sacerdotes castitatem colunt prope omnes, Deo placere pudicitiam rati. In Hispaniola insula, si quis eorum se polluerit, vel necatur lapidibus, vel igne crematur. Cæteri omnes sunt in casto, cum jejuniis sacris aut orationibus vacant, & cum se accingunt ad legendum aurum, quod in parte religionis ponunt. Pœnas impudicis post mortem paratas putant. Viri defuncti rogo viduæ pleræque se injiciunt. Venere abstinent Chiribicenses Magi. Nicaraguani sacerdotes uxores non ducunt. Magnifica habuerunt Mexicani & Peruani cœnobia virorum & fœminarum castitatem colentium; cujus violatæ si qua comperta erat, viva defodiebatur Vestalium Romanarum ritu. Tota prope gens ad confirmandas vires veneri sero dat operam. Apud Abnakenses, Canadicam gentem, magna est castitatis laus, magnum impudicitiæ dedecus. Mitto Hæreticos, qui vel nimio continentiæ amore producti, vel fœminam atque item materiam, tanquam Diaboli fœtum perosi, nuptias damnarunt, Saturnilianos, Cerinthianos, Ebionitas, Archonticos, Cerdonianos, Marcionistas, Severianos, Tatianos, Encratitas, Apostolicos, Manichæos, Hieracitas, Eustathianos, Aërianos, Apotacticos, & alias Ecclesiæ vibices. Mitto & qui ex vanis hujusmodi opinionibus secundas improbarunt nuptias, Catharos & Cataphrygas, sive Montanistas, inter quos censebatur Tertullianus.

Procop. Gothic. lib. 2. c. 14. libr. 4. c. 20.

Salvian. lib. 7.

CAPUT XIV.

De edomando ſpontaneis afflictationibus corpore, & peccatis per piaculares pœnas eluendis.

NEC voluptatis ſolum lenociniis obſiſtendum eſſe decernit Chriſtus, ſed affligendum quoque corpus, & voluntariis doloribus edomandum, & peccata piacularibus pœnis eluenda. In eo autem aſſentientes habemus gentes propemodum univerſas, quæ aliqua rerum divinarum notitia imbutæ ſunt. Infinita tradiderunt præcepta ſapientes viri ad muniendam adverſus morſus doloris humanam naturam. Nobiliſſimarum Philoſophiæ ſectarum decreta hæc ſunt: inter mala minime ponendum eſſe dolorem; ſolum eſſe malum, quod turpe ſit; virtutem ad bene beateque vivendum ſe ipſa eſſe contentam. *Dabit, dabit ſe in tormenta vita beata,* inquit Cicero, *nec juſtitiam, temperantiam, imprimisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cum tortoris os viderit, conſiſtet; virtutibusque omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores limenque carceris.* Cic. Tuſculan. 5. Itaque plurimi his armati dogmatis, plurimi etiam nullis informati præceptionibus Philoſophiæ, ſed magna fortitudine & conſtantia à natura præditi, cum caſu vel neceſſitate in perpetiendi doloris diſcrimen adducti eſſent, præſenti eum animo ac ſtrenue pertulerunt. Plena eſt exemplorum vita, pleni libri; neque nunc in iis congerendis laborandum. Ea tantum videntur propoſito noſtro convenire præcepta & exempla, quibus vel religionis cauſſa, vel popularis inſtitutionis, vel Philoſophiæ, quæ multis pro religione fuit, ſuſcepti ſponte aut tolerati dolores & afflictationes corporis fuerunt. Ut verum appareat, quod libro ſuo De patientia præfixit Tertullianus: *Philoſophos, cum inter ſe va-*

riis sectarum libidinibus, & sententiarum æmulationibus discordarent, solius tamen patientiæ in commune memores, huic uni studiorum suorum commisisse pacem, in eam conspirasse, in eam fœderatos esse, illi in affectatione virtutis unanimiter studuisse, omnem sapientiæ ostentationem de patientia prætulisse. Hac præcipue laude inclaruit Italica Schola, quæ à Pythagora sumsit initium. Is primum ad capessendos impigre labores hortabatur suos hoc symbolo, Supra chœnicem ne sedeto; & altero etiam symbolo literæ Y, cujus cornu alterum angustum, difficilem notat ad virtutem viam; latum alterum, viam patentem atque tritam ad vitium. Carminibus porro suis monitum hoc inseruerunt Æschylus & Epicharmus, Pythagoricæ doctrinæ participes. Vitam ipse Pythagoras durissimam cum suis egit, frugalissimam, patientissimam; dixitque voluptates non conferre beatitudinem, nec dolores eam auferre. Lysis in Aureis carminibus, quæ adscribuntur Pythagoræ, insuescendum esse monet, ventrem & somnum reprimere. Et in hac palæstra exercitatus Apollonius vetus usurpabat Archilochi dictum, Deorum donum esse tolerantiam & patientiam. Generale hoc est Pythagoricorum decretum, inquit Iamblichus, labores fortiter tolerandos; adhibendas pœnas, sectiones, ustiones, ad naturalem intemperantiam coërcendam; carnibus, cibisque aliis quibusdam abstinendum; reliquis, atque item somno, parce utendum. Ergo mirabilis fuit, sive in contemnenda morte, sive in perferendis doloribus, Pythagoræ & sequacium fortitudo. Nam & ipse voluntaria morte interiit; item Empedocles, si modo vulgatam de ejus exitu opinionem sequamur: & ZenoEleates, excitandis ad constantiam animis juvenũ promtissimus, omnia perpeti maluit, quam conjurationis conscios indicare; & ne tormentis victus id facere cogeretur, linguam dentibus abscissam in os instantis Demyli tyranni exspuit: quod & Leænæ nobili apud Athenienses scorto tribuitur. Quidam admotam velut ad audiendum secreti aliquid à Demylo auriculam Zenonem mordicus lacerasse ajunt.

Iambl. vit. Pythag. cap. 32.

Atque ita traditam ſibi à Parmenide diſciplinam facto expreſſiſſe narrat Plutarchus, & egregie oſtendiſſe, formidoloſam eſſe viris magnis turpitudinem, pueris & mulieribus dolorem. Par fuit in ſimili caſu Anaxarchi fortitudo atque factum, cum Nicocreontis perferret ſævitiam; nec horrendum deprecatus eſt ſupplicii genus, quod nunc quoque Turcis in uſu eſt, cum in mortarium conjectus piſtillis ferreis tunderetur. Anaxarchi exemplum & monita ſecutus Pyrrho, ad mortis & doloris tolerantiam auditores hortabatur. Superioribus haudquaquam inferiorem ſe præſtitit memoratus Livio Theodotus, perperam apud Valerium Maximum Theodorus dictus, cum patefacta adverſus Hieronymum Syracuſanum tyrannum conjuratione, omnibus intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur. Pythagoricum autem fuiſſe teſtantur Clemens Alexandrinus & Theodoretus. Fertur quoque Hierocles Alexandrinus Pythagoricæ doctrinæ clariſſimus interpres, cum Byzantii plagis à magiſtratibus cæſus eſſet, judices non ſine convitiis manante ſanguine reſperſiſſe. Italicæ ſcholæ doctrina imbutus Epicurus, etſi voluptatem cenſuit eſſe ſummum bonum, dolorem vero ſummum malum, negavit tamen jucunde vivi poſſe, niſi cum virtute; aut ullum eſſe tempus, quo ſapiens non ſit beatus; victum ipſe tenuem antetulit copioſo; dixitque ſe cum Jove de felicitate certaturum, ſi aquam haberet & offam; nihilque ei ſufficere, cui pauca non ſufficiant. Dolorem is contemſit atque mortem, & animam agens in ſummis cruciatibus, ſcripſit ad Hermachum, lætum tamen eſſe ſe ex memoria rerum inventarum. At fortior longe viſa eſt Ionicæ ſcholæ doctrina, cujus clariſſimum lumen Socrates, & dictis & factis invictæ laborum omnium, mortiſque adeo tolerantiæ exemplum dedit. Laudatur hoc nomine à Xenophonte; & ab ejus adverſario Ariſtophane conſtantiæ ipſius teſtificationem veritas expreſſit, cum eum induceret adhortantem diſcipulos ad patientiam, ſtando, ambulando, perferendo frigore atque fame, vini & veneris abſtinentia. Uberius hæc

Plutarch. contra Colot.

Liv. libr. 24. cap. 5. Valer. Maxim. libr. 3. c. 3.

Clem. Strom. 4. Theod. Therap. Serm. 8.

Suidas in Hierocles.

Xenoph. Memorab. lib. 1. & 2. Ariſtoph. Nubib.

expoſita ſunt ab Alcibiade in Sympoſio Platonis. Eum ait ad Potidæam, cum contubernales eſſent, ſuſtinendis laboribus Græcos omnes, ſeque adeo ſuperaſſe, hiberna frigora facillime toleraſſe, nudis pedibus glaciem calcaſſe, veſtem non mutaſſe; per continuum diei unius & noctis tempus in eodem veſtigio cogitabundum ſub dio perſtitiſſe; belli pericula intrepidum adiiſſe. Mortem autem adeo non reformidavit, ut invitaſſe etiam viſus ſit. Quapropter in exemplum patientiæ proponitur à Seneca. Perpeſſitium ſenem appellat, per omnia aſpera jactatum, laboribus & militaribus & domeſticis & civilibus invictum, atrocibus criminationibus vexatum, carceri mancipatum, veneno extinctum, nec inter hæc vultu aut animo mutatum, ſibi ſemper æqualem in magna inæqualitate fortunæ. Aſperum hunc vitæ cultum ita porro commendavit familiaribus, ut qui intima cum eo neceſſitudine conjunctus fuit Ariſtodemus Cydatheneus, nudis ſemper pedibus incederet. Et Cebes præſeptos laboribus aditus ad virtutem ſcite depinxit in Tabula. Et Ariſtippus ita Antipatrum Cyrenæum inſtituit, ut oborta ſibi cæcitate jocaretur, nec ſtudia literarum intermitteret. Cujus calamitatis conſtanter toleratæ cum exempla alia profert Cicero, tum illa præcipue Democriti, Aſclepiadis Eretrici, & Diodori Stoici; item Homeri, & ipſius etiam Tireſiæ. His adjungi poteſt Didymus Alexandrinus. Inter Antipatri hujus ſucceſſores ponendus Anniceris, cujus dictatum hoc fuit: ſapientem etſi voluptate careat, angatur doloribus, beatum tamen futurum. Recenſetur & inter Socraticos Diodorus; cui adjungitur & Calliphon à Cicerone; quorum uterque dixit, Honeſtate beatos homines effici, accedentibus licet cruciatibus. Non magna quidem Plato tolerantiæ edidit ſpecimina; commendatur tamen hoc nomine, quod ad frangendum corporis robur, motusque procaces, in loco inſalubri Academia, ſedem Philoſophicarum collocutionum & commentationum poſuerit; quod parce ipſe ſobrieque vixerit; & cum veniſſet in Siciliam, minime ineſcatus fuerit deliciis

Seneca Epiſt. 114.

Cic. 5. Tuſculan.

Syracuſanarum & Italicarum menſarum, obſcœniſque noctium voluptatibus; quibus beatos homines effici gentes illæ putabant, ipſe vero neminem ſapientem effici ſcripſit ad Dionis propinquos. Nam quid aliud ſentire potuit is, qui cum Pythagora & Socrate decrevit ſemper beatum eſſe ſapientem? Idem fuit Platonis diſcipulorum, Xenocratis & Speuſippi, placitum; idem & Polemonis, qui Xenocratem audivit; beatam vitam à virtute ſuppliciis minime disjunctum iri, cumque ea in Perilli taurum deſcenſuram. Nec ab hac opinione deſcivit Paulus Lacydis diſcipulus, qui omnia perpeti præoptavit, quam conſcios facinoris indicare. Nec minus fuit contra mortem armatus condiſcipulus ejus Carneades. De Cicerone, qui Academicus haberi vult, nihil attinet dicere: paſſim libris ſuis aſperſit has ſententias; turpe eſſe luxuria diffluere, & delicate ac molliter vivere; honeſtum parce, continenter, ſevere, ac ſobrie; in malis non habendum eſſe dolorem, non mortem, non ignobilitatem, non exilium, non cæcitatem, aliaſque hujuſmodi calamitates; qui virtute præditus ſit, hunc eſſe beatum; placuiſſe id quoque Marco Bruto, magni ingenii & animi viro. Sciſcit eadem Porphyrius; fuga voluptatum, dolorum tolerantia purgationem animi conſtare; viri divini duplicem eſſe caſtitatem, internam & externam. Etſi ex his principiis Peripateticorum, voluptatem bonum eſſe, dolorem malum, ſequitur beatum non eſſe qui afficiatur doloribus, quantacunque virtute præditus ſit, nec beatam vitam in rotam aſcendere; quod negare non ſuſtinuit Theophraſtus, mollior paulo & languidior Philoſophus: fortius tamen & elatius ſenſit & locutus eſt Ariſtoteles; item Hieronymus Rhodius, cæterique Peripatetici; dixeruntque beatum ſemper eſſe ſapientem, etſi cum torquetur non beatiſſimum; nec unquam felicitatem disjunctum iri à virtute: nec tam rebus, quam novitate verborum diſcrepuerunt à Stoicis. Præ cæteris vero Philoſophorum diſciplinis, parcitate, frugalitate, ſeveritate, laboribus, doloribuſque perferendis, &

Plato Epiſt. 7.

Porph. Sent. & de abſtin. ab animat. lib. 2. §. 44, 45.

ſola virtute ſectanda nobilitata eſt Cynica, & quæ ex hac prodiit Stoica. Virtutem illi dixerunt ſe ipſa eſſe contentam, ſibi ad beatitatem ſufficere, quam nec labores nec cruciatus poſſint eripere. Nec facta dictis abfuerunt. Stupenda fuit Antiſthenis in ſuſtinendo labore conſtantia, quaſi eum ligneo corpore excepiſſet; nec dixit modo laborem non eſſe malum, ſed & eſſe bonum. Magiſtrum aſperitate vitæ ſuperaſſe viſus eſt Diogenes, palliolo duplici inſtructus contra frigus; pera pro cellario, contra famem; dolio pro domo, contra cæli inclementiam; clava pro vehiculo, contra imbecillitatem corporis; lignei ſcyphi uſum, luxuriam ratus, cum manu cava uti poſſet. Æſtate volutabatur per arenas fervidas, hyeme conſperſa nive ſimulacra amplectebatur; prandebat olus; ſervitutem ſic ferebat, quaſi regnum fuiſſet adeptus. Eliſo denique gutture febrim morte excluſit. Hujus præceptis & exemplis armatus Crates, egeſtatem, famem, ſitim, frigora, convitia, plagas patienter & jucunde etiam tulit. In dolio quoque domicilium habuiſſe narrat Simplicius. Hanc Philoſophiam Hipparchia, hunc Philoſophum ita amavit, ut & laborum & paupertatis particeps, ac tori etiam eſſe vellet. Peregrinus, qui Proteus cognomento dictus eſt, & Cynicum ſe geſſit, Olympiæ in celeberrimo totius Græciæ conventu in pyram inſiluit, & voluntariam mortem oppetiit. Et Antiochus Cilix, cum Cynicus haberi vellet, Parthico Caracallæ bello milites frigore rigentes ipſe in nive provolutus exemplo ſuo confirmavit. His Cynicorum decretis ſteterunt Stoici. Malum dixerunt, non cruciatus & dolores, non paupertatem & dedecus, & cætera, quæ mala vulgo exiſtimantur; ſed id ſolum, quod turpe ſit; bonum unum, quod honeſtum ſit; virtute qui polleat, hunc eſſe beatum, quibuscunque prematur tormentis. Sic Zenoni Stoicorum principi placitum eſt; ſic diſcipulis ejus Cleanthi & Ariſtoni. Hi, ac cæteri porro ex eadem ſecta, verba in rem contulerunt; plurimumque eos Dionyſii Heracleotæ condiſcipuli puduit, qui dolore

Simpl. in Epict. cap. 46.

dolore ſive renum, ſive oculorum victus, falſa eſſe confeſſus eſt, quæ à Zenone edoctus de dolore ſenſiſſet. Contra Poſidonius, cum artubus vehementer laboraret, admovente identidem faces dolore, graviter tamen, adſtante Pompejo, qui ejus viſendi cauſſa venerat, & copioſe diſputavit adverſus dolorem, & urgentem re verbiſque domuit. Et Diodorum Ciceronis itidem familiarem, multorum annorum cæcitas à literariis laboribus, conſuetiſque officiis neutiquam deduxit. Magno fuit ornamento diſciplinæ huic Marcus Cato: ætati ſuæ parum intellectus, Vatiniis poſthabitus, per ſeditioſæ factionis manus tractus, vocibus improbis proſciſſus, contumeliis perfuſus, ſputis fœdatus, toga in foro derepta ſpoliatus, nihil remiſit de gravitate & animi magnitudine; mortemque atrociſſimam ſubire maluit, quam in Cæſaris victoris conſpectum venire. Auſterum vitæ cultum tenuit deinde Attalus, & ejus auditor Seneca, licet inſtrumenta luxuriæ opes non abjecerit, nec hac parte Stoicus eſſe voluerit. Culcita uti ſe ait, etiam ſenem, quæ reſiſtat corpori, nec veſtigium cubantis admittat, factumque idem ab Attalo; animalibus abſtinuit per aliquod tempus; delicatis quibuſdam cibis, vino, unguento, balneo per omnem vitam; cæteris voluptatibus moderate uſus eſt, ſuadente Q. Sextio, qui novam & Romani roboris ſectam cum filio condidit. Salubribus paſſim præceptis homines ad laboris, doloris, periculorum, mortiſque contemtum excitat. Philoſophorum ætatis illius aſper erat cultus, intonſum caput, neglecta barba, poſitum humi cubile; quod cum fere ambitionis cauſſa fieret, Seneca devitandum cenſebat. Aurea iſtæc Epicteti, ſerviendum corpori, neceſſitate tenus & animi utilitate; quæ corpori neceſſaria ſunt, parabilia eſſe; quæ ad delicias atque faſtum attinent, eſſe repudianda; his aſſueſcendum à pueritia; Philoſophi nomen vigiliis, laboribus, ſolitudine, humilitate, ignominia conſtare. Quæ ut ſapienter dicta, ſic ſancte præſtita à viro graviſſimo fuiſſe, tradit ejus explanator Simplicius. Memorabilis eſt hujus diſputatio de pœnitentia,

Seneca Epiſtola 108.

Simpl. in Epict. cap. 38, & 46.

per quam nequitiæ pertæsi resipiscimus & redimus ad Deum; id nos ait consequi, priora acta actis contrariis emendando, castigatione, & ultione voluptatum illecebris opposita. At una Marci Imperatoris auctoritas pro omnibus esse possit; qui duodecimum egressus annum, Philosophi habitum & constantiam induit. Studebat in pallio, humi cubabat, vixque passus est lectulum pellibus à matre Faustina insterni, à qua fuerat ad victum tenuem institutus. Patrem habuisse se laborum magistrum declarat, ad cujus imitationem se ipse hortatur, ejusque parcitatem, frugalitatem, patientiam, simplicitatem, constantiam, aliasque virtutes in se exprimendas; nec dubitat impietatis eum accusare, qui sectetur voluptates tanquam bona; dolores fugiat tanquam mala. Sarapion, cujus patientiam & inopiam mirifice prædicat Suidas, claudet agmen Philosophorum, quorum in universum tolerantiam, severitatem, paupertatem deridet Eubulus, eos dicens humi cubare, illotis pedibus incedere, sub tegulis habitare, aliena quadra vivere. His succedant Poëtæ, qui in Herculis figmento labores virtutis caussa exantlatos luculente commendarunt. Prostant plurima eorum in hanc sententiam præcepta. Brevem esse & proclivem ad vitium viam, longam & asperam ad virtutem & sudoribus prætextam monet Hesiodus. Quod imitatus Simonides virtutem collocavit in rupibus arduis. Quintus Smyrnæus eam cum arbore comparat, ascensu difficili, cujus rami pertingant ad cælum, quo si quis scandere possit, jucundissimos fructus decerpturum. Et Hesiodum secutus Quintilianus, naturam ait præposuisse pulcherrimo cuique operi difficultatem. Deorum inventum esse dixit Archilochus Parius, patientiam in adversis, & malorum tolerantiam: Æschylus, Deos cum laborantibus laborare; quam sententiam frequentarunt scriptores utriusque linguæ, & in adagium dedicarunt: Sophocles, Jovem nihil ærumnis vacuum hominibus dedisse, sed dolores & gaudium per vices adventare; quasi ex duobus doliis, inquit Scholiastes, depromantur. Apud Euripidem laudatur Capaneus, quod

M.Aurel. lib. 1. §. 16. lib. 6. §. 30. lib. 9. §. 1.

Suid. in Sarap.

Hesiod. Oper. libr. 1. v. 285, & seq.

Q. Smyrn. lib. 14. v. 195, & seq.

Quintil. lib. 10. cap. 3.

Æschyl. Pers. v. 744. Stob. serm. 29.

Soph. Trachin. v. 128, & seq.

Eurip. Supplic. v. 862, & seq.

in amplis opibus victu uteretur tenui, & mediocritatem sectaretur; quique pane & aqua contentos nos esse vult, ut Anaxagoræ discipulum possis agnoscere. Eubulus tria solum pocula sapientibus concedit in conviviis. Philemon laboribus comparari dixit omnia, ex dolore nasci voluptatem, & dulcem esse malorum memoriam. Menander nullam vitæ partem laborum expertem esse vult. Sotades plane inutilem esse disciplinam dicebat, quæ pati docet, cum pati necesse sit. Publius Syrus dolori cuivis remedium esse dixit patientiam; itidem ut alter, portum miseriarum. Horatius lauream poëticam, perinde ut Petronius, & Quintilianus oratoriam, sudore, algore, castitate, sobrietate, multis agendis & ferendis promerendam esse docet, & eximia ad victum tenuem dat consilia. Et Lucanus denique gravissime detonat in luxuriem, victusque ac cultus simplicitatem commendat. Jam si spatiari libet per gentes singulas, quanta dabit nobis Græcia fortitudinis, constantiæ, patientiæ specimina? quæ si velimus colligere, tota nobis expromenda erit gentis illius historia. Sed contineamus nos intra circumpositos limites. Frugalitatem & parcitatem impense probavit omnis Græcia: unde & φυλλότρωγες per ludibrium in theatris sunt appellati, quasi dicas *Frondivoros*; præsertim vero Athenienses, qui conviviorum licentiam lege lata coërcuerunt, & Areopagitas jusserunt in asotos animadvertere. Parciores etiam Spartani plagipatidæ, qui ad sobrietatem, patientiam, dolorumque voluntariam perpessionem, velut institutis publice scholis, pueros & puellas instituebant. Nota adolescentium certamina, in quibus pugnis calcibusque protriti, dentibus & unguibus laniati, exanimabantur potius, quam victos se faterentur. Nota virginum Lacænarum palæstra, Sol, Eurotas, militia, labor, & his laboriosis exercitationibus nonnunquam intercurrens dolor. Notum jus nigrum Phiditiorum, cui pro condimento erant labor, sudor, cursus, fames, sitis; quæ cum non attulisset Dionysius, negavit se eo delectatum.

Hor. Art. Poët. v. 412, & seq. Serm. libr. 2. Sat. 2. v. 1, & seq. v. 17.
Petron. cap. 5.
Quintil. lib. 7. cap. 10.
Lucan. lib. 4. v. 373, & seq.

Cui non dicta flagra Laconica ad aram Orthiæ Dianæ' publice tolerata à pueris, nonnunquam ad necem, sine gemitu? *Tune*, inquit Cicero, *cum pueros Lacedæmone, adolescentes Olympiæ, barbaros in arena, videris excipientes gravissimas plagas, & ferentes silentio; si te forte dolor aliquis pervellerit, exclamabis ut mulier?* Sed & universi ex tota Peloponneso ephebi ad Pelopis sepulcrum virgis cæsi, sanguine suo heroi parentabant. Cretum quoque leges, à quibus Spartanæ manarunt, & fuerunt vel à Jove vel à Minoe latæ, juventutem laboribus erudiebant, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Tormentis fortiter perferendis nobilitati sunt Macedones & Asopii. His enim restituendum suum nomen, qui apud Clementem Æsopii appellantur. Plerisque autem Deorum ministris sanctior frugalitatis, continentiæ, & patientiæ lex posita fuit. Dodonæi Sacerdotes hoc nomine fuerunt celebrati; ἀνιπτόποδες, χαμαιεῦναι, ab Homero dicti, γηλεχέες à Callimacho; hoc est, Illutipedes, & Humicubæ. Quam gentis laudem esse, non sacerdotum duntaxat, existimarunt interpretes aliqui. Atque hic mos incubandi pellibus stratis, ad captandam per somnia futurorum notitiam, ex Epiro transiit in Italiam, Virgilio & Strabone testibus: & in Americam quoque penetravit. Jovis Prophetas in Creta carnibus & coctis etiam cibis abstinuisse ex Euripide refert Hieronymus. Refert & ex Xenocrate, legem hanc Triptolemi in Eleusiniæ templo permanere, carnibus vescendum non esse: quem morem & ab aurea ætate repetit. Hæc autem laborum patiendorum, & dolorum sibi infligendorum religio vertit demum in superstitionem, quam carpit Plutarchus. At Roma ipsa schola fuit fortitudinis & constantiæ; adeo crebra edidit & inusitata magnitudinis animi exempla. Personant ludi puerorum nominibus Mutii, Reguli, Marii. Meminit Posthumi cujusdam Clemens Alexandrinus, qui à Peucetione captus, Scævolæ factum pari constantia repræsentavit: Sallustii cujusdam Simplicius, qui candenti carbone femori imposito, & flatibus excitato, constantiam ipse suam

Cic. 1. Tuscul.

Clem. Alex. Strom. 4.

Homer. Iliad. π. v. 235. Callim. Hymn. in Delum, v. 286.

Virgil. Æneid. lib. 7. v. 88. Strabo libr. 6.

Hieron. adv. Jovin. libr. 2. cap. 9.

Plutarch. de Superstit.

Clem. Strom. 4.

Simpl. in Epict. cap. 13.

explorabat. Quam multi principes viri à Cicerone commemorati cæcitatem patienter tulerunt? Sacris quoque jejuniis, longi temporis caſtimonia, nudipedalibus, brachiorum ſectionibus, luctibus, aliiſque corporis afflictationibus Deos placabant. Per orbem vagabantur agyrtæ Galli, virilia demeſſi, pectora tundentes, lacertos cultris laniantes, diffluentes ſanguine. In ſe item ſæviebant Bellonarii, ipſi ſe verberantes, brachia, humeros, femora bipenni proſcindentes, latera veruculis fodientes, pectora ſaucii, cruore non alieno ſed ſuo Bellonam reſpergentes. Orta hæc ſunt ex inſtitutis Ebræorum, qui à dolore per circumciſionem vitam exorſi, velut injuriam Deo per noxas ſuas illatam in ſe vindicantes, hujuſmodi pœnis peccata expiabant. Proni jacebant in terra, capitibus pulverem aſpergebant, jejunio corpora macerabant. Quin & ſolenni ac certo die obibatur ille ritus ab univerſa gente, Deo auctore, cujus præceptum extat in Levitico. Qui dies ex re feſtum Expiationis dicebatur; quippe ad veſperam uſque jejuni erant. Alios addiderunt in exilio piaculares dies, ad placandum Deum, & poſtliminium impetrandum. Sibi quiſque præterea pro arbitrio, proque modo pietatis, jejunia afflictationeſque injungebat. Adeo ut jejunia Ebræorum fere adagium effecerint. Hæ afflictationes generali nomine *Taanijoth* appellantur, quo ſpeciatim ſignificantur jejunia. Planctum vero *Miſped* dicunt. Mos laniandi corporis, vellendi capilli, capitis cinere fœdandi, veſtium lacerandarum, & habitus ſordidi induendi in luctu, ab Ebræis videtur in alias gentes diditus eſſe, Syros, Ægyptios, Græcos, & Romanos. Quæ nec abolendis ſolum ſceleribus, ſed & donis à Deo conſequendis adhibebantur. Cenſebant illi quoque humi cubando libidinem domari. Hinc Levitæ & Sacerdotes tempore vicis ſuæ ſomnum capiebant abjecti in terram, ne pellibus quidem ſubjectis. Scitum eſt Thalmudiſtarum, tria dona Deum Ebræis eſſe largitum, Legem, Terram ſanctam, & Vitam futuram; nullam tamen harum ſine afflictatione. Ex his porro initiis derivatus eſt

Cic. 5. Tuſcul.

Levit. 16. 29.

Talm. libr. Beracoth, cap. 1.

aſper Eſſenorum & Phariſæorum cultus. Abſtinebant illi vino & carnibus, vilibus cibis parciſſime utebantur; labor aſſiduus, ſumma in cruciatibus & inexpugnabilis conſtantia. Horum quoque ſevera diſciplina: ſecubitus frequentes ab uxoribus, ſomni breves in anguſta tabula, ut ex ea prolapſi ſæpius excitarentur, vel humi, nonnunquam & in ſubjectis ſpinis, jejunia crebra, victus tenuiſſimus. Se bis jejunare per hebdomadem jactat glorioſus ille Phariſæus apud Lucam. Sua quoque habent Muhammedani jejunia, & ſtativa, & conceptiva, & imperativa, & ſpontanea. Qui jejunet, abſtinere eum volunt eſu, potu, & venere, cæteraſque cupiditates coërcere. Vulgare autem hoc jejunium eſt; quod ſi quis ſanctius obire velit, omnes corporis partes à peccatis debeat continere: ſanctiſſimum vero jejunium eſt, non corporis ſolius, ſed & animi continentia, qui à rebus vanis avocatus in Deo ſolo defigendus ſit. Portam autem religionis eſſe jejunium decernit Muhammedus, & per ejus tempus portas Tartari clauſas eſſe, patere vero portas Paradiſi; & quartum ſectæ ſuæ fundamentum hoc ponit. In aliqua autem diſciplinæ hujus parte magiſtris uſus eſt Judæis, & priſcis Arabibus, quibus & ſua fuerunt jejunia. Meminit Callinici cujuſdam Tertullianus, qui adhortationes ad doloris atque mortis contemtum ſcripſerit. Arabem autem fuiſſe cognoſcitur ex Suida. Rigidus & aſper eorum cultus eſt, qui Muhammedo ſe prognatos jactant. Quam dura vero, quam dira, quam fera lex eſt Derviſiorum, ſive Santonum Turcorum! Jejuni, famelici, nudi, frigoribus & caloribus obnoxii vagantur, ſtipem oſtiatim rogantes, cultris cutem ſecantes, & ſanguinem fundentes. Veterem hunc apud Syros morem fuiſſe indicat liber Regum, in quo Baalis Prophetæ, ad exorandum hoc numen, *incidebant ſe juxta ritum ſuum cultris & lanceolis, donec perfunderentur ſanguine.* Fiebat idem à Deæ Syriæ cultoribus, qui & cultris & flagris ſanguinem large proliciebant, & virilia ſibi devolvebant, nec ipſi linguæ parcebant. In funere corpus ſecabant Amorrhæi, quod ne Iſraë-

Luc. 18. 12.

Tertull. Apol. cap. 50.

Suid. in Callinicus.

3. Reg. 18. 28.

litæ imitari vellent, lege Moses cavit. Hinc oriunda Dido, ne secundas nuptias experiretur, uri maluit, inquit Tertullianus, quam nubere. Addit & uxorem Asdrubalis, quæ ardente Carthagine, maritum Scipioni supplicem conspicata, in medium se incendium cum duobus liberis ex arce præcipitavit. Ægyptiorum regum simplex tenuisque victus fuit. Tota gens, etsi bellica laude non valde clara, cruciatuum tamen patientissima fuit; quos ad mortem tolerabant potius, quam proderent veritatem. Ad festum Isidis se jejunio præparabant mulieres perinde ut viri, & quicunque per orbem Isidis religiones susceperant; dumque fierent sacra, verberabantur. Cares etiam Ægyptienses frontem gladiis concidebant. Sacerdotum vero stupenda erat parcitas, frugalitas, castitas, patientia. Seclusi à vulgo degebant in solitudine; vinum & oleum vel parcissime, vel omnino non degustabant. Cibos exoticos non admittebant, indigenarum magnus delectus. Dum erant in casto, & ad sacra sua se componebant, panem, carnes, ova, salem, olera, legumina per multos dies respuebant. Labor cæterum indefessus, assidua studia, continua prope famis atque sitis tolerantia; lectus, palmæ folia; cervical, lignum teres & lævigatum. Huic sanctitati studebant quicunque procurabant sacra, sed non eodem modo omnes. Dum quærebant amissum Osiridem, ad planctus & ejulatus accedebant verbera, sectiones & punctiones corporis: quas adhibebant quoque errones Isiaci, ut dixi. Afri orientem spectantes sacris quibusdam jejuniis hodieque se macerant. Persarum educationem descripsit Xenophon, ex quo scias ipsos aquæ potu contentos, nihil ad esum panis addidisse præter nasturtium. Cibi tempus etiam provectioribus ætate, non quod signabat fames, sed quod præses; locus, ipsæ ædes rectoris; somnus angustus, nec is domi, sed in prætorio. Auctor imperii hujus Cyrus carnibus neutiquam vescebatur, tantaque alacritate labores excipiebat, ut ad vitæ duritiem, exemplo Herculis & Cyri, suos Antisthenes hortaretur. Inusitatum magnitudinis animi do-

Levit. 19. 28. Deut. 14.1. Tert. Exhort. ad castit. c. 13. Apolog. c. 50. Ad martyr. cap. 4.

Xenophon, Cyrop. lib. 1.

cumentum dedit Zopyrus, cum naſo, auribus, & labiis ſe ipſe truncavit, totumque corpus fœde laceravit, ut Babylonem in poteſtatem Darii redigeret. Cujuſmodi facto Riſaces equiſo Perſas circumvenit, & à Sacarum civium ſuorum excidione depulſos in magnum periculum adduxit: item Tarquinii Superbi filius, ut Gabios falleret. Qui aſpirabat ad ſacra Mithræ, fortitudinis ſuæ periculum faciebat per varios labores & cruciatus. Duodecim labores ponunt quidam, alii etiam octoginta. Terra fodienda, aggerunda aqua, tolerandus ignis, frigus, fames, verbera, ſolitudo, aliaque plurima, quæ ſi pertuliſſet conſtanter, Mithræ miles creabatur. Olere tantum & farina utebantur Magi. Ne nunc quidem exolevit frugalitas illa apud ſuperſtites ex veteri hac gente Perſas. Diuturnis illi jejuniis corpus fatigant, ſummus præcipue Pontifex, cujus tota prope vita jejunium eſt. Pervulgato inter Perſas Muhammedanos dictum hoc jactatur adagio, *Tu vir es, & patientia cares?* Nunc quoque inter amatorias artes non poſtrema hac utuntur Perſæ & Arabes, aliæque Orientis gentes, incidere lanceolis brachia coram amatis puellis, & ſanguinem prolicere. Sunt inter Tibetanos Lamæ, utriuſque ſexus, Monachorum noſtrorum ſimiles: cultus idem, aſper ſcilicet & horridus, jejunia crebra, eſuriales quadraginta dierum feriæ. Indorum mos eſt à veteri ævo ad hanc ætatem deductus, laudem ex doloris contemtu quærere; vitam exigere nudo corpore; modo ignem, modo glaciem ferre; noxas ſuas jejuniis aliiſque corporis afflictationibus eluere. Quæ Alexandrum in ſtuporem dederunt. Sunt etiamnum inter illos, qui per dies viginti impaſti degant. Mirabilia ſunt, quæ de ſpontaneis Faquirorum caſtigationibus peregrinatores narrant; hyeme itidem & æſtate nudi, humi cubant ſub dio; quidam in ſpeluncis multos dies agunt ſine cibo; nonnulli ſtant ſemper; alii brachiis in ſublime porrectis ad mortem uſque permanent; ſunt qui clavos corpori infixos gerant; qui reſectas corporis ſui particulas ad ſagittas alligent, & arcu in altum mittant; qui

Proverb. Perſ. VVarneri, Proverb. 68.

humeros

humeros hamis ferreis transfixi in altum tollantur; qui candentes carbones vertici imponant & ſuſtineant; qui lapides capite tundant, vel caput lapidibus; qui Solis ardentiſſimi radios media luce nudi perferant. Sunt qui gulam ferro præcidant. Plurimi eorum, ac multi etiam de plebe, thenſarum, quibus ſacra vehuntur, rotis ſe obterendos ſubjiciunt. Mulieres una cum viris defunctis in rogum ſe imponunt. Sed præcipua Brachmanum, & priſcorum & recentiorum, in hujuſmodi perpeſſionibus laus eſt. Eodem loco habent voluptatem & dolorem, vitam & mortem. In lapidibus, aut in herbis viridibus, aut in terra, ſomnum per multos annos capiunt; vino, pane, & carnibus abſtinent; prandent glandes & olera; diuturna inedia corpus ſubigunt; foliis tecti incedunt. Quidam nudi imbres, hyemes, & ardentes Solis æſtus tolerant; quidam irretortis oculis Solem per totum diem ſpectant. Quidam ferventibus arenis inſiſtunt alternis pedibus. Quidam ad arborem religati ætatem agunt. Quidam ferrea catena revincti ambulant. Quidam antris & ſolitudinibus ſeſe occulunt. Cum Brachmanibus una philoſophantur Brachmanides laborum ſociæ, nullo cum viris veneris uſu conjunctæ. Cum tentantur hi valetudine, vel improſpera utuntur fortuna, ſe ipſi comburunt. Teſtis Indus ille Philoſophus, quem Calanum nomine dictum fuiſſe vult Plutarchus, à neſcio qua voce Indica; nec fuit tamen: nam diſcimus ex Clearcho, communi vocabulo *Calanos* dictos fuiſſe Indorum Philoſophos. Unus ergo ex Calanis fuit is, qui Alexandrum comitatus, cum morbo premeretur, vivus cremari maluit. Factum id quoque Athenis ab alio ejuſdem gentis & ſectæ, Auguſti temporibus, non ut morbo, ſed ut adverſæ fortunæ ſe ſubduceret; ejuſque ſepulcro adſcriptum fuit, factum id ab eo juxta patrium morem Indorum. Celebratur & Germanum ſive Samanæorum, ejuſdem gentis Philoſophorum, tolerantia. Nullus ipſis vini uſus, nullus carnium; paſcebantur ſylveſtribus fructibus ac frondibus, vel farina, vel oryza. Sæpe jejuni famem diutinam tolerabant,

Plutarch. vit. Alex.
Clearch. apud Joſeph. contr. Apion. libr. 1.

induti arborum corticibus. Laxior paulo eorum vita, qui medicinæ dant operam, aſpera tamen, oryzæ & farinæ paſtu contenta. Magna cæterum gentis totius frugalitas & parcitas. Taprobanenſes omni rerum copia affluentes hoc nomine commendat Diodorus; & quod voluntaria morte fortunæ aut ingruentis ſenectutis incommodis prævertuntur. Duris quoque caſtigationibus ſe ipſi torquent Talapoini Siamanſes. Piorum hominum liberalitate victum tolerant, nec aliis veſci cibis, quam oblatis, fas eſt, & parce quidem ac ſobrie: nudis incedunt pedibus, & aperto capite: multas noctes agunt ſub dio, cæli inclementiæ obnoxii. Tunquinenſium Sacerdotes ſpontaneis pœnis Deum propitiare ſtudent. Bonzii plerique Sinenſes Brachmanum, ex quibus orti ſunt, ritus & aſperum cultum retinent: eſum carnium reſpuunt, deliteſcunt in ſpecubus, anguſtis caveis ſe ipſi induunt, clavorum aculeis intus extantibus, qui corpus reclinari non ſinunt. Tota gens Diis acceptas eſſe autumat ſpontaneas corporis afflictationes. Nec aliter ſentiunt Japonenſes. Xacam & Amidam perpeſſititios homines ajunt laboribus & auſtero vitæ cultu divinos honores promeruiſſe. Hos imitari ſtudent. Bonziorum omnium, quorum infinitus eſt numerus, duodecim ſectæ ſunt; quibus commune eſt præceptum, vino abſtinere. Undecim abſtinent & carnibus. Vitam tolerant oleribus, oryza, baccis arborum. Semel in die cibum capiunt. Nonnulli habitant in montis alti vertice, ſolibus, imbribus, ventis & gelu expoſiti; propterea que in magno ſunt apud vulgus honore. Quidam & Diis ſuis gratificantes, animas projiciunt, & pedibus hominum calcandos ſe & contundendos proſternunt. Regrediendum deinde ad Scythas; unde ortus Anacharſis ſcribebat ad Hannonem, amictum eſſe ſibi Scythicum tegmen; calceamentum, ſolorum callum; cubile, terram; pulpamentum, famem. Quamobrem ſimulacris ejus pro ſymbolo inſcribebatur: linguam, ventrem, & quæ infra ventrem ſunt, eſſe continenda. Tota gens cultu aſpera. In funeribus regum ſiniſtras ſagittis per-

Diodor. libr. 1.

forant, frontem naremque fauciant, circumcidunt brachia, auris partem excidunt. Britanni cutem ſtigmatis, inditiſque coloribus pingebant: unde nominis origo. Nec minor Americanorum in ſe ipſos ſævitia fuit. Mexicani Sacerdotes variis modis pietatis cauſſa corpus divexabant; macerabantur diutinis ac crebris jejuniis, ſomnus exiguus, nullus vini uſus; atrociſſimis flagellis in terga animadvertebant; ſed & populus univerſus, copioſum eliciebant ſanguinem cruribus perfoſſis; & ad cohibendam venerem virilia incidebant. Peruani quoque delictorum pœnas à ſe variis exigebant modis. Erant illis eſuriales feriæ, per quas neque ſal, neque allium, neque delicatiores potiones menſis, neque uxores adhibebant cubilibus, & urticis ac lapidibus ſe ipſi cædebant. Quæ cum omnes, tum Sacerdotes præcipue pati cogebantur. Per alia paſſim loca vigebant iidem ritus. Ad legendum aurum jejuniis ſe parabant Hiſpaniolenſes, ſic tanquam ad rem ſacram. Severus cultus Chiribicenſium magicæ artis candidatorum: interdictum illis carne & venere; aqua ſolum potui conceſſa. Cubenſes magi ad ſcitanda Dæmonis oracula aliquot menſium jejunio ſe comparabant. Dira eclipſium omina jejuniis expiare ſe putant viri Cumanenſes, fœminæ fuſo ſuo ſanguine. Mirum dictu, quam immanibus tormentis fortitudinem ſuam probent Caraibæ, qui duces belli creari volunt. Longa fame, ſolitudine, flagellis, formicarum morſibus, graveolenti fumo, igne explorantur. Atque hæc dum fiunt, pueri omnes ad perpetuam rei memoriam flagris cæduntur.

CAPUT XV.

De fugienda communi vita, & rebus mundanis.

MONITO Chriſti de fugienda communi vita, & rebus mundanis aſpernandis, luculentæ Socratis diſputationes ſuffragantur, quas in Theætetum

Plat. Theætet. Apolog. Socrat. Phædon.

ſuum aliofque libros retulit Plato. Sic inſtituiſſe ait vitam clara illa Philoſophiæ columina, ut ignorarent quæ in civitate ſua gererentur, geſtave eſſent; corpore tantum illam incolere, mente cælum atque terram pervagari, nec ea quæ ante pedes oculoſve ſunt attendere: Philoſophum, cum de vulgaribus rebus agendum eſt, inter forenſes homines inepte loqui, & de ſe ludos facere; rurſum cum de rerum divinarum & humanarum principiis atque cauſſis tractandum eſt, hos ridiculos eſſe, illum magna admiratione dignum. Quamobrem, inquit, inde illuc quam citiſſime fugiendum eſt; fugam autem hanc eſſe, ut ad Dei ſimilitudinem, quoad ejus fieri poterit, nos componamus; ſolum quippe Deum eſſe ſapientem, nihil vero eſſe ſapientiam humanam, nihil ſcientiam; vanas eſſe opiniones hominum, ſtudia, & negotia; vanas item res corporeas, & quæ corpus ſequuntur cupiditates, & Philoſophi partes eſſe animum ab iis ſejungere; ſincere eum philoſophari, qui contemplationi ſe dedat, neglecta reipublicæ adminiſtratione, cæteriſque omnibus, & expurgato per virtutem animo ſolam perfectionem ſacram ſectetur. Hæc Socrati cum affingeret Plato, ſententiam ipſe ſuam expromebat; nam & Academiam, deſertum locum, incoluit, & diſcipulos ſuos de populi multitudine ac turba vitanda monebat. Nam quid aliud de communione & contagione mundi cenſuiſſent hi Philoſophi; cum dixerit Platonicus Crantor, jam inde à veteri ævo exiſtimaſſe magnos pleroſque & ſapientes viros, vitam hanc, mundum, & res humanas, ſupplicium eſſe animæ? Eadem opinione imbuti priſci Romani, Paulus Æmylius, & Cato major, apud Ciceronem, nauci fieri jubent res humanas, animum à contage corporis abſtrahendum, nolle ſe vitæ hujus laborioſæ longiorem à Diis uſuram conſequi. Fortem animum & magnum duabus maxime rebus cerni putat Cicero, deſpicientia rerum humanarum & externarum, & ſuſceptione laborum ac periculorum. Platonis verba ex Theæteto ſententiamque uſurpat Porphyrius, cum crebris nos perturbatio-

Cicero Somn. Scip. de Senect.

Cic. 1. Offic.

Porph. de ab-

nibus obnoxios fore monet, nisi secernamur ex hac colluvie hominum; animum attineri in corpore, tanquam mancipium fugitivum in carcere; qui si inferioribus hisce se dedat, tum à Deo profugum recedere. Sæpe eum in libris De regressu animæ præcepisse testatur Augustinus, fugiendum esse corpus, ut anima possit cum Deo beata permanere. Cujus sententiæ germana illa est Alcinoi, tum nos similes Deo ac proinde felices futuros, cum à rebus humanis longe recesserimus. His instructi dogmatis Stoici, summum bonum posuerunt in rerum caducarum & fortuitarum despicientia, inque frivolis & non perseverantibus corpusculi motibus cohibendis, quippe qui beatæ vitæ nec adjiciant quicquam, nec detrahant; viles esse res humanas, sordidas, caducas, contemnendas, mortuas; nihilo itaque magis bonis hujus vitæ & terrenis rebus esse adhærendum, quam bulbo & cochleæ lectæ in littore, cum in navigando aquatum in terram descendimus; qui contra fecerit, Deum seque ipsum deserere. Sic Seneca, sic Epictetus, sic Epicteti interpres Simplicius, sic Marcus Aurelius. At Sarapion, non dictis, sed factis summam ostendit rerum humanarum & terrenarum contemtionem; atque ita vixit, quasi non terræ incola, aut humanæ vitæ consors esset. Hanc mundi mundanarumque rerum fugam sanxit Pythagoras hoc symbolo, Non esse eundum per vias publicas; quo symbolo discipulos suos à vulgi commercio & populi frequentia retrahebat. Hi igitur sectabantur solitudines, vel incolebant templa, unde omnis tumultus aberat, & hominum turbam vitabant. Simile Pythagorei præcepti est illud Empedoclis de terrenis rebus relinquendis. Similia & Jamblichi ac Hieroclis monita in libris Pythagorici argumenti; mundum umbram esse, instabilem, & caducum; infirmum esse corpus, terram sordidam; aliena hæc esse à nobis; Philosophiæ beneficio solvenda esse vincula, quibus in his ergastulis constricti gemimus; tumque nos fore scientiæ proximos, cum levissima erit nostra animum inter & corpus communio. Non id nesciebat

stin. ab animat. lib. I. §. 30.

August. de civit. Dei, lib. 10. cap. 29.

Alcin. cap. 27.

Sen. de vita beata cap. 4.

Epictet. cap. 12.

Simpl. in Epict. cap. 13.

M. Aurel. lib. 2. §. 12.

Suid. in Sarap.

Jambl. Protr. cap. 8. & 13.

Hierocl. in Aur. Carm.

Epimenides, qui per ſeptem & quinquaginta annos ſolus per agros erravit, naturæ cognoſcendæ ſtudio; non Numa, qui in ſylvis abditus Deorum ſe alloquio frui fingebat; non Democritus, qui philoſophandi cauſſa, ad Pythagoreorum exemplum ſe componens, ab omni hominum commercio ſemotus latuit in cellula; & ſi nonnullos audimus, oculis quoque ſe privavit, ne vel in conſpectum ejus res humanæ venirent; non alii bene multi, quos prætermitto. Maimonidæ ſententia eſt, ſectandam eſſe ſolitudinem homini pio, vitandos hominum conventus & congreſſus, ut in Deo cogitationes ſuas defigere poſſit. Eſſeni à vulgo ſecluſi vitam agitabant in cœnobiis. Extant iſta in Proverbiis Arabum & Indorum, ſecedendum eſſe ab hominibus, mundum deſerendum, & odio habendum. Et ſecta Jaugorum eſt apud Indos, quæ declinat hominum ſocietatem, & in deſertis degit ſolitaria. Magna ſunt Brachmanum & Brachmanidum cœnobia, in quibus mundo ſecreti vitam agunt: quidam ſoli manent in tuguriis. Samanæi etiam à tumultu urbium recedebant. Præceptum à Confutio traditum retinent Sinæ, cavendum eſſe à vulgi contagio. Sunt apud Sinas Bonzii, qui in ſpecubus domicilium habent, ſolitariam vitam ferino ritu propagantes: plerique cœnobia incolunt; ut apud Siamenſes & Japonenſes, quibus ſunt & ſecretæ domus ſacris mulieribus dicatæ. Profectus ex Ægypto videtur ille mos, ut Orientis plerique: quod alibi à nobis probatum eſt. Suos autem habuit Ægyptus Sacerdotes, omnibus negotiis & rerum humanarum curis vacuos, intra templi clauſtra abditos, ita ab hominibus ſejunctos, ut ne propinquos quidem ad colloquium admitterent. Cujuſmodi hominibus nec Mexicani caruerunt.

Maimonid. More Nevoch. Part.3. cap.51.

CAPUT XVI.

De contemnendis divitiis.

IN contemnendis opibus parem ſe Chriſtianæ tulit profana Philoſophia: vereque dictum eſt à Sozomeno, præcipuum id eſſe in ea, divitias contemnere. Nec in ea ſolum, ſed & in Religione. Aglaum Pſophidium, Arcadum licet pauperrimum, Gyge tamen ditiſſimo feliciorem Apollo oraculo ſuo declaravit. Philoſophiæ autem nomen quiſquis dabat, fere à ſpontanea paupertate auſpicabatur. Græci ſciunt, inquit Origenes, quantus apud ſe Philoſophorum numerus voluntariam inopiam profeſſus ſit. Et Marcus Imperator, Hic, inquit, ſine tunica philoſophatur, ille ſine libro, iſte ſeminudus; quidam etiam ſine pane & jejunus ſtudium inceptum non deſerit. Quod ſi ipſa Græcanicæ Philoſophiæ repetamus initia, nunquam non ſpretam & damnatam auri famem deprehendemus. Inexplebilem hanc eſſe agnovit Solon, & ſeptem talenta, quæ ex patrimonio ſibi obveniebant, remiſit, aliiſque, ut idem facerent, exemplo ſuo præivit, & σεισαχθείας inducendæ auctor fuit. Divitias nequitiæ miniſtras appellabat Chilon, theſaurum malorum, calamitatis viaticum. Pittacus agrum, ſibi honoris cauſſa à Mitylenæis donatum, Diis ſacrum eſſe voluit. Quidam dimidia parte ſcribunt fuiſſe contentum, Heſiodeo hoc adjecto, dimidium plus eſſe toto. Pecuniam ad ſe à Crœſo miſſam non admiſit. Et abſtinentiæ laudem à veteribus meritus eſt. Fortunis omnibus exutus Bias, Priene patria direpta, omnia ſua ſecum portare ſe dicebat. Quod dictum alii volunt à Stilpone, expugnatis Megaris à Demetrio Poliorceta. In mediocritate ſummam Philoſophiæ ſuæ poſuit Cleobulus Lindius. Scitum eſt Periandri, nihil divitia-

Sozom. lib. 6. cap. 9.

Origen. lib. 3. contr. Celſ.

M. Aurel. lib. 4. §. 30.

rum caussa esse faciendum, & lucrum turpe esse. Epimenides lustratis Athenis, & peste sedata, oblatum talentum repudiavit, tantæque fuit frugalitatis, ut vilissimis cibis asphodelo & malva contentus totos dies traduceret. Sapientiæ magistram paupertatem appellavit Anaximenes. Quam ejus sententiam plurimi deinde usurparunt. Anaxagoras incensus Philosophiæ desiderio, amplissimum deseruit patrimonium, & agros incultos reliquit, & bona omnibus vel æqualia vel communia esse debere censuit. Socrates vero bellum divitiis indixisse videbatur, egentissimus ipse, & egestate sua delectatus, ad eamque omnes dictis suis atque factis incitare solitus. Hanc Philosophiæ amicam appellabat, & ditissimum eum esse dicebat, qui quam pauca concupisceret: quippe virtutem se ipsa contentam summam esse opulentiam; & divitias non ex cupiditate, sed ex usu metiendas.
Plato Phædon. Deos orat apud Platonem, ut non alium divitem putet, quam sapientem; nec plus sibi contingat auri, quam vir tempe-
Plato Phædon. rans ferre queat. Et alio loco Philosophum sincerum ait neutiquam pauperiem metuere. Magnam auri & argenti vim in pompa ferri aliquando cum videret, Quam multa, inquit, non desidero! Sententiis consentiebat vita. Frugalis victus; facultates ejus omnes vix quinque minis æstimasses; & hæ tamen ei sufficiebant; seque Critobulo viro ditissimo ditiorem putabat. Oblatas igitur ab Archelao divitias, & magnificentissima munera ab Alcibiade dono missa, magno animo respuit, & Alcibiadem ipsum opibus insolescentem, de earum vanitate admonitum, ad meliorem mentem revo-
Xenoph. Memorab. libr. 1. cavit. In hac Socratis palæstra subactus Xenophon, paupertatem esse dixit Philosophiam sponte edoctam, sive, ut lo-
Apul. Apol. 1. qui amat Apulejus, vernaculam; Deorum esse, nihil egere; proximum Diis, quam minime. Et Aristippus morbum esse censebat avaritiam magno studio curandam, divitiasque comparabat calceo, qui, si modum usus excedat, hominem subvertit. Servos jussit aurum in media Libya projicere, & prædii amœnissimi jacturam facile tulit. Socraticorum omnium

nium nobilissimus Plato, puerilem & muliebrem esse ait sententiam, quæ divites beatos esse statuat; beatos fore, si una probi sint; fieri autem vix posse, ut una divites & probi sint. Quapropter divitias & paupertatem à civitate bene constituta repellit. Divitias cum medicina comparat, qua cum optimum sit carere posse, integra valetudine, & corpore nullis morbis tentato; optimum quoque carere posse divitiis, dum levissimis necessitatibus vita urgetur: nec pauperes appellat, quorum exiguæ sunt opes, sed quorum inexplebilis cupiditas. Idem amicorum omnia vult esse communia. Fuit autem continens in victu atque frugi, sic, ut hesterna cœna stomachus postridie non valde gravaretur. Hujusmodi cœna paupertina & tenui legatos Alexandri in Academia excepit Xenocrates, ut intelligerent se grandi illo quinquaginta talentorum munere, quod à Rege ad eum attulerant, omnino non egere. Laudabat paupertatem & Arcesilas, & gymnasium virtutis appellabat. Bion Borysthenites heri sui testamento relictus hæres, tabulis conscissis & crematis, egestatem divitiis antetulit. Ridiculos esse dicebat, qui congerendis divitiis darent operam, quas præbet fortuna, servat avaritia, luxus profundit. Quam crebro autem, quam eloquenter, quam sapienter adversus avaritiam & effrænem opum cupiditatem perorat Cicero, mediocritatem vero laudat! Magnum esse vectigal ait frugalitatem & parsimoniam; parvo cultu naturam esse contentam; cætera desideriis condiri. *Nihil est*, inquit, *tam angusti animi, tamque parvi, quam amare divitias; nihil honestius magnificentiusque, quam pecuniam contemnere.* Præcipue vero in Paradoxis, quæ non tam ex Stoicorum disputationibus, quam ex suo sensu depromta esse declarat; neque pecunias, neque ea quæ pecuniis comparantur, in bonis numeranda esse ducit, solum sapientem esse divitem. In laudanda paupertate facundiam suam exhausit Apulejus: nam cum sua ipsi egestas probro daretur, honori sibi eam esse ducens, præclara multa in ejus præconium disseruit, quæ ex ejus Apologia peti possunt;

Plato Epist. 8. ad Dionis propinq.

Plato de legib. lib. 5. & de Republ. lib. 4.

Cic. 1. Offic.

virtutum parentem vocat, inimicam flagitiorum quæ naſcuntur ex divitiis; civitates ab ea conditas, artes repertas, profligata vitia, partam gloriam eſſe ait. Addit Philoſophos non eſſe pauperes, ut qui ſupervacanea nolint, contenti ſint neceſſariis, quæ ſunt oppido pauca; plurimum hunc habere, qui minimum deſiderat; habere enim quantum vult, qui vult minimum; divitias non in fundis & fœnore, ſed in animo ſitas eſſe; ſe quidem vivere gracili lare, paucis ſervis, cultu tenui, levi veſtitu, & hæc quantulacunque nimia ſibi videri, unde aliquid etiam velit decidere; Deos ea re præſtare hominibus, quod nulla re indigeant; cui ergo quam paucis opus ſit, hunc Diis eſſe ſimillimum. Academiæ ſuffragatur Lyceum. Dixit Ariſtoteles beatos nos effici, non comparando divitias, ſed contemnendo; cupiditate compreſſa paupertatem divitiis fieri æqualem, imo opulentiorem; quippe paupertati multa deeſſe, cupiditati omnia, divitias ad naturæ modum temperatas, pane, aqua, & vili quolibet tegumento conſtare, cætera deſideriis, quæ nos pauperes efficiunt, cum natura ſimus divites. Quapropter quærit in Problematis, quî fiat, ut paupertas penes viros bonos ſit potius, quam penes malos. Elegans hoc Theophraſti, nihil habere divitias valde optabile, ſi Callias Athenienſium, & Iſmenias Thebanorum ditiſſimi iiſdem utantur rebus, quibus Socrates & Epaminondas. Suadet mediocritatem Plutarchus & æqualitatem; avaritiam, quam animi paupertatem vocat, toto libro inſectatur. Divitias comparat cum veſte talari, quæ ut corpus, ſic illæ animum impediunt; aitque contemtum earum magnum eſſe ad Philoſophiam viaticum; aſſueſcendum eſſe parvo victui; quippe hunc paucis carere, cui paucis opus ſit; exigua ex paupertate mala oriri, multa ex divitiis; temperantiæ genus eſſe paupertatem; per Philoſophiam divitiis eam & luxu affluere, & obſcuritati, ignobilitati, ac otio regnum comparari. Succedant Cynici, aſſidui paupertatis doctores, non dictis ſolum, ſed & externo habitu, tunica carentes, ſeminudi, egeni

Ariſtot. Probl. lib. 29. cap. 4.

Plutarch. de avarit.

omnium, nec quicquam tamen concupiſcentes; quorum princeps Antiſthenes, cum Socratem de paupertate diſſerentem audiiſſet, bona ſua vendidit, populo diſtribuit, unico ſervato pallio; tamque ſancte paupertatem coluit, ut ſancte dejeret in Sympoſio Xenophontis, ne obolum quidem ſe habere. Extollebat tamen animum ob divitias, quas non in amplis poſſeſſionibus, ſed in temperantia & moderatione poſitas eſſe cenſebat. Magiſtrum ſuperavit Diogenes ſtudio paupertatis, qui luxum eſſe putavit ſcypho ligneo uti ad bibendum, cum manu uti poſſet; cujus opes fuerunt palliolum, pera, baculus, dolium, emendicatus in dies & horas cibus; unde ἡμερόβιος vulgo eſt appellatus; qui in tanta inopia regem Perſarum fortuna ſuperare ſe jactabat; quippe ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis eſſe; qui munera offerentem Alexandrum rogavit hoc unum, ne apricanti ſibi & Solem captanti officeret. Ejus feruntur iſta, virtutem cum divitiis habitare non poſſe, quod conſonum eſt huic Chriſti, *Non poteſtis ſervire Deo & Mammonæ;* paupertatem ſubſidium eſſe ad Philoſophiam, non præceptis, ſed caſu traditum; neminem impelli à paupertate ad affectandam tyrannidem, ſed à divitiis; præſtare Megarenſis viri arietem eſſe, quam filium, quod liberos ſuos ad avaritiam inſtituerent Megarenſes. Quæ cum imbibiſſet Crates, redactam ex divenditis bonis pecuniam patriæ largitus eſt; ſunt qui dicant in mare projeciſſe, & deſeruiſſe agros, cum publice proclamaſſet, Cratetem eo die à Cratete libertate donari, pecunias ratus ſervitutis auctoramentum. Fortunæ vomitum eas appellabat Monimus Cratetis condiſcipulus. Demetrium Cynicum, virum magnum, etiamſi cum maximis comparetur, hoc pauperiorem fuiſſe ait Seneca, quam cæteros Cynicos, quod non habere ſolum interdixit ſibi, ſed & poſcere. Solum ſapientem divitem eſſe prædicabat Muſonius. Et Peregrinus patrimonium, quod multorum talentorum erat, civibus ſuis reliquit. Quid Stoici ſenſerint de divitiis, divitiarumque uſu, eleganter expoſuit Cicero in Paradoxis. Culpat

Matth. 6. 24.

Senec. de vita beata cap. 18.

majores, quod iis bonorum tribuerint nomen, quæ malorum caussa sunt, & comparantur sæpe malis artibus, & ab improbis possidentur; bona ea esse tantum ait, quæ laudabilia sint, quæ recta, quæ honesta; divitem esse solum sapientem, qui ea possideat; non qui opibus abundans opes concupiscat, & opum caussa jura omnia pervertat; divitem non esse qui egeat, egere qui concupiscat; divitias non ex arca, sed ex animo æstimandas, qui si infinitis torqueatur cupiditatibus, & sibi quæsito opus esse putet, divitem non habendum; in virtute positas esse divitias certissimas; pecuniam esse, non esse cupidum, rebus suis esse contentum. Zeno Cratetis Cynici auditor, Stoicæ scholæ dictator, bonorum jactura, quam per naufragium passus est, ad Philosophiæ portum appulit; secundisque ventis navigasse se, & præclare secum à fortuna actum putabat. Is opum contemtum, velut perpetuam Scholæ suæ legem dixit. Et discipulum suum egentissimum Cleanthem pecuniolam ab Areopagitis vetuit recipere. Diurnis hic Cleanthes studiis alebat animum, corpus nocturnis laboribus, cum mercede locasset operas hauriendis aquis, hortis irrigandis & fodiendis, pinsendis farinis. Tunicam more Cynico abjecit. Tamque arcte obsonabat, ut ex emendicatis obolis perpaucis alium posse se alere diceret. Cuidam ditescendi artem ab eo quærenti, Si inops, inquit, fueris cupiditatum. Euripidis versus in ore habebat successor Cleanthis Chrysippus, quibus cupediarum indaginem carpit, & animi intemperantiam parabilia fastidientis, & gulæ lenocinia conquirentis. Non hic congeram, quæ passim pro paupertate adversus divitias disputavit Seneca, tam inflate, tamque severe, quasi se de nimiis opibus in vulgus purgare vellet, & Philosophiæ, quam factis dehonestabat, scriptis satisfacere. Non alium putat Deo dignum, quam qui contemserit divitias; qui cæli nactus est iter, hunc ait aurum & argentum tenebris, in quibus jacuerunt, dignissima censere, gnarum scilicet alibi positas esse divitias, quam quo congeruntur; im-

plendum animum, non arcam; malum nulli esse paupertatem, nisi repugnanti; pauperem esse, non qui parum habet, sed qui plus cupit; divitem vero, cui cum paupertate bene convenit. Quæ ubi graviter locutus fuerat Seneca, omnem Idibus relegebat pecuniam, Calendis quærebat ponere. *O paupertas*, inquit alter Seneca, hujus pater, *quam ignotum bonum es!* In Epicteto summa fuit extremæ paupertatis & ignobilitatis patientia: nam cum servus esset, & imbecillo corpore, & claudicaret, adeo egens fuit, ut tota supellex domus, quam Romæ habuit, paupertino lectulo constaret, nec ulla claudendis foribus claustra adhiberet ad arcendos fures, cum quid involarent non haberent. Quippe nec in bonis ponebat divitias, nec paupertatem in malis; imo hanc illis putabat utiliorem, si recte æstimaretur; & ut calceus ad pedis mensuram, sic ad corporis usus necessarios referretur pecuniæ modus. Qua similitudine jam ante usus fuerat Aristippus. Has ipsius sententias explicat Simplicius & confirmat. Nec Antoninum & Marcum Aurelium suæ fortunæ splendor à paupertatis studio revocavit. Beatitatem vitæ hic in paucarum rerum usu ponebat; in eoque elaborandum suadebat, ut quam pauca desiderarentur ad usum vitæ; seque lætabatur à matre & à nutritio ad tenuitatem victus, detractis opum ornamentis, esse institutum. Et Sarapion ille, cujus memorabilem vitam in pauca contraxit Suidas, in augusto gurgustio habitans, nihil aliud quam duos tresve libellos possidebat. Pythagoricæ sectæ mos hic fuit, primorum Christianorum mori consentaneus, ut quisquis ei daret nomen, pecunias in medium deponeret, quibus omnes in commune uterentur. Hunc convictum & communionem bonorum appellabant κοινόβιον, vixque ab eo per totum vitæ tempus discedebant. Cujus tamen si pertæsus aliquis faciebat divortium, pluribus quam attulerat receptis abeundi facultatem habebat. Nempe has ipsis leges posuerat Pythagoras: spernendas esse divitias; in omnibus mediocritatem esse tenendam; contemnendas eas res, quarum

M. Seneca. Controv. 9.

Suid. in Sarapion.

nullus futurus est post mortem usus; illas comparandas, quæ defunctis utiles sint: quod geminum est effato huic Christi, *Thesaurizate vobis thesauros in cælo*: amicorum omnia esse debere communia, & amicitiam esse æqualitatem; amicum alium esse seipsum, & unum fieri ex pluribus; proprium nihil existimandum. Itaque erga gregales sic affecti erant, ut si quis excidisset facultatibus, cum eo bona velut cum fratre partirentur; si quis veniret in discrimen, communia cum eo pericula adire non recusarent. Quod & à multis factum est. Damnavit etiam avaritiam Pythagoras, hoc symbolo, Stateram non esse transiliendam. Hæc similiaque cum docentem Pythagoram audisset Symichus Centuripinorum tyrannus, abdicato imperio, facultates partim sorori, partim civibus distribuit. Mulierum Crotoniatidum luxum monitis suis ita repressit, ut pretiosis vestibus depositis, & Junoni consecratis, modestiores assumerent. In legibus Charondæ, qui fuit ex grege Pythagoræ, eximia hæc fuit; contemnendum esse, qui pecuniæ & opibus serviat, tanquam illiberalem & pusilli animi hominem, vilibus rebus inhiantem, quæ à viris magnanimis despiciuntur. In Pythagoricis Demophili sententiis habentur istæ: vitam divinam ducere Philosophum, qui inops sit; & divitias maximas esse putet, nihil quod necessarium non sit possidere; cupiditatem quippe accendi divitiarum acquisitione; & ad bene beateque vivendum satis esse, si nihil iniqui fiat; possessionem nostram non esse, quidquid mente reconditum non habemus; eumdem divitiarum & Dei amantem esse non posse, hoc est, *Non posse Deo servire & Mammonæ*. Et Democrates, qui Demophilo adjungi solet, dixit: non corpore & opibus, sed æquitate & recti amore homines beatos effici; nec justos fore, qui divitiarum cupiditate vincuntur. Itaque mediocritatem uterque commendat. Divitiis quoque superiorem se præstitit Apollonius, patrimonii parte dimidia fratri concessa, parte reliqua propinquorum egestati impensa pene tota. Ex magna pecuniarum & cibariorum copia, sibi à Ctesiphon-

Matth. 6. 20.

Matth. 6. 24.

tis Satrapa, & deinde à Rege ipſo oblata, nihil admiſit præter panes, olera, & bellaria; nec Veſpaſiani liberalitate omnino uſus eſt. Virtuti ſtudendum eſſe, non pecuniæ, ſuadet Jamblichus in Pythagoricis commentariis; non virtutem ex pecuniis, ſed ex virtute conflari pecunias; anteponendam paupertatem cum virtute opibus cum vitio; utiliſſimum eſſe hoc viaticum diſceſſuris ex hac vita. Et Hierocles in Aureorum Carminum expoſitione, nec in comparandis opibus laborandum, nec in iis amittendis animo concidendum eſſe demonſtrat. Quod verbis tantum alii plerique, id & rebus & verbis comprobavit Democritus; nam ampliſſimum patrimonium, & partas ex præviſo uberrimæ olivitatis proventu ingentes aſpernatus eſt divitias, tanquam onus bonæ mentis; & agros deſeruit incultos, beatam quærens vitam; & nos ex natura noſtra divites eſſe dixit, & ex opinione noſtra pauperes; ambitioſam menſam poni à fortuna, parcam à virtute; divitias & concupitas, & poſſeſſas, & amiſſas dolores creare; naturalem earum modum ſtare intra panem quo fames, aquam qua ſitis, veſtes quibus frigora arceantur; cætera animum excruciare; maximiſque malis eſſe obnoxia, quibus paupertas caret, quam moderate ferre ſapiens ſciat; repreſſam cupiditatem paupertatem divitiis æqualem facere; opes cum ſuppetunt, in egenos & hoſpites eſſe profundendas. Divitias ſæpe oppugnat Seneca Epicuri armis, velut hoc ejus effato: qui ad naturam vivet, nunquam futurum pauperem; qui ad opinionem, nunquam divitem; exiguum quippe deſiderare naturam, opinionem immenſum; quod ex Democrito, ut alia multa, Epicurus ſumſit; cum ipſo Jove de felicitate certaturum, qui intra panem & aquam deſiderium ſuum clauſerit; multis divitias non finem miſeriarum, ſed mutationem attuliſſe; magnas divitias eſſe, lege naturæ compoſitam paupertatem; quæ, ſi læta ſit, honeſta res eſt. Philoſophis præſto adſunt auxilia Poëtarum, qui cum Plutum divitiarum Deum finxerunt eſſe cæcum & timidiſſimum, declararunt una, malis ho-

Jamblich. Protrept. cap. 2, & 13.

Seneca Ep. 16.

Idem Ep. 25.

Idem Epiſt. 2, 4, 17, 27.

minibus, perinde ut bonis, eum contigere, & curas secum invehere, proindeque parvi faciendum esse. In tutela Jovis esse egenos censuit Homerus. Imperitiæ homines accusabat Hesiodus, qui nesciant quantum toto præstet dimidia pars, hoc est, mediocritas opulentiæ, & quantum opis sit in vilibus oleribus, hoc est, in tenui victu: factum consulto ab irato Jove, ut id nesciant homines, ne relanguescant ad laborem; futurum alioquin, ut unius diei opera alimenta sibi in annum parare possent. Gravibus sententiis Theognis facit divitiis convitium. Divitiis, inquit, multi affluunt nefarii homines, probi multi egent; divitiis virtutem permutare nolim; fortunæ illæ sunt, hæc præstantis animi; caducæ illæ sunt, hæc stabilis. Divitiis nullum finem statuunt homines. Divitiæ hominibus insania sunt. Nolim equidem ditescere: quin imo victus mihi tenuis contingat. Medium iter tenendum, quod ipse facio. Mediocritas in omnibus optima est, quam & optimi quique sequuntur. Anacreon elegans ille amorum & deliciarum præco, quinque talentis à Polycrate donatus, cum de iis servandis & collocandis per duas noctes anxius fuisset, sollicitudinis hujus impatiens tyranno restituit, tanti non esse dicens. Extat vetus odarium, sive Anacreontis, sive veteris alterius Poëtæ, quo aurum fugitivum se neque amare, neque persequi velle declarat; mœrores cum auro abiisse; pluris se lyram suam facere, quam infidum illud aurum. Scolion in Plutum scripsit Timocreon, quo Deum hunc Tartarum semper inhabitare debuisse cecinit, nunquam vero in terra apparere, omniumque malorum hominibus auctorem existere. Nihil hominibus natum esse argento pejus declamat Sophocles; hoc exscindi urbes, viros domibus pelli, mentes probas ad malas artes converti, homines dolosos & impios effici, & tandem nequitiæ pœnas dare. Stultum judicat, quisquis omissa mediocritate petit immodica. Egregia multa adversus divitias passim jacit Euripides, pro eo ac Anaxagoræ discipulum decuit. Divitias & honores nihil esse experta dicit Hecuba; ditissimum

Homer. Od. ζ. v. 207. & Od. ξ. v. 57.
Hesiod. Oper. v. 40. & seq.
Theogn. v. 227, & seq. v. 1151, & seq. v. 220, 331, 335, 614.
Sophocl. Antig. v. 301. Oedip. Col. v. 1274 & seq.
Eurip. Hecub. v. 622, & seq. Phœniss. v. 555,

ditiſſimum hunc eſſe, cui nihil in diem mali contingat. & ſeq. Supplic.
Eteoclem monet Jocaſta, divitias inane nomen eſſe, pro- v. 861. & ſeq.
prias non eſſe hominum, neque certas, ſed uſurarias atque fluxas. Capaneum Adraſtus laudat, quod magnis opibus non ſuperbiat, ſed pauperis viri ſimiles ſpiritus gerat, mediocritatem colat; qui efferuntur luxu, eos devitet, nec virtutem in gula ponat. Euripidis & iſta ſunt: divitias excæcare homines, mala hominibus conciliare; ignavos, injuſtos, contumelioſos, ſordidos, imperitos efficere; paupertatem contra cum ſapientia, temperantia, conſtantia, & fortitudine eſſe conjunctam; ſe igitur nec magni æſtimare anxiferum hunc Deum, quem & nequiſſimi poſſideant; panis eſum, aquæ potum ſufficere hominibus, ſuperflua cætera & luxuriæ inventa. Pluti nomine perfacetam dedit comœdiam Ariſtophanes, in qua id unum videtur habuiſſe propoſitum, ut bona paupertatis, divitiarum vero mala & incommoda explicaret. Paupertatem morum magiſtram appellavit Antiphanes; Plutum vero nactum homines videntes, efficere cæcos; divitias ad id tantum optandas, ut amicis benefaciamus. Philoxenus Lyricus, dives in Sicilia factus, cum opibus ſe in luxuriam, mollitiem, & inſcitiam inclinari ſentiret, Næ, inquit, me bona iſta non perdent, ſed ego illa; relictiſque iis ex Sicilia deceſſit. Suave malum dixit divitias Carcinus, hominibus infelicitatem pariens, & ab iis tamen expetitum. Eas à ſe deprecatur Philetas, ob adjunctam miſeriam, & tranquillam paupertatem præoptat; idemque facturum porro ait, quiſquis virtuti ſtudeat. Sunt qui eadem hæc adſcribant Philemoni, qui & tolerabiliora eſſe vult pauperis vitæ quam opulentæ incommoda. Bonorum omnium poſtremas arbitratur Alexis eſſe divitias, quippe poſſeſſionum omnium noſtrarum incertiſſimam; ſimulacrum inane tantum & oſtentationem; ſuavem eſſe contra & optandam mediocritatem. Dixit Menander, pertinere pauperes ad Deos; leviſſimum malorum eſſe paupertatem, cujus pudere neminem debeat; nulla enim alia re opus eſſe hominibus, quam

pane & aqua; Plutum despiciendum, quem sibi pessimi quique facile comparant; cæcum ipsum asseclas suos cæcos efficere; sapientem divitias suas secum ferre; sectandam igitur æqualitatem, fugiendam avaritiam, quæ pauperies est animi; insanabilem hanc esse, pauperiem vero pecuniariam ab amico liberali sanari posse; egenos & hospites facultatibus promte esse juvandos. Omnia in divitiarum cupiditate inesse mala dixit Apollodorus; Diphilus neminem fore malum, si nulla sit accipiendi voluntas. In æstimandis divitiis nihilo Græcis inferiores se tulerunt Latini Poëtæ. Ennius duo, quæ maxima putantur, onera tam sapienter tulit, ut iis pene delectari videretur. Divites salse defricat & exagitat Lucilius, & ad mediocritatem vel paupertatem potius traducit. Si eo quod satis est, inquit, homo contentus esse posset, sufficere utique istud; verum cum ad res superfluas extendat desideria, credimusne porro divitiis ullis animum ejus expleri posse? Extollit alibi bona frugalitatis, dum exclamat: o Lapathe, quanti fies ab eo, qui te norit! Noscebat autem Lælius, & simplicis hujus ac paupertini cibi suavitatem acipenseri Gallonii, divitumque mensarum deliciis anteponebat. Si quis recta ratione vitam gubernet, inquit Lucretius, homini grandes divitiæ sunt æquo animo parcitatem colere, quippe exigui penuriam non esse, quod quilibet sine negotio parare possit, sed multarum preciosarumque rerum. Vir bonus, inquit Publius Syrus, repente dives nunquam factus est. Pauca desunt inopiæ, multa luxuriæ, omnia avaritiæ; tam quod habet, quam quod non habet. Avarus in nullum bonus est, in se pessimus; nihil recti facit, nisi quum moritur; nihil mali aliud ipsi imprecandum, nisi ut vivat diu; damno dolet, non sapiens. Nullus tantus quæstus est, quam parsimonia. Cupiditas in divitiis, instructa inopia est. Deo dignos homines effici despicientia opum Ænean monet Evander apud Virgilium, factumque id ab Hercule. Exclamat alibi execrabilem auri famem ad omnia audenda homines impellere. Excurrit nonnunquam in deli-

Lucil. Sat. libr. 4, & 5.

Lucret. libr. 5. v. 1116, & seq.

Virg. Æneid. l. 3. v. 364. & l. 8. v. 56, 57. Georg. l. 2. v. 458, & seq.

cias rusticæ paupertatis, & in urbanarum opum ærumnas. Satiras suas ab eleganti divitiarum & avaritiæ insectatione exorsus est Horatius, frustra ex opibus felicitatem sperari docens; consistendum intra naturæ modum, quæ paucis contenta est; anteſtare divitiis paupertatem & mediocritatem, quam & auream alibi appellat; hoc est, divitias omnes in se complexam. Quæ virtus & quanta sit parvo vivere, ex Ofelli rustici persona tota Satira explicavit; quam cum legeris, præcepta Philosophorum non valde desideres. Alia Satira lautitias Nasidieni argute deridet. Aurea etiam ode auri mala insectatur; auro depudicatam ostendit Danaën, auro periisse Amphiaraum; auro fidem ducum corrumpi; auro sequaces curas adhærere, majorumque cupidinem; Deos adversus homines frugi & parcos esse liberales; se partes divitum relinquere; se paucis esse contentum; se si plura concupiscat, à Mæcenate facile impetraturum, nec tamen concupiscere; ita se divitibus fore opulentiorem, quibus multa deesse necesse sit. Beatum alibi appellat, non qui multa possideat, sed qui paupertatem pati sciat. Passim vero seculi sui luxuriam & avaritiam exagitat. Aurum ferro nocentius esse ait Ovidius; auro & muneribus puellarum pudicitiæ illudi. Elegiarum Tibulli exordium petitum est à despectione divitiarum, & rusticæ paupertatis præconio. Queritur Propertius auro conciliari amorem, expugnari pudicitiam, venire honorem, fidem pelli, vendi jura atque leges; auri cupidine periisse Brennum addit, Polydorum, Polymnestorem, Amphiaraum, Eriphylen; Romam ipsam opibus suis perituram. Quartum Astronomici sui librum ab avaritiæ & opum detestatione auspicatur Manilius: perpauca poscere ait naturam; quo plura quis requirit, eo esse pauperiorem; non numerare avarum id quod habet, tantum quod non habet optare; luxum lucris, rapinas luxu parari; census usum esse dilapidare censum; caducas esse opes, alternasque esse paupertatis & divitiarum vices. In Petronii reliquiis eximia hæc sunt: posuisse Deum in promtu quæcunque naturæ desi-

Horat. Serm. 1. Sat. 1.

Horat. Carm. libr. 2. Od. 10.

Horat. Serm. libr. 2. Sat. 2. & 8.

Horat. Carm. lib. 3. Od. 16.

Horat. Carm. libr. 4. Od. 9.

Ovid. Metam. libr. 1. v. 141. Art. Amand. libr. 2. v. 161.

Propert. lib. 3. Eleg. 13.

deriis ſatisfacere poſſunt; olera & mora rubetis hærentia, ad famem; flumina, ad ſitim; rogos, ad frigus. Definit demum in hac clauſula: divitem naturam miniſtrare quod ad ſatietatem ſatis ſit; infinitum eſſe, quod infrænis gloria exigit. Item, Neſcio, inquit, quomodo bonæ mentis ſoror eſt paupertas. Quod dictum pervetus eſt: nam difficilem magiſtram modeſtiæ paupertatem dixit Anaximenes; magiſtram morum Antiphanes; Euripides, conſanguineam paupertatis ſapientiam; Demetrius Cynicus, facilem eſſe ſibi ad divitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis; Seneca, divitias abjeciſſe Democritum, tanquam onus bonæ mentis; contraria eſſe inter ſe bonam fortunam & bonam mentem. Claudit Satiras ſuas Perſius in illiberalitatis & ſordium inſectatione, & in opum quærendarum inſano ſtudio perſtringendo; ab iiſque vitiis ſe valde alienum eſſe declarat. Sed & totæ gentes idem de divitiarum vilitate cenſuerunt: Græci imprimis, quorum figmentum de aurea ætate, qua nec dividebantur agri, & in medium quæſita reponebantur, paupertatis & ſimplicitatis laus eſt, & opum vituperatio. Scribit Ælianus, Græcorum optimos vitam omnem in paupertate duxiſſe, nec proinde gravem eſſe cuiquam paupertatem debere. Hac laude floruerunt Athenienſes, qui licet hoſpitalitate commendarentur, & in advenas liberalitate, cum Caſtori tamen & Polluci convivium parabant in Prytaneo, caſeum tantum, & porrum, & olivas apponebant. Quamobrem, ut Philoſophos Athenienſes jam ſupra laudatos mittam, nec Ariſtidem puduit ſuæ paupertatis, quæ cum ipſi à divite quodam homine objiceretur, Nihil mihi, inquit, ex ea mali timendum eſt, tibi ex divitiis labor & ſollicitudo; nec ipſi poſt vitam præclare actam tantum ſuperfuit, unde juſta funeris perſolvi poſſent. Pari reſponſo Demadem menſæ ſuæ parcitate offenſum excepit Phocion. Is vitam maluit in egeſtate claudere, quam centum talenta ab Alexandro dono miſſa recipere, aliorumque liberalitate uti, ne quæ hæc ipſi conciliaverat probitas, inde labefieret. Cimonem

Ælian. Var. Hiſt. libr. 11. cap. 9.

vero, qui Phocionem ætate præceſſit, anteferre non dubito Philoſophis illis, quorum opes deſpectæ, ut voles, & abjectæ nulli uſui fuerunt. Hic ſuas in egenorum levamentum profudit. Prædia & hortos incuſtoditos patere omnibus voluit, quibus eſſet opus. Nummos in præſens inopum ſubſidium ſecum deferri curabat. Si quem ſua paupertas male veſtitum eſſe cogeret, detracto amiculo contexit. Nulli clauſa fuit domus ejus, nulli arca. Pauperes multos ſuis ſumtibus extulit. Qualia multa jam ante Pericles ediderat. Atqui Cicero veram hanc liberalitatem appellat atque laudat, captos à prædonibus ſuis facultatibus redimere, amicorum cauſſa æs alienum ſuſcipere, eos in filiarum collocatione, vel in re augenda adjuvare. Lamachus cum ad bellum imperator proficiſceretur, pallio caruiſſet & crepidis, niſi amicorum benignitas ſubveniſſet. Nec hujuſmodi tamen ſubſidio uti voluit Ephialtes; nam in ſumma egeſtate talenta decem ab amicis dono oblata reſpuit, ne vel ingratus adverſus eos, vel in legum perniciem lenior eſſet & reverentior. Lycurgus Spartanos ab opibus & luxu ad parſimoniam & paupertatem revocavit: fundos agrorum civibus æquales eſſe juſſit; aurum & argentum abrogavit, inductis ferreis nummis, cum quibus & ſcortei ſunt recepti; mercium permutationem ſuperiori ætate uſitatam probavit; rem familiarem augere, lucroque ſtudere prohibuit; ſupervacuis omnibus interdixit; commerciis ſublatis peregrinarum mercium uſum ſuſtulit; neceſſarias artes retinuit, vanas & curioſas expulit; armatos cives cibum publice & ſimul capere voluit, æqualeſque portiones ſingulis diſtribui, & in omnibus æqualitatem ſervari; domorum fabricam ſimplicem & paupertinam ſanxit. Veſtitus perinde vilis fuit ut victus; brevis quoque; nec per annum mutabatur, adeo ut geſtaretur detritus atque lacer. His inſtitutis divitias attulit in contemtum, & civitatem vitiis purgavit. His imbutus Alcamenes, dixit optime ſervari regnum, ſi non magni lucrum æſtimetur; reſpuit dona Meſſeniorum, & in amplis opibus

Cic. 2. Offic.

adſtricte vixit. Mores hos tetricos & ſeveros ex Creta retulerat Lycurgus; ubi parcus fuit victus & continens, menſa ſimplex, cibus vilis. Si ex Epaminondæ & Pelopidæ frugalitate Thebanorum æſtimemus animum, nihil concedent ſuperioribus. Epaminondam induxit Plutarchus in libello De genio Socratis, adverſus divitiarum cupiditatem acriter diſputantem, non earum ſolum, quæ per nefas comparantur, ſed & quæ jure poſſunt ad nos pervenire; velut quæ ex amicorum benignitate, vel liberalitate Regum proficiſcuntur; quippe niſi elementa cupidinis hujus eradantur ex animo, ne vetitis quidem deſideriis obſiſti demum poſſe. Hujuſmodi autem ſermonem ex re Plutarchus Epaminondæ affinxit; nam injuriam ſibi fieri ab Jaſone conqueſtus eſt, quod aureos aliquot ad ſe dono miſiſſet, & legatos ab Artaxerxe magnam vim auri ad ſe deferentes menſa excepit plebeia atque vili, ut auro ſibi nihil opus eſſe ſcirent. Nec ſimulata fuit iſta paupertas: unica ipſi veſtis fuit, pannoſa, & uſu detrita, atque etiam ſordida; quam purgandi cauſſa ſi quando mittebat ad fullonem, inopia alterius domi ſe continebat; ſupellex tota ahenum & veru unicum. Et in Peloponneſum adverſus Spartanos profecturus, quinquaginta drachmas in viaticum à cive quodam fœnori ſumſit. Et tamen in hac egeſtate ſubveniebat civium & amicorum neceſſitatibus; vel de ſuo, ſi ſuppeteret; vel de amicorum opulentiorum bonis, ſi ipſe careret. Cumque eum adducere non potuiſſet Pelopidas, ut in partem ampliſſimarum opum ſuarum veniret, venit ipſe in partem paupertatis Epaminondæ: facultates omnes in ſublevanda bonorum virorum & amicorum inopia, & in juvanda republica profudit: nec conſiliis ceſſit amicorum benigne eum admonentium, ut proſpiceret ſenectuti ſuæ, & in longitudinem conſuleret, animum ſupra vulgares has curas gerens. Itaque nec ſplendida Artaxerxis dona admiſit. Quantum Græcis probata ſit ſancta inopia & humilitas, ſplendide declaravit Alexander, cum Sidonis regem eſſe juſſit Abdalonymum, paupertate ſqualidum, vitam ex horti cultura

tolerantem, profitentemque manus ſuas ſuffeciſſe deſiderio ſuo; & nihil habenti nihil defuiſſe. Victorias Alexandro peperit ſui exercitus diſciplina; diſciplina ſtetit paupertate magiſtra, ut Darium monuit ſapienter Charidemus Athenienſis. Dictus eſt Callias quidam Agrigentinus, ob prolixam in homines juvandos voluntatem, ipſius liberalitatis præcordia habuiſſe; & propitiæ Fortunæ ſinus ipſe, non homo fuiſſe; domus ejus quædam munificentiæ officina. Alimenta inopibus, dotes pauperculis virginibus, ſolatia detrimento affectis erogabat. Hoſpitibus patebant ædes ejus ruſticæ & urbanæ; quingentos homines aluit aliquando & veſtivit. Quaſi poſſeſſiones ejus commune fuiſſent omnium patrimonium. Auſteri fuerunt veterum Italorum mores, ſive ex Pythagoræ, ſive Pythagoreorum præceptis; Charondæ imprimis; item Zaleuci, qui legibus ſuis Locrenſium luxum coercuit, ſublatis aureis annulis, veſtibus auro intertextis & Mileſiis. Ante Saturni adventum Latium incolebat gens dura, quæ nec opes componere, nec ex agricultura quærere, nec repertis parcere norant. Aſperitatem hanc victus non ſuſtuliſſe ſed mitigaſſe dictus eſt Saturnus, aureæ ætatis conditor. Eam retinuit Evander; item Sabini, parca gens, frugalis, & laborioſa; Etruſci quoque, & Rutuli. His majoribus prognati Romani parſimoniæ & duritiei legem ab iis receperunt. Nonnulla ex libro Catonis De moribus refert Gellius, unde ſeveram vetuſtiorum Catone temporum diſciplinam intelligas. Elegantia, qua ſignificatur cultus amœnior & nitidior, tanquam vitii nomen ab eo uſurpatur; & reprehendi demum deſita eſt, non cœpta laudari. Veſtiri, inquit, in foro honeſte mos erat, domi quod ſatis eſſet: equi carius emebantur, quam coqui: graſſatores appellabantur, qui ſe ad convivia aut Poëtices delicias applicabant. Paupertatem ſcribit Apulejus populo Romano imperium fundaſſe à primordiis, ejuſque veſtigia in ſimpulis & catinis fictilibus, quibus in ſacrificiis utebantur, etiam extremis & opulentis temporibus extitiſſe. Creſcentibus opibus, non ſtatim tamen

Gell. libr. 11. cap. 2.

Apul. Apol.

crevit opum cupiditas. Omnis in ornamentum patriæ divitiarum ſplendor conferebatur. Quærebatur in re domeſtica, inquit Cicero, continentiæ laus, in publica dignitatis; in privatis rebus tenuiſſimo vivebant cultu; & ad imperii gloriam omnia revocabant. Brevis erat illis privatus cenſus, commune magnum. Magnis impenſis templa exſtruebantur & oppida: fortuito ipſi ceſpite utebantur ex præſcripto legum; & aſpera adſtricti diſciplina, ruſticis operibus & agreſti victu exercebantur, tantaque erat argenti penuria, ut cum legatos Carthaginenſes excepiſſent frequentibus epulis, idemque argentum menſis ſingulis adhibuiſſent, ſuperbæ gentis dicacitatem experti ſint. Graviſſimum autem habuerant Romani & ſanctiſſimum paupertatis magiſtrum Numam, cujus conjux Egeria ſimulacrum eſt paupertatis per allegoriam ingenioſe confictum, & in hiſtoriæ demum partem incaute traductum. Miratus ſum equidem ſæpenumero nemini, ſive veterum ſive recentiorum, rei veritatem vel minimum ſuboluiſſe, cum nomen ipſum *Egeriæ* rem clariſſime indicet. Nam Egeria nihil aliud ſonat, quam paupertatem; voce ab egendo derivata, quaſi Egeniam dicas. Sic ex, canimen, carmen; ex, genimen, germen. Magnos hic præſentio Criticorum motus, ac eorum præcipue, quibus nihil niſi ſua placent. Sed os ipſis oppriment probiſſimi auctores Dionyſius Halicarnaſſeus & Livius, qui conceptis affirmant verbis, inopem Romanis *egerium* dici ſolere; atque ita ab egeſtate dictum Aruntis filium, Demarati nepotem; cum poſt patris & avi obitum natus in nullam hæreditatis partem veniſſet. At Egerius ille Lesbius Tuſculanus, Dictator Latinus, Catoni & Feſto memoratus, qui lucum Dianium dedicavit in nemore Aricino, ab Egeria illic culta nomen videtur eſſe ſortitus. Ergo Egeria, inopia eſt; cumque inopem vitam amaverit Numa, & paupertatem velut amplexus ſit, Egeriam amaſſe, & uxoris loco habuiſſe dictus eſt. Cumque paupertas ſoror bonæ mentis eſſe credita ſit, hinc ab Egeria ritus ſacrorum, regnandi artes, & vitæ

Cic. pro Flacc.

Dionyſ. Halic. libr. 3. Liv. l. 1. c. 34.

vitæ ſanctè inſtituendæ præcepta fertur accepiſſe. Quod cum finxerunt fabulæ hujus artifices, perinde eſt ut ſi dixiſſent, paupertatem, frugalitate & continentia conjunctam, Numæ magiſtram fuiſſe ad bene beateque vivendum, ad colendos Deos, ad regnum prudenter adminiſtrandum. Fuerunt, qui dicerent Egeriam unam fuiſſe ex Muſis, quod ad cultus tenuitatem ſtudia literarum addiderit Numa. Rectius Ovidius & Plutarchus, qui ad conſuetudinem & conſilia Egeriæ, Muſarum quoque monita adjunxerunt, hoc eſt, ſtudia literarum ad paupertatem. Hinc lucus, in quem ſecedebat Numa, Camœnarum dictus. Egeriam Deam Camœnis gratam eſſe ait Ovidius; hoc eſt, frugalitatis amicas eſſe Muſas. Quid hoc eſt vero, quod narrant Hiſtorici, Numam ad firmandam fidem de conſuetudine, quæ ſibi cum Egeria intercederet, deque emolumentis quæ inde ad ſe provenirent, invitaſſe viros bonos pleroſque ad epulas, & plebejo eos apparatu ac vili ſupellectile excepiſſe, ac repente menſas opipare inſtructas, & domum pretioſis vaſis ornatam apparuiſſe? Nempe ſic bona paupertatis adumbrant, quam qui placate & ſapienter ferre poteſt, & cupiditatibus ſuis modum imponere, is vero dives eſt; cum veræ opes non in auro & argento, ſed in animi moderatione ſitæ ſint. Cæterum ut fabuloſa ſint cætera, conſtat certe Numam imbutum tetrica ac triſti Sabinorum diſciplina, ſimplici cultu, & victu tenui ac paupere, toto vitæ tempore fuiſſe delectatum. Venerata eſt recentior ætas fictiles urnulas & capedines Numæ, ſimpuvium, nigrum catinum, & Samias patellas. Numæ temporibus, inquit Tertullianus, frugi religio & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cælo, ſed temeraria de ceſpite altaria, & vaſa adhuc Samia. Atque hæc origo eſt fabulæ de Egeria, quam & pro fabula veteres habuerunt. Cicero ait, qui in poëmate ſuo de Mario veritatem quærant, non dubitare quin iidem cum Egeria collocutum Numam putent. Sic Dionyſius Halicarnaſſeus, ſic Plutarchus. Quid falſi ineſſet in re, perſpexerunt hi quidem; quid veri ineſſet,

Ovid. Metam. lib. 15, v. 482. Plutarch. in Numa.

Ovid. Faſt. libr. 3. v. 275.

Tertull. Apol. cap. 25.

Cic. libr. 1. de legib.

Dionyſ. Halic. libr. 2. Plut. Num.

non agnoverunt. An ex eo quod Aricinus ille lucus domicilium Egeriæ ſive Paupertatis habitus eſt, factum deinde, ut ad Aricinum clivum mendicorum multitudo magna ſtipem rogaret, velus latentis illic Deæ favorem ſperantes? Qui Egeriæ nomen factum volunt, ſive ab egerendo partu, ut Feſtus; ſive ab egerendis aquis, ut Auguſtinus, qui Egeriam propterea Numæ conjugem dictam putat, quod ipſe egereret aquas, unde Hydromantiam faceret; nulla probabili ratione nituntur. Inopia & frugalitate pares Numæ fuiſſe reliquos Reges, præter Superbum, teſtificatur Cicero. Stante republica floruit eandem diſciplina. Agros ſuos viri ipſi principes manibus ſuis fodiebant, nudi, ſquallidi, pulvere ſordidi, perpaucis jugeris contenti. Perniciofum intelligi civem dixit M. Curius, cui ſeptem jugera non eſſent ſatis. Quatuordecim Quintio Cincinnato ſufficiebant. Sero panem eſſe Romani cœperunt, cum ante pultibus veſcerentur: ſuaque ætate ſacra priſca & natalium pulte fitilla fuiſſe confecta, tradit Plinius. Piſtoribus ante Perſei bellum uſi non ſunt; panem ipſi ſibi faciebant Quirites, mulierumque id opus erat. Coquos non habebant in ſervitiis, ſed conductitios. Sera quoque fuit apud Romanos vitium cultura: neceſſariis frugibus arva ſerviebant, cum carere vino poſſent, frugibus non poſſent. Poſt Antiochum devictum prohibuerunt Cenſores pœnis propoſitis, ne exotica unguenta Romam inferrentur. Per hæc tempora extiterunt Romæ illuſtria continentiæ & frugalitatis exempla: quæ fuſe expoſita ab aliis nos ſtrictim delibabimus. Valerius Publicola, exactis Regibus, ter Conſul, rebus præclare geſtis, magna parta gloria, deceſſit tam pauper, ut in bonis unde efferretur non reliquerit, ad idque publica impenſa præſtita ſit. De Menenio Agrippa, Patres inter atque plebem pacis ſequeſtro, idem proditum eſt. Cn. Martius munera à Conſule ob fortitudinem oblata non admiſit, cognomine à Coriolis expugnatis ducto contentus, & rei geſtæ gloria. Quintio Cincinnato victum quatuor agri jugera manu ejus arata

Feſtus in Eger.
Aug. de civit. Dei, l. 3. c. 35.
Cic. Paradox.
Plin. lib. 18. c. 8.

atque ſata ſuppeditabant. M. Curius Romanæ frugalitatis exactiſſima norma, agreſte ſcamnum, ligneum catillum, rapa toſta, auro Samnitium à ſe domitorum à legatis allato, & Pyrrhi à ſe Italia exacti prædæ antepoſuit, ne receptis quidem jugeribus agri quinquaginta, quæ ſibi à Senatu præmii loco decreta fuerant. Par Fabricii laus in reſpuendis Samnitium & Pyrrhi donis. Vocem hanc Epicuri ex Cynea auditam exhorruit, Omnia voluptatis cauſa facienda. Et quas divitias Imperator ſpreverat, Cenſor notavit. Hujus collega & æqualis Æmylius Pappus paupertatis quoque nomine celebratur. Similis item Fabii Gurgitis, Fabiorum Pictorum, & Ogulnii abſtinentia, cum accepta à Ptolemæo, ad quem legati miſſi fuerant, dona detulerunt in ærarium, vel, ut alii narrant, penitus repudiarunt. Tanta certe fuit temporum illorum continentia, ut Romam miſſus à Pyrrho hic Cyneas cum ſplendidis donis, nullam domum muneribus ſuis patentem invenerit. Agrum ſuum conſerebat Atilius Seranus, cum ad honores & imperium à Senatu accerſeretur. Æqua fuit Atilii Reguli paupertas. Alebatur cum uxore & liberis totaque familia ſeptem jugerum proventu. Tam anguſta fuit Æliæ gentis res familiaris, ut ſexdecim Æliis domuncula una, unus agellus ſatis eſſent. Atque hoc paupertatis exemplum reliquerunt poſteris ſuis: nam cœnabat fictilibus, cum gereret Conſulatum, Sextus Ælius Catus; nec fictilia hæc argenteis vaſis, quæ muneri ad eum Ætoli mittebant, permutare voluit. Hunc Sextum Ælium Catum Plinius & Valerius Maximus cum Quinto Ælio Tuberone perperam confundunt, cujus celebrata quoque non modo paupertas eſt, ſed ex paupertate quoque captata gloria: nam publicum procurans epulum in Capitolio, ligneos lectulos hœdinis pellibus inſtravit, & Samia vaſa appoſuit; quaſi paupertatem ante Jovis ipſius cellam conſecrare vellet, & homines à luxuria jam gliſcente revocare. Verum continentia hæc, quæ privata placuerat, publica improbata eſt, & indigna imperii ſplendore habita; proptereaque in comitiis

Plin. libr. 33. cap. 11. Valer. Maxim. libr. 4. cap. 3.

prætoriis Tubero deinde repulſus eſt. Primus in ejus domum argentum intulit Paulus Æmylius, donata ei ex manubiis Macedonicis phiala quinque pondo, cum nullum ad id tempus argenti ſcrupulum gens hæc habuiſſet. Sed & filiam jam ante nuptum ei collocaverat Paulus, probata hominis frugalitate & parcitate, quam coluit ipſe tam ſancte, ut immenſos Macedonum à ſe devictorum theſauros ne aſpexerit quidem, ſed Quæſtoribus permiſerit, & poſt ditatum ex gaza Perſei ærarium inops ipſe deceſſerit, nec niſi ex vendito fundo, qui unus tota hæreditas erat, unde dotem reciperet, uxor habuerit. Paternis hæſit veſtigiis Scipio Æmylianus, nihilo divitior, everſa Carthagine, cum milites ſuos locupletaſſet. Atque hanc ejus temperantiam laudavit Panætius: quæ laus, inquit Cicero, fuit non hominis modo, ſed & temporum illorum. Magnum eadem ætas continentiæ documentum dedit in C. Sempronio Graccho. Nec hanc de ſe profiteri ſanctimoniam erubuit in concione, quam ex Sardinia redux ad populum habuit. Valde quoque laudata eſt Africani majoris abſtinentia, quam vel hoc facto teſtatus abunde eſt, cum aurum pro redemtione formoſæ virginis allatum juſſit ad puellæ dotem accedere, & aurum cum virgine, intactum utrumque reſtituit. Præluxerant ipſi ad hanc virtutem domeſtica exempla: nam Cn. Scipioni ejus patruo, unde filia collocaretur cum non ſuppeteret, viri magni egeſtati ſubvenit reſpublica, & puellæ dotem de ſuo numerari juſſit. Nec copioſiorem fecit L. Mummium diruta Corinthus, urbs longe ditiſſima, cujus opes ornarunt Italiam. Itaque filiam ejus inopem Senatus, itidem ut illam Cn. Scipionis, ex publico dotavit. Ut ſimiles fuerunt abſtinentiæ gloria ambo illi Scipiones Africani, ſic & Catones duo. Triumphum ex Hiſpania quæſiturus ſuperior Cato, cum tribus ſervis profectus eſt, in pellibus hœdinis ſomnum capere ſolitus, eodem cibo & vino uti, quo remiges atque ſervi. Veſtis ſimplex, vilis ſupellex, mancipia utilia potius, quam formoſa. Oppida pedibus obibat. Cenſuram ſuam ad emendandos reipu-

Cicer. 2. Offic.

blicæ mores, & reprimendum luxum contulit; quod & ſtatuæ ejus populus potius, quam imperia & triumphum adſcribi juſſit. Etſi plurimos offendit iſta ſeveritas. Honori potius ſibi ducebat, res magnificas non concupiſcere, quam poſſidere. Nempe M. Curii temperantiam æmulabatur. Uticenſis vero pecunias Ptolemæi intulit in ærarium, cum ſumma integritatis & innocentiæ laude. Ex magnis rei familiaris anguſtiis emerſit ad ſummos honores M. Æmilius Scaurus. At jam radices in hac republica ſpargebant avaritia & luxuria, quæ demum in publicam perniciem poſt devictam Aſiam erumpere cœperunt. Domitæ enim Aſiæ opes Romam invectæ mores priſtinos infecerunt. Queritur Cicero in libris De officiis, decem & centum annis antequam hæc ſcriberet, legem latam eſſe à Piſone de pecuniis repetundis, cum antea nulla fuiſſet; multas fuiſſe poſtea, multos reos, multos damnatos; & ſublatis deinde legibus & judiciis, ſocios expilatos & direptos. Queritur item Salluſtius, Romanos, cum res dubias & aſperas facile tuliſſent, otium & divitias non tuliſſe. Avaritia, inquit, fidem, probitatem, cæteraſque bonas artes ſubvertit; pro his ſuperbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere edocuit: pecuniam, cujus ſtudium habet avaritia, nemo ſapiens concupivit; corpus, animumque virilem effœminat avaritia, quaſi malis venenis imbuta: ſemper infinita, ſemper inſatiabilis eſt, neque copia, neque inopia minuitur. Profert & Jugurthæ teſtimonium adverſus ſordes Romanorum, qui Urbem appellabat venalem, & mature perituram augurabatur, ſi emtorem inveniſſet. Obviam itum eſt gliſcenti malo per ſumtuarias leges, quæ ex Rhetris Lycurgi, & Axonibus Solonis petitæ fuerunt. Funerum ſumtibus modum impoſuerat lex regia Numæ; impoſuerant & leges Decemvirales, & Poſthumia, & Corneliæ, unde nonnulla in Pandectas tranſlata ſunt. Agrorum continuandorum cupido ingens excitavit legem Liciniam de quingentis jugeribus; oratorum avaritiam, munerumque licentiam compreſſit Cincia de donis;

Cicero. libr. 1. Offic.

Salluſt. Catil.

Salluſt. Jugurt.

& muneribus. Oppia, ardente Punico bello secundo lata, muliebrem luxuriem coërcuerat, concessa tantum semuncia auri, vetitis versicoloribus vestibus, & vehiculorum in Urbe usu. Eadem post annos viginti abrogata est, frustra renitente Catone, qui & tum sæpe se questum dixit de magistratuum cæterorumque sumtibus; & de civitatis avaritia ac luxuria, quæ pestes omnia magna imperia everterunt, tum maxime conquestus est. Dolet Urbi, inquit, illata esse peregrina ornamenta, vetera Deorum fictilia vel ludibrio esse vel pudori; pessimus est pudor parsimoniæ vel paupertatis. Jam quot cibariæ aliæque leges exoletum frugalitatis morem revocare Romam tentarunt? Orchia, Fannia, Didia, Liciniæ, tum Stolonis Licinii, qua agrorum determinatur modus, tum Licinii Divitis, qua sumtuum; Cornelia Dictatoris Sullæ, Æmylia Scauri Lepidi, Antia & Julia Augusti. Quibus adde edictum Antonii in eamdem sententiam. Has leges temporis diuturnitate & luxu Imperatorum senescentes restituere conatus est Julianus Imperator, non pro imperio quidem & auctoritate sua, sed exemplo; cum vili & fortuito gregalium militum cibo contentus, prandia stataria caperet, cubaret sub dio in nuda humo, vel in storea & sisurna, & inde quotis quibusque noctibus mediis abrupto somno ad negotia exurgeret. Ante eum Constantius, Constantini magni pater, tenui & simplici cultu, Pauper cognomento fuerat appellatus, cum paupertina uteretur supellectile, & intra privatorum hominum modum se contineret. Digrediendum nunc est in Orientem, ac consulendi primo Judæi. Qua gente etsi nulla hodie attentior est ad rem, & pecuniarum cupidior, valde tamen commendant Thalmudistæ benignitatem in pauperes; quos si quis aversetur, perinde facere censent, ut si serviat idolis, & homicidii reus fiat; pecuniam quippe idoli loco habere, egenum vero non sublevando interficere. Mosi anteponunt eum, qui clam pauperibus subveniat. Quæ cum doctrina Christiana apprime conveniunt. Proponunt suis Thalmu-

Thalm. Baba bathr. cap. 1.

Matth. 6. 1, & seq. & 2. Cor. 9. 7.

diftæ exemplum Mombazi regis, qui avitis facultatibus in egenos erogatis, cum agnatis fuis minime id probari fciret, dixit fe eas in cælis tuto in fuos ufus collocaffe, cum in loculis furum rapacitati obnoxias fui majores repofuiffent. Quæ dicta à Chrifto jam ante pronuntiata vel acceperat à Chriftianis, vel ex tritis hoc tempore inter Judæos adagiis & Chriftus, & Rex ille fumferant: nec inter Judæos folum tritis, fed & inter Romanos. Nam fcriptum eft à Seneca, alibi pofitas effe divitias, quam quo congeruntur: & à Martiale, fluxas effe divitias; extra fortunam effe eas, quæ donantur amicis; eafque nos opes habituros, quas dederimus. Mombazus hic effe videtur rex Adiabenorum, Izates Jofepho dictus, Monobazi regis filius, Monobazi alterius frater, qui Judaicam religionem amplexus, Hierofolymæ fame laboranti opitulatus eft, miffa grandi pecunia, cum Helena mater ejus ex Alexandria & Cypro magnam tritici vim advehi curaffet. Præcipua vero in hac gente laus Effenorum fuit, divitias afpernari, pecuniam nullam reconditam habere, nullos certos reditus, non latifundia, inftitores ne noffe quidem, vivere in diem, proprium nihil poffidere, facultates fuas & parta ex quotidianis laboribus lucra publici inter fuos juris facere, æqualitatem fervare, communibus bonis, tanquam indivifo fratrum multorum patrimonio uti. Pervulgatum hoc celebratur inter Arabes adagium: Præteribunt opes, opera bona non præteribunt. Liberalitatem & egenorum fubfidium fæpe commendat Alcoranus: atque hoc unum eft è Muhammedicæ legis fundamentis. Et quantumvis avari Turcæ & rapaces, benigni funt tamen adverfus pauperes. Narrat Diodorus Panchæos, Arabicam gentem, proventus fuos referre in publicum, & unicuique à Sacerdotibus pro merito diftribui. Sacerdotum Ægyptiorum temperantiam prædicat Chæremon apud Porphyrium. Simplex eorum victus atque veftitus: vino, pane, oleo, & animalium carnibus fere abftinebant, exoticos cibos & potiones refpuebant. Et Thefpefion Ægyptius Gymnofophi-

Matth.6.19,20. & 19.21.

Seneca Ep.92.

Martial.libr.5. Epigr. 43.

Jofeph. Antiq. libr. 20. cap. 2.

Diodor. lib. 5.

Porphyr. de abftin. ab animat. l.4. §.6,7.

Philoſtr.vit.Apollon.l.6.c.5. ſta apud Philoſtratum, multis adhortatur Apollonium ad tenuitatem victus, quam ſapientiæ & veritatis magiſtram appellat. Hannibalem Pœnum refert Frontinus in nuda humo ſagulo tectum requieſcere ſolitum, & de nocte ſurgere, non ante veſperam cibum cepiſſe, duobus ſolum lectis diſcubitoriis ad menſam adhibitis. Perſæ, ut aſperum & ſterile incolebant ſolum, ita in magna paupertate vivebant priſcis temporibus. Rigidi victus fuiſſe, & in pulmento ſale tantum uſos & cardamo teſtatur Hieronymus, auctorem ſecutus Xenophontem, qui pueros ait ſevera diſciplina ad parſimoniam & frugalitatem fuiſſe inſtitutos, panes domo afferre ſolitos ad cibum, naſturtium ad obſonium, ſcyphum ad hauriendam ex flumine aquam. Carnes addit Strabo ad panem duriſſimum: ſed recentiora tempora reſpiciebat, quæ priſtinam ſeveritatem & paupertatem luxuria mutaverant. Strabonis tamen ævo ad æſtus, frigora, & imbres tolerandos condocefiebant, ad noctes ſub dio agendas, & ſylveſtribus fructibus ſedandam famem. Sed redeamus ad Xenophontem. Pheraulam is à Cyro locupletatum inducit diſſerentem cum Saca, moleſtius eſſe amittere opes, quam jucundius poſſidere; paratum itaque ſe univerſa hæc, quæ à Cyro acceperat, Sacæ reſignare; hoc unum petere, ut alatur tanquam hoſpes, vel vilius etiam quam hoſpes. Babytacenos ſeptentrionalis Tigris alvei accolas tradit Plinius, ſolos mortalium aurum odiſſe, & defodere ſolitos, ne cui eſſet in uſu. Nunc quoque Perſarum ignis cultorum ſummo Pontifici omni victus ſplendore, omni elegantia interdictum eſt; nihil in ejus domo ſuperfluum conſpici debet, nihil ex ingentibus divitiis, quibus fruitur, in ſequentem annum ſervari, omnia in pios uſus, ac egentium præcipue ſubſidium erogari, continuo ipſe jejunio macerari. Brachmanibus Indis inuſitatæ temperantiæ teſtimonium antiqui ſcriptores commodant. Nullæ ipſis opes, non pecuniæ, non agri, non domus: nudi vivebant ſub arborum ramis, in herbis abjecti dormiebant; victus, baccæ arborum & olera; potus, aqua profluens. Repudia-

Hieronym. in Dan. 7.
Xenoph. Cyrop. lib. 1.
Strabo libr. 15.
Xenoph. Cyrop. lib. 8.
Plin. libr. 6. cap. 27.

Repudiarunt dona Alexandri; pauxillum receperunt olei, honoris cauſſa, ne qui ſapientiæ præ ſe ferebat reverentiam, deſpectus abiret. Ipſum tamen ab infinitis cupiditatibus auri, gloriæ, voluptatum, dominationis, ad continentiam ſalutaribus conſiliis traducere conati ſunt. Hos cum vidiſſet Apollonius, dixit nihil eos habere, & omnia tamen, quibus alii fruuntur, poſſidere. Id optat Paulus Corinthios Chriſtianos conſequi; id inter bona ſua computat Paupertas apud Ariſtophanem; ut & apud Terentium inter ſua paraſitus Gnatho, aliena vivens quadra, pauper de ſuo, dives de alieno. Samanæi, adſcriptitii Indorum Philoſophi, non nativi, nec progenie Philoſophorum orti, ut Brachmanes, omnes facultates relinquunt, nihil ſibi proprium retinent; fructibus, oleribus, pane, & oryza aluntur. Sed & tota Indica gens colebat æqualitatem, nec quiſquam in ea vel mancipabatur in ſervitutem, vel externis ſervis utebatur; legem hanc ſibi ab antiquis Philoſophis traditam cuſtodientes. Perſeverant ad hanc diem Brachmanum ſectæ atque ritus, etſi pro locorum varietate & hominum ingenio, nonnihil adulterati. Nudi tamen omnes agunt, ſic quaſi bona omnia ejurantes; vitam tolerant emendicata ſtipe, & ſemel in die cibum capiunt; liberales ipſi, & egenis juvandis promti, ſic ad vitam æternam perveniri credentes. Quæ totius gentis laus eſt à veteri ævo. Teſtamento relinquunt aliquantum pecuniæ viris quibuſdam, qui viatoribus per deſerta errantibus aquam ſubminiſtrant. Quorumdam cultus eſt aſperior, Joguiorum imprimis, qui habitant in ſpecubus, ſylvis, locisque ſolis, omnium inopes, nudi, aut horrido cilicio tecti, longe vagantur nonnunquam, ad ſtipem, non corrogandam, ſed ſi ſponte offeratur, colligendam; algore & æſtu, inedia, vigiliiſque confecti, cinere conſperſi, cultu horridi. Sunt qui vivant, non in diem modo, ſed & in horam, nihil aut in craſtinum, aut in repotia, nec ex prandio in cœnam ſervantes. Quidam etiam ex Brachmanum ſanguine neutiquam creti, huic tamen vivendi generi ſe dedunt. Macaſſarenſibus

2. Cor. 6. 10.

Ariſtoph. Plut. Act. 2. Sc. 5.

Terent. Eun. Act. 2. Sc. 2. v. 12.

Sacerdotibus vetitum eſt mancipio poſſidere quicquam; aliena liberalitate vivunt. Mendicitati quoque ſe addicunt cœnobitæ Siamenſes, quos Talapoinos appellant. Corrogato veſcuntur cibo : ſimplex illis & unica veſtis : pecuniam non contrectant : quam ſi quis ipſis largiatur, manu diſpenſatoris acceptam ſtatim in pios ſumtus impendunt. In Moluccenſi gente pecuniæ nullæ, nullæ divitiæ. Commercia agitant permutatione caryophyllorum, quibus abundant; merceſque invectas non ex pretio æſtimant, ſed ex neceſſitate atque uſu, & tranquillam paupertatem anxiis divitiis anteponunt. Egregium continentiæ exemplum in Sinenſi gente fuit Confutius; nam opes parvi fecit; atque utilem eſſe earum contemtum dixit ad comparandam ſapientiam; item unumquemque ſua ſorte debere eſſe contentum, nec quicquam concupiſcendum præterea; & mediocritatem in omnibus conſtanter eſſe tenendam, quam & toto libro commendavit. Tertia Sinenſium ſecta, quæ ab Indis orta eſt, & à Xaca auctore nomen habuit, ſtipem emendicare ſolet.
Martin. Hiſt. Sinic. lib. 5. Sectam aliam commemorat Martinius, ab Hiuhingo quodam conditam, quæ manibus ſuis omnia ad vitam ſibi neceſſaria parat; veſtes ex contextis herbis, calceos ex ſparto, culcitras ex ſtramine, alimenta ex agricultione: pro nihilo pecuniam ducunt: æqualia inter eos & communia omnia. Priſcorum regum gentis hujus mirabile fuit piæ paupertatis ſtudium. Agros ipſi colebant ſuis manibus, unde fruges & vina ad ſacrificia perciperentur. Reginæ ſerica nebant ad ſacras veſtes. Jamambuxorum Japonenſium ordo, qui magna floret ſanctimoniæ fama, ſtipem corrogat, & cultu ac victu utitur parciſſimo. Scytharum paupertatem conteſtati ſunt veteres; unde & Abios, hoc eſt, vita carentes, quidam dictos putant. Paupertate hac gloriabantur apud Alexandrum. Nullus ipſis auri & argenti uſus, proindeque nec cupido: nullus uſus lanæ nec veſtium: tegumentum, ferinæ aut murinæ pelles: nulla tecta, nec munimenta: plauſtra ſunt domus: victus ex lacte equino atque melle : animalium fere

carnibus abſtinent: omnia ipſis communia, exceptis gladiis & poculis: communes & immetati agri, quibus longiorem annua culturam non adhibent: æquales principibus humiliores: nihil alienum concupiſcunt: nullæ ipſis cauponæ: mercatura rerum permutatione tota conſtat: voluptariæ artes nullæ, nulli muſici, nulli hiſtriones, nulli pictores, nulli ſculptores: effuſa in hoſpites benignitas. Ex hac temperantia factum eſt, ut juſtiſſimi dicti ſint ab Homero & à Chœrilo. Quippe, inquit Strabo, Philoſophi temperantiæ proximam juſtitiam poſuerunt, & ut juſti eſſent, temperantes eſſe conati ſunt; vixque ſtudio ſunt aſſecuti, quod Scythis natura tribuit. Ergo nec avaritiæ adjuncta mala norunt, invidiam, odium, metum. Hinc Dromichætes Getarum rex capto Lyſimacho, à quo fuerat bello laceſſitus, ad pacem ſecum colendam, commonſtrata ſua ſuæque gentis paupertate, hortatus eſt. Hinc Anacharſis, in Scythicis plauſtris natus ex fratre Regis, præclarum Græcis frugalitatis documentum præbuit, de qua & verſus condidit. Mihi amictus eſt, inquiebat ipſe de ſe in epiſtola ad Hannonem, Scythicum tegmen; calceamentum, ſolorum callum; cubile, terra; pulpamentum, fames; lac, caſeus, & caro, cibus. Eoſdem fere mores Germanis, Scythicæ genti, tribuit Cæſar. Delicias, luxum, opes ignorabant: ſub frigidiſſimo cælo degebant fere nudi, parvis intecti rhenonibus: victus idem ac Scytharum, ſimplex, fortuitus, ſine delectu, ſine apparatu: non coibant in urbes, ſed diſcreti habitabant: nulli agrorum fines, quos non plus uno colebant anno, ſuccedentibus Scythico more in culturam vicariis, quod ne nunc quidem dedidicerunt Circaſſi: nulla adverſus frigora & æſtus ædificia, proindeque nec ulli architecti, aut agrimenſores: plauſtra habitabant, vel tuguria in unum diem ſtructa rudi ac informi opere: nulla ipſis pecuniæ cupiditas: comparabant neceſſaria mercium permutatione: æquales humilium & potentium opes: & Galli ad eos traducti in eoſdem conceſſerunt egeſtatis & patientiæ ritus. Quorumdam ex illis fuit

Homer. Iliad. γ. v. 6.
Chœril. apud Strabon. lib. 7.
Strabo libr. 7.
Cæſ. Bell. Gall. libr. 6.

etiam aſperior vita. Fœda Fennorum paupertas; arbores, domus; victus, herba; veſtitus, pelles; cubile, humus. Apertiſſimæ cæterum omnium domus, & perhoſpitales. At Taciti ætate jam infregerat duritiem hanc ſequax luxuria, paulatimque remolleſcere cœperant. Et ſexto demum poſt Chriſtum natum ſeculo, certis ſedibus collocatis in mitiores cultus tranſierunt. Digna quoque commemoratione eſt expromta Celtiberorum erga hoſpites liberalitas. Feri illi & immanes Caraibæ Americani vehementer improbabant Europæorum noſtrorum infinitam avaritiam, & ſæpe eos amice & ſapienter caſtigabant. Nam quid tibi vis, inquiebant, ô frater, aut quid quæris? annon terra, bona illa mater, quæ majores tuos liberaliter aluit, eadem te alere poteſt? Inſanis, amice, inſaniunt Europæi omnes, tui ſimiles, quos ſapientia nobis antecellere putas. Omitte curas illas inanes congerendarum opum, quæ te atterunt, & vitam, quam ſublevare ſtudes, paulatim minuunt. En ego, en cæteri gentiles, en parentes mei: vixerunt illi, & nos nunc vivimus jucunde; cumque divitiis careamus, nihil deſit tamen. Firma nobis eſt valetudo, robuſtæ vires, longæva vita: vos infirmi, macilenti, imbecilles, & brevis ævi. Igitur nec partiuntur agros, nec agrorum proventus inter ſe dividunt. Communis eorum uſus eſt. Peruviani quoque haud paulo his humaniores, nihilo magis tamen divitiarum appetentiores fuerunt. Paupertati denique & ſpontaneæ mendicitati ſe adſtringunt Mexicani cœnobitæ.

Tacit. de mor. Germ. cap. 60.

CAPUT XVII.

De lege Chriſti, qua cæteros homines diligere jubemur, tanquam nos ipſos.

EGIMUS de iis officiis vitæ humanæ, quæ ſpectant ad Deum, & quæ ad nos ipſos. Supereſt, ut ea delibemus,

quæ præſtare debemus cæteris hominibus. Quod fiet ſtrictim à nobis, cum officiorum illorum lex à natura nobis fere tradita ſit, in iiſque approbandis fuſe multumque verſata ſit Philoſophorum Chriſtianorum & exoticorum diligentia. Nonnulla tantum attingemus, in quibus Chriſti lex naturali legi videtur refragari. Cujusmodi illud eſt, quo cæteros homines diligere jubemur, tanquam nos ipſos. Quippe aliud nobis ſuadere videtur naturalis ille ſui ipſius amor, quo nobis ipſi cari ſumus præ rebus cæteris, omniaque ad ſalutem noſtram noſtraque commoda referimus. Notum illud Euripidis, Nemo homo non ſe plus vicino ſuo diligit. Hunc tamen errorem eſſe perverſæ & corruptæ naturæ, non rectæ & integræ præceptum, acutiores plerique viderunt; quippe ſpectandum eſſe genus humanum, tanquam corpus unicum variis conflatum membris, quorum omnium ſalus ſalute corporis totius contineatur; & corporis viciſſim totius incolumitas incolumitate ſingulorum membrorum; atque id futurum, ſi membra ſingula ſui rationem habeant tanquam partium corporis unius, non tanquam corporum ſingularium: cumque dolente membro aliquo corpus integrum doleat, & dolente corpore doleant quoque ſingulæ partes, dolente parte aliqua, cætera membra dolitura; ac proinde membris ſingulis curæ eſſe debere ſanitatem cæterarum partium, itidem ut ſuam. Sic ſenſerunt proxime à nobis commemoratæ gentes, & ſectæ Philoſophorum, quæ bona omnia in commune reponi, & æqualitatem inter omnes ſervari voluerunt. Velut illa Pythagoræ, quæ caritate complectendos eſſe omnes homines docuit. Ubertim hæc tradita ſunt ab Jamblicho & Hierocle, diſertis Pythagoricorum dogmatum interpretibus, Sanxit igitur Pythagoras omnium amicitiam erga omnes, ſed non ad eumdem modum; aliter diligendos alienigenas, aliter cives, aliter domeſticos, aliter agnatos, aliter bonos, aliter malos; hos propter naturam, illos propter naturam & ſententiam; diligendos bonos, malos odio non habendos; Deumque imitandum, qui bene-

facit improbis, probos ſibi adjungit. Doctrinæ hujus auctorem & inventorem Pythagoram non dixiſſet Jamblichus, ſi unum hoc eſſe ſciviſſet ex capitibus Iſraëliticæ legis, Pythagoræ non ignotæ. Porro ex omni amicitia removebat contentiones, & iram domari, condonari injurias, & conjunctionem animorum ſancte coli volebat; ac præcipue inter ſectæ hujus participes. Quod & magno animo factum ab iis eſt, cum mortem præoptaverint multi, quam deeſſe amicitiæ. Quod ſi aliquando erumpente ira veniſſent ad jurgia, ante occubitum Solis datis dextris & amplexibus pax coaleſcebat: Deum in ſe habitare rati, qui unus cum ſit, unum quid efficeret ipſos, & disjunctione eorum ac inimicitia diſcerperetur; membra eſſe homines omnes corporis ejuſdem, quæ mutuam opem poſcant; quippe homines humano generi natos eſſe; tumque nos optime cum aliis hominibus acturos, ſi illorum nobis perſonam, illis noſtram imponamus: ergo amicitiæ legem virtutum omnium vinculum eſſe, fructum, apicem, atque finem. Ex hac doctrina manavit lex Locrenſibus lata à Zaleuco Pythagoræ diſcipulo, quæ diuturnas geri vetat inimicitias, & benignum ac placabilem ſumi animum jubet; qui aliter fecerit, pro fero & immiti haberi. Profecta videntur & ex præceptis, quæ Phalaridi tradidiſſe fertur Pythagoras, aurea illa dicta, quæ immani huic tyranno tribuuntur in epiſtolis illis ſuppoſititiis, quæ extant, & à Luciano confectæ creduntur. Scribit ille ad Amphinomum, ſe beneficio obſtrictum eſſe viris bonis, cum ab iis beneficia ſua accepta ſunt; & ad Aſtypalæenſes, gratiam eam ſibi præſtari, quæ à ſe petitur; ſeque poſtulati beneficii gratias reddere, non expectare. Execrari eos ſolebat Socrates, qui primi ſejunxerant utilitatem à natura, ſibique exiſtimabant utile eſſe poſſe aliquid, quod naturæ humanæ, totique hominum ſocietati utile non eſſet; atque id caput eſſe malorum querebatur. Plato fratres eſſe dicebat, quicunque in eadem civitate habitabant; non nobis ſolum natos nos eſſe, ſed patriæ, ſed parentibus, ſed

Jambl. vit. Pythag. cap. 33.

amicis; bonos omnes bonorum esse amicos: quod habuit Plato à Socrate, & à barbaris Philosophis uterque. Egregia multa in hanc sententiam disputata sunt à Cicerone, cum alibi, tum maxime in libris De Officiis; quæ etsi fere sumsit ex Panætio Stoico, Academica tamen licentia in iis tractandis usus est. Summam autem doctrinæ suæ his ferme conclusit capitibus: omnibus persuasum esse debere, eamdem esse uniuscujusque utilitatem & universorum, quam si ad se quisque rapiat, dissolutum iri omnem humanam consociationem: probat Stoicum illud dogma, homines hominum caussa esse generatos, ut alii aliis prodesse possint; itaque utilitates omnes in medium esse afferendas, societatemque hanc omnium inter omnes, & rerum omnium, quas ad usum hominum natura genuit, communitatem esse servandam; gradus tamen esse plures societatis hominum, quibus sua singulis officia præstanda sint; quos gradus eleganti circulorum plurimorum circa idem centrum descriptorum comparatione distinxit Hierocles, quorum intimus corporis est, centro, hoc est, menti proximus; extimus, totius generis humani est, reliquos omnes continens. Reprobat porro Cicero studia illa doctorum hominum, & scientiam, quam nulla actio in tuendis hominum commodis consequatur; contenditque officiis scientiæ anteponenda esse officia justitiæ, quæ ad hominum utilitatem pertinent, qua nihil esse debet homini antiquius. Cumque utilitates nostras cum alienis comparat, & quærit quatenus hæ illis debeant anteferri, ea dat præcepta, quæ ex hac lege Christi videantur esse derivata, Diligendos esse cæteros homines, tanquam nos ipsos. Si duo naufragi tabulam eamdem velint apprehendere, alterum alteri cedere jubet. Frumentarium magnam vim frumenti Rhodum advehentem in Rhodiorum inopia, si plures alias naves frumento onustas Rhodum itidem petere sciat, celare id Rhodios vetat, cum silentio suum quamplurimo vendere possit. Vetat celari vitia domus, quam vendere velis; quippe ea lege natos homines esse, ut singulorum

Hierocl. apud Stob. Serm. 81.

utilitas communis utilitas ſit; & viciſſim communis utilitas ſit utilitas ſingulorum. Vult nos multa multis de noſtro jure concedentes à litibus abhorrere quantum liceat, & plus etiam quam liceat; quod inter Periandri dicta poſitum tranſiit in legem Chriſti: *Et qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Hæc, ut dixi, ex Panætio Stoico tranſtulit Cicero. Stoicæ autem ſectæ ſententiam ex hac ipſorum formula licet cognoſcere, quam à Catone Uticenſi ſervatam unico verſiculo comprehendit Lucanus: *Non ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.* Quod fuſius explicat Cicero, Hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſſe contra naturam, quam paupertatem, quam dolorem, quam mortem; ſic enim diſrumpi humani generis ſocietatem, quæ maxime ſecundum naturam eſt: ut enim interire corpus neceſſe foret, ſi unumquodque membrum proximi membri valetudinem ad ſe traduceret; ſic everſum iri communitatem & ſocietatem hominum, ſi unuſquiſque aliorum hominum commoda ad ſe rapiat. Hujus formulæ conſectarium eſt, cariores nos ipſos eſſe nobis non debere, quam cæteros homines, quippe incolumitatem & ſalutem noſtram ſocietatis humanæ integritate contineri; abruptum autem eam iri, ſi homines ſinguli præ nimio ſui amore ita commodis ſuis ſtudeant, ut aliena vel præcipiant, vel negligant; conſectarium item, homines hominum cauſſa eſſe generatos, cætera omnia ad uſum hominum. Hoc caput eſt doctrinæ Stoicæ, hoc fundamentum, in eoque ſolidando & confirmando varias argumentationes & ſimilitudines ingenioſe comminiſcuntur. Membra ſumus corporis magni, inquit Seneca, natura cognati ſumus, ex iiſdem & in eadem geniti, amorem nobis indidit mutuum, ex ejus lege miſerius eſt nocere, quam lædi; ſocietas humana lapidum fornicationi ſimilis eſt, cui ſi ſe lapis unus ſubtraxerit, ruent omnia; omniumque lapidum ex æquo intereſt, ſingulos in ſuo loco & officio contineri. Alteri vivas oportet, ſi tibi vis vivere. Qui ſibi amicus eſt, amicus eſt

Matth. 5. 40.

Lucan. libr. 2. v. 383.

Cic. de Offic. libr. 3.

Seneca Ep. 95.

Seneca Epiſt. 6. & 48, & 88.

omnibu

omnibus. Humanitas nullum alienum malum putat; bonum autem suum id amat præcipue, quod bono futurum est alicui. Princeps alieno sanguini parcat, tanquam suo. His assonat Epictetus, qui & insigne hoc habet: plena esse omnia amicorum, primum Deorum, deinde hominum, quos sibi natura conciliavit. His Marcus Imperator. Studia omnia vult in commune conferri, ac credere qui hoc fecerit, eo ipso se beneficium accepisse; qui secus, hunc adversus naturam, quæ numinum omnium antiquissimum est, impie acturum, hunc seditionem in magna illa naturæ civitate creaturum, hunc abscessum fore & vomicam naturæ, membrum ex mundi corpore amputatum, ramum ex arbore; amandos etiam eos, quibus odio simus ipsi, à quibus fuerimus læsi. Memoria dignum illud Simplicii: amicitiam puram, quæ ita conjungit animos, ut amico sic utamur, quemadmodum nobis ipsum uti volumus, & sit alter ego, juxta vetus dictum, optimam esse meditationem conjunctionis nostræ cum Deo. Hanc æqualitatis inter amicos legem sumsit ex Aristotele; qui nec in amicos solum, sed & in omnes homines benignitatem suam prorogandam esse putans, ne flagitiosis quidem eam clausit; non moribus eorum, sed humanitati id tribuens. Improbat is etiam Laconum instituta, quæ tota pertinebant ad bellum, & ad dominationem augendam, vicinasque gentes subjiciendas; vult quippe præstabilius esse liberis præesse gentibus, quam per vim subditis dominari; bella vero exerceri ab hominibus, non ad redigendas in servitutem immeritas gentes, sed ne ipsi serviant, & ne propriis utilitatibus & commodis fraudentur. Juvat hic unicum elogium addere, quo Athenienses exornat Aristides Sophista: natos eos esse ad danda, non ad accipienda beneficia; censere eos, debere se mercedem iis, qui Græciam juvant, sibi vero minime esse debitam; nec utilitatis suæ gratia amare eos, qui bene Græcis faciant, nihilo magis quam parentes aut liberos. Ex eodem humanitatis fonte petitum est illud Epicuri: pulchrius esse & suavius beneficium dare, quam accipere. Conspirant

M.Aurel.lib.2. §.16.lib.4.§.23, & 29. libr.7. §. 22.libr.8 §.34. libr.9.§.1.&23, & 27. libr. 10. §.6. libr.11.§.4, & 8.

Simpl.in Epict. cap. 37.

Diogen. Laërt. Aristot.

Aristot. Polit. libr.8. cap.14.

Aristid. Panathen.

Ggg

in eamdem ſententiam Poëtæ. Scitum eſt Menandri, amicis
Apoll. Argon. libr. 4. v. 1015, 1016. carituruṁ, qui ſe nimium amet. Medea, in Apollonii Argonauticis, ut ad miſericordiam flectat Areten, argumento hoc utitur, quod ipſa humanitatis ſit particeps. Hinc Laberius meminiſſe ſui ait hominem, qui in homine calamitoſo ſit miſericors. Et in Plauti Trinummo adoleſcentem, qui in egeſtate ſua arrideri ſe à Philtone ſene putabat, ſic conſolatur ſenex, Homo ego ſum, homo tu es. Ac ſi diceret, Homines uterque ſumus, calamitati & egeſtati obnoxii: abſit ergo, ut humanitatis oblitus tibi illudam. Pervulgatum illud
Terent. Heaut. Act. 1. Sc. 1. Juvenal. Sat. 15. v. 140, & ſeq. Chremetis ad Menedemum, apud Terentium, quo humani nihil à ſe alienum ducit. Cujus germanum eſt illud Juvenalis, bonum neminem ulla mala ſibi aliena credere; hoc homines præcipue diſtingui à beſtiis, quod eo ſunt animo præditi, qui mutuo affectu auxilium & petere & præſtare ju-
L. 3. D. de juſtitia & jure. beat. Juris gentium fundamentum hoc ponunt leges Romanæ, quod inter homines cognationem quamdam natura conſtituit. Fortiſſimus ille Romæ vindex Furius Camillus in Veienſi obſidione Deos orat, ut ſi quæ pernicies immineat patriæ, in caput ſuum vertat. Cujus voti ſimile aliud in me-
Rom. 9. 3. liori cauſſa vovit Paulus: *Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem.* Nec vacat Curtium, Decios, alioſque multos commemorare, qui ſe pro gentis ſuæ incolumitate devoverunt, alienam ſalutem ſuæ anteponentes. Hanc regnandi legem Au-
Dio libr. 52. guſto proponit Mæcenas apud Dionem: ita alios regat, ac ab aliis regi vellet; qua lege omnem recte imperandi artem ait contineri. Et Alexander Severus, ſi quando pœnas ſumebat à ſceleratis hominibus, proclamari jubebat per præconem effatum hoc, ſive à Judæis, ſive à Chriſtianis ſibi traditum, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Tanta denique fuit apud Græcos & Romanos beneficentiæ, liberalitatis, & humanitatis exiſtimatio, ut qui his florerent virtutibus, Diis adſcriberent, & adagii loco jactatum ſit, Homo homini Deus. Recepta eſt inter Judæos ſententia, totam

legem in hoc præcepto verti, Diligendos nobis cæteros homines tanquam nosmet ipsos; cætera Legis tantum explicationem esse. Sic Thalmud in tractatu de Sabbatho, auctore Hillele: sic Maimonides in More nevochim: sic alii complures Rabbini. Legis Mosaicæ summam constituunt in mutuo amore, ut Paulus Christianæ, cum dixit, *Qui diligit proximum, Legem implevit.* Qua nota agnosci hoc voluit Christus: *In hoc*, inquit, *cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Cujus moniti adeo retinens fuit Johannes Apostolus, ut non aliud sæpius & diligentius discipulis suis tradiderit. *Johannes Apostolus*, inquit Hieronymus, *à fratribus admonitus, cur semper inculcaret dicens, Filioli, diligite alterutrum? respondit, Quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit.* Virtutum omnium chorum ducere pietatem in Deum, justitiam & amorem erga homines, docet Philo; eamdem esse virtutum illarum originem & naturam; nec fieri posse, ut impius sit erga homines, qui pius sit in Deum. Quod germanum est istius ex Johanne: *Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Quamobrem Pharisæi & Esseni, qui magnam affectabant sanctitatis speciem, mutuam quoque animorum conjunctionem, & singularem erga homines omnes caritatem præ se ferebant. Laus eadem Brachmanibus Indis attributa est, è quorum posteris, qui strictius & severius amplexi sunt vitæ genus, uno hoc præcepto religionem suam concludunt, Sic agendum cum aliis, quemadmodum nobiscum alios agere volumus. In eodem præcepto doctrinæ suæ radices posuit Confutius, unde tam constans inter Sinas, finitimasque gentes enata est concordia, ut tota gens una familia videretur. Nec aliud Sinis hodie sanctius ullum præceptum est.

Thalm. de Sabbath. cap. 2. More nevoch. Part. 3. cap. 33. Rom. 13. 8. Joh. 13. 35. Hier. in Epist. ad Galat. c. 6. Philo de præm. & pœn. & de Abrah. & de Decalog. 1. Joh. 4. 21.

CAPUT XVIII.

De perferendis injuriis.

EX hoc mutuæ caritatis præcepto ſequitur, injurias hominum benigne eſſe perferendas: nam quis ſibi facile non ignoſcit, ſi vel ira, vel inſania actus injuriam ſibi ipſe intulerit? Quamobrem Moſes poſt vetitam ultionem hac lege: *Non quæres ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum*, legis cauſſam proxime ſubjungit, *Diliges amicum tuum ſicut teipſum.* Ebraica dictio, quam Vulgatus interpres expoſuit, *amicum*, paſſim alibi reddit *proximum*, hoc eſt, hominem quemlibet. Item Paulus obſecrat Epheſios, *ut digne ambulent vocatione, qua vocati ſunt, cum omni humilitate & manſuetudine, cum patientia, ſupportantes invicem in caritate, ſolliciti ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis:* patientiæ fundamendum ponens caritatem mutuam, & animorum conjunctionem. Hanc autem patientiæ legem non præceptis modo tulerunt Ethnici, ſed & factis, quæ crebra occurrunt in veteribus memoriis. Quam partem aliorum diligentia jam tractatam illuſtrioribus tantum exemplis quibuſdam propoſitis delibabimus. Exordiamur à Pittaco, qui unus fuit ex Græciæ Sapientibus. Nolebat ille maledici cuiquam, ne inimico quidem. Filii ſui interfectorem à Cumanis ſibi ad pœnam traditum abſolutum dimiſit, hac adjecta ſententia: veniam animadverſione potiorem eſſe; hanc mitis eſſe naturæ, illam ferinæ. Imperium inter ſuos adeptus, Alcæum, à quo acerbiſſimis convitiis fuerat proſciſſus, nullo affecit damno, quid ad ulciſcendum eum poſſet, oſtentaſſe contentus. Cleobulo dictum hoc tribuitur: multa aliis ignoſcenda, nihil ſibi. Crotoniatarum liberos ab injuria inferenda, aut etiam propulſanda, Pythagoras abſterrebat, magnam

Levit. 19. 18.

Epheſ. 4, 1. & ſeq.

hanc esse ratus scientiam, alienam inscitiam pati posse. Bella non probabat, neque pugnas, satius esse dicens perferre offensionem, quam hominem interficere; esse apud inferos ultorem injuriarum. Mitibus his Pythagoræ dictatis mansuefactus Charondas, lege cavit, ne damno affectus quisquam convitiis se vindicaret, adjecitque divinius esse benefactis certare, quam maledictis. Hierocles aureum hoc Pythagoræ carmen interpretans, quo amicorum offensæ leniter dicuntur esse perferendæ, vult præterea amicos à nobis sponte descissentes omnibus officiis retineri & revocari; sin & ipsi, aut alii quicunque homines injuriam intulerint, par referendum non esse, ne in eorum nequitiam prolabamur. Infeliciorem esse, qui injuriam infert, quam cui infertur, decretum est à Democrate. Hoc item Socrates & argumentis & exemplo suo comprobavit. Hæc differentem eum exhibet Plato in Critone, & sæpius etiam in Gorgia: malle se pati injuriam aut damnum, quam facere; miseriorem esse qui præter fas aliquem occidat, quam qui occidatur; nemini omnino inferendam injuriam, ne iis quidem, qui intulerint; in ea esse se sententia, in ea cæteros homines, etsi aliter videtur vulgus existimare. Dictis facta consenserunt. Derisus à multis & despectus, publice etiam in theatro Aristophanis Nebulis traductus, calce nonnunquam appetitus, plagis multatus, uxoris Xanthippes intemperiis vexatus, & sordida etiam aqua nonnunquam perfusus, ne commotus quidem, placido vultu & dictis argutis ac perfacetis æquitatem animi probabat. Offerebat & nonnunquam se ipse convitiis. Uxorem adeo difficilem & morosam sibi consulto adjunxerat, ut per eam in patientiæ exercitatione subactus, reliquos homines ferret tolerantius. Mortem ipsam trânquillo animo sustinuit, cum palam denuntiasset, se nemini unquam fecisse injuriam; ab Anyto & Melito interfici se posse, offendi non posse. Valuit Socratis auctoritas apud cordatos discipulos Aristippum & Platonem, totamque Academiam. Se à Dionysio conspui passus est Ari-

ſtippus, cum dixiſſet iniquum eſſe, piſcatores aſpergi ſe velle piſciculi cauſſa, ſe balænæ cauſſa nolle. Laceſſitus conviciis ab alio, In tua, inquit, poteſtate eſt maledicere, in mea bene audire. Cognoſcitur Platonis ſententia ex Socraticis diſputationibus, quas dixi; unde ſcias ne quidem fas per ipſum fuiſſe, inimicis damnum rependere: multo vero magis ex æquanimitate, qua Xenocratem multa de ſe impie locutum eſſe accepit: nam criminationem reſpuit conſtanter; & aſſeveranti cum juramento placide reſpondit, nunquam hæc dicturum fuiſſe Xenocratem, niſi ea dici expedire ſibi cenſuiſſet. Quod reſponſum ſibi deinde Stoici ſumſerunt. Xenocrates ipſe Bionis Boryſtenitæ maledicentiam ne reſponſione quidem dignatus eſt. Bion vero familiares ſuos tum in virtute profeciſſe aliquid putabat, cum probra atque laudes eodem loco habebant. Memorabilis fuit in Antagoræ poëtæ contumeliis publice excipiendis Arceſilai conſtantia. Memorabilis & illa Dionis Alexandrini Academici, qui fuit Ptolemæi Auletæ temporibus. Is in magna hominum frequentia, per urbis plateas à palæſtrita quodam probris omnibus maledictiſque confixus, ne verbum quidem retulit. Eximia extant Ciceronis ad hanc virtutem præcepta; nam quamvis ad injurias propulſandas jus naturæ adhiberi non vetat, laudat eos tamen, qui in his benigne condonandis faciles ſint. Minime audiendos cenſet, qui graviter iraſcendum putant inimicis; nihil contra laudabilius, nihil magno viro dignius placabilitate atque clementia; repudiandam in omnibus iracundiam, gravitatem retinendam, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimiciſſimis fiunt, licet nobis indigna audiamus; multa multis de ſuo jure concedenda, & lites fugiendas, etiam cum jactura; plurimum in orandis cauſſis valere, ſi reorum mores exprimantur integri, timidi, perferentes injuriarum; orator ipſe probus, demiſſus, non acer, non pertinax, non litigioſus, non acerbus appareat.
Maxim. Tyr. Differt. 2. Tota diſſertatione demonſtrat Maximus Tyrius, virum bonum nec afficere injuria quemquam, nec affici; improbum

vero afficere injuria, non affici, quia bono caret, quod illi per injuriam eripi possit: qui vero referat injuriam, exæquari improbo, qui intulit; & ut qui beneficium reddit ei à quo accepit prius, benefacit tamen, ita malefacit, qui reddit injuriam quam accepit. Cynicorum disciplina ad constantiam & patientiam tota spectabat. Audiens Antisthenes de se male loqui Platonem, Regium esse dixit benefaciendo male audire: quod Alexandro alii adscribunt. Discipulos suos ad maledictorum tolerantiam hortabatur. Irrideri se tulit Diogenes, cædi, sputis fœdari. Crates in faciem cæsus, & ex plaga lividus, non aliter ultus est Nicodemum citharœdum facinoris auctorem, quam nomine ejus fronti suæ inscripto. Sunt qui id tribuant Socrati, sunt qui Antistheni. Rationem eam tenuerunt Cynici Stoicorum propago. Maledicos sine responsione dimitti jubet Zeno. In theatro derisui habitus Cleanthes à Sositheo poëta, nec commotus, spectatorum plausus meruit, & Sositheo injuriam remisit. Marcus Cato non scriptis, sed toto vitæ tenore mere Stoicus, patienter tulit Vatinium, nullius pretii hominem, in petitione Præturæ anteponi sibi à populo, togam sibi deripi, se per seditiosorum manus trahi, & purgamentis oris aspergi. Colapho os percussus in balneo non excanduit, non vindicavit injuriam, imo factum negavit. Lentulum factiosum & impotentem virum, cujus pingui saliva in mediam frontem, cum caussam ageret, fuerat consputus, absterſa facie, dicto tantum faceto ultus est. Hæc laudata sunt à Seneca, & in injuriarum spernendarum exemplar proposita, adjunctis præceptis egregiis: Homines universi partes esse; ut illud venerabile, ita & homines; violari compagem partium & societatem universi, nisi parcatur hominibus; non ut rependenda sunt beneficia beneficiis, sic injurias injuriis rependere licere; illic vinci turpe esse, hic vincere; inhumanum verbum esse ultionem, à contumelia ordine tantum discrepans; quam qui refert, excusatius peccare; miserius esse nocere, quam lædi; sapientis potissimum esse, injurias beni-

gne interpretari, inultas dimittere, beneficii potius quam earum meminiſſe, patientia ſe ac magnitudine animi defendere, & contemtum contemnere; principem quoque in ſuis injuriis exequendis clementiam decere. Utilem Muſonii de tolerandis injuriis diſputationem Stobæus in ſententias ſuas retulit. Actionem injuriarum nulli concedit Philoſopho, ne ſi maledictis quidem inceſſatur, conſpuatur, verberetur; quippe nec ea quidem eſſe injurias; non ea pati turpe eſſe, ſed facere; iis commoveri, viri eſſe ignavi; magni, ferre tranquille; feræ, mordentem remordere. Pervulgatum eſt hoc Epicteti, Suſtine & abſtine: duo quippe vitia omnium eſſe teterrima dicere ſolitum refert ex Phavorino Gellius, intolerantiam & incontinentiam. Splendidæ ejus extant in patientiæ commendationem ſententiæ: minime refutanda maledicta, imo confirmanda, ac dicendum, multo plura ſibi ineſſe vitia: dignum Chriſtiana ſanctitate effatum: rebus ſingulis geminam appoſitam eſſe anſam; aliam, qua ferri poſſit; aliam, qua non poſſit; illa ferendas eſſe injurias; præſto ad id nobis eſſe patientiam; ſibi ipſi nocere, non nobis, qui nobis noceat; ſi rependamus damnum, nos nobis ipſis nocere; qui nobis inferat injuriam, factum ipſius eſſe, ad eumque hoc pertinere, ad nos vero, injuria hac recte uti; eripiendum hunc errorem ex multorum animis, contemtum iri, qui inimicos ſuos non ulciſcatur. Commemorabilis Antonini Pii lenitas, qui lapidibus à plebe perſtrictus ob inopiæ frumentariæ ſuſpicionem, maluit purgare ſe rationibus expoſitis, quam ſeditioſos punire; & decretam à Senatu adverſus conjuratos quæſtionem compreſſit; cumque laceſſebatur convitiis & querelis, nullas querelas aut convitia reponebat. Commemorabilis & manſuetudo Marci Aurelii, qua reges omnes dictus eſt ſuperaſſe. Cum Caſſium Syrum beneficiis à ſe exornatum defeciſſe accepiſſet, in militari concione palam profeſſus eſt, magnum ſibi belli atque victoriæ fructum fore, ſi fidem infido, amicitiam ingrato præſtet, & rebelli ignoſcat. Interitu ejus accepto, conſpirationis

[Margin notes: Stob. Serm. 19. — Gell. libr. 17. cap. 19.]

tionis ſocios morti eripuit, & niſi criminis gratiam impetraſſet à Senatu, mori ſe paratum denuntiarat. Aurea ſunt, quæ ad ſuadendam patientiam propoſuit: non modo non odio habendos, qui adverſum nos peccant, ſed diligendos quoque; cogitandum, nobis eos eſſe cognatos, inſcios peccaſſe, peccato hoc ſibi ipſos non nobis nocuiſſe, cum id ſibi conducere opinarentur; commonefaciendos eos ſui erroris, non ulciſcendos; nihil nos actis eorum offendi, ſed opinione noſtra; datam nobis eſſe à natura ad hæc toleranda patientiam & manſuetudinem, quam qui non adhibet in tempore, ſtationem ſibi à natura aſſignatam deſerere; futuros nos iis ſimiles à quibus offendimur, ſi mala malis rependamus; plagas, uti fit in gymnaſiis, vitandas, non ſuccenſendum inferentibus; quippe pejorem fore iracundiam injuria ipſa cui iraſcimur; Deos imitandos, qui hominum impiorum per tot ætates curam gerunt; ridiculum eſſe, alienam injuriam comprimere nos velle, qui noſtram non emendamus; revocanda in memoriam peccata noſtra, ita benigniores fore in alios; benefaciendum ergo hominibus, adverſumque eos uſurpandum illud Epicteti, Suſtine & abſtine. Etſi ſervile eſſe vult Ariſtoteles, concoquere contumelias, idem tamen dixit magnanimum perferentem eſſe injuriarum, eaſque facile negligere ac oblivisci. Ac ſi hunc patientiæ adhibuiſſet modum, ignaviæ ac ſtupori dummodo ea non tribuatur. Pulcherrimum & gravitatis plenum ait eſſe Plutarchus, maledicta ſilentio excipere, uti fieri ſolitum ab Hercule, quem tradiderunt Poëtæ non plus curaſſe convitia, quam volantis muſcæ bombos; utendum adverſus ea lenitate & tolerantia, non vindicta; utilemque ad id eſſe lectionem Poëtarum. Obſervatum quoque ab eo eſt Platonis hoc effatum, Pejus eſſe injuriam facere, quam pati; germanum eſſe iſtius Heſiodi, Mala ſibi parare, qui parat alteri, & Malum conſilium auctori ſuo eſſe peſſimum. Dictum eſt Euripidis, Duorum jurgio contendentium ſapientiorem eum eſſe, qui altero iraſcente deſiſtat à concertatione: item, Sapientum iras eſſe

Ariſtotel. Nic. lib. 4. c. 3, & 5.

Plutarch. de utilit. ex inimic. capiend. & de audiend. Poet.

Heſiod. Oper. v. 263, 264.

breves, nec adverſum res ipſas unquam ſuſcipiendas. Suavius nihil eſſe putat Philemon, & literato viro dignius, quam pati poſſe contumelias & maledicta; id ſi fiat, in auctorem recaſura maledicta. In Menandri ſententiis ponitur iſta, Hunc inter homines bonitate præſtare, qui quamplurimas injurias tolerare ſciat; & iſtæ inter illas Publii Syri, Injuriarum remedium eſſe oblivionem; ignoſcendum ſæpe alteri, nunquam ſibi. Illiberalem videri ſibi, & litigioſo homini convenientem, actionem injuriarum dixit Lyſias in oratione contra Theomneſtum. Jactabat palam in concione Iſocrates, nullius erga quemquam offenſæ eſſe ſe ſibi conſcium: ſi quas vero aliquando accepiſſet, auctores judicio minime eſſe ſe perſecutum, ſed controverſias amicis dirimendas permiſiſſe. Probra in ſe jaciente quodam dixit Demoſthenes: in id certamen non deſcendo, in quo turpius eſt vincere, quam vinci. Laudandos eos cenſet Ariſtides, qui lædi malunt, quam judicio contendere. Nunc ſubjicienda præceptis exempla tolerantiæ. In quibus celebre eſt illud Piſiſtrati, qui Thraſilli temulenti probris in convivio oneratus, & ſputis reſperſus, tulit eum moderate, de quo vindicare ſe poterat; & filios violatam patris majeſtatem ulciſci volentes continuit, hominemque, à quo læſus fuerat, eumdem apud ſe amicitiæ gradum retinere permiſit. Ariſtides Athenienſis cum factione Themiſtoclis patria pulſus eſſet, reſtitutus deinde, injuriam tamen non revocavit ad animum, nec Themiſtocli poſtmodum in periculo & ſquallore ab aliis oppreſſo nocuit. Rogatus à ruſtico, cui ignotus erat de facie, ut nomen ipſe ſuum adſcriberet teſtulæ, qua homo invidus innocentiſſimo viro exilium ſuffragio ſuo decernere volebat, paruit illico in perniciem ſuam ſine ulla indignatione. Pericles petulantis hominis maledictis per totam diem publice vexari ſe paſſus eſt. Idem tolerantiæ ſuæ experimentum dedit in Elpinice ſorore Cimonis, cujus probra faceto & ſalſo reſponſo excepit. Ad preces ſuas hanc adjicere ſolebant Lacedæmonii, ut injurias ferre poſſent. Epaminondæ laudi datum eſt à Cornelio Ne-

Iſocrat. de permutat.

Cornel. Nep. Epamin. cap. 3.

pote, quod fuerit clemens patiensque admirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias. Civium invidia jactatus, & fœda Meneclidis eloquentia magistratu dejectus, nullam adhibuit memoriam contumeliarum, magnam in administratione reipublicæ partem fortitudinis esse existimans, civium injurias tolerare. Dion ad pœnas de inimicis & improbis quibusdam sumendas ab amicis incitatus, dixit se Academiæ disciplina institutum sic accepisse: virtutis specimen non in amicis leniter & moderate tractandis dari, sed in contumeliis hominum nequam perferendis; si livor adversarios suos infecerit, non idcirco virtutem esse Dioni deferendam. Celebratur eadem virtus Timoleontis; præclaram illam ducebat victoriam, in qua plus esset clementiæ, quam crudelitatis; & ingratorum ac petulantium hominum procacitate palam lacessitus, complures maledicentiam hanc manu coërcere parantes repressit; Diisque gratias agere se dixit, quod talem patriæ suæ restituisset libertatem, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere; tam adversum cives mansuetus, quam fortis adversum hostes. Festivitate quadam & argutis dictis patientiam suam Philippus condiebat. Atheniensium oratorum conviciis gratiam hanc habere se dicebat, quod ad ea rebus ipsis refellenda melior fieri contenderet. In Olympica celebritate sibilis exceptus à Peloponnesiis, de quibus bene meritus fuerat, vindictam suadentibus amicis, Quid facient, inquit, si lædantur à nobis, cum beneficiis affecti ita se gerant? Maledicum ejicere recusavit, ne probra in se foras spargeret. Nicanoris obstinatam adversum se maledicentiam non suppliciis ex consilio amicorum, sed benignitate coërcuit. Fertur, ut dixi, Alexander dicto hoc usus esse adversus maledici calumnias, Regium esse male audire, cum benefeceris. Antigonus militum maledicta facile passus est. Ad Athenienses verba faciens bonus ille Phocion, Malo, inquit, damnum mihi à vobis, quam vobis à me inferri. In privata vita usus est iis familiariter & amice, qui in reipublicæ admini-

ſtratione à ſe diſſentirent. Nebulonis cujuſdam maledictis atque probris in dicendo interpellatus, convitiantem ſine reſponſo tulit patienter, ac deinde orationem continuavit. Injuria uxori ſuæ facta, auctorem contumeliæ excuſatum ad ſe venientem leniter excepit, dicens nullam uxori ſuæ factam injuriam, ac proinde excuſatione opus non eſſe. Ad mortem damnatus, cum in faciem inſpueretur ab homine infimo, Nemone, inquit, hunc indecore ſe gerentem cohibebit? Moriens filio mandavit, ne injuriæ ſibi à civibus illatæ memoriam retineret. In veteris Romæ præconiis eximium hoc ponit Salluſtius, quod accepta offenſione ignoſcere, quam perſequi malebant. Factum hoc à Fabio Dictatore erga Minutium Magiſtrum equitum, cujus ludibriis fuerat perſtrictus: factum à Fannia erga Marium, cujus judicio fuerat infamata: factum à Pomponio Attico, qui, Cornelio Nepote teſte, ſi læſus quandoque fuerat, malebat obliviſci contumeliam, quam ulciſci: factum à Julio Cæſare, qui quantumvis graves ſimultates facillime depoſuit; qui maledictis ſæpe vexatus, nihil regerebat contra, nec in certamen hujuſmodi volebat deſcendere, ne ſimilis fieret convitiatorum; qui criminoſis libellis & carminibus à multis laceratus, gravibus inimicitiis, internecinis bellis, & crebris conjurationibus petitus, civili animo tulit; atque hoc elogio exornari à Cicerone meritus eſt, nihil ſolitum eum obliviſci, niſi injurias: factum ab Auguſto, qui iiſdem vexatus injuriis, multa & magna dedit clementiæ civilitatiſque documenta; & Tiberii adverſus contumeliarum auctores excandeſcentis violentiam cohibuit: factum ab ipſo Tiberio, quantumvis atrocis atque ferini ingenii, adverſus calumnias, & libellos famoſos, & contemtum, vel ſilentio, vel joco, vel lenitate ſæpe uſo: factum non ſemel à Veſpaſiano, Imperatore multi joci, adverſus cauſſidicorum figuras, Philoſophorum contumaciam, offenſas & inimicitias multorum: factum à Tito filio adverſus conjuratos, & infenſiſſimum fratrem: factum ab Antonino Pio adverſus publicam ſeditionem: factum

Salluſt. Bell. Catilin.

Cornel. Nep. in vita Pompon. Attici.

Cic. pro Ligar.

denique à Pertinace, accepta injuria ad ulciſcendum nunquam ducto. Sentiebant hi utique verum eſſe, quod Metellus Numidicus jactaverat coram populo, Probos injuriam facilius accipere, quam alteri tradere. Dignum ſane Ulpiano fuit, optimo veri & æqui magiſtro, homines à ſequendis litibus revocare, cum diceret: factum ejus non improbari à Prætore, qui rem amittere maluit, quam ejus cauſſa ſæpius litigare; nec vituperandam verecundiam ejus, qui lites execratur. A majoribus ſuis deſciſcunt Judæi recentiores, cum implacabili odio, & immoderato vindicationis ſtudio adverſarios ſuos perſequuntur: nam Judæos Alexandrinos inducit Philo, legi ſe obſequi profitentes, qua jubentur hominum mores perferre, nec ultionem expetere ſuorúm inimicorum: & pronnntiat Joſephus, nullum utilius eſſe adverſus plagas remedium, quam patientiam; & offenſionis auctorem pudere, ſi ea æquo animo perferatur. Priſcorum quoque Ebræorum adagium fuit, quod ut legi inter homines ſanciendæ perutile, a Chriſto probatum & propoſitum eſt, *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* Matth. 5. 39. In commentitiis Zoroaſtris legibus, quas à veteri ævo ſervant Perſæ cultores ignis, inſignis una extat Sacerdotibus tradita de injuriis condonandis; ad exemplum Dei, qui ingratis hominibus benefacere pergit. Par habetur & in illis Confutii; reponi vetat offenſam, eodemque loco haberi vult amicum & inimicum. In Fokienſi provincia magnificum fortiſſimi cujuſdam Herois viſitur templum, cujus tanta fuit benignitas, ut leniſſime pertulerit malefacta & maledicta nefarii hominis, quem ſibi certiſſimum amicum eſſe putabat.

CAPUT XIX.

De lege Chriſti, qua maleficiis benefacta rependi jubet.

NEC tolerari ſolum injurias juſſit Chriſtus, ſed malefactis etiam beneficia rependi. Cujus præcepti cauſſam hanc affert: *Ut ſitis filii Patris veſtri, qui in cælis eſt, qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Ad legem hanc obſervandam Philoſophos veteres ratio eadem impulit. Nam Hierocles in Pythagoricorum præceptorum explicatione bonos ex merito, malos propter naturæ communionem & humanitatem diligendos eſſe dixit, Deumque imitandum, qui omnes homines, etiam impios, diligit. Scitum eſt Epicuri, ne hoſtis quidem ſupplicantis repudiandas eſſe preces. Uſurpabat Antiſthenes, perinde ut Alexander, dictum illud: regium eſt male audire, cum bene facias. Laudatur Socrates à Themiſtio, quod emendaverit vulgarem hanc ſententiam, Amicis bene faciendum, male inimicis; quippe ne inimicis quidem male faciendum; & quod comminanti cuidam, Moriar, niſi te occidero; reſponderit, Moriar ego vero, niſi te amicum effecero. Quam reſponſionem quidam ad Euclidem Megarenſem, Socratis diſcipulum, referunt; & fortaſſe à magiſtro acceptam uſurpavit. Nam in Apophthegmatis narrat Plutarchus, primum omnium Socratem dixiſſe: benefaciendum eſſe amicis, ex inimicis autem amicos faciendos. Ad quam normam poſtmodum Ariſto Cleomenis ſententiam correxit, Boni regis officium eſſe, benefacere amicis, male inimicis. Et in Cyropædia alter Socratis auditor Xenophon Cyrum & Tigranem inducit laudantes bonum quemdam & doctum virum, qui cum ab Armenio rege inſons morte afficeretur, nihil ipſi

Matth. 5. 45, 48. Luc. 6. 35.

Themiſt. Orat. ad Valent. de bello victis.

Xenoph. Cyrop. libr. 3.

dixerit ob hoc facinus esse succensendum; quippe id ex ignorantia patratum, non ex malevolentia. Memoria dignum hoc Ciceronis, Non cum summis viris comparandum, sed Deo simillimum esse, qui animum vincat, iracundiam cohibeat, victoriam temperet, adversarium non modo extollat jacentem, sed dignitatem etiam ejus amplificet. Idem illud, Religioni contrarium non esse, nocentem aliquando, nefarium, impiumque defendere; velle hoc multitudinem, pati consuetudinem, ferre etiam humanitatem. Dictum hoc in rem contulit. Gabinium repetundarum reum summo studio defendit, & laudibus etiam exornavit, cum ab eo fuisset pulsus in exilium. Vatinium sibi semper infensum duobus judiciis tutatus est; *Quia*, inquit Valerius Maximus, *speciosius aliquanto injuriæ beneficiis vincuntur, quam mutui odii pertinacia pensantur.* Stoicos dicere testificatur Seneca, non desituros se ad vitæ finem, adjuvare singulos, opem ferre etiam inimicis: atque id ponit inter optima præcepta Philosophiæ. Minime autem patitur nos tardiores ad bene merendum facere turbam ingratorum; quippe ne Deos quidem à benignitate sua sacrilegorum & impiorum nequitia deterreri, hos nobis imitandos, danda beneficia ad nos non reditura; sin damus, ut recipiamus, bonam ingratorum nos caussam facere; diem oriri multis luce indignis. Quæ lege Christi, legisque argumentis & verbis sancita sunt. Deorum quoque exemplo benignitatem adversus maledicos & maleficos suadet Marcus Aurelius; nec perversitate improborum aut ingratorum revocari nos concedit à bene ipsis faciendo; ac retinendam bonitatem hanc ad mortem usque, etiam adversus eos, qui morte nostra lætantur. Æs illi triplex circa pectus esse ait Plutarchus, qui hominem non amet hostis sui liberos angustia pressos sublevantem, resque ejus domesticas ope sua juvantem. Et memoratum supra Socratis effatum laudat Themistius, Amicis benefaciendum, inimicos placandos, ex inimicis amicos faciendos. Splendida vero nobis mansuetudinis hujus exempla suppeditat Græcia. Lycurgus

Cic. Pro M. Marcello.

Cic. de Offic. libr. 2.

Valer. Max. libr. 4. cap. 2.

Seneca de otio Sap. cap. 27. de vit. beat. c. 20. de benefic. l. 1. cap. 1. libr. 10. cap. 5.

M. Aurel. lib. 7. §. 22, 36. libr. 8. §. 8. lib. 9. §. 27. libr. 10. §. 36. libr. 11. §. 9, 13, 18.

Plutarch. de utilit. ex inimic. capiend.

Themist. Orat. ad Valent. de bello victis.

cum Ephororum ſeditione lapidibus petitus domum fuga repeteret, fugientem perſecutus eſt Alcander, adoleſcens acer atque ferox, & baculo in os idemtidem reſpectantis impacto oculum excuſſit. Factum indignata multitudo Alcandrum ei dedit ad ſupplicium, quem ad ſe benigne introductum neque dicto læſit, neque facto, ſed placidis admonitionibus, ſanctiſſimiſque exemplis ita emendavit, ut modeſtiæ inſtar vulgo deinceps propoſuerit. Ariſtides, non juſti tantum, ſed mitis quoque & patientis cognomine dignus fuit: qui de patria licet optime meritus, cum invidia vulgi, & inſidiis Themiſtoclis exulare juſſus eſſet, Deos oravit, ne unquam ita ferrent adverſæ res Athenienſium, ut opera ſua egerent. Reſtitutus deinde difficillimis reipublicæ temporibus, injuriæ memoria ex animo depoſita, utiliſſimam præſtitit operam Athenienſibus; & Themiſtocli ſummæ rerum præfecto, cujus factione fuerat peſſumdatus, magnam conſiliis ſuis gloriam conciliavit. Petulantis hominis ac turbulenti maledictis publice vexatus aliquando per totum diem Pericles, neque commoveri probris, neque attendere quidem viſus eſt, neque intermittere negotia; nocte demum oborta domum redeuntem, cum ad fores uſque convitiis inſectatus eſſet nebulo, diſcedenti famulum adjunxit Pericles, facemque præferre ac deducere juſſit. Alcibiades damnatus capitis à civibus ſuis, bonis exutus, ab Eumolpidis cogente populo devotus, benignum tamen geſſit animum in patriam, quem & factis opportune teſtatus eſt. Per invidiam exauctoratum Epaminondam, cum Thebani urgente bello noluiſſent exercitui præficere, & imperitum belli ducem delegiſſent, in magnum ab eo diſcrimen adducti, confugerunt ad illius opem, quam & liberaliter tulit, & incolumem exercitum reduxit, nulla contumeliæ adhibita memoria. Nec id factum ab eo ſemel, ſed ſæpius. Dion Hipparini filius, Philoſophiæ ſtudiis per Platonem manſuefactus, Syracuſanos beneficiis à ſe affectos, ſibi infenſos expertus eſt, ob falſam affectatæ tyrannidis ſuſpicionem: urbe demum excedere

cum

cum mercenariis coactus, insequentes hostili animo cum sui tutandi caussa magna clade affecisset, tolli permisit ad sepulturam mortuos, captivorum multos sine pretio dimisit. Cum ejus deinde industria adversus Dionysii tyrannidem desiderari cœpta esset, reversus ab urbe Leontinorum laboranti patriæ succurrit, & Dionysianam factionem oppressit. Philippus Macedo Nicanorem, & Arcadionem Achivum, gloriæ suæ obtrectatores, cum in potestate sua haberet, & ab amicis ad supplicium ii exposcerentur, donis ipse prosecutus est: Athenienses ad Chæroneam in prælio captos gratis dimisit. Demosthenes Æschinem, pertinaciter sibi infensum, & exilio demum affectum, abeuntem equo admisso insecutus est, & trepidantem sibique ad genua accidentem amice consolatus talento argenti donavit. In simili deinde casu Demosthenes idem patria excedens, cum ab adversariis solatio & viatico adjuvaretur, Annon, inquit, urbis hujus ægre feram desiderium, in qua tales habeo inimicos, quales in alia invenire promtum non sit? Nec hac moderationis & lenitatis gloria caruit Roma. Camillus patria magnis à se beneficiis affecta fœde dejectus, & in ignobili apud Ardeates exilio delitescens, Romanis postmodum saluti fuit, pulsis Gallis & concisis, & Capitolio diuturna obsidione liberato. Minutium Magistrum equitum, cujus obtrectationes & cavillos diu passus fuerat, ab Hannibale circumventum periculo eripuit Fabius Dictator, & incolumem cum copiis servavit. Post expugnatas à Marcello Syracusas, Romam venerunt legati hujus urbis, de Marcelli tum Consulis injuriis questum apud Senatum: privati is more caussam dixit, & Senatusconsulto improbata accusatione ad genua provolutos Syracusanos in clientelam suam recepit. Clarissimum fuit Tiberii Gracchi facinus, nec satis tamen pro merito celebratum, cum L. Scipionem Asiaticum, inimicitias ex professo secum gerentem, pro tribunitia sua potestate, qua tum fungebatur, exemit vinculis publicis in quæ ducebatur, quoad judicatæ pecuniæ satisdedisset. Marcum Scaurum

principem civitatis, inimicum ſuum, in judicium populi devocaverat Cn. Domitius Ahenobarbus. Ante diem conſtitutum noctu venit Scauri ſervus ad Domitium, multa indicaturum ſe profeſſus, quæ ipſi ad cauſſam conducere poſſent. Obſeravit ille aures ſuas, & ſervum indicem corripi juſſum, ore occluſo remiſit ad dominum. Ambitus à Catone accuſatus L. Muræna & abſolutus, nullum injuriæ dolorem retinuit, coluit hominem pro meritis, ejus conſiliis in adminiſtranda republica per conſulatus ſui tempus uſus eſt, & lapidibus deinde appetitum, ac de vita periclitantem, oppoſita toga protexit. Cato ipſe Metello, à quo fuerat oppreſſus, dignitatem ſuam ſervavit, cum magiſtratum ei abrogare Senatus vellet. Seditioſus ille Clodius, inimicitiis Ciceronis nobilitatus, patrocinio ſuo defendit Lentulum ambitus reum, à quo inceſti crimine fuerat accuſatus. De Cæſaris clementia hæc prodit hiſtoria, ſuffragatum eum in petitione conſulatus C. Memmio, cum fuiſſet ſuggillatus aſperrimis ejus orationibus; priorem ultro ſcripſiſſe ad C. Calvum poëtam, cujus famoſis epigrammatis fuerat notatus; recepiſſe in familiaritatem poëtam alterum Catullum, menſæ adhibuiſſe, hoſpitioque patris ejus perſeveraſſe uti, cum perpetua ſibi ſtigmata verſiculis ejus de Mamurra impoſita eſſe ſciret; Dolabellam tumultuantem, & novas res adverſum ſe molientem, creavit Conſulem, quamvis præturam non geſſiſſet, & magno in honore habuit. Veſpaſianus filiam Vitellii hoſtis ſui ſplendide collocavit, dote à ſe & peculio inſtructam. Erga duos affectati imperii reos & convictos tam lenis fuit Titus Imperator, ut tributurum ſe promitteret ſi quid deſiderarent, cœna familiari exciperet, & in publico ſpectaculo circa ſe collocaret; & Domitianum fratrem inſidiantem vitæ ſuæ, & exercitus in exitium ſuum ſollicitantem, in eodem dignitatis gradu retinuit, & conſortem ac ſucceſſorem imperii ſui deſignavit. Claudamus hoc Romanæ beneficentiæ præconium inſigni Plinii Cæcilii epiſtola ad Geminium: Hunc, ait, ſe optimum & emendatiſſimum exi-

Plin. Cæcil. lib. 1. Epiſt. 22.

ſtimare, qui ita ignoſcit aliis, tanquam ipſe quotidie peccet; ita peccatis abſtinet, tanquam nemini ignoſcat; conſtanter hoc tenendum, ut nobis ſimus implacabiles, exorabiles etiam his qui dare veniam niſi ſibi neſciunt. Inter Judæos virtutis hujus ſpeciem aliquam præbuit atrox ille Herodes, qui nobiliſſimos ſuæ gentis in perniciem ſuam ad Antonium legatos, & in vincula conjectos, & certæ morti deſtinatos, interceſſione ſua ſervavit: rurſumque alios eodem contra ſe animo ad Antonium venientes inſtantis periculi admonuit, fugiendique auctor fuit; quo ſpreto conſilio pene omnes perierunt. Ortus ex eo Agrippa, Judæorum itidem rex, ſimilem clementiam Simoni cuidam legum conſulto, impuri oris homini, exhibuit: nam cum maledictis in concione indigne ab eo aſperſum ſe cognoviſſet, accerſitum & placide exceptum in theatro ſibi aſſidere juſſit, & muneribus donatum remiſit. Et Confutius denique Sinenſis erga inimicos, perinde ut erga amicos, jubebat familiares ſuos eſſe affectos.

Epilogus libri tertii & totius Operis.

SED conſiſtat hic tandem ſermo noſter, deſinamque aliquando longiori oratione te obtundere, cum vel nox ipſa adventans mihi jam indicat ſilentium, videarque impoſito muneri ſatisfeciſſe. Niſi quid aliud fortaſſe ſentis. Minime vero, inquit Hamelius: accurate enim collectis ſapientiſſimorum veteris ævi hominum, gentiumque omnium teſtimoniis demonſtratum eſt à te, quidquid in Chriſtianæ Fidei dogmatis & præceptis à communis ſenſus conſuetudine maxime videtur abhorrere, id omne clariſſimis ſuffragiis comprobari. Certe quidem, inquam: & jam ante his armis oppugnandos Chriſti adverſarios priſci Eccleſiæ magiſtri cenſuerunt. *O iſti*, inquit Arnobius, *qui admiramini,* Arnob. libr. 2.
qui ſtupetis doctorum & Philoſophiæ ſcita, ita non injuſtiſſimum

ducitis inequitare, illudere tanquam stulta nobis & bruta dicentibus; cum vel ea, vel talia, reperiamini & vos dicere, quæ à nobis dici pronuntiarique ridetis? Et Augustinus: *Quis non intelligat bonam eos habuisse caussam, qui eam apud medios judices obtinere potuerint?* imo, apud ipsos adversarios, à quibus summum testimonium gravissimum esse dixit Isidorus Pelusiota. Quo genere argumenti ne Apostolus quidem abstinuit, cum Ethnicis objiceret suorum Poëtarum, Prophetarum, Inscriptionum publicarum cum Christi doctrina convenientiam. Atque hinc præclare cernitur mirifica illa, quam prædicavi, Rationis & Fidei consensio; cum eædem de rebus divinis sententiæ, eadem vitæ recte instituendæ præcepta placuerint utrisque, & qui Rationem solam secuti sunt, & qui Rationem atque Fidem. Nec mirum sane: nam illis Rationis assectis, naturæ esse obsequendum, convenienter naturæ esse vivendum, persuasit ipsa Ratio: qui vero Rationem emendarunt ex Fide, & utrique morigerati sunt, naturæ contemplationem prætergressi, ad ipsius naturæ auctorem extulerunt mentem, & ad ejus nutus atque dictata totos se composuerunt. Quemadmodum autem discrepare non poterat natura ab auctore suo ac rectore Deo; ita nec studiosi naturæ à sectatoribus Dei diversa sentire; præterquam in iis, quæ ad Dei & naturæ, opificis nimirum & opificii, discrimen pertinerent. Uti nec aliam temporis horam rusticus excipiet ex solario, quam Astronomus à Sole ipso. Cum igitur ad Fidei præscriptum temperanda sit Ratio, Fides ad afflatum Dei; excitandi sunt ad utrumque hominum animi, & diligenter instituendi. In quo nos opem aliquam, pro facultate nostra, præstare studuimus hominibus nostris, cum ad obsequium Christi atque Fidem, Rationem humanam flectere conati sumus altero opere, quod in hominum manibus versatur. Fecisti sane, inquit Hamelius, nec sine operæpretio atque fructu: cumque disputationibus his diebus inter nos habitis intra legitimos fines coërcita sit Ratio, descripta Fidei jura, & concordia inter utramque constituta,

August. Epist. 170.

Isidor. Pelus. libr. 2. Epist. 228. & libr. 3. Epist. 335.

ſit; tibi magnopere auctor ſum, ut quæ pro re nata & familiariter hic tractata ſunt, eadem collecta per otium, literiſque mandata, venire ſinas in publicam lucem. Jucundum erit genus hoc ſcriptionis, vel ob novitatem, cum nondum illuſtratum ſit à Theologis; vel ob utilitatem, cum eo ſplendeſcat obſcura materies, & difficiles expediantur quæſtionum nodi, uberemque ſubminiſtres divinarum rerum interpretibus copiam, ſive ad commentandum, ſive ad diſſerendum, ſive ad Chriſtianas partes tuendas. De eo, inquam, viderimus per otium: nunc repetendam domum cenſeo, corpuſque curandum.

F I N I S.

INDEX
LIBRORUM ET CAPITUM ALNETANARUM QUÆSTIONUM DE CONCORDIA RATIONIS ET FIDEI.

ANTECESSIO.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

CAP. II.

Fides unica est ad veritatem tuta, recta, minique fallax via. 16

CAP. III.

Fides, & cum ab homine suscipitur, & postquam suscepta est, Rationis usum non aspernatur. 33

CAP. V.

CAP. VI.

ANTECESSIO.

CAP. XVIII.

CAP. XIX.

LIBER TERTIUS.

PRÆCEPTORUM CHRISTIANORUM ET ETHNICORUM AD VITAM PIE RECTEQUE INSTITUENDAM PERTINENTIUM COMPARATIO.

ANTECESSIO.

FINIS.

EMENDANDA.

Pag. 9. lin. 6. alio
42. lin. ult. tanquam causſæ,
46. lin. 19. *rationem poſſe.*
50. lin. 5. *rebus non apparentibus*
lin. 11. *abſcondita*
55. lin. 18. incredibilibus
58 lin. 20. mali
65. lin. 15. reducere,
69. lin. 10. *etſi*
81. lin. 27. *citatum*
83. lin. 15. oculus
104. lin. 26. illud ubique
112. marg. monarch.
114. lin. ult. Neptunus
121. lin. 30. præfectum,
122. lin. 7. lucem
146. marg. Euripid.
160. lin. 25. decreverunt
164. lin. 9. Expoſitionibus
174. marg. Pelei
192. lin. 6. effrænem
214. marg. Tacit. lib. 5.
239. lin. pen. extitiſſe
252. lin. ult. duos
256. lin. 6. Democritus
268. lin. 1. effectus
286. lin. 30. *ſic*
389. lin. 25. anguſto
402. lin. 11. eadem

ADDENDA.

Ad Lib. II. cap. XII. p. 199. post hæc verba: cum reliquis Celtis oppugnatum: *adde,* Pervulgatum eſt, quod de Tectoſagorum ſcelere in Templi hujus ſpoliatione, & auro Toloſano, produnt hiſtoriæ.

Et post verba p. 200: in triſtem ſervitutem redacta eſt: *adde,* Et Pleminio, Pleminiique militibus, rapta Proſerpinæ Locrenſis pecunia tantum objecit furorem, ut duces ac milites inter ſe armis hoſtilibus decertarent: cum antea naufragiis laceratæ eſſent Pyrrhi naves, ob admiſſum in ejusdem auri violatione ſacrilegium.

Mr. Fay —— 6/2 paid